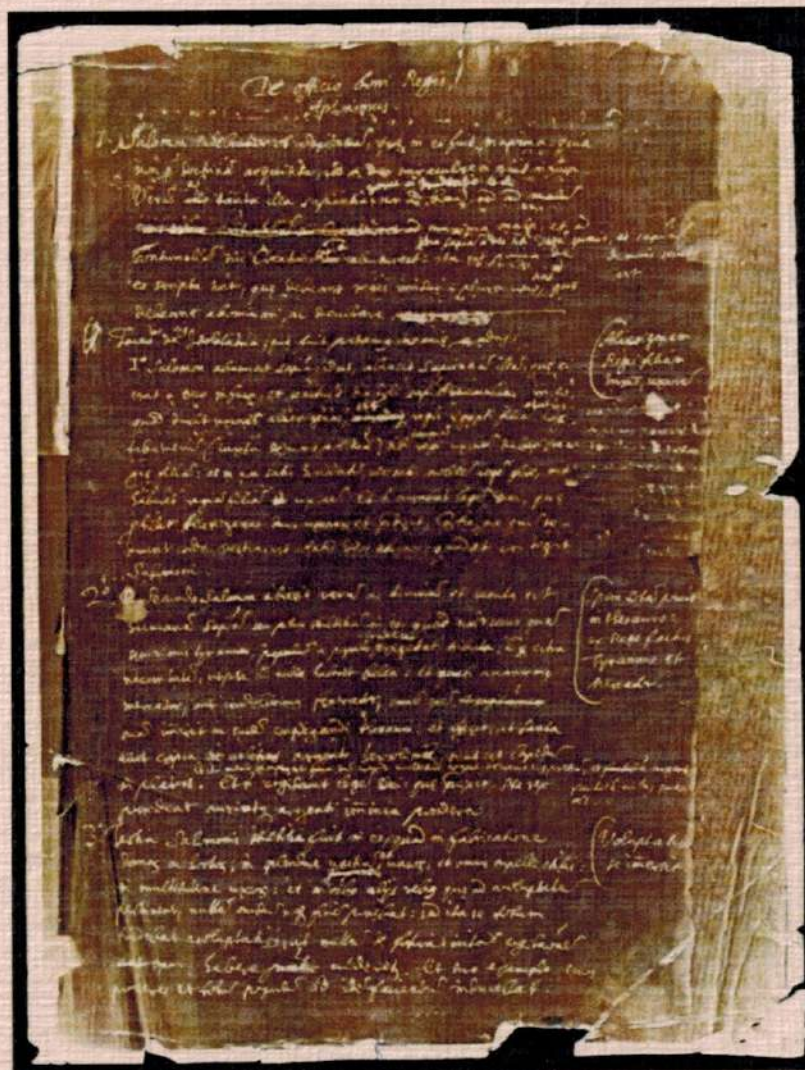

ЮРИЙ КРИЖАНИЧ

БЕСЕДЫ О ПРАВЛЕНИИ
(RAZGOWÔRI OB WŁADÁTELYSTWU –
«ПОЛИТИКА»).

НЕИЗДАННЫЙ ТЕКСТ.

ТОМ 1. ЛАТИНО-СЛАВЯНСКИЙ ОРИГИНАЛ

**ИНСТИТУТ ВСЕОБЩЕЙ ИСТОРИИ
РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК**

ЮРИЙ КРИЖАНИЧ

**БЕСЕДЫ О ПРАВЛЕНИИ
(RAZGOWÔRI OV WLADÁTELYSTWU –
«ПОЛИТИКА»).**

**НЕИЗДАННЫЙ ТЕКСТ.
Том 1. ЛАТИНО-СЛАВЯНСКИЙ ОРИГИНАЛ**

Москва, 2025

УДК 94(47).047
ББК 63.3(2)4
К 820

Публикация подготовлена в рамках работы по гранту Российского научного фонда №23-28-01089 «Как обустроить Россию: советы XVII в. – «Беседы о правлении» Юрия Крижанича (Politika). Исследование, перевод и публикация неизданной латинской части трактата».

Рецензенты:

Доктор исторических наук *Павел Владимирович Лукин*

Кандидат исторических наук *Владимир Владимирович Рыбаков*

***Юрий Крижанич. Беседы о правлении (Razgowôri ob wladátelystwu – «Политика»).* Неизданный текст / транскрипция, пер., вступительная статья, комментарии М.А. Юсима. Т. 1–2. М.: ИВИ РАН, 2025. Т. 1. Латино-славянский оригинал. – 466 с.**

С момента первой публикации в середине XIX в. сочинений Юрия Крижанича и статей о нем фигура и труды этого публициста XVII в., католического священника и поборника славянского единства неизменно привлекают внимание всех поколений историков России и славистов всего мира. Наибольшую известность приобрел рукописный трактат Крижанича под названием «Разговоры об владательству» («Политика»), в котором автор предлагает ряд преобразований для России, причём его советы адресованы непосредственно царю, хотя рукопись не дошла до адресата. Объемистая рукопись (778 с. текста + 46 дополнительных) была частично опубликована в 1859–1860 гг. П.А. Бессоновым, транскрибировавшим славянский текст кириллицей. Эта публикация охватила в целом менее 2/3 рукописи. В 1965 г. было осуществлено издание текста «Политики» с переводом на русский язык, также неполное и соответствующее лишь первой части рукописи, одной трети (283 с.). В настоящей публикации вниманию читателей предлагается неизданная третья часть рукописи с прибавлениями, в двух томах: 1. Оригинальный текст на латинском и славянском языках. 2. Перевод этих текстов рукописи на русский язык. Для специалистов и любителей истории.

В оформлении обложки использована фотокопия 1 страницы рукописи, ныне утраченная. РГАДА, ф. 384, оп. 1, е.х. 1.

ISBN 978-5-94067-564-8 (общий)

ISBN 978-5-94067-567-9 (Т. 1)

© Юсим М.А., 2025

© Институт всеобщей истории РАН, 2025

ГЛАВНЫЙ ТРАКТАТ ЮРИЯ КРИЖАНИЧА: «ПОЛИТИКА» ИЛИ «БЕСЕДЫ О ПРАВЛЕНИИ»

Тернистый путь к читателю самого, вероятно, знаменитого сочинения хорватского публициста, католического священника и энциклопедически образованного ученого Юрия Крижанича (1617/1618–1683), далеко не окончен. Конечно, каждое поколение по-своему перечитывает ставшие классическими труды, но в данном случае речь идет не столько о новой интерпретации, сколько о возможности завершения затянувшейся на полтора с лишним столетия публикации 800-страничной рукописи, притом что само сочинение за это время стало хрестоматийным.

Изданный в 1965 г. текст и перевод под названием «Политика»¹ получил самостоятельное бытование, и даже специалисты чаще всего рассматривают его как законченный трактат, который служит источником для многочисленных статей и диссертаций, посвященных политическим, правовым, философским, экономическим и другим воззрениям хорватского ученого, поборника славянской идеи. Между тем, в это издание вошла лишь первая треть рукописи, и оно стало лишь очередной из многих попыток более или менее цельных или частичных публикаций политического труда Крижанича, и заведомо не последней².

¹ *Крижанич Ю.* Политика / подг. к печати В.В. Зеленин; пер. и коммент. А.Л. Гольдберга; под ред. акад. М.Н. Тихомирова. М.: Наука, 1965. Текст неоднократно переиздавался: *Крижанич Ю.* Политика. М.: Новый свет, 1997; *Крижанич Ю.* Политика / под ред. Ю.В. и Н.В. Якутиных. Подгот. текста и коммент. Н.М. Комаровой. М.: Экономическая газета, 2003; *Крижанич Ю.* Политика / предисл. А.П. Богданова, пер. и коммент. А.Л. Гольдберга. М.: Издательская группа «Альма Матер»; «Гаудеамус», 2023.

² В частности, по инициативе издателя «Политики», исследователя творчества Ю. Крижанича А.Л. Гольдберга в 1985 г. была подготовлена публикация отдельного отрывка из третьей части рукописи: *Гольдберг А.Л., Аввакумов Ю.П., Белоненко А.С., Карцовник В.Г.* Трактат о музыке Юрия Крижанича // Труды Отдела древнерусской литературы (далее – ТОДРЛ). Т. 38. Л., 1985. С. 356–

Первая из таких попыток обнаружения рукописи, написанной в Тобольске³, была осуществлена Петром Алексеевичем Бессоновым (Безсоновым, 1827–1898), филологом-славистом, исследователем фольклора и этнографом, еще в 1859–1860 гг. Он опубликовал части манускрипта, обнаруженного им в библиотеке Московской Синодальной типографии⁴, не называя имени автора, под

410. В настоящем издании этот текст опущен.

³ Судьба этой рукописи, существующей в единственном экземпляре, не до конца ясна. Точно известно, что вместе с другими сочинениями Ю. Крижанича она попала в библиотеку Сильвестра Медведева, о чем свидетельствует владельческая запись, а затем оказалась в библиотеке Московского Печатного двора, в Синодальной библиотеке и в конце концов в РГАДА (ф. 381, е.х. 1799). См.: *Гольдберг А.Л.* Комментарии // *Крижанич Ю.* Политика. С. 703, 704. А.Л. Гольдберг считал, что первая треть рукописи «носит характер белового списка (хотя и испорченного позднейшими поправками и приписками)» (Там же. С. 702). Но этот текст и поправки ничем не отличаются от остальной рукописи и на беловой экземпляр непохожи, ср.: *Мордухович Л.М.* Новое издание «Политических дум» Ю. Крижанича // Советское славяноведение. № 6. 1967. С. 75–78 (С. 76). Сам А.Л. Гольдберг ранее полагал, что сборник «представляет собой черновую рукопись». *Гольдберг А.Л.* О «Смертном разряде» Юрия Крижанича // Памятники культуры: новые открытия. Письменность, искусство, археология. Ежегодник, 1974. Л., 1975. С. 103.

⁴ Уже тогда приоритет Бессонова применительно к «открытию» рукописи был поставлен под сомнение, поскольку о ее существовании упоминал его учитель О.М. Бодянский, издавший капитальный филологический труд Ю. Крижанича (*Крижанич Ю.* Граматично изказанје об руском језику попа Јурка Крижанича, презванием серблянина, между Купойю и Вунойю риками, во уездех Бихша града, окол Дубобца, Озля и Рибника острогов: писано в Сибири: лита 7174 (1666). М., 1859). Начиная эту публикацию в 1848 в Чтениях ОИДР, Бодянский упоминал о том, что Крижанич «оставил после себя два огромных листовника, писанных собственною его рукою в той же Сибири и с означением года и месяца; в этих листовниках содержатся чрезвычайно важные бумаги его, частью сочинения, а частью материалы на русском и сербо-

заголовком «Русское государство в половине XVII века» сначала в приложениях к журналу «Русская беседа»⁵, затем отдельным расширенным и измененным изданием⁶. Бессонову удалось опубликовать только две трети рукописи в двух частях; он неоднократно пытался продолжить и завершить эту работу, о чем свидетельствуют материалы, сохранившиеся в ОПИ ГИМ⁷. Публикация П.А. Бессонова остается по сей день наиболее полной, но ее качество и приемы вызвали много нареканий у ее пользователей и продолжателей, поскольку издатель обращался с текстом достаточно произвольно, перевел латинский текст («абеледу» по тогдашней терминологии) славянских разделов на кириллицу для удобства русского читателя⁸, делал перестановки – не только следуя многочисленным указаниям

хорватском языке, из коих одна имеет для нашей истории особенное значение, но обо всем этом в другое время и в другом месте». См. в этом же отдельном издании, с. XIX. (Хотя Бодянский не говорит о том, что значительная часть этих рукописей написана на латыни, второе и особо значимое сочинение, вероятно, «Политика», а другое, возможно, «О промысле Божьем»). В рецензиях на издание П.А. Бессонова было отмечена эта роль Бодянского как первооткрывателя рукописи, см. подробнее: *Иишутин В.В.* Изучение и издание произведений Юрия Крижанича в Обществе истории и древностей российских при Московском университете (ОИДР) в 19 в. // *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae dissertationes slavicae. Slavistische Mitteilungen.* Материалы и сообщения по славяноведению. Sectio linguistica XXII. Szeged, 1991. С. 113–123; *Шестопалов И.И.* Кто открыл «Политику» Крижанича // *Румянцевские чтения – 2020.* Ч. 2. М., 2020. С. 509–516.

⁵ [Крижанич Ю.] Русское государство в половине XVII века. Рукопись времен царя Алексея Михайловича / открыл и издал П. Безсонов (Приложение к № 1–6 «Русской беседы» за 1859 г.).

⁶ [Крижанич Ю.] Русское государство в половине XVII в. Рукопись, открытая и изданная П.А. Безсоновым. Ч. I–II. М., 1859–1860.

⁷ ОПИ ГИМ, ф. 56, д. 61, 67. Подробнее см.: *Юсим М.А., Савельер О.В.* К истории публикации трактата Ю. Крижанича «Политика». Незаконченный труд П.А. Бессонова // *Вестник славянских культур.* 2024. № 70. С. 52–69.

⁸ Бессонов предполагал издать текст и на латинице.

самого Ю. Крижанича, но и исходя из своих собственных соображений о том, каким был план автора.

Первые публикации сочинений Юрия Крижанича привлекли внимание научной общественности и, в частности, побудили членов Общества истории и древностей российских при Московском университете приступить к изданию полного собрания этих сочинений. Инициативу проявил тогда 24-летний А.А. Шахматов, который выступил с докладом на заседании общества 15 апреля 1889 г. Члены созданной комиссии приступили к переписыванию «Политики», но эта работа вскоре прервалась⁹. Публикация собрания сочинений Крижанича ограничилась тремя выпусками, в которые объемная «Политика» не вошла¹⁰. П.А. Бессонов, который был членом ОИДР еще с 1858 г.¹¹, предлагал свои услуги для работы над этим проектом, но он не был привлечен к нему, видимо, в связи с претензиями к качеству его изданий¹². Работа членов ОИДР над изданием «Политики» продолжалась до 1918 г. при активном участии С.А. Белокурова (1862–1918), опубликовавшего большое монографическое сочинение о Крижаниче, включая ряд материалов о его пребывании в Италии¹³. В фонде С.А. Белокурова в РГАДА сохранились фотокопии (неполные) рукописи «Политики», а также те ее копии, которые были сделаны для издания, готовившегося ОИДР с

⁹ См.: *Мордухович Л.М.* Из рукописного наследства Ю. Крижанича // Исторический архив. № 1. 1958. С. 154; *Иишутин В.В.* Проект А.А. Шахматова об издании собрания сочинений Юрия Крижанича // Археографический ежегодник за 1984. М., 1986. С. 304.

¹⁰ *Крижанич Ю.* Собрание сочинений. Вып. 1–3. М., 1891–1892.

¹¹ Петр Бессонов [Электронный ресурс] URL: <http://www.poesis.ru/poeti-poezia/bessonov/biograph.htm>.

¹² ОПИ ГИМ, ф. 56, е.х. 67., л. 17–18об. *Юсим М. А., Савельер О.В.* К истории публикации трактата Ю. Крижанича «Политика». С. 55–56.

¹³ *Белокуров С.А.* Юрий Крижанич в России (по новым документам). Вып. 1–3. М., 1901–1909.

примечаниями и гранками первой части¹⁴. Там также имеется переписка с правлением Русско-хорватского общества, намеревавшегося осуществить издание полного собрания сочинений Ю. Крижанича: С.А. Белокуров составил план издания, список ученых, которые могли бы в нем участвовать, и дал согласие быть его редактором¹⁵. Из материалов фонда следует, что над подготовкой рукописи работали П.А. Лавров¹⁶, А.А. Шахматов (в фонде которого в СПбФАРАН сохранились фотокопии указателей)¹⁷, М.Г. Долобко¹⁸ и другие.

Издание не было осуществлено, очевидно, в связи со сложной исторической обстановкой и затруднениями в делах участников.

Одним из энтузиастов издания «Политики» в начале XX в. стал историк права и политических учений В.Е. Вальденберг, опубликовавший на основании изучения в том числе неизданной ее части монографию о взглядах Крижанича на государство¹⁹. Вальденберг приводит обширные оригинальные цитаты из рукописи (без перевода, иногда с неточностями), которую доставляли к нему в Петербург, а позднее в Ленинград²⁰. Еще в 1915 г. В.Е. Вальденберг обращался в Академию наук с предложением издать полное

¹⁴ РГАДА, ф. 184, оп. 1, е.х. 1408–1410. Ср.: *Мордохович Л.М.* Из рукописного наследия. С. 154.

¹⁵ РГАДА, ф. 184, оп. 1, е.х. 91–93. Переписка относится к осени 1915 г.

¹⁶ Филологу П.А. Лаврову (1856–1929) в Петроград 20.04.1917 г. отсылались листы рукописной копии, а 3.07.1918 г. фотокопии в Пермь. РГАДА, ф. 184, е.х. 1410, л. 294–295.

¹⁷ СПбФАРАН, ф.134, оп.2. Д.275В записке С.А. Белокурова об издании «Политики» говорится о том, что фотокопии и примечания ко всему тексту остались у А.А. Шахматова. РГАДА, ф. 184, оп. 1, е.х. 210, л. 6.

¹⁸ Славист М.Г. Долобко (1884–1935) готовил к печати начало рукописи. РГАДА, ф. 184, е.х. 1410, л. 1–75.

¹⁹ *Вальденберг В.Е.* Государственные идеи Крижанича. СПб., 1912.

²⁰ СПбФ АРАН, ф. 346, оп. 1, д. 43, л. 60б.

собрание сочинений Ю. Крижанича²¹, а в 1934 г. он составил «Записку об издании сочинений Крижанича», адресованную существовавшему тогда в Ленинграде Историко-Археографическому Институту (1931–1936), в которой упор делался именно на необходимость полной публикации «Разговоров об владательству» («Политики»)²². Критикуя публикации П.А. Бессонова, Вальденберг ссылается на монографию академика И.В. Ягича²³, в которой «Политике» уделено много места. В частности, Ягич полагает, что это сочинение незавершенное, но цельное, и ставит вопрос о том, почему тексты, содержащиеся в первой, преимущественно славянской части рукописи, ближе к концу повторяются на латыни; он перечисляет все такие отрывки²⁴.

В советское время важнейшим исследователем сочинений Ю. Крижанича стал ленинградский историк А.Л. Гольдберг, написавший ряд статей о них и опубликовавший вышеупомянутые издания первой трети рукописи «Политики» и раздела «О музыке»²⁵. Необходимо упомянуть также труды историка экономики Л.М. Мордуховича, который придерживался мысли о том, что рукопись «Разговоров об владательству» представляет собой единое целое, но издавал отрывки из нее как отдельные «трактаты»²⁶.

²¹ Черновик письма в газету «Новое время». Там же, л. 4об. Отсюда следует, что Вальденберг скорее всего не знал об аналогичном проекте ОИДР.

²² Там же, л. 5–9об.

²³ *Jagic V. Zivot i rad Jurja Krizanica. O tristogodisnjici njegova rodenja. Djela Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb, 1917.*

²⁴ *Ibid. S. 268–293.* Ср. противоположное мнение П.А. Бессонова о том, что Крижанич сначала писал по-латыни, затем переводил на славянский. См. ниже прим. 29.

²⁵ По сообщению И. Голуба, А.Л. Гольдберг планировал издать также отдельно «Опоминки царя Силадиана к сыну Идрису»: *Golub I. Radovi Aleksandra Ljvoviča Goljdburga o Jurju Križaniću // Zbornik OPZ (Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti). Vol. 14. 1986. С. 330.*

²⁶ *Мордухович Л.М.* Первый трактат о народонаселении в России //

Вопрос о целостности сочинения. Собственно, вопрос о том, являются ли «Разговоры об владательству» («Политика») отдельным трактатом или это название относится ко всей рукописи²⁷, которая представляет собой единое сочинение, возник только в связи с изданием 1965 г., включившем в себя только первые 283 страницы, хотя П.А. Бессонов еще за сто лет до этого пытался выяснить общий план сочинения и переставлял отдельные отрывки в соответствии с указаниями или даже своим пониманием замысла автора²⁸.

Название «Беседы о правлении», которое находилось на ныне утраченной первой странице основной части рукописи, с гораздо большим основанием можно отнести к сочинению целиком, в котором много диалогов, иногда в виде переписки вымышленных персонажей.

О единстве сочинения свидетельствуют отсылки и

Экономические науки. 1962. № 3. С. 92–101; *Он же*. Из рукописного наследства Ю. Крижанича // Исторический архив. 1958. № 1. С. 154–189; *Он же*. Неопубликованный трактат Юрия Крижанича // Советское славяноведение. 1966. № 2. С. 66–70; *Он же*. Новое издание «Политических дум» Ю. Крижанича // Советское славяноведение. 1967. № 6. С. 75–78; *Он же*. Юрий Крижанич о «рабстве» // ТОДРЛ. Т. 33. Л., 1979. С. 143–155.

²⁷ В тексте встречаются и другие названия сочинения: «Политические думы», «Размышления о народе». См.: *Мордухович Л.М.* Новое издание «Политических дум» Ю. Крижанича. С. 76. Условное название «Политика» получило распространение в литературе, начиная с П.А. Бессонова.

²⁸ После 420 с., пишет он, «наступила вторичная редакция труда: автор, написав особый трактат в дополнение к предыдущему изложению, в начале 1664 года, обратился назад, сделал многие поправки, объяснения, дополнения к первой редакции... в этой всей остальной половине рукописи главное место занимают все-таки Политические Ереси. <...> Это последний момент относительно цельности труда; далее автор не пошел; все остальное в рукописи стоит уже совершенно вне порядка и стройности частей». [*Крижанич Ю.*] Русское государство в половине XVII века. Рукопись времен царя Алексея Михайловича / открыл и издал П. Безсонов (Приложение к № 6 «Русской беседы» за 1859 г.). С. VII.

переносы с одной страницы на другую (например, со с. 502 на с. 121, со с. 516 на с. 31, со с. 518 на с. 92, со с. 139 на 485 и т.д.), наличие одинаковых приемов редакционной правки во всех частях рукописи; наконец, само наличие указателей, которые охватывают ее целиком. Некоторые места в третьей части рукописи полностью или близко повторяют предыдущие, например, на с. 624 со с. 612, на с. 626 со с. 615 и др. П.А. Бессонов полагал, что Крижанич сначала писал на латыни, затем дорабатывал эти тексты тоже на латыни, а потом переводил их на славянский язык; исходя из этого публикатор и делал перестановки²⁹. Однако такой последовательности в самой рукописи не наблюдается, повторяются именно отдельные отрывки, и это заставляет предположить, что Крижанич просто переносил какие-то части прямо из предыдущего текста, или у него были черновые записи, которые он мог использовать неоднократно. В иных случаях, а их немало, он указывал в тексте, куда нужно перенести ту или иную главу. Тематических повторов в сочинении вообще очень и очень много. Можно согласиться с тем, что первая треть рукописи представляет собой продукт первоначального замысла сочинения Крижанича о государстве из трех частей (о богатстве, о силе и о мудрости)³⁰, который переходит в длинный диалог Бориса и

²⁹ [Крижанич Ю.] Русское государство в половине XVII века. Рукопись времен царя Алексея Михайловича / открыл и издал П. Безсонов (Приложение к № 4 «Русской беседы» за 1859 г.). С. V: «мы печатали его латинские опыты, потом отделку по латыни же, потом перевод на собственный его язык, и т.д., желая уяснить наглядно для читателей немаловажную сторону дела, – процесс, ход всего сочинения...». Бессонов полагает, что по-латыни Крижанич писал черновой текст, затем на славянском беловой: «Видно по всему, что о предлежащих предметах сочинитель мыслил, а вместе и писал сперва по-латыни, потом переводил, кое-что зачеркивал и переделывал». ([Крижанич Ю.] Русское государство в половине XVII в. Рукопись, открытая и изданная П.А. Безсоновым. Ч. I. М., 1859. С. 49, прим. а).

³⁰ Об идее трехчастного сочинения см.: Мордухович Л.М. Неопубликованный трактат Юрия Крижанича // Советское

Хервоя о разных политических предметах, основанный на исторических экскурсах. Затем автор развивает другой намеченный им сюжет, о политических ересьях, и постепенно углубляется в тему монархии и пророчеств о Римском царстве.

В настоящем издании публикуемый текст дается в основном в той последовательности, как написано в рукописи, за исключением нескольких особо оговоренных случаев. Указания на перестановки сохранены в оригинале и в переводе. Включены также вымаранные места; в переводе они оставлены, если представляют самостоятельный интерес.

Уяснить систему, по которой Крижанич использовал латинский и славянский языки, если она и была, сложно: отрывки разного жанра могут быть написаны на обоих языках. Казалось бы, диалоги славянских персонажей должны быть славянскими, но такое правило не соблюдается, Борис, Вукассин и другие беседуют и на латыни, а король леших или сатиров Арсан (Крижанич переправил в заголовке имя Арсан на Силадиан, но в тексте оно везде сохранилось) наставляет сына сначала на славянском, потом переходит на латынь. Единственное, что можно отметить: по мере движения к завершению работы Крижанич все больше использует латинский язык; на нем написана почти вся публикуемая часть рукописи, за исключением упомянутого начала речи Арсана/Силадиана (13 страниц) и большого трактата «О Римском царстве и монархической ереси» (60 страниц), что составляет около четверти этого текста. Возможно, Крижаничу было проще писать по-латыни, а использование разрабатываемого им всеславянского языка в силу его искусственности и неопределенности во многих вопросах занимало больше времени и усилий. Иногда автор дает в латинском тексте славянский вариант слова или выражения –

славяноведение. 1966. № 2. С. 66, прим. 5. В своей книге Крижанич многое заимствует из западных книг, например, идею построения раздела «О богатстве» он почерпнул из книги М. Фауста «Советы о казне»: *Гольдберг А.Л.* Комментарии к переводу // *Крижанич Ю.* Политика. С. 705.

для будущего перевода? (с. 528, 632). К латинским цитатам из Ф. Коммина даются славянские подзаголовки, в славянской речи Арсана/Силадиана – латинские. Указатели ко всему сочинению составлены преимущественно на славянском языке. Иногда на нем даются и названия латинских разделов, хотя в тексте они латинские.

При всей разбросанности и обширности тематики, охваченной в рукописи «Политики», ее автор тяготеет к систематизации, к делению сочинения на части, главы, параграфы и рубрики, которые он переставляет с места на место. Поэтому их можно толковать и как самостоятельные статьи, и как компоненты единого большого произведения.

Следует заметить, что при всех нюансах в оценке цельности рукописи все ее исследователи исходят из некоего единства, присущего этому тексту. Таким образом, настоящая публикация имеет целью приблизиться к завершению его полного издания, дополняя издания П.А. Бессонова (первые две части, 1859–1860 гг.), А.Л. Гольдберга и В.В. Зеленина (оригинальный текст и перевод первой части, 1965 г.) и другие, более отрывочные³¹.

Данное издание и его особенности. Ввиду большого объема текста публикуемой третьей части и ранее не издававшихся отрывков (более 20 печ. листов), издание

³¹ Зарубежные издания «Политики» основаны на указанных здесь отечественных: *Križanić J. Politika ili Razgovori o vladalaštvu / Preveo s ruskog M. Malinar. Uvod V. Bogdanov. Zagreb, 1947. Križanić J. Politika / Preveli M. Malinar, R. Venturin. Uvodna studija A. Pažanin. Zagreb, 1997. Russian Statecraft: The Politika of Jurii Krizhanich / Transl. and ed. by J.M. Letiche, B. Dmytryshyn. Oxford; New York, 1985.* В свое время в Хорватскую Академию был передан микрофильм рукописи «Политики» (см.: *Автократова М.И. Сочинения Юрия Крижанича в фондах Центрального государственного архива древних актов // Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. 1986. Vol. 14. S. 34*), и крупный исследователь творчества Ю. Крижанича. И. Голуб планировал приступить к полному изданию «Политики», но не успел его осуществить. *Golub I. Zrinski, Križanić i Lippay – tragovi dodira // Matica Hrvatska. 2011. Kolo 1.* Прим. 33. URL: <http://www.matica.hr/kolo/321/zrinski-krizanic-i-lippay-tragovi-dodira1-20871/>.

разделено на два тома. В первом публикуется оригинальный текст с кратким введением и примечаниями, касающимися состава рукописи, особенностей работы над ней, источников, принципов данного издания и т.п. История этой уникальной рукописи и ее палеографическая характеристика приведены в публикации 1965 г. А.Л. Гольдбергом и В.В. Зелениным³², замечания к ней содержатся в рецензиях Л.М. Мордуховича и Ю.К. Бегунова³³, к этим материалам мы и отсылаем за отсутствием необходимости их повторения здесь.

Во втором томе планируется издать русский перевод публикуемых впервые частей с примечаниями и вступительной статьей, где больше внимания уделено биографии писателя и содержательным моментам сочинения.

Оформление текста. В данном случае речь идет об издании текста, сохранившегося в единственной рукописи, поэтому сопоставление его принципов ограничивается теми частями, которые издавались или цитировались в оригинале и/или в переводе раньше. Наиболее разработанным в этом отношении является издание А.Л. Гольдберга и В.В. Зеленина, в котором воспроизводится оригинальный текст со всеми особенностями: зачеркиваниями, правкой, указанием на перестановки, выносной подзаголовков на поля, ударениями и т.д., а также дан перевод с комментариями. В настоящем издании эти особенности текста, с учетом возможной цифровой публикации, воспроизведены иначе.

³² Гольдберг А.Л. Комментарии к переводу // Крижанич Ю. Политика. С. 701–729. Зеленин В.В. Рукопись «Политики» // Крижанич Ю. Политика. С. 695–700.

³³ Мордухович Л.М. Новое издание «Политических дум» Ю. Крижанича // Советское славяноведение. 1967. № 6. С. 75–78. Бегунов Ю.К. [Рец. на кн.:] Юрий Крижанич. Политика / подготовил к печати В.В. Зеленин. Перевод и комментарии А.Л. Гольдберга. Под редакцией академика М.Н. Тихомирова. М.: Наука, 1965. 736 с. // Советское славяноведение. 1967. № 6. С. 73–75. В качестве ответа на пожелания Ю.К. Бегунова приведем размеры страниц рукописи: 319х250 мм и количество букв в строке: 60–65, но оно сильно варьирует в связи с всевозможными отступами в тексте.

Подзаголовки на полях и некоторые другие выноски передаются курсивом.

В тексте зачеркнутые места передаются с помощью опции зачеркивания шрифта. В тех случаях, когда эти места не поддаются расшифровке, ставится многоточие. На русский язык переводится только часть из них, существенная по смыслу с точки зрения переводчика. Иногда автор забывает зачеркивать лишнее слово. Во фразах имеются перестановки, обозначенные цифрами, в транскрипции они даны в скобках в основном в том порядке, как были написаны, в переводе не отмечены. Зачеркивания и замены демонстрируют работу Крижанича над языком и эволюцию его взглядов.

Стандартные латинские сокращения – контракции и суспензии, в тексте не воспроизводятся. Крижанич использует их иногда и в славянском тексте.

В прямых скобках с буквой s (или *supra*) даются вставки, сделанные автором над строкой, с i (или *infra*) – под строкой. Иногда автор отмечает эти места кавычками, возможно, для удобства переписчика – их услугами Крижанич в принципе имел возможность пользоваться, получая в Тобольске приличное жалование³⁴. Вставки чаще всего на нижнем поле, иногда переходящие на другую страницу, автором обозначаются знаками # и другими.

В оригинальном тексте отмечены отрывки, уже публиковавшиеся в разных изданиях. Начало и конец таких отрывков отмечены звездочками, существенные исправления в них, сделанные по цифровой копии рукописи, выделены курсивом.

В публикации оригинального текста синтаксические знаки Ю. Крижанича воспроизводятся с изменениями. Двоеточие

³⁴ См.: *Пушкарев Л.Н.* Юрий Крижанич: очерк жизни и творчества. М., 1984. С. 146–150 – о сотрудничестве Крижанича с переписчиком И. Краснопольским уже в последние годы ссылки. Но, возможно, он и ранее, до того как в 1670 г. его содержание было уменьшено втрое, мог рассчитывать на помощь переписчиков. В то же время он мог оставлять эти уточнения и для себя, на случай дальнейшего использования текста.

иногда соответствует запятым, иногда точкам. В скобках с дwoеточиями внутри автор ставит примечания. В латиноязычном оригинале Крижанич обозначает перенос слова знаком = в славянском тексте и знаком – в латинском тексте, здесь они воспроизводятся, как в рукописи. Кавычки автор отмечает знаком .]

Подчеркивания сохранены. Слова в тексте часто сливаются, чаще частицы и предлоги. Возможно, автор делал это для быстроты; в данном тексте (транскрипции) слияния оставлены, но в ряде случаев сделаны пробелы для лучшего понимания.

В переводе стиль рукописи – подчеркивания, вставки – сохранен частично.

Надстрочные знаки: ударения даются автором во всех словах, даже в предложениях, состоящих из одной гласной, ставится апостроф; может быть, как знак сокращения (например, w' вместо wo)³⁵. Относительно того, различал ли Крижанич острое и тяжелое ударение, трудно сказать определенно: иногда замечен уклон вправо, чаще влево, но иногда знак просто вертикальный, возможно, для удобства скорописи. Автор писал быстро, и часто знаки ударения над буквами съезжают к соседним. Прямой чертой отмечается, видимо, долгота некоторых гласных: а, е, и³⁶. Значок типа F или E над строкой – зачеркнутое ударение; здесь оно, как правило, не отмечается.

³⁵ Желание точно передать все знаки (затруднения с «отливкой двух литер») даже послужило причиной, заставившей П.А. Бессонова отказаться от публикации одной из его статей во «Временнике ОИДР» в 1861 г. См.: *Ииутин В.В.* Изучение и издание произведений Юрия Крижанича. С. 117–118.

³⁶ Об ударениях у Крижанича см.: *Ослон М.В.* Закон Крижанича в языке Ю. Крижанича // *Славяноведение*. 2008. № 6. С. 76–96. См. также: *Ослон М.В., Капович М.* Удлинение гласных в говоре Юрия Крижанича в сопоставлении с чакавскими и кайкавскими данными // *Славянское и балканское языкознание: Русистика. Славистика. Компаративистика. Сборник к 64-летию С.Л. Николаева*. М., 2020. С. 239–295.

О строчных и прописных буквах. У Крижанича много прописных по сравнению с современными правилами русского языка, в оригинале они в основном сохранены, в переводе изменены.

Орфография. Орфография Крижанича неустойчива, поскольку он писал на придуманном им общеславянском языке и использовал разные варианты. Иногда он заменяет гласные «е» на «і», что считается проявлением «икавщины», т.е. замены гласной «е» на «и» в икавском диалекте чакавского наречия хорватского языка³⁷. Наречие «много» он сначала пишет как *mnogo*, затем исправляет этот вариант на *wnogo*. Крижанич не употребляет букву *j*, но использует лигатуру *ij* в сочетаниях двух *i*, и это передается в данной транскрипции. Все особенности рукописного текста, включая ошибки, опiski и зачеркивания, при транскрипции по возможности воспроизведены.

Язык и стиль. Латинский язык Крижанича довольно богат, при этом прост и понятен. Фразы короткие, много разделов, пунктов и подпунктов. Итальянизмы и некоторые другие заимствования в латиноязычном тексте отмечены. Для понимания и перевода славянского лексикона Крижанича необходимо держать под рукой его словарь, источниками которого могут служить как словари национальных языков – сербохорватского, польского, украинского и других, так и уже изданные переводы, хотя иногда его лексика трудно поддается пониманию. В РГАДА сохранился рукописный экземпляр словаря «Лексикон латино-славянский» Амвросия Калепина, переведенного на славянский Е. Славинецким и А. Сатановским; в нем есть примечания и добавления самого Крижанича, которые иногда можно использовать для обратного перевода на русский язык через латинский его

³⁷ Schütrumpf M. Das gramatično izkazanje ob ruskom jeziku von Juraj Križanić. Aufbau und Vergleich mit Smotryćkyjs ksl. Grammatik. Frankfurt-am-Main, 1978. S. 21, 48, 60, 61. Ср.: Долобко М.Г. Крижанич о русском языке // Сборник «Советское языкознание». Т. 3. Л., 1937. С. 24–25, 28.

славянских слов³⁸.

Датировка. На первой странице основного текста стояла дата 15 апреля 1663 г. (1663 aprilis 15). Трактат «О Римском царстве» датирован: начало 19.09.1664 (с. 642), окончание 22.10.1664 (с. 700). Однако на страницах 710 и 728 есть указания на 1666 г., поэтому «Политика» датируется 1663–1666 гг.

Нумерация страниц. В настоящее время в рукописи «Политики» есть три типа нумерации: нумерация Ю. Крижанича по страницам, его же нумерация указателей по столбцам и более поздняя нумерация по листам. В основном тексте рукописи (после указателей) нумерация по страницам начинается с первой, которая не сохранилась ни в оригинале, ни в фотокопии³⁹, и продолжается до последней, пронумерованной Крижаничем ошибочно как 678. Со страницы 761 Крижанич неверно ставил цифры страниц с 661 по 678-ю⁴⁰. Эти номера были исправлены карандашом, а неверные зачеркнуты, очевидно, при подготовке рукописи к публикации в XIX или в начале XX в. Карандашом зачеркнуты также номера листов. Эти зачеркивания нами воспроизводятся в публикуемом тексте. В переводе указываются только номера страниц рукописи.

По завершении работы Ю. Крижанич составил указатели ко всему сочинению и заполнил в начале еще три листа без

³⁸ Библиотека Московской Синодальной типографии. Выпуск 2. Сборники и лексиконы. Описал В. Погорелов. М.: Синодальная типография, 1899. С. 87–99.

³⁹ В книге *Пушкарев Л.Н.* Юрий Крижанич: очерк жизни и творчества. М., 1984 на с. 133 (Рис. 4) воспроизведено начало этой страницы с заглавием, вероятно, взятое из статьи *Безсонов П.А.* Католический священник серб (хорват) Юрий Крижанич Неблюшский, Явканица, ревнитель воссоединения церквей и всего славянства в XVII веке. (По вновь открытым сведениям об нем) // Православное обозрение. 1870. Вып. 1. С. 129–159; Вып. 2. С. 338–394; Вып. 4. С. 681–723; Вып. 5. С. 854–871; Вып. 11. С. 646–702; Вып. 12. С. 800–830. Перечень иллюстраций находится после 701 с.

⁴⁰ Ср. *Безсонов П.А.* Католический священник серб (хорват) Юрий Крижанич Неблюшский. С. 357 (прим. 71), 358.

номеров, которые, как и указатели, сохранились только в фотокопии. Указатели пронумерованы им по столбцам с 1 по 66 (33 страницы или 17 листов). Таким образом, эта часть рукописи насчитывает 20 листов, а вместе с 778 пронумерованными страницами или 389 листами вся рукопись должна насчитывать 409 листов. Однако на предпоследней странице стоит номер листа 416. Ошибка возникла при нумерации листов, сделанной в рукописи с начала самого 1-го листа прибавления (*De officio boni regis Aphorismus*). На листе с номером 2 находится фраза о том, что демократия выгодна богатым: прямого отношения к содержанию «Афоризма» она не имеет, и непонятно, продолжает ли она какой-то другой текст или является самостоятельной записью. Судя по писарской копии рукописи в фонде С.А. Белокурова, на обороте листа ничего не было, там воспроизведена только упомянутая фраза⁴¹. На обороте 3 листа находится еще одна фраза, которую П.А. Бессонов посчитал эпиграфом ко всей рукописи и поместил на титульном листе своего отдельного издания «Политики»⁴². По-видимому, лицевая сторона этого листа была пустой.

Как бы то ни было, первые три листа рукописи включены в позднейшую общую нумерацию листов (не страниц), которая начинается с первого листа и заканчивается на последнем. При изготовлении фотокопий для ОИДР фотограф дублировал эту нумерацию, делая постраничные наклейки, обозначая при этом и обороты листов. Например, на л. 4 (столбцы 1–4) есть наклейки 4 и 4^о ⁴³. Но в нумерации этой

⁴¹ РГАДА, ф. 184, е.х. 1409, ч. 1, с. 325.

⁴² (*Pro patrocínio gentis communis etc.* «В защиту народа» и т.д.). В статье о Крижаниче Бессонов писал: ««на обороте третьего эпиграф, нами отпечатанный». *Бессонов П.А.* Католический священник серб (хорват) Юрий Крижанич Неблюшский. С. 357, прим. 71. В списке иллюстраций к статье после с. 701 сказано, что эпиграф находится на обороте «белого листа».

⁴³ Наклейка 1 на первом листе в фотокопии «Афоризма», вероятно, не сохранилась, на обороте есть 1о, на втором их нет. В этой фотокопии есть еще страница с номером 1 и карандашной

части рукописи уже есть ошибка. На столбцах 41–48 находятся «Казало второе» (Содержание) и «Казало азбучно» (Алфавитный указатель), которые в нумерации по листам были перенесены как бы в конец этого раздела (указателей) и пронумерованы как листы 22 и 23. Логика, видимо, в том, что эти указатели в рукописи Крижанича зачем-то прерывают последовательность первого («Казало обретало»), вклиниваясь между стб. 1–40 и 49–66, по листам – 4–13об. и 14–18. Однако после л. 18 должны были идти листы 19 и 20, а не 22 и 23, т.е. при ошибке в нумерации было пропущено три номера.

Основная часть рукописи начинается со страницы № 1 («Предговорие»), она не сохранилась, как уже сказано, ни в оригинале, ни в фотокопии, а в издании 1965 г. ее текст воспроизведен, вероятно, по русифицированному тексту П.А. Бессонова или по писарской копии РГАДА (ф. 184, оп. 1, е.х. 1409, 1075 листов)⁴⁴. На этой странице был проставлен номер листа 24, продолжающий нумерацию с упомянутой ошибкой на 3 цифры (должно было быть 21).

Далее, на с. 117 по порядку проставлен номер листа 82, а на с. 119 – номер 85, т.е. допущена еще одна ошибка на 2 цифры, итого 5. Наконец, между с. 363 (л. 207) и 365 (пронумеровано как л. 210) пропущено еще два номера.

надписью: «Первый лист, которым начинает рукопись Крижанич. Этот отрывок не был издан Безсоновым». Очевидно, этот листок относится к рукописной копии, подготавливавшейся в ОИДР. На фотокопиях можно видеть канцелярские кнопки, которыми фотограф крепил страницы к фоновым листам для съемки. На этих кнопках читается надпись СОМЕТЕ N 2. Кнопки такого типа, с отверстием посередине, вошли в широкий обиход в первые годы XX в. В России фотоателье «Комета» находилось до революции в Москве, по разным сведениям, на Новой или Старой Басманной улице. (Фотографы и фотографические ателье дореволюционной России. [Электронный ресурс]. URL: <https://rusalbom.ru/foto-atelie.html#foto-atelie-Mos>). Возможно, там и были сделаны копии указателей для готовившегося издания «Политики».

⁴⁴ Ср.: Мордохович Л.М. Новое издание «Политических дум» Ю. Крижанича // Советское славяноведение. 1967. № 6. С. 76.

Таким образом, всего пропущено 7 цифр, и в рукописи было не 416, а 409 листов, что соответствует и количеству страниц: $40+778=818$.

В нумерации страниц, кроме упомянутой ошибки в замене с. 761 на 661 и далее, есть и другая: на с. 721 проставлен зачеркнутый (неясно кем и когда) номер страницы 661. Далее эта разница в 60 единиц между двумя нумерациями страниц сохраняется до с. 740, где стоит еще цифра 680, и дальше не продолжается. Затем ошибочная нумерация страниц появляется на с. 761 и начинается с цифры 661, как и указывалось в предыдущих изданиях. Она продолжается до последней, 778 страницы, и судя по тому, что в написанном в последнюю очередь «Афоризме» есть отсылка на с. 678⁴⁵, по смыслу именно на последнюю, 778, Крижанич нумерацию не исправлял. Правильные номера проставлены чернилами до с. 763, затем они добавлены к неправильной нумерации (663 и т.д.) карандашом.

В предыдущих публикациях частей рукописи была отмечена только ошибка в нумерации с 761 страницы как 661. П.А. Бессонов, при котором все листы были в наличии, говорит о «позднейшей помете 1–416 листов»⁴⁶. В.В. Зеленин пишет следующее: «Всего в рукописи – 416 листов с постраничной нумерацией. Нумерация листов позднего происхождения. Крижанич нумеровал не листы, а страницы. Публикуемая в настоящем издании часть рукописи («Политика») занимает 289 первых страниц» (На самом деле опубликовано 283 страницы с некоторыми добавлениями)⁴⁷. Далее В.В. Зеленин сообщает, что «Между второй и третьей страницами рукописи были вплетены две тетради, с отдельной нумерацией, на страницах которых находились содержание рукописи и указатели к содержанию. В настоящее

⁴⁵ Такая же отсылка на эту страницу, *De Monarchia vide folium 678*, есть на с. 361.

⁴⁶ *Бессонов П.А.* Католический священник серб (хорват) Юрий Крижанич // Православное обозрение. С. 357, также на с. 702.

⁴⁷ *Зеленин В.В.* Рукопись «Политики» // *Крижанич Ю.* Политика. С. 695.

время эти тетради и первый лист рукописи утеряны. Сохранилась лишь их фотокопия... Рукопись сшита из отдельных тетрадок по 10 листов в каждой, всего 39 тетрадей». Общее количество листов (410), таким образом, почти совпадает с вышеприведенным расчетом, 409. Если две упомянутые тетради были вплетены между второй и третьей страницами основной части текста, как пишет В.В. Зеленин, то этим может объясняться утрата первого листа, который должен был быть отделен при фотокопировании.

В настоящее издание вошли ранее неопубликованные или опубликованные в отрывках страницы рукописи «Политики»: открывающий ее «Афоризм об обязанностях доброго царя», Указатели и текст последней трети сочинения (с. 464–778) с некоторыми изъятиями и перестановками⁴⁸.

При всем внимании к фигуре Юрия Крижанича и богатстве сохранившихся материалов о нем (или в силу этого богатства и разнообразия) остается много вопросов, на которые пока еще не получены ответы, в том числе и применительно к его важнейшему сочинению «Беседы о правлении» («Разговоры об владательству», «Политика»). Крижанич писал свои труды, находясь в сибирской ссылке, и больше всего ученого огорчала невостребованность его знаний. Он пытался донести свои советы до царя и его придворных, и по мере возникающих затруднений переходил от одной темы к другой, от одного раздела к другому. В «Политике» мы встречаем немало отсылок к тем книгам, которые еще должны быть написаны, и обещаний подробнее сказать о каких-то предметах в другой раз. Некоторые из таких книг до нас дошли (например, трактат «О промысле Божьем»⁴⁹, продолжающий разговор о причинах побед и поражений, намеченный в «Политике»). Какие-то тексты, может быть, остались нам неизвестными.

⁴⁸ В подготовке текста принимала участие О.В. Савельер.

⁴⁹ [Крижанич Ю.] О Промысле. Сочинение того же автора, как и «Русское государство в половине XVII века». Сведения об открытой рукописи П. Безсонова. Издание В. А. П. М.: В тип. А. Семена, 1860. Издано с сокращениями.

Публикация полного текста рукописи «Разговоров», пока в виде неизданной третьей части с переводом, станет очередным важным шагом в изучении наследия Ю. Крижанича и, как можно надеяться, поставит новые вопросы и даст новые ответы.

ЮРИЙ КРИЖАНИЧ
RAZGOWORI OB WLADATELYSTWU¹
(БЕСЕДЫ О ПРАВЛЕНИИ, ПОЛИТИКА)

АФОРИЗМ ОБ ОБЯЗАННОСТЯХ ДОБРОГО ЦАРЯ

^{1 2}

De officio boni regis,

Aphorismus³

1. Salomon celebratur ob sapientiam quae in eo fuit maxima: quia non per doctrinam acquisita, sed a Deo miraculose ei fuit infusa. Verum /s-cum/~~ille~~ tanta illa sapientia /s⁴- (...)rat ei Providentia/ et ille/ non ad bonum, sed ad malum usus est in contumeliam sui Creatoris et ad maxima mala, et ad contumeliam sui Creatoris /s-sap/ient⁵ia/ abusus est /s- Sapientiam a Deo sibi datam sprevit et

¹ Заголовок на первой странице основной части рукописи (после приплетенных публикуемого ниже «Афоризма об обязанностях доброго царя» и указателей) под датой начала 1663 aprilis 15. См.: [Крижанич Ю.] Русское государство в половине XVII в. Рукопись, открытая и изданная П.А. Безсоновым. Ч. I. М., 1859. С. II.

² В данном разделе (Афоризм и указатели, 23 листа) это нумерация листов. Нумерация по страницам начинается с 1 страницы в основном тексте.

³ Этот раздел, находящийся в начале рукописи «Политики» и добавленный после основного текста, опубликован в приложении к статье Юсим М.А. De officio boni regis Aphorismus. К публикации рукописи Юрия Крижанича «Политика» // Новая и Новейшая история. 2023. № 6. С. 193–205. Здесь он публикуется по фотокопии с уточнениями, в частности, с добавлением зачеркнутых мест. В каталоге библиотеки Синодальной типографии XVIII в. вся рукопись числилась как «Aphorismus de officio regis boni, Latino-Bohemice»: Гольдберг А.Л. Комментарии к переводу // Крижанич Ю. Политика. С. 703.

⁴ В прямых скобках с буквой s даются вставки над строкой, зачастую с кавычками.

⁵ Контракции, используемые Крижаничем, отмечены дополнениями букв в прямых скобках в тех случаях, когда это не самые распространенные сокращения слов. При повторах таких слов они здесь во многих случаях опускаются. (Также в связи с

sapientiam demonis secutus est^{6/} : ita ut pauca de eo scripta sunt, quae debeant reges imitari et plura vero /s-sint/, quae debeant abominari, ac devitare. ...⁷ *Et Taceo* /s-hic/ de /s-eius/ Idololatria; quae fuit postremus insaniae gradus.

I^o *Alienigenam Regis filiam duxit uxorem.*

⁸Salomon abusus est sapi/enti/a: id est, abiecit sapientiam illam, quae ei erat a Deo infusa, et secutus est diaboli sapi/enti/am et consilia, in eo quod ducit uxores alienigenas, ... /s-s/cilice/t/ regis Egypti filiam /s-et alias/. Cogi-tabat enim (: iuxta demonis politicam:) sibi /s-tanquam/ regi uxorem deberi regis filiam: et se non satis honoratum, nec satis nobilem regem fore, nisi haberet regiam filiam ad uxorem. Et /s-non/ curabat legem Dei quae prohibeat alienigenam duci uxorem et praedicat⁹: Certemini ne enim seducent corda vestra, ut colatis deos alienos: quod et contigit Salomoni.

2°. *Spem totam misit in thesauro: ex rege factus Tyrannus et Mercator.*

предполагаемой публикацией цифровой копии рукописи, где все это очевидно.)

⁶ Курсивом помечен текст, выходящий на поля, и подзаголовки параграфов, в рукописи находящиеся также на полях. Они были воспроизведены автором более или менее точно в указателях.

⁷ Неразборчивый зачеркнутый текст.

⁸ Звездочками помечены тексты, ранее публиковавшиеся в виде цитат или отдельных отрывков; в примечаниях даны ссылки на эти публикации. В данном случае латинский текст без перевода процитирован В.Е. Вальденбергом в кн: Государственные идеи Крижанича. СПб., 1912. С. 131. (Далее – Вальденберг, с.). Здесь эти цитаты уточнены и дополнены зачеркиваниями и другими деталями по рукописи.

⁹ Ср.: *Cassianus*. Collationes. P. 1. Coll. 8. Cap. XXI: Filiam tuam non dabis filio eius uxorem, nec de filiabus eorum accipies filio tuo, qui seducent corda vestra, ut discedatis a Deo vestro, et sequamini deos earum, ac serviatis eis. Цит. по: URL: <http://www.monumenta.ch/latein/text.php?table-Cassianus> (дата обращения: 23.03.2023). Кассиан, в свою очередь, частично цитирует Втор. 7:3–4.

Et cum Secundo Salomon abiecit veram ac divinam et secutus est humanam sapi/enti/am, sed potius stultitiam in eo quod non secus quam saevissimus tyrannus, populum a populo /s-“crudeliter”/ exigebat tributa; idque citra necessitatem, utpote cum nulla haberet bella: et quasi avarissimus mercator, aut crudelissimus faenerator, omnem spem et cogitationem suam immersit in curam congregandi thesauri: et effecit, ut tanta esset copia ac vilitas argenti Ierosolimae, sicut est lapidum in plateis. /s-Et ita merito deceptus est: quia dum crevit multitudo argenti, decrevit eius pretium, et *factum argentum factum est vile, quam aes*). Et non cogitavit legem Dei: quae praecipit, Ne rex possideat auri atque argenti immensa pondera¹⁰.

3°.

Voluptatibus se immersit.

Tertia Salomonis stultitia fuit in eo, quod in fabricatione domorum ac hortorum; in splendore vestium, /s-et/ vasorum, et omnis suppellectilis: in multitudine uxorum: et in omnibus aliis rebus quae ad voluptatem pertinent, nullum modum neque finem ponebat: et ita se totum tradebat voluptatibus, ut nullam de futura vita cogita/ti/onem aut spem habere praeberetur. Et suo exemplo suos procures et totum populum ad idem faciendum inducebat.

(1°)¹¹

4. Consideratis breviter Salomonis stultitijs¹², quaeritur: Quod est ergo boni monarchae officium? Respondetur: Omissis nunc principijs u/niversa/libus, *¹³Officium boni monarchae ut, 1 Terram replere hominibus: 2 Dispersos congregare, 3 /s-Seductos et/ Alienatos ad fidem et amorem reducere, 4 Discolos (ital.)¹⁴, licentiosos, maleficos, et inobedientes punire, 5 Bonos praemiare, 6 Totius gentis in co/mmun/i honorem conservare et non prostituere. Summa summarum: ita /s-“rex debet”/ regnare; ut ab omnibus suae gentis hominibus /---/ ametur*.

5 Quomodo ista omnia observentur in Russia, alias videndum.

¹⁰ Втор. 17:17.

¹¹ Наклеенные фотографом номера листов с оборотом.

¹² Крижанич не использует букву j, но при сочетании двух букв ii вторую пишет, как j; эта форма сохранена и в транскрипции.

¹³ Вальденберг, с. 70.

¹⁴ Итальянизм.

5. *¹⁵Rex non potest esse liberalis multa donando ac profundendo; sed potius erit liberalis, si nihil avare eripiat a subditis. Nihil enim possit rex donare uni, quod non accipiat prius ab altero, aut a multis. Ac proinde melius est ~~cessare~~ temperare sibi in donationibus et /-non necessariis/ splendoribus, quam vexare populum non necessariis exactionibus*. #¹⁶ Quid /enim/ praestabilis est: ut tres, aut 5, aut 10, te laudentes benedicant, ob accepta ingentia munera, totus autem populus maledicat, an potius, ut omnes benedicant, et nemo maledicat?

6. *¹⁷Rex debet dare varia privilegia suis proceribus aliisque meritis ordinibus hominum. Verum non illo modo debent dari privilegia, quo data est apud Germanos et postea apud Lehos; ut scilicet subditi erripiant sibi dominatus et excutiant obedi/enti/am, et gens tota decutiatur/?/ in faedam anarchiam. ~~Ita igitur debent dari privilegia.~~ Debent igitur dari privilegia per modum provisionis, non per modum iuris, ita ut in potestate regis sit semper ea tollere aut mutare. Et ut illi quibus data concessa sunt privilegia, nihil iuris sibi inde arrogant, sed recognoscant omnia tamquam gratiam ben regis datam usque ad regis beneplacitum. Et ut privilegiati nihil magis exinde sese elevent, aut superbiant: sed tantum, ut ceteri inferiores eos honorent honore in debito honore*.

7. *¹⁸Ad *tranquillationem*¹⁹ universae gentis nihil ita n/ecessarium est, quam Persuadere omnibus, Monarchiam non solum esse optimum regimen, sed etiam nostrae gentis absolute esse necessariam ad bonum ac felicem statum. Vide fol. 678²⁰. Haec autem persuasio fieri debet per librum, cui titulus esse potest, De rebus Sclavinicis. In eo varia tractari debent: de

¹⁵ Вальденберг, с. 74.

¹⁶ Вставки на полях, обозначаемые Крижаничем разными знаками.

¹⁷ Вальденберг, с. 252.

¹⁸ Вальденберг, с. 181.

¹⁹ Курсивом выделяются также слова или буквы, которые прочитаны иначе, чем у предыдущих публикаторов цитат или отрывков.

²⁰ Имеется в виду отрывок о монархии на последней странице рукописи, 778. По ошибочной пагинации 678. Такая же отсылка на с. 678 (778) есть на с. 361.

Haeresibus Politicis, et de varijs nostrae gentis deceptionibus, quibus decipimur ab alienigenis*.

2

Spectans ad commoda Divitum: Democratia vero ad utilitatem Egenorum, cum iniuria divitum.

Communem autem utilitatem nulla harum ~~forum~~ /s-declinationum/ habet sibi propositam. L.3.c.7.f.117.

/На обороте 3 листа находился текст, использованный П.А. Бессоновым в качестве эпиграфа к своей публикации «Политики»: Pro patrocinio gentis communis, Volo exigere omnes alienigenas tribunos et officiales militares: suscipio vero omnes Boristenitas, Polonos, Lituanos, Sarbos, et quoscunque gentis

Sclavinicae viros militares, quicunque uolunt mihi militare. (В защиту народа.

Хочу вытеснить всех инородцев, предводителей и ратников: а поднимаю всех Днепрян, Поляков, Литовцев, Сербов, и кто только есть Славянского рода воинственный муж, и кто только хочет заодно ратовать со мною)./

УКАЗАТЕЛИ KAZALO Obretálo

4

(1)

Predgowôrie

1. Lyudorêdni pisátelyi. Komínow, Parúta, Lipsiusz, Fâwst. – 1.
2. Inoródniki cztó ob nas pîszut: Kako nas prechitráit. – 1.
3. Torgôvstwo, Rem: Tež/âczestwo/: Vtwer/dnóst/:
Prec/énba/. –
- Zak/onostâw/ie zdes. – 2.
4. Gospodárstwa Chorobám podwéržena. – 2.
5. Chórobi Gospodarstwênye. – 2.
6. Posílok i Lêk g/ospo/darstwa, Dobró Zakonostawie. – 3.
7. Cária Adrijána popráva i rêcz. – 3.
8. Dobrí putí, Pénezi, i Sudì. – 3.
9. Sowersženie g/ospo/darstwu: Blâgo, Síla i Mudròst. – 4.
10. Príczi, ob Bogoczêstiu, Blâgu, Síle, Mud/róst/i i Czèsti. – 4.
11. Bogoczêstia lyûdi nechaiût. – 4.
12. Bogátstvo iest, Mnógo lyûdstwo. – 5.
13. Síla, == Dobró zakonostâwie. – 5.
14. Mudróst: Znây sâ/m/ sébe: i Newéruy Inoródnikom. – 5.
15. Tesça, /s-ili/ súetna sláva w' czém stoyît. – 5.
16. Ístinnaia precénba: Nedât se prechitrît. – 6.
17. I Czestním, da Bogátim lyûdem zapowedât. – 6.

DEL I. Ob BLAGU

1. W' kaznì – kúplyeniu Prómisli mnógi zli. – 6.
2. Jakò, Alchimija, Kowâczstwo, Samotêržie. – 7.
3. I inoródnich torgôwcew pripuscânie. – 8.
4. Prîczi. Korísti níekije ubîlni. – 7.
- Lakomost wsemú zlú kóren. Sirîni dwôrskije. – 7.
- Kaznù kúpit s' Trudóm, s' Prâwdoiu, s' Czestíu. – 8.
- Za Neumerkowâniem opustženie. – 8.
- Ubógo kralyéstwo i ubòg krály. – 8.
- Lowit ríbi z' méroiu. – 8.
- Trêba iest lyûdstwo uczinit bláženo. – 8.
- Nedât lyûdem željèt preménì. – 8.

5. Zlí sposóbi: Alch/imíja/: Kow/âczstwo/: Samot/erzie/: Gósti.	
Dobrí sposóbi: Tež/aczstwo/: Rem/estwô/: Tor/gôwstwo/: Stroyitelystwo.	– 10.
6. Obílie i Deszewínu uczinít w' k/ralyé/stwu.	– 10.

РАЗДЕЛ 1

Ob Torgôwstwu.

1. Koe kralyéstwo iest bogátee? Razsúdok ob Rudàch, Swítach, Pristróech, Zítkech, Rázumech.	– 10.
2. Rús iest Záperta i lîszena Torgowîsè i mnógich Towárow.	– 12.
3. Rázumi tupí. Putí múczni. Na Rús obílie Kôrzen, Konopêly, Pépela.	– 12.
4. Priwòznoe i Otwóznoe Tor/gôwstwo/: Wladátelyu se pristóijt.	– 12.
5. Torgôwstwo Krâlyem czéstno.	– 13.

(2)

6. Solomón i îni kralýí /s-, iesut/ torgowâchu/s-ci/.	– 13.
7. Po kóem razbóru T/orgôw/stwo Kralyem czéstno.	– 14.
8. Kakówo ímaet bít Kralyéwskoe torgôwânie.	– 15.
9. Torgowîsèa iest trêba umnazàt.	– 15.
10. Indêiskiy put otwédan.	– 16.
11. Choltênskogo Knêza zamísel.	– 16.
12. Neumítelnost i Ljènost nasza w' torgôwstwu.	– 16.
13. Koríst iz prómisla bezsîlnogo.	– 16.
14. Ob Studênom, Czêrnom i Chwalînskom môriu.	– 17.
15. Kalmicki towári. Kózi nasolyeni, Sôl, Wólna, Kožúchi, Mêso solyenó, i suszenó, i Skòt.	– 18.
16. Buchârski towári. Bumága, Bárchati, i îni Swîlni towári, Kámenie, Bisér, Zarédi.	– 18.
17. Pêrski towári. Bumága, Swilá, Wólna.	– 19.
18. Lâdiami napólnit Chwalînskoe môre.	– 19.
19. Pêrski towári slûžet i na pretòrg.	– 20.
20. Dônskoe torgowîsèe.	– 20.
21. Pristánisèa môrskáia.	
22. Soimí godôwni.	– 21.
23. Tiédenni torgì.	

24. Putí dobrì.
 25. Ustâwni goncì.
 26. Sprowodníkí torgôwca. – 21.
 27. Pénezi, Wîsí, Méri iednákowi.
 28. Mêniki gradskî. – 22.
 29. Precúpci i Dražitelyi dase znóset. – 24.
 30. Samotérzciže.
 31. Inoródni torgôwciže. – 24.
 32. Czisêlnaia umítel.
 33. Ssúdi bez râsta. – 25.
 34. Milosêrdniy sklád. – 25.
 35. Premênniki. – 26.
 36. Obcàia mosznyà. – 27.
 37. Razlôzenie towârow polâdiach. – 27.
 38. Stàrosti i lâwniki gražânski. – 27.
 39. Deržàt towâri wsêgda na prodàie. – 27.
 40. Na uréd czinìt délat towâri. – 28.
 41. Razpís i ímena wsákim towárom. – 28.
-

РАЗДЕЛ 2

Об ремеслѣхъ.

1. Remestwô nailuča /s-rudo/ zlatokópina. – 29.
2. Prizwát iziâcnich remestníkow. – 29.
3. Remestwênije slobodini, i ustâwi. – 30.
4. Wôlynòsti dobiwàt po remestwû. – 31.
5. Podbilínu síruiu kupowát í priwažát. /s-Da se izdéluet wsákaia Rudá, wsakim prewódom./ – 31.
6. Podbilíni sírowi neizwažát. – 31.
7. Bumágu pisálnuiu dòma délat, czúzuiu p/re/powédat. – 32.
8. Losìni dòma izdélowat. Krâszenaje owczini, i wsákoe Kožnoe rêmentwô zawèst. – 33.

4°

3

9. Predênoe zlâto délat. – 34.
10. Bezdêlie proganyàt. – 34.
11. Czistó, strôino, narédno posûdie délat. – 35.
12. Zenàm uczênie naredit. – 35.

УКАЗАТЕЛИ

13. Rudî na wsákiy prewód izdelowát.	– 36.
14. Remestwâ razwést po gradêch.	– 36.
15. Lèchko iest zawodit r/eme/stwâ, pri g/ospoda/rowom torgôwstwu.	– 37.

РАЗДЕЛ 3

Ob Težâczestwu

1. Težâczestwo bogàtstwu dnisçe i osnowânie.	– 37.
2. Opomîнки sut nâszemu naródu potrebnî.	– 38.
3. Zemníje owoçi znât.	– 38.
4. Knyígi ob težâczestwu imât.	– 39.
5. Uglédniki.	
6. Pèpel.	
7. Pczéli.	– 40.
8. Krasîlnoe zêlie.	– 41.
9. Stáda skotskáia.	– 42.
10. Stùpi Sukônńije, Krûpnije sihêlnia.	– 42.
Trezúbnici, Stekólnici, Wapènnici; Síra, Smolà, Kírpíci.	– 43.
11. Súchoti, Posûdie, Orûdie; Gradilniki. /i-Czuwari/	– 44.
12. Razdawát Orûdie i Posûdie.	– 45.
13. Telégi, Trezúbi, Toporí, Kósi poprawit.	– 46.
14. Podbílina suchotám, Krowòm.	– 47.
15. Swilù zawodit nezmóžno.	– 48.
1) 16. Pszenó saraczin/sko/.	
4) 17. Dîmnica.	– 48.
2) 18. Weloríbyi žír.	
3) 19. 3 Winógradi zawodit.	– 50.

РАЗДЕЛ 4

Ob Rudàch.

1. Neméckije básni ob Rúskich Rudàch.	– 51
2. Záčto se neproiawlyáíut rudí na Rúsi.	– 51
3. Sposòbi k' rudám málo korístni.	– 53.
4. Sposòbi luízi rûd iskát.	– 53.
5. Rûd iskát czez Torgôwstwo.	– 54.
6. Rûdnogo torgôwstwa nezanechawát.	– 55.

DEL 2
Ob SÍLE.

Utwerżenie Prôstoe, i Wîszszez. – 56.

4

Razdel 1
Ob twerdnóstech.

1. Twerdnósti prôstije, iesut Samoróдни i Umítelynije. – 56.

2. Rowoám i Áza zídžut grádi. – 57.

3. Likûrg welît nezidát gradów. – 57.

4. Túrki žiwût w’ostrógech. – 57.

5. Trêba iest stáwit ostrógi wóiskom. – 58.

RAZDEL 2
Ob Orûžiu.

1. Orûžie Bíjuće,

2. Sekûće,

3. Bodûće, – 58.

4. Strelbênoe,

5. Pristúpnoe,

6. Obrânnoe. – 59.

7. Spâda nekorístna. – 59.

RAZDEL 3
Ob Stróiech Woiennich.

1. Léw, i Orél, Kralyi zwêrski. – 60.

2. Síla i Borzóst potrzebna. – 60.

3. Rimlyânski i Lészski stróyi. – 60.

6. Chusarí, Kozakí, Púszkari, Oklópniki, Ráitari, Dragáni. – 61.

8. ~~Strazniki~~ kralyewski – 61.

8. Strelcí, Chaidukí, Kopêiniki. – 61.

9. Sekíríci Kralyewski, Scíti, Lûki i Strêli potrebni. – 62.

11. Brádwiczniki chûd stróy. – 63.

12. Kopiâ kakówa dobrà. – 63.

13. Muzíka woiênaia kakówa potrzebna. – 63.

14. Mêchi dlya prepráwi, i Kóžni czôlni. – 64.

УКАЗАТЕЛИ

РАЗДЕЛ 4 Об Войâкех.

1. Kákowi Woiakí iesut dobrì.	– 65.
2. Brászno.	
3. Plâtie.	
4. Uczênie.	– 66.
5. Chrâbrost ne ot Urožênia, nò ot Nastawlyânia.	– 67.
7. Chrâbrost iz chesó se naražâet.	– 67.
8. Bòzia Pómoć pêrwaia chrâbrost.	– 67.

РАЗДЕЛ 5 Об Войвóдах.

1. Léw i Iélen woiwódi.	– 68.
2. Chînski, Tûrski, Ewrôpski woiwódi.	– 68.
5. Banów uréd i Kakówosti.	– 69.

5

РАЗДЕЛ 6 Об Beséde, Ímenech, i Plâtíu.

1. Inoiazícniye rêczy zatuplyàit naszu chrâbrost.	– 70.
2. Inoiazícznaia ímena kažet chrâbrost.	– 71.
3. Stróy Rúskiy neprigóz ko chrâbrosti. /i-Gosudar idet na službu.	– 70./ – 71
4. Gláwniy stróy ín prigóz, ín neprigóz.	– 71. 72.
5. Gláwniy stróy kiy prigóz.	– 73.
6. Zamèt: ob Muzíke, Bradàch i Wlasêch.	– 73.
7. Zamèt: ob Rîmskom strižêniu.	– 73.

РАЗДЕЛ 7 Об Mîtech Woiâczeskich.

1. Pénezi, Wínó, Sôl, Chléb, Žíto, Muká, Sukno, Pomêstie, Stârostwo, Prekórm, Dâr za délo, Dâr za ránu, Mílostniy pénez, Ožidálnaia mílost, Wislužênie, Slobobnîczestwo.	– 74.
2. Wenci, Prozwânie Szerégom, Grobì slawni, Knyžniye pochwáli, Poiàs, Mécz i plyúska, Zlatnije óstrogi, Pêrie, Znakowíni, Bolyârstwo.	– 76.

DEL 3
Ob MUDRÓSTI

RAZDEL 1

Ieže Mudróst iest Dobrá.

1. Rázum lyûdem naiwêce blâgo.	– 78.
2. Kósno lyûdi dobiwáiuť razumnósti.	– 78.
3. Mertwi sowétniki Kralyêm potrební.	– 78.
4. Mudróst newídna i neulyûblena.	– 79.
5. Naródi dobiwáiuť i zgublyáiuť mudróst.	– 79.
6. Pri slâwnom kralyéstwu mudróst se mnozît.	– 80.
7. Mudrobôrci blûdet i zawódet.	– 81.
8. Zelyênie mudrósti pochwâlyeno.	– 81.
9. Dúmoiu se dobiwáiuť derżáwi.	– 81.
10. Pochwála mudrósti iz Pismà.	– 82.
11. Neznânie iéresi plodît, mudróst ie izkorenyáet.	– 82.
-

RAZDEL 2

Ob Filosofíje.

1. Mudróst, Znânie, Filosofíja, czto.	– 83.
2. Iz priczîn poznawáiuť se uczîniki.	– 83.
3. Priczíni: Tworítely, Podbilína, Oblíczie, Konéc.	– 84.
4. Iz uczînkow poznawáet se priczíni.	– 84.
5. Wsákiy rázumen człowék iest filosóf.	– 85.
6. Bogoslowie, Mechánika, Matemátika, Filosofíja,
Lógica, Fízika,
Étika.	– 85.
Narawouczenié, Gospodârstwo, Wladátelystwo.	– 86.
-

RAZDEL 3

Ob Politíke.

1. Pol/íti/ka ot wséch mîrs/kih/: umitelêy naiplemenitéia.	– 86.
2. Znây sâm sébe: Newéruy inoródnikom.	– 86.
3. Neznânie samosôbnoe, kóren naródnoy newólye.	
4. Lyudorédcu trêba znât: Prirôdie i primeti lyûdstwa i
zemlyí, Zítie násze, Silu i Slabost, Zakonostâwie	

УКАЗАТЕЛИ

Dawniní, Bezpečâlie i Strâchoti, Sposób uziwânia blâga naszego, Krîť tainosti, Blyûst precénbi.	– 87.
5. Mî neznâem swoée síli.	– 88.
6. Neznânie samosóbnœe nám mnógich tûg priczína.	– 88.
7. Altera regula: De Columba et Serpente ¹ .	– 88.

RAZDEL 4

Ob Obrâzu.

1. Lepotâ známe ostrogo rázuma.	– 89.
2. Naródi lepotóiu naróczyi.	– 89.
3. Nász naród srêdnyego obliczia.	– 89.
4. Násza telêsa, oczêsa, wlâsi kakówi.	– 89.
5. Nászi glâsi srêdnye dobí.	– 90.
6. Z' gôrszim rézwo, z' lúczim opâsno, postûpay.	– 90.

RAZDEL 5

Ob Iazíku.

1. Beséda, orûdie Mudrósti.	– 90.
2. Iazíkow nékoyich /s-kakowosti/ primeti.	– 90.
3. Naszego iazíka skudósti.	– 91.
4. Násziye newimôwnosti zlí naslídki.	– 91.
5. Treba iest iztežât iazíki.	– 91.
6. Násze Pismo neudatno.	– 92.
7. Prewódniceskaia otména nekorístna ² .	– 92.

5°

7

RAZDEL 6

Ob Stróiu.

1. Zácztu lyûdi plâtie noset.	– 92.
-------------------------------	-------

¹ В тексте нет этого раздела.

² В переводной части издания 1965 г. относящаяся к этому пункту фраза пропущена. В издании П.А. Бессонова, ч. 1, с. 128: «Прибави овде разценение об язычных отменах: Руской, Лашской, Херватской, Сербской, Преводничей». (Прибавь здесь рассуждение о языковых различиях: русских, польских, хорватских, переводных).

2. Dobra Swita Kakówa ímaet bít.	– 92.
3. Mitó Naistroinéego.	
4. Pochotênie oczêsnoe.	– 92.
5. Stroiênie swítnoe iznisçáet zémlyu.	– 92.
6. Slawênskiy stróy kaków.	– 93.
7. Wostóczniy story, Zapádniy stroy.	– 94.
8. Prostrána, Tesna, Srédnyije méri swita.	– 95.
9. Legotà, Dolgotérpnost, Dészewost, Užitnost.	– 95.
10. Obzór na stróyi ínich naródow.	– 97.
11. Mérzok stróy umenyszáet precénbu naródu.	– 97.
12. Prátežnije ustáwi nepotrêbni.	– 97.
13. Udúmat stróy prigóden.	
14. Otwéda nascîtnikech.	– 98.
15. Wozte/---s-zowat/ izbítnije prátežnije utrátì.	– 98.
16. Scétnije oblúdi neterpèt.	
17. Pogledím Krályew likopîsiem izobraženich.	– 99.
18. Aleksânder mudrò i chwâlno udúmal nów stróy.	– 102.

RAZDEL 7

Ob Naráwech, i ob Neumítelnosti.

1. Slowînci i Wugrí nazwani Barbárami.	–100. 101.
2. Dlya Neznânia i dlya Czužebjêsia.	– 100.
3. Barbâri: Diwji, Zlonarâwni, Neumítelni.	– 100.
4. Dlya Neznânia, Lenósti, i Ludósti.	– 101.
5. Raszúdok iz Obráza, Iazíka, Stróia, Zakónow.	– 101.
6. Czužebêsie nás wsích obladálo.	– 103.
7. Prítczy naródow na nás, láialnije i u/s-o/sçiplyíwi.	– 103.
8. Pesiakí, ieretiki upogánskih filósofow.	– 104.

RAZDEL 8

Ob Zemlyé nászey.

1. Priczíni núžam. Bûini stróyi : Zemlyá skûdna : Zlí susédi i gósti : Praznóst zemlyì.	– 105.
2. Priczíni Szczęstiu. Dobrí susédi : Prigóдно torgowânie : Prilíka k' czolnârstwu: Domâsznyi owòci. Sowerszenó Samowlâdstwo.	– 105.

RAZDEL 9

Ob Láianiu Neméckom.

1. Barbárstwo, Zlonarâwie, Ochólost, Pijânstwo,
Chlápsko žítie.	– 107.
2. Razbóyi i Tatbí : Woiënnaia terplyíwost : Žítie
mêrno, neprokszenó:
Razsípi na posôlstwa.	– 108.

8

3. Pisátelyi kóyi písásze ob Rúsi : i sramotêt.	–110.111.
4. Ieretiki, dlaradi Wéri chûlet naród.	– 112.
5. Goworlyíwim /s-Greku Skifow/ lechko ogowariát
newimôwních.	– 112.
6. Bûini wsegda chulêt mêrno žiwûcích.	– 112.
7. Dûrni zakóni né ot Urožènia : nit ot Wéri :
no ot Zlogó Zakonostâwia.	– 113.
8. Chûlnitci g/owo/rêt: Barbárow trêba bît.	– 113.
9. Oní že nekoli neskonczawáit chulít Samowládstwo.	– 113.
-

RAZDEL 10 /s-Czíslo pomeszai/ Razdel 11³.

Ob Naródnich Wádach.

1. Priwerstowâniem sepoznawáit wêçi.	– 114.
2. Lepota, Iazík, Chítrost, Stróy, Iedrènost.	– 114.
3. Swoyich Wâd mežu sóboiu nespodobitse tayt.	– 114.
4. Nász naród srêdnyi.	– 114.
5. Newimôwnost, Lenòst, Pirowânie, Razsípnost.	– 115.
6. Radigóst bolwán : Pijânstwo.	– 115.
7. Priméti nászi nezgódni z inoródnicheskimi.	– 115.
8. Okrútnosi na poddânnikow.	– 116.
9. Plemenítogo sérdca skudóst.	– 116.
10. Neumerkowanó wladânie.	– 116.
11. Czúzich priczín Zastupânie.	– 117.
12. Mežusóbniaia naprâsnaia nezgóda.	– 117.
-

³ Далее к номерам разделов в указателе автором прибавляется сбоку следующий номер, который соответствует реальному порядку разделов в тексте.

RAZDEL 11 /s-12/

Ob Czużebê/î/siu.

1. Lîsznoe wérowanie k' inoródnikom. – 117.
 2. Izobiżáiut nas mnogolícno – 117.
 3. U nás /inoró/dnikom naiweça czêst i koríst. – 117.
 - Wés nasz pôt i pôst oní prepírúiut. – 118.
 4. Zatopíla nas iest množina /inoró/dnikow. – 118.
 5. Krályew otnyich zapraszáem.
 - Kralyéstwa si narezát dopuscáem. – 118.
 6. Wmesto Precénbi bezcênie: za Koríst Ubil: – 118.
 - za Sílu, slábost obretáem.
-

RAZDEL 12 /s-13/

Sçéti ot Inoródnikow. /s-owdé pripiszi Razd.15/

1. Pomogáiuç nam, razaráiut nas. – 119.
- Razreszênie dobrích zákonow i Skażênie žítia, da
- Izb/l- видимо, описка/itkowanie wozwódet.
- 6.

9

2. Nezgódi séiut.
 3. Pri torgêch izobiżáiut. – 119.
 4. Zídi welíkije bîri obeçúiut. – 119.
 5. Skitlyíwi naródi Neteżet i Newoiúiut. – 119.
 6. Chléb i czêst naróžanom otnemlyût. – 119.
 7. Oblúdnije uwét i czynêt. – 119.
 8. Darmî oblużaiut, swoe dúmi razwódet. – 119.
 9. Na otkúp wžímyut korczmí, Torgôstwa, Otczíni. – 119.
 10. Poslí nyíchowi nas prechitriáiut. – 120.
 11. Náski poslí unyiech nas sramotêt. – 120.
 12. Léchi putúiuç sâmi sêbe sramotêt. – 120.
 13. Narožánstwo násze, na násku sçétu, pryemlyût. – 120.
 14. Prebégi, Nowowêrci, níkoli dobrà neprinesût. – 120.121.
-

RAZDEL 13 /s-14/

Ob Snubokêch Rúsk/og/o gospódarstwa.

1. Magnus Cholst/enskiy/ Knezowiç.
2. Nekiý Rakúskiý knêz. – 121.

УКАЗАТЕЛИ

3. Gustâw Swîd/skiy/ kr/alyewi/ç.	
4. Iwân Dáckiy kr/alyéwi/ç.	– 122.
5. Razstriga.	
6. Wladislâw Léczskiy kr/alyewi/ç.	– 122.
7. Filip Swîd/skiy/ kr/alyéwi/ç.	
8. Grof Wolmar Dác/kiy/ kr/alyéwi/ç.	– 122.
9. Mikolây Dawîdowiç Grusînskiy Câr/owi/ç.	– 123.
10. Liszay na licú: Czuzèwladstwo na swetu.	– 123.
11. Léchi mólet Iadwìgi Lúdwichowni. Wuguri.	– 123.
12. Móletže i Litwina Kazimíra Iágailowíça.	– 123.

RAZDEL 14 /s-15/

Ob Czuzèwladstwu.

1. Iz Czu/žewlád/stwa ostúdi welíkije i primnógije.	– 123.
2. Torgowânie kralyéstow nów obmán.	– 124.
3. Skotína nepasèt skotà.	– 124.
4. Ostudnéè obladatse besédoiú, neže orûžiem.	– 125.
5. Bêšzeniki newídít swóee golotí.	– 125.
6. Na Czuzstwo narikájut : Ieremíja, Isaija, Iosíja, Ioyil, Siráchowiç, Wtóríj Zakon, Warúch, Solomón; Swètiy Tomâsz.	
15. /Sic/ Tatári, Francúzi, Sicziliáni, Saguncáni, Amazônki, Komínow, Piaséckiy.	– 126. 127.
22. /Sic/ Lúczy naigórsziy naróžanin ot nailú/czego/: ino/rodni/ka.	– 128.
23. Léchi zácztó tworêt krâlyew inoródnich.	– 128.
24. Nijedin se necenit bit godnim kralyéstwa.	– 129.
25. Nikomu njest czèst dráža ot žiwotà.	– 129.
Prodâinaia službá: zloczésto sérdce.	

10

/s-Séy rázdel skladi z' razdelom 12./

RAZDEL 15: /s-16/

Ob Srámotách Inoródnicheskich.

1. Mî bez Inoródnikow žít nemóžem.	– 130.
2. Ot nyich nam idut Towári, Umítelyi, Bogoczêstie.	– 130.
3. Ot nyich obídi, Scèti, i Srámoti nesczétnije.	– 130.

4. Dobrocînstwa nyíchowa Podmésna, Dragá, Zloditelna.	– 130.
5. Swetósti nam prodaiût.	– 130.
6. W’ niscetu nas privódet.	– 131.
7. Izidaíut naše imanê.	
8. W’ rábotu nas podbijaiut.	– 131.
9. Oscípkami i chulámi nas sramotêt.	– 131.
10. Metézi i léresi unás zawódet.	– 132.
Pokôino žítie u nás przewzemlyût, nam rábotu ostawlyaiut.	– 132.
11. Inoródnoe swátanie sméta wsích lichôt Czužebêsnych.	– 132.
12. Poborení orûžiem, pobiwáíut nas goworêniem.	– 133.
13. Uchwiçeni síloi, uchwitáíut nas lepotóiu.	– 133.
14. Czinêt zawéti nám scétnije.	– 133.
15. Czinêt z’ námi szûtskije obszâlnije ugódi.	– 134.
16. Osmewáíut naszu Lyubów i lyudsòst.	– 134.
17. Deržet unás Uglédnikow.	– 134.
18. Kralyi inoródni nas izobizâíut i sramotet nesczét.	– 134.
19. Posrédnicztwom swoyîm nas podwózet.	– 135.
20. Naróžanstwo prijemlyût na nászu srâmotu.	– 135.
21. Razariáut nasz dóber woiênny stróy i obiczáy.	– 135.
22. Wižiwáíut nas iz gradów i deržaw nászich.	– 136.
23. W’ terwóžnoe wremé izwózet ot nás blágo.	– 136.
24. Torgówisça glâwnaia nam otnemlyût.	– 136.
25. Pîszutse lóžno krâlymi Slowênskimi.	– 137.
26. Na znakowinu nam pîszut Psá.	– 137.
27. Uczêt izbitkowânia, chudôbi, grechót i prawêria.	– 137.
28. Mâmet nas sùetnim nescirim besôwskim uczêniem.	– 137.
29. Czužebîne wsích slowênew obludilo.	– 138.
30. Lepotà i wimôwnost nas ogluplyach.	– 138.
31. Balwânstwo drêwi Zidôw; Czužebisie nas ot umá swódit.	– 138.

RAZDEL 16 /s-17/

Ob Swátaniu Inoródniceskom.

1. Inoródnoe swátanie nam scétno.	– 139.
2. Inoródnoe Swátanie Sméta wséch lichot.	– 132.

УКАЗАТЕЛИ

3. Iuoródnoe Swâtanie wśém naródom terwózno.	– 140.
4. Prilíka na Francuzech.	– 140.
5. Rakúskoe Switanie.	– 140.
6. Prilíki mnógije na Léchech.	– 141.

6°

11.

7. Zídom in/oró/dnije žení prepowédani.	– 144.
8. Tûrskiy zakón. Aswîrowa swádba.	– 145.
Salomónow uczínok. Rimskiy zakón.	– 145.
Milosz Kobíbič. Nemeckaia p/ré/lest. Rúskiy zakon.	– 146.

RAZDEL 17 /s-18/

Inoró/dni/ki sramotêt kr/alyé/stwo u Léchow.

1. Ângel prepowédal korúnu Léchom.	– 147.
2. Cár Otún dal kralyéstwo Léchom.	– 147.
3. Cár Kúnrad ótnel kralyéstwo Léchom.	– 147.
4. Pâpa ótnel kralyéstwo Léchom.	– 147.
5. Cár Chérich ótnel kralyéstwo Léchom.	– 147.
6. Cári se zowût ložno g/ospo/dârmi Lészskimi.	– 147.
7. Cár Križakóm ochólo i smeszno daruet Lészskije deržáwi.	– 148.
8. Léchi sâmi sêbje sotworíli Kralyà.	– 148.
9. Pâpa prószen nedaét Léchom kralyéwskiego ímena	– 148.
10. Cár nekorúnyen choçèt korúnit Litwína.	– 148.

RAZDEL 18 /s-19/

Sramotêt kr/alyé/stwo u Czéchow, Bolgârow, Sérbow,
Cherwâtow, Slowîncew wśéch.

1. Ochólost Ríms/kaia/.	
2. /Ochólost/ Grécz/eskaia/.	
3. /Ochólost/ Neméckaia.	– 150.
4. Slowênci iedini obmâmyleni.	– 150.
5. Nemczin nikoli nîst Lécha uczinil Kralyèm.	– 150.
6. Ustroênie Czészskogo kr/al/y/estw/a.	
/s-7/. 2e /Wtóroe ustroênie Czészskogo kralyestwa/.	
/s-8/. 3e /Trétie ustroênie Czészskogo kralyestwa/.	– 151.
9. Czásznik Korúnyen, smêch wśemu swêtu.	– 151.
10. Jûriu Kralyú kralyéstwo otsûženo.	– 152.

11. Cezár Christiânskiy glupa wêcz.	– 152.
12. Gréki Bolgarina iz kralyá tworêt Caróm.	– 152.
13. Nemczin Serbina iz Knéza tworît Chercégo/m/.	– 152.
14. Slowêncem w'znakowínu daiût Psá.	– 152.
15. Gréki Rúsom prisiláiuť Pistroji ili Znakowíni.	
-

RAZDEL 21 /s-20/

Ob naródnom Sczâstiu nászem.

1. Naráw nász bez Wlásti chlepénia.	– 152.
2. Zítie bez izbîtnich priprâw.	– 152.
3. Umítelnost w' priprâwe prostich Zapásow.	– 152.
4. Rubêž bezpeczálen.	
5. Susédi prijazniwi.	– 153.

12.

6. Susédi nesîlni.	
7. Owóci dobrî zemni i wodni.	– 153.
8. Prigódnost k' Sudoszêstiu, i k' togowaniu wel/iko/mu.	– 153.
9. Samowládstwo sowerszenò.	
10. Zapêrtie rubêzew.	– 153.
11. Nedopuscênie žítia bezdêlnogo.	– 153.
12. Nedopuscênie dabi se ktò opowedal ieretikom.	– 153.
13. Krépeno soblyudânie bogoczéstnich zakónow.	– 153.
14. Sosilânie s' promiszlyeniem.	– 154.
15. Rúš bogáteia ot Lész/skije/, Lit/ôwskije/ i Swídskiye zemêly.	– 154.
16. Rúš ubóžeia ot Grécz/eskije/, Wláš/zskije/, i înich zemêly.	– 154.
17. Bogâti/m/ naródo/m/ neokazowât se Iéstwinami, Pítie/m/, Switami, Srebro/m/.	– 154.
18. Ob Títulech ili Imenowâniu dúma înde.	– 155.
19. Kméti na Rúsi lúcze žiwût neže w' prebogâtech zemlyách.	– 155.
-

RAZDEL 20 /s-21/

Ob tréx Kúgach Neméckich.

1. Iéres, Pescênie, Razpústa Swoiwólya.	– 156.
2. Iéres ot Nêmcew.	
3. Pescênie ot Nêmcew.	– 156.
4. Nasledít nam razkoszý Neméckich.	– 156.

5. Gnyúsotu nam zadaiût, sami gnyúsni.	– 157.
6. Unyich iz Katow dûmniki, iz knezów káti.	– 157.
7. Izbitkowânie, Gnyusotà, Czistotà, cztó.	– 157.
8. Ob izbitkowâniu práwilo.	– 158.
9. Razreszênie samowládstwa ot Nêmcew.	– 158.

RAZDEL 21 /s-22/

Rúskoe wladânie lúcze ot Léskogo.

1. Samowládstwo nailúcze wladânie.	– 159.
2. W' samowládstwu skázi léchko poprâwni.	– 159.
3. Rúš czestita dlyaradi samowládstwa.	– 159.
4. Swoièwôlyniki chûlet samowládstwo.	– 160.
5. Bez samowládstwa: Težka poprâwa.	– 160.
6. Mnógo Tiránow.	
7. Mnógo Samodêržia.	– 160.
8. Slobodá ieresêm.	
9. Pribezisçe zlodeïcem i skitatélyskim naródom.	– 160.
10. Wlaczênie se' scétno i srámotno.	– 161.
11. Nezadowôlynost wsákogo stâna.	– 161.
12. Léskoe wladânie ot wséch naigórsze.	– 162.
13. Naiwéçenesczâstie Cužewládstwo.	– 162.

7

13.

RAZDEL 22 /s-23/

Ob kralyéwoy Godnósti i Óblasti.

1. Krály iest Sérdce i Óko naródu.	– 162.
2. Pastír narodniy.	
3. Ót Boga postâwlye/n/.	– 162.
4. Bôžyi naméstnik.	
5. Zemný bôg.	– 162.
6. Krály w' sudú nezabludit.	– 163.
7. Krály žiwó zakonostâwie.	– 163.
8. Kralyà iedîn Bôg sûtít.	– 163.
9. Kralyá zlogó daét Bôg lyûdem za grechi.	
10. Kralyù smo dolžni Bîr; Pokôrnost; Molítwu; Wêrnost.	– 164.

RAZDEL 23 /s-24/

Ob razních Stanêch lyudêy.

1. Sochranyáiuçi, Sochrânyani; i Prokázni wûdi.	– 164.
2. Slobodniki i Czêrny.	
3. Cerkôwniki i Nûžniki.	– 165.
4. Mudróstni umítelniki.	
5. Gósti neomînni.	– 165.
6. Czernyaki pokôino žiwût.	– 165.
7. Czernyaki slúszno bîr daiût.	– 166.
8. Czêrnich prómislow trêba brêc.	– 166.
9. Czernyaki dasi nepriwlasćaiut slobôd.	– 166.
10. Trî priczîni powînnosti czernyâkow.	– 167.
11. Torgôwci ménje potrébni ot înich czernyâkow.	– 167.
12. Torgôwci Rúski níkakowa priwlastia nîmaiut.	– 168.
-

RAZDEL 24 /s-25/

Ob Kralyéwoy powînnosti : iz Pismá.

1. Ochólost.	
2. Izbitkowânie z' widormi, p/re/powédano.	– 168.
3. Kazní kúplyenie z' widórmí, prepowédano.	– 168.
4. Krâly da se ucýt mudrósti.	– 169.
5. Iâw kralyéw widórníko/m/.	
6. Wlad/áte/lye/m/ súd p/re/žestok.	– 169.
7. Kóyi iz grábeža židžut cêrkwi.	– 169.
8. Kralyéstwa se otnemlyût dlya/ra/di Lakomósti.	– 169.
9. Krâly powine/n/ branît ot obîd, né sa/m/ izobizát.	– 169.
-

RAZDEL 25 /s-26/

Ob k/ra/lyéwo/m/ Nastoiâniu: i ob Tirânstwú.

1. Trî žiwotnije krepósti w' kralyù.	– 170.
2. Blagoczêstie dôlžno Bógu i Kralyú.	– 170.
3. Kaznobôrski sowéti mnógi zlí.	– 171.
4. Zápowed Bôžia suprot Kaznobôrstwu.	– 172.
14.	
5. Káko se možet uczinît dobró Wladânie.	– 172.
6. Zláwladânia: Tirânstwo, Zenowládstwo, Czužewládstwo i ost.	– 173.

7. Tirán oczít razbóinik, Lyudodérec.	– 173.
8. Kraly pastîr, Tiran wôlk.	– 173.
9. Krály Czuwâr: po Aristótelu.	– 173.
10. Kralyéwo deiânie na ôbçuiu korist se zanósit.	– 174.
11. Czêst kralyéwskaia naiwêca ná swetu.	– 174.
12. Kralyá newêžet níkakowa cz/lowéczeska/ záp/owed/.	– 174.

RAZDEL 26 /s-27/

Ob wsekonêcznoy ôblasti: oblúda.

1. Bogâtci, deržâwniki blagu, ne gospodari.	– 174.
2. Bôg wsegó zlâta i srebrá gospodâr.	– 175.
3. Prilíka: Dáy razczét ot deržâwstwa swoègo.	– 175.
4. Prilíka: Pirowâsze bogáto, i pogrebén bí w' âdu.	– 175.
5. Idíte w' ogóny Nemilosêrdniki i Widôrniki.	– 176.
Léglye welblyúd wskroz íglu, neže bogátec w' ray.	
6. Kralyéwskaia oblúda; ob wsekonêcznoy oblasti.	– 177.
Krályi dlyaradi kralyéstow narežení.	– 177.
2. Súd přezestók búdet wladátelyem.	– 177.
3. Nastoiânie kralyéwo czto iest: Lyûdstwo uczinít bl/âže/no.	– 177.
1. Bôg gospodín, Krály deržâwnik.	– 177.
7. Kralyí tworît; Pr/oró/k, Izbirânie, Nastupânie, Orûžie	– 178.
Níkto nedâst, czegó sam nîmaet.	– 179.
Wsekonêcznaia ôblast suprotíwna Zakonostàwui.	– 179.
8. Níkto nîmaet ôblasti sožèc swoego chrâma.	– 179.
9. Samuyíl nîst obiawil /s-k/ra/lye/m/ wsekonêcznije	
ob/las/ti:	– 180.
Acháb nemogâsze wziât Nabótu win/ó/g/ra/da.	– 180.
10. Tûrskim i Pêrskim lyudodêrcem mi nîmaem rewnowât.	– 180.

RAZDEL 27 /s-28/

Ob Krutóm wladâniu i Lydodêrstwu.

1. Czto w' kaznú wpísano, chótet dabúdet wekowêczno.	– 181.
2. Niwwêk nemislét bít grechá w' kazni-kúplyeniu.	– 181.
3. Lákomi zakón czinêt tiránstwo.	– 182.
4. K/ralyé/stwo se obraçâet w' tiránstwo po Lák/omich/	
zakónech.	– 182.
5. Lyudodêrstwo kricžît w' nebêsa.	– 182.

7°

15.

6. Lyudodêrcem kázen otnêtie kralyéstwa.	– 183.
Rowoàmu ótneto déset pokolênie.	– 183.
7. Cária Iwána pléme záterto.	– 183.
8. Cária Borísa pléme záterto.	– 184.
9. Podnéprani ostopúli dlyaradi krutósti.	– 184.
10. Lydodêrstwo se kaznît, otnêtie/m/ k/ralyéw/stwa ot wsegó naróda.	– 185.
11. Iz Lyud/odêr/stwa idet Czuzewládstwo i Swoewólnost.	– 186.
12. Dobrí kralýi merzâchi na Lakomóst.	– 187.
-

RAZDEL 28 /s-29/

Ieže kóren wsemú zlú Lakomòst.

1. K/ra/lyí po lyudodêrstwu dûshi swoyí gubêt.	– 188.
2. Lyud/odêr/stwo nesczétnim zlóstem priczína.	– 188.
3. Wo wsèm pribíl Kazné czinit: Klêtwa zlà.	– 188.
4. Prikáznikom skudní obróki i prožitkí.	– 189.
Baiazit chotiásze wséch súdcew sožèc.	– 190.
5. Iemat presúdi; iest neprâwda.	– 190.
6. Krutóst razariaét czést i koríst naródnuiu.	– 191.
7. Krutóst prinósit Zloglâsie Tirânstwa.	– 191.
8. Krutóst czinît skárednye naráwi w' naródu.	– 192.
9. /нет/	
10. Krutóst czinît, da wsí naródi merzêt /s-na/ sije wlad/ani/e.	– 192.
11. Rúspustá dllyaradi Krutósti.	– 193.
12. Rúskomu Pijânstwu priczína Kabakì.	– 193.
Dlya ukázного wrémena pijût na umòr.	– 193.
Dlya prépowedi postáiuť lákomi na pítie.	– 193.
Dlya núži widumúiuť mnógije priczíni Píro/m/.	– 193.
Dlya obícaia jest obratíli se w' Zakonostâwie.	– 194.
Dlya ustôwnictwa pírów nastáli prómisli na poióenie.	– 194.
-

RAZDEL 29 /s-30/

Ob poprawlyêniu tirânstwa, i zl/og/ó wladânia.

1. Kralyûy táko, da nepožadáiut preméni.	– 196.
2. Bez slobodín nemózet se zabranít Lyudodêrstwo.	– 197.
3. Slobodíni krêpet samowládstwo, a né nerazwalyáiut.	– 197.
4. Slobodíni iedín sêit suprot lyudodêrskim dúmam.	– 197.
5. Ktô pribawlyáet, nay i ubawlyáet tegotù.	– 198.
6. Oglèday se ná pred i ná zad.	– 198.
7. Rúskiy Roboám, cár Iwán.	– 199.
8. Dnísce wsemù zlú, Klêtwa ob Kazênnoy pribíli.	– 199.
9. Cârskaiá dobróta pri zlích zakónech nedellyíwa.	– 199.
10. Iz poprâwi Zakonostâwia kóyi požitkí.	– 200.

16.

RAZDEL 30 /s-31/

Beséda Cárowa g' Zítelyem cârstwa.

1. Iawlyáet cár swoiú Ochótu k' naródnomu dobrù.	– 200.
2. Síje k/ralyé/stwo doséle níst imálo dobrích zakónow.	– 201.
3. Moíá želyá nasedít dobró zakonostâwie.	– 202.
4. Chóćem wam dát slobodíni.	– 202.
5. Ali pérwlye trêba postanowít kaznù.	– 202.
6. I prisêc neprijât Inoródnika na k/ralyê/stwo.	– 203.
7. I ukrepît precénbu welícztwa.	– 203.

RAZDEL 31 /s-32/

Zakonostâwie, i Slobodíni

1. Duchôwnich osôb slobodíni.	– 204.
2. Mênimi Slobodínami k/ralyê/stwo se krêpit:	– 204.
Neumerkowaními se razariáet.	– 205.
Znáki i Wlâsti Welícztwa.	– 205.
3. Postanowlyênie trêch Pl/eme/n: Stanôw Kn/ezów/ :	
Wl/astelów/:	
Bo/lyar/:	– 206.
4. Trí stâni izneti ot tegôt i rabôt.	– 206.
5. Ímena celá i prozwânia plemeníti yim daní.	– 206.
6. Czelobítie znesenó.	– 207.
7. Póczestni priwítí i napísi daní.	– 207.
8. Bolyarí izneti ot ostúdnoho Kažnyênia.	– 208.
9. Bolyarí izneti iz kabâl, i iz negódnich služêb.	– 208.

10. Bolyaróm predkowánje wo switach danó. – 208.
 11. Sčitnije Znakowíni darowani. – 209.
 12. Wislúžnim pokóy darowân. – 209.
 13. Poslat ósobu w’ mesto osobi wólyno. – 209.
 14. Bolyarom wólyno ucýtse iazíkow. – 209.
 15. Knêzom Mecznaia óblast danà. – 210.
 16. Bolyari iznetí ot utrat i podârkow. – 210.
 17. Kr/alyéwskich/ dočerêy ne udawát za inor/ódnikow/,
no za Knezôw. – 210.
 18. Kralýém neženitse ot inor/ódnikow/, no ót
sw/oyích/ Knezôw. – 210.
 19. K/ralýést/wo nedelít, mlaži kr/alyéwi/çi da b/udu/t knezmî.
Stârszyi kr/alyéwi/ç da wsêm wladaet. – 211.
 20. Swátanie mežu Nerawními uchwâlyenò. – 211.
 21. Žení ot kralýewânia otlúčení. – 211.
 22. Inor/ódni/k nemóžet bít krályem. – 212.
 23. Wlad/átelys/kije osobi da se neprijemlyût na Rúsi. – 212.
- 17.
24. In/oródni/k nemóžet prijât slobodín, nit Imánia. – 212.
 25. Nit dobít Narožanstwa. – 213.
 26. Dlya Inor/ódnio/s-go/: wóiska Ísk da se zgubít. – 213.
 27. W’ mírnœe wreme nederžát inor/ódnich/ woiâkow. – 213.
 28. Kabakí znesenì. – 213.
 29. Samotêržie wsákœe znesenó. – 213.
 30. Oprâwniki i Skládi inor/ódni/ znesení. – 213.
 31. Grâdom daní Nazóri i Lâwniki. – 214.
 32. I Nastáwi remêstwení. – 214.
 33. Muzíka, Dîmnica, Striženie, slobódna. – 214.
 34. Izwônski Pénezi da tekût. – 214.
 35. Domâsznyi Pénezi kakówi/m/ bit. – 214.
 36. Skûdni pénezi wó weki zawérženi. – 214.
 37. Czernyaki da rádi plačáiu bîri. – 215.
 38. Czetíri grâdi da kuiût pénezi. – 215.
 39. Kmétom mílosti ukrêplyeni. – 215.
 40. Nespodóbna priséga znesenà. – 216.
 41. Starînni Knêzowici da se otrekût K/nê/žestwa. – 216.
 42. Twerdnósti naródnije ukrêplyeni. – 218.

1) Wéri i molitow obderžanie.	
2) Samowládstwo sowerszenò.	
3) Nerazdêlnost kralyéstwa.	
4) Opasênie ot Cužewládstwa.	
5) Zapértie Rubéžew.	– 219.
6) Nedopusçênie Bezdêlnogo žítia.	
7) Nie dopusçenie prikazow Dožiwotnich, nit Naslidnich.	– 609.
43. Cár Iwán polyubíl sláwu człowéczeskuu nad Bôžiu.	– 220.
Ktô ót Boga sláwu primet: nímaiet iee iskát ot ly/udêy/.	– 220.
44. Aleksândru láskawici Božêstwenoe plemé pripisúiut.	– 221.
45. Awgústu láskawci Troiskoe pléme pripisúiut.	– 222.
Wéca sláwa bít domoródnikom, neže prichódniko/m/.	– 223.
46. Slowênci ot Skifow dóbili Aleksândra slobodínu.	– 224.
Mérzko Christiánom w' basnêch stanovít swoée sláwu.	– 224.
47. Trí Wariagi zaproszeni ot Nowográdczew.	– 225.
Rímskoe cárstwo terwóžno.	– 226.
Iz 43 cárow, iedwá 10 obicz/noy/: smertiu úmerlo	– 226.
18.	
48. Cár Iwán urožén ot Awg/ústo/wa pokolênia.	– 228.
49. Ime CAR, i známe Orél prijáto.	– 229.
50. Neczestie, koe se czinit zarad imena Car.	– 229.
Swoé gubit kŷ se za czúžee grábit.	– 229.
# Lex Maiestatis de abrogando peregrino n/om/i/n/e Car ⁴	
51. Krâly íme stáree i wísze ot ímena Cár.	– 230.
52. Rîm/skoe/ cárstwo dawnó i dó czista razoreno.	– 230.
Trêtia orlówa glawá, Kárul Nemczîn.	– 231.
53. Rîm/skoe/ íme sadá zlokôbno.	– 232.
54. Premenyênie ímena Cár w' Krâly.	– 234.
55. Nemo fastidiat Mores, Leges et Linguam propriam.	– 234.
56. Ót B/og/a sláwu prijemlyém, né ot lyudêy: i B/ógu/	
iu otdaém.	– 234.

⁴ В издании 1965 г. этот отрывок, добавленный Крижаничем позднее, помещен в дополнениях к с. 289 (издания) на с. 363. Перевод на с. 627.

RAZDEL 32 /s-33/

Ob Gostogônstwu

1. Nám potrébno Gostogônstwo. – 235.
 2. Sparcânskoe gostogônstwo. – 235.
 3. Francúzskoe gostogônstwo. – 235.
 4. Chispânskoe gostogônstwo na Máwrech. – 235.
 5. Chispânskoe gostogônstwo na Zidêch. – 235.
 6. Neméckoe gost/ogônst/wo na Cigânech, i ost. – 236.
 7. Rakúskoe gost/ogônst/wo na Ieretikech. – 236.
 - /Справа на поле:/ *Lézsksko gost/ogônst/wo na*
Nimeckih Torgôwceh: iz Kromera.
 8. Czînskoe gost/ogônst/wo, rubéžem zapêrtie. – 236.
 9. Kitâiskoe gost/ogônst/wo, ograženie k/ralye/stwa. – 236.
 10. Eždrino gost/ogônst/wo, na Inorod/nich/ zenach. – 236.
 11. Odídowo gost/ogônst/wo, na Plenyenîkach. – 236.
 12. Rúskoe Palâdie, rubežem zapertie. – 236.
 13. Zaderžanie Inorodnikow chûdo. – 237.
 14. Zaderžaniu priczína nerazbórna i nekor/íst/na. – 237.
 15. Egipskoe gostogônstwo na Zidêch. – 237.
 16. 4 slobodîni móguť ukrepít gostogônstwo ná weki. – 238.
 17. Ráznich inoródnikow kako otgonit: – 238.
 - Krâly, Kralyica, Kralyéwič, Bolyárin, /s-Porúsec,
Ponárodec/ – 239.
 - Ponaróženec, Skóti, Zîdi, Ormlýáni,
Cigani, Nowokrescénec, Astrológi,
Alchimísti, Wolchwí, Igraczí soblazníwi, – 239.
 - Torgôwci, Poslí, Remestnikí, Woiakí, – 240.
 - Žebrakí, Prebégi.
 18. Inoródniki izidáiuť nász pôť i pôst. – 240.
- 8°
- 19.
19. Nígde nisttol/ikije/ czésti In/oródni/ko/m/, iako na Rúsi,
i u Léchow. – 240.
 20. Krestêťse dlya zlâta, né dlya Christà. – 240.
 21. Na Rúsi In/oródni/ki uslobodnyení, naróžani newôlyni. – 241.
 22. Dwê welíkye obídi ot Krîmcew i ot Nêmcew. – 242.
 23. Sêrdce púkaïet naróžanom ot inor/ód/nich ostud. – 242.

24. Rusaki nîmaiut se uže česó uczít ot Nêmcew: w' woiníce.	– 242.
25. Neméckaija Lepotá nám ubalyaét precénbu.	– 243.
26. Sadá iest prilíka oslobodítse ot Nêmcew.	– 243.
27. W' nowopostâwlyenom grâdu, ne dát žit in/oródni/kom.	– 243.
28. Wêrnost Neméckaia kakówa.	– 244.

РАЗДЕЛ 33 /s-34/

Ob Sochranýeniu Wladátelystwa.

1. Téže sochranít, néže dobít.	– 244.
2. Dobiwátelyi slawnéi ot Sochranítelyew, za czto.	– 245.
3. Cár Iwán dóbil, ali ne ukrepíl.	– 245.
4. Zakonostâwíem se krêpit naród.	– 245.
5. Bez zakonostâwia nemóžet bít dobro stoiânie.	– 245.
6. Zamét, iz nékoie príczí.	– 246.
7. Kralýéstwa welíka zló ustroená.	– 246.
8. Dobró zakonostâwie retkó w' lyudêch.	– 246.
9. Wlad/átely/stwa dobro ustroiená, dolgowéczna.	– 246.
10. Presmotrít zakonostâwie înich kralýéstow.	– 247.
11. Presmotrít déla Diwosîlníkow.	– 247.
12. Naiwéci Diwosîlníki iesut Bóga znamenító prosláwili.	– 247.
13. Pámetit rêczí chwâlñich krâlyew.	– 248.

РАЗДЕЛ 34 /s-35/

Ob Sláwe Kralýéwskoy.

1. Sláwi želyénie kralýú potrebnó.	– 248.
2. Czím krâly dobiwáet sláwi.	– 248.
3. Czto w' krâlyech gódno nasledowânia.	– 248.
4. Dobró délat za wremennoe mitò k/ra/lyu pristòino.	– 249.
5. Diwosîlníczeskaia déla kakówa.	– 249.
6. Bogoczêstie, Sûd, Pokòy, Obílie.	– 249.
7. Woiènni prómisli.	– 249.
8. Precénbi opasânie.	– 249.
9. Filósofi krâlyem potrební.	
20.	
10. Negodítse kralýém iz Otwedânia uczít.	– 250.
11. Kîr krâly chwâlí gôden.	– 251.

12. Zâcziest Bôg naredil welíka k/ralyé/stwa.	– 252.
13. Wsá kraléstwa Rîmskomu rawnoczéstna.	– 253.
Kámen ot gorí razbíl Rîmskoe cârstwo.	– 254.
14. Kostantîn zâczto prózwan Welíkim.	– 254.
15. Káruł mnógimi krepóstmi obdarèn.	– 255.
-

RAZDEL 35 /s-36/

Ob Kralyéwskom Nastupâniu.

1. Ustáwami obrêcse ot mežusôbich terwôg.	– 255.
2. Samowládstwo nailúcze gospôdstwo.	– 256.
3. Nastupânie lucze ot Obirania.	– 256.
Pri obirâniu Mežuwłástie scétno narodu.	– 256.
Pri obirâniu rolí i ráti.	– 257.
Pri obirâniu nepomnyiwo wladânie.	– 257.
Pri ob/irâniu/ swoewolnost i obida nadúžeyim.	– 258.
Pri rodnòm nasledowâniu lúcze wladânie.	– 258.
Pri obir/âniu/ cârstwo na Presúl prodâino.	– 259.
4. Ascze b/ude/t Kralyéwič né pri dowôlynoy dobè.	– 259.
5. Kralýica wladâet z' opékúnom inoródnim i duchôwni/m/.	– 259.
6. Kralýica z' czetírimi wlastelmi.	– 260.
Cerkôwniy wlastelín s' 4 mîrskimi.	– 260.
7. Ascze búdet mnógo otrókow.	– 260.
2 – Kostantin razdelíl Kralyéstwo.	– 260.
3 – Wladimír razdelíl Kralyéstwo.	– 261.
4 – Dlyaradi Sówesti nedelít kr/alyé/stwa.	– 261.
8. Delít Kralyéstwo ludóst i grêch.	– 260.
9. Túrki dâwet kralyewícew.	– 262.
10. Greki slepêt, chlastêt, postregáiuť.	– 262.
11. Rîmski cári se tworêt Podrúžnikow.	– 262.
12. Nemçi na utwór poswećaiut.	– 262.
13. Abaszînci wuzêt.	– 262.
14. Dobríje ustáwi nailúczy sposôb suprôt wlasti delyêniu.	– 263.
Ustáwi, suprot Deléniu i suprot Metéžem.	– 264.
15. Ob kralyéwskich dóčerech za bolyârmi.	– 264.
16. Mlázego nestawit pred stáreego.	– 264.

Iako, Dawíd, Dáriy, Lagowiç; Lyúdwich, /s-Fískon/, Kozroy.	– 265.
Ieretik, Ŭma liszen, Czûtia liszen, neprijémen.	– 265.
Urožènni priméti neotnemlyut prawowlâstia.	– 265.
Manuyil nadstawlyen.	– 265.
Kolomán priwraçen.	– 266.
17. Razníca mežu Sínom i Wnúkom.	– 266.
Lyúdwich, Robèrt, Grozdín, Numídi, Wandálci,	– 266.
Likûrg, Robèrt, Otûn Neméckiy, Chénrich, Ferdina/s-n/d.	– 267.
18. Spôrnogo priwlâstia neiskát orûziem.	– 267.
19. Zení da nîmaiut îska ko kralyéstwu.	– 267.
20. Obirânie razliczno.	– 268.
Ržanie, Teczênie, Báchorstwo, Síla, Uprászanie.	– 268.
Posúli i Presúli: Igrí: Swoewôlynost: Rokósz:	– 269.
Sûd Tretêiskiy; Pâpino wenczânie ⁵ .	– 270.
Kárulowi sîni se rwût ob cârstwo.	– 270.
Cár celúet krést pâpe.	– 271.
Sédem Obirátelyew Neméckich.	– 271.
Slámna, Zelézna, Zlatná korúna.	– 272.
22. Sobór Cerkôwniy tworît pâpu.	– 272.
Otlûczeni: Cherich 4, Chérich 5, Fridrich,	
Filip, Otûn 4, Fridrich 2, Kúnrad, /s-Lyúdwich/.	– 272.
Prenesênie stolíci w' Awinyùn.	– 274.
Zlatnaia ustawa	– 274.
Powraçênie stolíci w' Rîm.	– 274.
Dwâ pâpi: dwâ Rimá.	– 274.
Pizânskiy Sóbor, tri pâpi.	– 274.
Kostânskiy Sobòr, znesén razdòr.	– 274.
Florênskiy i Bazilêiskiy Sobóri.	– 275.
Zapórnoe Obirânie pâp.	– 275.
23. Obiranie Jawnimi glasmî, Pismóm i Zêrniem.	– 276.
24. Razsúdok ob ráznich zakonech Obirânia.	– 276.
25. Bôg ráznimi czudêsmi brežêt Petrówie stolíci.	– 277.
Nemcí potoknúlise na Kamen.	– 277.
Câri ot pâp otlûczeni nîmaiut szczâstia.	– 278.

⁵ В тексте п. 21.

Antipâpi ot cárow postáwlyeni nimaiut że szczâstia.	– 278.
Posle Rîmskogo razgráblyenia, nijedîn câr neokorúnye/n/.	– 278.
Nijedîn naród nemógel, zawést stolíci w’ Rimú:	– 278.
Atíla Bôzym czúdom otwrâczen ot Rimà.	– 279.
Alarích prepowédal izobizát cerkwêy.	– 279.
Genzerích nerazoríl cerkwêy.	– 279.
Totíla razoril grâd, bregêl cerkwey.	– 279.
22.	
26. Gréki potoknúlise na Kámen.	– 280.
Neterpêt otwoda na pâpin súd.	– 280.
Wozwiszáiut se ocholim zwâniem ws/ego/: sw/eta/: pat/riar/ch/ow.	– 280.
Zatewáiut naprasnije íeresi.	– 280.
Chûlet pres/wêtuiu/: Liturgiju, i sw/etoie/:	
Krescênie.	
Zabywaiut Bogu.	– 281.
27. Welíka kralyéstwa líszena díbrogó zakonostâwia.	– 281.
28. Podát bêrlo: Uczinít pósinka: Za žiwotá ukrepít sína:	
Da grâdi prisegût stáreemu.	– 282.
29. Komú, Kogó, Káko obirát: wsé opísano u Benét/czanow/:	– 283.
30. U nás, ili nam, kiy sposób nailúczyy.	– 283.

/Вычеркнуто до заголовка Proloquium (с него начинается вторая часть издания П.А. Бессонова)/.

Ob Grékech pówest.	– 283.
1. Pêrski kralyi. 2. Marathónskaia bitwa.	– 283.
3. Salamînskiy razboy. 4 Mardón pogromlyen.	– 283.
5. Kirowo pléme prewedeno, dlya tiranstwa	– 284
6. Afini razorenì. 7 Afini postroiени ot Traz:/ibula/	284.285
8. Gréki pod óblastiu kralyá Filípa.	– 286.

Ob Rimú pówest.	
1. Rîm sozidan. 2. Kralyi wladáiut	– 286.
3. Obćwladstwo i Solónowo zak/onostawie/.	– 287.
4. Kartaskaia rat. /4/ 5. Rat 2 ^{ia} .	– 287.
6. Maczed/ons/koe kr/alýe/stwo obladano.	– 288

УКАЗАТЕЛИ

7. Kartázkoe razorenje. 8. Mar:/iusz/ ^{ewa} rat.	– 288.
9. Czésarowa i Pompéiewa ràt.	– 289.

Указатель ко 2 части (по изданию П.А. Бессонова).

Proloquium⁶.

1. Nafánowo goworênie g' Davídu.	– 301.
2. Jazík iest trêba ustroit i uprawit.	– 301.
3. Istôriju pristôinu i gódnú spráwit.	– 301.
4. Obmani inorodníkow poznàt.	– 302.
Kníygi sije /s-iesut/ paméta naródnich potrêb.	– 302.
5. Wlad/ate/lyu blâženi, kóyi ímaiut dobrú ochótu.	– 303.
I kóyich k/ralye/stwu iest potrêbna poprâwa.	– 303.
I gde légok sposób k' poprâwe.	– 303.
6. Wladátely iest narodniy Otêc.	– 304.
Kr/alyews/kiy urêd: promislit Bóg/oczest/ie, Sûdi,	
Ob/ra/nu, Desz/ewi/nu.	– 304.

9°

23.

Skazânie ob Neznâniu⁷.

1. Lyudi kósno mudrí, i neznadûci žiwôtijnje azb/uk/i.	– 305.
2. Pléme cz/lowecze/skoe póлно oblûd.	– 306.
3. Priczíni bludóm: Póchot, Chudobá, Neznânie.	– 306.
4. Neznânie mnógim bludóm pri/czi/na.	– 306.
5. Naródi celí kósno mudrí.	– 307.
Ziézdí wladátelyski né dobrí.	– 308.
6. Wózrasti i dobí naródow	– 308.
7. Premênnost naródow	– 308.

Precztênie

Wiczét razních Soblaznêy.
Wrožennije

⁶ Здесь начинается вторая часть издания П.А. Бессонова, этот раздел («Пролог» он пометил № 37). Далее он поместил «Предисловие черновое» со с. рукописи 299–300, где оно зачеркнуто. Затем под № 38 раздел Exordium со с. 401.

⁷ Этот раздел был перенесен Бессоновым ниже на с. 141 части 2 в качестве 53-го, как вступление к «Политическим ересям».

1. Prirodnije sóblazni iesyt Póchoti.	– 308.
2. Pochotêm uzór Solomon, i Sardanapàl. Chudobé uzór: Dio:/niz/ Cè/sar/: Anak/sarch/: Antig/on/:	– 309.
3. Izwònskije sóblazni ot ìnich lyudêy.	– 309.
4. Nalòžnije sób/lazni/: Werlyíwost, i Lenòst	– 310.

Precztenie Wiczet glawnéyich Oblûd.	
1. Czarodêistwo. 2. Zwerzdobâistwo	– 310.
3. Zlatotwôrstvo.	

Ob Politíčnych Ierersêch.	
4. N/em/ci razk/oszni/: gow/orliwi/: chul/niki/: lai/awci/: osç/ipniki/:	– 311
5. N/eme/ckije zarázi. Izb/itkôwanie/: Swoew/ðlnost/: Besow/skije/ pre/lesti/: Pol/itichnije/: iéresi	– 312
6. Umerkowânoe žítie chûlet na grechí.	– 312.
7. Chotêc wêru omrázit, chûczêt na grechí	– 312.
8. Wés swît Obi/e/gájut: i chûlet naróde	– 313.
9. Domagájutse Ruskogo gospódstwa.	– 313.
10. Tres ca/us/ae odij. Ambitio, Avaritia, Her/esis/: Lux/uria/.	– 313
11. Mentiuntur Russos Imbelliss/im/os et Vitiosiss/im/os	– 314.
12. Per Col/ores/: praeciosos, Arma rid/icula/: Merc/es/: sup/erfluas/: Desolant Russiam.	– 314
13. Iniquibus rebus /s-nos/ non debemus Certare cum G/erma/nis.	– 315.
Non ostentare Opes. Non Ger/mani/cos equos. Non (2) pannos (1) Ger/mani/cos. Non opera artificiosa.	
14. Certemus autem cum eis: Vigilantia. Temperantia in stratis. Frugalitate in cibis et potibus. Modestia in cultu domorum, et ceterarum rerum.	– 316

/Ha pole:/ bis sub/?/⁸

Bo. Aliquis homo non est barbarus.

Car. Omnis homo est mendax.

do. Ergo aliquis barbarus non est mendax

24.

Armaturae Militiaeque modis nostris egregijs.

Observantia monarchiae.

Derisione Vanitatum Ger/mani/carum.

Deo gloriam reddendo pro Fede Ort/odo/xa. – 317.

15. Ger/ma/ni in popinis vendunt Sibillas. – 318.

16. Servitutis legem calumniantur. – 318.

De Contrarijs tenta/ti/onibus Russiae.

1. Teutoni ~~suadent~~ /s-d/icu/nt: Omnia /s-oportet/ Novari:

Graeci d/icu/nt: /s-~~Nulla novitas est bona~~/. Omn/is/
novitas est mala. – 318.

2. Graeci nos docuerunt Veram fidem, et Schisma/m/ :
Teutoni /s-nobis/ suadent Hereses. – 319

3. Teutoni commendant Doctrinas pestiferes:
Graeci commendant Ignorantiam. – 319.

4. Teutoni /s-nimis/ extollunt Praedicationem /s-et
disputationem/:
Graeci proferunt/s-laudant/ Slentium. – 319.

5. Teutoni invitant ad Licentiam vitae:
Graeci praecipunt Farisaicas Superstitiones. – 319.

6. Grae/ci/: /s-d/icu/nt/ Turcorum politia tota est bona.
Teut/oni/: /s-d/icu/nt/ Turcorum politia tota est ~~mala~~
/Tirannica/. – 320.

7. Teut/oni/: /s-d/icu/nt/ Non licet quemquam iudicare :
Grae/ci/: /s-d/icu/nt/ Oportet omnem hominem
inauditum condemnare. – 320.

8. G/raeci/: /s-d/icu/nt/ /s-exultant/ Russiacum imperium
~~est imperium Romanum~~. /s-per vanam Gloriam:

⁸ Здесь записан пример силлогизма, именуемого «бокардо», что наводит на мысль о том, что неологизм «buccardi» у Крижанича мог быть связан и с этим термином. Ср. также прим. 132 и 136.

T/eutoni/: <u>Russiacum imperium non est Regnum, sed tamen Principatus.</u> /s-illud deprimunt per calumniam.	– 321.
9. <u>Utrique</u> Oderunt, vituperant, convitiantur nos /s-utrique/.	– 322.
10. <u>Substantias nostras abripiunt</u> utrique.	– 323.
11. <u>Dominari nobis</u> quaerunt utrique.	– 324.
12. <u>Discordias inter nos</u> serunt utrique.	– 325.
13. <u>Suedorum rationes pro discordia.</u>	– 325.

14. Graecorum rationes politicae.	– 326.
1. Otziwânie na papin sūd.	– 327.
2. Ochólo imenowânie.	
3. Gréki zachoteli uczit Ri/mskuu/: cêrkow.	
4. Izména Rîmskich bolyâr.	
5. Spôr/s-ka/ i zwáda dlya Bolgâr.	

Turcica politica, per Silentium et Ignorantiam.

fol:319. 328. 329.

10.

25.

6. Nasîlie Grékom ot Zapádnikow.	– 328
7. (В тексте 6.) Mitó pîszuçim suprot Rimlyánom.	– 328.
8. Walzamón, Skifít, Márko.	– 328.

Doctr/in/a R/oman/a diss/imi/lis doctr/ini/s Her/etico/rum.

1. D/octrin/a R/oman/a non oritur ex Fontibus malitiae.	– 329.
2. D/octrin/a R/oman/a non continet Impietatem.	– 329.
3. D/octrin/a R/oman/a non negat Principia fide.	– 329.
4. D/octrin/a R/oman/a non est Anamatezata.	– 329.
5. D/octrin/a R/oman/a non involvat Licentiam.	– 329.
6. D/octrin/ae R/oman/ae quadrant Signa veritatis.	– 329.
7. D/octrin/ae R/oman/ae quadrant Nota eccl/es/iae.	– 329.
8. D/octrin/a R/oman/a non violat Consilia evangelica.	– 330.
9. D/octrin/a R/oman/a non utitur Convitijs nec Calum/nijs/:	– 330.
10. D/octrin/a Fotiana utitur Convitijs et Calumnijs.	– 330.
11. Ubi licita Co/mmun/ic/atio, illicita Separatio.	– 330.
12. D/octrin/a R/oman/a magis Pia et sancta.	– 330.

Žalobí na Grékow
Obidi Rimlyân. Zateinije Powisti.

1. Ob Múczenikech Swetogôrskich.	– 330.
2. Ob Brâdnom Soboru	– 330.
3. Ob Múczenikech Florênskich.	– 331.
4. Ob Wiżeniu Semijóna Súzdalca.	– 332.
5. Ob Petru Gugnyiwom.	– 332.

Obídi Slowêncem.

1. Superstitio. 2. Schisma. 3. Ignorantia.	– 333.
4. Praedicatio abrogato. 5. Concilia abr/ogata/:	– 333.
6. Inauditorum damnatio. 7. Agirtae ⁹ .	– 333.
8. Supplantant Serbos. 9. Vendunt Crisma.	– 333.
10. Vendunt Sacr/amen/ta. 11. Absolvunt sine Conf/essione/.	– 333.
12. Donatistica Rebaptizatio.	– 333.
13. Iconomachia renovata.	– 333.
14. Sanguinis profusio multa.	– 333.
15. Regno non privant.	– 333.

26.

16. Russia (2) propter (3) ipsos (1) desolata.	– 333.
17. Tauricanorum vexatione propter ipsos.	– 333.
18. Per vanam gloriam creant (2) dedecus (1) nobis.	– 333.
19. Satirice mordent Bulgaros.	– 333.
20. Slavonicum nomen converterunt in Dedecus.	– 334.
21. 20 M Bulgarorum excecaverunt.	– 334.
22. Russos in Bulgaros olim concitarunt.	– 334.
23. Russos turpissime conviciantur.	– 334.
24. Russos, missis Insignijs, dedecorarunt.	– 334.

Conclusio.

1. Priczíni Razdóra cer/kowno/go neprisoiet k' nam.	– 334.
2. Mî nismo powinni branit czużich oblastêy.	– 334.
3. Nò pacze powînni mirít Grékow z' Rim/lyan/mi.	– 335.
4. Powînni G/re/kom otdát dobroczînstwo.	– 335.
5. S' togo búdet Bógu dôlżnaia Sláva.	– 335.

⁹ Бессонов комментирует этот термин, как восходящий к побирающимся греческим жрецам Кибелы, затем он стал обозначать попрошайку вообще.

6. Cariu budet slaważe.	– 335.
7. Mí pérwlye newinowáti, sadá iesmo win/owa/ti.	– 335.
8. Uzór Wladimíra, i Iwana Was/ilijewi/ca cárow.	– 335.
-

Admonitiones aliquae.

1. Non licet quidquam incorrectum relinquere.	– 335.
2. Militiae studium nunquam est deponendum.	– 335.
3. Nec praesumere; nec formidare.	– 336.
4. Nemo confidat nimium Secundis.	– 337 ¹⁰ .
Modestia necessaria in bello indicendo.	– 337.
5. Nemo desperet meliora Lapsis.	– 336.
-

De Legibus et Statutis.

1. Cárowa ochóta k' národnomu dobrú.	– 338.
2. Síje k/ralye/stwo doselé níst málo dobríh zak/onov/:	– 338.
3. Cárowo żelyênie postanowít dobríje zakóni.	– 338.

/Далее зачеркнуто в виде таблицы до конца страницы/.

4. Of/ficiu/m regis, Beatum facere populum.	– 338.
Fides, Iustitia, Defensio, Abundantia. Bonae Leges.	– 338.
5. Finis legislatoris. Gl/or/ia Dei, Salus a/nima/rum.	
Bon/um/ pub/licum/.	– 338.
7. Omnes Contribuant et Collaborent regi ¹¹ .	– 338.
8. Duriora remedia non sunt Tirannica.	– 339.
10 ⁹	

27.

/Продолжение зачеркивания в виде таблицы до заголовка Zakonostâwie/

9. Nemo regem iudicet; nec cum turba adeat.	– 339.
10. Mon/ar/chia divinum et opt/imum/: regimen, stabilitur.	– 340.
11. Privilegia de/be/nt non obesse, sed prode/ss/e	

¹⁰ Пункты 4 и 5 в указателе переставлены в сравнении с основным текстом.

¹¹ В основном тексте пункту 7 соответствуют два абзаца, помеченные как б, п. 7 пропущен.

mon/archi/ae, et bono com/muni/.	– 340.
12. Privilegia non debent dissolvere, sed confirmare Obedi/ent/iam.	– 340.
13. Indigni non privilegia, sed exilio donandi. Heretici, Malefici, Locustones, Paniperdae ¹² :	– 341.
14. Sardanapali reprobantur.	– 341.
15. Libertas pernicioosa; Libertas vera.	– 343.
16. Mercatores sunt Paniperdae.	– 343.

Zakonostâwie, Ob Władátelystwu, i ob Osnowâniu kralyéstwa.

1. Samowládstwo nailucze wlad/an/ie.	– 361.
2. Samowládstwo ukrêplyeno.	– 361.
3. Kralyéwa óblast wísza ot zak/onostâw/ia.	– 361.
4. Poddânniki czîm powinni.	– 361.
5. Samo/wlad/stwo potworenó tirânstwom.	– 362.
6. Abo obídi se czinet w' Kra/lye/wom ímenu.	– 362.
7. Zakon Božyi potworen tirânstwom.	– 374.

Ieže wéca iest Wolynost

w' sam/owlad/stwu, neže w' ob/szewlad/stwu.

1. Mènya slobodá i weče tir/an/stwo w' ob/szewladstwe/: neže w' sa/mowladstwu/:	– 362
2. Bolyári sam/owlad/ski slobodni ne menyé ot ob/scewlad/skich.	– 363.
3. W' sam/owlad/stwu sùd wsim otpert.	– 363.
4. Razpústna wôlynost lyutá newólya.	– 363.

Ob Kralyéwoy włásti: i ob

Znakowínach W/s-e/líczewstwa.

1. Zemlyá i wsé czto w' nyéy Kralyewa.	– 364.
2. Pred bôgom i pred kralyem wśi iednakí.	– 364.
3. Znakowíni wel/iczes/twa nepriczéstni.	– 364.
4. Wlást na zêmskoe imanie ukrêplyena.	– 365.
5. Prómisli i dobitki wśi Kralyéwi.	– 365.

¹² П.А. Бессонов переводит это слово как «хлебогубцы», ч. 2, с. 37, прим. а. См. также примечание в русском переводе.

6. Krâly i ob naiményich skôrb nósit.	– 365.
7. Krâly pred bogom niczeso ñe /s-nimaet,/ pred lyudni wsé imaet.	– 366.
-

28.

Ob Kr/alye/wom urédu,
nastoiâniu, i mîlosti.

1. Uréd Kr/alye/w, Naródniaia blaženost.	– 366.
2. Konéc Za/konostaw/ia: Bo/gu/: slawu, Du/sz/ Spa/senie/: Nar/odnoie/: Dob/ro/:	– 367.
3. Ustawa suprot Tirânstwu.	– 367.
Twerdí sposóbi nisut tirânstwo.	– 367.
4. Pobúka i nawáli prepowédani.	– 368.

Ob Slobodínach:

kakówym osobam se imaiut dawat.

1. Slobodíni moráiut bit pólezni óbçeno.	– 369.
2. Né naražat, nó krepit sam/owlad/stwo.	– 369.
2. Negódnim negodítse dať/s-wat/ slobodín.	– 370.
3. Neg/od -s- ni/: Ier/eti/ki, Zlod/ěy/ci, Kobîlniki, Bezdělniki.	– 370.
4. Ležakí, bezdělŋi plemýáni.	– 370.
5. Ležakí nik' czemu nekorísni.	– 371.
6. Ležakí /s-sut/ zloděici, i tirani.	– 372.
7. Ležakí proklíkani	– 372.
8. Torgôwci bezdělŋiki.	– 372.
9. Dobro-zaslúžnim dawát slob/odi/ni.	– 372.
10. Dobitok torgôwniy, požitók naró=czit: i zâto lúczim pristóien.	– 373.
-

Ob Duchôwnich osobech

1. Slobodíni yim se ukreplyáiut.
vide hic folium 55.	– 373.

Pr/inci/pes sunt duplices: Principes del Sangue,
et Pr/inci/pes Cardinales, sive Kurfistri.

Utrisque ponatur lex: Ut liceat eis coniugia contrahere cum
~~quibuslibet~~ feminis nostrae gentis cuiuscunque status. Cum
ali/eni/genis autem q/uibus/que contraxerit; ut eo ipso suum

pr/inci/pale privilegium et Cardinalem aucto=ritatem amittat; et fiat simplex bolyar/in/, et in perpetuum inhabilis ad passivam et activam vocem.

11.

29.

Politicae Haereses Ger/ma/norum.

1. Figmenta de quatuor Monarchijs.	– 346.
2. Multiplicitas titulorum inaequalium.	– 346.
3. Tituli Cavaleriarum vanissimi.	
Multiplex et vana dist/ribu/tio nobilium.	– 346.
4. Nobilitatis laus /s-stat/ in anarchia.	– 346.
5. Coniugia pr/inci/pum et nobilium sunt superstitiosa.	– 346.
6. Peregrinantur ut acquirant bonos mores.	– 346.
7. Virtutem putant esse sitam in Voluptate.	– 346.
8. Scr/iptu/ram obtrudunt ad omnia, et /s-male/ torquent.	– 346.

Politicae Haereses Graecorum.

9. Graeci propter politicas (: ut ipsi put=bant) rationes, sustulere Concilia, Praedicationem, et Doctrinas.	– 346.

Politicae Haereses Slcavinorum.

10. Nos reputationem quaerimus in ebrietate.	– 346.
11. Et in Ornatu Colorato, et Gemmato.	– 347/6/.
12. Et in Xenocosmia, Xenomania, Xenarchia	– 347.
-

Razdel

Ob Lyúdnosti.

1. Kr/alye/stwo sîlno, koe lyúдно.	– 347.
2. K' lyúdnosti trêba mnógih prómislow.	– 347.
3. S'tuliko se ly/udi/: plodet, s'ku/liko/: yih zem/lya/ kôrmit.	– 347.
4. Po mésteh lyúдно, hoç zemlyá hudá.	– 348.
Înde nelyúдно, hoç zemlyá dobrá.	– 348.
5. Žitniy wiwóz pustoszit Rus /s-zémlyu/.	– 348.
6. Lyúdnosti pospéch dobitczêni promisli.	– 349.
7. Legotí powáb k' naselyêniu.	– 349.
8. Wisîlki naróda na posádi.	– 349.

9. Hisp/an/i i Greki drêwi lyúdni, sadá nely/udni/:	– 350.
10. Hína nailyudnéia.	– 350.
11. Nemécka lyúdna i zâcz/em/.	– 350.
12. Rús retkó obselyená i zâcz/em/.	– 351.
13. Têlu wsegdá pribáwa, ladiam wsegda ubáwa
potrèbna.	– 351.

30.

14. W' kóem gódu i ródu kulik plôd biwaét.	– 352.
15. Pospeszênie Zenítwam.	– 353.
u Rimlyân: U židów: U Nêmcew: u Wláchow.	– 353. 354.
Rúskoij zakon u Rusow.	– 354.
16. Zapáki Zenítwam: Nedostátok
Dworá, Prožitká, Pîra i Wôlynosti.	– 355.
-

R A Z D E L.

Ob pripisowâniu Inorodnikow.

1. Rimlyáni obluženi pripisiwâniem naródnym.	– 358.
2. Léskoe zmetênie ot Inoródnikow.	– 359.
3. Pripísni narózani né sčiro wêrni.	– 359.
4. No wrâgom naszim prijateli.	– 359.
5. Lúcze zemlya pustá, neže tuyínami obselyená.	– 360.
6. Nailúczyj sowét, breč narod čist.	– 360.
7. Slowêniem naródnoe zmeszânie naigore /s-pogibelno/.	– 360.
-

R A Z D E L.

Ob Szirêniu gospódstwa.

1. Níst wsegda pólezno szirít.	– 375.
2. Práwedna priczina k' ráti potrèbna.	– 375.
3. Naiézd bez pr/czi/ni, i zawíta skerszênie, kažnyenò.	– 376.
4. Zaw/e/ít i priségu trêba doderżawát.	– 376.
5. Newêrie neczinít práwednije priczíni.	– 376.
6. W' Indéie kakówa priczína k' woinè.	– 377.
7. Rimlyáni bez pr/iczi/ni nezawodíli woiên.	– 377.
8. Naródi Skitlyíwi zemlyí ne/s-c/zinêt swoéiu.	– 378.
9. Priczína, dlya nedopuscênia prehóda.	– 379.
10. Otmesčát bogohûlie nailúcza priczina.	– 379.
11. Smotrit ko-wiszije pr/iczin/ni naródnih premen.	– 380.

11. Rúsanie naródow iz wiszih priczîn. – 380.
 12. Slow/ensk/ogo naroda ruszanie i powódi. – 381.
 13. Diwosîlnik morâet domâsznaia déla utwerdit. – 382.
 11°

31

14. Szirítse trêba k' Iúgu, né k' Siveru. – 383.
 U Síwerzew bo Priczina sumnyewáta:
 Grâdi krépki: Zémlyi iálowi: Lyûdi
wrâgi wsi: Posîlka ~~skudno~~ lyûdskogo;
 i Bôžiego pospeha skudno.
 A w' Krimú, Priczina práwedna: Grâdi
 nekrépki: Zémlyá blâžena: Pristáni
 prekorístni: Lyûdi nékoyi dobrohótni.
 Lyûskih pôsilkow bogáto: ob Božiem
 posp/e/ihu, dobro nadeiânie. – 383.
 Síwerni n/aro/di mírowni, Iužni nas napastúut. – 384.
~~15. Ob Túrkeh proróczestwza ob Tatâreh gadânie~~ – 386.
 16. Ob Kitáiu laskatellyskije dumi. – 387.
 17. ~~Ob~~ W' Sibîri nit zaczto wêce szirítse. – 387.
 18. Dw/e/ih woiên, dw/e/ih Posâd, neszirít w'drûg – 388.

R A Z D E L

Ob Prekópceh.

1. Nemnógi da hudí trâpet mnógih sîlnih. – 388.
 Poznát, w' czém stoyit krêpost wrâžia¹³. – 388.
 2. Síloiu, Borzostiu, Hrabrostiu Slowînci inim naródom
 werstni i dowolyni. – 388.
 3. Tatârskije zabáwi, prómisli, i naráwi. – 389.
 4. Ot boržosti, i ot nestróinogo boiá, naprédku. – 389.
 5.
 6. Nêmcew káko zdužáut Tatári. – 389.
 7. Tatári mnógih zgromíli. Sâmi po nékuliku zgromlyeni. – 389.
 8. Prekópci wo 12 léteh, 4 krâlyew /s-wóiska/ zgromili:
 sami nikoli ne zgromlyení. – 390.

¹³ Этот пункт помечен 2-м, и далее до п. 5 указан перенос на одну цифру.

9. Rát na nyih potrěbna: dlya Dõnskogo torgowisça. – 390.
 - 11.¹⁴ Prekópci woní sîlni, dóma nedužni. – 391.
 1. Prekópcew trěba dóma naiáhat. – 391.
 2. Sçitmi i strelami ustroyit pészcew i konyánikow.
 3. Neudawátse w' powâlniy boy.
 4. Z' Lehmi zawét uczinìt.
 5. Nówim Zakonostâwiew naródow priohotit.
 6. Ohótnikom Rîmskije slobodíni obeçat. – 392.
 7. Nehotècih prijàt krescènia wsíh prognàt. – 393.
 - Nemcém támo nigde mésta nedàt. – 393.
 10. Priczini ráti káko dobìt. – 393.
- 32.
- ~~13. Prekópei~~
 12. Túrki nemógut Prekópcew obranìt. – 394.
 1. Túrkom na Rusi težálo woiewàt. – 394.
 2. Kîy drúgih trápìt, i sám búdet tráplyen. – 394.
 3. Lészskogo wecznôgo /s-“s Túrki i s' Tatârmi”/ mira prerwânie, dob/riy/: znâk. – 395.
 4. Ot Slowěncew pogúba Túrkom, Sulimân. – 395.
 5. ~~Rûsiy narod imaet razorít Izmayíla.~~ – 396.
 5. Mahométowa kr/alýe/stwa srók premînyen. – 395.
 6. Rûsiy narod imaet razorít Izmayíla. – 396.
 - (1) Predobwesènie (2) ob (3) Máwreh i ob /s-i/ Gótehom.
 7. Murát, Sulimân, Osmán, ot Slow/en/cew zginuli. – 397.
 8. Kabalístow, /s-i inich/ wólhwow neslúszat. – 397.
 9. Gadânie ob iménu pêrwom i poslédnyem. – 397
 - 13.¹⁵ ~~Skîtskogo poslânca beséda k' Aleksândru.~~ – 398.
 10. Padiszhah umúz gelür¹⁶. – 397.
 11. S/anc/tae Brigittae vaticinium. – 397.
 13. Skîtskogo poslânca beséda k' Aleksândru. – 398.
 14. Kingis Chani origo, et res gestae. – 399.

¹⁴ 10 поставлено ниже, раздел 11 выделен фигурной скобкой.

¹⁵ Этот параграф перенесен после 11, который в основном тексте вставлен на поле, 12-го нет.

¹⁶ Начало турецкой цитаты, в тексте переведено как «Наш король идет».

et Vaticinium de Tartaris.

15. Impedimenta regni Sclavinici, cur
hactenus non fuit victoriosum magis gl/or/ia Scitis. – 400.

Proloquium: ~~in libro Diaforetico~~¹⁷.
in libro De statibus mundi.¹⁸

1. O imperator, tu habes Virgam Moisis mirificam. – 31.
2. Tu es noster Heros, et Defensor. – 32.
3. Heroem oportet a Deo esse electum et creatum. – 32.
4. A te expectantur sex opera heroica. – 32.
5. Temperamentum mirum: Summa mune/ficen/tia
cum hon/ore/: sub/di/torum. – 32.
6. Hoc favet: Ut non tui alio, sed alieni ad te optent. – 33.
7. Diwosilni kralyí Bóga znamenito proslawili. – 33.
8. Sláwa B/og/u oddasí, ascze cêrkow pomirišz. – 34.
9. Sýje wremé Slowêncem bláżeno. – 34.

Exordium aliud.

1. Her/eti/ci Germanistae ut fidem evertant, pecc/at/a
fidelium exag/gerant. – 401.
2. Quod pecc/at/a exaggerant, hoc nos permittimus. – 401.
3. Quod Ritus et Reputationem infringunt, ad hoc
resp/ond/emus. – 401.
12
33.
4. Virus Ger/mani/carum Calumniarum, peius ipsa vi. – 402.

¹⁷ Возможно, от греческого *διαφορετικός*, другой, т.е. пролог к другой книге. Как фигура речи означает также повторение, что может соответствовать повторам в рукописи.

¹⁸ Этот пролог, по-видимому, относится к книге, названной «О состояниях мира»; перечисленных ниже разделов в рукописи нет. Здесь и ниже, во втором указателе, они отнесены к с. 31–34. Это обращение к царю, который должен совершить героические подвиги. Возможно, план книги, которую Крижанич собирался написать. В рукописи есть раздел *De variis statibus hominum* (О разных сословиях людей), но его содержание иное.

5. Deliciae licitae per nimium usum fiunt illicitae	– 403.
6. Severum regimen per se melius: sed ob
inf/irmita/tem temperandum	– 403.
7. Privilegia et Honores damus omnes quae exstant in Europa.	– 404.
-

ARTICULUS

De peccatis Politicis, et ~~Ignoratis~~ /s-de Incognitis./

1. Penitentiam facilem homines faciunt difficilem.	– 404.
2. Peccata Ordinaria, quae,	– 405.
3. Extraordinaria. Incognita, et Publica.	– 405.
4. Pro Incognitis non potest fieri Penitentia.	– 405.
5. Cur populi /s-integri/ puniantur ob pecca/ta/ regum suorum.	– 406.
6. Pecc/ata/ regum piorum monent alios reges pios,
Cavere sibi ab Incognitis peccatis.	– 406.
-

ARTICULUS

Enumeratio precipuorum peccatorum, ob
quae sole/s-n/t venire flagella Dei.

1. <u>Sodomia</u> : ob hanc punitae 5 ci/vi/t/a/tes	– 407.
2. <u>Schisma</u> ecclesiae: ob hanc puniti Core, dafan, et Ab/iron/:	– 407.
3. <u>Idololatria</u> : ob hanc puniti Iudaei.	– 407.
4. <u>Superbia</u> . Nab/uchodono/sor dum vult fieri deus, fit bos.	– 406.
5. <u>Blasfemia</u> . Senacherib, Benadad.	– 407.
6. <u>Apostasia</u> . Iulianus apostata.	– 407.
7. <u>Persecutio</u> ecclesiae. Antiochus, Nero, alij.	– 407.
8. <u>Profanatio</u> : Baltazar, Oza, Saul, Ozias.	– 407.
9. <u>Asromantia</u> . Hariolatio, et omnis Magia.	– 407.
10. <u>Confidere</u> in numero militum. David.	– 408.
11. <u>Confidere in</u> thesauris. Ezechias.	– 408.
12. <u>Bellum sine causa</u> inferre. Iosias.	– 408.
13. <u>Fedus cum Impiis</u> facere. Iosafatus.	– 408.
14. <u>Oppressio populi</u> iniqua. Roboamus ¹⁹ .	– 408.
15. <u>Periurium</u> et Fedifragum. Wladislaus.	– 409.

34.

¹⁹ В основном тексте этот параграф пронумерован как 15 и дальше до конца главы продолжается нумерация со сдвигом на единицу.

16. Propter r/s-ationes/ : p/oliti/cas, excogitare novam Sectam. Ierob/oam/ : /s-Machometus/	– 409.
17. Propter r/s-ationes/ : p/oliti/cas, <u>Iustum occidere</u> . Caifas, Rastriga, Turci.	– 409.
18. Propter r/s-ationes/ : p/oliti/cas, Seminare <u>discordias per Calumnias</u> . Mon/omachus/: Cer/ularius/:	– 410.
19. Propter r/s-ationes/ : p/oliti/cas, <u>Veritatem agnitam a se sepellere</u> . Farisej.	– 410.
20. Propter r/s-ationes/ : p/oliti/cas, Blasfemare Baptismum <u>per Rebaptismum</u> . Balsamon.	– 410.
21. Propter r/s-ationes/ : p/oliti/cas, <u>Impedire opus Dei</u> . Manuel.	– 410.
22. Propter r/s-ationes/ : p/oliti/cas, <u>Dissimulare et sinere crescere hereses</u> . Man/uel/:	– 410.
23. Propter r/s-ationes/ : p/oliti/cas, <u>Mahometicum Silentium</u> facere in ecclesia. Man/uel/:	– 410.
24. Propter suas ambitiones, <u>Carcerare pontefices</u> . /s-Germani/.	– 411.
25. Propter suam ambitionem, <u>Attondere homines inv/itos/: in mon/achos/: /s-Graeci/</u>	– 411.
26. Propter r/s-ationes/ : p/oliti/cas, <u>Canonizare homines profanos</u> . Maur/itius/:	– 411.
27. <u>Fingere Apparitiones</u> . ut Panamarij.	– 411.
28. Falsa pietate veram pietatem destruere. <u>Iconomachia renovata</u> .	– 412.
29. <u>Eleemosina ex rapinis</u> . Sic fecit Borisses God/unov/:	– 412.
30. Qui vult omnes facere divites, facit omnes pauperes: et ad=versatur profetiae Salvatoris. Sic fecit idem Bor/isses/:	– 412.

ARTICULUS

De Germanorum natura

~~Haereses Spirituales et Politicae, quae sint. Et quod~~

1. Omnium Europae haeresum inventores sint /s-sunt/
G/erma/ni.	– 412.
2. Germani sunt Superbissimi et aliorum Contemptores.	– 413.
3. Sunt Blasfemi: 4. Mordaces: 5. Magiae dediti /s-
super omnes homines/.	– 413.
6. Perfidi in bellis: Fraudatores /s-et/ in commercijs.	– 414.
6. 7. Libris infamant orto/do/xos; in odium sanctae fidei.	– 415.
7 8. Oderunt Russos odio summo et aeterno.	– 415.
8 9. Omni peste perniciosius /s-nobis/ Germanorum
calumniarum Virus.	– 416.
9 10. Honorem et Reputationem nostram apud
Europeos destrux/eru/nt.	– 417.
10 11. Germani super omnes gentes Voluptiosi et Epicurei	– 418.
12. Germ/an/i Inhospitatissimi: Et nobis cavendi.	– 418.
-

ARTICULUS

De Heresibus Politicis, et de absconditis.

1. Germanistarum Politicae fraudes 15.	– 419.
2. Sclavinorum communes et innati errores 4.	– 419.
3. Sclavinorum Xenomaniae 6.	– 419.
12 ^o	
35.	
4. Communis plurimorum pr/incip/um error, circa res
sp/iritu/ales: ut sint Cauda secularium.	– 420.
5. Haereses Absconditae.	– 420.
-

Heresis Pol/itica/: 1. De quatuor Mon/ar/chijs, et de Hyperbasilia.

1. Homines volunt in se transferre honorem Dei.	– 420.
2. Qui volebant fieri plus quam reges, facti sunt
minus quam reges.	– 421.
3. Proróki níkakowa wel/iczes/twa nepridaiût
Rim/skomu/ cârstwu.	– 421.
4. Obiawlyênie ucz/inie/s-no/: Dabi se Hr/ist/os
proslawil; né Cári.	– 422.

5. Quae dedecora nobis facta ex Hyperbasilia.	– 424.
6. Assertiones de nominibus Rex et Cesar.	– 424.
Iéres Politiczna 2. Ob <u>Swoewôlystwu</u> .	
1. Nemcí i Léhi hwâlet Swo/s-e/wôlystwo, i blâznet /s-nasz/ narod.	– 425.
2. Ier/eti/ki Bożiu Zap/owe/d, i Sam/owlad/stwo, zowût Tirânstwom.	– 426.
3. Welík Bożyi dêr iest Samowlâdstwo.	– 426.
4. Wsí swêti i mûdri hwâlet Sa/mowlad/stwo nad îno wlad/anie/:	– 427.
5. Samowlâdstwo Bożiemu wladâniu spodóbno.	– 427.
6. W' Sam/owlad/stwu skâzi léhko poprâwni; wo Sw/s-o/e/wol/stwu né tože.	– 427.
7. Rúskoe wladânie lúcze ot Léskogo.	– 428.
8. U Léhow wsé póлно ieresêy; na Rúsi né tože.	– 428.
9. Léskaia zemlyá wsegó swîta kalúža.	– 428.
11 ²⁰ . Rozpústna wôlynost lyutá newólya.	– 429.
10. Pri wôlynom wladaniu mnógi tiráni	– 429.
12. U Léhow poiedîнки i naiézdi gûsti.	– 430.
13. U Léhow sûd ubôgim zápert; na Rúsi wsim otpert.	– 430.
14. Léhi se wlâczet sêtno i ostîdno pó switu.	– 431.
15. U Léhow níkakow stân lyudêy nîst zadowólyen.	– 431.
16. U Léhow /s-iest/ Czużewladstwo, i swérha wsegó zlá.	– 431.
17. U Léhow Czużebisie i dob/rich/: zakónow skažênie naiwéce.	– 431.
18. U Lehow Woiênnije wipráwi težki.	– 431.
19. Ca/us/ae, cur Lehi cavillentur Russiacam Politiam.	– 432.
20. Fronticussio; Нлаp et appellare Нлаp. /s-Hlàp, Poddânnik, /s-Sirotá, Knecht,/	– 433.
21. Deliciae perdunt Animarum sal/utem/; et Temporalem /s-”felicitem”/ regnorum	– 434.
22. Taureae, Virgae, Exilium, penae necessariae.	– 436.

²⁰ Знаком < отмечена перестановка местами со следующим пунктом.

36

23. Popinae, Cartae, Tabacus, Musica, res perniciosae.	–436.
24. Ger/ma/ni (2) vituperant (1) mon/ar/chiam tantum q/uaestio/nibus; et nihil probant.	– 437.
Nobiles Otiosi indigni vivere et frui bonis terrae /s-suae/	– 437.
25. Lib/er/tas Ferina ap/ud/: Ger/ma/nos; Humana ap/ud/: Venetis.	– 438.
Nobiles Russi liberiores Lehis: loquendo de Humana et Chri/sti/ana libertate.	– 438.
26. Reges Coarctati possunt omnia mala facere.	– 442.
27. Venetorum libertas severissimis legibus circums/cr/ipta.	– 442.

Ieres Pol/iticzna/: 3. Ob Razkósznom žítíu.

1. Nemcí ot wsih naródow /s-nai/razkoszneyi.	– 439.
2. Uczêť nás swoegó Prokszenà žítia.	– 439.
3. Hûlet nászu mênost, i prostotù.	– 439.
4. Welíczet nászije grehí, hotêc omráczit wêru.	– 439.
5. Mî nîmaem sledít Nêmcew w' razkószah.	– 439.
6. Zácztó iest Bôg sotworíl razkószí.	– 439.
7. Tûrki nam ímaiut bít uzór mênosti.	– 439.

Ieres Pol/iticzna/: 4. Ob súetnih Nâpiskeh
i Priwíteh

i Ob wsakih Zakowinah Weliczestwa /s-Hoc debet admitti/

1. Imena nižih stanôw nepridaiût istinnim kralyéw weliczestwa nit precénbi.	– 439.
2. Cesári pîszut Déset raznih imên.	– 440.
3. Iz iednije deržâwki tworêt Tri kralyestwa.	– 440.
4. Broiêt bezdêlna deržâw imena.	– 441.
5. Zácztó Cesári množêt súie napíski.	– 443.
6. Déset imên wisokósti i gosp/ods/twa.	– 443.
7. Razsúdok ob tih ímeneh.	– 443.
8. (2) Heres (1) nomen non debet adscribi.	– 444.
9. Et aliorum multorum principatuum d/omi/nus. Repetitur bis idem. Rosiyi pro Rúsi.	– 444. – 445.

10. Frater solis²¹. /s-2/ Totum orbem subiugavi. – 445.
 3 Ad totum mundum, Pax vobis. Tot/ius/: mun/di/:
 d/omi/nus. – 446.
 4. Dal/matiae/: Cro/atiae/:Scla/voniae/: 5
 Archid/ux/: Du/x/: Pr/ince/p/s/: C.C.C.
 Ot/cziç/: De/diç/: Nasl/idnik/. 6. Indiarum Rex.
 7. Et aliorum mult/orum/: – 446.
 8. Mar/cae/: Por/tus/: Sai/inarum/. 9. Ark/onda/:
 Desp/ot/: Herc/eg/: Car.
 Pow/eliitely/. – 446.
 10. R/ex²². Pr/ince/ps, Comes. Gall/s-i/orum et
 Ungar/s-i/orum laudantur. – 447
 11. Non ex scripto legendum. 12. Praecedentia /s-
 de Competentia/ regnor/um/. – 447.
 11. Falsi Rid/iculi/: Al/ieni/: Rep/etiti/: tituli vitandi. – 448.
 13
 (Né nám, No G/ospo/dú.) 37.
 12. Sacerdotum Ger/mani/corum vanitas in titulis. – 448.
 Tot/ius/: mundi Pat/riar/cha. Tot/ius/: mundi Iudex. – 449.
 Servus Servorum dei. – 449.
 13. NOS pro ego: VOS pro Tu: – 449.
 14. Dei Gratia. – 451.
 15. Patronimicis non debent uti reges, sed Numeris. – 451.
 16. ~~Praecedentia~~ Competentia regnorum. Dei gratia 2-do loco. – 452.
 17. Augusti titulus simplex. Domini Quirites. – 452.
 18. S/anctissi/me P/ate/r. Imp/erato/ri Illustri. D/omi/ne
 Imp/erato/r.
 Tranq/uillissi/me R/ex/. – 453.
 Tua Pietas, Bonitas, etc: Tuum Regnum.
 Nostra Serenitas. Vestra Caritas. Hîerotate.
 Aug/ustissi/me. S/acra/ M/aiestas/. Sîlniy,

²¹ Номер 1 пропущен, 2-й над строкой.

²² В основном тексте (но не в подзаголовке) слово Rex зачеркнуто и заменено на Dux, поэтому П.А. Бессонов делает примечание к подзаголовку: «вероятно, ошибка вместо Dux». Ч. 2, с. 348.

Wel/iczes/two, Blagost.	– 454.
19. Welemôžniy. Nai/iasneisziy/: Preizaečnomu.	
20. Szláhta. Twoie Gospódstwo.	– 455.
21. N/ost/ra Caritas. V/est/rae/ Caritati.	– 456.
22. Ser/enissi/me Rex, Frater nobis dilecte.	– 456.
23. Gallorum simplicitas nostrae similis, /s-et/ laudanda.	– 456.
24. Modus Humiliandi semet ipsum.	– 457.

Ier/es/: Pol/iticzna/: 5. Ob razníh súetah Plemyánow i Kawalêrow Neméckih.	– 457.
1. Nîmaet bì Stân, kîy nebi bìl óbčinski koristen.	– 457.
2. Nît zakonostâwie, koe bi wlêklo na osebûinu /s-kor/ist:/	– 457.
3. U Nem/cew/: rêdi plemyân súetni i tégotni naródu.	– 457.
4. Slobodîni neumerkowani.	– 457.
5. Krâly Hlápский, Plemyânskiy, Kr/alyew/skiy.	– 457.
6. Bèszeni priwíti Nem/eckih/ plemyánow.	– 458.
7. Znakowíni; i Razliána prátež na slugèh.	– 458.
8. Perworožennaia ustáwa naródu obidna.	– 458.
9. Pokolênski skópi i mežusobnie ráti.	– 458.
10. Kawalêrow postanowlyênie súetno.	– 459.
10. Comitum et Pr/inci/pum titulis dementant nos Ger/ma/ni.	– 460.
11. Quatuor ordines Nobilitatis Veri.	– 460.
Principum St/at/us: Magnatum Status:	– 461.
Camerariorum status: Nobilium status.	– 462.
12. Aureus Aries, et Equites Iasonici.	– 463.
13. Knechti de Fascia reginae.	– 463.
14. Simbola Vexillorum.	– 464.

13

38

Ieres Politiczna 6.

/Ha поле/: Haeresis 8 coniungatur in unum cum hac.

Ob náukeh, i ob bireniu Mladeži.

1. Ger(man)ica iuventus tantum ad ludum et ad nugas nata.	– 465
2. Exertitia eorum: Saltare, Trinciare, E(qui)tare, Citarizare, Scrimiare, Luctari, Pila, Hasta, vexillum, cartae, Peregrinatio, Linguae, Convivia, Scorta, Lenones,	– 466.

Musica.

Germanista quodam dissuadebat discere psalterium.	– 467.
3. Romanorum exercitia ad sanitatem corporis.	– 467.
Graecorum deceptio circa Musicam.	– 468.
Iesuitarum educatio directa ad pietatem.	– 468.
4. Turcorum exercitia Romanis praestantiora.	– 468.
5. Nostrae nobilitati quae exercitia idonea.	– 469.
6. Schola militaris instituenda.	– 470.
/Зачеркнуто:/ Non admittenda Spectacula ferarum,
Comediae, Pugilatus etc.	

Ieres Politiczna 7.

Ob Raboté, ili ob Hlápstwu.

1. Ger/ma/nistae calumniantur nos, de Servitute.	– 472.
2. Servitus confirmata per Moistem, et per Ap/osto/los.	– 472.
Durissima apud Romanos, et apud Lehos.	– 472.
3. Cnapij sententia de Servitute examinatur.	– 473.
Rigor servitutis sublatus, quomodo.	– 473.
Liberi homines quomodose vendant in servos ap/ud/:
G/ermanos/:et L/ehos/:	– 473.
4. Na/tur/a per pecc/at/um corrupta non potest regi sine
servitute.	– 474.

Ieres Politiczna 8.

Ob Znânyih i ob Năúkeh.

1. Razdelyênie Znânia. Remestwô. Bogoslôwie.	– 475.
2. Razgowôrnaia, Besédnaia, Gowôrnaia, umisel.
Tilêsnoe razmiszlyânie.	– 475.
Ozebuinoie, Czélyàdnoe, Narodnoe, narawouczeniê.	– 475.
3. Czisêlnaia, Gudênaia, Zrakomernaia, Zwêzднаia umitel.	– 476.
4. Professores publici doctrinarum quot.	– 476.
5. Trium facultatum Doc/to/res: Teologiae, Iuris, et
Mediciâae.	– 476.
6. Artes liberales. 7. Artes Cerdonicae multae.	– 477.
13 ^o	

Cerdonum magisteriâ superstitiôsa.	– 477.

7. Licentia et insolentià scholarium.	– 477.
8. Multitudo scholarium non probanda.	– 477.
9. Artes otiosae non debent permitti libere.	– 479.
10. Populus simplex, sicut Adam nesciens bonum et m(alum):	– 479.
11. Artes Ludicrae, Demoniacae, Sofisticae.	– 481.
12. Doctoratus est Vanitas.	– 482.
Iuridica schola vana.	– 482.
Retorica verbosa vana; Laconica bona.	– 483.
13. Filosofia utilis ad recte iudicandum ²³ .	– 483.
Dotrinae sunt faciles; si recte docentur.	– 483.
14. Iesuitarum et Piàcorum instituta nobis non utilia.	– 484.
Iéres Politiczna 9. Ob inorodnom swàtaniu. 139 ²⁴ .	

Iéres Politiczna 10.

Ob Posòlstweh, i ob Posrédnikéh

1. Pod oblicziem Posòlstwa sèetnije wèci sedeiut.	– 485.
2. Poslów czużih trèba skòro otprawlyàt.	– 485.
3. Szegówim naròdom gùsto Poslowànie prigodno.	– 486.
4. Fra/ gom /s-nkom/ naipacze prigodno.	– 486.
5. Neiemlyi nàse bremena, kòego nemożesz nosit.	– 486.
Germanis Praelio certantes: plerumque / semper /	
vincimus: pactis semper vincuntur ²⁵ .	– 487.
6. Posòlstwa Ewroplian wsa lestna i nesçira.	– 487.
8. (Sic) Nijediń kràly nemíslit drùgomu sçiro cztó	
dob/rà/: ucz/ini/t.	– 488.
9. Mì glupóst iziawlyáem, ako czto czúzim Poslem wéruem.	– 489.
10. Nimiae expensae in legatos externorum hic fiunt.	– 489.
11. Multae legationes otiose hinc mittuntur; et	
reportant oppr/obria/:	– 490.
12. Legationes multae vanae factae ad Caesares Germanorum.	– 490.

²³ Указано стрелками, что эта фраза 2, а следующая 1.

²⁴ Приписано снизу мельче. Этот раздел Крижанич собирался перенести в первую часть, как указано здесь, и она вошла в издание 1965 г., а П.А. Бессонов, начиная работу над третьим выпуском своего издания, намеревался оставить ее на прежнем месте.

²⁵ Вписано мелко ниже.

Legatio vana ad Cesarem per mediatura.	– 491.
Alia pro titulis. Alia ad papam pro titulis.	– 491.
Alia ad Ces/arem/: pro consanguinitate Augusti:	– 491.
13. Nimis profusae et numerosae legationes sunt stultae.	– 492.
14. Pomposae legationes nobis dedecus sunt, non gloriosae.	– 493.
15. Hospitum pulcritudo facit nos existimari turpes.	– 494.
40	
16. Reputationis fund/amentu/m, Abstinere a Conversationem.	– 495.
17. Alienigenae derident nostra convivia.	– 495.
18. Convivia non debent praeberi legatis.	– 495.
Turcarum convivia laudanda.	– 497.
19. Principes non debent venire ad Colloquia.	– 498.
Ludovicus comitatur Carolum.	– 498.
Ludovicus Peronae apud Car/olum/: periclitatur.	– 498.
Deus non dedit regna, ut regantur a stolidis.	– 499.
Ludovicus Peronae clauditur a Carolo.	– 500.
Ludovici congressus cum rege Castiliae.	– 500.
Caroli cum Cesare: cum Eduardo rege:	
cum Renensi: cum Austrio Sig/ismund/o.	– 501.
Ludovici cum Eduardo.	– 501.
Dissimilitudo ca/us/at odium et cont/entione/m:	– 502.
20. Perpetui legati non admittendi.	– 503.
21. Nulli legati sine custodia admittendi.	– 503.
22. Occasiones conviciorum vitare debemus.	– 503.
Titulus non debet legi ex scripta.	– 503.
Pasquinatae, ob leves ca/us/as legationum nostrarum.	– 504.
Et ob magnas comitivas.	
Et ob longitudinem tituli.	
23. Et ob ebrietatem, et mores nostros.	– 504.
Venetiis summo dedecore affecti legati.	– 505.
Veneti devoluerunt in nos bellum Tart/ari/cum.	– 505.
Ger(ma)ni conantur devolvere Turcicum.	– 505.

Florentini conscrip(serun)t in nos Pasquinatas.	– 505.
Ger(ma)ni promittunt nobis Haram ²⁶ in hospitium.	– 506.
24. Retoricae legatorum 4 partes.	– 506.
25. Diarium scribendum sine mendaciis.	– 507.

Iéres Politicz/na/: 11.

Ob Mahiawelskom nauku.

1. Multi male utuntur potestate a Deo sibi data.	– 508
2. Impietas et Hypocrisis Machiavellistarum.	– 508.
3. Simulatio et A/mbi/guitas quando licita.	– 510.
Ieres Pol: 12 Vide fol.49 ²⁷ .	

22

41

KAZÁLO WTÓROE²⁸.

Predgoworie	– 1
-------------	-----

DEL 1.

Ob Blagu.

-1. Ob Torgôwstwu	– 40 1
-2. Ob Remestwû	– 29 2
-3. Ob Teżacztwu	– 37 3.
-4. Ob Rudach	– 54 3.

DEL 2.

Ob Sile.

-1. Ob Twerdnósteh	– 56 4.
-2. Ob Orużiu	– 58 4.
-3. Ob (2) Stróieh (1) woiennih.	– 60. 4.
-4. Ob Woiâkeh	– 65. 4.
-5. Ob Woiwodach	– 68 . 4.
-6. Ob Beséde, Ímeneh i Platiu Woiac/zes/k/om/:	/s-70/ 5

²⁶ Ara=Hara, хлев, свинарник.

²⁷ Отсылка к столбцу 49 на л. 14, продолжению этого указателя после второго и алфавитного.

²⁸ Этот второй указатель содержания дает отсылки только на части и на разделы (в терминологии издания 1965 г.). Первая цифра после названия каждого раздела указывает на номер соответствующего столбца первого указателя, вторая на номер страницы в рукописи.

-7. Ob Mîteh Woiackih	- 74. 5
DEL 3.	
Ob Mûdrôsti.	
-1. Ieže Mudróst iest dobra.	- 5.
-2. Ob Filosofije.	- 83. 5.
-3. Ob Politíke.	- 86 6.
-4. Ob Obrázu.	- 6. 89 ²⁹
-5. Ob Iazíku.	- 6. 90.
-6. Ob Stróiu	- 7. 92.
-7. Ob Naráweh, i ob Neumitelnosti.	- 7. 99.
-8. Ob Zemlye nászey.	- 7. 100.
-9 Ob Laianiu Neméckom.	- 7. 107.
10. Ob Narodnich wáдах	- 8. 114.
-10. Otwtì na Láianie.	- 8. 110.
42.	
-11. Ob Nārodnih Wáдах.	- 8. 114.
-12. Ob Gostobîsiu.	- 8. 117.
-13. Scëti ot Inoródnikow.	- 8. 119.
-14. Snubokí Ru/s/k/o/go gosp/odars/twa.	- 9. 121.
-15. Ob Gostowladstwu.	- 9. 123.
-16. Ob Sramotàh Inoródniczyih.	- 10. 130
-17. Ob Swataniu Inorodniezem/s-om/.	- 10. 139.
-18. Inorod/ni/ki sramotêt kralyéstwo u Lehow.	- 11. 147.
-19. I u Czéhow, Bolg/ar/: Sér/bow/: Her/watow/: i wsih Slow/éncew/.	- 11. 150.
-20. Ob narodnom Sczâstiu:	- 11. 152
-21. Tri Kugi Nemeckije.	- 12. 156.
-22. Rúskoe Wladànie lúcze ot Léskiego.	- 12. 159.
-23. Ob Kralyewoy godnosti i oblasti.	- 13. 162.
-24. Ob raznih Stanêh lyudêy.	- 13. 164.
-25. Ob Kralyewoy dolžnosti, iz pîsma.	- 13. 168.
-26. Ob Kralyestwu io b Tiranstwu.	- 13. 170.
-27. Ob Wsekonécznoy oblasti.	- 14. 174.
-28. Ob Krûtom wladàniu, i Lyudodêrstwu.	- 14. 181.
-29. Lakomóst, wsemú zlú kóren.	- 15. 188.

²⁹ Номера страниц в п. 3 и 4 перекрестно переставлены.

-30. Ob popráwe Tiranstwa.	– 15. 196.
-31. Besída Cárowa.	– 16. 200.
	et 26. 338.
-32. Zakonostáwie i Slobodíni.	– 16. 204.
-33. Ob Gostogônstwu.	– 18. 235.
-34. Ob Sohranyêniu Wladatelistwa.	– 19. 244.
-35. Ob Sláwe Kralýewoy.	– 19. 248.
-36. Ob Kralýéwskom Nastupâniu.	– 20. 255.

Predg/oworie/: 1. Politíčnich pisátelyew pretolmáczenie.	– 4. 1.
Predg/oworie/: 2. Nafân prorók i ost/âlni/:	– 22. 301.
Predg/oworie/: 3. Tu habes Virgam Moisis: wst/awit/: /i-105/	– 32.
/На поле вставка 31 in lib/ro/: /Diaforetico – край оборван/.	
Predg/oworie/: 4. Germani varie Calumniantur: wst/awit/:	– 32. 401.

43

- Nařodi kósno mūdri.	– 23. 305
- Wīczet Soblaznêy ūródnych, i Bisôwskih.	– 23. 308.
- Ob Politicznih Ieresêh.	– 23. 311.
- De Contrarijs tentationibus Russiae.	– 23. 318.
- Doctrina Ro/m/a/n/a dissimilis her/eti/cis.	– 25. 329.
- Zalobi na Grékow.	– 25. 330.
- Admonitiones quaedam morales.	– 26. 335.

Zakonostáwie: Ob Wladatelistwu.

Art/iculus/. De Legibus: Zakonostáwie.	
- Cárowa ohota k'narodnomu dobru.	– 26. 338.
- Ustáwa ob Osnowâniu kr/alye/stwa.	– 27. 361.
- Razpústna wôlynost, lyûta néwolya.	– 362
- Ob Znakowínah Welíčestwa.	– 364.
- Ob Krālyewom Ūredu, i milosti.	– 28. 366.
- Ob Slobodínah:	– 28. 369
- Ob Duhôwnih osobàh	– 28. 373.

- Politicarum Heresum numerus.	– 29. 346.
- Ob Lyúdnosti.	– 347.
- Ob Pripisowâniu Inoródnikow.	– 30. 358.
- Ob Szrêniu gospodstwa.	– 375.
- Ob Prêkòpceh.	– 31. 388.
- De Peccatis Publicis, et de incognitis.	– 33. 404.

- De Causis Flagellorum Dei.	– 3. 407
- De natira Germanorum.	– 34. 412.
- § De Heresibus Politicis, et de Absconditis.	– 419.
- Her/esis/:1 De quatuor Monarchijs.	– 35. 420.
- Her/esis/:2 Ob Swoewôlstwu.	– 425.
- Her/esis/:3 /s-Ob Saradanapâlskoy Iéresi, ili/ Ob Razkosznom žitiu.	– 36. 439.
- Her/esis/:4 Ob Napîskeh i Priwíteh.	– 439.
- Her/esis/:5 Ob Súetah Plemyân i Kaw/alerow/:	– 37. 457.
44	
- Her/esis/:6. Ob Bireniu mladeži.	– 38. 465.
- Her/esis/:7. Ob Rabotè, i ob Hlápstwu.	– 472.
- Her/esis/:8. Ob Znânyih i ob Naukeh.	– 475.
- Her/esis/:9 Ob Inoródnom Swátaniu.	– 39. 139.
- Her/esis/:10. Ob Posleh, i ob Posrédiñkeh.	– 39. 485.
- Her/esis/:11. Ob Mahiawêlskom năũku.	– 40. 508.
- Her/esis/:12. Ob Muhamètskoy mudrósti.	– 510
- Heresis 13/ Ob Neméckom /s-woiênnom/ Bíreniu i stroiu.	– 514.
- Her/esis/:14. Ob Oblúdah Slôwincem vlastítih.	– 518.
- De Hospitalitate et Liberalitate.	
- De Convivijs et Ebrietate.	
- De Vestibus Coloratis et Gemmatis.	
- De Pulchritudine Peregrinorum famulorum.	
- Her/esis/:15. Ob Gostobîsiu Slowînskom.	– 519.
Opominki Harsána kralya Lisiackogo, k' sinû Idrinu.	– 519.
- De Consilijs, et de Consiliarijs.	– 540.
- De varihs Ludis.	– 559.
- Her/esis/:16. De Musica Narratio.	– 564
Dailogi duo	– 56.
- De Convitijs, Calumnijs, et Vana gloria.	– 63.
- De Reputatione et Honore.	– 619
- De Imperio Romano.	– 641

- De Causis Victoriarum et Cladium.	/s-721/
De Humilitate.	- 737.
23	

KAZÁLO AZBÚCZNO.

Besída Cárova.	- 200.
Bírenie Mládeži	- 465.
Wladanie krúto.	- 181.
Woïäki.	- 65.
Woiâcka besida, imena i plätie.	- 70.
Woiâcka mita.	- 74.
Woiwódi	- 68.
Wsekonécznaia óblast, sób/lazen/.	- 174.
Gostobisie Slowińsko, sób/lazen/:	-117.519.
Gostowládstwo, sóblazen.	-123.
Gostogônstwo.	- 235.
Gostopriiémstwo i darlyiwost, sób:	- 518
Gréckije obidi na nas.	- 330.
Grehi ocriti daliho newidomi.	- 404.
Duhówniy stân.	- 373.
Zakonostâwie i slobodini.	-204.338.
2. Zêmlya naša kakówa.	- 104.
3. Znakowíni welíczewstwa.	- 364.
4. Znânie i umíteli, nauki; sób.	- 475.
5. Zarázi ili kúgi Niméckije, sób/lazen/.	- 156.
Jazík slowińskij kaków.	- 90.
Igrálisça različna, sób:	- 559.
Iéresi politicznije.	-346.419.
Inorodniki sramotêt kralýestwo naše.	-147.150.
Inoródno swátanie sčetno, sób:	- 139.
Kósno mudrí biwáiuť lyûdi.	- 305.
Kralyéwa gódnost i oblast.	- 162.
Kralyéwa dôlžnost.	- 168.
Kralyéw uréd, i mílost.	- 366.

УКАЗАТЕЛИ

/Оборвано/ Kralyéstwo i Tirânstwo cztó.	– 170.
3 Krûto wladânie.	– 181.
4 Kugi i zarâzi Niméckije sób.	– 156.
1 Kralyéwsko Nastupânie.	– 255.
Láianie Nimécko, sóbl/lazen/:	– 107.
Lakomost wsemù zlú kóren.	– 188.
Lipota inorodnih slûg, sob/lazen/:	– 518.
Lyúdnost káko se czynît.	– 347.
Mahiavelskaia ieres: sob/lazen/:	– 420.
2 Mudrosti pohwala.	– 78.
1 Monarhiy/s-skaia/ czeti ieres, sobl/lazen/:	– 420
46	
Muzícznaia sóblazen.	– 564.
Muhamétskaia iéres, i sob/lazen/:	– 510.
Naráwi i Neumítelnost naródna.	– 99.
Nārówni opomîniki.	– 335.
Naródnije wádi nászije.	– 114.
Naródnije sóblazni.	– 346. 419.
Nārodno szczâstie nasze.	– 152.
Naródi kósno mūdri:	– 305.
2 Nastupanie krālyewsko.	– 255.
3 Naùki i umíteli, sóblazen.	– 475.
1 Nāpiski i priwiti, iéres.	– 439
Nafân proròk: Predgowôrie.	– 301.
Niméckij woiênniy stróy i wezênie. /s – sóblazen/	– 514.
Niméckaia ũróda i nárow.	– 412. 235
Niméckije pótware i láianie na nas.	– 401. 107.
Oblúdi slowînskije nāródnije.	– 518.
Obráza nášzego kakówost.	– 89.
Opominki kralyà Domaráta	– 519.
Opomîniki naráwni	– 335.
Orúzie razliczno.	– 58.
Osnowániu kralyéstwa ustáwa.	– 361.
Otwít na láianie Nimécko.	– 110.

Pirowânie i Pijânstwo: sóblazen ³⁰	– 518.
Politika, ili Politicznaia umitel.	– 86.
Političzni pisátelyi prewedeni: Predgow/orie/:	– 1.
Političznije Ieresi, i (2) Sóblazni (1) naródnije.	– 311.346.419.
Popráwa tirânstwu.	– 196.
Posôlstwa i Posrédniki.	– 485.
Potwari i Laianie.	– 632.
Prekopci kakówi.	– 388.
Priwíti i nâpiski: sóblazen.	– 439.
Pripisowânie Inoródnikow: sobl/azen/.	– 358
Priczíni Božym Kaznêm.	– 661.407
Priczini odolyeniu i porazani.	– 661 ³¹ .
Predgowôrie, ob Pisátelyeh	– 1
ob Nafánu	– 301.
ob Prûtu Moiséiewom.	– 32. (31. in lib. Diâ/foretico/
ob Nimeckom laianiu.	– 401.

(23^a)

47

2 Razkószno žítie: sóblazen.	– 439.
1 Rabotá i Hlápstwo hûlet ieretiki, sob/lazen/:	– 472 ³² .
Različzni stâni lyudêy i osôb.	– 164.
Razpústna Wôlynost lyutá newólya sób/lazen/:	– 362.
Remestwô prómysel naródnij.	– 51.
Rîmsko uczenie nesp/odob/no ieretickomu.	– 379.
Rîmsko Cârstwo naiweća sóblazen i iéres.	– 641.
Rûd káko dobiwat.	– 51.
Rúsko wladânie lúcze on Léskogo.	– 159.
Sardanapâlskaia iéres, i sóblazen.	– 439.
Swátanie z' Inoródnikmi sobl/azen/:	– 139.
Swíti krasní i bisernij sóblazen.	– 425.
Swoiewolysteo, soblazen.	– 425.
Slawa krályèwa w' czém stoyít.	– 248.
Slobodíni mîrnije potribni.	– 369.

³⁰ Вписано мелко над строкой.

³¹ В тексте подзаголовков латинский.

³² Перестановка слов по алфавиту.

Snubokí Rúskogo cârstwa, sóbl/azen/:	– 121.
Sóblazni Uródnije i Bisôwskije.	– 308.
Sóblazni Naródnije, ili Iéresi polit/icznie/.	– 311. 346. 419.
Sóblazni Slowînskije	– 518.
Sóblazni suprotîwnile Rusk/ogo/: naroda.	– 318.
Sowíti i Sowítniki kóyi dobrí.	– 540.
Sohranyênie wladátelystwu w' czém.	– 244.
Srámoti ot Inoródnikow na nás.	– 130.
Stani lyudêy razlícni.	– 164.
Stárost i Nowína kako zlá ili dobrá.	– 546.
Stróyi woiênni razlícni.	– 60.
Stróyi gradskî razlícni.	– 92.
Súeti Niméckih kawalêrow, sóbl/lazen/:	– 457.
Twerdnósti Kralyéstawu.	– 56.
Težâcztwo prómisel nâródniy.	– 37

48

Tirânstwo czim rázno ot kralyéstwa.	– 170.
Tirânstwu popráwa lehkà.	– 196.
Torgôwstwo prómisel nâródniy.	– 10.
Trî kúgi Niméckije, sóbl/azen/:	– 156.
Ůstáwa ob osnowâniu kr/alyie/stwu	– 361.
Szirit gospódstwo káko trîba.	– 375.

Внизу:

Tractatus, de 4 Monarchijs, et de Coronatis pincernis, etc.
profligatus titulus, De Vanitate mundi.

14

49

Ноч continuatur cum folio 40³³.

Iéres Politicznaia 12.

De Politica Mahometanorum.

1. Silentium Mahomentanorum.	– 510.
2. Graeci imitati silentium Mahom/etanorum/:	– 511.
3. Deus requirit a nobis laborem, non silentium.	– 511.
4. In regimine ne/ce/ss/arius est Motus Perpetuus.	– 511.

³³ Продолжение первого указателя.

5. Silentium q(uan)do licitum, aut illicitum.	– 512
6. Luteranorum rationes non debent audiri.	– 512.
Eccl/esia/e Ro/m/a/n/ae rationes debent audiri.	– 513.
7. Occasio et modus pacificandi E/ccles/iam.	– 513.
8. Res eccl/esias/ticae non debent esse cauda rerum saecularium.	– 513.
9. Ger/ma/norum fallacia contraria falaciae Mahometanorum.	– 514.
-

Ieres Politicznaia 13.

De Germanorum doctrina militari.

1. Ger/ma/ni Russiacam militiam destruxerunt.	– 514.
Germanorum peditatus bonus.	– 515.
2. Germanis pedites utiliores quam equites.	– 515.
3. Germanorum equitatus Tardus, et Malus.	– 516.
4. Germanorum gladij leves, fragilies, inutiles.	– 516.
5. Germanorum exercitia ad ludum tantum, non ad pugnam f/ac/ta.	– 516.
6. Germanorum doctrina c/aus/a cladium Russiacarum.	– 517.

Ieres Politiczna 14.

De Sclavinorum erroribus propriis.

Quaerimus Reputationem:

1 ^o , in Hospitalitate et Liberalitate.	– 518.
2 ^o , in Conviviis et Ebrietate.	– 518.
3 ^o , in Vestibus Coloratis et Gemmatis.	– 518.
4 ^o , in Pulcritudine Peregrinorum famulorum.	– 518.

50

Ieres Politicznaia 15.

De Sclavinorum Xenomania.

Xenomania est nostra omnium pro=prijssima, et capitalissima pestis. – 519.

Опомîнки krālyá Arsána.

1. Boga pocztây.	
2. Lyûdstwo uczîni blâženo	
3. Dészewost sohrânyay.	
4. Czîni, da ti se obrâduiut i twoyí i strânski lyûdi.	

5. Nedày lyûdem želyit preméni.
6. Né mnógo zlâto, nó mnógo lyûdstwo c/zin/it k/ra/lya bogáta.
7. Lágodno wlâday: ako hocesz mat zémlyu lyúdnu.
8. Lágodno wlâday: ako hocesz bit sílen.
9. Ktô mêrno lowît, wsegdá rîb dobiwáet. – 520
10. Naigóri K/ra/lyem sówitniki, Inoródni torgôwci. – 521.
11. Neráduy se mész, kóe ti wólk daèt. – 522.
12. Težák žíto, torgówec srebró séiet. – 522.
13. Krâly moráet znát wsáczinu – 522.
14. Newzgôržay sowítow wíscîh lyudêy. – 523.
15. Leges sunt firmamenta regnorum. – 523.
16. Apud leges moderatas, ne metuas civiles turbas. – 524.
17. Leges malae veniunt ex Avaritia et Ambitione. – 524.
18. Quid est Tirannus. – 524.
- Leges tyrannicae potius q/uam/ op/er/a tir/anni/ca,
f/aci/nt tyrannum. – 525
19. Quid est Rex. – 525
20. Non de/be/nt inde nasci iniuriae, unde iura nascuntur. – 526.
21. Sirenes regum: Adulatores, Alchi/mi/stae, Astrologi. – 526.
22. Nimiae opes inopia: nimisque honor ludibrium causat. – 527.
23. Qui melioribus imperat, melior est; si tamen eis imperat. – 527
24. Sperne thesaurum, quod est /s- promittitur/ sine labore, aut contra ius. – 527.
- 14°
- 51
25. Vagabundos populos procul a regno arce. – 528.
26. Cognoscere studes quod de te vicini loquantur. – 528.
27. Qui non causat Famam, ignorat quod sit Honor. – 529.
28. Accommoda te mundo in rebus iustis et compet/entibus/: – 529.
29. Prêcénbu swoiú sohrânyay. – 530
30. Z' razními rânno postûpay. – 530.
31. W' darowâniu neisçi prêcénbi. – 530.
32. Práwila ob darowâniu. – 531.
33. Czûway se ot Lêpih lydêy. – 532.
34. Hospitium Pulcritudo est n/ost/ra Turpitude. – 533.
35. Omnis politicus debet esse filosofus. – 534.

36. Ut tollas malum, tolle mali causam. – 534.
37. Causae malorum sunt malae leges. – 534
38. Archaismus et Novatio: duo errores politici³⁴. – 534.
39. Dispendiosas consuetudines arce a populo. – 535.
40. Alienigenas honorando, vituperamus nosmetipsos. – 536.
41. Fatuus est, qui dat clavem hospitibus. – 536.
42. Honora hospites Verbis, non opibus. – 536.
43. Maiora commoda non de/be/nt dari hospitibus. – 537.
44. Quia debentur commoda Indigenis.
45. Quia hospites evertunt omnem bonam politiam nostram.
46. Quia custodia peregrina est signum tyranniae.
47. Quia hospites, si a nobis honorantur, vituperant nos. – 537.
48. Quia al/ienigen/ae minus solliciti sunt de nostra
felicitate, quam nostri gentiles. – 538.
49. Quia nullus ali/enigen/a est nobis vere fidelis. – 538.
50. Quia ali/enigen/ae inducunt luxum et mollitiam. – 539
51. Quia inducunt Impietatem. – 539.
52. Quia inducunt Haereses Politicas. – 539.
53. Tyrannia est crimen laesae maiestatis Divinae. – 597.
54. Honorem debet rex estimare super omnia. – 597.
55. Vera gl/or/ia regis: ubi indigni nihil h/abe/nt dignitatis. – 598.
58. Discerne, quae novatio mala, quae bona. – 599.
56. Interdum est de diminutione gravaminum cogitabis. – 599.
57. Opes per iniuriam acquisite afferunt inopiam. – 599.
59. Tolle Conde leges c/on/tra Xenomaniam. – 601.
60. Tolle Factiones et Privatarum Monopolias. – 601.

52

ARTICULUS

De Consiliis et de Consiliariis

1. Consilia bona sunt Dei dona. – 540.
2. Consiliarius debet scire morbum suae reip/ubli/cae. – 541.
3. Consilium perfectum fit cum examine omnium
conseq/entiarum/: – 541.
4. Libra prudentiae et modera/ati/onis semper tenenda. – 541.

³⁴ В рукописи нет параграфа 38, данный параграф пронумерован как 39, затем идет 40 и т.д.

5. Arcana firm/amen/ta consiliario scienda.	– 542.
6. Regulae de Consiliis.	– 543.
7. Res minimae non debent contemni.	– 544.
7. Res humanae consistunt in Opinione.	– 544.
8. Fallacia. /s-Elusio/. Hactenus viximus sine istis consiliis.	– 545.
9. Elusio. Omnis novitas est mala :	– 545. /-521. 526/
10. Pessimi consiliarii Merc: Ali/eni/g/en/ae: Adul/atores/: Alch/mistae: Astr/ologi/: Magi.	

ARTICULUS

De Antiquitate et Novitate.

1. Cum tempore excogitantur Novae artes.	– 546.
2. Cum tempore populus a populo discit sapi/enti/am.	– 546.
3. Cum tempore nascunt Nova documenta pol/iti/ca.	– 546.
4. Omnia regna habent suas Aetates.	– 547.
5. Medicamentorum nec/essi/tas venit cum aetate.	– 547.
6. Consiliarius de/be/t scire Aetatem sui populi et regni.	– 548.
7. Novitas aliqua mala, aliqua bona.	– 549.
Orfiacorum argumentum contra Novitatem.	– 549.
8. Omne antiquus fuit novum.	– 550.
9. In omnibus rebus est usus et abusus.	– 550.
10. Res novae et artis vetustate corrumpuntur.	– 551.
Res morales novatione peiorantur, et meliorantur.	– 551.
11. Eccl/esi/a s/imili/s Vineae, Agro et Horto.	– 552.
15	

53

12. Patr/e/s praedicant antiq/ui/tatem tantum in art/icu/lis fidei; non in aliis rebus.	– 553.
Et ad solos Haereticos; non ad Iudaeos: neque ad Paganos.	– 553.
13. Antiquitas et Novitas est Varia hominum opinio.	– 554.
14. Ubi omnibus male est, non est metuenda Novitas.	– 554.
15. De Arhaismis et Novatione vide et fol :	– 534.
Consiliarius debet scire causas Flagellorum Dei.	– 555.
16. Sciat Politicam communem: Politicam Arca=nam: Morbos gentis Speciales: Politicos: Na/tur/ales: Fortuitos: Vires gentis et regionis.	– 555.
17. Spectator saepe plus videt, quam lusor.	– 556.

- Vir prudens utilius futura praedicit, quam astrologus. – 556.
18. Consiliarius debet esse liber ab Affectibus. – 557.
19. Consiliarius debet esse vere Fidelis. – 558.

De variis Ludis.

1. Ludi Graecorum ubi, et cur instituti. – 559.
2. Certamina qualia fuerunt in ludis. – 559.
3. Praemis victorum qualia. – 559.
4. Personae quales certaverunt. – 560.
5. Ludi sanguinosi quales. – 560.
6. De Certamine potandi, et Ebrietate. – 561.
7. De Gladiatoribus. – 562.
8. De Tauriludiis et Hastiludiis. – 561.
9. Artes Infames, et praestigiae Magicae, quae. – 563.

Ieres Politicznaia 16.

De Musica Narratio.

1. Musica est sonus artificiosus, delectativus. – 564.
2. Est apta ad delectationem, ad laetificandum, ad remissionem animi. – 564
Non sufficit sola ad causandum Martis Furorem. – 564.
3. Non /s-est/ apta ad causandum Luctum, aut Lacrimas – 565.
4. Non habet vim medicam, ut voluit Pitag/oras/: – 566.
5. Neque vim Modestiae: ut putavit Plato. – 566.

54

6. An demones delectentur musica. – 567.
7. An musica disponat ad contemplandum Deum. – 567.
8. Graeci nimium musicae addicti. – 568.
9. Epam/inondas/: canit: Temist/ocles/: nescit; Alcib/iades/ spernit. – 568.
10. De Socrate, Ptolomeo/s-XI/, Filippo, et Alexandro. – 569.
11. De lo/ann/e rege Lusit/s-ano/: Ferd/inand/o, Stratone, et Hetruscis. – 569.
12. Romanorum Tibicines, et cantica antiqua. – 570.
13. Croatorum et Serborum cantiones in convivijis. – 571.
14. Spartanorum musica militaris. – 571.
15. Graecorum musica Tabernalis. – 573.
16. Ger/ma/norum musica Tabernalis. – 573.

17. Praemia musicorum apud Graecos.	— 573.
17. Turcorum musica simplex.	— 573.
18. Praemia musicorum apud antiquos.	— 573.
19. Musicae usus in quibus actibus est /s-esse possit/.	— 573
20. Instrumenta musica, quam varia sint.	— 574.

Quaestio I^a.

Utrum in eccl/es/ijs debeat adhiberi Musica.

1. Iudeis data est minora, Chri/stia/nis maiora praecepta.	— 575.
2. Paulus /s-monet/: Hortari in Canticia, et Cantare in cordibus.	— 575.
3. Cecilia virgo canebat organis. /s-falsum est/.	— 576.
4. Psalmi et cantica in eccl/esi/am inducta.	— 576.
5. Musica Vocalis suavis in eccl/esi/a Or/ienta/li.	— 577.
6. Musica Instr/ument/alīs in eccl/esi/a Occ/identa/li.	— 578.
7. Licentia et levitas musicorum in eccl/esi/a /s-Occ/identa/li/.	— 578.
8. Licentia et levitas cantorum in eccl/esi/a Or/ienta/li.	— 579.
9. Capucinatorum cantus sine cantu.	— 579.
10. Melodia, Consonantia, Ritmus, quod sint.	— 580.
11. Qui habet /s-muiscam/, non /s-abijciat/; quaerat ; qui non habet, non abijciat musicam /s-quaerat/.	— 581.

Qui habet /s-muiscam/, non habentem non spernat; qui non habet, habentem non iudicet.	— 581.
(15 ^o)	

55

12. Causae, cur musica in eccl/esi/am inducta sit.	— 581.
13. Causae, cur aliqui Musicam /s-ad suas/ eccl/esi/as non admittant.	— 582.
14. Musica suavior non inducenda in eccl/esi/am Russiacam.	— 584.

Quaestio 2^a

Cur apud varias gentes varia est Musica.

1. Varietas melodiarum venti ex varietate linguarum.	— 585.
2. Quae linguae quomodo aptae sint ad musicam.	— 586.
3. Lingua Germ/ani/ca et Sclav/ini/ca ineptae ad mus/icam/: eccles/iae/:	— 587.

Quaestio 3^a.

Qualis Musica esse debeat extra eccll/esi/am.

1. In exercitu sint Tibiae, et Melodiae Affectuosae.	– 589.
2. Ascaulis utuntur Scoti pedites.	– 589.
3. Timpana aerea debentabijci.	– 589.
4. Surmae subtilissimae non debent esse solae.	– 590.
5. Legatorum musica qualis esse debeat.	– 590.
6. Regis musica qualis esse debeat.	– 590.
7. Principum musica qualis esse debeat.	– 591.
8. Populi musica qualis esse debeat.	– 591.

Quaestio 4^a.

De Tibijs.

1. Cnapij locus de Tibijs.	– 593.
2. Donij s/cien/tia et consilium de Tibijs.	– 596.
-

Hoc refer ad folium huius indicis 28.

2. Homines debent regi Ratione, et Timore.	– 601.
3. Tentatores nostri nullam adferunt rationem.	
4. Russia felix sub Monarchico regimine.	– 602.

56

5. Hoc tempore est necessaria Declara/ti/o Legalis.	– 602.
6. Quod quis non potest assequi, non debet illud aemulari.	– 603.
7. Coarctacio iuris regij ad gl/or/iam Dei, et Bonum:
Commune	– 603.
8. Rex haereticus expellatur.	– 603
9. Alienigena ne sit rex. Filiae regum ne h/abeant/ ius.	– 604.
10. Magna emolumenta ne dentur ali/eni/genis.	– 604.
11. Miles peregrinus ne teneatur in pace.	– 607.
12. Ius gentis, Praefecturam, Tribunatum ne habeat
ali/eni/gena.	– 608.
13. Qui inducit alienigenas, perdat ius suum.	– 608
14. Nemo gerat titulum, quem non a regibus Russiae,
sed aliunde quandocunque haberet.	– 609.
15. Officia ne sint Advitalitia, neque Hereditaria.	– 609.

Dialogus I.

De Convitiis, et de Vana gloria.

Multi libri Ger/ma/norum foede describunt nos.	– 632.
Expedit traduci aliquos illorum Satir/icum / : Librorum.	– 633.
Scire : Cur Ger/ma/ni oderint nos : Et quid odiose, quid merito, reprehendant.	– 633.
Filosofia docet recte de rebus iudicare.	– 633.
Causa, cur Ger/ma/ni oderunt nos.	– 634.
Ger/ma/ni non solum cunctis gentibus, sed etiam nobismet ipsis, nos fecerunt infames.	– 635.
Russiacum regimen omni laude dignum.	– 636.
Est ultimum in orbe: videtur a Deo esse (Xenoëthia summum malum) ³⁵	– 637.
ad maiorem gloriam praedestinatum.	– 638.
Tentatur per Convitia, et per Vanam gloriam.	– 638.

Dialogus 2.

De Reputatione, et

de causis laesae reputationis nostrae.

16

57

1. Nos ubi quaerimus honorem, ibi acquirimus dedecus.	– 619.
2. Honor, Gloria, Reputatio, quid sit.	– 629.
3. Regnorum salus in Reputatione posita.	– 621.
4. Quaere, quod vicini de te loquantur: Accomoda te mundo.	– 621.
5. Causae 12, quae causant reputationem Forma Ornatus Moneta Ingenium Architectura Musica Lingua Munditia Firmamentum Terra Industria Xenomaniae cautio.	– 622.
/Вписано:/ Non debemus aemulari impossibilia.	
Mulieres non possunt imitatione assequi viros. Una gens non assequitur alterius proprietatem.	– 624.

³⁵ В овале вставлено ниже в середине фразы.

6. Quid circa istas ca/us/as observandum	– 625
Russiae laudes	– 626.
Ininera faciliora	– 626.
Aer saluberior.	– 626.
Lignorum et caloris copia maior.	
Panis boni copia maior.	– 626.
Luxuriae et vicinorum fomenta pauciora.	
7. Viginti errores communia nobis, ex	
Xenomania.	– 628.
1. Xenarchia admissa, et expetita.	– 628.
2. Regnorum institutio aliunde admissa, et exp. :	– 629.
3. Tituli aliunde acceptu	– 629.
4. Tituli aliunde expetiti.	– 629.
5. Nomina maiestatis peregrina assumpta.	– 629.
6. Nobilitas aliunde petita per fabulae.	– 629.
7. Uxores alienigenae.	– 629.
8. Generi ali/eni/genae, et Proci Coronarum.	– 629.
9. Longi tractatus initi.	– 630.
10. Mediatorum admissio.	– 630.
11. Auxilia ali/eni/genarum admissa.	– 630.
12. Honores militiae dati ali/enig/enis.	– 630.
58	
13. Militia nostra corrupta per ali/enige/nas.	– 630.
14. Magna stipendia decreta ali/eni/genis otiosis.	– 630.
15. Omnia emolumenta terrae nostrae prostituta ali/eni/genis.	– 631.
16. Legati superbarum gentium facile admissi.	– 631.
17. Convivia exhibita superbis et fastitdiosis leg/at/s-is/.	– 631.
18. Munera magna data legatis.	– 631.
19. (2) Legati (1) nostri sine causa emissi.	– 631.
20. Filij nobilium nostrorum vagantur apud ali/eni/genas.	– 631.
Dialogus de Calumnijs ³⁶	
De Convitiis, de Adulatione, de Vanagl/or/ia.	– 632.
Multi libri Ger/ma/norum foede describunt nos.	– 632.

³⁶ Этот раздел перечеркнут по диагонали. Он повторяет содержание диалога 1 на с.150б., там более подробное.

Expedit traduci Satiricos Ger/ma/norum libri.	– 633.
Et scire causas: Cur G/erma/ni nos oderint :	
Quid ex odio: quid merito reprehendunt.	– 633.
Filosofia docet, recte de rebus iudicare.	– 633.
Causae, cur Ger/ma/ni oderunt nos.	– 634.
Tractatus, de Imperio Romanorum.	
De Turri Babilonica: et	
de Haeresi Monarchistica.	– 641.
De Victoria Lapidis, contra	
Idolum Vanitatis.	
Consilium Dei non potest destrui.	– 705.
Quod Deus aedificat, homo non destruet.	– 729.
Quod Deus destruit, homo non aedificat.	– 729.
De Turri Babilonica.	– 729.
Lapis cofregit ðe regnum mundi.	– 705.
Lapis Ch/ris/us per se, et per Petrum.	– 706.
16 ^o	
59	
Homines volunt aedificare, quod Deus destruxit :	
et aedif destruere, quod Deus aedificavit.	– 706.
Falsitates. 1. Roma nova.	
2. Regnum Romanum triplex.	
3. Patres dedere primatum.	
4. Ier/oso/lima in locum Romae.	– 707.
Tentatio Caesarum Italicorum.	– 707.
Graecorum	– 707.
Germanicorum	– 707.
Regum Russiacorum.	– 708.
Romam mundanam sperne:	
spiritualem tene.	– 708.
Lehi ut deserant Pseudoromanos.	– 708.
Ordo Zelotarum.	– 708.
De haeresi Aclitorum, et Obstinatorum.	
Exempla profundae Acclinationis.	– 709.

De Causis Victoriarum et Cladium.	– 721.
Peccata spiritualia.	– 724. 404.
Peccata politica.	– 724.
Dissolutio Monarchiae. Epicurismus.	– 724.
Ignavia et Arma/tur/a inepta.	– 724.
Strenuitas ex Monarchia et ex Institutione.	– 724.
Et ex praemiis et Poenis certis.	– 725.
Multitudo praeualet Paucitati.	– 725.
Artes Ger/ma/norum Vanae.	– 725.
Victoriarum causae Superiores et Inferiores.	– 726.
60	
Quaestio	
Quae sit causa Calamitatum Russiae.	
Respondetur per remissionem ad varios tractatus.	– 728.
Nobiles spectant Honestatem; Nigritae vitam epicuraeam.	– 728.
Nulla gloriosa gens aut regnum sumpsit sua/ m / incrementa ab Externae militiae auxilijs, neque a Foederibus.	– 728.
Turris Babilonica.	
Quod Deus destruit, homo non aedificabit	
Quod Deus aedificat, homo non destruet.	– 729
Accomoda te mundo.	– 731
Ger/ma/ni suadent, ut in omnibus accomodemur mundo, id est Ipsis; Graeci vero, ut in nulla re.	– 730
Considerandum, quod vicini loquantur de nobis.	– 731.
Imitandi nobis omnes populi, in execrando Xenomaniam.	– 732.
/s-Populi omnes/ Non admittunt Alienigenas reges:	
Non institu/ti/onem regnorum: etc: etc : etc :	– 732.
Imitandae nobis virtutes morales aliorum populorum, si quae sunt.	– 733.
In quibus rebus Mundus non imitandus.	– 733.
In causa Pietatis, audiendi Patres, non mundus.	– 733.
In Arcanis regni generisque nostri, sperne, cave, fuge consilia mundi.	– 733.

Politicae haereses Germanorum ut pestis, fugiendae.	– 734.
17	
61	
Ad pulchritudinem mundi pertinebat nostra Stultitia.	– 734.
Politicae Haereses XV.	– 735.
Nos dum conamur assimilari omnibus hominibus, simus similes simiis.	– 735.
Optimum esset omnino igno= rare omnes Alienigenas.	– 736.
De Modestia Principis.	
Pr/ince/ps facile peccat contra modestiam : ob plures causas.	– 737.
Princeps ne quaerat Vanam Gloriam: Veram gloriam quaerat.	– 737.
XV praecepta modestiae Regalis.	– 738.
De Monarchia	
Quod ipsa sit opt/im/um regimen.	– 744.
Monotopia est cognata Monarchiae.	– 745.
De Xenomania.	
In honoribus et praemiis, Ali/eni/genas proponere suis Gentilibus.	– 746.
Filias nolle elocare Gentilibus, sed Alienigenis.	– 746.
Militibus suis praeponere duces et Praefectos Alienigenas.	– 746.
62	
De Tripici Tentatione.	
Tentatones Russiae innumerabiles proveniunt ab Alinigenis.	– 747.
Questiones Tezaurales.	
Praefatio ad quaestiones.	– 759.
1. Gaza regia cuius sit?	– 748.

2. An liceat regi indicare Tributa,
citra consensum populi? – 749.
3. An liceat regi congregare gazam, sine ullo termino? – 749
4. An mercatura sit regi honesta. – 749.
Non mercatura institores fiat ignobilis:
sed institores mercaturam fiant infamem. – 743.
5. An ex officina Monetaria,
possint regi aliquid verum lucrum nasci. – 750.
6. An liceat regi exigere tributa
a quocumque populo, quae possit armis domare – 751.
7. An aliqui modi congregandi
gazam, sint inhonesti. – 751.
8. Quod iniquum sit a ministro
exigere iur/amen/tum, omni possibili modo
gazam augere _____ . – 751.
9. Quae sit certiss/im/a ac praestantiss/im/a augenda gaza ars. – 752.
10. Liceatne regi sustentare
quaemcumque maximum numerum militum. – 754.
- ~~De venetorum officio monetario~~ – 755
- 17°

63 /переправлено с 67/

- Non reducet populum in Egiptum. – 756.
- Egiptus est servitus ali/eni/g/en/arum. – 756
- Per ali/eni/g/en/am militiam fit populo contumelija
servitus et Egiptus – 757.
- Russia Russorum Egiptus,
Germanorum Cuccania. – 758.
- Legati Alienigenarum passim concutiunt nostros
homines. – 758.
- In toto mundo nulla natio
patitur tantas contumelias
ab ali/eni/g/en/as, sicut patitur
Russiaca et Lehiaca natio. – 758.
- De Cesare Christianorum. – 711. /i-Imperator semper Augustus./
- De nominibus Poliania, Lituia,
Russia, Russiani, Sclavini. – 712.
- Da Aemulatione alienorum morum:

quae damnosa, quae utilis.	– 714.
Zelotarum symbolum.	– 715
De Frumento non extrahendo.	– 715.
Zelotarum symbolum.	– 715
De Frumento non extrahendo.	– 715.

64³⁷

18

65

De Aemulatione.

1. Ger/ma/ni suadent: ut in omnibus accommodemus nos mundo, id est ipsis Ger/ma/nis. Graeci iubent: ut in nulla /s-re/ eos imitemur.	– 730.
2. Considerandum: quid vicini de nobis loquantur: sed non omnes sermones attendendi.	– 731.
3. Imitandi nobis alij populi, in abominatione Xenomanae.	
Quia non admittunt Ali/eni/g/en/as reges: nec etc: etc:	– 732
4. Quibus in rebus Mundus non est audiendus, nec imitandus.	– 733.
5. In causa Pietatis, non Mundus, sed patres audiendi.	– 733.
6. Circa Arcana generis et regni nostri mundus non respiciendus.	– 733.
7. Politici errores aliarum gentium non imitandi nobis, sed cavendi.	– 734.
8. Ad pulchritudinem mundi pertinebat nostra stultitia.	– 734.
9. Politicae haereses Germanorum recensentur. XV.	– 735.
10. Nos, dum conamur assimilari omnibus gentibus, efficimur omnium simiae.	– 735.
11. Praestaret nobis omnino ignorare Alienigenas.	– 736.
12. Gens gentem, Ordo ordinem, in vanitatibus aemulantur.	– 714.

66

13. /Свєрху/ Eccl/esiast/ici in Vanitatibus aemulantur mundanis: et hi illos in vicissim.	– 714.
14. Quaedam res sunt alijs gentibus, et ordinibus Decorae, Utiles, Parabiles ; alijs vero Indecorae, Noxiae, Impossibiles.	– 714.
15. Eorum quae nos in alijs miramur et aemulamur, multi sunt Impia, Noxia, Probrosa, Vana, Ridicula, Impossibila nobis.	– 714.

³⁷ Пустой столбец.

16. Artes nimiae solent esse multorum malorum causae. – 714.
17. Ingenii nostri tarditas, Vultus deformitas, Linguae imperfectio, Terrae penuria: sunt nobis meditanda. – 715.
18. Stultum est aemulari aliorum splendores, et delicias, quas assequi non possumus. – 715.
19. Enumeratio : quae res debeant examinari, an sint imitandae. – 717.
20. Quas virtutes a quibus gentibus discere deberemus. – 717.
21. Nos sola Vitia, et non virtutes aliarum gentium imitari conamur. – 718.
22. Titulorum vanitas orta est a Patriarchis. – 718.
23. Italicorum ep/isco/porum splendor non facit scandalum: sicut facit nostrorum. – 718.
24. Italici monachi, et ep/isco/pi qui ex monachis facti sunt, nullo serico, et nullo splendidi colore, utuntur. – 718.
378³⁸
701

Ob Rîmskom Cârstwu: i ob Monarhîyskoy iéresi.
Na razorênie Monarhîyskije iéresi pîsano sije dílo. – 641.

Razdil I.

Proróczestwa ob Rîmskom Cârstwu.

1. Lîk iz Želiza da iz Glîni. – 641.
2. Czetîri Zwîri wîzeni. – 642.
3. Orél Troiglâw hócet zló propàst. – 642.
4. Babilôna hûlnica hócet zlo propàst. – 643.
5. Naródi hótet otstûpít ot Rim/ske/go cârstwa. – 643.
6. R/ims/ko c/arst/wo prispodóblyeno k' lyûtim zwîrom, i merz: nakázam. – 643.
7. Poslîd: kažnyênie togo c/arst/wa Antih/ri/st, i iegó pogîbel. – 644.
8. Orél Troiglâw Iézdryn kogó znâezit menuiet. – 645.

³⁸ Здесь в фотокопиях помещен указатель к трактату «О Римском царстве и о монархической ереси», который в рукописи следует за ним на с. 701–704. Мы также переносим его сюда, к остальным указателям. Текст на этих четырех страницах тоже расположен по столбцам, по два на каждой странице, но они не пронумерованы.

9. Orél Dwoigláv Nimécka znakovína. – 645.
 10. Rîmsko c/arst/wo iuzé razorenó dokoncá. – 646.
 Stolícá iegó prenesená w' ín nârod. – 646.
 Cârstwo sâmo w' sébi rázderto. – 646.
 Deržawi wsý ótneti. – 646.
 11. Lítno czislo Rîmskomu cârstwu. – 647.
 12. Nimécko cârstwo zgínulo do koncà. – 647.
 Nim: Car bez Dânyi: bez Pósluha:
 bez Korúni: /s- Slámoiu wenczân:/ bez
 Sowerszenógo imenowânia:
 bez Pominânia w' cîrkwi. – 648.
 Nemóžet w' Rîmu triždi nočewát.

Razdil 2

Ieze Rîmsko íme i známe iest Zlokóbno.

1. Nijedíno c/arst/wo nîst R/imsko/mu ráwno w síle i
 w' sláwe. – 649.
 +2. Ime i známe R/ims/ko prókledo, i Zlokóbno, i nesrično. – 649
 +3. Stâri grîhì promînúli; kažnyênie stoyît, i prispíwaet. – 649.
 Stâraia síla prominúla; /s-a/ slábost ostáiet. – 649
 4. Wsí Gonítelyi cirkôwni, w' R/imsk/ih rubéžeh bíli. – 649
 5. Nîst gódno crwátse za Zlokóbno íme i znaíme. – 650.
 6. Rîm k' Rúsi, Rus k' Rîmu, nîmaiet îska. – 650.
 7. Cár Iwán W: ucz/ini/l sób/la/zen w' Zlokóbno ímenu
 i známeniu. – 650.

Razdil 3.

Dlya chesó iest Bôg dâl siia prorócz/est/wa
 ob Kralýéstweh.

1. Dabihu ohôli Krâlyi Bóga poznāwáli. – 651.
 2. Dabihu Žido'/s-wi/ uználi wrîme Kristówa prîhóda. – 651.
 3. Dabi se H/rist/os prosláwil ; Kakò krály wsím krályem. – 651.
 4. Hristos g/osu/d/ar/ wsemu swîtu; a né R/ims/kij cár. – 652.

Razdil 4.

Káko sut Rîmski, Gréczki, i Nimécki
 Cári ot Kámena razbyeni.

1. Kámen razbíl Rîmskiie cári. – 653.
2. Kámen razbíl Gréckiie cári. – 654.
- Sóblazen I. Otwód w' Rîm, i Sújetni Nāpiski.
- Sóblazen 2. Izmína Rîmskih bolyârow. – 655.
- Sóblazen 3. Spôrki-~~ob~~-pro Bolgârskuui deržáwu. – 655.
- Sóblazen 4. Râtnoie nasílie ucz/ine/s-no/: Grékom ot Zapaz/s-anow/. – 656.
- Monomáh powelil pīsát Osci~~nape~~/s-lyiwie/ Knyígi. – 656.
- Kirulâr udúmal Kwasnîckuii dŭr/s-n/ost. – 656.
- Walzamón obnowíl Donâtskuui iéres. – 657.
3. Kámen razbíl Niméckije cári. – 658.
- Kárul Debêliy pâpu wŭzil. – 658.
- Otún I, pâpu prognál i wŭzil. – 658.
- Otún III ótnel Rimlýánow Obirânie cária. – 659
- Ustáwa: Da pâpa cária potwer/s-d/žáet. – 659.
- Ustáwa: Da cár pâpu potwer/s-d/žáet. – 659.
- Hérih IV proklet i swéržen: Klimént ant/ípa/pa sógnan. – 660.
- Herih V proklet i swéržen: Grig: antipâpa sógnan. – 660.
- Fidrih Rŭsiy próklet. – 660.
- Filip próklet i swéržen. – 661.
- Otún IV próklet i swéržen. – 661.
- Fídrih II próklet i swéržen. – 661.
- Kúrad IV próklet i swéržen. – 661.
- 378o6.
- 702
- Lyúdwhi proklet: Korbârus antipapa sógnan. – 661.
- +Kárulow woiwóda ubijèn: cári Gologláwi. – 661
- + Zawerzênie.
- + Rîm òt Boga priprâwlyen, w' stolícu
- + Hristówomu duhôwnomu Namístniku. – 662.
- + Czudêsa nad Rîmom.
- + 1. Níkakow /s-že/ národ nemógel w R/im/ú postáwit /s-si/ Stolíci. – 663.
- +2. Nastupânie na Petrów prestol wsím caróm nesrîčno. – 664.
- +3. Antipâpi ot prâwih pâp wsegdá sógnani. – 664.
- +4. Grékom /s-se/ oppirâhu papi Gréki, Nimcem pâpi Nîmci. – 664.
- + Dobró biásze cárom /s-Niméczikom/ deržat Mírskuia-wlâst:

a Duhôwnije newozrûszat	– 665.
Razdil 5.	
Ob Hristówom kralyéstwu: i ob Monarhîyskoy iéresi.	
1. Hristówo kralyéstwo, Nébo i Zemlyà.	– 666.
2. Hristówo kralyéstwo, Cîrkow w`unižênïu.	– 666.
3. Hristós niiedînomu Krălyu nepribawil włăsti.	– 667.
4. Monarhîyskaia iéres sózdana	– 667.
Swêtaia peczât: Swêtiye otpîski otpisi	
Swêtiye barmî: Swêtoie cârstwo:	
Swêtoie welîczestwo.	– 667.
Rîmskij câr wsemú swîtu gospodâr:	
Nare/s-d/žâet kralyéstwa, i postawlyâet Krălyi.	– 667.
Czetîri zbaiani stijani Monarhiyi: Asîrska, Pêrska, Gréczeska, i Rîmska.	– 667.
Hiperwasilîja zdumana/s-stijana/: Stân wîszïy nad stân Kralyéwskiy.	– 667.
Cesár Hristiânskij, preglûpa rîcz.	– 667.
Razdil 6.	
Ob narugâniu i ostúdah: koie sut Gréki i Nîmci Slowîniem uczinîli: cz/s-r/ez zbaianu Monarhîju, i cz/s-r/ez súietno swoje Cârstwo. ~ .	
Monarhîyskoïu iéresiu iedîni Slowînci soblažnyeni.	– 667
Ob rugoté, kóiu uczinisze LÉHOM.	
1. Câr Kúrad zawídit Léhom Kralyéwsko íme.	– 668.
2. Câr Hérih zawídit Léhom Kralyéwsko íme.	– 668.
3. Ângel prepowídal dát korúnu Léhom: básen.	– 669.
4. Pâpa ótnel Krălyéstwo Léhom: básen.	– 669.
5. Léhi sâmi sébi krălyá ustroyíli.	– 669.
6. Pâpa nehotíl ustroyít: Léhi sâmi opêt ustroyíli.	– 669.
7. Câr Otún Krălyéstwo ustroyil Léhom: básen.	
8. Godopîsci pozór poczitáli w` czêst.	– 670.
9. Otwt k` Nîmcém stroyítelyem krălyéstow.	– 670.
10. Câr sâm nekorúnynen, Litwana/s-Litôwca/ korúnit.	– 671.

11. Pôlskiy krâly Cesáru Hristiânskomu Hetmán. – 671.
Pozor uczinyén CZEHOМ.
 1. Czéhom krâlya czetrikrát ustroyíli: – 671.
 2. Krâlya Czásznikom sotworíli. – 671.
Obszâlnost uczinyená SÉRBOM.
 1. Sérbskogo Knêza prózwali Hercégom. – 672.
 2. /s-Serbskiy/ Wêlikiy Zupán /s-i Wêlikij Ban i
Starosta/ postal Arkondoiu. – 672.
 3. /s-Bélgradskiy/ Wêlikiy Knêz postál Désptom. – 672.
Sramotá uczinyená BOLGÁROM.
 1. Gréki nedawáli K/ra/lyem im/enow/ania po Grécz/es/ku. – 672.
 2. Bolgârskiy /s-K/ra/ly/ dobîw im/enow/ania po
Gr/ec/ku: prózwal se Cárom. – 673.
Ostúda ucz/ine/ná wsím SLOWÎNCЕМ.
 1. Slow/in/ci prijemlyût w' dar swoiú otczínu, ot kra=
lyá kîy neimâsze díla k' nyey: básen. – 673.
 2. /s-Nikoyi se/ Piszut se Krâlymi Slowinskimi nedostôino. – 674.
 3. W' znakowínu nam pîszut Psá. – 674.
379.
703
- Sláwi ubītók uczinyen sâmim
GRÉKOM i NĪMCEМ
1. Slawníje biâsze Nĭmcém pĭsátse: Krâly Ni=
=méckiy, i Rĭmskiy; neže R/ims/kiy i Nĭm: – 675.
 2. Slawníje biâsze Grékom pĭsátse: Krâly
Grec/zes/kiy i Rĭmskiy; neze R/ims/kiy i Gréc/zes/kiy. – 675.
 3. Gréki sébe ložno Rimlyánmi; a pogânskije
nâródí smĭszno Grékmi zowût. – 675.
 4. Gréc/zes/komu cáriu Latĭnci nédali ~~zwânia~~ nazówa
po swóem Latĭnskom iezĭku. – 673.
- Pakósti uczinyení RÚS/s-JAN/OM.
- I Gréczin cĭnnimi darmĭ znĭzaet precĭn=
=bu Rúskih krâlyew. – 676.
- +2. W/elikij/: K/nia/z Iw/an/: Was/iliewi/ĉ prijal
Zlok/ob/no: íme Cár, i známe Orlá. – 676.
- +3. Moskwá 3/s-yi/ Rĭm: súetno i zlokóbno nazwânie. – 677.

+4. Spórka—z/s-ól/ ucziniyén, dlyaradi ímena Cár.	– 677
5. Posôlstwa pozôrna otrâwlyena, dlya ímena Cár.	– 677.
6. Nârôdi nászim Cárom nedaiût nâzôwa wo swo/ih/: iazíkeh.	– 678.
7. Nîmci czynêt Káizer czestníje neže Cár.	– 678.
8. Iewrôpci nászih Cárov zowût tókmi Wêl/ikimi/: K/nez/mi.	– 678.
9. Nespodôbie w' izpominâniu Cârskih Na/s-d/pískow.	– 678.
10. Ásen ob Gostomíslu, i ob Wariágeh.	– 679.
Sramotá iest hwastátse sólghanim rôdom.	– 679.
Gostomísel, búdto Umíslil Gósti priwèst.	– 679.
Nîmci neznâiut ob Rúriku, i ob Wariágeh.	– 679.
Awgústow rod na Nerónu skonczân.	– 680.
Kurfristri né izdâwna w' Prúseh žiwut.	– 680.
Wariaž/s-s/ka ímena Niméckomu iaz/iku/: neprilíczna	– 680.
I Cârskiy rôd móžet bít nezgóden.	– 680.
 Iz Razdilyênia ídet Nezgôdie i slábost nâródu.	– 681.
Ktô se /s-??/ tužim rôdom hwâlit, ón sâm swoý rôd pózorit.	– 681.

Razdil 7.

Ob ímeneh KRÂLY i CÂR.

J. Kralyéwskiy stân i oblast nâiwisziy pód Bogom.	– 681.
2. Kraly íme drîwi nestanowíto; nine /s-: sadá/ wsíh imên czestníje.	– 682.
3. Cár rîcz Latînska; Késar rîcz bezdílna.	– 683.
4. Herwatí podúmali Cár preminít w' Cesár.	– 684.
5. Izpomínok, káko se iest záčzalo Cařsko íme.	– 685.
6. U Rimlyánow Augúst íme czestnije, neže Cesàr	– 687.
7. Cár Kos/tan/tin wózprijal íme Krâly: kako sébi czéstno.	– 688.
8. U Grékow Wasiléy íme czestníje, neže Késar.	– 688.
9. U Nîmcew náopak: Cesár czestníje neže Krâly.	– 688.
10. U přewódnikow, Cár íme wisokó, i uniženo.	– 689.
11. W' Rúskom iezíku, Cár íme wisokó, i uniženo.	– 689.
12. U Litopísca, Cár íme wisokó, i uniženo.	– 689.
13. U Léhow, Cár íme sřídnnije, i uniženo.	– 689.
14. Krâly íme tókmo přewisôkogo welícčestwa.	– 690.
15. Dâwid, Kîr, i Aleksânder, biâhu Krâlyi, né Cári.	– 690.
16. Boga zowem Krâlyem, a né Cárom, nit Késarom.	– 691.

17. Cár Rîmskiy bîl meždu Krâlymi, kako Stáriyi brát. – 691.
18. Niméczkim Cárom nepristóyit níkakowo /s-ž/
Perwînstwo nad Kr/alye/m. – 692.
19. Abo Nim: c/arst/wo nîst ot înih lúcze Sîloiu, nit Stárostiu. – 693
12. /Sic/ Abo ~~nimiez~~ – sadá nîst na switu risniwogo – 693.
R/im/sk/o/go caria.
13. Abo i risniw zakónen Cár nemožet trízdi nočewát
w' Rîme. – 694.
+
14. Nászim Wladáltelyem nepowítno zwátse Cârmi. – 694.
379°
704.

Razdil 8

Ieže Rîmskiy Cár nîmaet móci

/s-narēdžat/ ~~tworit~~ Krâlyew i Kralyéstaw.

1. Bôg iedîn tworît Kralýi i Kralyéstaw. – 695.
2. Cz/e/lowe/k tw/or/it k/ra/lya; kako nîziy wîszego: i
kako drûg dr/u/ga – 696.
3. ~~Czlk-networit~~ klya-a ne, kako wîsziy nîzego. – 696.
4. Dwâ stepénýa Krâlyew: Wîsziy, i Nîziy. – 697.
5. Krâly nîmáet sudíyi, nit Posrídника pód Bo/go/m. – 697.
6. R/uss/kiy Cár ní po kakówow /s-že/ naczínu nîmàet
wlásti na tworénie krâlyew. – 697.

Razdil 9.

Ieže Papa nîmaet óblasti ~~tworit~~ naredžat Krâlyew.

1. Pâpa wenczáet /li/ R/ims/k/o/go cária: a né înih K/ra/lyew. – 698.
2. Pâpa daiét ímena pohwâlna; a né oblastnîh. – 698.
3. Pâpa ótnel k/ra/ly/est/wo /s-cz/s-/rez otluczénie: a ne
cz/s-r/ez óblast/, dlya
Duh/ow/hih priczîn: a né dlya Mîrskih. – 699.
4. Pâpa Kárula wenczál: a né ucz/ini/l cárom. – 699.
5. Pâpa Stéfanu korúnu poslál: a né ucz/ini/l go K/ra/lyem. – 699.
6. Pâpa nîst Léhom prepowídal Kralyéstaw. – 700.
-

Papa³⁹ non po/tes/t ulli homini Non habenti, dare
Titulus, neque Potestatem, aut Dignitatem regalem.
Habenti autem talem Dignitatem, potest papa
addere Testimonium graue.

Considerare etiam debemus potestatem duplicem:
ordinariam, et extraordinariam.

Ordinaria papae pot/es/tas tota est mere spiritualis.

Extraordinaria a/utem/ p/o/t/es/tas papae est etiam mixta cum seculari :
sicut fuit in Samuele Iudice et Profeta: qui ordinaria potes/tat/e poterat
/tamen/ iudicare Israele~~m~~/sitos/, non a/utem/ eis reges creare.
Extraordinaria a/utem/ po/testa/te, hoc est, per expressum Dei
mandatum, iussus est, et potuit eis etiam creare reges. Ita papa, nulla
hactenus populo reges creavit, neque regna instituit : Et hinc signum
est, quod non h/ab/eat talem ordinariam potes/tate/m ad hoc faciendum.
Si a/utem/. aliquis singularis casus talis contingeret: et papa regnum
aliquod, aut regem institueret legitime ; --- statuendum est. id eum
fecisse per extraordinariam pot/esta/tem: sicut fecit Samuel, quando
creavit regem Saulem, et Davidem.

Hoc ig/itu/r modo etiam papa /s- – per extraordinariam potestatem
Romam

subdidit Caroli

regi Germanorum, et appellavit eum Imperatorem Romanorum.

Haec actio si fuit legitima: non per ordinariam, sed per
extraordinariam papae pot/es/ta/tem. (: sive per singularem quamdam
Dei motionem:) facta esse ---- debuit. Quoniam nec antea, nec postea,
alterum tale exemplum a papis factum esse dignoscitur: ut quis papa
transferret aliquid regnum de gente in gente: et ut traderet aliquid
regnum homini cuiquo? nullum ius habenti ad illud.

Ipsemet papa non profitetur se habere pot/est/atem creandi reges.

³⁹ Этот латинский отрывок, видимо, дополняющий трактат «О Римском царстве», мы оставляем в тексте на с. 704, т.е. из конца рукописи переносим его сюда вместе с указателем к трактату «О Римском царстве». За ним следует еще один раздел, 10-й, который Крижанич, очевидно, добавил позднее, в указателе его нет, в тексте см. ниже.

Profitetur autem papa, o/mn/em pot/esta/tem secularem, quam habet supra suas ditiones, se accepisse ab ho/mini/bus: s/cilice/t a Cesaribus, et Regibus, et Principibus donationnibus : qui papis varias ditiones donaverunt.

H/abe/t a/utem/ papa C/on/tentiones ad regibus et populibus, pro Immunitate eccl/esia/st/ica: ut eccl/esia/st/ici non iudicentur a secularibus. Et pro exactionibus a confirmatione episcoporum. Hoc intercedit /s-papis/ cum regibus Hispanorum et Gallorum, et cum Venetis. ~~Et olim multae turbae erant a regibus Germanorum.~~

НЕОПУБЛИКОВАННЫЕ ТЕКСТЫ ТРЕТЬЕЙ ЧАСТИ РУКОПИСИ

283 167¹

Pòwest ob Grékech.

I. *Pêrski Kralyi.*
Pêrwoe welíko kralyéstwo nà swetu biâsze w Asíreech: i stolíca iego Babilón. ~~Stiasze~~ Stálo iest sije gospódstwo okol 1700 lêt. Po sêm iest nastálo wtóroe kralyéstwo w' Pêrsech. Dáry Mîdskiy i Kîr Pêrskiy krâly wzíâsze Babilón: a posle Dárijewije smérti naczá wladát wsémi oními derzáwami iedîn Kîr: i séy iest bîl pêrwy sláwen krâly Pêrskiy. /s-Abo ob stareyich nist pismà nit wêsti./

Kîr pochwálen diwosîlnik. Ob Kîru pêrwom kralyu Perskom.
gledi lîsta 292.

Pêrskoe sije gospodstvo iest sto=iálo okol 230 lêt. Krâlyew w' nyem biâsze déset: 1 Kîr; 2 Kambîz; 3 Dáry Chistaspow/s-iç:/ (iego Zidi zowûut Aswirom); 4. Sérkses: 5 Artasérkses Dolgorûkoy; 6 Dáry Nezakônny: 7 Artasérkses Pámetniy: 8 Óchus: 9 Arsám: 10 Dáry: ~~kæge~~ /s-i segó/ iest ubil Aleksânder Gréczin.

2. *Maratónskiy razboy czez Miltijàda.*
Dáry Chistáspowic sobrâwszi nesmétnuii množínú² lyudêy biâsze /s-yich/ wipráwil rátiu na Grékow. Miltijád Afínskogo wóiska bân ~~razbí~~ /s-tokmo/ z' désetiu tíseç oruže=níkow razbí onú prewelíku sílu, pri (2)³ Maratónu (1) sèlu. Sijú Maratónskuii bítwu iesut Gréczeski pésenniki i písáteli tàko ~~prosláwili~~ proglasíli, da níst slawnéie bítwi nà swetu.

3. *Salamînskiy razbóy czez Temistoklísa*

¹ Зачеркнутые номера листов.

² В дальнейшем Крижанич меняет в слове много и производных букву m на w, но не всегда.

³ Указания на перестановки слов, сделанные в тексте рукописи. В ряде случаев здесь слова переставлены, но в скобках сохранены цифры, проставленные автором.

§ Zatîm Sêrkxes sobrà iesçe wêcu sílu dèset krât stô tísuc woiakow: naczinî môt na lâdyiach czéz móre: i naiácha Grêkow pó suchu, i pó moriu. Temistoklís Afinskiy bân sowétowa Grêkom: da bichu ostáwili grâdi e sowsêm pustîli bi se ná móre. Posluchnúsze Grêki: so ženâmi i z' detmî udásze se ná more: i spráwisze se g' boiu: i oczekiwâchu Sêrkxesa w' tesnom

284

sébye prigódnom méstu /s-pri ostrówu Salamínu/. Támo Gréki obladásze: i potopísze mnógo Sêrkxesowich plawêy. Ot segò odolyênia Gréki dobísze nadeiânia: a Sêrkxes bí zmûcen. Temistoklís obliczîw ~~ieze~~ Sêrkxes/s-a/ ~~biásze~~ /s-bit/ prestrászen/s-a/, dúmasze ieze bi go mógel pregoworít, iz Grêkow pobežat. Uczinî mu addá powédat czez tâinogo poslá (:budto chotêc ú nyego mílost zaslužít:) Iako Gréki dúmachu razwalit môt, koego òn biásze naczinil ná moriu, dabi yim nemógel ubežàt: zarad togó sowétowasze mu, dabi se za wrémena po=wernúl, dokoli bi w' wecu obâwnost nepríszel. Sêrkxes to uczûwszi, neschoté dólze czékat: i proszed k' móstu, naidè yi ot wétra rázdert: i sédszi w' mál czólon, nâdto i w' nepogódiu, prewezè se so strachotóiu, da máló czto nîst utonúl.

4.

Mardòn pogrom=lyèn ot Temistoklisa.

Powsêm tóm, ostàl ièst w' Grêkach Mardón Sérkesow woiwóda s' trémi stî tísuc. Séybo Mar=dón biásze Sérkesu dobrò nadeiânie uczinîl, i sowétowal, rát podwígnut na Grêkow. Zarad togó boiásze se (2) domów (1) powernútse: i táko go iest ostáwil krály swoe szczástie otwédat. Spráwisze Gréki g' boiu ná suchu; chocti né wsí: Fiwlyáni bo biâchu se Pêrsom prédali: i Makedónskiy krály Aleksânder (:né on Wélikiy:) biásze pri Persech že. Séy Aleksander, czez tâinogo poslà iest opomenul Grêkow, dabichu se záiuutra ráno spráwili g' boiu: abo Mardon biásze otluczîl, wseíu síloiu stoczit bítow. Tó se táko uczinî: i Pêrsi ~~ostásze~~ bísze zgromlyení, i Mardón ubijèn.

5.

Kírowo pléme prewedenó, dlya tirânstwa.

Posle Sêrkxesa nastupí w' kralyéstawu iego sín Artasêrkxes Dolgorûkiy. Biásze krály rázumen, i mirowen. Pri nyém se ièst zaczeła Gréczeskaia mežusobnaia rát: ob kóey chočem oradé /s-niže/ powédat. Zanyîm iest kralyewál Dáriy: i sèy nebiásze sin

Dolgorúkogo, no mûž iego sestri: /s-i/ zâto nareczén Nezakônnyj. Dáriy imásze dwâ sína: Arta=sérksesa Pámetnogo, i Kîra. ~~Artaserkses~~ /s-Pametnij,/ nastupí w' kralyèstwu. Kîir mlaži brát nawedé ná nyego rát. Stoczí se bítwa. ~~Artaserkses~~ /s-Pametnij/ ~~osta~~ bí rányen, Kîr osta ubijèn. Ochus Pámetnogo sín iést bìl lyút tirán i lyudomórec. Swoiu brátiu iest pomoríl: i mnógo ínogo tirânstwa, i lyudodêrstwa, podèlal. Nèkiy iego bân go iest ubíl: i sína iego Arsáma w' defínstwu kralyém uczinil: a czez czetíri léta i Arsáma umoríl: i nékoeogo ~~ban~~ Ormlyânskogo knêza kralyém ucziníl, i Dárijem prózwal. S' ~~tim~~ /s-owím/Arsámom iest konec príjalo pléme prechwálnogo diwosílnika i Kralyá Kîra. Ino na sem méstu nè lisze tó sewidit /s-bit/ tuž: ~~ezto~~ /s-ieže/ tolika môc i ~~wlâst~~ sláwa, i tol wisokí dári Bôžyi, táko na skóru ugasàjut; no wéle pácze /s-i/ síje, ~~ezto~~ /s-ieže/ Otródki tol blagonarâwnich i krepóstnich diwosílnikow tako zlò se udaiût, i zgolà íz roda izstu=páiuut: iako že se owde wídit, na sem Óchusu: kóego okrútnost iest dâla priczínu k' pogíbeli Kîrowa plèmena.

6. *Afîni razorenî ot Lizândra.*
Grèki/s-czeski samowlastni grádi,/ po odolèniu, koe yim Bog biásze dâl nad Pêrsami, postáli sut ~~silneyi i ocholèyi~~ /s-ochóli i nepokôini: (:iako na=wádno (4) obikáet (2) zâwelikim (3) szczâstiem (6) ochólost (5) sledit) i woznitíli sut mežu sóboiu welíkije dólgiye ráti: i sâmi sébe táko okáiano razoríli; da sut se moráli zatiim czúžemu gosodstwu poddat. Dólgo bi obo wsém goworít: na kratkù mi choèem spomenùt, Káko /s-sut/ Afîni (4) wpádsze/s-li/ (1) néprijatelem (2) w' (3) rûki; i káko okáiano bìtie támo postálo: I k' liszkù, káko czrez nekoyich dobrích lyudêy krepóst i terplywost, opêt k' ~~seye priszli~~, i /s-nékoliko/ wozpomógli se, i k sébyi priszli. Derzòst i prewzètie yich iest razorílo: Terplýwost i lágodnost wozpomógla. Zaczatok ràti iest bìl sìcew.

285 168

Koríncani biâchu wo wraždé s' Korcziránmi. Korcziráni zaprosísze na pomoè Afincew; Korínczani Sparcánow. Sparcáni prizwáasze k'sébyi i Pêrsow, i Pêrsi yim czynyâchu pómoè; ali mërno: bièc se dabihi Sparcáni nepostali presilni. Sijà rát seiest

wodíla 28 let. Alkibiád Afinskiy bân w' 24, i opêt w' 25 gódu iest Sparcánow /s-“dwâ kráta”/ táko sílno pogromíl, da nebiásze nadeiânia da bichu se bíli mógli opêt poprâwit. Ali w' skóru se iest igrà obratíla. W' nasle=duiučem 26 gódu Afinci po razóru zložísze swoego baná Alkibijáda: a Lizânder Sparcânskiy bân pogromí Afinskuu sílu, i pridé i osadi grâd. Osáda iest bíla lyutá, da mnògi /s-ot/ glada umirâhu: ali Afinci sut bíli táko krépeni, da uczinísze sícewu zápowed: Ktô bi pêrwiy rêcz progoworíl, i sowé=towal ~~pod~~/s-z/dátse, da búdet ubijen. Iednakóže posle peti mésecew zdásze se na mílost i nemílost. Togdá mežu zawecânimi gradmî uczinísze spór: cztò uczinít iz Afín. Korínt i Fifoi napirâchu sílno, da bi se Afíni imáli so zemlyéiu zgládit: a nyíchowo wsé imânie razdelítse mežu Zawecânci. Spârta k' tomú nepriwólyi, no wolyâchu Sparcáni: Trêba iest spomenút dobro=díteli, kotórije ièst sey grâd wsemù Gréczeskomu naródu ucziníl, suprot Pêrsan, i ína nyíchowa chwâlna deiânia. Sçéta bi bíla Grékom zatért síce=wo lepò waldátelystwo. Gréczekaia zemlya ímaet dwé óczy: Spârtu, i Afíni; newedétse Greczeskije zemlyí nápol oslepít. Na tóm prestásze ostálني: i ugoworísze, ~~obalit~~ /s-razwalít/ Afíncem ~~steni~~ /s-zídi/ i Gorníci, i postáwit yim ôt sebe deržâw=nikow. Tó bí uczinyienò: i Sparcáni postáwichu w' Afínach 30 deržâwnikow: i w' ostrógu wnutèrnyem swoego zapowednikà z' woiâkmi.

7. *Afíni postroieni ot Trazibúla, czez Nespomínok.*
So wrémenom nastâchu oní tridesèt-deržâwniki bít prewzétني i neobíczni: ne=wínnich lyudêy globít, i morít: i wsákako prâwdu potirát: otkòle i prózwani bísze tridesetími tirânmi. Tógda Afínski gražáni bólyi i prednyéyi se raz=bežásze, kàmo kíy mogâsze. Izmežu tìch ieden silnèyi, imenem Trazibúl, sozwà i sobra k' sèbye ostálnych zbežâwcw: pridé k' Afínam, i pobi onich tridését tiránow. Sèy Trazibúl posadí zbežâlnich gražân opêt na nyíchowo mésto: i naredí opêt wladânie, i rêd, i sùd w' Afínach. A mežu ínimi dêlmi osobito biwaèt chwályen sèy iego mudér prómisel: Nèkoyim gražánom /s-pri onich terwogach/ biásze imânie otniato: ínim rubeži w' otczínach premenyení: i ~~pri terwogach~~ chrâmi i sêla wo wtoríje i w' trétíje rûki príszla. Kógda bi se bílo wsákoe imânie morálo k' prâwomu gospodariú powratít, i wsakaia obída otomstítse: níkoli nebi bílo koncà težbâm, i kažnyèniu, i

razerwâniu. Zaradtogó Trazibùl mudrò premiszlyáa, dabi gražân mežusobnoiu zgódoiu swežál i ukrepíl, ucziníl iest mežu nyími síje zawečânie: Da se na onom poczatku, ~~hesà~~ ob proszéstnych dèlech, wsákaia težbà i pómsta ímaet (3) zabít (2) i (1) zawéri. Ktô deržít, da deržít: ktô stradaét, da stradaét: in na tóm dabihu wsí prisêgli, i w' naprèdok mežu sòboiu dobru zgódu i mîr der=žáli. Sícewo (2) zawečânie (1) Trazibúlowo iest názvano Amnistíja, tó iest Nespomínok, ilti ~~Zabítie~~ Zabítok. /s-Ino/ Séy jest stanowító ieden lêp i chwali

286

góden uzòr: káko czez mílost i proscènie obstoiálen mîr se możet w' naródu naređit. I nîst ínogo sposòba k' poprawlyèniu i k' ukreplyèniu swego naróda, posla mežusòbnych terwòg i razerwânia.

8.

Gréki pod óblast kralyá Fiíipa.

Potomtògo i Sparcáni postàsze ochóli: i chotèli sut Pêrsow (:kòyi yim pérwlye biáchu pomógli:) prognàt iz Aziyi: ali bísze ot Pêrsow žestokó póbiti. Zatím podwígosze se Sparcáni i na Fiwlyân, i ostàsze opêt póbiti, i w' konèc razorení: a Fîwi ucziníszesze sílni: i podwígosze se Fîwi ná /s-grad/ Fòku, i Foczân do konècznego wimóra zagu=bísze. Ali zatím i samí Fîwi /s-“i ostâlني Gréczeski grâdi wsí”/ ostasze obladani i poniženi ot (2) Filípa (1) kralyá otcá Aleksândrowa. /s-“A tò yi se priluczí» dlyaradi mežusòbnych lyutích ratêy/. Tò budi dòsta reczeno ob gólemich korwawích rátech, kotórije Gréki mežu sóboiu ot Sérkesowa wrémena wedíichu, so 130 lét: buduť w' tom wrémenu màlo premíria.

Ob Rímu grâdu, i ob iego Kralyíestwu.

1.

Rîm sozîdan ot Rómula.

Zemlyà onà gde Rîm stoît, ízkoni Slowênskím iazíkom slowét Wláskaia zemlyá, i naród ón Wláchi. A swoyím iazíkom wés naród slowût Ítali, ot predâwnogo kralyá Ítala: a deržáwa ili ~~czast~~ ~~one~~ /s-uíezd ón/, gde Rîm stoyît, ot kralyá Latína slowet Lácijum, ilti Latínowa zemlyá, i deržawlyáni Latinci.

Álba ~~biásze~~ /s-iest bîl/ grâd w' onoy zemlyé, i w' nyém krâly Prokás: i séy /s-iest/ ostâwil dwá sîna, Numitóra, i Amúlija. Mlázi Amúliy ~~umor~~ /s-prognál/ stárego, i zawladíl kralyéstwom. Numitórowa sîna zadawíl: a dócer iego Sîlwiju postrí/z/gel. Ali Sîlwija ~~uezin~~ se /s-postála iest/ bremenna, i porodil/s-a/ dwâ sîna, Rómulusa/s-a/ i Rêmusas-a/. Amúliy /s-ie/ zapowédal ona dwâ d/e/itica utopít: ali ostâwlyeni bisze /s-bíchu/⁴ na br/e/i⁵gu, i priszed nékaia selyânka /s-imenom Lúpa, Wolczíca/ pobralà yich iest i otkormíla. /s-I s togo poszla basen, iako da bi yich “zwir” wolczíca bîla doýíla/ Podrâstsi Rómul i Rêmus ubísze Amulíja, i po=wrátisze kralyéstwo swoému /s-maternomu/ dedu Numitóru. Zatím naczâsze grâd zidát na onom místu gde biâchu na brigu nászesti. Ali powádiwsze dlyaradi gospódstwa, Rómul /s-iest/ ubil Rêmusas-a/, i ostál sâm gospodaróm, i nâzwal grâd po swóem ímenu Rôma: /s-koego mi Slowenci zowem Rimom./ Nist znát kto iest bîl otec Rómulow: zâto zdúmasze/s-li sut/ básen, iakobi /s-da/ Mârsz (:u balwâncew Rátniy bog) Rómulow otec bîl. /B pamke do premenyaiut/. Káko Rómul kralyewâsze nist moé napredwzêtie owdé pisat. Abo iâz želyú (:z Bógom) tókmo wremé oznánit, i diwnéia premenênýia kralyéstow. Da se potom wsákiy w' starînnich deíânyich bólye wpûtit: i znamíta Bôzia déla da oblcízit: w' kóyich se poznawâet, Káko Bôg neprávnednost kaznît: i Zâcz se kralyéstwa premenyaiut.

2.

Kralýi w' Rimú gospodúiu.

Rím iest sozîdan pred spasênnim Isúsa Christá narožêniem 729 /s-759/ l/e/ît: a ot sotwo=rênia swîta, po Zidôwskom razczétu, w' 3210 /s-3196/ gódu: wo wremé Ioatána kralýa Zidôwskogo. Ízkoní w' Rimu ~~wladahu kralýi~~ /s-iest wladálo 7 kralyew, iedén za drugim/, 244 leta Rómul lét 35, Núma /s-let/ 43#, #Sey bil Rîmskiy zakonostáwec: razredíl bo iest méseci, i prâzniki, i sudí, i wsákije zakóni.

⁴ Нижнее слово, вероятно, должно было быть зачеркнуто.

⁵ Переправлено е на і. Это проявление «икавщины», т.е. замены гласной «е» на «и» в икавском диалекте чакавского наречия хорватского языка.

Túlus Chostílijus /s-let/ 32, Ánkus Márcijus /s-lêt/ 24, Tarkwínijusz Prískus /s-let/ 37, Serwijusz Túlus /s-let/ 44. Pri sém iest žil Kír pěrwiy krály: i Sólón ~~Greezeskiy~~ /s-Gréczin/ Afínskiy zakonostáwec. Tarkwínijusz Ochôliy lêt 25. Sego sîn Sékstus Tarkwî=nijusz iest síloiu osramotíl iednu bolyârinyu/s-arku/ Rîmskuiu, ímenom Lukrêcija: zarad chesó Lukrêcija iest sama sêbe /s-nožem/ zaklála. S' togó /s-sut/ se Rimlyáni táko po=

287 169

rúszisze/s-li/, da /s-sut/ kralyá i kralyéwskoe ime ná wik prognásze/s-li/. Síje se iest czynílo wo wreme /s-perwego/ Kíra Perskogo kralyá.

3. *Občewládstwo: i Sôlonowo zako=nostáwie, w' Rimú.* /s-Ot pocza tkú Rîm iest stoiál pod Králymi 244 léta: a/ Ot iz/s-o/gnânia Samowladcew ilti Krályew, do pěrwego opêt samowládca Iúlijusza, (2) iest (1) stoiál Rîm pod občewládstwom lêt 464. /s-I obirâchu na wsákiy gôd dwâ Stárosti, i inich *mnógo dûmnikow*/. W' godu 302 ot sozidânia grâda Rimá, podúmasze Rimlyáni ko stáromu Núminomu zakonostáwiu, iescé i Gréczeskoe Sôlonowo zakonostâwie pribáwit. Otrpáwisze w' Afíni déset mu=zêy, kóyi támo izprosísze Sôlonowo zakonostâwie, i provedósze s' soboiu Chermodóra filosófa: razpisásze zakonostâwie na dwechnádeste skižálech /sic/, i powésisze pred wêčniceiu. W' Sôlonowom zakonostáwiu síja ustáwa mež ínimi iest znameníta, i pochwályena: Ieže wsákiy czlówek wsakoe léto iest morál obwestít swoé premožénie, i ~~swoiu zabawu~~ /s-swôy promisel/, czím ~~se žiwlyásze~~ /s-bi se kiy žiwil/: i gde se obretásze kýy praz=núiuč ili chilyáiuč, ón biásze prógnan.

4. *Rîm wziât ot Nêmczew, i oslo=božên* W' gódu 360 ot sozdânia Rima naiéchasze na Rîm i wziásze go i sožgósze Gáli, tó iest Francúzi; i /s-z'nyimi/ i Címбри, ~~koyich scenyáit bit Neméckiy narod~~ /s-Nemci./ Ali Kamílus bolyárin Rîmskiy, kóego pěrwlýe Rîmski posadniki biâchu prognáli, zmílowal se iest nad domowínoiu: sóbral u susédow nékoliko wóiska, i oslobodí Rîm ot wragów. /s-Ino/ Séy iest napérwlýi i

naistáreyi spomínok ob Nêmczech w' knyígach: a /s-sií/ ~~deasze~~ deiâsze se síje né celích 400 lêt pred Christówym narožêníem.

4. */sic/ Kartáskaia pêrwaia ràt: za Régulusa.*
W' gódu 480 ot sozidânia Rimá, Chijerón krály Sekelŷskiy prizvá Rimlyân na pomoç suprot Kartázanom: i wodíla se iest ona rát 22 góda. Régulus Rimlyánin biâsze ot Kartázanow uchwícen: segó poslásze Kartázani na wérnoe slówo w' Rím /s-sprawlyát/, da bichu plenyeníki bĭli ~~otpusceni~~ /s-premenyeni. Ascze bi tó spráwil, dabi bĭl prôst; asczeli né, dabi opêt nazad príszel w' newólyu. Regulus priszed w' Rím, sowétowal iest Rimlyánom wsé suprotĭwno: dabichu neuczinĭli preménu: i powratĭl se iest w' Kartágu, i támo lyutími múkami umorén. Wérlo se chwâlĭt sego Régulusa lyubów k' na=ródu: ieže mu iest draže bĭlo ôbcee naródnœe dobró, neže vlastítĭy iegó žĭwot. Chwâlĭt že se i wéra w' obecâniu: ieže se iest opêt powratĭl w' newólyu, znadûc ieže imâsze smért prijât. Iednakóže zatĭmtogo bĭwszi Rimlyáni w' iednoy bĭtwe ~~obla~~ zgromĭli kartázanow: uczinĭsze mĭr, i powratĭsze yĭh wséch ple=nyenĭkow, bez otkûpa.

5. *Kartáskaia 2^{ia} ràt: za Anibála.*
W' gódu 536 ot sozidânia Rimá, Anibál Kartáskiy bân iest póczal ~~druguiu~~ /s-wtóruiu/ rát z' Rimlyánmi, dlyaradi nékoyich deržaw: i wlêkla se iest rát 16 lêt. W' óno wremé zgolá nebiâsze níkakowa sczâstia u Rimlyân. Anibál yĭh iest w' tréch bitwach rêdom práwo ná glawu pogromĭl: i mnógi biâchu pó=czali dûmat, ostáwit grâd i pobežât w' Gréki. Ali Scipijón ~~mlaziy~~ zagrozi /s-wsém/ bežânie, welêc, ascze bi /s-se/ ktô pokazál chotét bežât, ieže go chotiâsze ón tûdže umorít: i primorá wséch zaklêt se; neostáwit grâda; no pri do=mowíne czêkat sczâstia. Séy Scipijón zatĭm razbí Ani=bála: i primorá Kartázanow prosít mĭra; i uczinĭse mĭr, Táko da bichu Kar=tázani Anibála Rimlyánom w' rûki óddali. Anibál ubežá k' Antijóchu Wêlikomu, Sirŷyskomu kralyú; i pobudí go podwĭgnut rát na Rimlyân. Ali Antióch bí póbit: iako smo górika rékli⁶.

288.

⁶ Антиох III Великий (241–187), правитель государства Селевкидов, ранее не упоминался.

6. *Makedônskoe kralyéstwo oblâdano ot Rimlyân.*
W' gódu 555 gódu /sic/ ot sozidânia Rimá, podwígoszé Rimlyáni rát na Makedônskogo kralyá Filípa wtórogo: zâto czto iest bîl z' Anibáлом ucziníl zawecânie suprot Rimlyánom. Ale ón uczini rázumno: tûdże wziská mîra, i pogodí se z'nyými. A sîn iego Perséusz potóm biâsze predérzok, i nechotiâsze mirowát, no ucziniwshi zawecânie, naczâ gromít Rîmskije derżawi: i s' poczatka żestokó pobí Rimlyân. Za tím pogrómom tûdże zaprosí mîra, ale Rim=lyáni neschotésze mîra uczinít; no poslásze ná nyego Pâwla Emilíjusa: i séy uchwíti Perséusza i z' detmî, i priwedé go w' Rîm. Séy Perséusz iest bîl poslédnyi Makedônskiy krâly: i w' nyém iest ní naczto príszlo plemenítóe pokolénie kralyá Dimítrija: ob koem smo užé powédali⁷, na ~~swœm~~ /s-iego/ méstu.

7. *Kartaskaia 3^{ia} rát: i razorênie Kartági.*
W' gódu 602 ot sot/woreniya/: R/ima/: nastála iest trêtia i poslédnyaia rát /s-s'/ Kartázanmi /s-i/ terpéla 4 léta/. Nékoyi Afrícani prizwásze Rimlyan ná pomoć suprot Kartázanow. W' Rimú iest dólgo dúmano, i prepîrano: Trébali bi Kartágu lísze pokaznít, a zatím pomirítse, iako i pérwlye; ilti pácze zgolá i w' konéc razorít: pokoli nechotiâsze mirowát. (3) Dólgo (1) bîwshi (2) se sporowáli níczeso neotluczísze; no otpráwisze Katóna w' Kartágu poslowát. Ka=tón priszed ná zad prinesé s' sóboiu swézych smókow w' dúmu, i pokazá ie. Sprosisze go ótkud biâchu oníje smókwi? Otweça ón: Rastût u wászych wrágów: w' tréch dnêch /s-se/ móżet onámo zaplût. K' tómu pribáwi i iníje priczí. Na séy Katónow opomínok otluczi dúma: da se Kartága rátiu napadét, i w' konéc razorít. Nâ to bí otlúczen Scipijón Afríckiy. Séy dobîwshi grâda pristúpom, pustí na wólyu beżát, któ chotiâsze: a grâd zażezé, i zrawná so zemlyéiu. Séy iest okáianiý konéc slâwnogo grâda Kartági: kîy stoiâsze wo welíkom gospódstwu i bogátstwu blisko 700 lét. Híc pone bellum Cimbricum.

8. *Márijuszewa i Sílina rát.*

⁷ Имеется в виду Деметрий Полиоркет I (337–283 до н.э.), предок Персея Македонского (213–166 до н.э.), но в этой рукописи упоминаний о нем больше нет.

Kogda Rimlyáni dumachu ob Kartáge, Scipijón Nazíka welyâsze: Ne bít pólezno razorít Kartágu: abo /s-dê/ aszce nébudem imáli izwônskogo suprotíwnika, kóego bismo se boiáli; sâmi mežusóboiu chočem ~~po~~/s-za/wrat razerwânie i râti. Tó gadânie se iest i zbílo. Máríjusz ~~někiy-Rímskiy~~ /s-bo/ woiwóda biâsze mnógije chrabríje uczínki dokazál, suprot izwônskím népriyatelem: ~~naipacze suprit Nemcew~~ ali ch' kóncu iest w' Rimú bridkíje szátosti naredíl. Bíwszi bo Síla óbran na woiwodstwo /s-“w’ Azíju”/ suprot kralýú Mitridátu, žalno se tó /s-iest/ uczinilo Máríjusz: czto onogo mlâda iunaká pred nyím búdto ze bólye poczitachu. Zarad togó spráwil iest u Tribúnów (:ílti u czêrnogo lyudstwa Sotnikow:) /s-narodnich Starost/ dabichu se óperli suprot Dûmnikow, i nagoworili bi lyûdstwo, obrat Máríjusza. Iz togó zazóra iest nastála /s-ona/ wêlikaia ràt mežu Máríjuszem i Síloiu. Tribuni posláše k' Síle, prepowedàc mu, dabi neíszel w' Azíjju: a Síla z' naglóstiu pride w' Rím, i umorí Tribúna i ínich mnógo: Máríjusz pobízà w' Afriku. A Síla razredíwszi Rím ~~dobro~~ /s-lêpo/, otidé w' Azíju, i támo ucziní mnógo welíkich wečêy. Razbí Mitridáta: síloiu wzià Afíni: obladá wsú Gréczeskiui zémlyu, i mnógo w' Azíje.

Zatich dël pridé w' Rím Máríjusz w' spráwe: i pomorí nailúczych bolyâr i wlas=telów /s-zâto czto s' Síloiu deržachu/. Síla se pospeszí prit w' Rím /s-branít swóee strani: / i kogda pride, Máriusz biâsze umerl. Ali Máriuszew sîn se spráwi suprot Síle. Togo se Síla prestrászi werlo, i we=liâsze: Iâ sem imal wo swoey mlâdosti szczástie suprot stáreemu ôt sebe: boiú se da li sada mláziy neimal szczástia suprot ménie. Síce mûž mudér razceniâsze neobsoiâlnost szczástia. Aliti Síla imâsze práwednu priczínu:

289 ±70

zarad togó Bôg mu iest pomógel, da iest pobíl swoyích wragow. Zatím iest Síla wladânie lêpo w' rêd postáwil, i ustroyíl: i osobító w' sém délu chwâl=no i mudró uczinil, Ieže iest otstáwil oních Tribúnów, ilti Czêrnich Sotnikow: kóyi wsegdá úścachu lyudstwo suprot dûmnikow. Pompéiusz posle togó opêt ~~yieł~~ iest /s-Tribúnów/ lyûdstwu g' wólye postanowíl: i owí mu zachwalísze; abo woz=nitísze ràt mežu Iúlijuszem Cézarom i mežu Pompéiuszem.

9. *Césarowa i Pompéiewa ràt.*
 Liûtaia ona ràt mežu Cézarom i Pompéiuszem tóže iz málíje priczíni se jest woznitíla. Iz razóra czúsz nétako Pompéiuszewa, iako (2) ní/e/koyich (1) pácze /s-podlích/ drobních lyudêy suprot Cézaru: kóyi bi bíli rádi imáli oníje deržáwi, kotoфіje imásze Cézar. Cézar /s-“buduè nawipráwe suprot Francúzow”/ proszásze: dabichu iegó uczinili Stárostoiu: tó bo mu biásze potrébno: abo oní razórniki iskâchu /s-“uczíníti dabi bil”/ sóslat go w’ silku. ~~Ali~~ /s-Ino/ obečanó /s-mu/ bí/e/ stárostwo, i náto priwólyi sam Pompéiusz starosta onogo góda. Ali bîwsi príszlo wremé: spro=tíwisze se nékoyi, i z’ nyimi Pompéiusz: i nastoiâchu dabi Cézar nébil stá=rostoiu. Tribúni deržâchu Césarowi strânu, i pobežásze k’ nyému. Cicerón welyásze dabichu óbe strani orúžie položili: ali Pompéiusz ne=choté. Zaradtogó pride ~~Ali~~ César k’ ~~Rimu~~ w’ Rím so síloiu; a Pompéiusz pobeža. Cézar oblada Wlászskuiu i Chispánskuiu zémlyu: i poidé za Pompéiuszem w’ Gréczeskuiu: ~~César~~ i támo pokazowásze se gotów bit ko zgó=de: a Pompéiusz otweçá, ieže nemogásze níkakowije zgódi uczínit, rázwe ascze mu búdet priniesená Césarowa glawá. Uczúwsi César takówu ~~neszutku~~/s-ístinu risnotú/, ~~razserdi~~ /s-razgnyéwi/ se i ón: i wídeç ieže nemogásze ínako bít, ~~nawali~~ udári na Pompéiusza, i zgromí go. Pompéiusz pobeža w’ Iegipet: i támo izmên=niczeskoiu/s-im/ zakónom bí ubijén: ot mlâdого kralyá /s-Dijonísija/, kóego otcá Pompéiusz biásze w’ kralyéstwo posadil. Síce se iest skonczálo Rímskoe obçewlâdstwo, i náczalo se Cârstwo.

10. *Rím pod Cármi.*
 W’ gódu pred Christówom narodžêníem 47: Ot soz/idania/: Rimá, w’ 706: ot sot/worenia/ sweta w’ 3897⁸: naczináetse Cařstwo: kogda Iúlijusz posta stárostoiu, i naczâ ràt s’ Pompéiuszem. Sija ràt iest terpéla s’ pêt godów. Bîwsi Cézar w’ tom wré=menu

⁸ Приводимые Крижаничем даты соответствуют 3944 году начала новой эры (от Рождества Христова), эта цифра близка к изысканиям ученых кон. XVI – XVII в., например, Дж. Ашера (4004) или особенно Ж. Скалигера (3497), т.е., возможно, почерпнута из близких им источников.

podbíl pod swoiu óblast wsè gospódstwo; pridé w Rîm w' oktôbru: a w' mârtu bí ibijén, w' dûmnoy kómáte izbé. Táko Cézar bísze pêt mésecew iest w' mîru gospodowál: i w' onom kratkóm wrémenu iest /s-u/cziníl razredit lèto /s-na/ méseci, ~~iako yieh nine sada užiwáem~~ /s-ot mudrích matemátikow: iako/ go i sada 769 užiwáem⁹.

/После окончания текста, которым завершается 2 часть издания Бессонова («...будет возвышен»), а именно на стр. рукописи 465, имеется вставка на поле:/

NB.[¥]

Titulus scribatur:

De modo humiliationis Regum: sive quomodo patuit se reges humiliare.

1°. In scriptione simbolorum.

2. In Titulo. Nos. Dei gra/tia/.

3. In literis minatorijs /ital./, et bellum indicentibus.

4°. In legum conditione.

5°.

Ⓒ Huc pone tract/at?/um de Ludis ex folio 559.

465 260¹⁰

(559 307):

Hoc refer ad fol. 465, ad Ⓒ

De varijs Ludis.

1. *Ludi Graecorum ubi et cur instituti.*

⁹ Далее идет 2 часть издания Бессонова до середины 465 страницы рукописи включительно.

¹⁰ На с. 465 заканчивается текст, изданный П.А. Бессоновым в 1859–1860 гг. в 2 частях. На эту страницу перед разделом «Политическая ересь 6» он планировал в соответствии с указанием Крижанича на поле перенести раздел «Об играх» со с. 559–563. Поскольку сохранился черновик транскрипции и частичного перевода, сделанных П.А. Бессоновым для третьей части его издания и использованных в данной публикации, этот раздел переносится сюда и здесь. Черновик находится в ОПИ ГИМ, ф. 56, д. 61, л. 286 – 304об. Он доведен до с. 493 рукописи Крижанича.

Antiquitus apud Graecos erant instituta multa certamina ludicra: alia singularum urbium propria; alia totius Graeciae communia. Celeberrima erant quatuor: quae a locis (in quibus quinto quoque anno celebrabantur) appellata fuerunt Olimpica, Pithia, Nemea, et Isthmia. Instituta autem fuerunt haec certamina primum fortuito in honorem quorundam deorum, sive in memoriam quorundam heroum: de quibus longae, sed inutiles, fabulae recitantur. Postea vero homines ~~putaverunt~~ /s-fabulati sunt/, fuisse instituta ad hoc: ~~Ad hoc~~ Ne Graecorum iuventus otio ac ludo torpesceret; sed ut nobiliores iuvenes exercerentur ludicris laboribus: tum ad corporis sanitatem retinendam; tum ad labores bellicos promptius obeundos. Tertio /s-“denique fortuito factum est, quod”/ in iisdem conventibus, post absolutionem ludicrorum, Graeci tractabant etiam sua consilia seria, quae ad totius Graeciae salutem gloriamque spectabant: sicut hodie Lehi et Germani faciunt in suis Comitijs. Conveniebant ergo ad illos ludos ex universa Graecia ingens hominum multitudo: alij ad certandum, alij ad spectandum: alij propter publica, alij propter privata negotia.

2. *Certamina varia in ludis.*
Certaminum ~~erant haec~~ modi a principio erant quinque: 1. Cursus peditum, 2° saltus, 3° jactus disci, 4° Lucta, 5° Pugilatus. Postea vero addita fuere varijs temporibus varia alia certamina. 6°, Currebant equites armati leviter; 7°, currebant pedites cum gravi armature; 8°, currebant equi vacui; 9°, currebant pulli equorum; 10° currebant equae; 11°, currebant homines in curribus; 12° Cantores certabant vocibus, quis praestantius carmina caneret; 13 certabant ~~musici instrumentales~~ Tibicines, et Citaredi; 14 certabant ~~Poetae~~, comici, Tragici, et ~~Histriones~~ quicunque poetae, et histriones; 15 certabant pugiles cestibus; seu quibusdam clavis habentibus plumbeas pilas loris appensas, quibus pugnabant.

3. *Praemia victorum.*
Praemia victorum erant pleraque honorifica tantum, non lucrosa: scilicet, corona ex folijs oleastri, salicis, quaercus, lavri, pini, et aliarum arborum. Aliqua vero erant etiam lucrosa: scilicet, corona ex auro, vel argento, currus, immunitates, vestimenta magni precij, vasa

argentea, /s-“victus de publico”/, et pecunia. Et Honorifica quidem praemia dabantur in loco certaminis. Utilia autem dabantur aliquando victoribus ab ipsorum proprijs civibus, quando quis ex certamine victor domum redibat: sed hoc non omnibus, nec semper fiebat.

560

4. *Quae, et Quales personae certaverint.*
Non solum autem viri, sed etiam pueri cum pueris certabant cursu pedestri, /s-et/ equestri et curruli cum viris: et prima ex feminis admissa fuit ad certamen Cinisca quaedam regis cuiusdam Archidami filia, quae et victoriam reportavit. Denique ipsi reges /s-ibi/ certabant. Alij in propria persona; velut Hieron Siracusanorum rex, qui sat longo itinere ex Sicilia ad Olimum navigabat, ut ostenderet suos equos esse veloces: et magnum operae pretium se fecisse putabat, quod aliquando ex hominibus plebeijs equo singulari, et curruli cursu, victoriam obtinisset: et coronam ex arborum folijs factam domum reportasset. Alij autem mittebant s per famulos mittebant suos equos ad certamina: sic faciebat Filippus Macedonum rex: qui etiam imaginibus curruum ~~Olimpicorum~~ et equorum (:quibus victoriam consecutus erat:) nummos suos signabat: At eius filius Alexander contempsit istam inanem ludicrorum certaminum gloriam. Quum enim esset pernix pedibus, et ideo ministri eum aliquando interrogassent, An vellet in Olimpicis cursu certare: respondit, “Sane certaverim, si habiturus sim reges adversarios.” Unde indicavit: Quia certamina illa parum decora esse videntur viris gravibus; et multo minus regibus.

5. *Ludi Sanguinosi non admittendi*
Apud Romanos aliquando erant in usu Ludi Crudeles et Sanguinosi. Committebantur ad pugnandum ~~variae bestiae /s-cum bestijs/~~ tigres, pantherae, leones, et aliae /s-“bestiae cum bestijs”/: et bestiae cum hominibus: et homines cum hominibus; scilicet captivi, vel Gladiatores voluntarij: ut ad mortem usque depugnarent. Istae horrenda spectacula cum magno populi applausu spectabantur. ~~At de~~ /s-In hac re/ Alexandrum laudat Plutarchus, et narrat: quod is quidem ediderit plurima certamina Tragedorum,

Tibicinum, Fidicinum, Poetarum, Cantorum, et Venationis; Gladiatorum autem, et Bestialis lanienae mortoria certamina non ediderit; sed a tali crudelitate semper abhorruerit. Ex hac pagani regis pietate magis detestabilis apparet Christianorum crudelitas, et insania: qui istiusmodi mortalia certamina apud se fieri patiuntur. Quippe apud Germanos et Gallos, ars gladiatoria, licet nullis publicis praemijs auctoretur, publice tamen ~~ubique~~ est libera, et docetur cum magna mercede

561 308

mercede artificum: et ex causa fiant frequentia duella, in quibus multi homines misserrime et indigne pereunt.

/В рамке, зачеркнуто поперечной чертой: Apud Hispanos interdum instituitur certamen Taurorum, cum hominibus: quod raro possent absolvi sine humano sanguine. Ideoque omnes Duellatores, et Duellorum ac Taurilium ludorum spectatores, sunt excom=municati in canonibus poni/ifi/cum Romanorum./

6. *Certamen potandi, et Ebrietas, vitium fedissimum.*
Dicam hic aliquid per diverticulum. Sicut nemo sine crimine vivit: ita etiam laudatissimus rex Alexander non caruit suis vitijs: et praecipua habuit dua foedissima pessimaque vitia. Ambitionem: qua se Jovis filium credi, et instar Dei adorari voluit; et Ebrietatem: qua interdum dies noctesque continuas in convivijs transigebat. Quodam igitur tempore plurimis praefectis et amicis ad cenam invitatis, instituit Certamen Potandi vinum, et praemium ebrenuissimo potatori proposuit. Ibi, qui plurimum vini hausit (:Prochorus quidam:) ad 4 congios progressus est: arreptoque talento argenti pro praemio, tertio die extinctus est. Ex reliquis ~~autem~~ /s-vero/ potatoribus 41 perierunt. Si in rege pagano et militari, certamen potandi, et ipsa Bibacitas, atque Ebrietas erat vitium fedissimum, et ab ipsismet paganis Scriptoribus /s-vehementer/ reprehensum: quanto gravius scelus, quanto foedior turpitudine erit, si rex Christianus ipsemet inebrietur, aut si cogat alios inebriari? Aut si sacerdotes, aut episcopi, inebrientur, sive cogunt alios ad potandum ultra necessitate naturae? Ego profecto existimo: complura vitia in regibus posse esse aequae gravia; nullum tamen gravius, ~~fediusque~~ quam sit ebrietas, et ~~comessatio~~

~~quae cogit alios~~ /s-ista convivia publica, in quibus coguntur homines/ ad ebrietatem. Item existimo, omnia vitia esse Turpia; Sed nullum esse tam turpe tamque fedum et abominabile in Rege, vel in Sacerdote, quam eandem publicam et habituatam Ebrietatem. Ebrietas enim illos, qui prae cunctis hominibus maxime ~~sapere~~ sapientes, ac cunctis honorabiles esse deberent, efficit fatuos, ~~et contra~~ ridiculos et contemptibiles: imo ex hominibus efficit eos bestias.

/s-7. # Sed revertendo ad rem propositam: Fechteri Germanorum – vide fol.562 et transfer huc totum num/erum/: illum/

(562) Hoc transfer ad f. 561

7 = Fechteri seu gladiatores germanorum solent exhibere populo spectacula pugnae, pro mercede: et docent nobilitatem eandem suam pessimam artem: quae ad nihil aliud prodest, nisi ut fiant frequentia duella, et hominum occisiones. Ideoque gladiatores illi magis promerentur suspendium, quam ulli fures aut latrones. Experientia enim compertum est, quod

(563) et ratio ipsa per se ostendit: quod ars ista gladiatoria in serijs pugnis nih nulli usui esse potest: et insuper, quod praestantissimi gladiatores in bello plerumque parum aut nihil valent; in pace autem strenuissimis militibus illudunt, eosque pudore afficiunt, vel etiam occidunt interdum. Idcirco gladiatores sunt magna pestis reipublicae.

Apud Alexander Dioxippus quidam pugil erat mensae et culinae regiae semper comes, hostem autem nunquam conspexerat. Istius fastum et ignaviam milites strenui ferre non poterant: eo quod cum ipsi proelium inirent; iste oleo madens ventrem epulis praeparabat. Igitur Haeratas quidam miles probatissimus provocat saginatam belluam ad duellum. Suscepit Dioxippus conditionem cum risu et contemptu. Postero die prodijt Haeratas hasta, ense, galea, clipeo totus armatus: Dioxippus vero oleo unctus, et floribus coronatus, laeva sudarium, dextera ligneum stipitem ferebat; de cetero inermis, ac pene nudus. Illo tamen stipite et hastam militi perfregit, et gladium excurrit, et ipsum in terram pede prostravit; mox pede cervicem pressit, et occisurus erat, nisi rex prohibuisset. Tristis spectaculi eventus non modo militibus, sed ipsi etiam Alexandro fuit: maxime quia alienigenae aderant, et in illo

spectaculo celebratam Macedonum fortitudinem ad ludibrium recidisse videbant. Talia miracula solent praestare pugiles domi contra socios, et contra viros militares. Nunquam autem auditum est, ut quisdam rem ullam praeclaram fecisset in seria pugna, ex scientia artis gladiatoriae.

(8. Apud Hispanos. vide fol. 561 et transfer huc.)

(561)

8. *Taurorum ludi: et Hastiludia.*

Apud Hispanos interdum instituitur certamen Taurorum contra homines equites: quod raro potest absolui sine humano sanguine. Ideo omnes Duellatores (562) (:de quibus supra diximus:) et duellorum ac Taurilium ludorum spectatores, sunt excommunicati in canonibus Pontificum Romanorum. Apud principes ④

④ *Hoc pone paulo superius.*

/До crudelitatem в памке:/ Apud principes Germanorum fiunt etiam commissiones ferarum cum feris. Videtur autem parum conveniens esse principibus, spectare crudelem ferarum laniationem et rugitum, et illa laniatione oblectari: hoc enim animum movet ad crudelitatem.

Germani habent quemdam ludum hostarum, qui dicitur Torneamentum sive Hastiludium. Scilicet, currunt equites cum hastis ad Annulum: vel ad statuam hominis factam ex ligno: vel concurrunt inter se duo equites toti ferro muniti, cum hastis sine cuspidibus. Hic ludus videtur esse militaris, et utilis ad res bellicas; sed tamen est merus ludus, seu potius ludibrium: est mollis ostentatio, et bello prorsus inutilis. Hastas enim adhibent levissimas instar plumarum, et fragilissimas, de industria ita factas, ut facillime gestari, et vel minimo digito frangi possint. Itaque videmus, quod Germani equites in bello nunquam hastis utantur: abhorret enim Germanica mollitia a tanto labore, quem eques hastatus sustinere debet. Si quis igitur vellet instituere Hastiludium, quod esset laudabile, et utile ad exercitium serij belli; is deberet certatoribus dare graves seu veras militares hastas: ut cum illis currerent ad annulum: et ad statuam hominis, non ligneam, sed ex stramine ac pannis factam, quae posset transfigi. Vir autem contra virum non debet concurrere: quia vera hasta,

etiam sine cuspidе, potest graviter ledere. Levis autem et fragilis hasta, sicut praediximus, nihil valet ad exercitium.

/Зачеркнуто: 8. Sunt apud Germanos etiam societates Gladiatorum: qui exhibent ipsimet populo spectacula pugnae pro mercede/.

563 309

9. *Artes infames, et Praestigiae magicae.*
Huc accedunt Ludi Infames, qui quaestus gratia ab infamibus personis fiunt; velunt sunt, Chaldaci, Scomrachi, Funambuli, Comedi, Histriones. Isti omnes sunt scelerati et inhonesti homines: et suis ludicris spectaculis inducunt magnam corruptionem morum.

Kaukleri¹¹ autem, et serpentarij, et Dentium medici, sive Circularij vociferatores, omnes ad unum sunt magi: et sub specie Velocitatis manuum, ac scientiae Medicae, decipiunt populos.

10.

564

~~Velocitatis manuum, ac scientiae Medicae, decipiunt populos~~

465

Heres Politiczna 6.

Ob /s-“Igrah, ob”/ naukeh i ob birenju mladeži.

1. *Germanica iuventus tota ad ludos et nugas nata.*
Fillipus Comineus Galliae nobilis, et regius /s-“consiliarius”/ curialis, in historia sua, quam scripsit de rebus gestis Ludovici XI regis Gallorum; de educatione principum et nobilium Galliae, loquitur hoc modo. «Inter omnes principes, quos ego novi, Ludovicus rex optime callebat modum ex rebus adversis eluctandi. Ipse in sua iuventute patri suo bellum intulerunt, et inferre instituerit; et profugus mansit/-erat/ sex annos apud Principem Burgundiae. Ego arbitror, quod illa sollicitudo atque molestia angustia, quam in rerum statu iuvenis sufferre cogebatur, plurimum ei profuit ad prudentiam, et ad moderationem reliquae vitae. Quod si fuisset educatus ita ut hodie plerique nobiles per

¹¹ Gaukler (нем.) – фокусник, шут, обманщик, шарлатан, жонглёр.
<https://www.multitrans.com/m.exe?l1=3&l2=2&s=Gaukler&l1=3&l2=2>.

Galliam educantur, ego arbitror eum non fuisse emersurum ex illis tempestatum fluctibus, quos postea in regno sustinuit. Sic enim hodie principes et nobiles nostri instituantur, quasi /s-tantum/ ad ludum et ad iocum essent nati. In vestitu, et in omni sermone, nihil moderate, nihil prudenter faciunt. Litterarum nullam cognitionem habent. Viris bonis atque peritis non patet ullus ad eos aditus. De negotijs aut suis aut populi non cognoscunt ipsi; sed in familiares omnia reijciunt. Et siquis est aliquando, qui forte, tanquam ex veterno expergefactus, animum rebus iudicandis adijciat, hoc nimis sero fit, amissis propemodum occasionibus. Indubitatum enim est eos, qui in ulla re unquam excellentes fuerint, mature puerilibus annis ad eam rem tractandam accessisse. Totum hoc constitit primum in beneficio Dei, deinde vero in bona educatione.]¹² /s-Sic/ ~~Hactenus~~ Comineus 466.

verissime attestatur vanitatem, in qua educantur nobiles Gallici et Germanici, et merito execrabit talem turpitudinem.

2. *Germanicorum iuvenum exercitia et disciplinae.*
Nobiles Germanici existimant nihil aliud esse ~~suum~~ officium /s-nobilium/, quam tota vita ludere, et iocari. Idcirco ~~in iuventute exercent se tantum in cupiendi exercitijs, quae ad ludum et /s ad/iocum pertinent.~~ ~~Hoc~~ /s-iuventutem suam consumunt in meris ~~perpetuisque~~ assiduisque ludis et nugis/ et talia appellant (3) opera (2) atque (1) Exercitia Cavaleristica. Huiusmodi ~~sunt~~ disciplinae ~~sunt~~ Cavalericae sunt, quod

I°, *Saltare choreas.*
Dicunt saltare cum feminis ad musicam. Et huius rei habent magistros, qui eos docent artificiose pedes movere, /s-corpus gyrare/, et erga feminas se inclinare.

2°, *Assaturas scindere.*

¹² Прямой закрывающей скобкой] Крижанич обозначает конец цитаты (прямой речи).

Discunt Trinciare /ital./: hoc est carnes assatas in mensa artificiose discindete. Caponem aut Leporem assatum ita discindere, ut cum manibus non attingant. Etc.

3°, *Ludicre equitare.*
Discunt Equitare. Non supra equum currere: non fortiter se ad ahippium tenere: non ~~arma-agiliter~~ /s-hastam aut sagittam ~~iacere~~ iacere, non ense dextre/ tractare in equo. Sed discunt sedere supra equum immoti, quasi trunci, et pedibus late extensis ac divaricatis, quasi supra duos equos sederent: et ut eo modo equus (3) instructus (1) ad (2) saltum lasciviat ac saltet ad lulum.

4°, *Citara ludere.*
Discunt Sonare aliquod musicum instrumentum. ~~Harpa~~, Testudinem, Cimbalum, aut Liram: ut si forte careant musicis, possit alter alteri praeludere ad saltandum aut tempus /i¹³-sonando et cantando ~~perdere~~ tollere/.

5°, *Pugione certare.*
Discunt Scrimiare (ital.): hoc est, gladijs punctorijs artificiose pugnare: ~~Idcirco~~ ut possint se invicem provocare ad duella. Idcirco nunquam deponunt gladios de lateribus. Illorum ~~autem~~ gladiatorum, et illius Scrimisticae artis, /s-sicut iam diximus/, nullus potest esse usus in serio bello, et conflictu militari. Sed tantum quando vino incaluerunt, tunc alter alterum provocat ad determinatum locum et tempus. Ibi conveniunt, et saltitando invicem sese petunt pugionibus: donec alteruter vulneretur, aut occidatur. Et hoc modo plurimi pereunt.

6°, *Luctari: Pila minore ludere: Vexillum et Hastam girare: Cartis ludere.*
~~Denique aliqui~~ /s-Aliqui/ Discunt /s-aliqui/ Luctari. Non nudo corpore, et ad sudorem; ut olim faciebant Romani. Sed luctentur vestiti: et non viribus, sed solo astu ~~agunt~~ /s-certant/, ita ut manu, aut pede, alter alterum (3) callide (2) et (1) leviter impellat ad

¹³ Под строкой.

cadendum. /s-Iterum discunt Pila ludere sub tecto, et sine labore. Non ut Itali ludunt sub celo aperto, et pila maiorem ad sudorem/. Item discunt Vexillum artificiose girare. Item Hastam pedestrem artificiose elevare, et gestare. Item Cartis ludere.

7°, *Peregrinari: Linguas discere.*
Postremo obeunt Peregre, et in alienis terris vagantur, duobus, tribus, quatuor, aut pluribus annis. Causam peregrinationis dicunt esse: Ut ~~die~~ addiscant Bonos Mores, et Linguas peregrinas: et ut videant variarum gentium consuetudines. Quales autem sunt isti Boni mores, quos addiscunt peregre? Scilicet exercent se in istis iam praecensitis Ludicris exercitijs: ~~et in Lusu Cartarum: et~~ /s-in/ addiscendis Linguis sibi non necessarijs.

467 ~~261~~

Dum ita peregrinantur, ingentes /s-“summas”/ pecuniarum profidunt, in Splendidas vestes, in Convivia, in Lusu cartarum: in Meretrices et lenones, /s-in Musicos,/ in Magistros linguarum, musicae, saltationis, et aliarum vanitatum. Et quando domum redeunt: reportant secum morbus Gallicum: et reperiunt praedia sua esse oppignorata et indebitata: ita ut postea tota /s-vita/ sentiant damnum illius prodigalitatis, quam in alienis terris per biennium aut triennium fecerunt. ~~Multi~~ Quidam ex duellis vulnera domum referunt: alij prorsus occiduntur. Sciendum autem est, quod Itali et Hispani nobiles non peregrinantur ita inaniter: sed soli Germani, Galli, et Lehi. Et quia Lehi non adequant ingenio, et pulcritudine ceteras Europae nationes: sed apparent /s-Lehi/ inter eos stolidi, et facie invenusti ac rusticani: idcirco quocunque venirent, ubique deridentur. Galli eos appellabant Ursos: Itali stolidos. /s-Ad tempus credunt eis pecunia, ad *luxuriandum: deinde eos incarcerant, donec persolvantur debita*/. Ipsi autem Lehi, dum pere=grinantur, bona sua elocant Hebreis: et Hebrei miseros agricolas Cristianos crudeliter torquent ac vexant. Idcirco bene respondit ille legatus Russiacus cuidam Leho ~~interroganti~~ ae dicenti: Quare vestri filij non pere=grinantur apud alienas gentes, ut addiscerent bonos mores, et perficerent intellectum, sicut faciunt nostri? Respondit Legatus: Vestri filij quaerunt foris id,

quod domi non habent. Nostri per Dei gratiam ~~dum~~ nascuntur cum cerebro, et domi suae acquirunt intellectum.]

Deceptio cuiusdam Lehi, dissuadentis psalterium

Alius quidam Lehus, cum videret apud Magnatem Russiacum, quod filius magnatis discebat psalterium, et cantus ecclesiasticos, dicebat ad eum: Domine, ad quos filius tuus discit cantus ecclesiasticos? Ipse non erit sacerdos, nec cantor aut panamarus: sed erit magnus, et reget populum et exercitum, sicut tu. Potius ergo expedit, ut discat exercitia cavalistica, et linguas peregrinas: ut fiat idoneus ad regendum populum.]

Ita ille miser, Germanicis vanitatibus infatuatus, conabatur alios in eandem dementiam ~~et in ludicra exercitia inducere: quae non cum labore et sumpta discenda, sed potius dediscenda essent et obliviscenda essent, si scirentur:~~ inducere. Magna porro est Dei gratia, et ꝑ magna prudentia in magnatibus Russiae, eo quod curent suos filios instrui in precibus et cantibus ecclesiasticis. Non enim solis Panamarijs, sed omnibus hominibus necessarium est, Deum precari et laudare. Exercitia autem Cavalistica, et Linguae peregrinae, nihil prosunt ad regendum populum: sed tantum valent ad corruptendos mores, et ~~ad~~ bonas ꝑ gentis consuetudines:

468.

et ad introducendas pestiferas novitates. Omnia enim ista exercitia facta sunt tantum ad ludos et ad nugas: et hihil omnino ~~valent~~ prosunt ad ullum serium vitae opus, sive in pace, sive in bello. Ideoque non cum labore et sumptu disci merentur; sed potius /i-dediscenda et obliviscenda essent, si scierentur/.

3. *Romanorum exercitia ad sanitatem corporis directa*
Romani olim gentiles iuventutem suam exercebant in exercitijs laboriosis, et aptis ad sudandum. Nudati luctabantur: Pila maiore /s-et minore/ ludebant: Cursu pedestri certabant: Iactu disci seu pilae certabant: et alia eiusmodi. Et hoc faciebant respectu sanitatis: ut corpus labore et sudore purgaretur, et ut eo modo sanitatem conservarent.

Graecorum deceptio circa Musicam.

Graeci plurimum exercebantur in Tibijs, in Citaris, et in reliqua musica: --- falso existimantes, musicam multum prodesse ad acquirendos bonos mores. ~~At nos, de musica mox infra plura dicemus.~~

Iesuitarum educatio directa ad pietatem.

Iesuitae hoc tempore ~~profitent se bene educare /s- praecipue in hoc incumbunt toti, ut bene educant~~ /i-student bene educare iuventutem: et ad hoc opus praecipue intenti sunt. Tenet scholas: docent linguam Latinam, Poesim, Reticam, et Filosofiam. Et hoc faciunt ac docent non eo fine ut (2) doceant (1) ipsi, aut ut iuvenes addiscant istas scientias: sed utuntur isis rebus pro ~~causa~~ /s- occasione/ et pro illecebra, qua alliciant ad se iuventutem. Praecipuum autem ipsorum intentum est: Praedicare et persuadere iuvenibus, ut Deum timeant, pieque et Chrisitane vivant. Idcirco, ut iuventutem apud se longiore tempore detineant sub disciplina: et ne iuvenes /s-cito/ suae libertati permissi vitijs se tra=dant: Iesuitae in longum protrahunt suas doctrinas; et quod possent docere intra unum aut duos annos, id docent duobus aut tribus annis. Se de Iesuitis satis hoc loco: alibi plura dicemus.

Turcorum exercitia: 1. Equitatio expedita: 2. Cursus equestris.

3. Cursus pedestris. 4. Saltus. 5. Iactus globi. 6. Sagittatio.

7. Iactus hastae equestris. 8. Venatio.

4°, §= Turcicae iuventutis exercitia sunt haec. 1°, Discunt scitissime equitare: ita ut /s-“dextre applicent corpus ad equum,”/ secure equitent, et non metuant de equo deijici. 2°, Certant cursu equestri. 3°, Certant cursu pedestri, et salu. 4°, Certant iactu disci, sive globi. 5°, Certant sagitta tangere metam. Idque faciunt et in campo, et in c/ivi/tate. Cons/tantinopo/li in urbe habent certos ad hoc singulariter de/sti/natos locos. Ibi locus est praeparatus ex asseribus, et in medio foramen. Post foramen pellis ex=tenta, et campanula. Igitur qui tangit foramen, commovet pellem, et facit sonare campanulam: et ita scitur quis metam tetigerit. Reliquorum sagittae sine spiculis impingunt in asseres, et resiliunt. 6°, Exeunt in campum equitantes, et concurrunt ac certant invicem sa hastis

missilibus. Unus procurrit, quasi provocans /s-ad duellum/, alter progreditur quasi responsurus. Cum prope ventum fuerit, provocator tenetur fugere: et alter eum insequitur, ac conatur hasta missili (:sed sine spiculo) tangere. Hoc modo fiunt exercitissimi in sagittando, et in iactandis hastis. Scio ego, quod Turcus miles quemdam Germanum raitrum, /s-suis/ pistolis et carabinis in=structum, hasta missili ita per ventrem traiecerit, ut ille /s-raitrus/ illico cadens expirarit. Alter Turcus equitabat cum homine nostrate, et cum ~~erant~~ vespere pervenissent ad hospitium, ~~dixit: Ibo et atteram~~ sumpsit sagittas et dixit; ibo et affero cenam ex illis aviculis quae ibi volitant supra nivem. Christianus dixit: Quod tu afferes, ego cum plumis comedam. Ivit ille, et sicut ~~de~~ promiserat, attulit cenam ex aviculis. 7°, Denique Turci Persae, et omnes Ori=ienta=les populi exercent se in venatione: ita ut sagittis, spi=culis, et gladijs conficiant feras. Et hoc non solum nobiles, sed ipsi etiam reges faciunt. Notum est de Alexandro /s-magno/: quod ipsemet pedes cum leone certaverit, et in magno periculo fuerit. De Sefio autem rege Persarum scribit Olearius Germanus: quod rex ille /s-“equo insidens”/ in praesentia legati Germanici aprum gladio occiderit; et alia dexteritatis specimina ediderit. Regibus quidem sive pedibus, sive in equo certare cum feris, non est ~~suadendum~~ /s-laudabile/. Nobilibus autem et militantibus viris utile id est ad excutiendam pigritiam: sed non ad doctrinam. Ad doctrinam /s-enim/ et dexteri=tatem utilius est execere se Sagittis et Hastis. 8. Musicam denique Turci non admittunt, nisi parcissime. Citaram duarum cordarum pulsant, et ad eam cantant. Effeminatam autem et nimis exquisitam ac laboriosam musicam reprobant. ~~Qui~~ Galliae rex ni fallor Carolus VII miserat ad regem Turcorum unum Chorum praestantium musi=corum. Hos ubi cum rex Turcorum audivisset, protinus eos remisit ad suum regem; dicens: Si isti musici apud me manserent, omnes mei equites et viri militares ex viris fierent feminae. 9. Poetica docetur in scholis: quasi occupatio digna viris Nobilibus. Sed revera nihil est aliud quam Levitas, Vanitasque. Nobis non est data a natura, ob Linquae ineptitudinem. Ob aendem causam, ob linguae asperitatem, negata est nobis musica.

Ⓢ Haec exercitia ludicra etc. vide hic infra.

Ⓓ Haec exercitia, sive hi ludi essent prorsus idonei ad exercitandos iuvenes nobiles, qui futuri sunt viri militares. Ceteri autem omnes Ludi, Spectacula, et Exercitia Graecorum, Romanorum et Germanorum, aut sunt nimis crudeles, aut effeminati et molles, aut vani et inutiles ad seriam vitam. Aut denique fiunt per praesigias demonum, vel aliter sunt inhonesti, et bonos mores corrumpunt.

4. *Russiaca Nobilitati (2) exercitia (1) idonea*
*¹⁴Dicet quis: Quid tandem expedit pro nostra iuventute? Respondetur:

1°, Opus est ut nostri nobiles discant Legere et bene scribere linguam propriam. 2°, Psalterium et reliquas preces ecclesiasticas Russiaca recitare et cantare. 3°, Discant linguam Latinam, non promiscue quicunque plebeij, sed soli magnatum, et primi ordinis curialium filij: ad hoc ut possint intelligere Historias populorum, et Sermonem Legatorum. /s-Non tamen discant Poeticam, neque Verbosam/ *Retoricam, neque Verbosam et inanem sofisticam Filosofiam. Sed Laconice percurrant essentialia praecepta Retoricae: et Dialecticam ac Fisicam brevissimam et planam. Hoc est realem; non in /s-rara/ verborum contentione positam: qualem describit Gaspar Mantius.*

4°, Dum autem discunt linguam Latinam, discant simul, alternis temporibus, Sagittare /s-ad metam/, et Cursu Pedestri; ac Salu certare. 5°. Post haec mittantur ad scholam militarem. Ibi sint magistri, qui doceant ipsos /s-“exercitia Turcorum, et alia”/ omnia quae ad tractationem armorum, ad ducendum exercitum, et ad gerendum bellum pertinent.

470.

~~perinent.~~ 6°. Pro exercitio autem, et pro recreatione, Certent iuvenes Cursu equestri, et Hastis missilibus, et Sagittis ad metam ex equo, et pedestriter. Et quis ulterius iaciat sagittam: ~~Itam discet et globo~~ et quis globum ferreum*.

5.

Schola Militaris.

¹⁴ Вальденберг, с. 283–294.

In ~~in~~ schola militari doceant magistri: /s-et ostendant: /: Quomodo expedite tractanda sint praeparandi pulveres, et reliqua necessaria: ~~ut sciant~~ /s-non ut/ nobiles, ~~non~~ /s-scient/ manu sua ista tractare, sed ut sciant, quid ad ea necessarium sit: et ubi ac quomodo ~~aequatur~~ /s-praeparetur/ Salnitrium, pix, globi ignivomi (ital.), etc. Item quomodo Castra metanda: quomodo Vigiliae obeundae: quomodo Simbola tradenda: Quomodo Pontes faciendi: Quomodo in obsidionibus Turres et Approximationes et Curriculi faciendi: Quomodo ~~ordinatis~~ ~~or~~ institutis ordinibus procedendum, aut ab hoste recedendum. ~~Quae et qualis~~ Cuius gentis armatura sit praestantior: et quae nobis contra nostros hostes aptior, etc. Uno verbo: omnia doceantur et discantur, quae in frequenti et ordinario usu in bellis esse solent, aut possunt. Quae autem nunquam, ~~er~~ aut rarissime et difficilissime in ~~opus~~ praxim redigi possunt; talia contemnantur. Tales sunt Germanicae militum Versationes et girationes Gruinae, quas illi Squadrones, et Contramartos appellant. Tales sunt etiam Petardae, et quaedam aliae nimirum subtiles inventiones, quae rarissime, aut pene nunquam possunt in opus redigi. Tales sunt nimium curiosae regulae Fortificationum praesertim in nostra Russia, ubi praesidia non fiunt ex muro, sed ex ligno. Habeant demum iuvenes varios discursus de officijs ducum et militum: de stratagematibus: et de varijs ~~arti~~ casibus, qui solent accidere in bello. Item contra magias: contra fraudes ingeniariorum: contra fedifragia, et periuria: etc.

6.¹⁵

Spectacula Ferarum, Comediarum, Pugilum, etc:

Praeter Ludicra nobilitatis exercitia, habent Germani alia ludicra Spectacula: veluti sunt, Fechteri, Funambuli, Cavadenti (ital.), Serpentarij, seu Circularij, Comediantae; Et Sanquinosae spectacula, commissiones ferarum cum feris, et Hominum cum feris. Ista omnia sunt reproba, et nullo modo admittenda. Quia in San=guinosi spectaculis frequenter fit profusio humani sanguinis,

¹⁵ Этот раздел зачеркнут вертикальной чертой до конца этой и на всей следующей странице. Его содержание почти в тех же словах повторено в разделе «О разных играх» на с. 559–563, который Крижанич позднее перенес на с. 465.

et occisio: et Papa excommunicat omnes, qui spectant Venationem Taurorum, quae instrui

471 ~~263~~

solet apud Hispanos in urbe regia. Nunquam enim /s-fere/ fit talis venatio, sine occisione hominum. Et absque hoc non decet principes spectare crudelem illam ferarum ~~lacerationem~~ /s-carneficinam (ital.)/ et rugitum, et /s-de/ tali crudelitate oblectari. Hoc enim vel est signum crudelis animi; vel animus a clementia movet ad crudelitatem, et /s-assuefacit/ ad sitim sanguinis. Comediae autem, et Ursorum saltationes, et Musicorum chori qui frequentes sunt apud Germanos, commovent homines ad lasciviam, et ad omnem impudentiam. Kauk=lerij, Serpentarij, Cavadenti, ~~omn~~ et alij similes, omnes utuntur artibus magicis, et demonum invocationibus. Funamboli etiam sunt scelerati homines. Fechteri vero docent artem pessimam: quae ad nihil aliud prodest, quam ~~ad~~ ut fiant frequentia duella, et hominum occisiones. Ideo magis promerentur suspendium, quam ulli fures aut latrones. Experientia compertum est: quod (2) Fechteri (1) optimi in bello nihil valent: in pace autem praestantissimis militibus per sua duella illudunt, eosque pudore confundunt, ac interdum occidunt. Idcirco Fechteri sunt magna pestis reipublicae. Apud Alexandrum ~~Dio talium quidam~~ /s-Dioxippus quidam talium pugilum/ superibus ~~aderat, quem~~ /s-mensae et culinae /s-re id / semper aderat, hostem nunquam conspexerat, / cuius fastum milites strenui ferre non poterant /s-quod cum ipsi ~~periculi~~ /s-ipsi/ *praelium inirent, ille oleo; eo madens praeparabat ventrem epulis.* Igitur Horratas ~~Macedo~~ miles ~~celeberrimus~~ /s-probatissimus/ provocat saginatam belluam ad duellum. Suscepit Dioxippus conditionem, /s-risu cum risu et contemptu/. ~~contemnens militis ferociam.~~ Postero die prodijt Horratas iustis armis instructus: Dioxippus vero oleo unctus, et floribus coronatus, laeva ~~gerabat~~ sudarium, dextera ligneum stipite ferebat: *nec alia arma habebat, nec galeam loricamve gestabat habebat.* /s-Illo tamen stipite/ ~~Eo stipite (:agilitate pugilari usque)~~ et hastam militi /s-per/fregit, et gladium excussit, et ipsum in terram prostravit: /s-mox pede cervicem premit,/ et occisurus erat, nisi rex

prohibuisset. Tristis spectacula eventus non modo militibus, sed ipsi etiam Alexandro fuit: maxime quia alienigenae aderant, qui /s-et/ in eo spectaculo celebratam macedonum fortitudinem ad ludibrium recidissee videbant. Talia multa /s-miracula/ praestare solent pugiles. Nunquam autem auditus est, ut nobilis aliquis pugil rem ullam praeclare gestisset contra hostes in militaru certamine.

472

IERES POLITÍCZNA ¹⁶
Ob Rabotê, ili Ob Hłapstwu¹⁷

1. *Germanistarum calumnia, de ser=vitute.*
Sciendum est, quod apud Germanos et Lehos, ~~liberi homines~~ nullus homo liber vendit seipsum alteri in servitutem: neque quisquam dominus vendit alteri

servum, solum hominem; nisi tantum cum domo simul et cum fundo. /s-Vel homo liber accipit agrum ad colendum et ita alligat se servituti/. Apud Iudeos autem in lege antiqua: et apud Romanos et Graecos, tum paganos, tum postea Christianos: vendebant se homines liberis alijs in servitutem et domini vende=bant servos alter alteri; sicut nunc fit apud nos in Russia.

Germani ergo et Lehi odiosissime traducunt ac maledicunt consuetudinem nostram: quasi impiam, crudelissimam, et omni humanitati ac iustitiae contra=r iam: Quod (:ut ipsi aiunt) Homines vendantur pro pecunia, quasi iumenta. Idcirco in immensum amplificant et exaggerant servitutem, Miseriam, et infelicitatem subditorum ~~et—crudelit~~ Russorum; et dominos Russiacos demonibus ipsis crudeliores depingunt.

2. *Servitus stabilita, per Moitem, et per Apostolos.*
Nos porro non debemus decipi *vanis* ipsorum ~~calumnijs~~ convitijs; sed scire debemus, quod in istis ipsorum verbis latent ~~crassissima~~ crassa mendacia fallaciae, et calumniae, ne dicam blasfemiae. Nam primo Servitus haec (:qua liber homo seipsum vendit) fuit

¹⁶ Текст этого раздела опубликован Л.М. Мордуховичем, см: *Мордухович Л.М. Юрий Крижанич о «рабстве» // ТОДРЛ. Л., 1979. Т. 33. С. 150–152. Здесь воспроизводится с исправлениями.*

¹⁷ Часть текста до слов *occidisset*, нето на с. 473 заключена в рамку и зачеркнута карандашом.

~~instituta~~ /s-confirmata/ in lege Divina. Non ergo consuetudo haec possit dici crudelis, impia, inhumana; quia nec lex Dei est crudelis, aut impia. Exodi cap: 21

/Зачеркнуто: scribitur: Si emeris servum Hebraeum: sex annis serviet tibi septimo egre=dietur liber gratis. Quodsi dixerit servus: /s-Nolo egredi/ Diligo Dominum meum, non egredior liber: perforabit aurem eius subula, et erit ei servus in secula/.

et Deuter: c: 15.12: scribitur: Cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebraeus, et sex annis servierit tibi, in septimo anno dimittes eum liberum. Sin autem dixerit: Nolo egredi; eo quod diligat te: assumes subulam, et perforabis aurem eius, et serviet tibi in aeternum.]

Apud Romanos, et apud Lehos, servitutis durissima

Apud Romanos ~~autem~~ etiam liberi homines ultro se vendebant, et addicebant servitutis iugo gravissimo: quippe secundum leges Romanorum domini habebant vitae et mortis potestatem in suos servos: ita ut, si dominus servum (:etiam innoxium:) occidisset, nemo super inde inquireret. ~~Hic rigor servitutis postea sublatus fuit iure Imperiali, apud Christianos: scilicet, ne domini /s-impune esset/ liceret proprios servos occidere, aut mutilare.~~ Apud Lehos ~~autem~~ /s-eadem/ ista crudeli/~~ta~~/s dominatio permanet, et usitatur.

Quilibet nobilis potest impune suum quemcunque agricolam in altissima furca

et in publica via, etiam

473 ~~264~~

sine ~~ulla~~ causa, suspendere et nullam poenam propterea patietur. Et ~~multi~~ /s-aliqui/ ita fecerunt, et faciunt.

In Russia autem istud non fit, nec impune esset si fieret. Ideoque maior est rigor /s-servitutis/ apud /s-totos/ Lehos, quam in Russia. Tempore apostolorum erant servi subditi dominis secundum leges Romanorum: et Paulus non destruit talem legem sed potius confirma/t/vit eam: excepta licent(i)a ~~homicidii~~ /s-occisionis/ aut mutilationis. --- Scribit enim ad Efesios 6.5: Servi obedite dominis carnalibus, in simplicitate cordis, sicut Christo /s-“Non ad oculum servientes etc: sed faventes vol/unta/tem Dei ex a/nim/o”/. Cum bona vol/unta/te servientes, sicut Domino, etiam hominibus].

Et ad Coloss: 3.22: et ad Titum 2.9: Et I^a ad Timot: 6.1. repetit eadem.

3. *Cnapij sent/en/tia con=fusa, de servitute.*
Miror ergo Cnapium (:virum alioqui prudentem, et religiosum:) ~~quomodo scripserit~~ quid dicere aut docere voluerit, quando scripsit: Apud Romanos, /s-“inquit,”/ necis et *iustae* potestatis dominis in servos fuit; qui rigor servitutis iure *imperiali* sub=latus est praesertim apud Christianos (:sic, ut nefas sit Christiano servili conditione habere Christianum:) cum et ethnici iurisconsulti censuerint, servitutum quantumvis moderatam et *aequam*, iure tantum gentium, *contra ius naturale*, receptam fuisse.] Hic Cnapius multa simul dicit et /s-“male”/ confundit: quae debent distingui.

Rigor servitutis sublatus quomodo.
Quod ait, Rigorem servitutis fuisse sublatum per leges im=peratorum: hoc debet intelligi tantum de potestate necis. Ita ut /s-posterioribus temporibus/ non liceat domino occidere suum servum, non requisito praetore et iudice regio. Falsum autem est, quod addit Cnapius: Ut nefas sit Christiano servili conditione habere Christianum. Quippe inter leges imperatorum Graecorum nulla exstat ~~talis~~ prohibitio servitu=tis: ~~quis~~ /s-et/ semper inter Graecos servitus fuit /s-legitime/ usitata. Inter ~~leges autem~~ Germanicas autem leges, an aliqua talis prohibitio exstet, nescio. Sed hoc scio, quod non sit usu recepta, etiamsi fortasse fuit aliquando facta *aut* scripta.

Liberi homines quando fiant servi, apud Germanos, et Lehos.
Germani enim tenent suos agricolas in durissima servitute, ~~sicut et ipsi habere~~ ita ut non habeant libertatem alio commigrandi: et si agricola demigrat, dominus potest eum capere, ubique, et reducere /s-ad/ se cum omnibus quae /s-ille/ possidet. Eodem modo ~~faciunt~~ apud Lehos faciunt non solum nobiles, sed *autem* sacerdotes et religiosi, qualis fuit ipsemet Cnapius. Scilicet tenent agricolas in lege et rigore servitutis. Venit homo liber ad nobilem, et rogat ab eo sibi concedi aliquem agrum ad colendum. Nobilis ~~dat~~ /s-assignat/ ei agrum vacantem: libere et absque *omni* onere possidendum per tres, quatuor, aut plures

annos. Finitis autem illis annis ille agricola fit servus illius nobilis sub durissima

474

lege. Debet domino dare certos proventus in frumento, in pecunia, et in alijs varijs alijs rebus. Debet ei servire ad vecturam, cum curru et cum iumentis suis, quocunque mittitur. Debet ei quotidie mittere unum ~~laborat~~ operarium ad agros domini colendos: ~~absque mercede, et absque~~ cui dominus nec dat mercedem, nec micam panis. Denique si agricola ille aliquo demigrat: dominus potest eum suspendere, nullo iudice requisito. Sub his plane legibus ~~tenent~~ apud Lehos sacerdotes et iesuitae tenent suos agricolas; ~~quam~~ excepto tantum, quod eos non soleant occidere, sicut faciunt domini seculares. Falsum igitur est, quod scripsit Cnapius: Nefas esse Christiano servili conditione tenere Christianum. Nam istud *enim* est servilis conditio; nescio quid aliud *esse possit*.

4. *Natura peccato corrupta non potest regi sine servitute.* Verum est, quod ex iurisconsultis attulit /s-Cnapius/: Quod servitus non oritur ex iure naturali, sed ex iure gentium, sive ex iure belli ~~nata est~~ prognata /s-fuit/. Scilicet, postquam gentes *inter se* bella gerere ceperunt; tunc /s-etiam ceperunt/ *primum* alter alterum capere, et in servitutem cogere. Ita etiam Polygamia fuit permissa *propter* duritiam cordis humani, ut ait Salvator: ab initio *autem* non fuit sic.] ~~ceperunt~~. Est et alia maior ratio, quae servitutem fecit in mundo necessariam: nempe Peccatum. Postquam enim natura humana per peccatum corrupta est; /s-non/ ~~nusquam~~ potest conservari bonum regimen, publica pax et legum obedientia, absque lege servitutis. ~~I---~~ Nihil magni unquam gestum est absque servitute. Cirus, Alexander, Romani, et Turci, nihil eorum mirabilium /s-operum/ fecissent, quae fecerunt, si non habuissent legem servitutis et si debuissent exercitum ~~colligere~~ precario /s-ad/ (1) pulsum (2) timpanorum colligere, ut hodie (1) ridicule (2) faciunt (3) Germani. Difficile, imo impossibile, est bella gerere, ubi rex non potest imperare nobilibus; nec nobiles suis ~~subditis~~ famulis; sed debent eos rogare. Natura humana per peccatum corrupta, est insolens, atque inobediens. Non ~~permittit se~~

~~ratione, persuaderi, nec prese- duci: /s-regitur ratione, /s-non ducitur prece: / sed debet vi compelli, ad hoc /s-ut faciat suum officium, et/ ut praestet id quod aequum est. Quamdiu Germani habebant /s-inter se/ legem servitutis; tam diu erant formidabiles ceteris gentibus, et plura regna debellabant, et obtinebant. Hodie cum /s-plerique/ facti sunt liberi, ~~vix~~ iam nec semetipsos defendere possunt. Imo ~~pro-certe~~ observandum est idem in alijs etiam populis; et pro certo tenendum etiam pro nobis: Quamdiu Russia ~~eam~~ illaesam conservabit legem servitutis: tamdiu, per Dei gratiam, poterit suam maiestatem, /s-libertatem/ et statum conservare. Si autem (:quod absit:) aliquando~~

475 265

lex servitutis convelleretur: periculum est, ne ~~consequatur in Russia eadem~~ /s-gens Russiaca incidat in eandem confusio/s-nem/ rerum, ~~et~~ dissolutio /s-nem *morum*, Xenarchiam/, ac ignominia /s-omnium gentium/, ~~quae nunc est apud Lehos~~ in quam inciderunt Lehi. Demum quod aliqui *derisores* perscripserunt, Quod apud Romanos servi non adscribe=bantur ad militiam: hoc sic intellige. Milites omnes erant liberi: ideoque nullus poterat esse simul servus et miles. Sed milites ac nobiles praediales (Ital.) ~~du~~ conduce=bant secum /s-suos/ servos ad bella et praelia. Et ex servis fiebant liberti, et milites, et nobiles; et usque adeo /s-aliqui servi/ facti sunt ~~aliqui~~ imperatores.

Ieres Polityczna 8.

Ob Znânyih i ob Năûkeh wsakih.

1. *Remestwô. Bogoslôwie*

*¹⁸Znânie /s-“pó prostu”/ iest dwoiako/s-wo/: (3) Knyżnoe, (2) i (1) Rûcznoe. (2) Znânie (1) Rucznoe iesut wsakije ruczniye umilteli, /i-ilti ~~Remestwam~~ Promisli/. Znanie Knýżnoe ~~opet~~ iest dwoiakôwo: Duhôwnoe, i Mîrskoe.

Duhôwnoe znânie /s-“ili pácze uczênie”/ słowét Teologija (Bogoslôwie): i sîje iést razmi(s)z=lyânie ob Bôżyih, nebêsnih, i duhôwnih ~~delah~~ wecêh.

¹⁸ Вальденберг, с. 38–39.

Mĩrskoe knyżnoe znânie (ilti mudróst) iest Filosoŕfija, i Matematika.

Filozofia: Logika. Fizika, Etika.

Filosoŕfija. (:se iest Ohòta k' mudrósti:) dúmaet ob Reczêh, ob ~~Stworênich weczeh~~, /s-Tilêseh/, i ob Narâwêh człowéczyih: i derżît w sebi Logíku, Fizíku, i Etíku.

Logíka (:Besédnoe /s-Recznôe razmiszlyanie)/ uczenie) derżît pod soboiu /s-czetiri/ — /i-trí/ razdéli: kóyi sut, Dijalektika (:Razgowôrnaia, ~~ilti Pregoworalnaia~~ umitel) uczît práwo ob weczêh razgowáriát i sudít, i pŕiczi dowodít: dlya uznânia istini.

Ritórika (:Besédnaia umitel) uczît obílnije besédi ~~ezini~~ tworít; ílti na širokó, i prigòdno k'uweréniiu, goworít.

Poetika (:Pésennaia umitel:) uczît pèsennije redkí skladat. ~~Poetika iest czâst Gramatiki.~~

Gramatika (:Gowôrnaia umitel) uczît pròstije rêczy práwo iz=gowariát, czést, i pisát. W' Gramatike se zapiráet i Poetika (:Pésennaia umitel:) káia uczît pèsennije redkí skladat

Fizika (:Urodnoe /s-Tilêsnoe/ razmiszlyânie:) dúmaet i razmiszlyáet ob uròde, i ob krepósti, i ob stworéniiu wsákìh telês i tilêsnih weczêy. Sé iest, ob Rudàh, ob Kámeniu, ob Drêwiiu, ob Zêliu, ob Zwîrii, ob Człowécziem tîlu, i ob czlenêh, czastêh, i nemoçêh iegó: i ob wsákìh ínih òt Boga stworênih wídnih weczêh. I w' sém razdélu se derżît Wrâczestwo, /s-ílti/ Wraczêbnaia umitel.

Etíka (:Narâwnoe ~~uczenie~~ /s-razmiszyanie/) derżît w' sébi trî rāzdéli: kóyi sut,

Idioetika (:Osebûinaia etika:) uczît, káko człowiek ímaet

476

~~práwit~~ /s-práwit/ sām sêbe swoé naráwi, i wladát sām sóboiu i swoyími pohotmî.

Ikonomíja (:Domâsznye gospodârstwa:) uczît, káko czl/owe/k ímaet stro=yít swôy hrām, i wladát swoéiu czélyadiu.

Politíka (:Wladâlnaia umitel) uczît, káko wladátely ímaet wladát nāródom i zemlýeiu; i káko dobríje zakóni stáwit.

/i-W' sém rāzdélu se derżît Iurisprudentia: uczenie, koe uczît rozumét zalonostâwie, i práwosudie./

3°. *Matematika.*

Matematika (:Diwnoe uczênie:) deržît w' sebi czetîri razdéli, kóyi sut,

Aritmetíka: Czisêlnaia umítel.

Muzíka: Gudênaia umítel.

Geometríja: Oko/s-Zrako/mêrnaia umítel: uczît bez rûcznije méri, iedínim zrâkom, mérit dalekije wêci, i místa.

Astronomíja: Zwizdoczêtnaia umítel: uczît sczitât sólnecznoe i zwîzдноe teczênie*.

4°. *Academia, et Professores publici doctrinarum.*

*¹⁹Pro istis doctrinis extant a regibus institutae Scholae publicae, et Doctores seu magistri stipendiati, qui eas docent. Et in honore reputantur ac sedent hoc ordine:

1°, Doctor Theologiae, 2°, Doctor Iurisprudentiae, sive Legum. Habent enim Germani tam multas leges, ut propterea ad eas intelligendas schola peculiaris sit instituta. Per illam multitudinem legum magna fit confusio, et iustitia *tota* opprimitur, ut alibi dicemus. 3°, sequitur Doctor Medicinae. 4°, Doctor Philosophiae: nempe Fisicæ Ethicae, Fisicae et Dialecticae. 5°, ~~Magister Retoricae~~ Magister Mathematicae: scilicet Astronomiae, /s-et/ Geometriae. 6°. Magister Retoricae. 7°, Magister Grammaticae, qui *etiam* Poeticam docet*.

Musicam vero et Arithmetiam, Scriptionem et Lectionem literarum non docent magistri publici: sed pueri discunt istas doctrinas apud triviales magistros; apud panamarios, /s-organistas, scribas,/ et alios eiusmodi magistros.

5°. *Doctores triplices: Theologiae, Iuris, et Medicinae.*

*²⁰Triplices creantur doctores per Europam. Ex sacerdotibus et monachis creantur Doctores Theologiae. Ex secularibus creantur Doctores Iurisprudentiae et Doctores Medicinae. Germani creant etiam Doctores sive Magistros Philosophiae: sed aliae nationes non creant Doctores in philosophia: quia talis doctoratus ad nihilum est utilis. Nemini enim datur ullum ~~solatio aut honor~~ /s-stipendium aut officium/ pro intelligentia f/iloso/fiae: sicut pro doctoratu th/eolog/iae dantur episcopatus, et alia ecclesiastica beneficia:

¹⁹ Вальденберг, с. 282.

²⁰ Вальденберг, с. 284.

Doctoribus autem Iuris et doctoribus medicinae, dantur a regibus stipendia. Doctores, qui in Academijs alios docent, vocantur 4 facultatum doctores: scilicet, Theologicae, Iuridicae, Medic/s-ae/~~alis~~ et Filosoficae facultatis*.

477 266

Artes liberales: et Artes Cerdonicae.

6. Praeterea distinguuntur /s-iste/ artes in ~~Artes~~ Liberales, et in Sordidas. Liberales appellantur illae, quae sunt Liberis, siue Nobilibus hominibus dignae: et numerantur septem: Grammatica, Retorica, Dialectica, Aritmetica, Musica, Geometria, et Astronomia.

Sordide autem et Serviles artes appellantur illae, qua conveniunt servis. Et tales sunt omnes artes mechanicae, quae consistunt in ~~manuum~~ /s-corporeo/ labore, et quae versantur circa aliquam materiam: hoc est, circa Metalla, Lapides, Ligna, Pelles, Lanam, Linum, Sericum, /s-Frumentum/, Oleum, Ceram, Vinum, etc. Tales igitur mechanici seu similes artifices sunt: Fabri metallarij, Fabri lignarij, Gemmarij, Pelliones, Textores, Panifices, Pictores, Sculptores, Unguentarij, Architecti, Ingeniarij, /s-Milites, Venatores,/ etc.

Cerdonum magisteria superstitiosa

Germani observant magnas superstitiones circa istas omnes artes. Cum magnis enim ceremonijs creant magistros /s-et/ in vilissimis artibus: scilicet si quis vult esse Sutor, aut Sartor, /s-aut Figulus/, ille debet per aliquot ~~certos~~ definitos annos prius servire gratis alicui mag/ist/ro, apud quem discit: deinde debet peregrinari per varias urbes Germaniae: deinde debet ~~et~~ facere specimen suae artis, et dare examinandum ceteris omnibus artificibus: deinde debet solvere certam pecuniam, et /s-praeparare/ prandium seu computationem magistris et socijs suis: et ita acquirit privilegium, ut possit consuere calceos, aut caligas /s-aut facere ollas/. Istae tot ceremoniae sunt superflue et ridiculae: et non observantur apud alias gentes.

7.

Licentia et inso=lentia Scholarium.

*²¹Circa artes vero liberales et circa doctorales /ital./ facultates ~~magni~~ /s-Enormes/ fiunt abusus per Europam. In Italia enim in quibusdam locis, praesertim Paduae, scholares, qui in Academia student istis scientijs, habent nimias libertates et privilegia: nimirum, ut non possint capi a lictoribus publici officij, sed tantum a rectore academico. Igitur illi scholares, cum sint nobiles, iuve=nes, et divites, consequenter fiunt ex tali libertate etiam insolentes. Con=tinuo *de nocte vagantur* armati per urbem et perpetrant plurima homicidia ex sola insolentia*.

8. *Abusus Germanorum in multitudine Scholarium.*

*²²Apud Germanos vero non solum dantur scholaribus ista grassandi privilegia, et omnes /s-volentes/ admittuntur ad ~~eas~~ scholas; sed etiam omnes quicunque volunt discere, et non habent panem, ut manducent, sustentantur publicis sumptibus, aut

478

eleemosinis. Ubique in urbibus, ubi sunt scholae, sunt etiam domus quaedam pau=perum scholarium, quae appellantur bursae, et seminaria. Ibi admittuntur ad hos=pitandum omnes pauperum et mendicorum filij; et sustentant se eleemosinis, quamdiu frequentant scholas. Hinc fit, quod innumeri rusticorum et mendicorum filij confluunt ad istas otiosas Literarias artes: ~~adeo ut aliquot centeni et milleni videantur semper frequentare scholas:~~ quia sperant per eas se ~~acquisituros~~ futuros esse doctores Iuris et Medicinae, et acquisituros magnos honores et stipendia. Idcirco in una aliqua urbe semper videntur aliquot centeni et milleni frequentare scholas, ubi sufficerent 40. Isti ergo quando absolvunt sua studia, et sese circumspiciunt: animadvertunt se male impendisse suam iuvenilem aetatem. *Non enim* omnes possunt fieri doctores medicinae aut iuris, et si fiunt, non possunt omnes habere stipendia apud reges. Artem me=chanicam nullam dedicerunt. Ad agriculturam vero redire eos et pudet et taedet; eo quod sint in otio et in literarum studijs enutriti. Idcirco desperati haerent, et nesciunt, quo modo *sibi lucrentur* panem ad manducandum. Alij non ex bona voluntate, sed ex desperatione

²¹ Вальденберг, с. 284.

²² Вальденберг, с. 286–287.

fiunt sacerdotes aut monachi. Alij addicunt se militiae illi ~~imp~~ /s-impiae/ licentiosae et latrociniali; ~~prout est~~ /s-qualis est omnis/ militia apud Germanos. Alij ~~alio~~ alio dilabuntur; et fiunt desperati ac pessimi homines. ~~Perpetrant mille scelera latrocinia et scelera~~ /s-Pauperes enim, et Otiosi, et literis ac Garrulitate instructi homines Hereses novas aut ipsi ~~inveniant~~ /s-excogitant/: aut alibi inventas ~~invehunt~~ et /s-sua garrulitate domi/ propagant. In iudicijs calumniöse et perfide interpretantur leges; /s-perturbant iudices: / lites faciunt aeternas: exsugunt hominum substantias: et faciunt desperari iustitiam. ~~Et alia denique mille~~ In rebus politicis excogitant, ac principibus suggerunt impia et diabolica consilia et alia mille latrocinia et scelera perpetrant. ~~tantum ut pigrum inanem et pigrum suum ventrem possint implere. Quare?~~ Et quare ista faciunt? Quia sunt Pauperes, et Otiosi, et Literis ac garrulitate instructi: ideo vertunt se in omnes figuras, ut possint inanem et pigrum suum ventrem implere. Quod si autem non ~~tot homines~~ /s-tam multi/ studerent doctrinis; sed tantum quot sunt ~~necessarij~~ reipublicae ad publica officia /s-necessarij/ (:ceteri autem

479 ~~267~~

studerent agriculturae et mechanicae:) tunc nulli homines literati essent pauperes, /s-otiosi/ et desperati: sed omnes occuparentur in publicis patriae officijs: haberent honestas occupationes, et commodam vitae sustentationem: et ita non haberent necessitatem, neque tempus ad meditandas hereses, legum calumnias, et alia scelera*.

9. *Artes otiosae non debent per=mitti liberae.*
Concludendum.

*²³ Si ~~hoe~~ /s-in Russia/ omnibus liberae permetterentur istae artes otiosae literariae; omnes ad illas certatim *confluerent*, relictis aratris et *malleis*: et relictis quoque libris ecclesiasticis, et nemo vellet discere psalterium, neque alias preces divinas. Idcirco pauci

²³ Вальденберг («Государственные идеи») цитирует текст до с. 481 с пропуском цифр и подзаголовков на полях. С. 289–292, 302. (В произвольном порядке).

debent ad eas admitti: hoc est Magnatum et Curialium nobilium /s-seu Camerariorum/ filij: et ex infima nobilitate non nisi paucis=simi, quot videbuntur necessarij ad servitia curiae. Et isti omnes, priusquam admittantur ad scholas, debent prius examinari, et se probare, quod optime calleant recitare Sclavinicum psalterium, et reliquas preces et cantiones ecclesiasticas. Et hoc ponatur eis pro examine, et conditione, et pro signo bonae memoriae. Alioque non admittantur ad literas peregrinas.

10. *Populus simplex, felix, sicut Adam nesciens bonum et malum.* Germanus quidam dicebat: Quamdiu Russi non habebunt scholas et doctrinas peregrinas; tamdiu semper erunt miseri et caeci; nescientes Bonum et Malum. Respondit quidam ~~alijs-gentis fautor~~ /s-zelator gentis/ ac dixit: Imo vero quamdiu Russi non habebunt scholas, erunt felices ac beati, sicut fuit Adam in paradiso ante peccatum, nesciens Bonum et Malum. Quamprimum autem aperti sunt per peccatum oculi ~~Adamo~~ /s-eius/, ut sciret Bonum et Malum, protinus /s-“factus est miser, et”/ eiectus ex paradiso, in ~~mundanas miseras~~ ad sudorem et laborem et ad omnes reliquas mundi miseras. Quid vobis prodest o Germani, quod habeatis omnem scientiam? Una quaeque ~~mul~~ rusticana mulier apud vos legit sacras literas, et disputat cum sacerdotibus de praeceptis Dei. Et interea omnes vos nec unum habetis monasterium, nec unicum monachum in tota gente, nec unicum *commune ieiunium* in toto anno, et ne unicum signum alicuius /s-communis/ boni operis aut paenitentiae. Ita scientes bonum

480

et malum ~~exciditis~~ /s-eiecti estis/ ex paradiso *Ecclesiae* Dei. Satiusest erat ignorare tantas subtilitates: et manere apud doctrinam sanctae matris ecclesiae.] Ita ille. Ego autem hoc non ideo affero, quasi putem omnem doctrinam inutilem, aut nocivam esse nobis. Sed ~~potius, hoc~~ dicere volo: quod nimia multi=plicatio doctrinae sit perniciofa; sicut moderata autem doctrina est et utilis et ~~omnino~~ necessaria. Sicut et omnes aliae res optimae, si ~~nimum~~ /s-supra modum/ multiplicentur fiunt malae et pessimae. Vinum moderate sumptum prodest sanitati et acuit intellectum: immoderate sumptum destruit sanitatem et intellectum. Ignis moderatus,

positus in fornace, calefacit domum; immoderatus comburit domum. ~~...Hedantur~~ Homo prudens, si habet arma in manu, non utitur eis nisi contra hostes patriae; homo furiosus, si corripit gladium, laedit illo patrem et fratrem suum. Item si in aliquo regno soli nobiles et milites regij ~~habent~~ gerunt arma; ceteri autem mechanici, oppidani et rusticani homines, non gerunt arma; tunc optime servatur obedientia, et ~~pulcherimus~~ pulcher est ordo in illo regno. Si autem /s-alicubi/ et milites, et oppidani rusticanique homines (:ad quos non pertinent arma) omnes promiscue arma gestant; /s-et iactant libertates;/ tunc ibi magna est confusio, et non potest esse ~~perfecta-obedientia-regis~~. ullus bonus ordo nec iustitia. Eodem modo si omnes homines promiscue /s-“frequentant scholas, et”/ tractant scientias; necessario magna exinde sequit confusio et corruptio in ecclesiasticis et in politicis rebus. Debemus notare, quod Graeci, Germani et ceteris populi buccardi²⁴ superant nos multum non solum scientia, sed etiam Impietate, Lascivia et omni Malitia. Idcirco dum ab eis accipimus aliquod bonum (:sive spirituale, sive corporale:), debemus sedulo cavere, ne simul etiam aliqua mala accipiamus. Nostra ingenia non sunt capacia tantarum subtilitatum: ideo non debemus scholas promiscue pro omnibus admittere: quia exinde sequeretur magna

²⁴ Слово buccardi, или bucardi (от bucardus) встречается на с. 220 (barbari boccardi), 480, 487 и 495. Оно используется для противопоставления изошренных европейцев неиспорченным славянам. П.А. Бессонов в своем черновике к 3 части издания в первом случае (к с. 480) написал, что слово неразборчиво, а во втором дал примечание: «bucardi противопоставляется barbari, т.е. это «цивилизованные»». Но в этом втором случае пояснение есть в самом тексте, cum bucardis, sive cum sapientibus Europae populis, т.е. с «букардами», или премудрыми народами Европы. Это слово, возможно, неологизм Крижанича, происходит от слова буца, одно из значений которого «болтун», с прибавлением пейоративного суффикса -ardus. Другой вариант – отсылка к обозначению одной из форм силлогизма, название которого образовано слогами bo, car и do что подтверждается заметкой автора на поле указателя 9об. (См. выше, прим. 75). Не исключено, что это своего рода комбинация обеих этимологий. См. также примечания к русскому переводу.

morum et politiae corruptio. Sed debemus potius conservare gentem ~~m~~ /s-felicem in/ simplicitate: sicut ~~erat~~ Adam /s-“erat felix”/ in paradiso, ~~nesciens~~ /s-antequam sciret/ bonum et malum. Salomonem sapientia non salvavit; sanctam autem virginem et martirem Catarinam sapientia (:cum Dei gratia) salvavit, sicut et filios, quos illa convertit ad fidem et martirum. Sapientia enim est ex illis rebus, quae sunt aptae /i-magna multa mala/

481 268

et magna bona facere; et sunt hominibus necessariae: sicut sunt Arma, Ignis, Aqua etc. Sapientia debet committi non omnibus, sed paucis: quorum si aliqui incipiunt insanire, possunt ab reliquis so=cijis et a toto populo reprimi. At si totus populus per sapientia inciperet deli=rare, nemo ~~pt~~ /s-posset/ eum corrigere. In summa, sicut in omnibus rebus, ita et in /s-usu/ sapientiae debet /s-servari/ aequilibrium et medium. Sapientia nec est penitus reprobanda, nec omnibus permittenda*.

11°. *Artes Ludicrae, Demoniacae, Sostisticae.*

*Sciendum est insuper, ~~vanas~~ /s-aliquas/ artes sive doctrinas, ~~Bonas et Improbas~~ /s-esse improbas, et cavendas./ Tales sunt:

1°, Ludicrae artes ~~sunt de pub~~ et exercitia: ~~st~~ /s-scilicet/ Saltatio, Pugilatus, etc: de quibus diximus supra in heresi 6, fol: 465. Cartiludium, Hastiludium

2°, Spectacula ludicra: Comediae, Funambulatio etc.: ibidem.

3°, Artes demoniacae: Astrologia, Alchimia, Magia. ~~de quibus dicemus seorsum.~~ Istis istis non artibus, sed imposturis demonum, ~~decipiuntur~~ /s-seducuntur/ multi viri divites, principes et reges ipsi. De ipsis loquemur seorsum. Istaе omnes Ludicrae (на поле:) *et Demoniacae artes non debent admitti: quia vel habent in se certum peccatum; vel sunt proxima occasio ad peccandum.*

4°, Sunt Artes quaedam *Novae*, Sostisticae, Inanes et Fallaces: quae appel=lantur Secreta. Excogitat quispiam aliquid circa artificium igniarium: /-sive/ circa pulveres tormentarios: et fingit illud ab alijs ignorari, et esse secretum; et commendat quasi valde utile. Ut ita magnum praemium aut stipendium assequatur. Talia quamvis essent vera: tamen plerumque sunt inutilia*. Nunquam enim veniunt in usum serium: sed solummodo serviunt ad ludum, et ad

spectaculum. Et si bene examinantur; plerumque ~~coniuncta sunt /s-~~
et ad/ ~~cum aliqua magia~~. adiunctam sibi habent magiam.

Ars Contramassaria. Ars Squadronaria

*Talis est etiam nova, a Germanis conficta, ars Exercendorum Militum et /s-curiose/ Disponendarum legionum. Haec enim ars (:excepta una et altera praecep=atione:) tota est vana penitusque inutilis: ad ludum solummodo et ad ostentationem servit; ad seriam victoriam nihil prodesse potest.#

#Germani fingunt in hac sua arte latere abscondita misteria: et nulla latent in ea nisi ludi. Per *eam* hoc tempore Russiacae genti ingens dedecus intulerunt: et ingentia praemia reportant. Per eam magna detrimenta *passae* sunt nostrae militiae, praesertim quod ego ipse oculis spectavi, Tobolijs in Sibiria, in bello Bascirico. Si non adfuissent Germani ductores, primo statim tempore facillime, per Dei gratiam fuissent caesi Basciri#.

Architectura militaris

In eodem numero est ~~Et~~ Architectura militaris,* et multa Ingeniariorum praecepta:

quae in praxi in mille annis semel servire non possunt; praeser=tim in nostra Russia: ubi ob penuriam lapidum arces fiunt lignae non muratae. Observandum est: quod Ingeniarij isti multa iac=tant; quasi vera artificia; quae tamen sunt magicae imposturae. Talis

482

fuit ille Ingeniarius, qui tempore Seini sub Smolensco promittebat supra certas tabulas unam legionem militum mittere in ci/vita/tem. Idem ille ma=gus redux ex Russia /s-“totus a vertice ad calces auri indutus”/ venerat Birzas ad Radivilum, ubi princeps ille fabricabat arcem. Et ut arx esset ~~fortior~~ inexpugnabilis, iubebat dirui fundamenta muralia iam posita, et poni nova fundamenta: et in fundamentis volebat infodere aliquot homines vivos. Iste cum postea habitaret prope Rigam, venit ad eum quidam alius Germanus Alchimista, Aurifactor: qui sibi magnum nomen Rigae comparavit: et aurum eius ab aurificibus Rigensibus ~~tae~~ pro optimo /s-aliquamdiu/ laudabatur. Ille igitur ~~dixit in~~ factus est gener illius Inge=niarij: magus magi: Et in summa reputatione fiunt apud

magnates illius loci. Sed post aliquot tempus deprehensae sunt eius impostoriae—~~artes~~/s-uræ/ et fraudes: et ipse publice per Carnificem virgis cesus est ex urbe, et in exilium actus: et imago eius /s-in/ furcis suspensa. Haec audiui ab homine qui omnia ista praesens spectavit. ~~et bene Etc.~~

12.

Doctoratus est Vanitas.

*Doctoratus artium est mera Vanitas. Quando aliquis fit doctor, non ~~addit~~ /s-accrecit/ ei quidquam de doctrina, sed tantum datur ei unum nomen, quod prius non habebat: et testimonium publicum doctrinae. Et ex hoc consequens mundanus fastus, et vana gloria. Monachis et sacerdotis (:qui abrenunciarunt pompis seculi:) minime decet appetere aut suscipere istam vanitatem; sive doctoratum Theologiae.

Iuridica schola vana.

Doctoratus in Iure etiam non est necessarius; sicut et ipsa tota doctrina et schola Iuridica est vana et inutilis. Multitudo enim legum (:super quam versatur ista schola) est perniciosa: quia per eam non administratur, sed destruitur iustitia; sicut ex ipsismet Germanis omnes viri graves et ab affectu liberi conqueruntur ac profitentur. Sufficit iudicibus breviter ac simpli=citer descriptas habere quasdam Admonitiones, *breves*, quas vocant Regulas Iuris: et tractatum de Iustitia illo modo quo in bona ethica et in teologia (:absque vanis ambagibus:) simpliciter tradi solet. Quidquid amplius Iurisconsulti addunt, /s-id/ totum est irregulare, confusum, perplexum, vanum, et non ad dilucidandam, sed ad evertendam

483 ~~269~~

Poetica ars *etiam* est mera vanitas. Nobis praesertim Sclavinis /s-ipsa/ non est appetenda, neque tentanda: quia est nobis impossibilis. Inter omnes enim linguas nulla est minus apta ad componendos versus qualescunque, quam nostra sclavinica.

Retorica /s-verbosa vana,/ La=conica, bona.

Retorica si recte breviterque tra=datur, digna est cognitione: vana autem est, si tractat de eo, quomodo quis possit inanes sermones amplificare, et plurimum garrere. Apud antiquos laudi dabatur

loqui Laconice; hoc est, breviter et prudenter. Laconica igitur Retorica est bona: quae breviter et ad rem apte loquitur.

De musica: quid in ipsa laudandum aut vituperandum sit, dicemus seorsum.

Doctrinae sunt faciles: si recte doceantur.

13. Postremo advertendum est: Quod plerique, qui aliquid de doctrinis intelligunt, fin=gunt ac narrant hominibus rudibus, eas mirabilia misteria continere, et nimium abstrusas difficilesque esse; cum tamen /s-pleraque isti doctrinae/ non sint mirabiles, neque diffi=ciles: sed possint earum fundamenta et misteria parvo labore ac tempore acquiri, si recte doceantur. /s-Suppositis tamen fundamentis Grammaticae, Aritmeticae, et Musicae, quae in pueritia disci debent./ At magi qui /s-eas/ docent (:ut obtineant reputationem) de industria multiplicant verba, obscurant res multiloquio, et protrahunt tempus in longum. Si nos volumus doctrinas istas habere: debemus eas ad brevem et claram metodem contra=here: et ita ~~fa~~ cito facileque addiscentur.

Filosofia utilis, ad recte iudicandum.

Filosofia /s-“praesertim fisica et Dialectica”/ plurimum prodest ad hoc: ut homo possit dignoscere, quod sit pos=sibile naturaliter fieri, Et quid sit magicum. Et hoc est utilissimum /s-hominibus/: et f/iloso/fia hoc nomine valde est laudanda. Praeterea prodest filosofia: Ut homo agnoscat terminum potentiae suae intellectivae, et ignorantiam suam.

Filosofia enim fere non est aliud, quam admiratio operum Dei, sive Admiratio mundi. Homines putantur esse sapientes; et non sunt: sapi=ent/ia enim Humana ~~fa~~ terminatur in Admirationem: admiratio autem est signum Ignorantiae. Illas enim res solemus admirari, quarum causas ignoramus: et ubi causam scimus, non miramur. Qui ergo totam filosofiam, et omnes doctrinas percurrit, is non assequitur ~~finem et intentum~~ /s-terminum/ scientiarum; sed pervenit ad ~~finem~~ terminum sui intellectus, et agnoscit eius debilitatem. Hinc est illud scripturae sacrae dictum: Cum consumaverit homo, tunc incipit.]

484

Filosofia nobis proderit ad hoc: ut /s-non/ haereamus attoniti, neque miremur Germanorum vanitates: Et ut non sinamus nos

decipi ab ipsis: sed ut possimus reste de rebus iudicare; et scire, quid sit naturaliter p/ossi/bile, et quod imp/ossibi/le in vanis, falsis, et demoniacis ipsorum artibus: in magia, astrologia, alchimia, et similibus.

14.

Iesuitarum et Piàcorum instituta.

Si quaerat aliquis de Iesuitis, an sint admittendi: ratio respondere videtur, quod possent admitti, si vellent (:omissa *dictione* ~~---adi~~ *verbosarum* istarum discipuli=narum:) in sola pietate populum erudire: et si vellent ad ritum nostrum transire. Verum illi neutrum horum duorum facerent. Sciendum ergo, quod Iesuitae ~~sunt utiles ad pietatem promovendam~~ pro suo primo et ultimo fine habent, homines docere et movere ad pietatem: et ut habeant concursum populi, utque iuventutem divertant a noxijs vitijs, pro medio assumpserunt docere scientias. Promittunt igitur docere sc/ient/ias: sed non agunt sincere. Quod possent parvo tempore docere, ipsi in longum tempus protrahunt: et multis ambagibus inutilium verborum suos discipulos detinent. Et hoc eo fine: ut iuvenes diutius maneant sub ipsorum disciplina. Praeterea promittunt omnia ista: et nihil perfecte edocent, nisi Grammaticam, Reticam, et inanem/s-issimam/ Poeticam.

Apparet ergo, quod Iesuitae possunt esse utiles, ubi iam antea omnia plena sunt li=centia, et dissolutione, et inani garrulitate. Iesuitae enim in illis clamoribus et garritionibus conantur iuvenibus inspergere aliqua semina pietatis. Apud nos vero ubi res integrae et quietae sunt, et mentes hominum non sunt infascinatae istis vanitatibus, nullo modo debent admitti Iesuitarum doctrinae. Quippe etiam in Italia post Iesuitas surrexerant quidam religiosi, qui appellantur Scholae Piae: isti docebant omnes mendicorum filios ~~scrib~~ legere, bene scribere, et aritmeticam. Papa autem Urbanus iudi=cavit superfluam et inanem imo nocivam esse ipsorum curam: ideoque eos cassavit, et multiplicari vetuit. Eodem modo Iesuitarum modus apud nos non est utilis.

485. 270

Iéres Politicznaia 9.

Ob inorodnom swätaniu.
Gledi lista139: i simo prenesi wes on razdel²⁵.

Iéres Politiczna. 10.

Ob Posôlstweh, i ob Posrédiñeh

1. *Soblazni raznije, okol Poslow, i Pos=rednikow.*
Germani docent /s-I^o/ in eo reputationem acquiri; si quis rex (3) emettat (1) ad (2) alios splendidas et pomposas legationes. ~~Item~~ /s-Secundo Germani/ in pactis et contractibus suis omnia agunt per mediatores. In his rebus nostri homines vehementer decepti ac ludi=ficati sunt innumeris vicibus: et ad hoc quotidie graves tentationes, damna, et dedecora accipiunt. Ponemus igitur hic primo loco Cominei s/enten/tiam et doctrinam de Legationibus: ~~qui libro 4, fol. 443, ha hoc modo scribit: deinde loquemur de nostris erroribus.~~

2. *Pod oblícziem Posôlstwa sçetnije wêci se deiut.*
²⁶Frater regis Gallorum /s-in uxorem/ postulabat sibi ~~uxorem~~ /s-dari/ filiam /s-“et heredem unicam” Caroli/ ~~eiusdem~~ principis Bur=gundiae ~~ditissimi~~ /s-potentissimi/. Rex fratri invidens conabatur illud coniugium impedire. De hac igitur re Comines /s-de legationibus/ scribit hoc modo: (1.4.f.443²⁷) Commeabant inter ~~ipsos super ea re~~ /s-regem et inter principes rebelles/ plurimi legati: alij secreto, alij palam. Ea res non caret suis incommodis et periculo. Sub legationum enim sp/eci/e multa saepe pernicioſa

²⁵ В издании 1965 г. этот раздел оставлен на прежнем месте рукописи, а П.А. Бессонов перенес его в начало своего черновика текста и перевода неизданной части, ОПИ ГИМ, ф. 56, д. 61, затем с л. 300об. начинается раздел 10.

²⁶ Этот отрывок в черновике П.А. Бессонова выпущен.

²⁷ Сверено по изданию Duo gallicarum rerum scriptores nobilissimi. Frossardus in brevem historiarum memorabilium Epitomen contractus; Ph. Cominaeus de rebus gestis a Ludovico XI et Carolo VIII. Francofurti, 1594, которое было у Крижанича см.: Крижанич Ю. Политика, с. 704. В русском переводе с французского (Коммин Ф. де. Мемуары / пер., ст. и примеч. Ю.П. Малинина. М., 1986) цитируемых разделов нет.

tractantur. Quamquam fieri non potest, quin princeps interdum multos mittat, et multos accipiat. Sed *prudencia* singulari /s-“et dexteritate”/ opus est in tractandis exteriorum legatis. Amicorum legati (:de quibus nullam habemus suspicandi causam:) liberaliter et honeste sunt tractandi. Facienda est eis interdum conveniendi principis pot/es/tas; si modo sit prudens, et decora specie. Alioqui praestat eum rarius conspici; vel non diu insistere colloctioni. In colloquendo provideri debet, ut sit eleganter vestitus: et de illis, qua responderi oportet, edoctus, et ut mox revocetur a colloquio congressu. Non enim diuturna est principum benevolentia.

3. *Poslôw iest trêba skôro otprawyât.*
Cum autem legati veniunt ab aliquo principe parum amico; tametsi in ea re pericu=lum est non leve; excipiendi tamen sunt non incommode: et destinendi idonei homines, a quibus tractentur: Ut cognoscatur, quod agant: cum quibus colloquantur: Et quos habeant sibi familiares. Et ut homines leves et seditiosi non habeantur ad ipsos aditum. In omnibus enim (2) familijs (1) principum semper sunt aliqui, qui

486

mutionem aliquam et res novas cupiunt. Et quoniam periculi plenum est, habere domi suae hostem: consultum est, quando citius eiusmodi legatos dimitti oportere. Verumtamen ita, ut non habeant occasionem conquirendi de inospitalitate.

4. *Szégowim na=ròdom gûsto Pos-lowânie prigodno.*
Sed ne bello quidem exorto sunt intermittendae pacis tractationes, aut repudiandi legati. Verum audiendi sunt omnes; et invicem nostri ad hostem mittendi: ijsque mandandum, ut diligentissime observent, quid quoque tempore agatur: quo cum quibus col=loquantur. Crebro mittendum est: etiamsi hostis iubeat abstinere de=inceps, et commeatu prohibeat. Nullus enim explorator potest habere facultatem tam multa cognoscendi, quam legati. Nam qui sunt prudentiores principes, dant operam, ut etiam apud adversarios habeant aliquos tibi benevolos. Dicet aliquis: Si quis tam frequentes nuncios mittat, futurum est, ut hostis fiat insolentior. Atqui in ista re nihil est mali: at interea de ipsius rebus et consilijs semper aliud cognoscetur. Et quamquam eandem

rationem hostis instituat, et suos nuncios mittat; non tamen idcirco est desistendum a legationibus: sed vel ob hanc (2) causam (1) solam insistendum est legationibus: ut variae res cognoscantur.

NB. Fragor osobito iest prigodno.

5. Porro non omnes aequae ingeniosi, neque aequalem habent rerum usum. Quo quisque prudentior est in eiusmodi tractatibus; eo cum maiore fructu et honore in ijs versatur. Quod ut clarius intelligi possit, explicandi causa aliquid sum dicturus. Pactio nulla facta fuit unquam inter Gallos et Anglos, in qua Galli ingenij vi et acrimonia non praestiterint: adeoque proverbio dicitur inter Anglos, (:quod ipsi mihi aliquando in rerum tractatione recitarunt:) Quoties cum Gallis praelio concertarunt, victores se plerumque fuisse: quoties vero cum illis pacta confecerunt, detrimentum semper aliquod accepisse.] Et recte quidem ita iudicant. Habet enim Gallia praestantissimos viros: et ex ijs non paucos, quibus recte committi possint maximaque rerum ~~tractatio~~ gubernatio. Fui prolixior in hoc sermone de legatis; sed non temere sum immoratus. Multa enim sub praetextu legationum, et ab alijs vidi fieri, et ipsemet feci aliquando callide et insidiosae.]

6. *Neieml'yi nâse bré=mena, kóego nemożesz nosi.* Alibi ð scribit Comineus. /s-fol. 358/. Inter regem et principes crebri commeabant nuncij. Partim ut de rebus quae gerebantur cognoscerent: partim ut ad defectionem aliquos

487 271

solicitarent. Alij etiam, ut serio res turbatas componerent: sed isti minus prudenter agebant: nimis enim Rex et Carolus erant circumspecti, et ad rem suam intenti. Sed sunt aliqui regum ministri qui sibi per=suadent, se posse explicare negotia; quae tamen qualia sint, saepe magna ex parte ignorant: /s-«eo quod illi, a quibus qui eos mittunt, non semper patefaciunt se eis totos.»/ Porro sicut principes debent providere, quibus nominibus rerum tractationem committant: ita illi, qui mittuntur, debent explorare suas vires; neque subire ullum munus, cui reputent esse impares.] Et alibi: fol: 760. Omnium mortalium optime Ludovicus rex calle=bat artem dirimendi societates atque federa: Et in ea=te eo non parcebat ulli sumptui, neque labori.]

7. *Posôlstwa Ewropliân wsà lèstna i nescîra*
Ex (2) allegatis (1) hactenus Cominei verbis colligere possumus:
1°. Sicut res olim procedebant inter Anglos et Gallos, ita hodie procedunt inter nostros homines et Germanos. Quotiescunque enim /s-nos Russiani/ Russi cum Germani bello de=certarunt/s-vimus,/ semper fere victores fuerunt /s-fuimus/: quotiescunque autem cum ipsis pacta inivimus, semper damna et dedecora non
bin gravissi=ma passi sumus. Hoc praesertim apparet in pactis quae facta sunt cum Suedis anno 7119, et /s-postea/ anno 7170.
2°, Apparet ~~ergo~~, quod Germanis plurimum expedit agere nobiscum per frequentibus/s-es/ legationibus/s-es/, et /s-per/ longos tractatibus/tus/ ac sermonibus/s-nes/. Quia isti habent apud nos innumeros exploratores: et quia /s-nimum/ superant nos as=tutia et ingenio. Nobis autem expedit /s-quam/ rarissimos et brevissimos cum ipsis tractatus institutos quantum possibile est, abstinere a legationibus, /s-a/ tractatibus, et /s-ab/ omni conversatione ~~cum~~ «bucardis²⁸, sive cum cum /sic/ » sapientibus Europae populis. Cum barbaris autem populis possumus interdum utiliter miscere legationes
3°, Ex dictis discimus: quod reges Europei solent missitare nuncios propter has plerumque causas. ~~Ut impedian~~
Ut impedian aliorum progressus, incrementa, et consilia.
Ut dirimant federa et amicitias principum, et serant Zizania.
Ut explorent res et consilia aliorum.
Ut tentent aliquos ad defectionem et proditorem.
Ut constituent sibi exploratores in regnis alienis.
Ut onus belli avertant a se, et devolvant ad alterum principes.
-

Hoc stet pro numero 8. ~~hie~~ scilicet hic in ordine: et verso folio ponatur numerus 9. /i-conclud:

Maxime vero tunc, quando nos sumus aliquo bello occupati; Germani ~~sole~~n sciunt nos ita terrere, ac dementare, ut deducant nos vel ad Desperationem, vel ad Vanam spem auxilij ab ipsis obtinendi. Et hoc modo efficiunt ex nobis, quidquid volunt. Item

²⁸ Примечание Бессонова – bucardi противопоставляется barbari, т.е. это «цивилизованные».

in tali tempore, quando nos alio bello distinemur, ipsi invigilant semper ut aliquid rapiant per occasionem. Ita anno 1581, /s-in/ septembri 5, cum Stefanus rex obside=ret Plescoviam, Germani ceperunt Narvam et alia quaedam loca; et Stefanus dixit: Ego custodio retia, Et Germani capiunt feras.] Ia brîgu miriž, a Nimci lowet zwîri. Ich bawahr die garn, aber die Shweden fangen in dessen die wilden Shweinen.

488.

8. (9) *Nijediń Ewropskij Krâly nemislit drugomu
sćiro czto dobra uc/zini/t.:*

Concludere ergo et pro ~~certa statuere~~ /s-„infallibili regula tenere
~~scire~~”/ debemus: Quod quotiescunque principes /s-„europei”/
mittunt aliquo suo legatos, semper agunt causam suam, et non
alterius. Item ~~pro /s-infallibile/ cer=tissima regula tenendum est~~
Quod nullus Europeorum rex praebebit alteri sin=cere auxilium,
nisi /s-ibi/ viderit suam lucrum. Et (3) Europaei (1) solent (2)
quidem invitare et admittere ~~mediatores~~ alios principes in
Mediatores suorum cum alijs tractatum; /s-verum id faciunt,/ non
quod sperent inde ullum ~~verum aut~~ sincerum auxilium: sed ut per
varias machinationes possint tempus extrahere; aut alio quocunque
modo ~~ut possint~~ parti alteri aliquid incommodum creare, et suam
causam promoveri. Valde ~~nos laedimus~~ /s-ergo nos/ (2) nostram
(1) reputationem, /s-laedimus/, et nimium ridiculos coram mundo
nosmetipsos ~~ostendimus~~ ostentamus: si speramus, Quod rex
Galliae, aut Germanorum, aut Anglorum, aut Danorum, /s-etc:/
~~aut quiscunque abo~~ velit nobis fide=liter aliquid auxilium
praestare: aut inimicos nostros lacessere: aut ad pacificationem
nostram serio cooperari, et sincerum mediatorem agere; nisi /s-
forte/ exinde lucrum ad se resultare cognoverit. Tale autem
ipsorum lucrum plerumque non potest fieri absque damno et
dedecore nostro. /Вставка: O quam sapienter agunt Turci: qui
tales mediatores nunquam quaerunt, nec admittunt. Ad Basilium
Suiscium imp/erato/rem nostrum miserat legatum Carolus
Suedorum rex, et dicebat: Quod quasi bonus vicinus valde
affligebatur de angusto statu et rebus adversis regni: et offerebat
auxilium. ~~quod et missum est, et fuit causa excidij regni urbis~~

~~Mosquae.~~ Istud autem erat mendacium: quia Carolus /s-Suedus/ non angebatur propter nostras angustias (imo potius gaudebat de illis); sed invadebat regi Polonorum Sig/ismun/do (3) incrementum (2) et (1) felicitatem: quia cum ipso litigabat pro regno Suedorum. In fine apparuit veritas; quam fideliter optabat Carolus opitulari Huic regno: quando cepit Novogradum: et quando cum mediatoribus Anglis confecta sunt ~~paeis~~ pacta nobis iniquissima.

Papa aliquando sollicitatus ab Imp/erato/re Io/ann/e Basilide, fecit offi/ci/um boni medi=atoris; et serio rogavit Stefanum regem ut ad pacem inclinaret. Verumtamen papa hoc fecit: ~~quasi nobis faveret potius quam Lehis;~~ sed quia sperabat, fieri posse: ut eccl/esi/a Russiaca faceret concordiam cum Romana.

Anno ni fallor 1655 misit Germanorum rex huc suum legatum, ~~sub nomine~~ quemdam /s-sacerdotem/ nominatum ep/iscop/um, /s-Alegrettum/ sub nomine

489 272

mediatoris, ut conciliaret pacem. Ille vero nihil aliud egit aut spectavit, quam ut res /s-turbatas/ magis perturbaret, et /s-ut/ nova zizania seminaret. ##

Sperant enim Austriaci et semper inhiant, occupare Lehiam. Et hoc facilius se obtenturos putant post mortem regis Cazimiri; si Lehis erit bellum cum hoc regno.

9. *Mi glupost /s-iz/iawlyaem, ako czto Poslom czużim weruem.* Igitur ~~Igitur~~ nos valde imprudentiam nostram publicamus, si speramus; quod aliquis rex velit nobis esse bonus arbiter et mediator. Et /s-grave/ dedecus est nobis: si re/s-c/ipimus eos in nostros iudices, in rebus quae ab ipsis procul sunt, et ad ipsos nullo modo pertinere possunt; Ex his enim illi superbiunt, et iactant se esse praeceptores et mag/ist/ros nostros. O res turpis atque dolenda: Ipsi nunquam hactenus invitarunt nos, neque Polonos, ad ulla sua negotia; ut essemus eorum arbitri aut mediatores: Nos autem tam /s-pueriles et/ fatui su=mus ut /s-quasi pueri/ in omni nostra actione imitemus, a quibus tam superbe contemnimur. Ipsi inter se utuntur arbitri, Vel talibus, ad quos res ipsa aliquo modo pertinet, aut devolvi potest; Vel invitant tales, de quibus certi sunt, ipsos sibi saltem hostes non esse. Turcos vero, et

Persos, et Lehos, et hoc denique gloriosum Russiacum regnum nunquam invitabunt ad ullum tale officium. Lites nostrae cum Lehis, ego non video, quomodo pertinere possint ad Germanos, Gallos, aut Anglos. Certum autem est: quod isti omnes plundrati (germ.) populi, sint Russis et Polonis iurati et implacabiles hostes, non minus quam ipsi demones: et magis Russis, quam Lehis, et quibuscunque alijs populis.

Neque aliud magis illi nobis optant, quam ut nos utrique mutuo nosmetipsos ad interneciones conficeremus. #

Nos igitur cavere debemus: ne unquam suscipiamus ali/eni/genas in Mediatore, Arbitros, aut Iudices litium nostrorum. Nunquam enim sincere egerunt, nec in aeternum agent

10. *Nimiae expensae, in ~~vanos~~ legatos externorum hic fiunt.* Olearius, et alij Germanorum Legati, qui aliquando ad hoc regnum missi fu=erunt, et de eo libros conscripserunt, ipsi hoc notarunt, et in libris suis scriptum reliquerunt: Quod in hocfugu regno fiant ingentes expensae in legatos externorum: maiores multos quam in ullo alio mundi regno. Plurimi enim inutiles legati recipiuntur: splendide tractantur ac do=nantur: et diu detinentur, sine utilitate aliqua. ~~Et plurimi proprie? inutiliter, imo cum maxima reputationis, et regni iactura, emittuntur.~~ Oportet ergo bene examinare: quos legatos oporteat suscipere, et splendide tractare. Et qui ~~sunt necessarij~~ videntur esse aliquo modo n/ecess/arij, illos oportet cito ex=pedire: qui autem otiosi, illos citissime expedire. Alibi non

490

Legatio non sit Numerosa. Habeat praescriptum numerum personarum: in mittendo, et in admittendo. admittuntur legati, nisi qui portant negotia digna regibus: et non veniunt cum nimio comitatu. Hic autem etiam mercatores Graecorum, et alij, suspiciantur solemmniter more legatorum; et aluntur ex curia.

11. *Multae Otiosae legationes hinc emittuntur; et reportant damna et opprobria.*

Notarunt etiam ~~in libris~~ alienigenae: Quod ex hoc regno plurimae legationes olim missae fuerunt, et etiamnum assiduae missitantur;

per suas nulla re=~~putatio~~ utilitas, et nulla reputatio accessit huic regno; sed potius damna maxima, impensae inutiles, denique, et contemptus /s-maximus/. Mittun=~~tur~~ /s-„nimirum”/ hinc legati frequentes ad reges remotissimos: ad Gallum, ad Venetos, ad Principem Florentinum, ad regem Kataiensem, et ad alios, cum quibus nobis nullum commercium est, nec esse potest. Quae res maximorum ludibriorum causa exstitit: et huius regni reputationem ~~prorsus destruxit~~ /s-vehementer diminuit, ac pene extinxit/. Sed inter omnia potissime dolendum ax deplorandum est: quod iam a longis tem=~~poribus~~ tenetur assidua missitatio legatorum inter hoc regnum, et inter Ce=~~sarem~~ Germanorum. Plurimi enim legati hinc illuc missi sunt; et plurimi illinc missi, hic solemnissime excepiti, et profuse donati fuerunt. Et tamen certum est: quod ex omnibus illis legationibus nunquam huic regno accessit tantum commodi aut reputationis, quantum valeret unam dengam. Damna autem, fraudes, derisus, /s-pasquinatae/ et opprobria facta sunt plurima et faedissima. ~~Nondum~~ Post inchoatum hoc bellum Litua=~~nicum~~: missus fuit /s-illinc/ huc quidam legatus baro, sive comes (prout mihi narravit chiliarcha Germanus ~~File~~ Vilelmus Vonzeit:)

~~Et ex suis comitibus fuit quidam, qui habuit composuit habuit librum integrum infamatorium scriptum de hoc regno ab alio quodam Germano Cesareo iam pridem conscriptum~~

Et cum ipso erant comites, qui ediderunt librum integrum Infamiarum contra hoc regnum: in quo libro omnia negotia et actiones, quae fiunt in curia ser/enissi/mi imp/erato/ris, minute enumerantur, et singula turpissime depinguntur, et in derisum atque in opprobrium trahuntur. Hoc vel ita factum est: vel ipsemet Vilelmus homo mendacissimus /s- ex se se/ confinxit. Certum tamen est: quod ~~ipsi~~ isti Austiracorum legati etiam sine libris superbissime spernunt gentem Russiacam: et appellant nos barbaros atque bestias.

491 273

12. *Legatio vana ad Cesarem, pro Titulis Mediatura.*
Piasecius scribit, quod anno 1614 missa fuit splendida legatio ex hoc regno, ad Mattiam Cesarem Germanorum: ad implorandam

eius intercessi=onem, ut pacem cum Lehis componeret. Et Caesar se ipsorum causae sequestrum, in proximis Lehorum comitijs, futurum esse promisit.]

Memini etiam me alicubi legisse: quod missi fuerunt aliquando hinc legati ad eosdem Cesares Germanorum:

Alia pro Titulis.

Ut peterent Titulum, et Iura Cesa=realia, pro nostris serenissimis imp/erato/ribus. Hoc si factum est, pessimo factum est: quia nemo dat, quod non habet: Germanorum autem Cesares nihil iuris habent in Russiam, ideoque nihil hic possunt disponere; sicut alibi fusius diximus.

Alia ad Papam, pro Titulis.

Anno 1593

Anno 1593 (~~ut scribit Piasecius~~) etiam papa Clemens VIII multum sollicitatus fuit per legatos pro Theodoro imp/erato/re /s-Iwanowitio/, ut eum regio titulo ~~donaret~~ /s-decoraret/. Sed papa constanter negavit, se id facturum: nisi Dux ille (~~sic loquitur Piasecius, qui haec scripsit~~) unionem cum eccl/esi/a Romana faceret.]

Sic loquitur, et memoriae prodit Piasecius. Hoc si factum fuit, etiam pessime factum est: quia papa nullum habet ius seculare supra regna mundi; ut potest dare cuiquam, aut tollere titulum regium. Quomodo papa (3) deposuerit (1) per (2) excommunicationem aliquos Cesares Germanorum de hoc alibi dicemus.

Alia pro Con=sanguinitate Augusti

Audivi a quodam homine Russo narrari ridendam et deplorandam stultitiam. ~~Diceba~~ Narrabat ille: quod imperato/r Io/ann/es Basilides miserat legatum, ad Cesarem Maximilianum: Ut antiquam, Augugsto Cesare manantem consanguinitatem, ~~recognoscent~~ (inter Io/ann/em et Maxi/mili/anum) recognoscerent; et ~~federa~~ sanguinis, atque /s-amicitiae/ a multis seculis interruptae federa renovarent. Illis legatis Maxi/mili/anus misit in campum obviam 100 millia hominum: prope muros iterum alia centum millia: et in ipsa urbe /s-per plateas/-exspectabant alia centum millia. Cum in ~~in conspectum~~ /s-ad manum/ venissent, apud Cesarem ad mensam sedebant 12 senes, legentes 12 libros: et profetabant

omnia quae erant futura in Russia. Ioannes, inquit, imperator feliciter regnabit. Post ipsum ~~regnum~~ magnas afflictiones /s-regnum/ patietur. Deinde /s-fiet/ ~~erit~~ imperator, cui nomen erit Michael. Hic erit potens et felix: et posterius eius in regno Russiaco cum summa gloria ~~in—perpetuum~~ /s-longis temporibus/ dominabuntur.]

Hic homo fatuus et nugator delaterabat: non expendens, quod per fabulas et mendacia, regum gloria non illustratur, sed potius obscuratur.

Presilânie nasze z' Nemci ni na kakowu slawu nit korist nam nerabit: tokmo iz nyego rażaiutse nam mnogoliczni ~~obmani~~, i wsemu switu widomi obmani, i slawi da precenbi

492.

naszije umenyszanie, i poslow da naroda naszego osmiwanie. Dobro bo wim, i oczima iesem gledil /i zubmi skripal/: kako tamo ni za cztoże naszi posli biwaiut ~~poczitani~~, /s-poczteni/, i oholo wozgorżeni. Nemci pak so szegawostiu nastoiet sicewo presilanie i porazumenie sohra=nyat: abo se nadeiut moć go užit k' obladaniu Leskogo kralyestwa; koe sut uže nadeianiem posijali i pożerli: i na sije Ruskoe takoże zijaiut: i uže za caria Fedora Iw/anowi/ça sposobow k' tomu iesut iskali. Satius ergo nobis est, sollicite cavere a conversatione talium callidarum gentium: quibus nos nunquam in astutia pares esse possumus: quique nihil aliud quaesunt, nisi ut subvertant, et ignominia afficiant nos.

13. *Nimis profusae et nume=rosae legationes sunt stul=tae, et non imitandae.*

Germani interdum instituunt legationes cum meram pompam, et vanam gloriam. Legati ~~cur—et~~ rotas suorum curruum argento munire/s-iunt/. Soleas equorum ex argento cusas leviter affigunt, ita ut facile decidunt, et a populo ~~inveniantur~~ /s-colligantur/ Et alias huiusmodi /s-vanitates ac levstultitias/ faciunt. Nos autem non debemus eos in istis ~~imitari~~ ostentationibus ~~imitari~~ aemulari: quia sine vana gloria, sine peccato, et sine stultitia esse non possunt. Quid enim stultius, quam de longinquo venire, et apud alienigenas opes suas ita inaniter iactare? Quid stultius, quam si legatus vult esse ~~plus, quam rex ipse~~ /s-maior ipso rege/ qui eum

mittit? Certum enim est, quod nullus rex curat suos equos argento soleari, et de industria soleas leviter attigi, ut amittantur: legati autem /s-„Germanorum”/ istud et alia absurda faciunt. ~~Ita nostro aevo Romae fecit quidam~~ Faciunt autem ideo, quia plerumque sunt titulati; markussi, aut principes: et stulta praesumptione volunt de gloria certare cum regibus. Ita nostra aetate Romae fecit quidam princeps Ekemperguus, legatus Cesari Ferdinandi III ad papam Urbanum VIII. Ita ibidem fecit Ossolinus, legatus regis Wladislai IV.#

Memorat Piasecius: quod quidam legatus Lehus ~~istam~~ /s-talem/ immoderatam profusionem faciebat apud Turcos. Ideo inquit Turci alium, qui post illum advenerat legatus, nolebant agnoscere pro legato, neque honorare, et dicebant eum non esse legatum Lehorum: eo quod non poterat talem profusionem facere, qualem fecerat antecessor.

Cromerus narrat de alio ep/isco/po Leho: qui Parisijs omnibus Academicis exhibuit splendidum con-vivium. Stultus homo putavit se obtinere gloriam ex prodigalitate, et potatione: et si homo natus in regione carente vino, alios in patria ipsorum Vino inebriaret, et seipsum cum illis. Sed bene ei (493) stultitia persoluta est²⁹: in convivio obtulerunt ei quemdam librum Pasquanicum, quem recenter ediderat quidam ~~canis~~ /s-latrator et momus/ Germanicus: deridens stultissimos mores Lehorum#

Davidi, Ciro, Alexandro, Augusto, et alijs antiquis regibus ignotae erant istiusmodi (2) vanitates (1) legationum. Hodie ~~etiam~~ /s-vero/ valde laudanda est

493 274

Turcorum et Persarum prudentia: qui legatus suos honeste quidem expediunt; vanas autem ostentationes ab ijs fieri nec iubent, nec per=mittunt. /s-Item raras, et non nisi pro rebus summa, n/ecess/arijs emittunt legationes./ Et tamen uti reges summam habent in mundo reputationem: maiorem quam Germani et Lehi per suas profusiones possint unquam acquirere. Imo si Turci frequentes, /s- et profusas,/ et pro levibus causis, et legationes

²⁹ На этом месте заканчивается черновик П.А. Бессонова.

emitterent: multum de sua reputatione deperderent. Nam quod rarum, hoc est solet esse et carum, et mirabile. Et miracula ipsa /s- divina/ (:ut ait s/anc/tus Aug/usti/nus:) assiduitate vilescent: ita ut earum miremur, nec tanti existimemus, ~~quam si sentit~~ /s- extimemus/ si fiant frequenter; ~~quomodo~~ /s- quanti/ exstimare ea solemus ~~raro~~ si fiunt raro.

14. *Pomposae legationes nobis dedecus f/aciunt, non gloriam.* Nos ergo nunquam debemus nimis numerosas, /s- neque/ nimis splendidas seu profundas, neque Ceremoniales (:sive ex levisque causis missas) legationes e=mittere: quia istae nobis nunquam gloriam, sed tantum ignominiam afferre possunt. 1°, quia n/ostrae/ l/egation/es non habent sc/ienti/am historiarum: et non possunt nimium verbosos ac figuratas sermones fo/rmare. 2°, quia in sumptione cibi, et in reliquo victu, non utuntur furculis, orbiculis, et alijs Germanorum /s--vanis/ ceremonijs, et cibeorum praeparationibus, et delicijs. 3°, quia ob ineptam /s- et absurdam/ vestimentorum f/orm/am nunquam possunt comparere gratiose ornati, ~~aut et elegantes~~, /s- neque graves, neque spectabiles, et mirabiles/. 4°, quia capite toto ~~raro~~ tonso, aut crinibus per frontem pendulis, et barba /s- inculta/ hispida, satiris similes apparent. 5°, et quia denique vultus pulcritudine cedimus ~~compluribusque~~ /s- plerisque/ Europae populis. Porro in omnibus congressibus, (~~ubi simul conveniunt diversarum gentium l/egation/es~~): (:sicut scribit Comineus:) semper alteri in alteris observant ista extrinseca accidentia, et q/uae/runt, n/um/quid in alijs vituperare possint, unde semetipsos illis praeferant, et meliores esse doceant. Cum igitur in nostris hominibus tot causae sint, unde alij nos (2) despiciere (1) facile possunt: praestare et quidem maxime expediet (~~si possibile esset~~) ut ~~legati nostri~~ nunquam apud ullam gentem /s- legati nostri/ compa=rerent. ~~Et~~ Sed quia hoc fieri non potest: consultum est, ut legati mittantur rarissime; idque cum ~~eum~~ comitatu paucorum, et sobriorum hominum.

Ad solos Lehos fortasse /s- potest,/ ~~potest~~ interdum mitti magis numerosa legatio: tum quia ipsi sunt /s- nostri gentiles, et/ nobis magis vicini, et absque hoc

notas h/a/bent res nostras: tum quia eosdem nobiscum mores habent, et ijsdem ~~vitijis~~ ~~miserijsque~~ defectibus miserijsque natalibus nobiscum laborant, ideoque non possunt nobis iure insultare. Sed tamen, propter superbiam nostris insultant: ideoque etiam cum ipsis /i – expedit restricte agere/

15. *Hospitum pulcritudo facit nos existimari Turpes.*
 Alius error fit in hic regno, quo reputat/io/ /s-nostra/ destruitur: ex eo quod putamus, nos laudem et reputationem acquirere, si habuerimus in nostro equitatu cohortes ex hominibus alienigenis, vultu formosis, et splendide ornatis. Alieni=enarum enim pulcritudo, ~~est~~ /s-reputatur/ nostra turpitudine. Quia cum ad obviandum legato /s-cuicunque/ producuntur istae cohortes Germanorum, splendidissime indutorum, et vultu formosorum: ~~ille~~ legatus totos oculos tenet defixos in illis; Rus=sorum autem vultus, et modum ornandi, contemnit. Simul etiam contemnit ornatum ipsiusmet ser/enissimi/ imp/erato/ris: quia et ipse, /s-“simili vultu a na/tur/a praeditus est et”/ eiusdem situs ornatum gerit, ~~q-cum suis subditis~~ qualem gerit /s-tota/ natio Russiaca. Si autem ad legatos non emittentur ~~co~~ alienigenae: tunc legatus oculos defige=ret in Indigenas, ~~eorum~~ illos qui splendidius ornati, et vultu pulciores essent: et eos miraretur, ac magni faceret. Et consequenter ipsum ser/enissimum/ imp/eratore/m aestimaret.

Chrisostomi sententia.

Nam sicut scribit sanctus Io/annes/ Chrisostomus (:hom: 66, in Ioan:) Corporum pulcritudo tam diu in admiratione ut, quandiu aliud pulcrius corpus non conspicitur. Cum vero aliud praestantius apparuerit, illud prius despicitur.] Et proverbio dicitur, Res diversae si iuxta se ponuntur, magis /s-« elucescunt, seu magis”/ diversae apparent, per comparatione.] Scilicet Corpus pulcrum, si habet iuxta se aliud corpus /s-se/ pulcrius, ipsum appa=rebit nunquam pulcrum, quam sit in veritate: aut prorsus (:licet pulcrum sit:) putabitur esse turpe. Nos igitur (:si sumus conscij rerum nostrarum:) debemus non ~~ad~~ /s-e/mittere /s-nostros/, neque admittere alienos legatos; nisi ra=rissime, et prop/te/r gravissimas ca/us/as: idque cum exiguo comitatio, hominum selectorum, prudentium, et sobriorum. Nulla enim gloria nasci potest, ex caterva stolidorum et ebriosorum hominum foras emissa: sed

potius quotidiana dedecora inde nascuntur, ex multorum ~~fit~~ ebrietate, et varia stultitia: ex vultibus nostris minus ~~paleris~~ formosis: ex modo vestimentorum turpi ac prorsus inepto: ex barba et tonsura capillorum rusticana: etc. Nihil ita reputationem nostram destruit; quam frequentes legationes quae emittuntur; et alienigenae qui ad pompam sustentantur et osentantur exterorum legatis.

495. 275

16. *Reputationis fundamentum, Abstinere a Conversationem.*
Quisquis ergo veritatem audire sustinet; ille pro certo sciat: quod nos Sclavini omnes, a /s-“voluptuosis”/ buccardis Europae populis inter Barbaros numeramur, et appellamur. Et non solum censent nos esse Batbaros, Inhumanos, et Bestiales; verum etiam alijs barbaris peiores. ~~Certe~~ Magis oderunt (3) et (2) spernunt (1) nos, quam Turcos et Tartaros. Idque propter saepe iam explicatos defectus nostros natales: eo quod nulla insigni virtute, neque calliditate praestamus: et nullam corporis animive dotem prae alijs insignem habemus. Inter omnes autem Sclavinos praecipue isti Epicurei populi spernunt et oderunt Russos: Ac perinde, Primum et maximum fundamentum nostrae reputationis erga illos esse deberet: Raras cum illis miscere le=gationes: Nihil boni ab illis sperare: Nihil illis credere, nihil confidere: Et quantum fieri potest, ab ipsorum omni conversatione abstinere.

17. *Alienigenae derident nostra convivia.*
Notarunt et descripserunt legati ali/enigen/arum (:sicut iam praemonuimus) quod hi/c/ Nimiae Legationes suscipiuntur, et nimiae foras mittuntur, ob leves causas: et per hoc Reputatio valde diminuitur. Quia enim nostri homines in vultu sunt simplices, crassi, non delicati: et fetorem alij creant in domibus, et voluptuosis gentibus nauseam movent: et capitibus rasis, barbisque incultis, satiris similes apparent: et in funicellis (ital.) strictissimis, quasi in saccis legati, aut quasi seminudi incedunt, ideo per nullam maiestatem in personis se praesentare omnes possunt: et quia nullam antiquitatis, nec reliquorum regnorum, nec ullius politicae doctrinae notitiam habemus; et de nulla re sermonem aliquem sapientem et laude dignum for/ma/re ~~pnt~~

possumus; sed potius omnes nostri actus, ornamenta, et sermones, creant nobis contemptum: Id=circo optimum est non emittere legatos nostros foras, nisi ~~ob~~ gravissimas ca/us/as urgeat. Alioqui si mittimus ob leves causas: et ad meras salutationes: nullam id nobis adfert Reputationem, nullam Gratiam, nullam Amicitiam; sed potius magnum Vilipendium (ital.), Derisum, et Libellos famosos. Turci laudabilissime faciunt:

496

quod nullum legatum suscipiunt, et nullum suum foras mittunt, nisi ob graves ca/us/as. Hoc regnum imitatum est Turcos in quibusdam laude dignis consuetudinibus. Utinam imitaretur eos in hac etiam con=suetudine vere laudabili et neces/sa/ria: Et rare essent legationes: Et ut in inebriatione exteriorum legatorum nostra non quaereretur laus; ubi est manifestum et grave scelus. Quomodo scelus? Quia conviva violente cogitur ad ebrietatem. Debet enim ex manu regia suscipere pocula, et ebibere: et ad talem statum reducitur, Ut vel in Deum, Vel in regem peccare debeat. Certe inter alias ca/us/as, cur Deus ~~interdum~~ puniat hoc regnum: /s-
~~haec etiam est una, et forte non postrema/ puto et hanc esse unam in numero~~ et forte non est postrema: quia est toti mundo publica.

18. *Convivia non debent praeberi legatis.*
Non debemus nos, /s-4/ toti /s-5/ mundo /s-1/ exponere /s-2/ nosmet/ /s-3/ ipsos in derisum; sicut faciunt Lehi. Ipsi iactant suam Libertatem: et praedicant se esse Liberiores omnibus gentibus in mundo; et /s-cum tamen/ interea sunt Omnium gentium Servi, et minime liberi. Utpote qui semper alienigenis regibus subditi sunt; et quorum bona omnia alienigenae devorant: /s- (:Iudaei, Cigani, Armeni, Scoti, Germani, Itali, Galli)/ quique ab omnibus deridentur, et barbari miserrimique aestimantur. Nota. Russi in alio non minore errore ~~ipsis~~ similes ipsis sumus. In qua /s-enim/ re nos putamus nos acquirere maximas Repu=tationes coram exteris; in illa ipsa acquirimus summum Dedecus: et pro beneficijs acquirimus malas gratias et maledictiones. Volo dicere de Convivijs Publicis, quae hic de more exhibentur Legatis, cum praesentia Imperato/riae M/aies/tatis. Multi legati descripserunt, et aliqui tipis evulgarunt, haec nostra convivia. Et in illis nihil laudant: sed

omnia ~~derident~~ /s-vituperant ac derident/. ~~Et~~ Praecipue vituperant morem nostrum: quod et nosmet ipsi inebriemus, et ipsos per vim inebriemus. Ebrietas vehementer dedecet viros consiliarios; quia in ebrietate stultitia hominum apparet et omnis reputatio deperditur. Praeterea alienigenae notarunt con=fusionem et disordinem, cum quo celebrantur ista convivia: et vasorum im=munditiam: /s-et/ in mappis, /s-ac/ mensis parvam magnificentiam. Postremo

497 276

notant nostram ignorantiam: ~~ex~~ /s-in/ eo quod coram ipsis ostentamus Varios Potus nostros, quasi rem ipsis mirabilem: cum tamen nulla sit comparatio inter nostros et illorum potus. Quippe apud ipsos plerique sunt urbes propomis, in quibus levi pre=tio bibuntur vina domi nascentia: et plurimi homines nunquam alium potum degustant, praeter vinum. Cerevisia, et varia multa, quae habentur apud nos, possunt haberi apud illos in matura copia, si vellent ea con=ficere; sed illi ~~nolunt~~ contemnunt ista, et nolunt in eis laborare: quia habent vini copiam. Imo et feces vini, ex quibus confici solet Crema=tura³⁰, plerique projiciunt ad fimum. Fructuum vero /s-suavissimorum/ copia decedit, negligitur, et porcis devoratur: ex quibus possit fieri suaves potus. Non est ergo consultum exhibere convivia legatis: praesertim illis, apud quos vinum crescit.

Turcarum convivia laudanda.

Nulli reges in Europa solent le=gatos in sua curia convivio /s-excipere./ tractare. Solus Turcorum rex id facit. Sed unum est: quod rex non adest praesens, sed ~~unicus ex magnatibus~~, /s-unus e numero magnatum/, cum ali=quot nobilibus. Alterum est: quod

³⁰ От лат. cremo – сжигать. В современном итальянском языке crematura может означать процесс взбивания меда для избежания кристаллизации или обезжиривание молока. Крижанич здесь имел в виду, возможно, процесс перегонки спирта или простое сжигание топлива. На с. 716 это слово встречается в перечне ресурсов России, Л.М. Мордухович оставил его без перевода, я перевожу по контексту как «дрова».

convivium sobrie celebratur: quia non solum abest vinum, quod lege Turcorum vetatur; sed etiam aqua mellata non plus quam semel datur ad bibendum. Et vidi ego, quando convivae postulabant secundo aquam: et Turci denegarunt eam ipsis, dicentes: Non est consuetum bis bibere. Insuper non sternunt mappas, sed in nudis ligneis mensis apponunt cibos: non ponunt orbiculos, neque cultros, sed sola cochlearia et ad unam mensam nunquam apponunt duos cibos simul, ~~sed unum post alterum~~. sed accepto foras uno, ponunt alterum.

Apud fastidiosas Europae gentes non est reputatio regalis, ostentare multa vasa argentea: quia in ipsorum urbibus apud mercatores publice exposita aspiciuntur talia vasa innumera: ita ut nullus rex plura habere possit. Non aestimant illi in istis esse thesaurus; sed thesaurum reputant, ubi sunt massae auri et argenti fusae in magna frusta, et dolia plena aureis nummis. Convivia est celebrare apud ipsos non censetur res adeo magnifica aut regalis: quia etiam mercatores

498

ibi possunt et solent excipere reges convivio; sicut aliquando fecit quidam Germanus mercator Cracoviae: qui convivio tractavit, et magnis muneribus donavit 5 reges: Cazimirum Lehorum, Carulum germanorum, Ludovicum ungarorum, Sigismundum danorum, et Petrum cipriorum: et 5 principes, Otonem bavarorum, Zemovitum mazoviorum, Boleslaum suednicinum, Ladislaum opolensium: sicut narrat Cromerus libro 12. Istorum ergo nasutarum et

fastidiosarum gentium legatis nullo modo debent praeberi Convivia in curia, neque Apophoreta³¹ cocta:

quia nullus pro illis gratias agunt; sed omnia derident, et famosos libellos de eis conscribunt. Cruda tantum cibaria debent eis mitti. Calmicorum autem, Circassorum, et aliorum barbarorum populorum legatis, possunt praeberi /s-apophoreta, et/ convivia; et ~~apophoreta~~ /s-(:sed absque praesentia regia, et cum unico

³¹ *apophoreta* от греч. ἀποφόρητα, подарки, которыми хозяин наделял гостей.

magnato:)/: quia isti potationem magni aestimant, et vasa argentea ac ciborum copiam admirantur.

19. *Principes non debent venire ad Colloquia.* Contingit interdum, ut ~~ipsi~~ reges ipsimet veniant ad colloquium: quod an fieri debeat, describam hic fusius, quod de hac re invenio scriptum apud Comineum³².

1. Ludovicus rex facta pace cum Carolo principe, prosequebatur eum per aliquot milliaria, subsequentibus eum 200 catafractis³³, qui reducerent. Carolus multa nocte, quum

Ludovicus comitatur Carolum se quieti daturus esset, fit de ea re certior: et collecta suspicione iubet suos esse in armis. Atque /s-ita/ ex hoc videre licet, quam aegre consistat amicitia inter principes: propter diversitatem earum rerum, quae singulis prope momentis ad ipsos deferuntur. Cavere igitur debent, ne in collocutionem ipsi veniant; sed per legatos negotia sua agant. Ex lib: 2 fol. 354.

2. *Ludovicus Peronae aliunde f. a Carolo — et sibi a fraude apud Carolum pe=riclitatur.*

Alio tempore rex mandavit significari Carolo, quod cuperet cum ipso col=loqui. Carolus asseruit, ut rex Peronam veniret, et simul fide dat, ut id ei tuto liceret. Rex venit parvo comitatu, secutus fidelem Caroli, cui se totum promiserat. Carolus ei hospitium praebuit in oppido: eo quod arx erat angustior. Verum ex isto inopinato principum congressu mox accidit magna perturbatio. In Caroli exercitu erat Burgundiae Marescalcus: qui eo quod regem valde odisset, extra oppidum sese continuit cum suis copijs. Rex ea re cognita orat Carolum, ut sibi liceret in arce divertere, ad evitandum periculum. Carolus confirmato eius omnino, libenter ei morem gessit.

499 277

Sane minus prudenter faciunt principes, quando se alterius pot/esta/ti permittunt: praesertim intercedente bello. Maximum igitur momentum adfert historiarum cognitio, iuvenilibus annis

³² Крижанич цитирует, частично пересказывая текст.

³³ Катафрактерии – тяжелая кавалерия, латники.

percepta. Nam exstant in ijs pulcherrimae picturae, quae clare demonstrant, quam multa saepe perfide et insidiosae fiant in eiusmodi collo=quijs: et in quantas acerbitates aliquando coniecti sint multi, eo quod suis adversarijs nimiam fidem habuissent. Verum quidem est: non omnes perfidiose agere; verumtamen unius calamitate multi debent fieri cautiores. Quantum enim longo rerum usu cognoscere potui (:qui iam per 22 annos ver=satus sum in maximis regum negotijs:) vix enim est po/ssibil/e, ut aliquis sibi satis diligenter prospiciat, ut non fallatur. Et quo potentiores sunt reges, eo maior est insidijs et improbitati locus. Nam et sua quadam sponte illi eo propendent, ut quidlibet licere sibi putent: et qui sunt circa ipsos, plane serviunt illorum cupiditatibus; quoniam aucupandae solum gratiae sunt intenti: et si quis ad meliora consilia aliqu(an)do hortatur, mag=nas tempestates excitat.

3. *Deus non condidit regna, ut regantur a stolidis.* Temperare mihi non possum hoc loco, quin gravius aliquid dicam in principes imperitos et ignavos. Habent plerique familiares sibi aliquot iurisperitos; et quosdam, qui longiore veste discernint ab alijs. Et recte quidem, qu/and/o sunt boni viri; sed periculose admodum, et magno cum detrimento, qu/and/o sunt vitiosi. Cuiuscunque rei /s-sermo/ mentio inciderit: illico legem aliquam, aut historiam adferunt, saepe=numero et plerumque praeter rem: dum ad suum sensum et affectum omnia detorquent. Idque eo crebris et audacius faciunt: si princeps ipse nullam h/abe/t rerum cognitionem. Qui si vel ingenio valeret: vel librorum lectione quaesitam haberet aliquam cognitionem: non posset temere circumveniri, nec ita esset aliorum ludi=ficationibus expositus. Hoc enim pro certum statuendum est: Deus non condidisse regna, ad hoc ut gubernarentur ab hominibus ineptis et stolidis; qui frivola quadam et misera iactatione solent dicere: Se (:quod usum literarum non habeant) suis familiaribus omnes actiones committere. Ac deinde nulla probabilis ratione adducta, cur ita loquantur; totos sese dedunt voluptatibus. Quod si bene a teneris annis

500

fuissent educati: longe aliam viam ingrederentur; et ad hoc darent operam, ut homines bene et praeclare de ipsis sentiant. Neque

tamen hoc eo dico, quasi omnes principes suis negotijs prava ingenia praeficiant. Non enim desunt, qui verum iudicium habent f/aciunt, et prudenter deligunt optimum quemque, cuius opera utantur. Qua quidem in re maxime providus ac diligens erat Ludovicus: nam qui virtute aliqua singulari praediti erant, hos magno in honore habuit. Mediocriter ipse erat literatus. Et quod praecipuum est, ingenio et sensu communi valebat, quae quidem facultas omnem aliam doctrinam (:labore et industria/m/comparatam) antecessit. Omnes praeteritarum rerum libri continent doctrinae monu=menta: in ijsque brevi temporis spatio plus videri atque cognosci potest, quam multae hominum aetates ordine percipiant. Nulla igitur /s-fere/ maiore clade populum Deus affligere possit, quam si principem ei praeficiat stolidum et imperitum. Non enim dici potest, quam multa hinc oriantur incommoda. Nam quia totus ab aliorum arbitrio ille pendet, neque per se quidquam ipse gerit: hinc nascuntur factiones, dividitur populus, dividitur senatus et proceres regni. Inde bellum et reliquae erumnae proveniunt. <...>³⁴ Iustam ergo doloris e/ausa/m et querimoniae ca/us/am h/abe/t populus; quando videt sui regis liberos male institui, et ab hominibus vitiosis educari.] fol.389. <...>

4. *Ludovicus Rex Peronae clauditur a Carolo*
Dum rex Peronae apud Carolum sua negotia agebat, non cogitabat de suis legatis, quos antea ad Leodium (:Caroli oppidum:) amandarat; ut seditionem populi concitarent: *quod illi et perfecerunt, et Praefectum Caroli captivum ab=duxerunt*. Carolus ea re cognita vehementis/si/me fuit commotus: affirmans, regem insidiosae agere. Iubet igitur claudi portas oppidi, et arcis, in qua rex erat: et rex in illis angustijs constitutus valde sibi metuebat. Imprudenter sane faciunt principes (:ut non semel antea dixi:) quando in colloquium ipsi descendunt: nisi forte ea sint aetate, ut praeter iocos et ludum nihil spectent aliud. ... Et quoniam multo rerum usu com/per/tum istud habeo, secure ita esse affirmo.

5. *Ludovici congressus cum rege Castiliano.*

³⁴ Пропуски в тексте Крижанича.

Quippe cum idem iste Ludovicus, ante quam ad ipsum delatum esset ~~imperium~~ regnum, venisset in colloquium cum Henrico rege Castiliae ad Baionam; famuli ipsorum domestici primo statim adventu inter se pugnarunt.

501 278

Henricus erat deformior, et cultu corporis invenusto, et ridebatur a Gallis. Ludovicus utebatur brevibus vestimentis; et adeo neglectis, ut nihil supra. Pileum gestabat diversum ab alijs; et huic affixa erat imago plumbea. Hanc tenuitatem ridebant Hispani, et parsimoniae tribuebant. Atque ita discessum fuit; excitatis utrinque ludibrijs; et cum antea fuis=et constans inter eos amicitia, ceperunt ex illo tempore relanguescere.

6.

Caroli cum Cesare

Carolus aliquando in Trevisorum urbe congressus est cum Friderico Cesare: atque ut opes potentiamque suam ostentaret, sumptuosissimus erat in omnibus. Agebant de nuptijs, quas postea contraxerunt ipsorum liberi. Post aliquot dies Cesar illinc abiit, insalutato Carolo: eamque rem secuta est animorum alienatio. Germani vituperabant in Carolo luxus, et modus loquendi paulo sublimiorem. Burgundi contra despiciebant Caesaris tenuitatem, exiguum comitatus, et negligens=tioem ornatum. Et eo usque pervenit haec aemulatio: ut Cesar adversus Carolum (:quando Novesium³⁵ obsedebat:) maximam Germanorum manum adduxerit.

7.

Caroli cum Eduardo rege.

Eduardus Anglorum rex, apud Atrebates³⁶, fuit per biduum cum hoc ipso Carolo, sororis suae filio. Et quamquam Carolus iuvabat Eduardum milite et pecunia ad recuperandum regnum, a quo profligatus fuerat; tamen ab eo congressu male senserunt et locuti sunt alter de altero.

8.

Caroli cum Comite Renensi.

Vidi, quando Carolus Comitem Renensem honorifice tractabat Bruxellis. Burgundi dicebant, Germanos esse sordidos in rebus omnibus, ideo potissimum, quod ocreas conijcerent in lectos

³⁵ Нейс (Neuss).

³⁶ Аграс (Agras), столица графства Артуа.

magnifice apparatus: et levius de ijs multo, quam antea cum nondum eos vidissent, iudicabant. Ger=manis autem displicebat immodicus Burgundorum luxus et ostentatio.

9. *Caroli cum Sigismundo Austrio.*
Vidi, quando Sigismundus Austriae dux venit ad Carolum, et e ditionem Pirtensem³⁷ pro M/100 /milia 100/ aureorum oppignoravit. Erat inter hos magna ingenij et morum dissimilitudo. Sigismundus postea ademit illam ditionem a Carolo, neque pecuniam reddidit.

10. *Ludovici regis cum Eduardo rege.*
Praesens eram, et coram spectavi, quando praedicti reges, Ludovicus et
502

Eduardus, prope Picennium oppidum³⁸ convenerant. Tunc quidem pacifice inter se collocuti sunt, non tamen sine ~~mutuo~~ sollicitudine et suspicione. Sed benevolentia deinceps nulla fuit inter eos: et quae tunc ~~utris~~ utrique promiserant, magna ex parte violata fuerunt.

11. ~~Reges debent vitare Congressus.~~ Dissimilitudo ~~morum faciei, linguae, vestium, morum; et men=tio rerum praeteritarum ante actorum c/ausa/t odium et contemptum.~~

Haec igitur existimo: debere principes a congressibus abstinere; /s-si/ modo saluam et integram velint esse amicitiam. Fieri enim non potest, quasi familiares ipsorum de rebus ante actis /s-faciant mentiones; idque necessario/ colloquantur; cum molestia et fremitu alterius partis, quae putat se sermone pungi, et aut humiliari. Praeterea alij sunt alijs elegantius vestiti: et ex eo nascitur ludibrium, et iocus. Atque ita fieri necesse est: praesertim inter illos, qui sermone et moribus discernuntur. Ex ipsis quoque principibus alij sunt decen=tiores, et aspectu magis eleganti. Ijs iucundum est, quod praedicentur a multis: et id porro fieri non potest absque alterius, qui deformior est, vituperatione. Dimisso

³⁷ Пфирт или Ферретт (Pfirt, Ferrette) в Эльзасе.

³⁸ Коммин говорит, что это место недалеко от Амьена (Ambianis) – Пикиньи (Picquigny), где в 1475 г. велись англо-французские переговоры.

~~congressu~~ conventu, passim ab omnibus ista iactantur: initio tacite et submisce, postea vero palam et clare. Nihil enim esse propemodum est tam secretum, quod non efferatur in publicum.]

12. Dosele Kominow³⁹.

~~Kralyi i Knezi scetni narodu gosti~~

Kralyéwskih osôb w' gosti nepřijemât.

A mî bismo mogli owdé připomenut domâs=znije pripadki: Mágnuma Holstênskogo ~~kralyewica~~ /s -Knezowcà/, Gustawa Swêd=skogo, Iwána Dáckogo, i Wólmara Dáckogo že Kralyéwicew, i Mikoláia Dawídownica Gruzínskogo cárowica. /s- Ale gledi lista 121./ Owih wsih přijezd na Rús, nîst semu cârstwu nikakowije precénbi nit korísti priné=scl. Nò pácze posle othódka wsákogo ot nyh, dobra přijazen obernúla se ie w' neohòtu, i w' zlò porazum/y/énie. Zaradsegó wêrlo sowítno iést: Kralyéwskih osôb, i kralyéwicew, ílti Knezôw, ní za kakowu přczu nepropuscát prihodít w' síje cârstwo: rászwe tókmo, kóyi bi býli prógnani, i nûžni. I onih nè wsákih, no z' raz=bórom. I da yim búdet dopusceno né nadólgo wremé prebiwát w' cârstwu. Inorodni/s-skij/ bo kněz ili g/osu/dár nemožet níkakowa dobra zawést w' naszem nâródu: no pácze raz=wrátí, i scétnije nowíni.

503 (279)

20.

Perpetui legati non admittendi.

Angli, Veneti, et Holandi conantur ubique apud reges tenere perpetuos legatos, quos vocant Consules, et Residentes: idque ex causa et praetextu Commerciorum: ut agant causa mercatorum qui veniunt ex illis na=tionibus. Tales resident Constantinopoli apud regem Turcarum: et ~~pene~~ sub ipsorum protectione per Turciam habitant multi Factores et Sensales /ital./ mercatorum. Varij etiam reges per Europam solent tenere alter apud alterum suos perpetuos legatos, sive Residentes: quorum officium non est aliud, quam explorare, et domum proscribere, quid ibi agatur. Papa ~~etiam~~ apud reges Catai/e/os tenet suos legatos perpetuos. Nobis autem nulli tales legati /s-perpetui/ sunt necessarii, neque utiles; imo maxime sunt perniciosi nobis plus quam ulli alij regi aut populo. Ideoque

³⁹ Duo Gallicarum rerum scriptores, до p. 396.

nunquam debet ullus eorum admitti: quia per eos boni et incorrupti mores huius regni, et optima politia corrumpitur atque praeditur.

21. *Nulli legati sine custodia admittendi.*

Praeterea, nullus rex debet nobis putari tam amicus, ut eius legatos (:qui ad tempus veniunt:) sine arcta custodia per urbem obam=bulare patiamur. Et potissimum nullus ali/enigen/a, sub nullo prae=textu, ad eos in domum admittatur.

22 *Occasiones convitiorem vitare debemus.*

Ad confirmationem eorum quae supra dicta sunt, merito debemus et hoc notare: Quod non debeamus nos surda aure praeterire Ludibria, Convicia, et Pro=verbia alienigenarum, quae illi iactant in nos. Sed siquid ~~videtur~~ illi videntur cum ratione repraehendere: /s-nos/ debemus ~~nos~~ illud emendare, quantum fieri potest. Et si quid per factum, ac sine ratione reprehendunt: nos debemus vitare occasionem; ne possint habere causam ad iactanda sua solita /s-canina/ convicia.

Et

I^o *Titulus non debet legi ex scriptura.*

quidem (:quod ad legationes pertinet) omnes Europei praecipue ridet consue=tudines nostrorum legatorum in eo, quod nostri Titulum ser: /enissimi/ imp/erato/ris semper ex scripto legant. Et quod frequenter ac fere semper repetant ~~illa-verba~~ multa tituli verba, sine necessitate. Et haec res merito risum meretur: quia est contraria consuetudini omnium gentium et seculorum. Ideo omnino emendatione indiget: et titulus con=

504.

=trahi debet ita; ~~ut alius maior titulus~~ ut facile memoria teneri ac memoria et breviter edici possit. Germani quidem maiorem sui ~~regis~~ Caesaris titulum habent in sola scriptura: brevior autem titulo utuntur in sermone. Sed de hac re plura dicuntur in capitulo de Titulo⁴⁰.

2°. *Pasquinatae ob leves causas legationum nostrarum.*

~~Ubique~~ Quocunque veniunt nostri legati, ubique ~~Nt-fit~~/?/ narrantur et scribuntur de ipsis ridiculae narrationes, et pasquinatae. ~~Taceo nunc de communibus et consuetis ludibrijs,~~

⁴⁰ Отдельной главы с таким названием нет, есть параграфы и многочисленные отрывки, посвященные титулам.

~~quae fiunt~~ /s- Et in his notatu n/ecess/arium est: quod non solum fiant – ab alienigenis - omnia et consueta ludibria,/ super Moribus, Actionibus, Vestimentis, et Naturis ~~nostrorum~~ nostrorum hominum; Et ~~notabo tantum duas importantes et fundamentales res, quas~~ /s- verum etiam errores fiunt a nobis in duabis potissimum essentialibus rebus (et se legationum fundamentis): quas/ ali/eni/g/eneae in nostris legationibus carpunt et exagi=tant: Titulum scilicet, /s-ser(eniss)imi imp(erato)ris; et Causas ac numero/s-sos comitatus as=catervas/~~sum comitatum~~ nostrarum legationum. In advisijs, quae mihi ultimo ad manus venerunt, legi: quod anno 1663, die 2 maij, ~~in advisijs suis G/er/mani~~ /s-Germani de Haga Holandiae/ narrant, illuc /s-ad se/ advenisse legatos Russiacorum: et ~~praepouunt~~ describunt ibidem integrum titulum ser: /enissimi/ imp(erato)ris, ~~quasi rem novam et insolitam~~. Et quamvis hunc titulum /s-“singulis pene annis legant sibi missum cum nostris legationi/bus/”/ habeant /s-eum/ in mille suis libris impressum: attamen non cessant eum etiam in advisijs /s-impressis semper/ distrahere ac praedicare, quasi ~~rem novam et insolitam~~ /s-animal quoddam portentosum et nunquam visum/: tacite autem purigunt, et irrident.

De Halsinerio⁴¹ autem ex Dania, eodem anno 1663, die 25 aprilis, scribunt⁴²: Duo Russiaci legati de Kopenhaga advenerunt huc, et discesserunt in Holandiam. Men is seer blyde, dat men dese gesanten quyt is: want haer negotiatie niet reel te beduyden was. Complementen ontptrakender niet⁴³. Tractati sunt impensis regni, et bene ad m/30 tale/rorum/ constiterunt: quam=obrem homines hic non tristantur, quod tales hospites discesserint.] Duo hic

⁴¹ Эльсинор, Хелсингер (Elsinor, Helsingør).

⁴² На поле другим почерком, возможно, Сильвестра Медведева, сделана следующая запись: iuste bellu/m?/ ingens gere/re?/ ad adipisc/endum?/ aug/mentum/. Примерный перевод: «Справедливо вести большую войну, чтобы добиться расширения».

⁴³ Примерный перевод с голландского: «Люди очень рады, что эти послы удалились: потому что их переговоры не имели реального значения. Не хватало полномочий». Цитата на голландском языке, очевидно, из печатного известия.

notanda sunt: Quod nostrae legationes fiant ob leves causas: et tantum ad ceremonias. Deinde quod sint nimis numerosas, et graves hominibus, ad quos perveniunt.

23°. *Et ob ebrietatem nostrorum hominum.*

Porro de moribus et actionibus nostrorum legatorum quantam ~~ha~~ alienigenae faciant sibi m/ateri/am ridendi, nemo satis explicare potest. Olearius scribit: anno 1608 quemdam legatum hinc missum fuisse in Suetiam: iste ~~de~~ accepit aquam vitae /s-fortissimam/ missam sibi a rege, admonente eum pristavo, ne nimium biberet: ipse tamen adeo bibit, ut mane inventus fuerit in lecto mortuus⁴⁴. Ab legato, qui Venetijs fuerit missus, sacerdos /s-homo ebriosissimus/ aufugit Augustae⁴⁵: et Germani finxerunt eum esse mortuus; quod ~~eum~~ ex ipso factum sit, nescitur. ~~Venetijs,~~

505 (280)

Venetijs summo dedecore affecti legati.

Venetijs-----

ad hospitium legatorum, tempore prandij, veniebant ~~varij homines~~ /s-complures nobiles/ Veneti, /s-omnes/ personati, ut non agnoscerentur: ibique aspiciebant, ac /s-de/ ridebant nostrorum hominum /s-prandentium/ mores: Quantum in hoc dedecus fuerit nemo satis dicere potest. Praeterea cum in illis locis vinum sit levi pretio: nostri homines pene omnes perpetuo erant ebrij. Plerique frequentabant meretrices: et ab illis varie decipiebantur: quae res summum risum, et gentis contemptum, in illis locis creabat.

Veneti devoluerunt in nos bellum Tartaricum.

⁴⁴ Ср.: «Подобного рода случай произошел в 1608 г. с великим послом, который отправлен был к его величеству королю шведскому Карлу IX. Он так напился самой крепкой водки – несмотря на то, что его предупреждали о ее огненной силе, – что в тот день, когда его нужно было вести к аудиенции, оказался мертвым в постели». *Адам Олеарий*. Описание путешествия в Московию и через Московию в Персию и обратно / введение, перевод, примечания и указатель А.М. Ловягина. СПб.: Издание А.С. Суворина, 1906. С. 191.

⁴⁵ Аугсбург (Augsburg, Augusta Vindelicorum).

Cum Venetijs discessissent nostri legati: mox Veneti libris impressis promulgarunt, magnum quoddam fedus sibi factum esse cum ser:/enissimo/ imp/erato/re. In avisij autem narrabant: Ipsis permissim esse in tota Russia militem colligere ad M/100 hominum et amplius /s- contra Turcos: /. Item ser: /enissimum/ impe/rato/rem velle et suis viribus proprijs Turcis bellum inferre. Hinc commoti Turci et pasham Con/stantinopoli/tanum et Serbiacum (:/s-ob hanc/ ni fallor:) occiderunt; quasi huius federis conflatores: /s-Et quid quod sit de hic: / Tartaris certe serio praeceperunt: ut nulla munera /s-a ser: imp-re/ acciperent; sed ut totis viribus acerrime Russiae bellum inferrent: ~~De illi~~ /s-et hoc praestiterunt Tartari fideliter, et hanc vastitatem Russiae intulerunt, quam nunc (:proh dolor) cum lacrimis intuemur.

~~legato, qui hoc 1663 anno Viennae Anno 1663, 7 iulij de Vienna scribunt:~~ /s- Hoc nobis Ger/ma/ni fructificavit Legatio missa ad Venetos.

~~Huc advenit Moscoviticus legatu: ad hoc ut antiquum fedus inter Carem Moscoviae et Cesaream M/aies/tatem renovaret.]~~

Ger(ma)ni conantur a se in nos devoluere bellum Turcicum.
Anno 1663 ~~de Vie~~ 27 iunij de Vienna scribunt: Heri hic venit unus legatus Moscovitarum cum comitiva 40 personarum. # Et antiquum fedus inter Cesaream maiest/a/tem, et inter Carem Moscoviae confirmet. Et auxilia contra Turcos.] Ista est utilitas, quam nos acquisimus ex legationibus missis ad Ger/ma/nos.

Florentini contra nos conscripserunt libellos famosos.
Cum legati nostri essent Florentiae scriptae fuerunt de ipsis in avisij horum

turpes pasquinatae: de moribus crassis, de fetore, de immunditia, de modo manducandi, de parcite, de lascivia, de ebrietate. /s-etc: / Inter alia scriptum erat: Qualecunque vinum eis /s-Moscovitis/ dono mittebatur, sive album, sive rubrum, sive dulce sive austerum; /s-illi/ omnia in unum dolium confundebant. Item scribebatur, Si Moscovitae alicubi ad aliquam officinam mercandi causa advenerunt, ꝑ quod esset post ipsorum inde discessum per unam horam nemo venire aut consistere poterat, prae abominabili fetore, quem post se relinquebant: ob odorem alij, et ob pelles quas secum gestabant. Istae quippe res

506

delicatis Italorum naribus intolerabiles vide/s-ba/ntur. Quidquid sit de istis, quae ego non vidi: hoc porro attestari possum quod vidi ipse.

Ger(ma)ni nobis promittunt Haram pro hospitio.
Nempe anno 1658 Viennae fui apud aureum Bovem⁴⁶, ubi hospitabatur noster legatus: et tantus me ibi offendit fetor, ~~qualem~~ quo/s-d/ puto maiorem ac fetiorem in mundo inveniri non posse. Non adscribo /s-totam/ culpam nostris hominibus: imp/ossibi/le enim est, /s-ut/ a paucis hospitibus exiguo tempore tam ~~tetrum~~ teter fetorem fieri potuisset. Sed /s-“domus ipsa non erat satis spatiosa, et in area erat ~~fluvio~~ torrens is sordi/d/us instar cloacae: et hinc»/ notavi Germanorum superbiam ac nequitiam, quod in domum tam fetidam nostros homines ad hospitandum deduxissent. Et ordinarie ac fere semper ibi hospitantur huius regni legati.#

Legatis vero Turcicis solent extra urbem assignare /s-spatiosum,/ pulcherrimum et liberrimo aere gaudens hospitium.
Ex alia parte audiui mihi narrari a /s-Wilelmo Seitio polkowniko/, ~~quodam Germano, quamvis~~ (menda=cissimo homine:) ~~quod rex Daniae dixisset~~ quod regi Daniae relatum fuisset, Nostros legatos post discessum in hospitio suo maximum fetorem et sordes reliquisse: et quod rex dixerit, Ego in posterum ~~pro~~ istis hominibus non domum humanam, sed stabulum porcorum ~~praeparabo~~ ad hospitandum assignabo: quia ubi ipsi per mensem hospitantur, nemo postea per medium annum habitare possit prae fetore.] Hoc modo Germani cavillantur ac ludunt de nostris hominibus. ⊕

Angli cum nostrates legatos excepissent cum numerosa stoica, quod alijs legatis non f/aciunt; dicebant: Hoc modo oportet stultos contentare. Deinde circumducendo nostros homines ubique per urbem, monstrare solent eis lapidea magna aedificia: et ad

⁴⁶ В разделе «О нравах и неумелости нашей и [о том], как судят о нас другие народы», с. 100–104 рукописи, уже приводились эти примеры. В частности: «А в некоем городе в гостинице под названием «У золотого вола» останавливались наши послы, и в [этой.] обычно чистой обители был нестерпимый смрад и удивительная грязь». Крижанич Ю. Политика. М., 1965. С. 479.

singula interrogare, Sunt ne apud vos talia aedificia? Et per hoc insultant nobis, et spernunt regnum nostrum. #

24.

Retorica le=gatorum.

Postremo, quia in hunc de legationibus sermonem delapsi sumus: expedit aliquid adnotare, de Retorica Legatorum. Ad hoc, ut sciat legatus, de quibus rebus, et quomodo loqui debeat.

Legatorum Retorica (:utilis ad suadendum:) habet fere 4 locos seu sedes ar=gmentorum, ex quibus ducuntur argumenta ad persuadendum id, quod optamus.

Scilicet debet orator ostendere, id quod ipse conatur persuadere, esse

1°,

Iustum.)

Iustum, et legi divinae consonum; aut saltem, Non esse iniquum. Et si potest, ostendet id quod esse oppositum; esse iniquum, impium, barbarum.

2°,

Honorificum.)

/s-Nostrum intentum/ Parti, (:cui suademus:) esse Honorificum, gloriosum, laudabile Oppositum ultro esse Turpe, sordidum, indignum: aut saltem vile, et despectum.

3°,

Utile.

Nostrum propositum, parti cui suademus, esse Utile, lucrosum, iucundum, deliciosum, facile, et securum. Oppositum vero, esse Inutile, damnosum, triste, nigratum, arduum, periculosum.

Legatus ergo debet esse paratus, quod ad tales /s-varias/ quaestiones sit respondendum. Nusquam debet esse curiosus: neque exire ad spectanda ipsorum miracula; sed famulos potest mittere, et illis praecipere ut nihil loquantur. Comedias quoque et ludos /s-inanes/ non debet spectare.

Necessarium.

507 (281)

4°. Nostrum intentum esse Necessarium. Oppositum vero esse Impossibile. Ex istis argumentis unum, duo, vel plura necesse est oratori habere, et ad suam ca/us/am adaptare. Et nisi istis idonee uti, et dextere ea expli=care noverit; gratis in legatione laboravit. Qui affert Mi=nas; necessitatem ostendat, sive veram sive fictam. Qui vero utilitatem et emolumentum alterius partis bene explicat;

ille efficassissime monet. Id fit: si promittitur Pecunia, Captivi, Oppida. Vel si promittitur Fedus, aut Affinitas, aut Auxilia praesentanea, aut Commercium, aut ~~aliud~~ aliqua facultas alienigenis apud nos ~~permanendi~~ mercandi, militandi, bona coemendi; aut quocunque modo permanendi. Et hic postremus modus est omnium pessimus ac turpissimus.

25. *Diarium scribendum sine mendacijs.*
Europeorum regum legati obligantur scribere Diarium perpetue. Id est, toto tempore itineris, quotidie adnotare, quid eis contigerit, quidve viderint, aut audiverint. Ego autem existimo, quod legati huius regni aut non faciunt tale diarium; aut non fodeliter faciunt: sed crasse men=tiuntur, et ~~ex~~ aliter res narrant, quam in veritate sint. Puto etiam evenire: quod talibus suis narrationibus etiam primis consiliarijs, et ipsimet ser/enissi/mo imp/erato/ri imponunt: et faciunt eos multa falsa opinari; aliterque de rebus iudicare, quam oporteret. Quia si tot legati; qui quotidie emittuntur et revertuntur, veritatem narrarent; imp/ossibi/le est, ut frequentia ista lega=tionum non fuisset ~~aboluta~~ ommissa. Hoc autem videntur legati fa=cere propter puerilem quemdam et inanem timorem: quo metuunt ser/enissi/mum imp/erato/rem offendere, si veritatem narrarent: et malunt mentiri, ac dicere, omnia sibi honorificentissime ~~con~~ evenire: ut hoc modo gra=tiam aucupentur. Et ita imp/ropr/ia not/it/ia, saepe in errorem inducitur. Et isti errores interdum magna mala causare solent.

508.

Iéres Politícznaia 11.

De /s-politica/ doctrina Machiavellistarum.

1. *Multi male utuntur potestate a Deo data.*
*⁴⁷ Semper in mundo fuerunt multi reges et principes, qui Potestate a Deo sibi concessa non ad Dei gloriam neque ad Iustitiam populivae salutem usi; sed ad suas libidines abusi sunt. <Isti se appellant Po=liticos: et impietates suas palliant no/mi/ne doctrinae politicae>. Impius quidam homo (~~seu potius demon~~ filius diaboli) Machiavellus conscripsit librum de ista doctrina pseudopolitica; quo enarrat execrabiles istas artes, ~~blasphemias~~ et

⁴⁷ Вальденберг, с. 89–90.

atheismum: Nobis expedit *aliquid* summatim attingere impia ista documenta, non ut discantur; sed ut horreantur. Et ut dignoscantur *impia* ingenia ac revelentur simulationes hominum impiorum: quatenus boni viri magis sibi ab illis caveant. Istius ergo pestilentialis *haeresis* praecipui articuli sunt *hi* sequentes.

1°. Julius Cesar dicebat: si /s-peierandum, si/ ius violandum est; imperij causa peierandum est: in ceteris rebus pietatem cole.] Machiavellistae addunt ac dicunt: Politicus homo non potest nec debet observare legem evangelicam sincere; debet tamen eam observare ad speciem; et fingere se esse pium: ut populus eum magis amet ac revereatur.

2°. Quod tibi est utile; illud est honestum et licitum. Semper debet politicus interrogare, an expediat sibi; et nunquam, an liceat.

3°. Nullius rei *curam* ex animo geres; neque de ea veraciter sollicitus eris: nisi tantum *unde* scies tibi commodum privatum *perve* provenire, ibi sollicitus esto.

4°. Pietatem in Deum, atque religionem, valde commendabis subditis tuis*

colendam et tu ipsemet in externa apparentia te valde esse religiosum simulabis. Intus autem in pectore noli esse sollicitus de religione, aut pietate.

5. In amicitijs, federibus, pactis et in omni actione tua, quasi sale, ~~de~~ debes uti simulatione, *aequivocatione*, mendacio, periurio. Hoc modo faciebat Sigismundus Cesar, homo totus ex mendacijs et periurijs compositus. Ipse dicere solebat: nescit regnare, qui nescit dissimulare. Periuria ~~sua~~ et

509. (282)

(3) appellabat (4) dissimulationem (1) fedifragia (2) sua.

6. Si vis acquirere Auctoritatem, et Reputationem, et Opes, Permite res vadere, sicut vadunt: quamquam male vadant; et quamquam tu ~~De~~ ex officio tuo deberes eas corrigere.

7. Inter tuos subditos noli determinare lites, seu rixas exortas; sed potius semina zizania, et fac nasci plures discordias. Quia isto modo sub=diti magis indigebunt tua opera. Plura munera et maiora commoda, ad te tuosque familiares pervenient. 8. Nemini quidquam ~~expresse~~ diserte negabis. Sed si quis beneficium

merebitur: (nisi ille fuerit cooperator tuae *hipocrisis*) illum tu perpetua simulatione de=fatigabis: et diuturnam /s-eius/ expectationem ad desperationem adiges. Beneficium nunquam negabis, et nunquam dabis.

9. Beneficia conferes potius in non meritos, aut in minus meritos; quam in bene meritos. <Qui enim promerentur beneficia solent ea non solum/s-i/ tibi, sed etiam meritis et virtutibus suis accepta referre>. Qui autem ~~ea~~ non merentur beneficia, illi ea omnia tibi soli adscribent: et te magis laudabunt: et a te magis dependebunt. Hunc iniquissimam tyrannicam regulam observabat Ludovicus XI Gallorum rex: et per eam turpiter deceptus est. Quia dum eum pauci /s-et/ mali laudabant, ~~plures~~ multi boni eum vituperabant. Pauci et mali ei adherebant, et plures boni eum deserebant*.

10. Tu debes omnium praeceptorum et actionum politicarum (id est ath/eist/arum) unicum fud/amentu/m agnoscere, Fictionem. Ideoque semper debes esse instructus responsis Ambiquis, Oraculis, enigmatibus.

Nemini debes dare responsum Disertum: etiam in-eius cum alicuique supplicationem exaudiveris: isto enim modo maiorem fidem conciliabis tuae fallaciae. Quia homines putabunt, talem modum procedendi non a nequitia, sed a na/tur/a procedere.

Nunquam debes internum animi tui affectum ~~et-etiam~~ aliqua imitatione vultus, an talio quocunque signo, notificare.

Apathiam Stoicorum in vultu, et in gestu, debes semper inviolabili/te/r observare; quasi Paries dealbatus, et sensu carens.

510.

Omnia tua consilia, decreta, et affectus, in aeterno dubio ac suspensione continebis. Amicus et inimicus, servus et tuus et dominus tuus, unius /s-semper/ modi /s-semper/ vultus, ~~semper~~ gestus, sermonem, in te offendant. Nullius alloquium in tua fronte minimam alterationem /ital./ exprimat.

Semper immobilem et impersuadibilem in omnibus te conserva. Nullas preces, nullas rationes, quidquam aestimabis: ad aures solum, non ad animum, eas admittes.

Illud unicum semper et ubiq̃ in mente fixum habe: Quid tuis emolumentis, voluptati, et reputationi, expediat. Haec bene valeant; cetera omnia susque deque ferantur.

3. *Simulatio et Aequivocatio, quan=do licita.*
Ista falsorum Politicorum et Atheistarum praecepta, manifeste pugnant contra Dei honorem, *contra* caritatem et *contra* iustitiam, diabolicamque impietatem ac tyranniam secum vehunt. Observandum tamen est, quod dissimulare, et *aequivocare*, non Semper sit peccatum; sed saepe est necessarium.

1°. Licet, et oportet, dissimulare, et ambigua responsa dare: si ita expedit pro bono publico, et ad celandum regis secretum. Non tamen licet mentiri, praesertim in damnum alterius.

2°. Si deberem ego damnum pati, ex revelatione veritatis, non teneor eam reve=lare, sed tamen non licet mentiri. Quando ad conservandam amicitiam, alicui quaerenti aliquid respondemus, Non est domi aut Dormit: intellegitur /s-hic/ *aequivocatio*, Scilicet, Dormit tibi aut Non est domi, ut nunc tecum colloquatur.

3°. Tunc igitur committitur peccatum in simulatione et Aequi/vo/catione: Quando fingimus non ob publicum, sed ob privatum commodum; idque cum damno tertij. Item tum: quando agimus omnia cum solo respectu proprij commodi; nulla respectione habita commodi ~~aut~~ et incommodi alieni.

Iéres Politícznaia 12.

De Politica Mahometanorum

1. *2. Mahometanorum 1. Silentium*
Saraceni et Turci, ex praecepto Mahometi, suam heresim conservant per Ignoran=tiam, et Silentium. Non patiuntur Filosofiam, non Tipografia, non Concilia, non Disputationes. Cum enim post Arium enatae fuissent plurimae hereses, et inter Christianos vigerent infinitae disputationes: prodijt Mahometus in

511 (283)

== publicum, ac cepit praedicare: Oportet credere Unum Deum; et de cetero disputatione omnes sunt inutiles, et nocivae.] Per hoc acquisivit confluxum sectatorum.

2°. *Graeci imitati silentium Mahomet/anoru/m.*

Istam fallaciam admirati ~~sunt~~ et imitati sunt posteriores Graeci. Putarunt se /s-in hoc/ se invenisse egregiam sapientiam politicam. Per Dissimulationem, per Silentium, per Ignorantiam, per suppressionem Conciliorum, Doctrinarum, Disputationum, Praedicationum, et per Contemptum rerum divinarum, existimarunt se posse conservare Fidem in eccl/esi/a, et Pacem in regno. Excogitarunt Heresim, qua dicunt: Post 7um concilium non licet amplius celebrare concilia. Concilia, doctrinae, disputationes, et praedicationes, non prosunt ad quidquam, nisi ad augendas hereses.]

#/ Quamdiu non sunt motae lites, tamdiu salubre est silentium. At postquam semel lites in apertum erumperunt, nullo modo potest fieri tranquillitas per silentium.

3. *Deus requirit a nobis laborem, non silentium.* Patres autem sancti non ita favebant: sed dicebant et docebant doctrinas: celebrabant concilia: disputabant: praedicabant assidue. Militia est vita hominis super terram, ut ait Iob. Eccl/es/ia in terris appellatur Militans: quia debet incessanter militare contra demonem, carnem, et mundum: et nunquam potest quiescere, quia nunquam habet inducias ab hostibus. Deus amat et requirit nostrum laborem, et continuum exercitium. Non otio sed labore invenitur veritas, et acquisitur regnum celorum. Sacra scriptura poterat esse clara et brevis; attamen Deus eam tradidit nobis intel/lec/tu difficilem, et verbis prolixam: ut homines haberent perpetuum pij laboris exercitium.

Imperatores, qui plurimum laudentur a pietate, illi minimum ~~silebant~~ quiescebant in rebus eccl/esiasi/cis. Non Silentio, non Dissimulatione, non suppressione Conciliorum, Disputationum, et Sermonum, non quodam Fastu seu impio contemptu rerum sacerdotalium; sed et secretis consultationibus; et publicis concilijs, varijsque laboribus, promovebant rem divinam.

4. *In regimine necessarius est Motus Perpetuus.* Qui vult bene regere, nunquam potest quiescere. Quia, sicut ad conservationem vitae n/essessari/us est /s-Pulsus vitalis venarum, sive/ perpetua motio sanguinis et respirationis, ita ad seculare et ad spirituale regimen, necessarius est perpetuus consiliorum motus. Et certe omne ~~regnum~~ seculare regimen est in perpetuo motu:

necesse enim est facere perpe=luas provisiones variarum rerum: et facere ~~consilia super veteribus et super novis rebus~~ /s-Nova sen Nova sepiusque repetita consilia, ad Conservationem Antiquarum rerum. Debent teneri semper promptae militiae, et geri assidua bella. In spirituali autem re/s/p/ubli/ca ista omnia sunt multo magis n/ecces/aria: quia eccl/es/ia contra

512

contra demonem habet perpetuum bellum, absque ullis indutijs. Demon ecclesiam nullo tempore praetermittit oppugnare, /s-et inficere Antiqua impietate, per/ Novos dolos, Novas Hereses, Novas tentationes. Ecclesia ergo semper debet esse in armis: et defendere se omnibus illis modis et armis, quibus ~~unquam~~ patres sancti eam defenderunt. (#)

Debet se defendere Antiquis Armis; ~~sed~~ et Novis consilijs, Novis actibus, Novis saepiusque repetitis praelijs.

Magnam igitur partem victoriae obtinet demon; si persuadet aliquibus Christianis, ut abijciant ~~aliqua~~ /s-“Antiqua”/ arma, quibus usi sunt sancti patres (:exempli gratia, ut abijciant Consilia): aut si persuadet eis, ut utantur quibusdam Novis armis, quibus non sunt usi sancti patres: scilicet, si tentant conservare ~~fidem~~ pietatem per Dissimulationem, per Silentium, per Ignorantiam, per Contemptum rerum eccl/esiasi/carum. Hoc est, si abijciant arma et praelia, et permittant se vinci absque resistentia.

5. *Silentium quando licitum, aut illicitum.*

In rebus secularibus non semper utilis est Dissimulatio. Quando aliquid malum in uno et altero actu finitur, et contagium non serpit ulterius: ibi licet rem dissimulare, et contemnere. At ubi videtur malum non esse cessaturum, sed ~~late~~ progressurum, et incrementa capturum: ibi non licet dissimulare. In rebus vero spiritualibus ~~multo rarius, et~~ multo minus licet dissimulare, sed semper opus est clamare, et laborare. ~~In rebus fidei~~ Nunquam licet dissimulatione aut silentio uti; nisi tamen in illis casibus, in quibus desperatur fructus: et in quibus sancti patres silebant. Hoc est I^o, Non est disputandum cum illis, qui nega/s-n/t principia fidei. Hoc est, qui ~~contemnit~~ non suscipit/s-unt/ sanctam scripturam, aut qui

contemnit/s-unt/ decreta patrum et conciliorum. 2º, Res iudicatas, /s-i(d) est si consilijs diserte definitos,/ non licet iterum examinare, in dubium vocare, et iudicare. Licet tamen eas novo concilio Approbare, et Manifestius declarare.

6. *Lutheranorum rationes non debent audiri.*_____ Exemplum. Lutherani confitentur, a consilijs approbatum esse cultum sacrarum imaginum; et contemnunt tale decretum, ac dicunt: Concilium erravit. Et postulant, ut hoc decretum iterum quaestioni et disputationi subijciatur. Hic ergo nobis est silendum; et non ~~novo Concilio~~ Disputatione, non novo Concilio, sed solo anatemate debent expediri Lutherani. Alias quidem quaestiones commoverunt Lutherani, quae nunquam fuerunt a 7 concilijs definitae: (:exempli gratia, Quot sint sacramenta ecclesiae:) et propter tales qu/aestion/es n/ecessarium fuit Concilium Tridentinum: ~~quaestio~~ contr/ar/ia vero de Cultu imaginum, non indigebat Concilio.

513 (284)

Porro si Lutherani non contempnerent diserte concilia: et dicerentur alium esse consilij sensum (in hac aut illa quaestione), non illum, quem ~~nos elegimus~~:/s-ecclesia elegit: / tunc deberet eos ecclesia audire, et rationem suae fidei eis reddere, Disputatione, et Con=cilio: iuxta praeceptum Petri, qui ait, Estote parati semper rationem reddere omni poscenti nos, de ea spe, quae in vobis est.]

Eccl/esia/e Romanae rationes debent audiri.

Exempum aliud. Ecclesia Romana admittit et honorat omnia concilia et patres sanctos: et tantummodo se defendit ac purgat a calumnijs, quae eis impositae sunt a Fotio. Fotiani enim d/oce/nt, ipsam habere doctrinam Impiam de Spir/ito/ s/an/cto. Ecclesia vero Romana dicit: In mea doctrina nulla est Impie=tas. In hoc casu profecto necesse est audire ra/ti/ones ecclesiae Romanae, easque esaminare, et iudicare, publico et accurato iudicio ~~sive concilio~~: idque non obiter, neque semel, sed iterum iterumque, donec (:cum Dei gratia:) assequimur Perfectam Pacem et concordiam.

7. *Occasio et modus pacificandi Eccl/esia/m.*

*⁴⁸Non debet rex et ~~patien?/tia~~ /s-e(pisco)pi/ permittere populo, disputare cum hereticis: neque ipsorum libros legere: neque ad ipsos peregrinari, aut cum ipsis versari, extra ~~summam~~ necessitatem. Si autem episcopi inter se incipiant dissidere: tunc rex debet *omni cura admitti*, ut componantur lites episcoporum sive patriarcharum. Et praesertim, ut componatur perniciosissima lis ecclesiarum, orientalis et occidentalis. Ad hoc faciendum optimum habet nunc occasionem *imperator* propter modernas dissensiones populi Russiaci cum patriarcha. Optimum enim esset, /s-Ut rex pius coram se institueret privatas seu secretas scriptiones et disputationes *aliquorum doctorum hominum utriusque partis, usque eo donec clare habent res explicatas. Postea debet/* Instituire concilium nationale: et ad ipsum invitare legatos patriarcharum orientalium et legatum papae. Potest dicere imperator: ego nolo per me patriarcham de=ponere, neque volo iudicare lites episcoporum, sicut eas noluit iudicare Constan=tinus. Volo ergo invitare patriarchas. Et quia simul hic agitur causa Romanae ecclesiae: volo ~~simul~~ invitare etiam ipsorum legatum, ut audiamus omnes rationes illius antiquae ecclesiae*.

8. *Res eccl/esias/ticae sunt cauda rerum saecularium.* Aliqui reges ita ag/s-er/(u e)nt, ut res /~~rerum~~/ eccl/esiasti/cae apud ipsos ~~sint~~ /s-essent/ appendix /s-“et cauda”/ rerum secu=larium. I^o. Propter ra/ti/ones imp/er/ij, dissimulabant, et supprimebant negotia pietatis. 2°, Propter rationes imperij, serebant discordias in religione. 3° Propter ra/ti/ones imp/er/ij, faciebant cum hereticis talia federa, quae adferebant periculum corruptionis in populo fidei. 4°, Propter vanum timorem diminutionis sui

514

imperij, nolebant suscipere manifeste agnitam veritatem. ~~Ita faciebant,—et~~ Istis consilijs inserebant Ieroboam, Caifas, Mahometus, Farisei, Manuel imperator, et alij, /s-multi/ de quibus vide fol: 409. num: 11: per totum.

⁴⁸ Вальденберг, с. 166, 34–35.

*⁴⁹ Impij Machiavellistae vehementer laudant et approbant consilium Mahometi et suadent principibus, dicentes: Qui vult esse potens et gloriosus, is debet (:si potest:) condere novam Fldem, sive /s-novam sectam/.] Patres autem sancti et doctores Christiani docent: Si quis princeps /s-~~Christi~~/ Christianus vult esse potens, gloriosus et Deo carus, is debet, non novam sectam condere, sed antiquam fldem nova et illustri sua industria confirmare. Sic fecit Constantinus et quidam alij pij reges Christianorum.

9. *Germanorum error contrarius errori Mahometanorum*
Sciendum est de Germanis: quod ipsi ~~errant errore contrario~~ /s-consentiunt cum/ Mahometanis et /s-cum/ Graecis in hoc solo, quod damnant concilia: Germani /s-enim/ et antiqua concilia /~~contemnunt ac~~/ blasfemant et novi concilij iudicio se non submittunt*. In reliquo autem contrarij sunt Mahometanis et Graecis: quia Praedicationes adeo laudant et frequentant, ut in sola ipsa praedicatione salutem hominis nostram esse putent. Ad solum scripturae sacrae iudicium procurant (:patrum et conciliorum explicationes abijciunt) et scriptam omnibus rusticis, omnibusque feminis legendam, et proprio sensu explicandam ac eligendam ~~per~~ suadent, et permittant. Scientias quoque bonas et malas, omnibus hominibus promiscue libereque tractandas permittunt. Atqui in hoc summam committunt impietatem. Vide fol: 31: num: 3. In omnibus rebus necessaria est moderatio.

Hereticis Politica 13

De Germanorum doctrina Militari.

1. *Ger/ma/ni Russiacam militiam destruxerunt.*
His temporibus Germani incomparabili damno et dedecore affecerunt hoc regnum: eo quod sua calliditate antiquum /s- et/ bonum Russiacae militiae modum converterunt in suum Ger/mani/cum modum: qui modus /s-“(excepto peditatu”)/ pro hoc Russiaco regno prorsus ineptus est. Oportet enim primo /s-se/ cogitare: quod pro varietate locorum, ~~et hostium,~~ n/ecess/aria sunt varia arma, et varij modi militiae. Ad oppugnationem urbium, sive

⁴⁹ Там же, с. 268, 269.

ad assultum, et in montibus, et in silvis, ~~nihil valent~~ n/ecessa/rij sunt pedites; nihil valent equites:

515 ~~285~~

in campis autem spatiosis, /s-“ad praelia, et ad persequendum hostem,”/ plus valent equites, quam pedites. Hoc igitur modo debemus pro certo tenere, quod diversae gentes (:/s-cum/ respectu ad diversas regiones, in quibus habitant:) diversas sibi excogitarunt militias: eo modo, quo eos tempora longa et usus ipse docuit, quid magis expediat ipsorum regione. Germanorum patria est valde montosa, et silvosa: in multis etiam locis est plana /s-ac aperta/; sed tamen tota eius planities (:sicut et part/s-es/ montosae:) plena est ~~urbibus, villis, arcibus, oppidis, et~~ urbibus, oppidis, arcibus et villis frequentissimis, muro cinctis et fortissime munitis: ita ut exercitus aliquis hostilis ~~rare~~ non possit progredi ~~Ut~~ duo aut tria milliaria, quin ei occurrat aliquis locus munitus, vi superandus. Praeterea tota Germania est divisa /s-in/ plurimos dominatus: ~~et puto ego, quod~~ et potent numerari /s-(ni fallor)/ supra 40 principes, ep/isco/pi, comites, et urbes, quorum singuli sunt sibi per se d/omi/ni, ~~et~~ /s- et nullum regem audiunt, sed/ propria auctoritate ~~gerunt bella, et~~ educunt exercitus, et gerunt bella.

Germanorum peditatus bonus.

Et hae sunt causae; quod Germanis multo magis n/ecessa/rij sunt Pedites, quam equites: ideoque habent Germani optimum peditatum; scilicet in eo /s-bonus/, quod sint instructi Sosznicis et Hastis. In tantis enim montibus, et silvis, et in tanta arcium urbiumque fortium frequentia, ~~nihil pene possunt efficere equitatus.~~ non potest equitatus efficere ~~id~~ illa facinora, quae solet facere in largissimis campis.

2°,

Pedites utiliores Germanis, quam equites.

Praeterea cum Germani sint in tam multos dominatus divisi; consequenter sunt etiam parum potentes. Nullus /s-“dominatus”/ potest aliquem numerosum exercitum educere. Ipsemet ~~istorum~~ ~~imperator~~ /s-Cesar Germanorum/ (:et /s-scilicet? ille/ totius mundi dominus:) et olim nunquam potuit, et hodie non potest contra Turcos educere m/100 hominum. ~~Quod summum Peditatus; educit~~

~~m/60 hominum~~ /s-Si educit m/60 hominum: miraculum est/. Sic enim hoc anno 1663 (Turcis late circa Viennam omnia populentibus) scribunt Germani in suis avisijis; ~~se sperare~~, Quod ~~poterint~~ /s-sperabant se posse colligere ad 60 millia ~~---~~ hominum, ad resistendum Turcis. Et hoc quidem ex varijs gentibus, quibus d/omina/tur ille Mundi D/omi/nus; scilicet ex Cro=atis, Bohemis, et Ungaris. Ex solis autem suis Germanis /s-, qui eius imp/er/io parent,/” nec decem millia colligeret+

+ Istis trasonibus, qui /s-solos/ reputant esse fortissimos /s-milites/, et veniunt hic, ut doceant nos militare, recte possumus nunc dicere, Medice cura teipsum. Ostendant prius, quid ipsi possint soli efficere contra Turcos (:sine Ungaris et Croatis) et postea praesumant docere altris. Valde ~~e/n/im/ nobis~~ autem nos notare et considerare debemus: quod in omnibus ~~ni fallor~~ == *verte fol.* (516)== ~~bellis~~ historijs et narrationibus, quasculquae ego rescire potui, nunquam Ger/ma/ni decretorio aliquo praelio fuderunt, neque clade memorabili affecerunt Turcos, neque Tartaros, neque Lehos. Multoties autem ab istis gentibus ad internecionem caesi fuerunt magni Ger/ma/norum exercitus. Bohemi et/iam/, antequam Ger/ma/norum mores induissent, egregie ipsos caedebant, praesertim sub Zisca duce. Ducenti homines Russi acquisiverunt Sibiriam. Postea 700 milites ~~a~~ profligarunt et ad ob/oedien/tiam/ redigerunt multa millia Tungziorum. Et saepe alias miracula fecerunt /s-Russi/ in Sibiria. At nunc (517) itidem sub instructoribus Ger/ma/nis, duo e tria /s-et plura/ millia ~~et plures~~ Russorum, quocunque se vertunt, ubique cedunt, a 600 Basciris: et magna regionis pars ~~exusta~~ a^e desolata est, et complura hominum millia occisa.

(515)

Ideoque cum sint ~~ita~~ singuli /s-p/rinci/patus Germ/an/orum/ ita impotentes, ~~singa~~ nullus ~~cogitat~~ potest sperare quomodo possit ~~aliena~~ /s-magnam aliquam regionem/ per vim occupare; sed potius /s-cogitat quisque/ quomodo possint sua ~~re-tinere~~ a^e defendere. Hinc etiam non timent a se invicem ullas magnas

Depopulationes; quales solent fieri m/ul/tis regionibus planis, et ~~non muniti~~, et a numerosis exercitibus. Itaque Ger/mani pr/inci/pes solent sua defendere aliquo /s-mediocri/ numero peditum, et /s-aliquo/ exiguo numero equitum: et /s-simul conservant se/ per federa, quae habent /s-inter se/ cum vicinis pr/inci/pati/bus. Et in hoc sita est ipsorum po/tent/ia. Ad acquirendum autem non tam utuntur armis, quam /на поле: *nuptijs, et astutijs*: / et si quis ~~eis~~ /s-armis/ utitur, frustra utitur: quia acquisita reddere cogitur a ceteris ~~confederatis~~. Non ergo habent Ger/ma/ni /s-“numerosos equitum exercitus, neque”/ alium acquirendi modum, nisi nuptias, et hereditates: atque ideo omnes illi pr/inci/pes quaerunt externas affinitates; et *et et* /sic/ *ex hac ca/us/a* cum suis subditis nullus contrahit affinitatem: quia s/cilice/t a subdito nec /s-novi/ federis ~~novi accidentis~~? fulcrum, nec novae hereditatis assertionem, sperat.

3. *Germanorum equitatus tardus, et malus.*
Praeterea Ger/ma/ni sunt omnium in mundo gentium maxime Epicurei. Nusquam possunt proficisci ad ~~ullum~~ praelium: nisi secum vehant feminas ~~totidem, quam sit~~ /s-pene plures quam sint viri: et vinum, sacc//h/arum, crocum, tabacum, carpenta, et plumea pulvinaria, /s-vasa argentea, et vitrea,/ etc. ~~Hinc sequitur quod Ger/ma/ni tam voluptuosi~~ Cum igitur Ger/ma/ni sint tam voluptuosi: hinc n/ecess/ario sequitur quod etiam sint graves et tardi ad motum. Ipsorum pilei, pallia, ocreae, ephippia et o/mni/s vestitus et armatura, tam equitum quam peditum, omnia facta sunt /s-“ad delicias, ad iacendum, ad epulandum»/ ad tar=ditatem /s-et non ad saltum/; ne /s-(3) epicureorum/ (4) ventres (2) illi (1) prominentes celeri cursu concutiantur. /s- Equi ipsorum sunt instar montium fortes⁵⁰, sed tardissimi./ Atqui in militia non solum fortitudo, sed etiam Celeritas (:et multo magis:) est n/ecess/aria. Vide fol: 60: art: 3. Et ideo nihil est mirum, quod Ger/ma/norum equitatus ~~nullus~~ minimi est valoris.

4. *Germanorum gladij leves, fragilis, inutiles ad bellum.*

⁵⁰ Instar montis equum. Образ из второй книги «Энеиды» Вергилия, кн. II, 15. («Строить коня, подобье горы». Пер. С.А. Ошерова).

Apud Germanorum sunt in usu frequentissima duella. Ideo Ger/ma/ni habent gladios aptissimos ad duella: scilicet ad saltandum, et pugnandum, iuxta compactum, et quasi ad regulam. Gladij illi /s-sunt/ leves et acuti tanquam verua: et circa ~~pa-g-um~~ capulum habent plurimum ferri inutilis. Ad duella, ut dixi, sunt aptissimi: ad bellica vero praelia sunt prorsus inutiles.

5. *Germanorum exercitia ludicra, et ad pugnas inutilia.* Exercitia militaria bona et utilia sunt: Currere ad metam cum hasta graviore: Concurrere hastis iuvenilibus: Sagitta ~~aut~~ configere, aut dissecare, feram currentem: et alia ~~similia~~ peditum; quae omnia ~~proficient ad~~ consistunt in agilitatem et velocitate. Ger/ma/ni autem, quia /s-(devitant pinguum ventrium concussionem)/ oderunt omnem agilitatem; ~~ne concutiant ventris suos: et pinguum ventrium con-~~ ~~cussionem:~~ et tamen ut videantur esse periti rerum militarium: excogitarunt sibi quaedam exercitia militaria /s-pigra/ ludicra, /s-pugliaria, comica,/ ac prorsus inutilia ~~idque totum fere in pedibus: nam equites (-utpote magis saginatos:-) non paterentur se ita.~~

Fatigant suos milites ludicris girationibus, et quinis quibusdam circu=

517 (286)

lationibus: /s- et babilonibus seu labirintis, quos no/mi/nant/ Marsos et Contramarsos quarum in veris praelijs nullus unquam usus fuit, nec erit. Item sicut in scientijs politicis habent ridiculas quasdam ~~shesho~~ scholarium Depositiones, et Baccalaureationes, /s-“et Magisteria et Licentiatus, et/ et Doctorationes: et in artibus me=chanicis habent peregrinationes, et Magistrationes, et prohibitiones ne quis Canem occidat, et alias huiusmodi nugas et superstitiones: ita et non est mirum, quod in militia quoque excogitarunt similes vanissimas vanitates: qualia sunt, Marsi et Contramarsi, et in visitatione vigiliarum Appositio gladij ad pectus, evocatio Gefraiti, et Officiorum varia et inutilia no/mi/na, et aliae huiusmodi, /s-ceremoniae/, quorum nullus potest esse usus, ~~sic~~ ubi res serio aguntur. #

#/На поле поперек: / Uno verbo: Omnia Germanorum exercitia, tum Iuvenilia, tum ~~Nobilitaria~~ Militaria, nihilo magis sunt utilia ad

seria belli op/er/a; quam consuetae eorumdem Ger/ma/norum choreae, quas f/aciunt cum feminis in nuptijs, in popinis, in convivijs, in nundinis, et in ipsis conven=tibus sp/irit/ualibus, quando /s-con/veniunt ex compluribus villis ad unam aliquam ecc/lesi/am, cum crucibus vexillatis, et cum cantu perpetuo per viam. Post officia enim divina discum=bunt ad prandia: et mox consurgunt ad ascaulos, liras, et choreas cum feminis. Talis est Ger/ma/norum devotio: talis et militaris doctrina.

6. *Ger/mani/ca doctrina causa cladum Russiacarum.* Audiui quemdam Germanum officarium, de praesentis belli infelicitate loquentem, ~~ae-dicentem~~ qui dicebat: Antiquitus Russi erant cunctabundi: non facile ve=niebant ad praelia: ~~et~~ et erant saepe victores. Hoc autem tempore, quia acquisiverunt doctrinam Germanorum, facti sunt nimis audaces: nimis facile se immiserunt ad praelia: et ideo semper cesi fuerunt.] Alter autem quidam homo ei respondit. Ego praesentis infortunij maximi duas praecipuas et capitales ca/us/as esse existimo. Quarum ~~utraque de primatu certo, et tam graviter, ut quae~~ /s-utra/ potior sit, dicere vix sciam. Unam, de qua nihil nunc attinet dicere; alteram, quam tu ipse, non cogitans, recte expressisti. Tu quidem Russorum Auda=ciam, ex doctrina Germanica proveniente; ego vero ipsam Doctrinam Ger/mani/cam, praesentium malorum ca/us/am esse iudico. Id si nusquam alibi enituit certe sub Conotopio enituit. Ubi contra equites omnium gentium praestantiss/im/os, nempe Sci=tas⁵¹; emissi fuerunt nostri equites soli (:sine peditibus;) et instructi Doctri=na /s-equestri/ omnium gentium pigerrima atque pessima, nempe Ger/ma/na. Miraculum ergo fuisset; si se defendissent. Non solius Audaciae, sed etiam et potius ipsius Instructionis fuit peccatum in hac, et in reliquis cladibus. Quisquis enim legit historias antiquitatis: ille potuit observare, Quod (2) Germani, (1) quotiescunque iustis praelijs, aperto Marte (:et sine fortuito aliquo casu aut stratagemate) /s-de/pugarunt contra Lehos, Ungaros, Turcos, aut Tartaros; quod semper fuerunt victi, et nunquam victores. Et hoc non ob multitudinem: sed interdum

⁵¹ Примечание П.А. Бессонова в ч. 2, с. 168 «Под Скифами сочинитель обыкновенно разумеет Турок и Татар».

multi Germani fuerunt victi a paucis Lehis, aut Turcis. Quare? Propter Gre/ma/norum equitum Tarditatem, et armaturae Ineptiam: et prop/te/r aliarum gentium ~~expedita~~ velocissimos equites, et optime armatos, Sagittis,

518

Hastis longis et missilibus, et optimis latis gladijs. Tartari Ger/ma/nos cingunt corona, et obruunt sagittis, quasi imbre: ac demum /s-“sine ordine irruentes»/ frameis ordines /s-illorum/ perturbant. Lehorum autem et Turcorum Hussari hastis /s-adhuc facilius/ perrumpunt Germ/an/orum ordines. Germ/an/i autem quando semel suos gruinos ordines /s-et laberintos/ amiserunt, eo ipso victi sunt, et non solent se amplius recolligere. Quod vero meministi de vitandis praelijs, id quidem ~~semper~~ /s-saepe/ observandum esse videtur, sed maxime contra Lehos. Qui cum Lehis militat, debet vitare praelia, ex hac ratione: quia Lehi difficile congregantur, et facile dilabuntur. Et quando sunt congregati, tunc summopere (2) interest (1) ipsorum praelio decernere. Si Russiaci ~~grand~~ duces talia aliquot tempora evitare potuissent; non perijsset militia nostra. Verum ut antea dixi; non est haec sola ca/us/a nostrorum malorum, sed insuper alia quaedam. Ideoque nostri duces quantumcunque voluissent et scivissent; non profecerunt ~~aliter~~ ~~nee~~ melius rem gerere, quam gesserunt. Praesertim sub /s-ista/ pessima Ger/ma/norum doctrina.

Heresis Politica 14.

De erroribus Sclavinorum proprijs.

Oportet advertere: quod sunt quidam Russorum, Lehorum, et omnium Sclavinorum proprij et quasi naturales errores. Videlicet, quia

1°, Reputationem quaerimus in Hospitalitate, et Liberalitate. Atqui per hoc, quod (3) sumus (1) in (2) hospites liberales, reputationem non acquirimus, sed potius amitti=mus. De hoc vide fol: 492, n: 13, et 14; quoad legationes. Alias vide

2°, Reputationem quaerimus in Convivijs, et in Ebrietate: et per hoc re=putationem ~~summe~~ /s-vehementer/ diminuimus; imo prorsus amittimus. De hac re vide fol: 495, num: 16, 17, 18.

3°, Reputationem quaerimus in Vestibus Coloratis, et Gemmatis.

De hac re vide fol: 92, num: 6. per totum.

4°, Reputationem quaerimus in Pulcritudine Peregrinorum famulorum, et sodalium. De hac re vide fol: 494, n: 15.

519 (287)

Heresis Politica 15.
De Xenomania Sclavinorum

*Xenomania etiam est deceptio omnium sclavinorum propria et quodammodo innata. Quid est autem Xenomania? Est

1°, Admittere ad se vel mittere a se Legationes nimias. *Vide fol.*

2°. Admittere ad se et imitari modum Peregrinae militiae ineptae. *Vide fol: 514.*

3°. Admittere ad se Locustones, sive gentes vagabundas.

4°. Assumere sibi Peregrina Insignia: peregrinas principum, et (1) militarium (2) officiorum appellationes: et peregrinas Leges. *Vide fol:*

5°. Admittere ad se alienigenas mercatores, milites, aut quoscunque: et dare eis ius Indigenarum. *Vide doctrinam Satiri, fol:*

6°. Admittere ad se aut (:quod omnium miserrimum turpissimumque est:) sponte quaerere Xenarchiam.*⁵² *Vide, ob Gostowladstwu fol: 123.*

Vide, ob Gostobisiu, fol: 117; i ob Gostogonstwu, fol.: 235; i ob Gostopri=iemstwu ili ob pripisnom Narożanstwu, fol: 358: i na listu 135.

Opomîнки krālyá ~~Arsána~~ Siladijāna
k sînu Idrîsu;

Arsán Lisiâczkij Krāly imijāsze sîna îmenom Idrîsa: i sego /s-~~iest~~/
ón mnógo krât opomina/s-asze/ i uczil/âsze, Káko bi imál Źiwot
swôj ~~prawod~~ pro=wodit. Ú nyego w' níkoie wrēmè obitâszese

⁵² Вальденберг, с. 183–184.

níkij gôst ímenom Welmîx: sèy iest Arsánowije rêczy popîsál, i nám prædal síce, kako owdé stoiêt. Arsán welyâsze: O síne Idrise, iâz timi uze stâr búduç nedoziwú onih ~~deniy~~ /wremên/, dabi se nász Lisiâckij na=ród ko człowêcziemu oblîcziu, i g' drêwnyey swoey sláwe i k'~~ot=czine~~ g' domowine priwêrnul. Tèbi pak mòzet se priluezi~~godit~~, da búdesz w' takówo wrême žîl, i Lisiâczkim gospód/s-ar/stwom ~~derza~~ wladal. Zarad togò slú=hay sadà mène, i pômnyi nastòino, káko moráiesz ~~swôy~~ žiwot ~~pravit~~.~~pr~~owodit. Blâzeni oní, koyi po ~~ezuzih~~ tudzih tscetáh búdut mûdri. Ali ~~z~~eadész, ~~cz~~tó ob nászem nâródu prîcza ~~goworit~~ slowet: ~~welit~~. Po/s-sle/ ũbili Lisiak budet mûder.] Mî w' dobrû prebiwâcz nismo ználi

520

sâmi sêbe, nit swoeego szczâstia: /s-razsûdit/ nit smo se boiáli kóego złà. Ali naposlédku, kogda ná nás pridósze napásti, postáli smo mûdri: i dólgo traplyênie nam iest dâlo rázuma. Ínoto czeso smo se mi stârci, po swoyih múkah, cz/s-r/ez mnógije wîki nauczîli; tò jâz tébi w' kratkom wrémenu, i bez twoego trûda, tolmáczu.

1°. *Bóga ~~czest~~i pocztây.*
Nâipérwlye i preže wsegó: Bóga se Bôy, i Lyubí go, i Czestí go. Ón bo ti

mózet wsáko dobro dàt, i otniât.

2°. *Lyûdstwo uczîni blâzeno.*
Zatîm znây: Krâlyéwskuiu czêst, i nastoiânie, i ũród, i dôlžnóst, w' tómtstoiât: Da Krâly swoe lyûdstwo uczinît blâzeno.

3°. *Dészewost soh=rânyay.*
Tî adda promîszlyay: Da w' twoèm ~~krâlyestwu~~ wladâniu wsákije g' žîtiu póleznije wêci, búdut w' obîliu, i w' déscewoy cêne.

4°. *Obráduy swo=yih i strânskikh.*
Táko wlâday i ~~práwi~~ lyûdstwo: Da se twoyí poddânniki búdut rádo=wali ob twoèm gospodowâniu: i strânski da búdut želíli žít pod twoéiu óblastiu.

5°. *Nedáy lyûdem želyit premèni.*
Táko wlâday: Da níкто /s-ne/ poželýit prêmèni: nego da wsákij stân i rêd búdet rád i ~~zadowólen~~ twoemú wladâniu, i zadowólen swo=yím žrêbiem, slobodínami, i prawowlâstiem. I znây stanowíto: ieže tó ti búdet póleznó, nè liho k' Prâwednosti, k'

Pocztêniu, i ko Slá=we; negò tóže i k' Korísti, líbo k' umnožêniu Kazní. /Вставка:

Ali wéd wo wsém tako dèlay, da Samo=władstwo sohraniszenarusiw.

6. *Né mnógo zláto, no mnógo lyúdstwo czynît k/ra/ly bogáta.* Hóceszli znát, kîy krály iest bogáteyi? Né ón, ô sine, kîy imaet wé=çe zlata i srebrá: nit ón kîy wladáet mnóžimi deržáwami: nego ón iest bogáteyi, kîy ímaet mnóže Lyudêy: /s-i kréplye Samowladstwo./ Tî adda skorbí se: da twoiá zemlyá budet mnogolyúdna: i twoé samowladstwo /i-neporúszno./

7. *Lágodno wlâday.)* Ako hócesz králýestwo imat Lyúdno: Lágodno wlâday. Premnógimi birmî i tegotámi (:økæ opocz nûžnogo wrémena:) lyúdstwa neobsêzczay.

8. *Pri lagodnom wladaniu Kraly silen.)* O sine, pîtay lyudêy, cztó se pó switu deièt: i wrozumit hócesz, ieže Pri lágodnom wladaniu wsáka zemlya (:hóçti i năigóra:) iest pól=na lyudêy: krály nyeé sílen, i susêdom ~~strászen~~ gróžen. A pri žestokóm wladaniu i năilúcza zemlyá iest rēdkó obsažená: i krály nyeé nesílen.

9. *Ktô mērno lowît, wsegdá rîb do=biwàet.]* Krály Dewrîz iest imal rîbnij stâw, i mrēju mēnu, nè prewelíku: i kogda iest zahotíl, wsegdá iest dobiwal rîb dowôlno so swôy obhòd:

521 (288)

Prîszel iest pak k' nyému níkiy gôst, i rékel: Hóceszli krályu da te nauczù, káko móžesz léhko i skóro mnógo rîb nalowít? Dew=rîz récze: Nù goste, kakò si dóber, nausí nas. A gôst iest rékl: Zdélay se mrēju dólgu, da presêžet wès stâw ot koncá do koncá, i nyeiú lōwi: Ucziníl ie adda Dewrîz sotkat mrēju bezmērno dólgu: i potegnûwszi tu mrēju iedenkrát czrez stâw, nalowíl ie rîb prewelíku množinu: i wêrlo sieie obeselíl, i gôsta onogò po=hwāílil. Drúgiy krát poszédski lowît, ménje rîb ie ulowíl. A trêtyi i czetwêrtiy krát potegnûwszi mrēju czrez stâw, wsíje rîbi izlowíl, da ie stâw púst ostal. Tú koríst iest prijskál Dew=rîz iz lákoma sowíta. Tî adda sine nelyubí onih sowítnikow, kóyi uczêt, kàko bi

tî mógel premnògo rîb iz stâwa nalowít, i prewélíku kaznú ot swoyîh poddânnikow sobràt. Nego lyu=bí onîh, kòyi kâzut, kàko bi mógl wsegdá stâw póln rîb, i kra=lyéstwo póлно lyudêy imât.

10. *Nāigóri K/ra/lyem sowítniki, Inorói torgôwci.*
Kóyi sut nāigori i naiubilnéyi wladátelyem sowítniki? Torgôwci, ô sîne, i Inoródniki. Wo wsé wremé twoegò žiwotá, mólyu te, krépko dēr=ží na pámeti, i níkako nezabúdi: ieže czrez Inoródnih Torgówcew nász naród iest zgínul: i mî wsé swoe blágo, krályéstwo, ~~ezl~~ sláwu, i sāmó człowécstwo /s-iesmo/ zgubíli. Torgôwci bo Ahêiski nāipérwlye sut iâli k' nám prihodít: i bîsér, kámenie, i srébreno da zlâtno posúdie prinosít. Zatím úczali sut nászim wlastelóm ukazowát, káko bíhu mógli ot poddânnikow mnógo blága sniât, i welíku kaznú sobràt. Nakonéc wlastelôw nászih obdâríli srébrénimi mûdro kowaními czászami i stokánmi, i raznîm înim pozlaćenîm posúdiem i orûdiem: i zâto izprosíli sébi priwlástie nārážansko, da yim iest býlo slóbodno u nas žít, iako i nāróžanom: i pritómže zâwziali sut razníje Otkùpi i Sa=motêržtwo, w' nāilúczih i naikoristnéyih towáreh nászih. Táko sut oni nâse obrátíli wsé torgôwstwo, i wsé nasze

522

blágo oblādáli, i wo swoiú domowínu presílat ~~p~~s-ná/czali: i tîm zémlyu nászu Satîrskuiu sébi podbîrnu ucziníli: a poddâniki naszi i wlastelí ostáli sut nísèi i nûžni.

11. *Neráduy se mēsu, kóe ti wôlk dāet.*
Dali wôlk príszel, i prosílbí te, da go postáwísz pastîróm nad owcámi, i obečálbí ti mnógo owêc pripást; bí-li mu tî wérowal?
Idrís: Otniûd otcze newéruiú wôlku: dali me ón bogáta mēsom ucziníl: abo sâm iest lákom na meso, i morít da žeret ówci, gde mó=žet. Arsán. O Idríse, wo wiczníje wiki tî neweřuy, da bihu te oní bogáta penezmî ucziníli, kóyi czrez wés swóy žuwot ní=czeso înogo nedélaiut, nego czto penêz ísczut: i mnógo góre hlepêt na srebró, nego wôlki ná meso. Krûgom bo swîť obhódet, i wsáko môre plowût, dlya srebrá, i dlya nenasítínje lakomósti.

12. *Težák žito, Torgówec srebrô séiet.*

Togdá obratíl seie Arsán komné, i rékel: O Welmîru, u wás (:iako slíszu:) težākí na wsáko godísce mnógo ǵ žíta w' bláto ili w' zémlyu zamîcut; i iâz se tomú diwlyù. Welmîr. Nît se czemu diwít, ô Krályu: neczinêť bo togo dârom i oszût; nêgo gde kîy iednu méru zawérzet, támo míslit déset mêr pobràť.

Arsaň. A tî Idríse, iesíli wídl, gde nászi Lesiãki ríbi lowêť: i málíje ríbici na wúdah w' rekú ~~zami~~ mécut: dârom li tó czinêť? Idrís. Nê dârom ótcze: nego kîy málu ríbu zawérzet, ón welíku wón iztêgnêť. Arsaň. O síne, níkto žíta w' zémlyu nezamîcêť, râzwi težák, kîy míslit mnógo žíta pritežàť: nikto ríb w' wódu nemêcêť, râzwi ribar, kîy želyít wêce rib dobít. I srebrá adda níkto nekidáet i nedarúet: râzwi ón kîy míslit /s-wêce/ srebrá nažít. Ako addá inoródníy torgówec pohóceť têbi darowat srêbrenu czászu: stanowíto wéruy, ieže ón stô czâsz ot twoyíh poddânníkow ~~ett~~ iztorgowát i otnést hoceť. A têbi iz togo né koríst, nego scêta i ũbil búdet.

13. *Krály moráet znát wsáczinu.*
Níkoyi lyûdi znadût ówo, níkoyi óno, i dósta yim biwáet. Ali Krályú nît dósta znát iednú i drúgu i trêtiu wêc: nego krály moráet

523 (289)

znát wsáczinu. Tî adda nastôy znát wsáczinu: né sâm pó sebi, nego czrez ínije lyûdi: nît bo zmóžno iednomú człowéku znát wsákíh dël i wecêy. Zâtože lyubí, i ù sebe hrání rázum=nih sowítníkow: i mužeý wo wsákom opráwílu dobró obucze=nih, izbérenih, i wíscíh.

14. *Newzgóržay sowítow wíscíh lyudêy.*
Trî wêci iesút potřebni, da ktô czto dobrá uczinît: Hotít, Móc, i Znát /s-dobró czinît./ Ti, kogda na kralyéstwo pridêsz, mnógo dobra hócesz Móc uczinít. Moráesz adda Hotít, ~~hbo~~ /s-ilti/ želyít dobro délat. Dapak Uznáiesz dobro délat, da búdesz práwo délat wsáczinu: Pítay wíscíh lyudêy, i newzgôrdžay sowítow nyíhowíh.

15. *Leges sunt funda=menta regnorum.*
O Idríse: Ko wsákomu dëlu (:bud rucznômu, bud ũnmomu:) po=trébno iêst Osnowânie: i niczto bez osnowânia dólgo i dobró sto=iát nemóžet. Zâto kogda tî nastúnesz polâti zídát, postáwi krép=ko dnísce, ílti osnowânie: abo na hūdóm osnowâniu niw' /s-

otnûd/ wîk né budet obstoiâlnije polâti. Tákože se deièt i wo wsákîh narâwnîh, nârôdnîh, i krâlyéwskih oprâwileh. Nîj Nikakowo krâlyéstwo nemóžet czestító bít, i wikowát, bez dobrá osnowânia. Cztó iest osnowânie krâlyéstwom? O sîne: né kâmen, nît drêwo: né srebró, nît zlâto: né grâdi, nît woiâki: nego Zákónu i Ūstáwi, tî iesut osnowânie i dnîsçe krâlyéstwom. Gde búdut powôlyni zâkóni: táko da wsákomu stânu dobrîh lyudêy búdet swoiá spodóbna slobodá i czêst: támo krâlyéstwo búdet krépko utwêr=ženo: neboyît se domâsznih terwôg: i móžet se brânít ot iz=wônskîh nâiédzow. A gde sut žestokí zâkóni: táko da se wsím ili níkoyim stânom dobrîh lyudêy czinît obídu, i nedostoîno pri=tiskânie; támo krâlyéstwo nemóžet bít krépko, nît obstoiâlnó. Poddânniki bo wsegdâsznyimi tegotâmi utrâplyeni, razžályeni, i raztûženi; wsegdá ~~mis~~ dúmaiut ob preméne takówh nescéd=nih zákónow: i kogda se lûczit prîgòdno wrêmé, gotówi sut k' szatostêm. I ob tóm w' nászem Lesiâckom nârôdu iest

524

bîlo nemálo prîlîk i ūzórow.

16. *Apud leges mode=ratas, ne metuas civiles turbas.* Bregayzí se domâsznih szatostêy bólye, nego izwônskîh nâiédzow. Má=lo krât bo kòe krâlyéstwo zgínét prósto ot izwônskogo nâwála; nego pácze ot wnûternyîh ssôrow pogibáiut krâlyéstwa. Tî pos=tanowí lágodnije zâkónu: i neboy' se domâsznyîh ssôrow.

17. *Leges malae veniunt ex Avaritia, et Ambitione.* Ótkud izhódet žestokí i glûpi zâkóni? Iz lakomósti, da iz Prewzêtia. Tó bo dwôe zlonarâwie, iest Krâlyem Skíla i Haríbda: tó iest iesut dwâ prestrahótna boicá, na kóyîh nezbrôini krâlyí iesut razbíli plâwi i glâwi swoyi. Ogîbay se ot Lakomósti, i ot Prewzêtia: tò iest, Neogrâblyay, i Nesramotî poddannikow: ino tî hočeszbit czestit Krâly: i Krâlyéstwo twoe krépko twoemú otrôdiu w' koléno i koléno.

18. *Quid est Tirannus.* O sîne: trêba ti iést, da znâdész razlicíciť, cztó iest Krâly, i cztó Tiran. Powíz mi addá, cztó iest Tiràn? Idrís. Otcze, naszi Lesiâki ~~prawet~~ werêt, Tirán dê iest se zowét níkiy wladátely lyût, krût,

nescédén, nepráveden, i kóego wsí lyûdi nenawídet, suwřazet, proklináiuť, góre neže lyûtogo zwîra, i pozóra, i bîsa. Ars Arsán. Né tó iâz hočù: nego pîtaiu, po kakómom dèlu ktô pos=tâet tíranom? Idrís. Powîdaiut ótcze, onogò bìt tiránóm kîy se Bôga neboyîť, i lyudêy nestûdit: kiŷ krîwo sûdit: kîy newînnih lyudêy múczit, i morîť, i imânie nyîhowo bezprávedno grábit: kîy poddânnikow swoîh žení sramotîť: kîy bolyâr swo=yîh nespodóbno uniczižâet: kîy síloiu, né zakonostâwíem wladâet: kîy na strâžu swoego tîla inoródnikow czuwârow deržîť, i domâsznyh poddânnikow nyîmi izobizâet: ~~tey~~ ta=ków dè iest tirân. Arsán. A nîtli iesće kóee î=nije priczîni, îlti dèla tirânskogo? Idrís. Iâz ótcze czâiú nebîť wêće níczeso: newîžu bo níkakowa înogo zlá, kóego nebih bîľ imenowâl. Arsán. O dîte, dobró ti ugâdal ístinu; ali né dokoncâ. Paczéže pêrwaia i ot wsîh

525 (290)

glawnéia tirânstwu priczîna ostâet, ót tebe iescé nespomênyena. Idrís. Otcze za mílost, cztó takówo? Arsán. Sîje czûsz: ieže ne liho ón iest tirán, kîy sâm bezzâkonno izobizâet (2) nârod (1) swôy: nego i ón tóže iest tirán, kîy wo swo=em krâlyéstwu ~~deržîť~~ terpit tirânskije zâkóni: hočti sâm níkakowa tirânskayu ~~u~~ îlti bezprávedna dèla neuczínîť.

*Potius Leges tir/anni/cae quam opera tir/anni/ca,
faciunt tirannum.*

Pàczebo zâ=kóni tiranski, nego dèla tirânska, tworêť wladátelya tiránom. I mózet wladátey kîy (:pri dobrîh zâkóneh:) iednô i drúgo i trêtie tirânsko délo uczínîť; i potóm búdet grêsz=nik, ali nébudet tirán: akotakówh dèľ w' zakon nezawe=dèt. Powîdaiut bo ob níkoem Dāwídu, newîm kóego nâró=da krâlyú: ieže sêy, dè, Dāwíd iest bil umoril bezprá=wedno iednogó swoegó bolyárina, i osramotîľ iegó ženù. I tó obóie iest lyûto tirânsko délo: ali pokoli iest imâl wo swoém kr/alyest/wu izûčno dobríje zâkóni, i dèľ tíh tirânskih nîť powtâriâl: zâto wsí propowîdaiut i sláwet togo Dāwída, búdto nâilúcze go otwsîh Krâlyew: níkako go tiránom nezo=wût, nego práwednim i bogolyubiwim krâlyem. A na suprotîwno, hočti kîy krâly búdet czîst i milosérden kako iágnec; a imal búdet tirânskije zâkóni wo swoém krâlyéstwu, ot swoyîh

po=prêdnikow ustanowlyení, i nesnesét yih: takòw neomînet tirânskogo ímena; negó ot sūsèdnh nārôdow búdet zwân tiránom. Tî adda síne, ako ~~nehócesz~~ nécesz terpít tirân=skogo naziwânia: netêrpí wo swoem krâlyiéstwu tirânskikh zākônów. Síce sem ti ~~powidał ob Tiranu,~~ /s-proizawil, czto/ iést Tiran.

19.

Quid est Rex.

Znādészli pak, cztó iest Krâly. Idrís. Ótcze tî to bólye znādesz. Arsàn. Krâly iést Bôzyi nāmístnik, i posrédnik mež Bógom, i mež lyudmî. Czést, óblast, úréd, i stân Krā=lyéwsky iést táko wisòk: da krâly nîmaet nikakowa sudiyi

526

okrom iedînogo Bóga. Ino ako krâly newîm kakówa ~~bez~~/s-ne/prá=wedna déla zdélaet, i newîm kakówije okrútnije tirânskije zakòni ustáwit; níkomu ná switi ~~nîst~~ nît wólno krâlyá sudit, nît kaznît. Nego moráiut poddânniki wsé za dobró ~~prijat~~ /s-prijemat: / i iako òt Boga póslano za swoy*i*/s-e/ grêhi: i ožidat smérti, ili popráwi onogo krâlya.

20.

Non debent inde nasci iniuriae, unde iura nascuntur.

Krâly iest nāmístnik Božyi. Ako adda tî iesi Bôžyi nāmístnik: íno ne netwōri sébe rāzbóinikom: i neogrāblyay poddânnikow.

Ako iesí Božyi namístnik: íno netwōri sébe bîszenim: i ~~nisra=mo~~ti /s-nepozóri/ poddânnikow, neotnemlyí yim czésti.

Ako iesí Bôžyi nāmístnik: ínoto Krâlyéstwo twoe nît wlas=tító twoé, nego Bôžie: i ssûženo tébi ót Boga na brežénie, né darowānó na wsáku twoiu wólyu. ~~Kto~~ Ako ktô wlastítogo swoegó konyá ubijét, ili swoiu súknyu sožezét; níkto pro tó nesprósit. Akoli pak ktô ssûženogo konyá ili súknyu skazît; onogó na súd pozowût, i skaznêt. Síne, ako tébi nît sūdcá na zemlyé, iést sūdec twôy ná nebu. Tî predlyudmî ímaesz wsáku óblast, i móžesz délat wsáko dobró i zló, i níkto te nesúdit. Préd Bo=gom pak nîmaesz óblasti ~~ti~~ ní h' kakowomu ~~si~~ obídnú de=lu: nimaesz moçi ni iedînogo péneza, komu wzíât po neprâw=de, nît nāiményego cz/lowe/ka kríwo osúdit, nît obwínit, nît obneczestít ili opozórit.

21.

Sirenes regum: Adulatores, Alchi/mi/stae, Astrologi.

Ktô sut krâlyéwskije Sirîni? Láskawci, ílti Sowítniki oní, kóyi wla=dátelya pobužaiut, na sílnoe Grāblyenie, i na Ukariânne

pod=dânnikow. Prém bo kako Sirîni sládsko poiût, a zatêm zbî=set
cz/lowe/ka, i zyidût: táko laskawci hótet tébi ùgódnije básni báiat;
aponyih (:ako yih búdesz slúszal:) na zbîszenie i na pogíbel sébe
priwěst. Sirîni tákože iesút Alhimísti, Astro=lógi, i Wólhwi: kóyi
sut mnógih na pogíbel priwéli.

527 (291)

22. *Nimiae opes inopiam, nimius honor dedecus causant.*
Znây adda sîne preizwístno i prestanowíto: i wsegdá krépko
pámeti, i otniûd nezbúdi: Ieže ~~ty~~ kóyi tébe hótet prenāgló i
pre=sílno obogátit, oní te nísćim tworêt: i kóyi te hòtet bezmérno
czéstna uczinít, oní te pozóret, i w' ostídu zawódet.

Ktô te hòcet prenāglo obogátit, òn ti welít welíkije tégoti na
nā=ród nalāgat. A za welíkimi tegotámi /s-stanowito/ iednolícžno
poslidúet ne=lyúdnost zemlyí. A gde iest zemlyá nelyúdna: támo
po nûže iest i ubóga, ili konczée nît bogáta: i po nâslídku krály
nyee nît bogát. ~~Nezmožno bo iest~~ /s-Nít bo zmóžno/ w' ubógoy
zemlye krályú imát obstoiál=nogo bogátstwa. Hóćti kîy krály w'
nelyúdnoy i szírokóy der=żawe zberét nezbrôinu kaznù: ón
jednákože (:smotrê po szîriné iego derżawi:) nemożet se zwát
bogatim. A dabi zem=lya býla gústo osaženà; býł bi on krály
bogáteyi i silnéyi. W' bogátóy bo zemlyé nemóżet kraly bit ubòg:
ako iest sowerszèn krály.

23. *Qui melioribus imperat, melior esse censetur;
sed si eis imperat.*

A ktô se hòcet nad méru uczestít, òn ti pozór i ostídu cziñit. Tó
iest, ako ktô sowítuet, dabi tî nijedínomu stānu ot swoyih
poddānni=kow níkakowije přecēnbi nít czēsti neotlūczíl; nego
dabi wsíh w' iednu cēnu postáwíl, i zrawnál: togdá bi tî sām sébi
czēsti u=báwíl. Abowím ktô czestnéyim poddānnikom
zapowídaet, óh ì sām scenyàet se bít czestnéyim. Ali goworú, Ako
/s-yim/ zapowídaet: sé iest, ako sowerszenú mòc nad nyimi derżít:
a né ako se recziû lího oziwáet nyíhowím gospodínóm, a w' ístine
nemóżet yim za=powédat: iako obícay wedét w' nékoih
krályéstweh. Poddān=niki /s-godnéyi/ imaiut bit czéstni i
slobodni; ali s' stulíco, s' kulíko dopusćaét Krályéwo weliczeswo:
a nè táko, da bihu býli prostí ot krályéwiye službí; ílti dabihi w'

czém krālyú bīli nepowīnni. Srēdnyi pūt, i srēdnya méra, wo wsákóm délu iest potrēbna.

24. *Sperne thesaurum, quod est sine labore, sine iure, etc.*
Neposlúszay onih nāczínów Kazni-zbirānia, kóyi sut bez trūdā i póta, ili bez méri i práwdi. Neposlúszay Alhimístow, nit Izob=ritátelew nówim tegotām: /s-libo pribilem iz penezniye kownici./ Alhimija bo ízkoni wikôw nijedī=nomu włādátelyu nīt níkakowa blāga prinésła; a mnógim,

528

ie/s-st/ mnógo ~~ubáwila~~. /s-ubíli ucziníla./ I ako ie kīy alhimíst sām koe blāgo stékel, óno níkoli nīt bílo bez bisôwskogo dēlania: níkoli nīt bílo obstoiālnō, nit ót Boga blagoslowyenò. Nijedīn alhimíst nīt zá soboiu ostáwil bogátogo sīna. A (2) blago (1) kóe se skú=pit po žestokīh birēh, íliti potegotáh ~~nabērenih~~ nawērženih bez méri i bez prawdi (:sé iest Bez Őbčije Nūzi:) óno w' tóže nīmaet Bōžiego blagosolwlyēnia. I mnógo krāt takówijē kazní né na íno se ~~bregut~~ /s-hrānet/, nego nēpriiatelem na razgrāblyenie: i prītcza welīt, Czto se zló ztežīt, zló se zgubīt. Nāilúcze ~~bir~~ /s-kazní zbirānie/ iest osčednost: nāi=lúcziy ~~jazni-biranie~~ /prihód, iest umeskowānie rāzhódow.

25.

Vagabundos po=pulos procul arce.

Brēžī sepomnyíwo ot skitālnih nāródow, kóyi se gromádno i obíczno skī=čut po wsīh zemlyáh: kakonò iesút Ciganí, Ormlýáni, Skóti i Zīdi. Tīh, i takówh wsīh otgānyay ot swoeé zemlyì. Ní za kakowu pri=czínu ~~deē~~ nedopūstí, dali kīy taków skitāwec swóiu nógu postáwil na twoiu zémlyu. S' poslí izwōnskimi wsegdá /s-fac pactum/ uczīni postanowlyēnie: dabi pod klētwoiu nijedīn takówh nāródow cz/lowe/k ili klatēz unyih nébil: akose zapopadēt, da búdet wzíat i kažnyēn. Ako yih dobúdesz w' plīn, skòro yih otoszlyi níkamo wón iz swoegó wladānia. Takówi bo lyūdi iēsut spodóbni kobilícam, pólya obyidáiučim: i zowūt se naròdskije kobilíci: ~~oní-bo~~ i oníje bo pólya, a tí celā kralýéstwa obyidáiuť. Otniūd níkakowa dobrā neprinesūt. W' mīru/s-bo ie/sut tegotā i bréme twoiemú naródu: a w' ráti ní k' czemu se neprigodēt, i mnogolíczo iesut scētni.

26.

Inquire, quid de te vicini loquantur.]

Nebúdi ti tó dósta, czto sâm uzrîsz, i otwisí, ob swóiem krályéstwu: nit tó, czto twoyi poddânniki (:laskáiuè se tébi, ili boièè se;) gowo=rêr; nego izwîday nastôino, cztó i porubéžni, i îni narodi ôb te=bi, i ob twoem krályéstwu, sûdet, goworêr, i pîszut. Prîtcza bo welît: ~~M~~Wnôgo krât wêce uwîdit i uwîst gôst w' dômú zá tri dnî, nego g/ospo/dâr za cêló godîsçe. I drúga prîtcza slowèt: Sedem gradôw znâdêt, ieže žená iest blûdnica; a mùž iedîn neznâdet.

529 (292)

Zâczto neznâdet? Abo mu níkto nederzáet powîdat iegó vlastítije sramotî. Tó se i krályem deiét: da sêdem nârôdow znâdet, cztó se w' krályéwih oprâwileh mérzko i ostîdno, ili suprot pre-cénbe deiét; a iedîn Krály togo ne znâdet: abo mu níkto nesméet powîdat.

27.

Qui non curat Famam, ignorat Honorem.

Bîli sut níkoyi lyûdi, kóyi ot níkoego Dijogéna swoegó zaczâlnika nauczeni, ní wo czto /s-ne/ poczitâhu stûda, i neznadîhu czêsti: bez srâ=ma na úlicah ~~delahu~~ /s-iesut delali/ wsâka stûdna dêla, búdto psî: i zâto ot os=talnih lyudêy ~~bîahu~~ /s-iesut bili/ prózwani Pesiâki. Ktô nehâiet, cztó ob nyem lyûdi goworêr: i ktô ní wo czto nepoczitâet ôbcego zgod=nogo razcenyênia inîh nârôdow: i ktô /s-tébi/ sowítuet, Délay tî wsé czto ~~kako~~ sâm hócesz; a pûstí dalyûdi goworêr, czto sâmi hótet: taków iest spodóben Pesiâkom, i neznâdet cztó iest Pocztênie. Níkto bo nemôžet Pocztênia i ~~dobije~~ dobríje sláwi sâm sébi sot=worît, nit síloiu wziât: nego wsá nasza precénba i sláwa iest w' lyûdskoy óblasti. Lyûdi bo goworêr ob nás né kako bismo mî hotîli; negó kako /s-oni/ sâmi hótet. Tókmo síje iest w' nászey óblasti: Wsâka deiânia /s-násza/ i /s-obceniye sprawy/ ôbcena oprâwila táko sprâw=lyât, da lyûdi newozmógut ob nás níczeso glûpa z' ístinoiu rêc. Tî adda /s-sine/ nâstoy nârôd swôy táko sawrát: da wrâg nébudet imal níczeso dûrna ob twoém wladâniu powîdat.

28.

Accommoda te mundo, in rebus egregijs laude dignis.

Ako hócesz imát /weliku/ Precénbu i ~~Pocztênie~~, i da te nârôdi wisokò po=czitaút: ~~Trêba iest, da se ti priposobisz ko swita; ne swit k' tebi. Swit bo wo wîki neprîsposobît se k' iednomú~~

ez/lowe/ku, líbo k'iednomú nāródu. /s-prisposàblyay se kò switu: abo swît nepríspo=sobít se k' tébi. Aly séy opomínok prîmi z' rázumom /s-borom/: né wo wsákîh, nego lího w' spodóbnîh déleh, prilâgay se kó switu. Sé iest, ako uznaesz wo swoem krâlyéstwu bit kîy obícay, kóego wsí nā=ródi hûlet, /s-# (:... i dostoino hulet)/ i zarad kóego tébi i twoemú nāródu přecénba gí=net: snesí on obícay. Ali wed táko: ako přeména Nāper=wlye nît Bógu, /s-nit/ suprotíwna: Wtóroie, ako nît suprotíwna tâi=nim twěrđnóstem zêmlyí i nā róda nášzego /s-sup(ro)tíwna/. A ko/s-li/ búdet pre=ména tím wečém suprotíwna; nîmaesz iee níkoli uczínít:

530

hòc bi te wés swît hūlil. Níkoyi /s-bo/ krālyí iz naslidowānia strānskîh obíczaiew, Grēhá, aîni Smiha iesut dóbili.

29. *Přecénbu brēzi swoiú obrêgay.*
 Přecénbui swoiúieé pomniý wo brēzî i opásay. Krālyewska bo déla mnó=gokrât weče na přecénbe, nego na ístine se stanowet. Cztó iest přecénba? Přecénba iest înih nāródow slāwno i welíko scenyēnie ob nās. Tò iest da te nāródi precenyáíut, bit wēr=lo Mūdra, Sîlna, i Bogáta Krālya.

30. *Z' raznimi razno postupay.*
 Né u wsîh naródow iesut iednakí rázumi. Tî adda z' owími owáko, a z' înimi înako postûpay. Abowîm, s' czeso u iednîh přecénbu, s' togó u drúgîh hūlú i wzgórdu móžesz nažít. Glûpim i nerāz=súdnim nāródom (:i kóyi biho óno ná switú bit sūdet, czto o=czíma wídet:) okazûy swoé bogátstwo, i woiēnnuiu sílu na stóikah: i czestûy yih písmî i gostítwami. A pred mûdrimi nāródmî Srébreńogo i zlátnogo posûdia neokazûy, nad potrebi: i pirôw yim nestrôy: i welíkîh stóiek yim neizwodí, nego tókmo nadwornuiu swoiu strazu proizwažay pred takówimi poslaníkami poslánci. Oni bo né iz togó, czto yim tî pokazûesz; nego iz înih přèz i powistêy sūdet ob twoey síle i bogátstwu. A iz peczálńogo sobirānia woiākow dlyaradi stóiek, i iz îńogo izbîtnego oka=zowānia, tókmo rázum twôy mál bit-sudet osužáíut.

31. *W darowāniu neisçi přecénbi.*
 Czrez mnogije libo welíkije dāri neisçi přecénbi u tîh že mûdrîh i wzgordlyíwîh nāródow, líbo posláncew. Oní bo, ako yih tî wsîh do

werhá zlátom, obsípylesz, lího ráduiut se ob swoéy korísti; a ób tebi smijûtse, i sûdet te bit málo mûdra. Lúcze iest, da te strân=ski nâródi sumnyaiut bit Skûpa, nego Darlyíwa: táko hótet te imat i za mûdra. Mûdri nâródi poslom strânskím ili níczeso, ili málo czto darowát obikáiu. I wólet twoe żalowanie iz=dawát na Uglédniki, kóyi w' ínih Krályéstweh žiwût, i ob tâinîh wistêh k' nyím pisúiu.

531 (293)

Prawila ob darowâniu.

32. Pó prostu goworêc: Iz premnogogo Darowânia neisći Sláwi, nit u strânskih, nit u domâsznyih lyudêy. Wsím bo rázumnim iest wídomo, ieże krâly níczezo nemożet (2) dát (1) jednomú, czeso ~~nawóz=met~~ drugomu nawózmet. I mnógo krât biwáet: da tísiçe czlowékow zá ono pláczet, s' czeso sé iedín weselît. Zâto w' darowâniu ô síne opâsno dërži méru.

I°. Inoródnikom otniûd níkakowa bólyego dâra nedáy. Ot nyíh bo lího posmíha dobúdesz, né zâhwáli. Negodítse iemat hléba otrócz=iego i metát go psóm.

2. Szútom, Láskawcem, i ínim nezaslužnim lyûdem, niwwîk nedáy níkakowa naróczita dâra. A slûg dostoiñih, i dobro zâslużnih neprepûsçay bez mitá i dibrocžinstwa, wodle swoego rázuma.

3. Prewelikogo i wêrlo naróczita dâra nedáy níkomu, rázwe oním, kóyi sut wêrlo izâčno zâslużni: i kóyi sut múczna i mnógo korístna krályéstwu déla délali. O síne: ktô na czúžih, i na nezaslúžnih lyudêh trátit swoiá dobroczžinstwa, zló udaét swoé imânie: i Blagonarâwíu czynît obídu. Tím obražení dobro zas=lužni lyûdi ménýe ohótnih se stáwet w' poslúgah swoegó g/osu/daria.

4. Uczîni dobroczžinstwo w' spodóbnó wrêmé, i neotwlâczy go. Da go primítely búdet mógel užit wo swoiu póru, i na swoiu pólsru. Prítcza welît: Ktô skóro dást, dwõie dást.

5. Dobrocžinstwa twoiá da búdut umerkowāna. Abo búino darowânie izcerpaet Kládež darlyíwosti. Kóyi swoe blâgo lûdo razkidáiu, oní posle togó obikáiu czużego neprávédno is=kát. Zló si dobiwáet príjazni u lyudêy ón, kîy dabi si iednogó poddânnika ucziníl dobrohótna, tísuçe drúgih raztužit. Lyidowík iz krâly Fráneckiy welyâsze: Rázumnomu kra=lyú iest sowitnéé, ot

poddánnikow níczeso nad méru new/s-ie/=mat, nego mnógo darowát. Darlýiweyi iest ón krály, kýy níkogo neizobîdit, nego ón kýy mnógih obogátit.

532

Pámeti na (2) ádnuiu (1) iézu Ksenomaníja (:ob koey nam powidásze stárec Gordùn:) kóia nas bísit i ústit na lûdo tráćenie. Ili ráže pámeti na nášzego nāróda vlastítu i přiródnú skázu Rázsípnost. Mî bo Lisiáki, ô síne, wsí i slídnyi ôt (2) urežênia (1) nášzego, iesmo sklônni k' rázsípnosti. Welíkogo rázuma i czûinogo opasánia nam iest trêba; ako se hoćem ot toé sóblazni obrêc. Pamêti i onu přitczu, kóia welît: Wsé czto se czúzim psóm i czúzim detêm dâst, dârom i lûdo se zawérzet. Síce, czto kóli tî inoródnikom darúesz, óno wsé, búdto w' môre wérzeno, propadáet. Páczzež i góre togó: abo dobúdesz pósmiha i bezcênia.

Czûway se ot Lēpih lydēy.

33. O fili: nimia est diversitas inter Satiros et Homines. Etiam si enim nos hos pilos et haec cornua deposuerimus; noli tamen putare, quod protinus erimus aequales Pulchris hominum nationibus. Scire debes, quod inter hominum nationes multa est diversitas. Alij alijs sunt Pulchriores, Dociliores, Agiliores, ad omnia Aptiores. Et qui ita excellunt naturae dotibus, illi superbissime contemnunt ac derident ceteros. Nos o fili sumus ingenio tardo: rari ex nobis habent aliquam in vultu elegantiam: et linguam nabemus miser+rimam. Et adhuc olim, quando inter homines versabamur, Achaei erant multo formosiores nobis. Idcirco etimasi tu mille annis fueris versatus cum Pulchrioribus nationibus; nunquam tamen poteris hanc naturalem nostram ruditatem ita deponere, ut posses in prudentia, astutia, et agilitate, illis adaequari. Devita igitur omni industria tua, ne habeas nimia colloquia, commercia, aut concordia, cum formosis, eloquentibus, et eruditis populis. Legatos et mercatores ipsorum admitti ad te non aliter, nisi propter inevitabilem necessitatem; et quantum fieri potest paucissimos. Tuos etiam ad illas quam rarissime, et quam paucissimos mitte. Talium enim gentium homines sunt nimium Callidi deceptores, et intolerabiliter Superbi derisores. Contemnent, deridebunt, vilificabunt, et libris

533 (294)

proverbijisq[ue] infamabunt Te, et populum tuum. Insuper populum omnibus opibus privabunt: et te in magnas turbas et angustias inducent. Si tu semel eos in regno tuo pedem figere permiseris: poterunt illi tibi persuadere quidquid volent: poterunt te populumque tuum sicut sirenes incantare, et in omnem furorem inducere.

Pulchritudo enim est efficacissima eloquentia, et violente capit ac rapit corda hominum. Si te vicerint mulieres formosae, tunc tu solus malum sustineris; si autem te vicerint alienigenae viri formosi: tunc tu multa mala tibi ipsi et toti genti adduces. Fac igitur sicut fecit sapientissimus ~~dux~~ et fortissimus dux Uli[ss]es: obtura fortiter aures ab istis sirenibus; vel potius omni potentia arce et pelle eos abs te. Ex propria autem gente noli aversari viros formosos: sed potius praefice eos officijs, si aliqui digni fuerint. Egregia enim vultus corporisque species, solet esse signum boni ingenij.

34.

Hospitium Pulcritudo est n[on] ost[ra] Turpitude

O fili, noli putare te acquirere reputationem; si habueris in tuo equitatu cohortes ex hominibus alienigenis, vultu Formosis, et splendide ornatis. Alienigenarum enim pulcritudo est nostra turpitude. Quia si tu coram quopiam legato produxeris tuas cohortes: et ille viderit ibi ~~illos~~ alienigenas vultu formosiores tuis hominibus, et in suo patrio ornatu splendide indutos: tunc totos oculos tenebit defixos in illis alienigenis; et tuorum gentilium subditorum vultum et ornatum contemnit. Simul etiam te ipsum contemnet: quia tu etiam simili vultu praeditus es, et simili figura ornamentorum vestitus eris, cum tuis subditis. Si autem in tuis cohortibus et in tua curia non fuerint praesentes ulli alienigenae Pulciores nostra gente, nec aequae pulcri; tunc legatus oculos defiget in tuos gentiles subditos, eos qui pulciores vultu, ~~erunt~~ et splendidius ornatu erunt: eosque mirabitur, et magni aestimabit. Homines enim, quotiescunque ~~aliquid pulchrum corpus vident~~, aliquem pulchrum hominem, aut pulcram gemmam, aut pulcrum urbem, aut quodcunque aliud pulcrum corpus vident; admirantur illud

534

et magno aestimant. Quamprimum autem vident aliud corpus aequae pulcrum; protinus minus mirantur, et minoris aestimant illud prius. Quando vero conspiciunt aliud pulcrius; tunc iam et despiciunt illud primum.

35. *Omnis politicus debet esse filosofus.*

Nos, o fili, libros literasque ignoramus; sed tamen filosofi sumus, aut certe esse debemus, Nam (:sicut nostris maioribus Achaei saepe narrabant:)

⁵³filosofia nihil est aliud, quam cognoscere causas rerum: cur hoc et illud ita fiat. Omnis ergo vir prudens debet esse filosofus in illis rebus, quae ad ipsum maxime pertinent, et rex potissimum, quia rex debet cognoscere multarum rerum causas, ut possit de ijs recte iudicare. Nemo enim recte iudicat de re quacunque: si ignorat, A quo, Ex quo, et ad quid sit facta. Tu igitur stude esse filosofus: seu cognoscere causas rerum.

36. *Ut tollas malum, tolle mali causam.*

Si videris in tuo regno aliquid male fieri: protinus considera, Quae sit prima et radicalis causa mali. Et si vis tollere malum: tolle prius causam mali: Quia Tože buduć tože wsegda uczinit tože. Se iest, iz iednakowih priczin izhodet iednakowi uczinki. Dokóle budut stoiáli priczîni złú; dotóle hócet stoiát i sâmo złó.

37. *Causae malorum sunt malae leges.*

⁵⁴Quae sunt causae malorum? Leges et consuetudines malae ac superstitiosae solent esse in omnibus rebus (:et in tuo regno aliquando erunt:) praecipue causae malorum. Si igitur tamen cognosceris in tuo regno esse aliquam legem, consuetudinem aut superstitionem (sive antiquam sive recentem), quae sit causa alicuius publici mali, tolle illam legem, consuetudinem et superstitionem. ⁵⁵

39. *Archaismus et Novatio: duo errores politici*

In rebus politicis sunt duo quidam errores (: sive hereses politicae) inter se contrariae: Antiquatio, et Novatio. Aliqui enim sunt ita

⁵³ Вальденберг, с. 40.

⁵⁴ Там же, с. 214.

⁵⁵ 38 номер пропущен, но в указателе он совпадает с 39 по заголовку.

leves: ut omnia sua propria fastidiant, et tantum aliena mirentur, ament, et concupiscant: et quasi simiae volunt omnium gentium mores imitari. Et ista vanitate laborant multi nostrates satiri. Aliqui autem sunt ita obstinati: ut omnem mutationem et novationem

535 (295)

abhorreant, ac damnent, quasi certissimam pestem. Quidquid est antiquum, illud laudant, etiamsi sit manifeste absurdum. Apud se solos putant esse omnem ~~sapientiam~~/ sanctitatem, probitatem, et prudentiam; apud alias autem genti/e/s nullum morale bonum reperiri: sed omnes esse impuros et abominabiles. Et si vidisti aliquando furiosos: qui putant se esse reges et principes; cum interea sint nudi et miserrimi. Ista etiam stultitia laborant plurimi nostri satiri. Ita nos miseri nescimus servare mediam viam; sed in utramque partem procul a veritate aberramus. Tu, o fili, noli auscultare hanc neque illam partem: utraque enim est vitiosa, sed tene viam mediam. Noli approbare simpliciter omnem antiquitatem neque omnem novitatem, sed proba id, quod est bonum. Et quidquid de novo facere volueris, noli ideo facere, quia hi aut illi homines ita faciunt, sed ideo, quia bonum est. Idris. O pater, sed quomodo cognoscam, quid sit bonum? Arsan. Hoc modo cognosces, o fili: sollicite considera, an res illa, de qua consultas, egregie pertineat ad finem tuum, hoc est ad gloriam Dei et ad communem bonum gentis nostrae Satiricae. Secundo, an ~~non~~ sit contraria alijs bonis institutis, aut arcanis ~~fundamentis~~ firmamentis regni et gentis nostrae Satiricae. Unaquaeque enim res optime cognoscitur ex fine, ad quem tendit: utrum bona, an mala sit.

40⁵⁶

Dispendiosas consuetudines arce a populo.

Narratur nobis: apud quosdam populos diversissimos esse mores. Scilicet aliqui tapetiant totas domos. Peregrinantur et vagantur per varias regiones, sine ulla necessitate. Diu dormiunt, in tertiam et quartam diei horam: Viri gestant in vestibus uniones: Sericeas vestes gestant etiam plebeij homines, cum tamen ~~abe~~ apud eos sericum non nascatur: Alij imitantur ornatum natium, et tonsuram capitis quorundam barbarorum populorum, turpiorem sua propria:

⁵⁶ В указателе 39. Далее в скобках даются номера по указателю.

Alij imitantur modos militiae instruendae alienos, et suae regioni incommodos: Et alia varia peregrina, et sibi inutilia ac dispendiosa, inve=

536

hunt et ridicule ~~male~~ imitantur. Tu autem o fili noli permittere induci illas consuetudines: quae solo populo ve tuo possent esse Graves, ~~sup~~ Sumptuosae, Dispendiosae, Perniciosae, aut ~~quoq~~ quounque modo inutiles.

41. (40) *Alienigenas honorando, vituperamus nosmetipsos*
Noli dare alienigenis maiorem honorem, aut commoda, apud te; quam illi dent genti tuae apud se. Nulla re nos magis dehonoramur nosmetipsos, quam cum alienigenas nimium honoramus. Qui seipsum contemnit, illum et gentes aliae contemnunt. Si nos ipsi honorem nostrum magni aestimaremus: tunc etiam apud alios gentes in maiore pretio essemus. Atqui nos ipsi honorem nostrum abijcimus: quando domi nostrae alienigenas patimur /s-permittimus/ quaelibet commoda capere; ad maxima stipendia, et ad maximos ~~hon~~ dignitatum gradus ascendere: Imo aliqui nostratium etiam regnare super se alienigenas patiuntur, et sponte ad hoc eos invitant; qua insania nihil potest esse in mundo insanius, nihil miserabilius.

42 (41). *Fatuus est, qui dat clavem hospitibus.*
Nusquam in toto mundo habuerunt alienigenae tanta emolumenta, et honores, sicut apud nos Satiros. Et nusquam in mundo ulla gens est passa tanta ludibria ab alienigenis, ~~quem~~ quanta passi sumus et patimur nos, sicut enim homo, qui sine modo hospites saturare et inebriare nititur, et donis multis cumulat, et insuper clavem thesauri sui ~~opum suarum~~ eis porrigit, ut ipsimet sibi sument, quidquid volunt; talem et ipsi illi hospites, et omnes reliqui homines, fatuum esse iudicant, derident, ac despuunt. Ita plane contingit nobis: quando admittimus alienigenas ad ~~omnia~~ gentis nostrae privilegia et emolumenta.

43 (42). *Honora hospites Verbis, non opibus.*
Da honorem alienigenis in Verbis, et in Loco seu in consessu competenter, et in externa humanitatis demonstratione: non autem in Opibus, non in Potestatibus, non in quibuscunque commodis.

Non committas, ut alienigena ducit exercitum tuum: non habeat Arcis potestatem: non adhibeatur, ad arcanum Consilium: non obtineat

537 (296)

Indigenatum; sive privilegia honores gerendi, mercandi, commeandi, habitandi in regno tuo: non teneat Monopolium, neque quodcunque aliud illustrius commodum.

44 (43). *Maiores commoda non de/be/nt dari hospitibus.*

Apud omnes enim gentes inviolabili more receptum est: Ut alienigena nunquam admittatur ad dari maiores commoda: etiamsi ille promitteret aureos montes: etiamsi fecisset inaestimabilia genti servitia: etiamsi esset ipsis indigenis fidelissimus, aptissimus, dignissimus: etiamsi esset cunctis nobilior, et ipsius Alexandri aut Augusti filius. Causae autem sunt hae:

I° (44) *Quia debentur commoda Indigenis.*

Quia commoda sudore et sanguine indigenarum comparata, iure debentur /s-ipsis/ indigenis: et ideo inique convertuntur ad extraneos. Et indigenae habent exinde iustam conquerendi causam.

2° (45), *Quia hospites evertunt omnem bonam politiam nostram.*

Quia per talem alienigenarum admissionem ad maiores commoda Arcana regni et gentis firmamenta concutiuntur: Leges salutaris, et omnis bona politia sensim dissolvitur: Reputatio gentis deperit: ac demum omnis nostra gloria, potentia, et dominatus, convertitur in turpissimam alienigenarum servitutem: et gens prostituitur ad sannas et opprobria totius mundi: sicut videre poteris ~~possumus~~ clare in exemplo ~~fratrum nostrorum lehorum~~ /s- quorundam populorum,/ qui dicuntur Lehi.

3° (46). *Quia custodia peregrina est signum tyranniae.*

Si rex alienigenis committit custodiam sui corporis, aut arcis alicuius: videtur dubitare de fide suorum subditorum; et alienis plus fidere, magis eis bene velle, et pluris eos aestimare. Hoc autem indigenis non potest non esse acerbissimam esse: et iustissimam eis doloris ac querelarum causam praebet. Rex qui taliter agit, omnino est Tyrannus; etiamsi in alijs rebus esset iustissimus et laudabilissimus dominus. Et non est hoc meum, sed

Aristotelis verbum; qui ~~scripsit~~ dixit: Custodia regum est ex indigenis; custodia Tirannorum ex peregrinis.]

4° (47), *Quia hospites, si a nobis honorantur, vituperant nos.* Alienigenae quo maiora commoda et honores apud nos percipiunt: eo magis superbiunt, et contemnunt, Vituperantque gentem totam, et regem ipsum, qui eis talia beneficia praestat. Blandiuntur sibi ipsis: et plusquam in veritate sit, putant se esse Pulcros, Artium peritos, Bellicosos, Humanos, ad omnia bona idoneos, ad omnia summa natos; et insuper regi regnoque nostro prorsus necesarios. Nostros autem homines

538

praedicant esse Turpes, Imperitos, Imbelles, Barbaros, ad omnia bona opera ineptos, ad omnia vitia natos. Et turpissime odiosissimeque exaggerunt imperfectiones ac defectus nostros, tum proverbij suis, tum libris publicis. Putant denique gentem nostram non posse sine ipsis vivere; cum tamen in veritate totum sit contrarium: et nos multo felicius viveremus sine alienigenis, quam cum ipsis. Accipe exemplum, quod mihi narravit aliquando /s-senex/ Gordunius, de regno quodam Russiaco, et de populis quibusdam Germanis: qui plurimum tentant ac vexant illud regnum. Quippe, dicebat ille, Russiacum regnum sine Germanis, et sine ~~ipsorum~~ Germanorum armatura, excussit iugum Tartaricum: Sine Germanis acquisita est Cazania: Sine Germanis Astrahania: sine Germanis Sibiria. ~~At~~ Cum Germanis autem; et propter Germanorum perfidiam, accidit Russis clades Clussinensis, et Devastatio totius regni. Et nuper in Sibiria, propter vecordiam cuiusdam Germani ducis (:non hominis, sed Porci Epicurei:) hostes quidam nomine Basciri evasere salvi; et nostri milites gratis frigore p(er?)ierunt⁵⁷. Hostis debilis et praeda onustus fugiebat: et facile opprimi poterat, et milites omnes eum

⁵⁷ На с. 407 perierunt написано с сокращением буквы предлога per до p, на с. 421 perierunt целиком. В данном случае автор мог забыть отметить сокращение. На с. 66 Крижанич пишет о том, что «мало воинов погибает от голода, а много – от мороза», это подтверждает смысл его фразы здесь.

aggredi optabant: ille autem proditor solus cohibet milites, et hostem intactum abire permisit. Tale scelus dux indigena non fecisset. Ex hoc autem illius provinciae devastatio consecuta est.

5° (48). *Quia al/ienigen/ae minus solliciti sunt de nostra felicitate, quam nostri gentiles.*

Alienigenae, qui apud nos habitationem figunt, vel qui etiam ad nostram gentem adscribuntur, omnes isti non solum bona nostra apud nos devorant; sed etiam in alias regiones varie, amandant, et exportari faciunt. Scilicet, introducunt ad nos suae gentis Mercatores, et Monopolas: et in Pactionibus (: quae nobis intercedunt cum alijs regibus:) isti novi indigenae plus favent alijs gentibus, quam nobis; aut certe non ita sunt solliciti de nostris commodis, sicut veri indigenae.

6. (49) *Nullus ali/enigen/a est nobis vere fidelis.*
Et si forte unus de mille videtur esse fidelior; certe reliqui omnes tantum de suis commodis cogitant; de communi gentis bono parum, aut nihil curant, Imo certissimum est, ex mille alienigenis nec unicum

539 (297)

esse vere fidelem, sicut esse deberet. Hoc est ita, Ut magis bene cuperet genti nostrae, quam suae.] In hoc enim consistit vera fidelitas: ut quis prae omnibus gentibus nostrae genti omnia bona optet ex corde plus quam ulli alij genti in mundo. Et qui non ita optat, ille non est nobis fidelis. Omnis ~~autem~~ alienigenarum fidelitas est facta tantum ad tempus, et ad speciem. Ubi autem se offert aliqua insignis occasio; ibi lupus prodit suum ingenium. Hoc apparuit in illis, quos modo commemoravi militibus Germanis. Illi enim antea per biennium regno Russiaco strenue operam navare videbantur: et per aliquoties levioribus praelijs cum hoste conflixerunt. Quando autem ventum erat ad Pugnam decretoriam ad Clussinam, illi perfide ad hostem transiverunt, et regnum illud hostibus tradiderunt.

7° (50). *Ali/enigen/ae inducunt luxum et mollitiam.*
Denique alienigenae introducunt secum Luxum, Delicias, et Mollicias epicureas: quales gens nostra non potest perferre ob paupertatem. Veluti est, totos parietes tegere per tapetibus, vinum

saccharo miscere, et alia similia vana, ~~impia~~ /s-immoderata/, et abominanda

8° (51). (Quia) *Inducunt Impietatem*

Introducunt impias doctrinas: et sensim instillant sua venena in corda hominum simplicium: et reddunt homines impios.

9° (52. Quia) *Inducunt Haereses Politicas.*

Introducunt hereses sive errores politicos multos, et varios: per quos (:sicut praedixi:) omnis nostra bona politia; omnisque felicitas nostra destruitur. Et eo stultitiae deducunt nos: ut credamus, non posse nos habere regem, nisi ille creetur a rege alienigenarum: et postulamus nobis fieri talem creationem: et quod peius est, quaerimus nobis regem ex alienigenis. Atqui regis creatio, quae fit ab alio rege, non est regis creatio, sed gentis illusio.

Haec pro nunc ô fili me dixisse, A te audivisse sufficiat. De heresibus autem Politicis (:quas ultimo commemoravi:) alio tempore, et maiore otio, tibi explicabo.

Vide fol. 597.

540.

Articulus De Consilijs et de Consiliasrijs.

1. *Consilia bona sunt Dei dona.*

Omnis potestas a Domino Deo est: et ipse aufert regnum a quo vult; sicut scriptum est, Eccl/esias/tici 10; In manu Dei potestas terrae; in manu Dei prosperitas hominis.] Et nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodiat eam.] ~~Et~~ Non est enim sapientia, non est Consilium contra Dominum.] Regna gentium ex decretis divinis nascuntur, et durant, et intereunt; idque fit interdum contra omnem humanam opinionem et consilium. Nam quaedam regna, pro nostra opinione, deberent perire; et non pereunt, sed perennant. Alia fuerunt firmissima; et eversa sunt. Tauricanum regnum adeo est infirmum et male institutum, ut pro humano iudicio pridem debuisset everti; et tamen non perit, sed exigit tributa ab omnibus circumiacentibus populis. Turcicum regnum est conflatum ex multis gentibus et religionibus: et undique est mari divisum et pervium: et in mediterraneis nulla

habet firma praesidia: et est tyrannicum omnibusque odiosum. Propter has causas iam pridem fortasse iam debuisset perisse; ipsum tamen stat, imo et crescit. Et contra alia regna fuerunt fortissima, et interierunt: velut Romanum, Chaldaicum. Egiptiacum, etc. Frustranea /ital./ igitur sunt omnia humana consilia; si Deus non fortificat, neque conservat. Quid igitur debemus nos homines facere? An solum precibus Deum exorare: et omne Consilium humanum abijcere? Nullo modo. Sed debemus et Preces instantius frequentare; et Consilia solícite perquirere. Quia et hoc ipsum est Dei donum: Habere consilium, et posse scire uti consilio. Non enim sumus sufficientes (:ait Paulus:) aliquid cogitare ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est]. Oportet ergo, ut homo Agnoscat Nullitatem suam, et se nihil habere neque posse ex seipso. Deinde ut utatur prudentia et consilio, non quasi re sua, sed quasi dono Dei: quia scriptum est; Rex insipiens [perdet populum suum: et

541 (298)

civitates inhabitabunt per sensum prudentium. Ecclesiasticus/.10.3] Et postquam omnia possibilia fecerimus; dicamus, Servi inutiles sumus. Vani ergo sunt homines: si in semetipsis confidunt, et de sua prudentia gaudent. Si autem omne bonum consilium recognoscunt esse Dei donum: non sunt vana consilia eorum.

2. *Politicus debet scire Morbum suae gentis reipublicae*
Quid debeat scire Consiliarius; iam ex parte diximus toto articulo
3. fol: 86:

Illa ora hic repeto: et insuper attende/s-ndum/ ad haec, quae modo dicuntur.

Si quis medicus vult sanare quempiam hominem, ante omnia debet cognoscere eius morbum, et morbi qualitatem seu na/tur/am. Consiliarius eodem modo qui vult curare ~~morbum~~ rempublicam, ante omnia debet cognoscere morbum seu vitia et defectus reip/ubli/cae. Accedendo ergo ad rem n/ost/ram, scire oportet: Qui et quales sint morbi, vitia, et defectus, huius /s-gloriosi/ regni et populi Russiaci. ~~Et de hoc infra examinabimus~~ Sed nos de hac re

nihil ex propria s/apien/tia dicere ~~volumus~~ audemus: Alijs, quorum interest ex officio, ista considerata relinquimus.

3°. Qui vult esse bonus Consiliarius, et proponere suo regi perfectum consilium; ille debet non solum proponere suum Consilium simpliciter, et laudare illud ex hoc aut illo bono effectu. Sed debet accuratissime considerare et examinare omnia Lucra et Damna, omnia Commoda et Incommoda, omnia denique bona et mala; quaecunque cum illo consilio simul comitari, aut postea consequi debent, solent, aut possunt.

4°. Iudex debet habere in manu Libram Iustitiae. Consiliarius debet habere Libram Providentiae. Quisquis es, qui dat regi consilium, ita age: ut lances providentiae semper stent in aequilibrio. Ita adde pondus uni lanci, ut non nimium detrahas alteri. Exempli gratia.

In Acquisitione, et Conserva/ti/one, tene moderationem. Ita quaere dilatare regnum terrenum; ut non amittatur regnum celeste. Ita quaere occupare unam urbem aut provinciam; ut non amittatur alteram. Tantum amplectere, qu/an/tum possis continere. Plus requiritur ad conservandum, quam ad acquirendum.

*⁵⁸ In tractatione /s-congregatione/ Tezauri, tene moderationem. In una lance considera summam ~~argenti, quae pervenit~~ proventuum, /s-quae infertur/ in thesaurum; in altera /s- lance/ perpendo Fontem proventuum: id est, subditorum vires et facultates. Ita haurito opes in thesaurum; ut non exsiccetur fons thesaurizandi. Facile

542

est instituere aliquam Monopoliam; at difficile est reparare damnum, quod exinde nascitur toti ~~genti~~ /s- regno/: Quando nimium aggravatus populus; tunc quidquid uni lanci apponitur, id ex altera lance tollitur. Quod hic accessit, id in altera parte deficit. Qui nimium haurit, exsiccat fontem.

⁵⁸ Отыривок, помещенный в статью: *Мордухович Л.М.* Из рукописного наследства Ю. Крижанича // Исторический архив. 1958. № 1. С. 171, перевод с. 186–187. Здесь с изменениями.

In expensione tezauri, tene moderamen. Parsimonia est vectigal omnium vectigalium optimum. Ita tempera expensas, ut non superent Proventum.

Noli ibi expendere thesaurum: ubi non vides totius populi favorem et con=sensum verum, non adulatorium. Noli expendere: ubi non vides certissimum fructum, et veram gratitudinem, et laudem domesticorum, et veram quoque laudem ac reputationem (: non adulatorias acclamationes;) alienigenarum.

In Servitutibus et Libertatibus sive privilegijs, tene modum.

Tantas impone servitutes et gravamina subditis, quanta sunt necessaria ad retinendam maiestatem, et ad regni custodiam. Noli imponere talia gravamina, quae possint /s-com/movere populum ad iustam impatientiam. E contra, noli concedere tantas Libertates, quae possent diminuire reputationem /s-, “obedientiam”/ et timorem regis in subditis. Noli concedere talia privilegia, quae possent in minima parte laedere aut infirmare perfectam Monarchiam. Per nullam causam, per nullam cuiuscunque boni sp/ec/iem, permittat rex sibi de manibus eripi habenas regni*.

5°. *Arcana Firmamenta scienda consiliario.*

Consiliarius debet scire Arcana Firmamenta regni populiue sui. Et ita debet proponere consilia sua, ut nihil tendat ad debilitationem alicuius firmamenti.

Russiacy regni firmamentum I^{um}, est Perfecta Monarchia. Haec posset destrui per nimias libertates; sicut immediate diximus. Item destruitur perfectio monarchiae per talia pacta, quae fiunt cum alijs regibus, dando eis aliquas libertates seu facultates in nostro regno; quas postea non liceat regi abrogare, quando ipse vellet, et quando necessitas postulat.

Firmamentum 2um est Conclusio Finium. Germani conantur persuadere quibusdam rationibus, ut in hoc regno permittatur eis liber introitus et exitus. Et aiunt, quod hoc modo habebuntur plures milites, et faciliore

543 (299)

pretio. Atqui per hoc una regni habena eriperetur regi de manibus: et ~~innum~~ omnium rerum confusio, innumeraque mala consequerentur. Satius est, nullum unquam in hoc regno *habere*

militem Germanum; quam permittere liberum ingressum et exitum.

Firmamentum 3, est Xenilasia. Vide articulum 32, fol:235.

Firmamentum 4: est Exilium tacitum (:absque litis processu:) cum Pro=visione vitae. Vide fol.154. Hoc firmamentum est omnino necessarium ad conservationem monarchiae. *Per hoc consistit Iesuitarum monarchia hactenus incorrupta: Quod possint (:indicta causa:) eiicere; sive et quasi sive in exilium mittere.*

Firmamentum 5, est Conservatio Simplicитatis. Id est, non admittere artes otiosas, superfluas, vanas, inutiles, etc. Vi/de/: Her/eses/: Pol: 6, fol: 465. Et Her: Pol: 8, fol: 475.

Quamdiu haec quinque firmamenta manebunt illaesa; tamdiu regnum Russiacum erit felix, et gloriosum, per Dei gratiam.

6. *Regulae de Consilijs.*

Aliqui proposuerunt regulas quasdam de Consilijs, et dixerunt:

1°, Consilia nimis Subtilia non sunt magni aestimanda: quia raro sortiuntur exitum. Quanta enim maior est illorum argutia, tanto difficilior est executio.

2°, Pomposa et Magnifica (:velut sunt Federa ad debellandum Turcicum regnum, aut aliud:) parui sunt facienda: et multo magis Vasta et Immensa; quale est, debellare Cataium. Quia illis exequendis nec sumptus, nec vita, nec vires sufficiunt. Et si ista sufficerent: plerumque tamen Decreta Divina obstare solent. Itaque ubi putamus nobis vires sufficere: quarendum semper est, Utrum Deus sit permissurus nos vincere.

3°, Audacia consilia sunt periculosa: et saepe post talia sequitur miseria et desperatio.

4°, Avararissimaa consilia, quae magnas opes levi labore ac industria pollicentur, certam post se trahunt inopiam. Talia sunt Alchimistarum, Monetariorum, et Monopolarum consilia.

5°, Illa igitur consilia sunt amplectenda: quae sunt manifeste Iusta, et Deo hominibusque grata, et praesertim genti Necessaria: et quae multum securitatis habent: quaeque sunt bene Fundata, Maturata, et casibus fortunae, quantum fieri potest, non subiecta.

6°, Consilia Lenta reges decent. Nam horum est magis sollicitari de Conservandis, quam de Propagandis, limitibus regni.

544.

7°, Ultima tamen et universalior regula est: Nullam in consilijs ~~eertam~~ firmam servare regulam. Quia infiniti sunt in rebus humanis casus, et mutationes. Et alicubi opus est Lento, alibi Subitaneo Consilio: hic Audaci, ibi Timido: hic consultum est Securum se conservare; et periculum declinare; ibi officium, conscientia, et necessitas urget, Periculum ~~inire~~ subire.

8°, *Res etiam minimae non debent in Consilio contemni, nec abijci.*

De illis quoque rebus, quae possunt proponi in consilio, non licet formare ullam regulam, nec dicere: Hoc oportet, et illud non oportet, proferre in consilio. Errant igitur, qui putant, Res exiguas esse indignas regio consilio: et expediendas esse contemptu. Laudabilis est Turcorum sententia, qui aiunt: Si musca tibi est inimica, noli eam contemnere.] Nullus est hostis tam parvus et imbecillus, qui non possit nocere.

Excipe tamen hic Arcana regni firmamenta. Nam si quod consilium tendit contra firmamenta: nullo modo est ferendum aut auscultandum; sed simpliciter repudiandum. Ista Veneti habent quaedam consilia legibus condemnata, quae putant suis arcanis fundamentis esse contraria. Leges autem illorum hoc modo loquuntur: Quisquis in consilio proposuerit hanc, ~~et~~ aut hanc, ~~et~~ aut hanc rem; morte puniatur, domus eius solo aequetur, bona eius omnia publicentur.]

7. *Res humanae consistunt in opinione.*
Res politicae ~~saepe~~ interdum consistunt plus in Opinione, quam in Veritate. #

Interdum plus ~~refer~~ interest, ut homines putent te esse potentem, licet non sis; quam ut vere sis potens, et homines putent te non esse potentem.

Saepe in levissimis et absurdis opinionibus positae sunt causae ac fundamenta rerum maximarum. Illustrissimum huius rei exemplum et testimonium sunt vana Germanorum figmenta de nomine et dignitate cesarea. Per illa olim absurda mendacia et per illas falsas opiniones, Germani in rebus suis politicis consecuti sunt maxima ~~commoda~~ emolumenta: sicut alibi explicavimus.

Idcirco nemo debet dicere: Contemptibile, et Indignum regio Consilio esse, loqui de Vestitu, de Tonsura, de Supellectilibus, de Lingua, de Nominibus, et de alijs istius modi rebus plebeijs. In istis enim non parum, sed plurimum, humanae Opinionis, et reputationis, et momenti rerum; seu potius totum regni et gentis negotium fundatum, et collocatum est.

545. (300)

Quia ista quotidie incurrunt in oculos hominum: et in vulgi usu, opinione, et sermone versantur: et hisce rebus, plus quam legibus, praemijs, et paenis, vulgus movetur et regitur. Et propter haec plerumque inter populos nascitur Amicitia, Benevolentia, Magna reputatio; vel e contra Odium, ~~In-Columniae~~, Exigua reputatio, et contemptus. Ista vertuntur in proverbialia, et in convicia: velut sunt, Hohol, Golsz, Pludra⁵⁹, ~~Kulla~~ etc. Griszka, etc. Et nulla res est, in quam plus opum profundatur, et ob quam ita regnum depauperetur et exhauriatur, sicut exhauritur ob Vestimentorum Colores, ob gemmas, uniones, aurum, sericum, et ob alia ornamenta. Et per haec sola homines quaerunt pulcritudinem. Atqui in sapienti et idonea Vestimentorum Figura seu Scissura, plurimum est positum, ut homo appareat pulcre ornatus, etiam sine gemmis, coloribus, et unionibus. Non ergo exigua, sed maximi momenti et necessitatis res est, Consilium facere de sapienti et pulcra Vestium Figura: et sic de alijs.

8. *Hactenus viximus sine istis consilijs. Fallacia.* Frequens est inter homines quoddam ~~insulsum~~ et fallax et absurdum argumentum; quo solent reprobari quaelibet consilia; sive bona illa sint, sive mala. Homines quippe ~~insuli~~ et derisores aliorum, et parum de veritate solliciti, solent aliena consilia sine ratione contemnere; et interdum ad illos qui aliquod consilium proferunt, solent dicere: Hactenus viximus sine istis Consilijs: (sive sine istis legibus, et artibus, et industrijs) ergo etiam post hac sine ipsis vivere poterimus. Respondetur. Viximus sine istis; at minus bene: viximus: et cum ipsis vixissemus melius. Viximus sine ipsis;

⁵⁹ Возможно, от нем. Plunder – баракло. Также Pludra на одном из нижненемецких диалектов означает «клеветник».

et fortasse male: et si ea ~~assumpserimus, vivemus bene~~ habuissemus, vixissemus bene. Fortasse hactenus non fuit necesse; at nunc et post hoc est necesse, assumere novum consilium: etc.

9. *Fallacia. Omnis novitas est mala.*

Alius modus eludendi et contemnendi consilia, est ille, quo damnatur omnis Novitas. Dicunt videlicet: Omnis novitas est mala: Nihil est bonum, quod est novum. Solae res antiquae sunt bonae. Ista est nimis crassa, sed tamen valde communis apud homines deceptio. Ad eam respondebimus sequente articulo.

10.

Vir quidam senior interrogatus per literas ~~Utrum ab suo nepote,~~ ~~Utrum ab nepos~~ ab suo quodam cognato adolescente, Utrum adolescens ille deberet sese tradere in statum sacerdotalem, an manere in seculo; rescripsit ad eum hoc modo: Postulas a me consilium, de eligendo vitae statu; /s- – ad id/ ~~accipe meum responsum et consilium meum~~ ad id tibi respondeo. Si quis unquam ex te quaesiverit consilium, de vitae statu, aut de alia quapiam re, quam semel assumptam deponere, sive a qua inchoata desistere non licet; ~~meum est~~ ego tibi do hoc consilium, ~~cave ne~~ ut caveas ne tu cuiquam de tali inconsiliabili re des consilium. Ex talibus enim rebus aut magno gratulatio, aut magna paenitentia sequi solet. Sic ille. Consiliarius regius etiam hanc regulam tenere debet. Ne scilicet regi facile suadeat (:sive dissuadeat:) Bellum, Coniugium, aut quamcumquae rem gravem: cuius inchoatio ~~libero,~~ ~~consummatio vero~~ in regis arbitrio, consummatio vero in fortuna est.

546

Articulus

De Archaistarum superstitione: sive de Antiquitate et Novitate.

1. *Cum tempore excogitantur novae artes.*

Cum tempore discunt homines Sapientiam, quam antea ignorabant: cum tempore acquirunt opes et potentiam, quam antea non habebant. Taceo de pueris, sive de iuvenibus, qui a magistris quarumvis artium cum tempore, et cum fastidio discunt varias artes. Taceo ~~inquam~~ de istis doctrinis et eruditionibus, quae semper fuerunt in mundo uniusmodi. Et considero

1°, quod cum lapsu seculorum excogitantur Novae Artes in mundo, quae antea omnibus seculis fuerunt incognitae; velut sunt, Tipografia, Bombardae, Horo=logia, Acus Magnetica, et aliae.

2°, *Populus a populo discit sapientiam.*
Secundo, *⁶⁰in ipsa Politica et gubernandi arte, /s-cum tempore/ unus populus discit sapientiam ab altero, et quid apud unum populum fuit antiquum, id apud alterum incipit esse novum. Veluti factum est, quando antiqui Romani acceperunt ab Atheniensibus leges reipublicae. Veneti autem suas leges fecerunt ex intuitu romanarum. /Germani/ Noribergenses acceperunt leges a Venetis. Poloni acceperunt leges pro /~~oppidanis~~/ oppidis a Saxonibus, quamvis in hoc facto minime sunt laudandi, quia leges /illae/ saxonicae non sunt idoneae pro Lehis*.

3. *Aliqua documenta politica sunt nova in mundo.*
Aliquae partes Sapientiae politicae, et Consuetudinum popularium, simpliciter sunt novae in mundo: et de novo ab aliquibus gentibus communi consensu acceptatae.

Exemplum I^{um}. ~~Quibusdam~~ se Antiquis temporibus frequens consuetudo erat, ut ~~reges~~ duo aut plures reges, aut regum filij, convenerunt ~~ad~~ in unum locum, ad colloquia, ad bella, ad convivia, ad nuptias, ad venationes, etc. ~~Hoc~~ His autem temporibus istud nusquam in Eurpopa fit. Quia homines uti experti sunt, et dedicerunt: quod tales congressus nuquam sine aliquo damno aut incommodo possint evenire.

Exemplum alterum. Olim reges dividebant sua regna suis filiis. Hoc tempore in Europa et in Asia istud non fit: quia multorum malorum causa esse solet.

Exemplum tertium. Olim in Gallia filiae regum admittebantur ad regnum. At iam pridem lege cautum est, Ne feminis ullum ius sit ad regnum.

Exemplum quartum. Omnibus seculis inauditum fuit, ut reges curarent suos filios strangulari, ad evitanda bella intestina. His autem postremis seculis

⁶⁰ Вальденберг, с. 221.

547 ~~301~~ Turcorum reges impiam istam demonum sapientiam excogitarunt, et usu observant. Certissimum ergo est, quod tempus nos multa docet, bona et mala, quae antea ignorabamur.

4. ~~Aetates regnorum~~ *Regna habent suas aetates.*

*⁶¹ Omnia regna habent suas aetates non secus, quam homines aut arbores. Julius Florus ~~/pulcre/~~ assimilavit regnum Romanorum quattuor aetatibus humanis: et distributis temporibus pulcre explicavit urbis Romae Pueritiam, Iuventutem, Virilem aetatem et Senectutem. Haec assimilatio vere quadrat omnibus alijs regnis. Omne enim regnum principio fuit parvum, rude, inordinatum et simile puero. Deinde cepit bella gerere, artes discere, crescere seu dilatari et locupletari; et simile fuit iuveni alicui, qui crescit, discit et adolescit. Deinde condidit urbes, sanxit leges, acquisivit in artibus perfectionem, acquisivit sapientiam, ita ut sibi ipsi sufficeret cum Deo, et simile factum est viris, quorum proprium est esse perfectos. Et quod regnum melius sibi providit de istis perfectionibus seu virtutibus, illud fuit magis durabile et ~~/s-~~Tarde Consenuit/; quod autem parum sollicitum fuit de bonis legibus, de virtutibus, de artibus et de omni perfectione, illud cito consenuit et ~~oversum~~ est. Omne ergo corpus morale sive omnis hominum societas (velut est regnum, exercitus, urbs, ordo monasticus etc.) ~~/s- et ipsamet Ecclesia Christi/~~ similis est quibusdam delicatis arboribus et plantis, quae crescunt, maturescunt, senescunt, per aetates mutantur et indigent varia cura et cultura. Ipsamet adeo ecclesia Christi habet suas aetates, sed in hoc ~~/solum/~~ discernitur ab alijs societatibus, quod Christus ei semper adest semperque eam confortat. Sed tamen necessaria ei est perpetua cura et cultura. Olim antequam inventae fuissent bombardae, bene poteramus bellare sine illis. At nunc, si quis educeret exercitum contra Germanos sine bombardis, in certam mortem eum educeret. Tempus cogit nos uti novis armis.

5. *Medicamentorum necessitas venit cum aetate.*

*⁶² Errant igitur vehementer, qui putant, nullam novam curam debere adhiberi regno: Quia sicut multi hominum in iuventute

⁶¹ Там же, с. 84.

⁶² Там же, с. 222.

fruuntur bona valetudine et non indigent medicamentis; postquam autem maturuerunt,

548

quo magis ad senectutem appropinquant, eo magis habent opus medicinis, ita et regna maturescendo incipiunt indigere remedijs et auxilijs, quibus aliquando minus indigebant. Cum tempore enim nascuntur in regnis quaedam corruptiones, quemadmodum in corpore morbi et apostemata.* Cum tempore hostes contra nos excogitant novas insidias, novas artes, nova arma. Cum tempore ipsae medicinae mutantur in venena: sive consuetudines salutare vertuntur in perniciem: sicut videre est in Ianicarijs Turcorum; qui olim multum profuerunt regibus Turcarum, nunc autem facti insolentes solent suos reges impune occidere. Cum tempore mutantur omnia: et ideo cum tempore opus est illis auxilijs, qui antea putabantur non esse necessaria. Iuris periti dicunt: Novis morbis opus esse novis remedijs.]

6. *Consiliarius debet scire aetatem sui populi, et regni.* Consiliarius ergo scire debet aetatem sui regni, et gentis: utrum sit in pueritia, an in perfecta aetate, an in senio: utrum in ascensu, an in descensu. Plato vivebat extremis temporibus reipublicae Ateniensis, paulo antea, quem Filippus Macedo (:Alexandri pater:) redegit Atenas sub suam potestatem. Erat Plato autem non solum sapiens, sed etiam dives, et nobilis: et poterat in libero populo ~~fa~~ petere et facile obtinere aliquem magistratum: sed tamen nunquam petijt, nec ambivit: ~~ullum affectavit: magistratum:~~ quia dicebat, Populum Ateniensem iam tunc (1) prae (2) senectute (3) desipere; ~~et~~ neque ratione persuaderi, neque vi cogi posse, ad sequendum id, quod rectum esset. ~~Ita~~ Plato providebat Ateniensis populi insolentiam iam ad senectutem, et prossime ad interitum, pervenire. /s-Cic. ep. 9. lib.1./

⁶³ Nostra autem aetate Nicolaus Zoravius etiam recte perspexit regni Lehiaci virilem aetatem esse iam in declinatione. Ipse enim anno 1647 edidit libellum, in quo scripsit hoc modo: Hippocrates scriptum reliquit, quod omnis homo usque ad 30um aetatis annum crescit, et vires acquirit: post trigesimum autem aetatis annum

⁶³ Там же, с. 132.

nulla amplius capit incrementa virium, sed potius paulatim ad insensibiliter incipit deficere, per excessus, per morbos, et per varios

549 ~~302~~

casus. Eodem modo regnum nostrum Lehiacum iam hoc tempore pervenit ad trigesimum annum, sive ad culm/in/em suae *felicitatis*, *potentiae* et gloriae. Nunc ergo est tempus, ut incipiat deficere ac declinare.] *⁶⁴Cum hoc ille scnpisset, mox anno insequente mortuus est rex Wladislaus et exortum est bellum cosazicum, ex quo deinde ex consecuta devastatio totius Lehiaie ac Lituaniae:* æ ~~postremo Russiae~~ et Gedanenses /s-Suedi/, alijque Germani in tantum praevaluerunt, ut in ~~perpetuum~~ Lehorum auctoritas et dominatus ~~ab omni~~ a toto litore maris in perpetuum sit ~~expulsa~~ exclusa. Et probabile esse videtur: quod regnum Lehiacum nunquam pervenit ad illam potentiam, quam habuit sub rege Stefano.

7. *Novitas alia est mala, alia bona.*

⁶⁵Archaistae dicunt: ~~Novitas introducit~~ Nova consilia inducunt novos mores et rerum mutationem et regni turbationem, et solent esse causa multorum malorum. Ergo omnis novitas est mala. Vir autem prudens ad ipsos respondebit hoc modo: Nova consilia inducunt novos mores; sed interdum malos, interdum bonos. Inducunt mutationem; sed alias malam, alias bonam. Inducunt interdum turbationem; interdum autem inducunt tranquillitatem. Solent esse causa multorum malorum; solent etiam esse causa multorum bonorum. Ergo novitas non ~~omnis novitas est mala~~ semper est mala; sed saepe est bona et necessaria. Quidquid fit peius, mutatione seu novatione fit peius; et quod fit melius, pariter novatione fit melius. Considera exemplum.

Ostiaci, Samoedi, Calmici alijque Sibrienses populi non baptizantur, non habent usum panis et salis, non fabricant domos. Istis si quis suaderet ac diceret: Dimittite cultum demonum, adorete verum Deum, suscipite sanctum baptismum, seminate frumentum, manducate panem, fabricate domos. Illi autem

⁶⁴ Там же, с. 222–223.

⁶⁵ Там же, с. 222.

responderent. Hactenus viximus cum nostris demonibus, sine Deo vero, sine baptismo, sine pane et sine sale; ergo etiam post hoc vivemus sine istis. Antiquitatem conservamus, novitatem nolumus: omnis novitas est mala. Quaero nunc ex te: benene isti responderent? Quod iudicas de istorum responsione; idem iudicium fac de istis archaistis et sofiomachis, qui damnant omnem doctrinam et ~~/omne/~~

550

novitatem et ~~/omne/~~ meliorationem in republica. Dicunt ipsi: Hactenus bene viximus cum nostra ignorantia, cum discordia in rebus ecclesiasticis, cum nationum omnium opprobrijs; sine ~~/ulla/~~ doctrina, sine ~~/ulla/~~ scientia, sine respectu ad totius mundi iudicium, quid de nobis mundus iudicaret, aut diceret. Ergo et posthac bene vivemus sine istis novis curis et consilijs. Respondetur. Scilicet vivemus, sicut vivunt Ostiaci, sine pane ~~/et/~~, sale et baptismo.

8. *Omne antiquum fuit novum.*

*⁶⁶Omnia, quae nunc sunt antiqua, aliquando fuerunt nova. Veluti ~~/est/~~ baptismus et ipse panis salisque usus nostris maioribus aliquando fuit novus. Mundus est in perpetuo fluxu, et per omnes aetates mutantur hominum quorumlibet consuetudines. Etiam in hoc regno multa nova sunt introducta, tum in moribus secularibus, tum in ipsa religione. Idque non per leges principum; sed per ignorantiam aut per abusum vulgi, sensim et quasi nemine advertente, et plerumque ex conversatione Germanorum aliorumque alienigenarum. *Tale* est nimius usus unionum in viris /: perunctio nimia feminarum:/ et quaedam alia parum laudabilia.

A vicinis enim populis ad vicinos solent transire pestes absque animadversione. Iudaei expulsi ex Germania inundaverunt totam Poloniam. Uniones aliquando prohibiti in Polonia, transitum fecerunt, et luxum invexerunt in Russiam.

Et de istis nemo conquerit/ur/, nemo graviter ea fert, quia sunt antiqua, ideo putantur esse bona, cum sint pessima. Et tamen haec ipsa aliquando fuerunt nova*. Atqui potius oportebat a talibus

⁶⁶ Там же, с. 224.

isitis novitatibus, et supersitionibus pessimis metuere; ~~quam~~ quae sine lege principum, per ignorantiam, per luxum, per abusum subrepunt. Quando autem aliquid in regio consilio ~~solicite~~ graviter discussum est, et utile esse dignoscitur, et lege principis aut consilij ecclesiastici praecipitur: tunc talis novitas non est pertimescenda, nec vituperanda, sed alacriter suscipienda.

9. *In omnibus rebus est usus et abusus.*

*⁶⁷ In omnibus rebus est usus et abusus. Hoc est: omni re possumus bene et male uti; solum peccatum non potest converti in bonum: verbi gratia, nunquam licet furari, etiamsi quis ideo vellet furari, ut faceret eleemosinam. Igne ~~urbis~~ oppida exuruntur, ferro homines occiduntur, aquis suffocantur, vino inebriantur. Hinc posset quis dicere: ergo malus est ignis, malum ferrum, mala aqua, malum vinum. Verum talis male concluderet, quia

551 (303)

igne, aqua, vino et ferro ad infinitos vitae usus opus habemus et eis non semper ad malum, sed multo saepius ad bonum utimur. Bonus est ferri usus, si homo innocens defendit se gladio a latrone. Malus autem est ferri usus, si latro utitur gladio ad necem viatorum. Mala est novitas, si quis quid mali nititur invehere. Bona autem est novitas, quando introducitur aliquod novum emolumentum publicum, toti genti vehementer utile, honorificum, necessarium et gloriosum*.

10. *Res a natura, et ab arte productae, vetustate corrumpuntur.* Res quaedam, quae a natura producuntur, cum tempore fiunt Peiores, quaedam Meliores, quaedam manent Immutabiles. Aurum et quaedam gemmae, ut multi putant, non destruuntur tempore: sed semper manent in uno statu. Arbores vero, terrae fructus, homines, iumenta, et omnia quae ~~erescunt~~ ex seminibus generantur et crescunt, quamdiu crescunt, fiunt Meliora. Postquam autem maturuerunt: incipiunt deficere, et corrumpi: et cum senio omnia fiunt deteriora. Similiter Domus, currus, vestitus, gladius, et omnia opera artium et manuum hominum, usu deteruntur; et quo vetustiora sunt, eo fiunt peiora. Utrum autem ~~aliqua~~ ulla res sit in

⁶⁷ Там же, с. 224.

mundo, quae semper ~~quo antiquior eo~~ cum tempore melior fieret; ego hactenus non potui percipere. Ideoque concludendum est: Quidquid dum esset novum non erat bonum: nunquam per antiquitatem fiet bonum: nisi accedat Mutatio, sive Novitas. Ut ex malo fiat bonum omnino necessaria est Novatio. Antiquitas autem si mutat rerum ~~naturas~~ qualitates, nunquam in bonum, sed semper in malum eas mutat: hoc est, ad senium et corruptionem deducit. Et hoc dicimus plerumque de illis rebus, quae ex natura seminibus generantur, et de illis quae fiunt ab arte at a manu hominis.

Res morales novatione peiorantur, et meliorantur.

*⁶⁸ Morales autem res, scilicet leges, mores, consuetudines, per apertam novitatem aequali facilitate tam in melius, quam in peius mutantur. Quando autem /s-homines/ alicubi antiquitatem nimis superstitiose conservare velle profitentur, plerumque accidit, ut insensibiliter et inadvertenter antiqui boni mores commutentur in novos /s-malos/; et iam novitas ~~sub~~ perniciosa

552

sub nomine sanctae antiquitatis colatur*: sicut praediximus hic num: 8 ~~continuo adnascuntur novi abusus, et cum lapsu temporum obtinent nomen antiquitatis.~~ Hinc quidam politicus recte iudicavit, et scriptum reliquit: Regna et respublicae solent a bene constitutis legibus et consuetudinibus, ad corruptas: et a corruptis vicissim ad bene constitutas migrare. Virtus quippe parat hominibus quietem: quies dat otium: otium generat morum corruptionem: corruptio morum affert interitum. Hinc iterum homines, dum sese in /s-fundo/ extremo malorum esse vident; assumunt bonas leges: ex bonis autem legibus ad virtutem: ex virtute /s-“ad Dei gratiam” ad felicitatem et /s-ad/ gloriam progressio fit. Machiav: hist. Flor: lib:5.]

11.

Ecclesia similis Vineae, Agro et Horto.

*⁶⁹ Ecclesia sancta comparatur vineae et agro et horto. Vineae si non continuo colitur, vites bonae degenerant in silvestres labruscas, et nullum bonum fructum ferunt. Hortus si non purgatur

⁶⁸ Там же, с. 224–225.

⁶⁹ Там же, с. 225–226.

assidue, apud olus bonum adnascuntur herbae noxiae et suffocant olera. Ita apud verum pietatem (ubi non est in pastoribus perpetua vigilantia et admonitio) semper adnascuntur superstitiones seu falsae pietates. Ager, qui non saepe aratur, primo completur arbustis, deinde vero alta in eo silva exerescit. Et tum iam homines, postquam ager perijt, silvam ipsam vocant antiquam. Ita religio, si non excolitur per assiduam pastorum curam et doctrinam et si indefessa quadam doctrinae cultura ager iste fidei non exercet, absque dubio adnascuntur ei pessima superstitionum lolia et postea nova superstitio appellatur antiqua fides. Res humanae nunquam in eodem statu permanet. Ut autem permaneant, opus est perpetua cura, vigilantia et motu perpetuo. Non potest conservari bona antiquitas sine bona novitate. Nota bene: semper opus est nova solitudine provisione, ut conserventur antiqui boni mores.]

553 (304)

12. *Patres praedicant antiquitatem eorum quae credenda sunt; non quamlibet antiquitatem.)*

Dicit aliquis: sancti patres vehementer praedicant et laudant antiquitatem, novitatem autem damnant, et clamant, nihil esse novandum. Respondetur 1°. Nos debemus recte intelligere, quid patres loquuntur. Debemus reminisci, quod patres dum ista dicunt, loquuntur adversus hereticos, de fidei articulis, non autem loquuntur de ritibus neque de consuetudinibus neque de canonibus ecclesiae*, neque de Legibus humanis: videlicet, non de Canticis, non de Vestimentis, non de Barbarum aut capitum tonsura etc. Item advertere oportet, quod patres quando ita locuti sunt, non loquebantur de eo, quod Agere; sed de eo, quod Credere debemus. Illud quippe quod fide Christiana Creditur, est aeterna veritas: et non potest suscipere ullam mutationem, neque novitatem. Illud autem quod ex praecepto ecclesiae Agitur (: sive Ritus, et Canones ecclesiae:) habet mutabilem naturam: quia ~~ta~~ canones ecclesiastici instituti sunt a patribus varijs temporibus, et cum novationibus: addendo, minuendo, de novo excogitando. Certe usque ad Basilium Magnum utabatur ecclesia Liturgia Iacobi apostoli: deinde usque ad Chrisostomum liturgia Basilij: et postremo

omissa prorsus liturgia apostolica, utimur liturgijs istorum patrum, Basilij et Chrisostomi. Non ergo patres simpliciter condemnarunt omnem novitatem: si quidem et ipsi multas novitates fecerunt.

Respondetur 2°. *Ad Iudeos, et ad Paganos non possumus laudare antiquitatem.*

Patres propter populorum ruditatem supra modum praedicabant antiquitatem.

Quia scilicet vulgus non poterat capere subtiles theologiae rationes: neque poterat eis satis ad captum explicari, quid sit Pietas, et quid Veritas. Idcirco patres dabant populis hoc crassum signum, contra haereticos, et dicebant: Apostolorum doctrina est antiqua; haereticorum autem doctrina est nova. Et tantum dixisse sufficiebat pro rudi populo; et contra solos ~~haereticos~~ Haereticos. Contra Iudeos autem, et contra Paganos, patres nec unquam usi sunt, nec poterant uti, isto antiquitatis signo vel argumento. Quia si de Iudeis aut ~~ad istos~~ Paganis loquendo dixissent: Illa fides est verior, quae antiquior; tunc ipsi ~~semper~~ semetipsos, et fidem Christianam condemnassent. Iudeorum enim lex est antiquior lege nostra: et impia paganorum idololatria est antiquior ipsa lege Iudaica. Antiquissima autem est lex naturae: in qua vivebat Adam, et alij pij homines usque ad Moysen.

554

Vides igitur ô Archaista: quod fidem Salvatoris nostri Iesu Christi non colimus ideo, quia est Antiqua: antiquior enim est lex Mosaica, et lex Naturalis. Neque colimus eam ideo, quia est vera: etiam enim lex Mosaica, et lex Naturalis sunt verae eodem modo, et nihilo minus, quam ipsa lex Christiana. Omnia enim quae sunt vera, aequaliter sunt vera.

Cur igitur colimus et observamus legem Christi? Ideo nimirum: quia ipsa est ~~Perfectior~~ Pientior, Sanctior, Pefector prae istis commemoratis legibus: et /s-q(ui)a/ facit hominem Deo gratiorem. Et quia ibi fuerunt initia; hic autem est perfectio et consummatio sanctitatis.

13. *Antiquitas et Novitas est vana hominum opinio.*

⁷⁰Concludendum ergo est, quod nihil est antiquitas, nihil novitas, sed ista sunt vanae hominum opiniones. Aliquae enim res sunt bonae, sive sint antiquae, sive novae; et aliae res sunt malae, sive sint antiquae, sive novae. Si omnis novitas esset mala, non esset scriptum: ecce iam nova facio omnia. Apoc: 21, 5.] Neque illud, quod de doctrinis novum, et de regimine politico, proprie intelligitur: Omnis scriba doctus in regno caelorum similis est homini patri familias, qui profert de thesauro suo Nova et Vetera. Mat. 13.52.] Novitas est vituperabilis, quando tendit ad malum: velut ibi; Devita profanas vocum novitates. 1. Tim: 6.20.] Laudabilis autem est; quando tendit ad bonum: velut ibi, Renovamini spiritu mentis vestrae, et induimini Novum hominem. Efes. 4. 23]

14. *Ubi omnibus male est, non est metuenda Novatio.*
 ⁷¹ In illo regno est metuenda et cavenda novatio, ubi quod optimis praestantissimisque legibus est institutum et in quo quilibet ordo hominum potest esse sua sorte contentus, hoc est suo iure, suo statu, suis privilegijs. Ubi autem pessimae sunt leges et consuetudines et ubi ~~ullus~~ nec rex ipse nec ullus ordo hominum sua sorte esse contentus, sed omnes vivunt afflicti perpetuo ac male contenti, ibi non formidanda, sed exoptanda est novatio. Non tamen quaelibet novatio, sed talis novatio, quae de publico consilio regulato, tranquille et iuste fiat, non per invasionem, non per iniquas machinationes; quemadmodum in hoc regno tentabant facere illi furiosi, qui adhaerebant falsis Demetrijs. Sed fieri debet novatio, e auctoritate regis: cum publica promulgatione: et cum acceptatione

555 (309)
 ac gratiarum actione totius gentis. Ut autem libera sit legum acceptatio et approbatio: debent post singulas leges dari nobilibus, et civitatum legatis, suffragia secreta: seu calculi albi et nigri. Ita tamen, ut suffragia dentur tantum in illis legibus, quas rex ipse loberas /sic/ permittit subditis, Utrum velint eas acceptare, an non.

⁷⁰ Там же, с. 226.

⁷¹ Там же, с. 226.

In alijs autem legibus non dentur suffragia sed rex pro potestate decernat. In illis scilicet, quae pertinent ad iura maiestatis, et ad retentionem *Habe=*narum regni.

15. Consiliarius ~~ante omnia~~ in primis debet solícite considerare et numerare causas Flagellorum divinatorum ~~de quibus proprio loco nobis accuratius discernendum est.~~ Saepius subditi quoque enim fit, ut id quod minime putatur esse peccatum, sit praecipua causa flagelli divini, et ruinae populi et regni. Sed de hac re proprio loco nobis accuratius discernendum est.

16. *Consiliarius sciát Politicam communem.*
Resumendo igitur ~~supra dicta~~ ea quae hactenus diximus, breviter dicimus:

*⁷² Consiliarius ~~/ante omnia~~ in primis/ debet solícite considerare et explicare omnia, quae possunt comitari aut consequi ad consilium illud, quod ipse persuadere nititur. Et ad hoc 1°, scire debet ~~Arcana firmamenta~~ communia politicae scientiae praecepta praecipueque ante oculos habere ~~optimam rem~~, omnium regiminum optimum esse perfectam monarchiam cum leni moderato regimine, quod nimirum sit moderatis et laude dignis legibus circumscriptum. Ita ut et rex semper obtineat omnem plenitudinem potestatis et subditi illi, qui maximo honore digni sunt, maximum honorem et privilegia obtineant. Et ut neque regis summa potestas quidquam de subditorum honore aut de iuribus detrahat; neque subditorum honor et privilegia nullo modo regis potestatem diminuant.

Non debet rex optare sibi habere subditos sine honore. Quia quo melioribus et honoratioribus quis imperat, eo ipse censetur esse melior et honoratior: ita tamen, si eis imperat et non (sicut apud Germanos fit) ~~et~~ si subditi non obediunt regi ~~Subditi quoque~~. Rex debet vitare omnem speciem tyranniae et simul tenere semper /s-fortiter/ in manu *habenas* monarchiae. Subditi ~~contra~~ similiter non debent sibi optare habere regem sine honore, hoc est sine potestate*. Reges enim praecipuus honor constitit in potestate ipsius, et in prompta obedientia subditorum. Et ubicunque subditi non obediunt suo regi ad omnia alacriter; non potest rex ille habere perfectum honorem. Non debent ergo subditi optare regem sine

⁷² Там же, с. 252.

honore: neque debent sibi optare licentiam dissolutam: in qua /s- solus quidem/ rex ~~quidem~~ non potest esse tyrannus, alij autem plurimi solent esse tyranni.#

2°, *Politicam Arcanam.*

Scire debet consiliarius propria et Arcana firmamenta sui regni.

3°, *Aetatem sui regni.*

Scire debet, Aetatem sui regni et populi.

4°, *Morbos spirituales.*

Scire debet, morbos spirituales sui populi: hoc est Causas flagellorum Dei: et sui populi tum publica nota, tum ignota peccata.

5°, *Morbos Politicos.*

Scire debet, morbos ~~seculares~~ politicos sui populi: hoc est, /s- - Malas leges, et/ *errores illos*, qui in politico regimine publice committuntur. Et utrum sit aliquis status hominum in regno, qui merito nequeat esse sua sorte contentus.

6°, *Morbos Naturales.*

Scire debet Morbos Naturales suae gentis: hoc est, Vitia, tentationes, et defectus, quibus maxime tenetur et affligitur gens.

7°, *Morbos fortuitos, seu Vulnera.*

Scire debet, Morbos Fortuitos, seu Vulnera et Verbera suae gentis: hoc est, Tentationes et Pericula, quae nobis

556

imminent a vicinis, et quibuscumque alijs populis.

8°, *Vires gentis et regionis.*

Scire debet, Vires et beneficia naturalia suae gentis et regionis: sive, quid et quantum possumus sperare, et prudenter tentare atque inchoare cum nostra gente, et in nostra regione.

9. Legislator, et consiliarius legum condendarum, debet scire leges omnium f/iosof/orum, et legislatorum, et regum. Et scire, in quo praecipue aliqui laudantur; et in quo vituperantur.

10. Legislator, et Consiliarius debet scire distinguere omnes ordines seu status hominum. Et scire causas: quae unus status prae alio plus honoris aut privilegij mereatur: et quantum mereatur. Et scire: quantum quilibet status in gente et regno nostro iuris antiqui

obtimeat; et quantum expediat eum habere, respectu boni communis. #

17.

Spectator saepe plus videt, quam lusor.

Ubi homines sahmatis aut Cartulis ludunt, saepe contingit, ut is qui ludit habeat mentem nimia solitudine occupatam, et nequeat perspicere, quoquomodo oportet eum ludere, aut quid maxime expediret facere: alias autem quispiam stat ad ~~par~~ latius otiosus, et bene perspicit ac dignoscit, quem calculum maxime expediret movere. Ita in rebus politicis saepe contingit: ut illi, qui agunt negotia, et gubernant rempublicam, quamvis sint sapientes et boni viri, tamen aliquando nimia solitudine distrahuntur, aut vehementioribus affectibus corripiantur /s- hoc est spe vel metu, Amore vel odio/, et ideo non possint *providere*, Quid optimum factum esset, Aut in quo sit erratum. Et interea alij aliqui homines, qui in republica nihil habent ad agendum (:si fuerint prudentes, si liberi ab affectibus, si gravi iudicio praediti, si fideles genti:) possunt ~~mult~~ res quasdam cognoscere, ac *providere*: Quid in praeterito *erratum* sit, et quid in futurum fieri expediat. Imo possunt etiam aliqua futura valde prope verum praedicere, multo melius ac certius quam maledicti filij Belial, qui appellantur Astrologi, et /s-alij/ qui Vaticinia ~~vana~~ aut Visiones angelorum ~~requissime~~ falso et ridicule praedicant.

Vir prudens utilius futura praedicat, quam asrologus.

Integrum de hac re tractatum scripsi. Sed hoc loco solus Cicero mihi in hoc sit testis. Ipse scribens ad Celium Rufum, ait: Vide, quantum tibi tribuam; nec iniuria: neminem enim adhuc te polilocateron cognovi. Non curo, ut mihi scribas illa, quae in maximis rebus reipublicae geruntur quotidie: scribing vero, et nuntiabunt ea alij: A te autem, ut ab homine longe in futurum prospicientem, ego non praeterita, non praesentia, sed futura expecto. Ut ex tuis literis, quum fortunam reipublicae viderim, quale aedificium futurum sit, scire possim.] lib.2, ep.8. Cum autem ipse Cicero Romae esset, scripsit ad Cornificium hoc modo: Ego ad te omnia acta arbitror perscribi ab alijs: a me autem futura debes cognoscere: quorum quidem non difficilis est coniectura. Oppressa sunt omnia: nec habent ducem boni: etc.] 1.12, ep.22. Ad Cecinam autem in exilio vivente scribens Cicero, etiam

ambitiosius quam par esset sese iactare videtur: scribit enim, Quem me ~~ex-respublica~~ expulissent mei adversarij, memini te de glorioso et celeri meo /s- - reditu Romam/ praedixisse. Si te tua divinatio non fefellit: nec nos quidem nostra divinatio fallet: quam ex sapientissimorum virorum libris, plurimoque

557 (306)

doctrinae studio, et ex magno usu tractandae reipublicae magnaue nostrorum temporum varietate, consequuti sumus. Cui ~~quidem~~ divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos ~~in-hic~~ in his tam obscuris tamque perturbatis rebus, nihil unquam ommisso fefellit. Dicerem, quae /s- - antea/ futura praedixi, nisi vererer, ne ex eventis fingere viderer. Quare quando (:ut augures et astrologi solent:) ego quoque ex meis superioribus praeditis, constitui apud te auctoritatem divinationis meae debet h/ab/ere fidem nostra praedictio. Non igitur ex alitum volatu, non ex sideribus, non ex somnijs, tibi auguror reditum in urbem; sed habeo alia signa, quae minus habent obscuritatis et erroris.] l.6. ep.6. Ita quidem Cicero de se. Ego vero ipsemet etiam nostra aetate ~~ab alijs audi~~ ~~quaedam res a nonnullis~~ a nonnullis audiui res quasdam ex prudentia politica certo praedictas fuisse; quae multis non videbantur esse verisimiles, et tamen verificatae fuerut. Illi autem qui ita me audiente vaticinabantur, causas etiam ~~rerum-gra~~ suae praedictionis dicebant: quae erant gravissimae, ideoque et praedictio/s- -nes fuerunt/ ~~fuit~~ vera. /Sic/.

18. *Consiliarius debet esse liber ab affectibus.* Verumtamen, sicut paulo superius diximus, qui vult recte consulere, liber debet esse ab affectibus: scilicet a nimia Spe, et a nimio metu, ab Amore et Odio, ab Avaritia et Ambitione. Isti enim affectus etiam sapientissimos principes et gubernatores ita obcecant; ut non solum ~~futura~~ futura non provideant, verum etiam ut praeteritorum et praesentium obliviscantur. *⁷³Quis negabit Salomonem, Platonem, Aristotelem et Ciceronem fuisse omnium hominum sapientissimos? Et tamen isti et multi alij vehementioribus affectis ita victi fuerunt, ut in quibusdam rebus

⁷³ Там же, с. 88.

sapientiam suam penitus amiserint turpiterque erraverint*. Salomon nimio amore filiae regis Egiptij ~~victus~~ superatus, idolis fana extrui fecit, et ipsemet /s- ~~ideo~~/ ea idola adoravit. Plato nimium erat lascivis amoribus deditus: ideoque perpetuo de pulcritudine et de amore loquebatur ac scribebat: totamque suam filosofiam ista amoris et pulcritudinis allegoria defoedavit. Sed et versus quosdam lascivos composuerat: qui postea, agnita rei turpitudine, ipsemet in ignem coniecit. Aristoteles nimia filautia victus, suam suaeque Graeconicae gentis sapientia nimium admirabatur: ideoque rem ~~false~~ ~~turpiterque~~ quamdam absurdam docuit, Omnes /s- - ~~nat~~/ totius mundi populos iure natura debere esse Graecis subditos: siquidem (: ut ipse putabat:) Graeci erant a natura omnibus sapientiores. Feminas etiam, propter eandem sapientiae causam, iuris non

558

ut socias, sed ut servas et iumenta subditas esse debere aiebat. Item quia ipse in licentia ac dissoluta ~~nat~~ gente natus et educatus erat; non poterat omnem inordinatae libertatis amorem ex animo suo per sapientiam expurgare. Fatetur quidem ipse recte et docet, Monarchiam perfectam esse regimen omnium optimum; in hoc tamen erravit, quod docuit, meliorem esse Monarchiam electivam, quam Hereditariam. Cicero denique, quia erat ambitiosissimus, et supra modum laudis ac dominationis cupidus: turpiter contra conscientiam suam, et contra ~~omnibus modis adversabatur Cesari,~~ ~~ne Cesar contra conscientiam et sapientiam suam,~~ omnium sapientium iudicium volens ac sciens errabat: et popularem libertatem ~~et~~ atque indomitam licentiam, ~~perfectae~~ monarchiae praeferendam esse clamitabat: omnibusque modis agebat, ne Iulius Cesar licentiam populi Romani sub monarchiam redigeret: tantumque suis clamoribus Cicero perfecit, ut aliqui contra Cesarem (optimum et ipsi Ciceroni clementissimum principem) conspiraverunt, eumque impie in senatu sedentem occiderunt.

19.

Consiliarius debet esse vere fidelis.

⁷⁴Ante omnia et super omnia sequitur in consiliario vera et perfecta fdelitas. Non potest autem esse vera fdelitas, ubi non est verus favor, amor et benevolentia. Verus autem favor ex comparatione agnoscitur. Hoc est ille /~~vere~~/ fdelis consiliarius, qui potest iurare, se magis amare regem nostrum et /~~totam~~/ gentem nostram, quam ullum alium regem et aut gentem. Qui plus gaudet de felicibus successibus nostrae gentis et ~~regis~~, quam de felicitate cuiuscunque alterius gentis. Qui plus dolet et affligitur de infelici statu rerum nostrarum, quam de infortunijs quarumvis aliarum gentium. Ac denique qui aequo animo fert etiam totalem interitum cuiusvis regni et gentis, quando aliter genti nostrae iustum debitum reddi non potest; sive quando aliter regnum et gens nostra in suo statu conservari non potest ~~ex his patet quod~~. Ista fidelitas, qualem hic modo descripsimus, et in consiliario necessariam esse dicimus; necessaria est etiam, et multo magis, in ipso rege. Ex his patet: quod in nullo unquam casu potest recte alienigena, aut homo ~~novus~~ et ortus ex alienigenis, fieri rex. Item patet: quod ~~nullo modo admitti debent~~ alienigenae neque, et indigenati, et neofitorum nepotes, ac pronepotes, ~~ad~~ nullo modo admitti debent ad illa consilia, aut negotia, quae ~~sunt~~ nobis intercedunt cum quibuscunque alienigenis, aut externis populis, aut hominibus. Nullus enim alienigena, aut alienigenae pronepos quantumvis longinquus potest ita penitus oblivisci Suae ~~amoris erga suam~~ gentis, ut non remaneat in eius pectore aliqua scintilla tenerioris affectus et amoris erga illam. Et per consequens divisus est eius amor. Ubicunque autem est cor divisum, non potest ibi esse Vera fidelitas, et verus favor et amor; qualis requiritur, in rege, et in consiliario⁷⁵.

(Далее в рукописи на с. 564–597 находится раздел Heresis politica 16 De Musica, здесь опущенный. См. публикацию текста с переводом, примечаниями и статьей: Гольдберг А.Л., Аввакумов Ю.П., Белоненко А.С., Карцовник В.Г. Трактат о

⁷⁴ Вальденберг, с. 88.

⁷⁵ Текст со с. 559–564 (Раздел «Об играх») перенесен в начало этой публикации.

музыке Юрия Крижанича // ТОДРЛ. Л., 1985. Т. 38. С. 356–410).

597 ~~325~~ (После раздела «О музыке» в середине страницы: Hoc refer ad folium 539, ad finem).

45. (53⁷⁶.)

*Tirannia est crimen laesae maiestatis Divinae*⁷⁷.

Cum fueris rex; cogita ~~Eclesiae~~, Deum esse absolutum dominum regni; te autem esse vicarium Dei, et pastorem populi. Et sicut praetor cuiuscunque regis, missus a suo rege in provinciam aliquam, si ultra mandata arrogat sibi potestatem, offendit regem vehementer. Et quando ~~magis~~ plus potestatis ille sibi usurpat in provinciam; tanto magis ~~nascitur~~ indignatur rex: nec est quidquam, quo magis laedatur maiestas regum, quam usurpatione potestatis. Ita etiam si rex quiscunque arrogat sibi nimiam potestatem in populum Dei, et premit eum nimia servitute; Deus idcirco graviter indignantur.

46. (54.)

Honorem debet rex estimare super omnia.

Scire debet ~~quilibet rex~~ /s-nt reges:/ Quod lucra quaedam sunt Turpia; et perquae laeditur honor realis maiestatis. Honorem autem debent reges pluris aestimare, quam ulli alij homines: quia honor est proprium regum peculium. Non est autem honor sub coelo similis honori regio. Multi duces latronum, multi populi

⁷⁶ Это продолжение наставления короля Арсана к сыну, с нумерацией по параграфам. Однако на с. 539, где это наставление прерывается разделами «О советниках», затем «О музыке», оно заканчивается на параграфе 52. Здесь продолжение должно начинается с параграфа 53 и заканчиваться 60-м, что соответствует перечню, данному в указателе содержания (Казало обретало). Таким образом, нумерация, которая продолжается со с. 597, с параграфа 45, ошибочная. Указанные в рукописи параграфы 45–49 соответствуют параграфам 53–57 (с пропуском одного), затем нумерация, которая в указателе доведена до 60, обрывается. Ниже в скобках указывается номер параграфа по указателю.

⁷⁷ Поскольку этот раздел начинается с середины страницы, трактат «О музыке» не был вставлен отдельно, а сочинялся в процессе работы над рукописью.

rebelles, multae respublicae, habuerunt et habent maiorem potentiam, et opes, quam aliqui reges. Honorem tamen prae omnibus istis maiorem habent reges. Idcirco rex debet pluris aestimare honorem suum, quam quascunque opes, aut potentiam, cuius acquisitio esset honori ~~esset~~ adversa. Tale autem potissimum

598

est turpe lucrum: et avara exactio.

(55.)⁷⁸ *Vera gl/or/ia regis: ubi indigni nihil h/abe/nt dignitatis.* Cum audis praeceptum: Tako wlâday, da lyudi nepoželyât preměni: i da se búdut rádowali žít pód toboiu: cave ut cogites, frequentibus convivyjs, et /s-potationibus/ ~~multa praebitione~~, aut multis donationibus, populum tibi facere benevolum. Per ~~comp~~Potationes, et per Donationes, non vera nec solida, nec diuturna, sed ~~vana gloria~~ et vana Benevolentia, et vana Gloria acquiritur. Firma benevolentia subditorum, et perennis gloria, acquiritur regi: ~~per~~ maxime per Justitiam Distributivam: sive per accuratam Distinctionem Statuum et Personarum. Scilicet, si rex facit: ut illi tantum ~~hominum~~, qui status hominum, qui honorem ~~quaerunt~~ magni aestimant, et observant, et inquirunt; ~~et ut illi tantum~~, status et illi, qui ~~mer?~~ suis pro republica susceptis laboribus merentur ~~omnes honores et omnia emolumenta patriae~~, fruuntur omnibus honoribus et emolumentis patriae. Illi autem ~~homines~~ status, qui honorem non aestimant neque curant; sed solis (1) privatis (2) suis (3) emolumentis, et explendo ventri suo, semper intenti sunt; Ut nullos unquam honores obtineant; et nullo emolumento ex privilegijs, sed tantum ex gr/ati/a frui poterint. Tales autem sunt omnes Nigritae et Gnoiki, et Locustones et omnes Alienigenae. Omnes enim sibi nihil omnino sollicitantur de communi gentis nostrae bono: sed solis suis commodis inhiant. Et praesertim alienigenae, qui videntur honorem magni facere, et publicae nostrae rei favere; ~~omnes~~ nihil ~~prorsus~~ veritatis in se habent, sed omnia prorsus --- simulant. Ad tempus enim fideles sunt; et in tempore necessitatis deserunt, aut tradunt nos: aut ~~alijs modis nos~~ dedecore et ~~aut~~ damno nos afficiunt alijs modis,

⁷⁸ В рукописи номер этого параграфа пропущен.

~~quorum modorum~~ quorum nullus est numerus. Convivia, et Donationes, et omnis Liberalitas potest esse multis principibus et magnatibus cum rege communis. ~~Iustit~~ Recte iudicare et Iustitiam commutativam recte administrare, possunt etiam quicunque Iudices et Praetores.

599 (327)

~~Ad iustitiam distributivam recte~~ At vero praestare: ne digni ab indignis iniuriam patiantur: et Iustitiam Distributivam recte administrare: et leges in hoc et in alijs rebus laudabiles condere: hoc est solius regis opus; et haec est propria regum gloria; nec potest hoc esse alijs cum rege commune.

47. (56.) *Non semper de autione, sed interdum de diminutione gravaminum ~~tributorum~~ cogitandum.*

Quidam reges et consiliarij ipsorum assidue cogitant tantum, de Auctione tributarum, et de Monopolijs; de Diminutione autem nonquam cogitant. Atqui prudentis viri est, et debemus interdum cogitare etiam de Relaxatione gravaminum, pro diversitate temporum: quia assiduum pondus opprimit baiulantem. Rex qui moderatur gravamina subditorum, et aufert monopolias privatorum: ~~non~~ debet non metuere pauperiem, sed sperare maiores opes.

48. (57.) *Opes per iniuriam acquisitae offerunt inopiam.* Opes vi extortae non sunt constantes. Opes per iniuriam acquisitae certam post se trahunt inopiam: sicut constat in exemplo Roboami; et in mille alijs. Igitur quiscunque suaderit regi monopolias privatas instituire: aut ex cusione pecuniae turpia lucra quaerere: illum rex existimet esse inimicum suum. Talis enim ei non veres, sed fallaces divitias, et ipsam paupertatem optat ac suadet.

49. (58.)⁷⁹ *Mutatio et novatio quae mala, quae bona.* O fili, tu non debes contemnere famam et iudicium omnium gentium, seu maximae partis mundi. Sed debes cogitare: quod mundus non accomodabit se nobis (neque nos possumus mutare opinionem omnium gentium) sed nos debemus accomodare nos mundo. Mundus quippe ~~eum~~ mutatur cum saeculis suis: et semper

⁷⁹ В указателе этот параграф с номером 58 идет после 55-го.

aliquid novi addiscit, et aliquid ex antiquis dediscit. Nos quoque ipsi, et tota gens nostra, per *aetates mutatur/s-mur/*, in vestitu, in moribus, et in legibus. Quamquam id plerumque fortuito, ac sine consilio fiat: et saepe ab hominibus nulla scientia, nullaque virtute praeditis; et quod fedius est, a privatis, et levibus, et nullam potestatem habentibus personis. Exempli gratia: Adolescens quispiam levis ac fatuus accivit sibi uniones ad pileum, aut profert aliquam aliam ridiculam novitatem in ~~ornam~~ ornamentis vestium. Hunc primo

600

imitantur aliquot similes ei iuvenes: deinde sensim populus: ac demum ipsi reges. Atqui indignum est, ut privati ac leves homines inducant mutationem morum, et ponant leges ipsis regibus. Sed ut redeam ~~ex unde~~ ad id, quod incepti dicere: Nos debemus ~~nos~~ accomodare nos mundo, et mutari cum mundo. Mutari autem debemus non in omnibus aut quibusunque rebus, neque fortuito et sine consilio: sed in hoc opus est multa prudentia.

1°, Debes scire discernere: quae res pertinent ad veram pietatem: quaeque sine Laesione pietatis, et sine offensa Dei, mutari non possunt. Et has res serva semper inconcussas.

2°, Debes scire discernere, in legibus politicis: quae sint leges mutabiles, et quae immutabiles: et praecipue in numero et in memoria /s- semper tenere/ habere debes Arcana ~~fundamenta~~ firmamenta gentis nostrae; seu consuetudines quae sine damno et dedecore gentis nostrae mutari non possunt. Et si aliquod 3°, ~~Debes scire~~

ex ~~talibus~~ firmamentis fuit laesum aut ~~sublatum~~, concussum, aut sublatum; at tu procures illud restituere.

3°, Debes providere, ac solícite cavere: Ne ulla mutatio aut novatio morum aut legum fiat ab hominibus privatis; sed ~~siquid~~ quidquid novandum est, ut fiat ex tuo regali consilio. Ideoque res etiam minimas debes mandare considerari in tuo consilio. Ut igitur tu cum tota gente nostra habeas maiorem Honorem, Maiestatem, et Reputationem: et ut tota gens nostra Satirica pluris aestimetur, et non ita misere contemnatur, sicut nonc contemnitur ab omnibus Europaeis: ~~post~~ dicam tibi nonnullas practicas admonitiones, ~~res,~~

~~quas pro hoc tempore practice mutare, seu novare debebis~~ huic praesenti tempore accomodatas: ut scias in quibus rebus nunc practice provisionem seu novationem facere, et mundo te accomodare ~~debebis~~ debeas. Ego enim iam gravi aetate praepedior, ne omnia necessaria ad effectum perducere possim: tu vero cum sis iuvenis, habebis spacium omnia corrigendi. Primo igitur circumspecte omnes circumcirca gentes: ad animadvertes, quod apud omnes Xenarchia et Xenomania sit odiosissima. Omnes

601 (328)

ab ea abhorrent, plus quam a peste et a demone. Soli nos Satiri Xenarchiam patimur, atque adeo etiam quaerimus: circa Xenomaniam autem prorsus infatuati sumus. Et ideo ab omnibus gentibus irridemur. Tu igitur ante omnia conde tales leges, per quas omni Xenarchiae et Xenomaniae aditus ad gentem nostram in aeternum ~~aditus~~ praecludatur.

Secundo et specialiter: tolle omnes factorias alienigenarum: si quae sunt in nostra gente.

Tertio: tolle omnes Monopolias Privatas; hoc est, quas privati homines a te redimere vellent. Publicam autem monopoliam in certis quibusdam rebus tibi tenere et licet, et expedit toti genti.

Quarto: subditis dabis quaedam privilegia, et /s-«in ijs accurate facies distinctionem statuum ac personarum»/. Omnia tamen privilegia debent esse talia; ut per ea nullo modo laedatur neque diminuatur Monarchalis potestas.

Hoc refer ad fol. 374.

2.⁸⁰

Homines debent regi Ratione, et Timore.

⁸⁰ Этот параграф 2, вероятно, является продолжением раздела «О трех благородных сословиях», который начинается последним абзацем на с. 374 и там же обрывается. Указанный абзац пронумерован как 1-й, там же дается отсылка на с. 601. П.А. Бессонов также соединяет эти тексты (с прибавлением со с. 344), следуя указаниям автора, и понимает их как «продолжение царской речи к народу». (Бессонов, ч. 2, с. 66). В указателях упомянутый раздел о сословиях не указан.

Homines plerique omnes obtemperant suis Cupiditatibus; et pauci admodum sunt, qui attendant, aut sequuntur Rationem. Illi qui spernunt rationem; regi debent Virga, seu metu penarum: qui autem vel iam obtemperant rationi, vel idonei sunt ut se emendent, regi debent Ratione. /s-~~“et nos idcirco apud leges nostras mandavimus adscribi rationes”~~/ Multi ex nostris subditis seducuntur a Germanis, et Germanistis, praedicantibus suas Cupiditates: ut consentiant eis in desiderio Anarchiae, in Heresibus, politicis et spiritualibus, in Luxu, et in omni vita Voluptuosa. Hoc autem multis accidit propter simplicitatem, et ignorantiam: quia ignorant rationem rerum et legum nostrarum, et non perspiciunt turpitudinem ac fraudem Politicarum Heresium. Non enim possunt omnes excogitare legum rationes. /i-Idcirco nos ~~erant~~ apud leges nostras mandavimus adscribi Rationes/.~~Usque adeo quidam sunt ignorantes, ut putent legem Servitutis, legi divinae esse adversam, et tyrannicam; ut iudicent /s-dicerent, ut mox deicemus/ Patres sancti non iusserunt esse servi tenere homines in servitute. Cum tamen et invetere lege per Moysen servitus sit expresse instituta; et in nova lege non est sublata, sed confirmata.~~ # Hoc refer ad fol: 602 ad signum ©.

602

3. *Tentatores nostri nullam adferunt rationem.*
Sicut contra ecclesiam Christi, et Fidem catholicam salutiferam, demon exerit omnes suas vires, semperque Rationem eam oppugnat Heresibus Spiritualibus; ita contra ~~bonum~~ regimen Monarchicum, quod inter *omnia* optimum est, et (: in quo maxima viget iustitia et disciplina politica:) similiter exerit omnes vires, et conatur illud destruere Heresibus Politicis. Nostrum hoc Russiacum Monarchicum regimen, esse summe bonum, iam supra ostensum est. Verumtamen tentatur id varie a Germanistis: qui in omnibus suis sermonibus praedicant Dissolutionem regiminis et disciplinae. ~~Pro~~ Rationem ~~ratione~~ autem *suarum* praedicationum ~~nihil~~ nullum adferunt; ~~nisi~~ sed tamen Admirationem et Vituperationem nostrarum legum et rituum. Ipsi omnia trahunt in effrenem dissolutionem: ~~Romani autem et Graeci non ita faciebant, sed observabant disciplinam. Attamen Germanistae et~~

deceperunt multos ex nostris, ut putarent ~~ae~~~~-dicerent~~ legem servitutis esse legi divinae adversam, utque dicerent aliqui: Patres sancti non iusserunt homines teneri in servitute. Quamquam et Moises eam docuit: et Paulus praecepit: et omnes pij imperatores *Ro/m/ani* usitarunt.

Ⓔ Huc pone, quod habetur fol: 601, sub signo #

(601) Ratio autem huius est, Corruptio naturae humanae: quia scilicet propter corruptam naturam homines non possunt induci ad bene operandum; nisi vi et servitute cogantur: nec quidquam ~~magnum~~~~-aut~~ egregium in rebus politicis factum est, aut fieri potest, absque servitute. Certe isti Libertatis praedicatores, et qui suos milites ad ~~tim~~ sonum timpani

(602)

colligunt; postquam milites semel /s-“voluntarie”/ collecti et conscripti sunt, in tam severa eos disciplina ac servitute tenent, ut pro minima causa, pro uno sudario, pro una gallina, hominem mox suspendant. Et si hoc non facerent, nullum bellum gerere possent. Atque ita apud summam libertatem coniuncta est summa servitus: qualis in nostris exercitibus nondum fuit audita.

4. *Russia felix, sub regimine Monarchico.*
Russiam Deus liberavit ab iugo tartarico, non per Aristocratiam, non per Germanicam Poliarchiam; sed per Monarchas, viros cordatos, et divina gratia auxilioque instructas. Et experimentis edocti sumus, in hoc monarchico regimine gentem florere ac crescere. Ita apud omnes gentes factum est. Semper in principio regum virtute parta est gloria et potentia: aristocratiarum vero leges, et plebis potentia (: seu potius insolentia:) postea ex vitio et corruptione subrepserunt.

5. *Hoc tempore est necessaria Declaratio Legalis.*
Germani primo reformarunt et infecerunt totam Europam suis moribus: deinde eam in=fecerunt magna in parte heresibus. Nobis idem accidet; nisi eis mature resistamus. Post dissolutionem ~~regiminis~~ et disciplinae, et ad effrenem liber=tatem, et luxum in moribus, pene necessario consequitur heresis. Germani hoc tempore nobis maxime subrepunt, et suos pestilenciales mores in=sinuant. Nunc ergo nunc /sic/ maxime necessarium est /s-

“mature occurrere lenocinijs ac pestilentiae tentatorum, et”/ facere aliquam Decla=

603 (329)

rationem Legalem. I^o. Ut liberetur regnum nostrum ab infamia Tiranniae: ~~a laqueis et lenocinijs Germanistarum, et maxime~~ et a periculis ac damnis quae ex tali tentatione et calumnia accidere possent. 2°, Ut unusquisque homo sciat statum, ~~meritum, officium~~ et officium, Meritum et Debitum suum: utque ita omnes fiant contenti suo statu, et suis privilegijs. 3°, Ut in rebus spiritualibus nullae sint controversiae: et ut cessent illae: quae ~~non~~ pridem invaluerunt. 4°, Ut possimus facere salutaria federa: et per gratiam Dei, ut tandem aliquando gens ~~nostra~~ /s-slavinica/ liberetur a iugo Scitico.

Нос pone ad fol. 612. /Следующий абзац зачеркнут/.

6. *Quod quis non potest assequi, non debet illud aemulari.* Germani nunquam possunt assequi Gallorum agilitatem in choreis, et cantandi suavitatem, et alias quasdam nugas. Galli vero et Hispani non possunt assequi Germanorum proverbia, ~~summata~~ convitia, vexationes, /s-iuramenta/, maledicta, blasfemias, luxum epicureum, et /s-curiosam/ ico=nomiam, et quasdam artes. Nos non debemus ~~agnoscere nosmet ipsos, et non~~ imitari aliarum gentium inanes curas, et inanes glorias. Nostra lingua, ingenium, et agilitas, non sunt apta ad imitandas istas vanitates. Ideoque etiamsi quaedam istarum rerum essent bonae, ~~nos tamen~~ nostra tamen gens eas frustra ~~aemularemur~~ aemularetur: quia non ~~possumus~~ potest eas assequi. ~~Et si volumus eas imitari, risui nos prostituimus se prostotuerent, /s-qui vellent/.~~

7. *Coarctacio iuris regij, ad Gl/or/iam Dei, et ad Bonum gentis Scla-Commune*

Nos memores status, officij, et dignitatis nostrae regalis: et respicientes finem, propter quem nos Deus in excelso regni culmine collocavit: ante omnia profiteamus, Nos nihil iuris aut potestates habere, ad faciendum quidcunque, quod esset adversum Legi et Glorae Dei; aut adversum publico totius Sclavinicae nationis Bono. Et si forte quidquam tale in nostra potestate esse putatur: nos volumus de tali potestate cedere, et nunc effective

cedimus, et nosmet ipsos, posterosque et /s-successores/ nostros abdicamus ab omni tali iure, potestate, et auctoritate, qui esset adversa sive gloriae Dei, sive communi totius gentis bono.

8. *Rex haereticus expellatur.*

Prius punctum, quod ad gloriam Dei attinet, sic declaramus. Si nos, aut ut quispiam nostrorum successorum, expresse et aperte abijceret contemneretve sanctae /s-Iesu Christi/ catolicae ecclesiae decreta, sive concilia, sive patres sanctos: diceretque ecclesiam, sive concilia, sive unanimem sanctorum patrum consensum errasse, /s-“aut quidquam non secundum Deum sed humano more docuisse, aut doceret instituere: aut tenuisse:”/ aut audienda non esse: (quemadmodum docent moderni heretici Germanistae): nos decernimus, ut in tali casu nobis, et talibus suc=cessoribus nostris nemo obedire teneatur: sed ut omnes subditi nostri sint liberi ab omni iuramento et fidelitate, nobis vel illis antea debita: utque possint et de=beant ipsum hereticum obstinatum deijcere, et sibi alium regem eligere. Si autem quispiam nostrorum subditorum ecclesiam

604

catolicam, quae semper a *sp/irito* sancto regitur, erroris argueret: illum nos Dei, et nostrae mediocritatis perduellem esse, et omni bona amisisse, et ab omni iure gentis excidisse, declaramus. Pro poena autem personali, iudicio ecclesiae (2) eum (3) sisti (1) volumus.

9. *Alienigena ne possit fieri rex. Filiae regum ne h/abeant/ ius succedi. Habetur fol. 211. 212. n. 21.22.*

Alterum punctum, quod est de Communi gentis bono, ~~h~~oc confirmamus. Nimirum—~~principio~~ donamus vobis hoc ~~magnum~~ privilegium: Quod eximimus vos omnes subditos nostros, posterosque vestros, ab omni subiectione Alienigenarum. Et Legem ~~constituimus~~ statuimus: ut nullus alienigena unquam possit fieri rex, aut princeps, in Russia. Et si fuerit factus quomodocunque: volumus et praecipimus, ut omnibus liceat, et omnes debeant, ab eo recedere, et eum expellere, aut occidere, tanquam ~~latronem~~ praedonem. Insuper et consequenter ad hoc (:ne regnum hoc nostrum, per filias nostras, aut successorum

nostrorum, ad alienigenas devolvatur:) statuimus hanc alteram legem: Ut filiae regum Russiae nullum ius habeant succedendi in regno.

10. *Monopolia et magna emolumenta ne dentur ali/eni/genis.* Insuper statuimus: Ut nullus alienigena ~~in regno nostro~~ aut alienigenae filius, nepos, ~~aut~~ /s-sive/ pronepos ~~in infinitum~~ in regno (1) nostro (2) tenere possit ulla Salinarum, Fodinarum, Portuum, Cauponarum, Molarum, aut quarumcunque mercium, aut opificiorum vel artium mechanicarum locationes, redemptiones, aut monopolias: idque neque per se, neque per ulla interpositas personas, sive factores, sive socios, sive suae sive Russiacae gentis homines. Volumus autem: ut nostra Portoria, et Salinarum, Fodinarum, Cauponarum, Molarum, et *quarumvis* mercium aut artium locationes, a nobis et a successoribus nostris, concedantur utenda fruenda nostris fidelibus subditis, Russiacae seu Sclavinicae gentis hominibus: prout nobis videbitur, sive sub nostro, sive sub privatorum nomine tenenda.

Vide fol. 607.

Hoc refer ad fol: 234⁸¹.

607 (331)

Continuatur cum fol: 604.

11. *Miles peregrinus ne teneatur tempore pacis.* Insuper ~~decernimus~~ promittimus: et ut a nostris successoribus ante coronationem inter alia promittatur, decernimus: Ut nullus alienigenus miles tempore pacis in nostro regno teneatur. Sed tamen in temporibus graviorum bellorum, aut ad persequendos nostros rebelles, ut possit conduci miles externus. Item si aliqui in bello essent bene meriti, et supplicarent enixe in regno nostro permanere ut

⁸¹ Далее в рукописи на с. 604–605 идет отрывок, перенесенный автором на с. 234 и вошедший в первые части предыдущих изданий, от *Nihil potest* до *emendare*. Далее по ссылке на с. 229 со с. 605–607: *hoc refer ad fol: 229*, от *Nostrum regale* до *wladately*. В издании 1965 г. эти тексты помещены в дополнениях к с. 289 (издания) на с. 363–365.

608

tales possint detineri: non tamen multi: sed ~~ad summum 40, aut 60~~ ad 40, ad 60, aut ad summum 100; idque non ad custodiam personae nostrae; sed solummodo ad ostendendam libertatem et gratitudinem nostram erga bene meritos: si tamen aliqui, bene meriti invenirentur. Sclavinicae autem gentis homines, quicunque illi sint, ~~et ubicunque locorum nati~~ aut quacunque Scalvinicae regione nati, non censentur a nobis inter alienigenas: neque eos per leges ab Russiaci populi privilegijs excludimus. Ita tamen ut constare debeat: aliquem esse natum Serbum, Bulgarum, Croatum, Lehum, aut Cehum: ex parentibus avis proavisque Sclavinicis, ab immemorabili tempore; et non a proselitibus, aut advenis.

12. *Indigenatum, Praefecturam, Tribunatum
ne possit obtinere ali/eni/gena.*

Simili modo promittimus, et a successoribus nostris promittendum sancimus: Ut nullo unquam tempore quisquam alienigena possit a nobis aut a nostris successoribus acquirere Ius Nationis Russiacae, sive Indigenatum. Et si acquirat: ut talis acquisitio et donatio censeatur et sit /s-subreptitia/ illegitima, invalida, et nulla: et nemo eam teneatur observare quibuscunque illa verbis conciperetur. Item, ut nullus alienigena possit tenere praefecturam cuiuscunque civitatis, aut arcis: neque possit fieri dux, aut tribunus, aut chiliarcha, aut capitaneus, super nostrae gentis homines. Et si fiat: ut nemo ei teneatur obedire. Et ut in hoc nulla secunda, tertia, aut ulteriora mandata nostra aut successorum nostrorum quidquam valeant. Hoc enim expresse stat contra bonum communi gentis Sclavinicae, quod nos ex officio nostro Regali conservare et promovere semper tenemur.

13. *Qui conducit alienigenas, ut amittat ius ad regnandum.
Milites alienigenae censeantur iure latronum.*

Si ullo tempore inter ~~posteriores~~ liberos posterorve nostros (:quod Deus avertat:) factum fuerit certamen de regno, aut /s-ex alia causa quacunque causa/ ~~alter~~ bellum civile: pro tali casu statuimus: Ut soli possidenti et dominanti regi Russiae (: si tamen non fuerit alienigena, et si alias fuerit legitime coronatus:) liceat conducere cohortes ~~peregrinas~~ alienigenarum, et inducere in hoc regnum, ad tuitionem suae personae et iuris. Quisquis autem alius (:propter

dominantem et possidentem regem Russiae:) conduxerit aut induxerit alienigenas militias in hoc regnum: illum nos sancimus et declaramus excidisse ab omni iure regni:

609 (332)

etiamsi esset iustissimus heres regni. Et si fiat rex: declaramus eum non esse legitimum: sed amisisse omnia privilegia: et ab omnibus censendum et habendum esse ~~ni---~~ pro hoste gentis. Milites autem alienigenae, et quicunque ipsorum duces: qui in hoc regnum ingressi fuerint, ad propugnandam alterius personae, quam coronati et possidentis regis causam. Ut non militum, sed latronum loco censeantur: possintque ac debeant ab omnibus officialibus regni capi, suspendi, et omnibus infamibus modis necari.

14. *Nemo gerat titulum, aliunde quam regibus Russiae obtentum.* Ad publicum gentis bonum pertinet, ut singuli status hominum in suo ordine recte dispositi, et inconfusi permaneant: et non esse pulcrum, neque ~~utile~~ decens, si inferiores cum superioribus, aut indigni cum dignis permiscantur. Idcirco ut ordinis pulcritudo inter status conservetur: statuimus, ut nemo se ingerat neque intrudat in illum statum, quem non possit gerere cum dignitate. Item, ut nemo gerat (1) ullum (2) titulum, nisi quem a nobis, sive a nostris antecessoribus ~~sive~~ vel successoribus, regibus Russiae, solemnii institutione accepit, vel accipiet. ~~Imprimis autem~~ et /s-Maxime vero prohibemus: ne quisquam gerat ullam nobilitatem aut titulum, quem ab alio rege aut principe acciperet, praeter nos. Specialiter autem abrogamus inanes titulos illorum, qui propter originem quam forte ducunt ex antiquis principibus (1) localibus (2) Russiae, sese appellant principes; et titulum principum cum honore sustinere non possint ab paupertate.

15. *Officij ne sint Advitalitia, neque Haereditaria.* Nihil est, quo certius faciliusque evertatur Regalis potestas; quam si Officia regni Advitalitia, aut Hereditaria efficiantur. Nihil etiam est, quod magis ~~publico~~ communi gentis bono officiat, quam eadem officiorum arreptio. Ubi enim rex non potest ab officio amovere illos, qui inique gubernant, et indignos sese ostendunt regimine; ibi certum est, regem non habere plenam potestatem, qualis necessaria est, ad constituendum et conservandum

commune gentis bonum: ac proinde talis princeps non integer, sed dimidiatus rex, sive semirex, in veritate est: detracta enim ei est dimidia pars regiae potestatis. Insuper ubi ista officiorum arreptio praevalebit; ibi necessario summa perditorum hominum licentia, miseranda innocentum Oppressio, feda heresium atque Vitiorum colluvies, omnisque Iustitiae, Legum, et bonorum morum violatio dominatur. Rari quippe sunt homines, qui ex virtutis amore bene operentur, quique ~~pub-commune~~ publicum bonum privato praehabeant: imo vero plerique omnes privatum ~~pub-ee~~ publico praeferunt; et tantum ex metu penarum operantur; si quid recte operantur. Quando igitur illi, qui in pot/esta/tibus sunt constituti, non metuunt sibi a rege amotionem, sed securi sunt de sua potestate semper retinenda; tunc absque dubio licenter indulgent suis cupiditatibus: publicum bonum pro nihilo habent: et religionem, iustitiam, leges, ac bonos moresque violent. Exemplarum clara sunt in illis locis, ubi talis officiorum arreptio viget. Nos igitur ad perpetuum *robur* et stabilimentum verae pietatis, iustitiae et publici gentis boni: et ad perpetuum *robur* Regalis integrae quietis (: sine quo nullae leges sufficiunt ad conservationem pietatis, iustitiae, et publici boni:) inviolabiliter sancimus: Ne unquam in hoc regno nostro ulla officia possint cuiquam esse Advitalia, neque *Here* neque Hereditaria. Sed ut omnia sint in potestate nostra, et successorum nostrorum regum Russiae; non solum ad dandum, sed etiam ad auferendum semper, quando nobis libuerit.

610

Vide fol: 619.

ARTICULUS

De Reputatione⁸²

1. *Nos in quo quaerimus honorem, acquirimus dedecus.*
In tota gente Sclavinica plurimi homines sunt decepti, et quotidie decipiuntur, circa Reputationem. Scilicet quia quaerunt honorem in quibusdam rebus, in quibus acquirunt maxima dedecora et

⁸² Этот раздел со с. 610 до середины с. 612 (параграфа 4) зачеркнут сверху вниз вертикальной чертой. В указателе этот раздел до с. 632 пропущен. На с. 619–631, куда здесь сделана отсылка, находится диалог «О репутации», вероятно, заменяющий данный раздел.

opprobria. Tales causae praecipue sunt: 1°, quia ab alijs gentibus petunt, vel accipiunt regalem honorem, et titulos, et regni institutionem.

et contemnentes suam linguam, appellant se aliarum linguarum ~~nominibus~~ honorarijs titulis, sive nominibus: Despotas, Hercogos, Arcontas, et Carios.

2°, quia miscent connubia cum alijs gentibus. 3°, quia emittunt legationes nimis frequentes, et splendidas, et pro levibus causis. 4°, quia libenter sine necessitate vagantur per alienas regiones: et avidè discunt linguas alienas. 5°, quia in tractatibus pacis aut commercij cum alijs gentibus, intromittunt se nostri homines in multiloquia, et in diuturnos, longos, ac perplexos tractatus: in quibus semper ad finem reperiunt se deceptos. 6°, quia in talibus tractatibus petunt, vel admittunt arbitros, qui nostros varie per nasum trahunt, ac deludunt. Hae et aliae plures causae sunt, quibus vehementer laeditur reputatio nationis Russiacae, Lehiacae, et omnium Sclavinorum. Idcirco valde necessarium est, cognoscere, in quo consistat vera reputatio.

2. *Reputatio quid et in quo consistat.*
Reputatio est idem quod Gloria, sive clara et constans cum laude fama. Ille rex et populus habet bonam Reputationem, de quo aliae nationes magnifice sentiunt: et existimant regem et gentem illam esse Prudentem, Fortem, Potentem. Omnis ergo reputatio nostra stat in alieno iudicio: sive in eo, quod aliae gentes de nobis opinantur. Qui vult habere claram reputationem: is debet sollicitam curam gerere de illis rebus, propter quas aliae gentes, communi consuetudine, solent alias laudare aut Vituperare. Quae sunt autem illae res, propter quas aliae gentes alias admirantur, et magni aestimant? Respondetur: Tales res et causae sunt potissimum illae, quae primo statim intuitu, et quotidie, et maxime incurrunt in oculos et aures hominum. Scilicet,

1. Forma pulcra: sive Pulcritudo faciei et totius corporis.
2. Linqua felix, et diligenter exculpta. Et pulcra facilisque scriptura.
3. Ingenium acutum, versatile, et constans.
4. Capitis et barbae cultus idoneus, seu prudenter excogitatus.
5. Vestimentarum forma prudenter excogitata, ad elegantiam, et /s- ad utilitatem/ contra frigus, et aquam.

6. Architectura domorum et instrumentorum idonee fabricata ad omnes usus.

7. Munditia in victu, et in domibus.

611 (333)

8. Prudentia in Commercijs, Pactis, et Legationibus. Ita ut graviter in omni negotio procedamus: et non permittimus nos unquam induci in longos sermones, sive in subtiles aut perplexos tractatus.

9. Iconomia regni. Hoc est, si per publicam ~~leges~~ regis curam, sive per bonas leges, naturalis gentis ignavia depellitur, et populis ad omnem industriam dirigitur: ita ut homines libenter laborent, et otium fugiant, et cum magna cura incumbant in Agriculturam, Mechanicam, et Mercaturam.

10. *Maximum maiestatis arg/umen/tum indiciumque, habere Bonam et pulcre formatam monetam, cum effigie etiam regia, si fieri potest; ita ut etiam ab alijs gentibus accipiatur. Istud est proprie regale signum: ubique enim locorum circumfert regis maiestatem.*

Bona, et pulcre formata moneta ~~habet~~, est maximum maiestatis argumentum, et proprie regale signum. Talis enim moneta ubique gentium discurrit: et circumfert secum ~~maiestatem regis, sive effigiem, sive saltem nomen~~ sive nomen, sive etiam effigiem regis: et monet homines de eius maiestate; unde et nomen habet, quod dicitur moneta.

11. Praeclara egregiaque musica plurimum reputationis addit regi et genti, in pace et in bello: praesertim Tibicines excellentes, et artis musicae bene periti. Longe consultius est, per musicam, quam per convivia, exhilarare /s-tum/ hospites, et tum populum domesticum: minus enim peccati, minus sumptuum: et ~~multo~~ plus admirationis et reputationis est in musica, quam in convivij.

12. Summa summarum (:ad avertenda a nobis aliarum gentium opprobria, convitia, et contemptum:) primo et ultimo, oportet cavere omnem Xenarchiam, et Xenomaniam: et expellere ac praecavere omnes alienigenos Monopolas, arren=datores, mercatores; et omnes Locustones. Nos enim Slavini omnes

~~3. Paulus apostolus inquit: Si nosmet ipsos dijudicemus, non utique iudicemur.] Nos Slavini omnes patimur a varijs gentibus~~

quaedam turpia convitia, et famosa proverbialia. Huius autem mali /s-1^a et maxima/ causa est: quia nos concedimus alienigenis apud nos acquirere et tenere tantos honores et tanta emolumenta, quanta nusuam in mundo habent alienigenae.

Et exinde hunc fructum referimus: quod non est sub sole natio, quae ita contemneretur ab aliquis, sicut nos.

3. *Aemulari mores alienos est dedecus.*

Altera mali causa est, quia non /s-“dijudicamus neque”/ cognoscimus nosmetipsos, ~~neque~~ sive ingenium, ~~aut~~ formam, linguam, et habitudinem nostram. Atque ita aemulamur et conamur imitari alias gentes in illis rebus, in quibus eas non possumus assequi: et praeterea merito ab ipsis iudicamur /s-esse/ imprudentes, contemnimur, et deridemur. Paulus autem ap/osto/lus ait: Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique iudicemur. Rom:]⁸³

612

Mulierum exemplum.

~~ab ipsis deridemur. Debemus autem nos~~ Nos debemus hoc loco considerare Mulierum statum. *⁸⁴ Mulieres in multis rebus non possunt imitando adaequare viros*: et quamquam inventae sunt aliquae quae in militia aut in aliquibus artibus aliquod operae pretium ~~erant~~ fecerunt; paucae tamen fuerunt tales, et illae tantum ad mediocritatem, non ad perfectionem attigerunt. *Igitur quamdiu mulieres cognoscunt naturam*, vires, *et habitudinem suam, et non immiscent se in opera virorum, tamdiu possunt esse graves et venerabiles; quamprimum autem aliqua mulier incipit cum viris saltare equitare, sagittare, et alia opera virilia imitari, protinus fit levis et omnibus ridicula. Eodem modo res est cum nostra gente. Nos conamur imitari aliarum gentium linguas, mores, et varias vanitates, quas tamen nunquam possumus assequi, nec recte exprimere: et ideo contemnimur ac deridemur. Si autem nos dijudicaremus nosmetipsos: et ~~devitaremus~~ non emularemur alienas linguas, mores, et vanitates, sed viveremus intra nostros

⁸³ Это цитата из 1 Кор. 11:31.

⁸⁴ Отмечены места, повторенные на с. 624.

terminos, quos nobis Deus dedit; tunc apud omnes gentes essemus graves, et venerabiles*. Germani nunquam etc. vide fol. 603.6. Alterum est: quod etiam si possemus linguas et mores et vanitates aliarum gentium perfecte assequi, nihilominus tamen non deberemus eas aemulari: quia sunt ~~vanissimae~~ vanae; sicut demonstravimus in tractatu de Heresibus Politicis.]

4. *Vir gravis nihil debet admirari.*

Legatus ergo noster, cum fuerit apud alienigenas, nihil debet mirari: non pulcritudinem, aut agilitatem, aut sapientiam: non mores, aut leges: non urbes, fabricas, opes, artes, ludos, pompas, aut quidcunque aliud. Si fuerit invitatus ad Comedias; recte faciet, si finxerit se aegrotare. Quod si ire voluerit; non debet ostendere ullam complacentiam, neque curiose inquirere, quid significet hoc aut illud. Solent alienigenae nostris hominibus ostendere suas fabricas, artes, delicias, pompas, et quidquid habent, quod putant esse mirabile; et interrogant nostros ac dicunt, Quid tibi videtur de hac urbe, de hoc templo, aut palatio, de his navibus, de his artibus? Suntne apud vos talia? Nos, ad tales interrogationes nonquam debemus respondere directe id, quod ipsi petunt et quaerunt: quaerunt autem, Ut nos miremur et obstupescamus, et laudemus ipsorum sapientiam, potentiam, divitias, et delicias. Sed respondebit legatus indirecte, aliud quid loquendo, quam quod alienigena

613 (334)

petit; et dicet, verbi gratia: Varij sunt mores gentium, variae regiones: suum unicuique pulcrum est: sicut et sua fides unicuique vera et optima esse videtur: ~~Nos~~ Unusquisque si sapit, vivit contentus ea fortuna, quam ei Deus dedit; nec invidet socio eius fortunam. /s-“Deus iudicat omnia”/: Nos autem non sumus iudices rerum vestrarum: sed vivimus ~~opibus~~ contenti /s-fortuna/ quam nobis Deus dedit: et nobis vestras Delicias ~~non~~ nullatenus invidemus. Nobis maiorum nostrorum instituta bona ~~sunt~~ et optima sunt; et non expedit nobis sequi aliena.

5. *Beneficia Dei, qui nobis data sunt, debemus agnoscere et praedicare prudenter.*

Sicut autem debemus cognitos habere nostros Defectus nationales, circa Formam, Linguam, Ingenium, et circa Terrae nostrae sterilitatem et paupertatem; ita etiam debemus cognoscere Beneficia Dei, in quibus nos ~~alias quasdam gentes prae~~cellimus sumus feliciores prae alijs quibusdam gentibus. Ista autem beneficia potissimum sunt haec: 1°, Fides sancta, quam tenuerunt et praeceperunt omnes patres sancti: 2°, Modus regiminis politici ~~sub perfecta~~, quem *prae* omnibus laudarunt et praeceperunt omnes philosophi: ~~scilicet Per~~ et qui est Divino regimini simillimus: scilicet Perfecta Monarchia, cuius laudes et beneficia non possunt enarrari. 3°, Mores simplices: quia contenti sumus cibus domi natis: et ambulamus ubique confidenter inermes. Alij autem quidam populi non audent hospiti proponere potum domi natum, sed tantum vinum de longe advectum, et illud non solum, sed sacharo mixtum: et cibos pariter plurimo sacharo, aromatibus, et odoribus conditos. Istud autem nihil est aliud, quam Sibaritica et Epicurea vita. In tanto autem luxu et mollitia ~~dester~~ constituti vivunt simul in summa zelotipia: nusquam passum faciunt sine armis: etiam ad ecclesias, ante reges suos, et ad convivia accedunt armati et in ipsis convivijs plurimi pro vino et sacharo epoto sanguinem suum fundunt. ~~At~~ Nos porro malumus contenti esse simplicibus cibus et potibus: et confidenter, tanquam fratres in Christo, ambulare inermes. 4um beneficium esse: quos Deus dedit Russiae egregios navigabiles fluvios: et Astrahanensem regionem ac portum, ibique commercium cum Persis: /s-Medis – alijsque Asiae populos:/ et regnum Sibiricum, ferax pelliciorum, et ibidem commercium cum Cataiensibus, Buharis, alijsque Indiae populis: et denique habemus commercium cum populis Europae, a meridie cum Graecis, et in Archangelo ~~eum~~ alibique cum Germanis. 5°, De fructibus vero terrae, quos generat nostra Russia, nolo ego quidquam praedicare: ~~Hoc~~ noti enim sunt nobis. Hoc solum dico: quod nos vivimus contenti illis donis, quae nobis Deus donavit; et gratias pro illis agimus. etc. Quando igitur occurret sermo de istis beneficijs divinis: tunc legatus po=terit breviter unum alterumve verbum dicere, ad laudem istarum rerum:

ne alienigenae putent, se solos esse beatos, se solos prudentes, se solos homines: sed sciant, etiam alijs gentibus beneficia Dei esse distributa.

Ex alio tractatu.

/Далее текст зачеркнут до слов Ad hoc etc., затем и далее до слов Quod ad linguas discendas на с. 618. Здесь помещены отрывки из диалога Бориса и Вукассина, который со с. 619 начинается снова, причем приведены греческие варианты имен участников./

6. *Reputatio est constans gloria.*
Reputatio est hominum magna de aliqua re opinio. Reputatio regis et nationis cuiuscunque, est magnifica aliarum gentium de illo rege et natione opinio: quando scilicet gentes opinantur in regno nostro esse magnam Prudentiam sive gravitatem, Potentiam, et Opes.

7. *Regnorum salus in reputatione.*
Regnorum salus magna in parte consistit in reputatione. In bello praesertim plus persaepe positum est in ~~reputatione~~ opinione, quam in ipsa veritate. Interdum enim contingit: (propter opinionem et reputationem:) ut pauci multos profligent. Multas urbes obsessas et regna afflicta, reputatio ~~aliqua vana~~ sola, et illa saepe vana liberavit.

8. *Monita pro reputatione.*
Magna igitur sollicitudine debemus procurare reputationem bonam: ut aliae gentes de nobis honorifice magnificeque sentiant, et loquantur: et ut magnam prudentiam, vires, et opes in nostra gente esse putent.] Ad hoc autem obtinendum valde pertinent admonitiones regis Arsani ad filium Idrissum; quas vide fol: 528, sub his titulis. Vagabundos populos procul arce. Inquire, quid de te vicini loquantur. Qui non curat famam, ignorat quid sit honor. Accomoda te mundo in rebus laude dignis. Precenbu swoiu obregay. Z raznimi razno postupay. W' darowaniu neiscì precenbi. Prawila ob darowaniu. Czuway se ot lipih lyudey. Hospitum pulcritudo est nostra turpitude.

/Далее зачеркнуто до п. 9.6./

9. *Causae Reputationis Na/tur/ales, et Morales.*

Borisses. Ex istis, quae hactenus dixisti Wukassine, ego colligo duplices esse causas, quae causant Reputationem, sive bonam, sive malam. Quattuor cause sunt, quae veniunt a natura: scilicet: Forma pulcra, vel /s-~~despecta~~/ misera: Ingenium acutum, vel tardum: Lingua felix, vel ~~inepta-misera~~ inepta: et Terra fecunda, vel sterilis. ~~Ab-R~~ Aliae autem causae /s-videntur esse Morales: quia/ veniunt ad Industria humana, et maxime a bono vel malo Regimine principum: Scilicet

1. Capitis cultus idoneus, vel Ridiculus.
2. Vestium forma laudabilis, vel inepta.
3. Architectura domorum supellectilium et instrumentorum.
4. Victus mundus vel immundus.
5. Modus agendi in Legationibus prudens vel imprudens.
6. Iconomia circa Agr/*iculturam*/: Mech/*anicam*/: et Mercaturam.
7. Moneta bona et ~~idonea~~ pulcra, vel mala et inepta.
8. Musica egegia, vel vilis.
9. Xenarchiam et Xenomaniam scire, /ve/ nescire, ~~praecavere~~ devitare.
10. Moribus alienis, et varijs Heresibus Politicis decipi, vel non decipi.

615 (335)

/Отсюда все зачеркнуто длинной чертой сверху вниз до с. 618./

Has inquam causas tu mihi hactenus ita simpliciter commemorasti. Ego vero a te ~~scire~~ /s-audire/ cupio, ut mihi ex istis omnibus ostendas et enarres, Quid et quam varie in hoc regno Russiaco, et in tota gente Sclavinica peccatum sit contra Reputationem; et quid hic et nunc in praxi emendare, quid tolli aut mutari, quid augeri aut confirmari deberet.

Wucassinus. O Borisse ~~multum~~ nimium me postulasti: de istis enim rebus alius seorsim et magnus tractatus conscribi deberet. Respondebo tamen ad tuam postulationem summatim aliquid, et valde breviter.

1°.

De Forma.

Circa ~~Pulcritudinem~~ Formam notandum: quod in nostra ~~quidem~~ gente respiciuntur aliqui pulcri viri, non tamen tam frequentes sicut in alijs quibusdam gentibus: scilicet in Circas=cis montanis, Graecis, et Germanis. Rex igitur, qui vult sui populi et suam reputationem in hac parte conservare: debet in sua curia tenere propriae gentis homines: et non permittere ut eis admisceantur alienigeni isti pulcri. Quia per ipsorum pulcritudinem obscuratur et vilescit Mediocris nostrae gentis figura.

2°.

De Ingenio.

Circa ingenium observandum ne facile /s-unquam/ nos immittamus in tractatus /s-sermones/ cum illis gentibus, quae nos superant versatili ingenio; praesertim cum Germanis: sicut iam praediximus supra num:3: sub exemplo Mulierum.

3°.

De Lingua.

Circa Linguam debet rex procurare: Ut lingua nostra ab omnibus barbarismis et solecismis expurgetur: et praecipue in curia, in officijs, et in militia, ut nulla peregrina vocabula usitentur.

4°.

De Terra.

Circa Terrae laudes observandum. Quando alienigenae laudabunt suas terras, quod sint feraces Lapidum et Marmorum, et inde habeant muratas urbes: et quod sint feraces vini /s-metallo~~rum~~/, olei, serici, lanarum, colorum, metallo~~rum~~, /s-gemmarum/, etc. Nos e contra laudare possumus terram nostram dicendo: Atqui ad simplicem vitae humanae usum terra nostra est aptior et melior. /s-quam vestra/ Habet enim egregios navigabiles fluvios, et perpetuam planitiem, ita ut facillima sit itineratio, praesertim in hieme. Habet lignorum maiorem ~~abundantiam~~ copiam; quod est maximum naturae beneficium ad calorem. Habet maiorem panis copiam; unde nos etiam potum conficimus. Pro simplicibus autem delicijs habemus Mel, Pisces, et Aves. Altera responsio erit indirecta, hic modo. Vos, o hospites, gaudetis de fecun=

616

ditate terrae vestrae, quod sit ferax deliciarum: et consequenter gaudetis de Luxu et vita voluptuosa in qua vivitis. At nos Luxum et Voluptatem in vitio habemus; et Moderato Victu contenti sumus /s-et gaudemus: et longe meliore sanitate fruimus et pauciores

morbos novimus;/ et in hoc Terrae nostrae gratias agimus. Si enim terra nostra esset ferax Vini, Aromatum, Sachari, et aliarum deliciarum vestrarum; nos etiam eodem modo in luxum crapulam somnum toti essemus dissoluti. Nunc autem Deo gratias agimus, quod ab istis luxuriae et vitiorum illecebris liberi vivimus. Haec de laudibus terrae.

Circa alias autem causas, quae ad prudentiam et ad regimen pertinent, quid potissimum a maioribus nostris erratum sit, et emendatione indigeat, breviter sic accipe. Sclavinica nostra natio multis modis peccavit contra /s-prudentiam/ re prudentiam et conscivit sibi pessimam reputationem.

1°, *Xenarchia.*

Quia admisimus, ~~aut etiam~~ imo et vocavimus, et intense supplicavimus alienigenas: ut fierent nobis nostri Reges et confinximus nobis fabulosa Alexandri /s-“aliorumve alienigenarum”/ privilegia.

2°,

Regnorum institutio.

Quia permisimus nobis ab alienigenis institui Regna.

3°,

Insignia et Tituli.

Quia acceptavimus oblata nobis ab alienigenis (1) Insignia (2) regalia (3) et (4) Titulos (5) regales (6) vel (7) ducum, (8) aut (9) Comitum;)

4°,

Petitio titulorum.

Quia legati a nobis missi sunt, ut peterent ab alienigenis Titulos, vel Insignia.

5°,

Nomina peregrina.

Quia despeximus propriam linguam: sprevimus honorificentissima vocabula Kraly, Knez, Ban, Woiwoda etc: et assumpsimus peregrina, Car, Despot, Arconda, Herceg, Hetman, Palkownik, etc.

6°,

Mediatura.

Quia legati missi sunt, ad hoc ut alienigenae fierent nostri Mediatores, et rerum nostrarum Iudices.

7°,

Nobilitas ~~fabulosa~~ /s-peregrina/.

Quia in annalibus nostris nos ab alienigenis falso deducimus nostram Nobilitatem; et per hoc spernimus genus nostrum.

8°,

Uxores peregrinae.

Quia nostri reges duxerunt sibi Uxores peregrinas (: Rixam, Cristinam, Estram, et alias): per quas natio passa est infinita damna, et opprobria.

9°, *Monopolae alienigenae.*

Quia alienigenae apud nos omnem Mercaturam, omnes Monopolias, et omnia terrae nostrae emolumenta occuparunt.

10°, *Proci Coronae peregrini.*

Quia quaesiti sunt regibus nostris generi alienigenae, et Proci Coronae peregrini: per quos imminabat divisio regni, et totalis gentis nostrae destructio.

11°, *Stipendia alienigenarum maxima.*

Quia alienigenae apud nos nimium Magnis /s-Stipendijs/ sustentantur otiosi; et ipsimet de se praedicant: Qui vult ~~otiosis~~ gratis panem ~~abundanter~~ manducare, -veniat Mosquam.

12°, *Exercitia militaria.*

Quia propter ludicra et vana alienigenarum Exercitia militaria, permissum est ipsis alienigenis ut obtinent in nostra gente omnes honores militares, et praefecturas arcium: et per hoc milites nostri ad extremum dedecus, despectum, et desperationem deducti sunt; et ab alienigenis habentur pro iumentis. Utile sane et laudabile est discere ab alienigenis omnia

617 (396)

bona; non tamen cum tali pacto, Ut nobis alienigenae ullo modo dominantur. Nulla doctrina valet tantum, ut deberemus permittere alienigenis, ut praecipiant honores et opes debitas indigenis seu gentilibus nostris. Hoc facit, ut milites nostri amittant omnem animum militandi, et omnem generositatem.

13°, *Armaturae transformatio.*

Quia permissum est alienigenis: Ut nomina rerum militarium, et armaturam, modum militiae nostrum et nobis utiliolem, ipsi commutarent in sua nomina, et in suum modum nobis minus utilem. Et per hoc tota gentis nostrae laus militaris et reputatio prorsus exstincta est.

14°, *Auxilia infida.*

Quia aliquando confisi sumus in Auxilijs aleinigenarum; quae tamen nobis semper in malum conversa sunt: quia in fine

alienigenae nos tradiderunt. Ita fecerunt ad Clussinam: /s-transfugerunt omnes cum vexillis ad hostes/: et sub Smolensko, duce Seino, transfugiebant singulis noctibus centeni et milleni alienigenae similiter ad hostes: et in summum dedecus gentem induxerunt et alias alibi. Non est malum habere aliqua auxilia alienigenarum: sed substantia regni et reputationis in illis collo=care, nunquam ~~hoc e=pta~~ potest esse quod bonum vituperatur.

15°.

Longi tractatus.

Quia permisimus nos induci in Longos tractatus cum callidis alienigenis: unde factum est, quod quotiescunque ipsos armis devicimus, semper postea verbis et ~~fran~~ et loquacitate ab ipsis turpiter victi sumus.

16°.

Facilis admissio Legatorum.

Quia facile ad nos admittuntur legati Superbarum gentium: qui plerumque nihil aliud adferunt, nisi tentationes, damna, et dedecora ~~nostra~~ pro nobis.

17°.

Convivia Legatorum.

Quia talibus luxuriosis et fastidiosis legatis praebita fuerunt apud nos Convivia:

illi autem omnem nostram humanitatem deriserunt, et nostra convivia libellis famosissimis exagitarunt.

18°.

Donaria Legatorum.

Quia iisdem legatis dantur nimis Multa Donaria: pro quibus illi irrisione gratias agunt.

19°.

Complementariae Legationes.

Quia nostri legati saepe missi sunt ad alienigenas, ex levibus causis, sive propter nuda Complementa. ~~20~~ Et missi ad remotas gentes, cum quibus nobis nullum negotium intercedere potest: scilicet ad Gallos, Venetos, et Florentinos, et Austriacos. Et in legatos, in socios legatorum, et in interpretes electi sunt Proseliti, Filij nepotesque proselitorum, et aliquando simpliciter alienigenae, fide, moribus et animo a nobis prorsus alieni. Talibus secreta regni commissa sunt: qui nec de manifestis negotijs scire deberent.

20°.

Peregrinatio iuvenum.

Quia filij Lehorum Vagantur, Helluantur, patrimonia prodigunt, apud alienigenas: et putant se per hoc acquirere prudentiam,

acquirunt autem dementia; et reliquis gentibus praebent ex se ridendi spectaculum. Hae fermae sunt causae, propter quas vehementer diminuta est reputatio gentis nostrae, o Borisse: et sic ego, quantum potui, tuae postulationi satisfeci.

10. *Accomodemus nos mundo: in odio et fuga Xenomaniae.* Borisses. Quanto me errore liberasti Vucassine: ego enim existimabam ex omnibus istis causis (: quas tu modo viginti /s-quatuor/ prorsus enarrasti:) praesertim ex privilegio Alexandri (dato ut fabulantur maioribus nostris) maximam genti nostrae accrescere gloriam et reputationem; nunc autem video nos ex istis vanitatibus acquisivisse totius mundi contemptum. Vucassinus. Sunt quidem et aliae quaedam causae, per quas laeditur nostra reputatio, de minoris momenti. Istas autem ego libentius enarravi, quia sunt praecipuae et, radicales, et principales: eo quod consistant omnes in illis actionibus quae nobis ~~aguntur~~ et intercedunt cum alijs gentibus. Cum etenim reputatio

618 *De Accomodatione sui ad mundum.* Cum reputatio nostra (:sicut antea ~~diximus~~ dicebamus:) tota consistat in aliarum gentium iudicio: idcirco ad acquirendam bonam reputationem sine dubio prae omnibus plurimum pertinent illae actiones, quae fiunt a nobis erga alias gentes: et eadem proinde cum summa cautela providentiaque a nobis peragi debent. ~~Ut autem Pro conclusione tendem huius sermonis~~ Revoca /s-te/ igitur in memoriam, quod antea dicebamus: Quod /s-nos/ debemus accomodare nos mundo, ~~in ill~~ non in omnibus, sed in illis /s-tantum/ rebus, quae sunt secundum Deum, et quae nobis expediunt /s-et quae arcanis nostrae gentis firmamenti non adversae sunt /particulariter/s-us/ ~~particulariter circa reputationem~~ loquendo, /s-dicimus, quod/ Debemus nos utique et potissimum accomodare nos alijs gentibus in illis saltem rebus, quae nobis summa damna et dedecora causant, si nostro more ~~procedimus~~ peragantur, et nisi accomodemus nos mundo. Borisses. Tu paulo antea monebas: Ut non imitemus mores aliarum gentium, Neque discurremus per ipsorum regiones, Neque sollicite disceremus ipsorum linguas etc: nunc autem iubes, Ut accomodemus nos ~~alijs gentibus~~ ipsis: quomodo ego hoc ~~capere~~ accipere debeo? Vucassinus. O ~~amice~~

sodalis, non te iubeo aemulari Vestimenta, Saltationes, Ludos, Luxum, Pugilatum, Ludos militares, aliasve vanitates alienigenarum: sed moneo, ut aemulemur Prudentiam et Constantiam ipsorum. Circumspice mihi tu quaeso totum mundum, et omnes gentes, prout hodie existunt: perlege omnes annales gentium, ut ~~seias~~ cognoscas etiam quid in ~~omnibus~~ praeteritis temporibus ab initio mundi actum ~~sint~~ sit inter gentes et regna mundi. Deinde considera singillatim omnes 24⁸⁵ 20 causas, sive modos Xenomaniae, per quas laesam esse diximus reputationem nostrae gentis: et promitto tibi, quod nullam gentem reperies, quae vel in decima parte tantum peccasset in istis ~~lausis~~, ~~sive in~~ /s-“opprobriorum et xenomaniae modis”/ sicut peccavit nostra natio. Aliae gentes non admittunt Xenarchiam: non ~~admitt~~ permittunt sibi ab alijs institui Regna: non petunt neque acceptant ab alijs Insignia Titulosve regales: non admittunt monopolas, non Procos coronae peregrinos: etc. Et in his rebus omnibus veram Prudentiam et magnam Constantiam ~~magnam~~ de se ostendunt. Et nos ergo debemus nos accommodare ipsis, et aemulari atque imitari ipsos, in ~~istis virtutibus~~ simili Prudentia et Constantia et Gravitate: et eradicare, ~~atque exterminare~~ a nobis omnem prorsus Xenomaniam et Xenomimiam; si volumus recuperare amissam Reputationem.] Quod ad linguas discendas attinet, id quoque intellige cum discretione. Non est turpe, neque damnosum; imo pulcrum, utilem, et necessarium est, ut illi qui in ~~cur-su~~ consilijs regijs, in summis curiae officijs, et in legionibus versari debent, addiscant aliquam linguam ~~externam~~ peregrinam, per quam possint et intelligere mundi historias, et colloqui cum alienigenis pro negotijs regni. Talis autem lingua inter omnes est sola Latina; et hanc discunt ceterae omnes Europae gentes: ideoque etiam nobis non est dedecus eam discere, /s-quam ~~discunt~~ omnes dignam iudicant et ediscatur/. Turpissimum autem est, si alias vulgares, et nullam sapientiam continentes linguas, et quas non omnes alij gentes discunt, vellemus discere; aut per alienas regiones discurrere. /s-Vel si ~~tanquam insani inter nos ipsos omissa lingua~~

⁸⁵ Видимо, планировалось 24 пункта, но осталось 20, или автор зачеркнул описку.

~~propria vellemus alienis linguis colloqui/~~ Turpis etiam et damnosa confusio esset, si omnes passim vellent Latinam linguam discere, qui ad publica regni negotia tractanda non adhibentur: et si tanquam insani, inter se, omissa propria lingua, vellent peregrinis linguis confabulari.

/На поле поперек/ Denique quod attinet ad Mores Universim, sic debes cogitare: Quod nihil perniciosius potest accidere alicui genti, quam cum homines, qui habent bonam Politiam, incipiunt fastidire suos Mores, /s-Leges et Linguam/, et conantur sine discretione assumere alienos Mores, Leges, aut Linguas; et transformare se in aliam gentem: quod appellatur Xenomimia. Scire ergo debes: quod 1°, Aliqui mores quorundam alienigenarum sint Turpes, Indigni imitari, et detestandi, quamvis aliquibus nostris videantur esse boni. Verbi gratia, Graeci et Germani (:quia sunt ebriosi:) bibunt cum Propinatione et quidam nostratium putant in hoc esse quamdam laudabilem humanitatem, et aegre ferunt suum Russiacum morem, bibendi absque propinatione. At vero Itali et Hispani (:quia sunt sobrij:) detestantur Propinationem; tanquam rem turpem, et hominibus indignam. ~~Velut esset tapetiar totos parietes~~ 2°, Aliqui Mores alienigenarum sunt alibi quidem Honesti, et /s-Laudabiles/ et Utiles; apud nos vero sunt Impossibiles: quia terra nostra eos non sufferret. *Velut est, hospitibus apponere vinum de vite, ut unusquisque sibi infundat pro libitu.* 3°, Aliqui mores quamvis alibi sint utiles, nobis tamen sunt Inutiles, et Non expedites: quia turbarent politiam nostram: et destruerent alios nostros mores, qui nobis magis expediunt ~~Veluti~~ 4°, Aliqui demum mores sunt: qui ubique agnoscuntur esse Luxuriosi; Dispendiosi; Vitiosi: veluti est, Tapetiare totos parietes, etc. 5. Aliqui mores sunt indifferentes: de quibus parum interest, utrum hoc an illo modo fiant. Et tales peregrini non sunt assumendi: ne fiat turbatio: et ne appareat Levitas hominum.

619 (337)

Ante hunc articulum Reputationis, pone prius alium articulum Calumniarum, q/ui/ habetur folio 632⁸⁶.

⁸⁶ Авторское указание на перенос сюда, перед статьей «О репутации», текста со с. 632–640.

ARTICULUS

De Reputatione:

~~et de causis~~ et quibus modis laesa est a nobis ipsis reputatio nostra.

1. *Nos in quo quaerimus honore, acquirimus dedecus.*
 Borisses. /s-Gauromahus⁸⁷/. Cum nuper apud ~~/Galuanum essemus~~
~~s-filoxenum~~ /s-Xenofilum cenaremus/, tu o Vucassine /s-Filolae
 ceperas/ sermonem ordiri de Reputatione, /s-sive de Honore et
 Gloria/; sed supervenientibus novis hospitibus, ~~mox~~ /s-et tu/
 cessasti. Et nos omnes in alios sermones delapsi sumus. Nunc ergo
 (: cum et otiosi sumus, et Wladimir /s-Cleomedes/ iste, et ac
 Belaius /s-Eutagoras/ ceterique sodales cupide auscultent:) perforce
 id, quod tunc inceperas: et explica nobis, Quid sit Reputatio et
 Honor: et quomodo acquiratur, aut amittatur /s-Idi./ Plurimum
 mihi ~~enim interest~~ videtur interesse viris politicis, hanc rem recte
 definitam cognitamque habere: quippe videmus quomodo reges,
 principes, et viri nobiles ubique fere /s-gentium, propter Honorem
 aut et Gloriam/ summos labores et sumptus faciunt, famem et
 inopiam et quaelibet molesta perferunt, et ~~interdum~~ saepe duella
 ineunt, ac denique ~~interdum~~ et bella gerunt, et plurimi morte
 consumuntur. ~~propter Honorem sive Gloriam~~ Et ista omnia agunt
 et patiuntur, sive ut habitum honorem ~~retine~~ conservent, sive ut
 novum obtineant. Et ut meipsum vobis aperiam, ac ~~fem~~ verum /s-
 fatear/, /На поле/ ego iudico: *Quod melius est non vivere, quam*
sine honore vivere.

Vucassinus. Nimum vera loqueris o Borisse /s-Gauromache/.
 Plurimi sunt, qui malunt amittere Vitam ipsam, quam Honorem,
 sive reputationem. Et causa huius rei est: quia qui amiserunt
 reputationem, coguntur (1) postea (2) semper pati gravia damna,
 dedecora, et varia mala. Me vero (o sodalis) maxime angit haec
 consideratio: Quod nos Slavini omnes (: sive id est Russi, Lehi,
 Cehi, Bulgari, Sarbi /sic/ et Croati ~~omnes~~;) inter omnes gentes
 maxime infelices in hac re fuisse videmur: quippe nos soli ex
 omnibus gentibus bonam nostram Reputationem et Gloriam sponte
 abiecimus, varie fedavimus, ac pene exstinximus. ~~inf~~ In tota nostra
 gente infiniti homines misere sunt decepti, et quotidie /s-misere/

⁸⁷ Греческие имена написаны над славянскими.

decipiuntur, circa Reputationem. Varie et turpissime perdunt ipsi honorem suum. Quaerunt enim honorem in quibusdam ridiculis rebus; in quibus acquirunt maxima ~~damna~~ dedecora: Sicut mox ~~tibi~~ vobis sum dicturus. Et hinc est, quod complures nationes (: ~~scilicet~~ veluti Germani, Graeci, Ungari, Itali, et Galli:) ~~et omnium maxime Germani~~ in summo contemptu ~~nos~~ habent nostram gentem, ~~totam~~ et habent de nobis composita quaedam mordacia proverbia, quibus nos derident, pungunt, lacerant, et instar ferarum ac iumentarum aestimant. Inter omnes autem alios fedissime et odiosissime nos exagitant Germani: quippe qui non ~~eessant~~ paucos libros de nobis conscripserunt, ~~plenos~~ vituperijs, convitijs, et calumnijs plenos. Sed de Germanos et hactenus dixi, et alias sum dicturus: qui, cum sint omnium gentium maxime Garruli, et Voluptuosi, et ~~Epicur~~ et novissimae ~~huius~~ quae nunc in mundo est Epicureae heresis auctores et promotores;

620

non est mirum quod summo odio prosequantur nostram gentem: quae minime est Garrula, minimeque Luxuriosa, ~~et et~~ quae Germanicas hereses nondum ubique recipere voluit: praesertim gloriosum Russiorum regnum adhuc per Dei gratiam ab ipsis ~~immune permansit~~ non est totaliter devictum. Germani igitur (:cum et Lingua /s-“sint garrulissimi, et”/ Moribus atque Heresibus ~~sint plene?~~ corruptissimi ~~et perversissimi corruptissimi~~) ipsimet ex sua malignitate ~~in habent causas, ut~~ nobis maledicunt, et alia quaecunque mala faciunt, quae possunt: ~~sicut alias fortasse nobis sum diciturus. Verum nunc amitto Germanos, qui ex sola sua malignitate, etiam absque nostra culpa et /s- causa/ /s-quamquam~~ nos nullam causam praebemus:/ et quaerunt omnes modos maledicendi et male faciendi nobis: quemadmodum et /s-~~contra~~/ ~~alijs quibusdam suis vicinis~~ contra alios quosdam suos vicinos (prius quam contra nos) faciebant, et plena plaustra calumniosorum librorum conscribebant. Sed de ~~haec~~ ista Germanorum heretica ~~pravitate~~ malignitate, et de canina mordacitate, ~~sicut praedixi, alias fortasse vobis sum narraturus /s-~~ iam antea mentionem feci:/ nunc autem animo proposui enarrare illas causas, in quibus nosmetipsi rei et culpabiles sumus; et

quomodo propriam gentis Reputationem atque Honorem misere laesimus, ac fedavimus ~~destruximus~~. Bor/isses/: Hoc ipsum est, quod omnes maxime nunc ~~nee~~ intelligere cupimus. Prius tamen explica nobis: quid sit Honor et Reputatio.

2. *Honor, Gloria, Reputatio, quid sit.*
 Vucas/sinus/: Honor est vulgare vocabulum, et significat illud discrimen personarum, quo alterum alteri praepo~~nimus~~imus collocamus ante mercatorem, senem ante iuvenem. Gloria est clara cum laude fama: quam acquirere solent tantum viri illustres, praecipue ab res praeclare gestas in bello. Reputatio vero est constans ac bene fundata gloria: sive, Constans et clara cum laude fama.] Reputatio significat plus quam Gloria, in hoc, quod sit Constans seu bene fundata. Nam Honorem ~~potest hoc~~ possunt habere omnis fere status homines vulgares, etiam feminae. Gloriam non habent nisi viri illustres ob res praeclare gestas. Reputationem autem proprie debentur habere reges, Principes, et integrae Nationes. Gloria enim potest aquiri interdum subito, per unicum aliquem et fortuitum actum: cum nimirum quis illustrem aliquem hostem vincit aut occidit. Reputatio ~~autem~~ vero non acquiritur subito, neque fiortuito; sed per plures victorias et per bene construitas leges.

621 (338)

Quando scilicet rex quisquam potentiam suae gentis optimis legibus et consuetudinibus ~~ita confirmat~~ (:quasi profundis radicibus:) ita confirmat, ut in longas aetates durare possit: et non facile ab adversitatum ventis prosternatur. ~~Accipe insuper et hanc considerationem~~ Potes etiam Honorem, Gloriam, et Reputationem, comparare cum Divitias, Potentia, et Sapientia, hoc modo: Honor datur ~~aliquibus~~ hominibus etiam propter solas divitias, velut fit, cum honoramus /s-“divitem”/ mercatorem. Gloriam non habent nisi viri potentes: Reputatio vero tantum ibi est, ubi potentia coniuncta est cum insigni prudentia; Ille ergo rex, et ille populus habet bonam Reputationem, de quo aliae ~~gentes~~ gentes nationes magnifice sentiunt et existimant regem et gentem illam esse non

solum Divitem, aut Potentem, sed etiam valde Prudentem: ita ut nec Armis, nec Fraudibus, facile vinci possit.

3. *Regnorum salus in Reputatione posita.*
Regnorum salus magna ex parte consistit in Reputatione. In bello praeserim plus persepe /sic/ positum est in opinione hominum, quam in ipsa veritate rerum. Propter bonam reputationem multoties pauci multos profligarunt. Multas urbes et regna adfflicta sola bona reputatio liberavit. Magna igitur sollicitudine debemus procurare bonam reputationem: ut aliae gentes de nobis honorifice magnificeque sentiant, et loquantur (: non solum in praesentia nostra, aut in *litteris* quas ad nos scribunt; sed etiam extra nostram praesentiam:) et ut non solum magnas vires, sed etiam insignem Prudentiam, et Constantiam in nostra gente esse credant.

4. *Inquire, quid vicini de te loquantur; et Accomoda te mundo.*
Omnis nostra reputatio stat in alieno iudicio: scilicet in illa opinione, quam aliae gentes de nobis opinantur. # In nostra tamen potestate positum est, ita agere, ut gentes de nobis optime sentiant. Hinc ~~bene~~ notare debemus doctrinam ~~quamdam~~ utilem, quam *⁸⁸ rex quidam ad suum filium dicebat, hoc modo: O sîne, nebûdi ti tó dósta, czto sâm uzrîsz i otwisí, ob swoém kralyestwu: nît tò czto twoyî poddânniki (lâskaiucse, ~~libo~~ /s-ili/ boiêcse) tébi powidâiut; nego izwîday nastôino, cztò i porubèzni, i wsáki îni nârôdi òb tebi i ob twoiém kr/alye/stwu i nârôdu, sûdet, goworêt, i pîszut. Níkto bo nemózet Pocztênia i Sláwi dobrîje sâm sèbi sotworít, nit síloiu wzîât: nego wsá nasza sláwa i precénba ièst w' lyûdskoy óblasti. Lyûdi goworêt ob nás, né kako bismo mî hotili; nego kako oní sâmî hotêt. Ktô nehâiét, cztò ob nyem lyûdi goworêt; i níwoczto nepoczitâiet òbcego zgódnogo înih naróadow

622

razcenyênia; ón neznáiet, czto iest pocztênie i præciénba. Ako tí hoczesz ìmat welíku precénbu, i da te naródi wysokó poczitâiut;

⁸⁸ Отсюда и до слов Ita ille этот отрывок повторяется на с. 731 с очень небольшими изменениями. В частности, cztò изменено на cza, precénba на præcínba.

Pri=sposâblyay se kó switu: abo se swîť neprisposobîť k tébi. A sîje pŕimí z' rāzbórom: né wo wsákíh zākó=neh líbo obíczaieh; ~~negō~~ /s-nò/ lího w' pobóznih, i tânim ~~sego~~ /s-naszego ~~nārōda~~ i/ krālyéstwa twerdnóstem w' nesuprotíwnih, i nászemu naródu w' póleznih wecêh, prilâgay se kó switu.]* Ita ille. Ob sem na inom mistu dowolnee, 618.

5. *Causae 12, reputaionis magnae et parvae.*
Qui igitur vult habere magnam claramque reputationem; is debet solícite providere et curam gerere de illis rebus, propter quas aliae gentes alias admirantur, magni aestimant, et laudant, et de ~~duellos~~ ~~autem~~ et /s-contrarias quoque causas/, propter causae quae augent et minuunt reputationem potissimum sunt illae, quae primo intuitu, et quotidie incurrunt in oculos, ~~quaeque~~ et maxime versantur in sermone hominum. ~~scilicet~~ Hic pone numerum 6. Et causae istae, etc: 625

6.⁸⁹

~~Causae igitur, quae augent vel minuunt reputationem (qiasque nobis modo enumeravi) in duplici sunt ordine: /s-Et causae istae sunt in duplici ordine:/ scilicet in Naturali, et Morali. Naturales sunt /s-quatuor/, 1°, Forma pulcra vel misera: 2° Ingenium acutum, vel tardum: 3° Lingua felix, vel inepta: et 4° Terra fecunda, vel sterilis; etiam enim de terrae fertilitate solent gentes multum superbire, ac sese iactare.~~

/s-Scilicet I°, Forma pulcra: 622/

*Forma*⁹⁰.

Forma pulcra laudatur per seipsam; et solet simul esse signum praestantis ingenij: quippe Graeci, et Romani ~~et Germani~~, qui plurimum praestabant ingenio et sapientia, ijdem excellebant etiam plerasque gentes pulcritudine faciei et totius corporis. Hoc tamen non semper ~~necessarium~~ verum est: quia etiam sub mediocri et sub turpi forma potest esse praestans ingenium; quemadmodum fuit in Esopo. Forma nihilominus pulcra etiam per se sola habet reputationem.

⁸⁹ Вставлен параграф 6 со с. 625 с отсылками на с. 622 на полях.

⁹⁰ На с. 622.

2°. *Ingenium.*
Ingenium /s-felix, sive/ acutum, ~~versatile~~ et constans in suo proposito, est vera et praecipue magnae reputationis causa.

3°. *Lingua.*
Lingua felix, et diligenter exculta (: ita ut facile per eam eloquamur omnes cogitationes nostras:) plurimum facit ad laudem nationis. Hinc Graeci olim prae omnibus gentibus soli humani, ac soli pene homines esse putabantur: quia tum ipsi soli /s-fere/ linguam bene excultam habebant, et ~~soli~~ libros /s-sapientes/ scribebant.

4°. *Terra.*
Terra fecunda et variorum fructuum ferax solet a suis incolis multum celebrari. ⁹¹Reliquae causae ~~quas supra enarravimus~~ reputationis sunt Morales: quia procedunt a Moribus hominum, bonis vel malis, et maxime a Legibus principum, sive a Regimine, bono vel malo. ~~Quaenam autem sint causae Morales, quae causant laudem et magnam reputationem, iam paulo ante enarravimus. Contrariae autem earum, et quae causant vituperium, sunt hae:~~
Scilicet, 4° Capitis et barbae cultus 622.
(622) 5°. 4°/зачеркнуто/.

Ornatus.
Capitis et barbae cultus pulcher et idoneus. Et vestimentorum forma prudenter excogitata, tum ad ~~elegan~~ ornatum, tum ad ~~utilitatem~~ usum, ut sit utilis contra frigus, lutum, aquam, et ventum.

6°. *Architectura.*
Architectura domorum, instrumentorum, et supellectilium, idoneas ad omnes usus.

7°. *Munditia.*
Munditia in domibus, in cibis, in colloquijs, et in omni victu.

8°. *Iconomia regni Industria popularis.*
Industria gentis, et Iconomia regni publica: popularis. Hoc est, si per publicam regni ~~=gis curam~~ /s-icomiam/, sive per bonas leges, populi ignavia depellitur, et gens ad omnem

⁹¹ От слов Reliquae causae до cultus 622 со с. 625.

623 (339)

industriam dirigitur: ita ut nemo otietur, sed ut omnes libenter ac studiose laborent, et cum magna cura incumbant in Agriculturam, in Mechanicam, et in Mercaturam.

9°.

Moneta.

Bona et pulcre formata Moneta est magna publicae laudis causa. Imo est maximum maiestatis ~~indi~~ argumentum, et proprie regale signum. Talis enim moneta ubique gentium discurrit; et circumfert secum nomen regis: et praedicat maiestatem eius.

10°.

Musica.

Praeclara egregiaque Musica plurimum reputationis addit regi et genti, in pace et in bello: praesertim Tibicines excellentes. Consultius est, per musicam, quam per convivia, exhilarare tum Legatos alienigenas, tum domesticum populum; minus enim peccati, et minus dedecoris; plus autem admirationis et reputationis, est in musica, quam in convivijs.

11°.

Cognitio et Constans custodia Fundamentalium regni legum. Hoc est, scire discernere leges a legibus, et mores a moribus: et vitam prius amittere, quam minimum quod mutare circa illas leges et consuetudines quae sunt Arcana Firmamenta regni et gentis.

12°.

Xenomaniae cautio, et constantia.

Substantia demum et compendium reputationis, est Prudentia (: sive Vigilantia, cautio, et constantia:) in commercijs, pactis, legationibus, et omni actione, quae nobis intercedunt cum alienigenis. Ita ut graviter et constanter in omni negotio procedamus: et non permittamus nos unquam induci in longos sermones, et in subtiles perplexosque tractatus. Iam enim centum et mille experimentis probatum est: Quod quotiescunque nos Sclavini Germanos in campo armis superavimus; in colloquijs postea et ~~callidis~~ tractatibus ab ipsis turpiter victi fuimus. /s-Hoc praesertim Lehis et nobis Russis multoties accidit/. Summa summarum: ad avertenda a nobis aliarum gentium opprobria, convitia, et contemptum, primo et ultimo debemus evitare omnem Xenomaniam: et a nobis arcere, atque expellere omnes alienigenas, scilicet Regni procos, Monopolas, Arrendatores,

Mercatores (: qui vellent in regno habitare:) Factores mercatorum, Milites tempore ~~pacifico~~ pacato, et omnes populos Vagabundos, sive Locustones; ~~velut~~ quales sunt Iudaei, Armeni, Cigani, Scoti, et alij his similes. Nos quippe Sclavini patimur a varijs gentibus ~~quedam~~ turpia convitia, vituperia, et famosa proverbialia: et huius mali maxima, prima, et unica causa est nostra miserabilis Xenomania: quod scilicet nos concedimus alienigenis

624

apud nos /s-petere/ acquirere et tenere ipsam regalem ~~honor~~ dignitatem, et alios honores ~~tantos~~ ac emolumenta tanta, quanta nusquam in mundo habent alienigenae. Et exinde fructum hunc referimus: quod non est sub sole natio, quae ita contemneretur ab alienigenis, sicut contemnimur nos.

Non aemulari impossibila.)

Altera Xenomaniae nostrae ~~et omnium~~ pars, et malorum nostrorum ~~pars~~ causa est: quod non dijudicamus nosmet ipsos, neque cognoscimus formam, linguam, ingenium, et naturam habitudinemque nostram et terrae nostrae. Atque ita aemulamur alias gentes in ~~h~~ quibuscunque ludicris et vanis moribus earum: et conamur eas imitari in illis rebus, in quibus eas non possumus assequi nos nec terra nostra: et praetera merito ab ipsis, ut fatui, deridemur. Paulus apostolus ait: Si nosmet ipsos dijudicaremus, non utique iudicaremus.] Nos ~~ergo~~ debemus hoc loco ad exemplum considerare statum mulierum.

Mulieres non possunt ~~in~~ imitatione assequi viros.

⁹²Mulieres in multis rebus non possunt imitando adaequare viros. Igitur quamdiu mulieres cognoscunt naturam et habitudinem suam, et non admiscunt se in opera virorum, tamdiu possunt esse graves et venerabiles; quamprimum autem aliqua mulier incipit cum viris equitare, sagittare, et alia opera virilia imitari, protinus fit levis et omnibus ridicula. Sic res est cum nostra gente. Nos conamur imitari aliarum gentium ~~vesti~~ ornatum, linguas, mores, ludos, et varias vanitates, quas tamen nunquam possumus assequi, nec recte exprimere: /s-et terrae nostrae fecunditas non sufficit ad

⁹² Повторы почти без изменений со с. 612.

coemedas res tam varias tamque pretiosas:/⁹³ et ideo merito deridemur. Si autem nos diudicemus nosmet ipsos: et non emularemur alienas linguas, mores, et vanitates, sed viveremus intra nostros terminos, quos nobis Deus dedit*; /s-et essemus contenti opibus, quas terra nostra generat et emere potest;/⁹⁴ tunc apud omnes gentes essemus graves et venberabiles. Germani non possunt assequi Gallorum agilitatem in saltando, neque suavitatem in cantando, neque alias quasdam nugas.

Una gens non assequitur alterius proprietatem.

Galli vero et Hispani non possunt assequi Germanorum iuramenta, maledicta, convitia, blasfemias, et luxum epicureum. Nostra lingua, ingenium, et agilitas, non sunt apta ad imitandas istarum gentius vanitates. Idcirco etiamsi omnes illae res, quas hactenus conati sumus imitari ab alienigenis, essent bonae, et nobis utiles; plerasque tamen earum nostra gens frustra

625 340

aemularetur: quia non potest eas assequi. In contrarium ergo debemus sic con=cludere: quod, etiamsi nos possemus linguas, ornatus, ludos, luxus, pompas, et om=nes vanitates aliarum gentium perfecte assequi, nihilominus tamen non deberemus eas aemulari: quia sunt vanissimae; sicut ~~tibi~~ vobis alias fortasse demonstrabo, si quando de Hereisbus Politicis sermonem habebimus.

/Далее отрывок, перенесенный на с. 622./

Ⓢ

6. /Над строкой и на поле до 7-Nunc autem/ Contrariae igitur, et malignae causae, et quae vituperium causant, sunt hae: 1°, Si formam nostram mediocrem nimium ostentamus inter gentes formosiores nobis. 2°, Si ingenium nostrum mediocre producimus in certamen cum gentibus magis ingeniosis, et *versutis*. 3°, Si linguam propriam alienis vocabulis defedamus. 4°, Si alienarum

⁹³ Это прибавление к выше уже использованному тексту (О земле) говорит о том, что Крижанич его переписывал повторно с добавлениями.

⁹⁴ Ср. предыдущую сноску.

terrarum felicitatem nimium admiramus, et nostram terram ideo contemnimus; nec intelligimus beneficia, quae Deus terrae nostrae et nobis dedit. Et si exoticis pretiosis rebus in nimia copia uti volumus /на поле поперек:/ quas terra nostra non sufficit persolvere. 5um est, Capitis, barbae etc. Vide ☉ 6=5

5. Capitis, barbae et totius corporis ornatus turpis et ineptus: 6°, Architectura inepta: 7°, Immunditia in victu: 8°, Ignavia popularis, in agricultura, mechanica, et mercatura: 9°, Moneta inepta: 10, Musica ~~ridicula~~ absurda: 11°. /s-Si ignoramus, quae sint arcana firmamenta gentis, et fundamenta ac columnae totius nostri boni ac felicitis status/. 12um, Et, quod est fundus atque abyssus omnium malorum, Xenomania: scilicet imitari vanas alienigenarum pompas, mores, et linguas, pati Xenarchiam, et seduci varijs heresibus politicis.

7. Nunc autem iam edisseram, quid circa istas singulas causas practice observare debeamus: ad hoc ut repitatio nostrae gentis augeatur.

I°. Circa formam notandum: quod in nostra gente reperiuntur quidem aliqui pulcri viri, non tamen tam frequentes, sicut in alijs quibusdam gentibus: scilicet in Circassis montanis, in Grecis, et in Germanis. Rex igitur, qui vult suam et sui populi reputationem in hac parte conservare: debet in sua curia, et militia, tenere propriae gentis homines; et non permittere, ut eis admisceantur alienigenae, praesertim isti pulcri: quia per ipsarum formositatem obscuratur et vilescit mediocris nostrae gentis figura.

Quid circa istas causas practice observandum

Item quando mittuntur legati foras ad populos superbos /s-formosos/ et fastidiosos: legatos eligatur, qui sit vir prudentissimus, gravis, et constantissimus: ceteri vero comites ut sint ex formosioribus nostrae gentis hominibus. Et cum forma nostri habitus sit revera sordida, et merito ubique contemptibilis atque risibilis: /s-(non est enim idonea neque contra frigus neque contra lutum, aquam, vel ventum, neque adornatum:)/ provideatur pro legato et pro tota comitiva alterius formae habitus. Non tam Germanicus, neque Polonicus: sed ad nostrum habitum excogitatus. Germanorum Cesar suos legatos alieno habitu indutos

mittere solet ad Turcos: eo quod Germanorum habitum sciat ibi esse odiosum.

626

2°. Circa Ingenium⁹⁵ observandum: ne unquam immittamus nos in longos sermones cum illis gentibus, quae superant nos versatili ingenio, praesertim cum Germanis: socut iam praediximus, fol: 623.

3°. Circa Linguam debet rex *praecipere*: ut lingua nostra ab omnibus barbarismis et solecismis expurgetur: et *praesertim* in curia, in officijs, et in militia, ut nulla peregrina vocabula usitentur.

4°. Circa Terram observare debent nostri homines; # /На поле: ~~primo~~ quid agendum, ~~deinde~~ et quid loquendum sit. Nempe primo debemus, per bonam iconomiam ~~ita~~ id efficere: ut non adferantur ad nos neque coemantur ~~tot~~ a nobis exoticae merces preciosae ~~quae~~ in tanta copia quae superet vires et opes terrae nostrae. Secundo observent nostri homines #

praesertim legati, qui ad alias gentes mittuntur, et pristavi qui domi cum legatis alienigenarum colloquantur: ut cum alienigenae suas terras laudabunt, sciant et ipsi, unde possint hanc nostram patriam et terram Russiacam laudare. Alienigenae laudabunt suas terras, quod sint feraces marmorum et variorum lapidum, et quod exinde habeant muratas urbes: et quod sint feraces vini, olei, serici, lanarum, colorum, metallorum, gemmarum, sachari, aromatum, et omnium divitiarum atque deliciarum.

Nos e contra dicemus: Vos ô hospites laudatis terram vestram, quod sit ferax omnium opum et deliciarum. Nos autem ad eum finem, ad quem terra a Deo creata est, credimus ~~nostram~~ (2) terram (1) non esse vestra viliorem, sed ~~potius in uibusdam rebus~~ /s-fortasse/ etiam praestantior. ~~Homines cer~~ Neque terra certe, ~~neque~~ /s-Non enim enim/ homines ideo a Deo sunt creati, ut sese sine mensura delicijs /s-terrae/ ingurgitent, atque luxum diffuant; sed ut fructibus terrae moderate utantur (: quantum ad

⁹⁵ Близкий повтор со с. 615 до примерно п. 4. Курсивом выделены отличия.

necessitatem naturae humanae, sive ad sustentationem vitae sufficit:) et ut ex eo Deum laudent. ~~Natura autem paucis contenta est /s-~~Natura autem humana paucis contenta est: et terra nostra, ad moderatum simplicemque ~~vita~~e naturae et vitae humanae usum, multo aptior meliorque est, quam vestra.

In Russia Itinera faciliora.

I^o enim, apud vos sunt montes lapidosi, alti, et frequentes, et ex eo difficilis itineratio: et alibi multa maris admixtio, et multae navigationes, in quibus plurimi mortales pereunt. ~~Apud nos autem~~ Nos autem habitamus latissimam planitiem, ubi facillima est itineratio, praesertim hiberno tempore: ~~nos maris itinera ignoramus~~ et habemus insignes magnos et navigabiles fluvios, ~~per~~ quos sine periculo navigamus.

Aer salubrior.

2°, In vestris

627 (341)

regionibus alicubi (1) aestate (3) sunt (2) tanti ardores solis, ut homines pene exstinguantur. Multi in itinere ex solo ardore solis: alij ex immoderato potu aquae: alij ex esu fructuum, corripiuntur /s-pestiferis/ febribus, et moriuntur. Apud nos vero aestates sunt temperatae /s-et aer salubrior, et morbi epidemici rariores. ~~Denique ex varietate ciborum et deliciarum nascitur multa varietas morborum, quorum multi apud nos sunt ignoti.~~ /

Lignorum et caloris abundantia.

3°, Apud nos hiemes sunt longiores, apud vos vero breviores: sed ~~tamen~~ e contra terra nostra habet maximam lignorum copiam (:quod est maximum naturae beneficium:) et hinc homines nostri tam pauperes, quam divites, omnes hieme sedent in calidis cubiculis, et non patiuntur algorem. Apud vos vero alicubi ligna ad pondus venduntur: et homines pauperiores tota hieme multum frigoris in domibus suis patiuntur, propter lignorum penuriam.

Panis boni abundantia.

4°, Apud vos, quo maior est varietas fructuum terrae, eo minus remanet terrae arabilis pro frugibus serendis, et minor est panis copia. Hinc ~~apud vos~~ /s- apud vos alij toti haerent perpetuo immersi in voluptatibus; alij contra egenissimam miserrimamque

vitam agunt./ In urbibus enim vestris multi sunt, qui nunquam aliud quam vinum bibunt, et optimum triticeum panem manducant. In villis autem plerique omnes agricolae toto anni tempore nullum alium potum, nisi puram aquam degustant: et plurimi eorum, ~~pl~~ praesertim monticolae, miserrimum panem manducant; quem conficiunt ex Sorgo, Milio, Grica, Castaneis, Glandibus, Furfuribus, et Paleis: /s-qualis panus porcos decet, non homines/. In Lituania vero et in quibusdam alijs regionibus, etiam urbani et nobiliores homines siligineum quidem, sed tamen nigerrimum et miserrimum panem manducant. In nostra autem tota Russia est per Dei gratiam magna panis abundantia: et omnis status homines manducant bonum panem siligineum. Rustici nostri etiam miserrimi non bibunt aquam simplicem, sed potus ex frugibus confectos. ~~Diebus~~ Certis temporibus bibunt cerevisiam; quotidie bibunt quassium. Apud vos igitur vivunt homines in extremitatibus rerum: aut in perpetuis delicijs, aut in summa ~~pe=nuria~~ et miseria. Nos autem ~~manemus in~~ contenti vivimus mediocritate; neque habemus ~~magna~~ tantas delicias, neque ~~tant~~ patimur tantam penuriam: sed tam humilis quam sublimis status homines ijsdem delicijs fruimur, et omnes aequali pane /s-bono/ et ~~potu~~ /s-aequali/ saturi sumus: et Deum proinde laudamus.

Luxuriae et vitiorum fomenta pauciora.

3º, Vos gaudetis de felicitate vestrae terrae, quod sit ferax variarum deliciarum: quibus cum sitis assueti, vivitis in omni luxu et in vita voluptuosa immersi: et exinde plurimos variosque morbos contrahitis; (ex varietate enim ciborum et deliciarum nascitur varietas morborum:) ut sileam de alijs malis corporis et animae, quae secum adfert vita voluptuosa. Nos autem Luxum et vitam Voluptuosam in vitio computamus, et abhorremus:

628

et moderato victu contenti sumus: ~~atque gaudemus~~ et hinc meliore sanitate fruimur, plurimosque morbos, quos vos patimini, aut ignoramus, aut raro ~~admodum~~ audimus. Si terra nostra esset ferax tantarum deliciarum; nos eodem modo in (1) crapula, (2) somno, (3) luxu, et voluptate toti immersi h/a/ereremus. Nunc autem Deo et Terrae nostrae gratias agimus, quod ab istis luxuriae, vitiorum,

morborum, et peccatorum fomentis liberiore vivimus. Ceterum ~~habet terra nostra etiam suas moderatas~~ terra nostra generat nobis etiam quasdam moderatas delicias: videlicet Mel, Poma, ~~Meras at~~ ~~varios~~ Pisces, Feras ~~et~~, Aves /s-etc/: quibus nos contenti vivimus, et

~~quibus~~ quarum non solum divites, sed etiam pauperiores homines possunt esse participes. Post laudationem terrae, debet scire legatos laudare regnum nostrum, ab optima ~~politia~~ ~~reg~~ politia in seculari et in spirituali regimine, sed de hoc alias.

8. Viginti errores commissi a nobis in ex Xenomania

Dixi de naturalibus reputationis causas; de Forma, de Ingenio, de Lingua, et de Terra: quid circa ista observare, et quam industriam tenere debeamus. Consequenter deberem dicere de Politia, de Cultu corporis, de Architectura, de Munditia in victu, de Industria populari, de Moneta, de Musica, de Arcanis gentis firmamentis, et de alijs huiusmodi causis. Sed omitto nunc ista commemorare: quia longior de ijs sermo requiritur, et alias fortasse de hoc loquemur, cum ~~pus otij~~ ~~nacti~~ rursus otium nacti fuerimus. ~~et~~ /s- Nunc autem/ ne vos diutius defatigem, suspensosque teneam, propero ad conclusionem: ~~Deam autem~~ et admonebo vos iterum iterumque de prima, principali, et omnium maxima malae reputatuonis causa, et ~~una~~ ~~est~~ quae sola plus mali causat, quam ceterae omnes simul: hoc est de miserabili gentis nostrae Xenomania. Rogo autem ~~preferre~~ vos omnes, quotquot amatis publicam gentis gloriam, et salutem, ut una mecum *numeretis*, et perpendatis: quam misere, quam tupiter, et quam multipliciter a maioribus nostris peccatum sit in hac fedissima Xenomaniae stultitia, contra communem omnium gentium prudentiam. Scilicet quod natio nostra Sclavinica turpius quam ulla in orbe natio permisit se decipi et seduci ab alienigenis: et per hoc pessimam sibi reputationem conscivit, omnemque pene gloriam suam amisit.

I^o:

Xenarchia.

Quia admisimus, ac saepe etiam vocavimus, et intense supplicavimus alienigenis: ut venirent, et fierent nostri Reges. In hoc praecipue peccarunt Lehi. Sicut enim boves non bovem, ~~ne~~ ~~equi equum possunt habere pastorem~~: et equi non equum, et quaelibet muta pecora non ex suo genere possunt habere pastorem;

sed homo requiritur ut ea pascat: ita nos manifestamus nos esse /s-
 “naturae iumentinae”/ sicut equos et mulos, quibus non est
 intellectus, quando /s-non ex nostro, sed/ ex alieno genere
 pastorem postulamus, qui nos gubernet. Lex autem divina dicit:
 Non poteris alterius gentis hominem regem facere.] Et alibi: Ne
 tradas alteri gloriam tuam, et dignitatem tuam genti ~~aliq~~ alienae.]

629 (342)

2°.

Regnorum institutio.

Quia permisimus ~~nobis~~ ab alienigenis regibus institui nobis Regna.
 Et confinximus fabulam quasi Oto Germanorum rex instituisset
 nostrum Lehicum regnum. Et (1) aliam (2) fabulam (3)
 confinximus de Alexandro: quasi is nostrae genti donasset terras
 nostras, quae ab ~~are~~ origine mundi semper nostrae fuerunt; et in
 quibus Alexander nihil unquam iuris aut ~~domini~~ /s-potestatis/
 habuit. Et tam ceci sumus, ut credamus /на поле: maiorem esse
 gloriam, si propriam nostram hereditatem titulo peregrinae
 donationis teneamus, quam si eam avito et immemorabili iure
 possideamus/.

3°:

Titulorum acceptatio.

Quia acceptavimus oblata nobis ab alienigenis Insignia regalia, vel
 Titulos regales, ducales, et comitum. Scilicet Russi a Monomachi
 Graeco, Sarbi a Friderico Germano, Bulgari a Paleologis, etc.
 Quisquis accipit honorem ab alieno, et nihil in eum iuris habente
 principe; non honorem, sed dedecus, sibi accipit.

4°.

Titulorum petitio.

Quia aliquando legati missi fuerunt: ut peterent pro hoc regno
 Titulos et Insignia regalia ab alienigenis, scilicet a Cesare
 Germanico, et a Papa: si vera narrat Piasescius, et alij quidam.
 Solus Deus potest facere reges. Nullus homo in mundo habet
 potestatem instituendi regna.

5°:

Nomina peregrina.

Quia nos despeximus propriam nostram linguam, et honorem: et
 sprevimus pulcherrima, honorificentissima, et proprijssima
 maiestatis atque dignitatis vocabula, Kraly, Knez, Ban, Woiwoda,
 Glawar, Zupan, Derżawnik, et alia; et assumpsimus ~~mun~~ /s-nobis/

peregrina ac ~~minus~~ impropria vocabula, Car, Despot, Arconda, Hecceg, Hetman, Polkownik, etc.

6°: *Xeneugenia Nobilitas peregrina.*

Quia nos non contenti ea nobilitate, quam nobis Deus praeclaram et gloriosam dedit, conati sumus nobis nobilitatem ex alienis gentibus adsciscere. Putidas et omnibus ~~ridendas~~ irrisas fabulas confinximus: quibus Craci Lehorum regis genus a Graccho quodam Romano: et Wladimiri magni genus ab Augusto, et a Germanorum Curfirstis ~~turpiter~~ stulte deducitur.

7°: *Uxores peregrinae.*

Quia nostri reges duxerunt sibi Uxores peregrinas: nempe Lehorum reges Cristinam, et Rixam Germanos, Estram Iudeam, et alias: per quas regnum devolutum est ad alienigenas: et natio passa est infinita damna, et opprobria, et pervenit ad ultimum exterminium.

8°: *Generi peregrini.*

Quia nostri reges filias suas dederunt uxores alienigenis, et cum ipsis dotes immensas, et partes regni. Vel etiam ~~adver~~ intro in viscera regni admiserunt, aut ipsimet advocarunt generos alienigenas, et Procos Coronae peregrinos: per quos alibi facta est regni divisio, intestina bella, et gentis totalis destructio: et hic in Russia pericula similia ~~im~~ aliquando imminebant, nisi Deus nos a tali malo (1) misericorditer (2) liberasset.

630.

9°: *Longi tractatus.*

Quia permisimus nos induci in longos tractatus cum callidis alienigenis, Hinc factum est: quod quotiescunque ipsos armis devivimus, semper postea verbis et calliditate ab ipsis ~~miserime~~ turpissime ~~que~~ victi sumus. ~~Lehis et Russis hoc saepe accidit~~

10°: *Admissio Mediatorum.*

Quia alias facile admisimus alienigenas sponte adventantes, alias et per legatos eos postulavimus, ut ~~---rent~~ fierent rerum nostrarum Iudices, et intestinarum discordiarum Mediatores, arbitri, atque sequestri. Ipsi autem ~~nos~~ nunquam nos ad tale officium invitarunt, neque admitterent. Nos tali modo ipsos pro magistris aut pro dominis nostris praedicamus.

11°: *Auxilia alienigenarum peregrinorum.*
 Quia aliquando confisi sumus in Auxilijs alienigenarum; quae tamen nobis semper in malum conversa sunt. Ad Clussinam transfugerunt alienigenae cum vexillis ad hostes, et totum hoc regnum tradiderunt in manus hostium. Ad Smolenscum, duce Seino, transfugiebant singulis noctibus centeni et milleni alienigenae similiter ad hostes: et summum dedecus compararunt ~~isti~~ huic regno et genti. ~~Ita et su~~ Ita Francisco regi Gallorum a Germanis: ita Graecis a Turcis et alijs gentibus millies factum est per auxilia alienigenarum. Non est malum habere aliqua auxilia alienigenarum: verum substantiam regni et reputationis in ipsis collocare, ~~hoc~~ nunquam potest esse bonum.

12°: *Honores militiae dati alienigenis.*
 Quia propter ludicra et vana (1) alienigenarum (2) exercitia (3) militaria, permissum est ipsis alienigenis, ut obtinerent in nostra gente omnes honores militares, supra nostrae gentis homines, et praefecturas arcium: et per hoc milites nostri ad extremum dedecus, et ad desperationem deducti sunt: et ab alienigenis habentur pto iumentis. Utile quidem est discere ab alienigenis omnia bona; non tamen cum tali pacto, Ut nobis Alienigenae ullo modo dominantur. Praestat carere ipsorum dominio. Nulla doctrina valet tantum, ut deberemus permittere alienigenis, ut praeciperent honores et ~~opes~~ emolumenta debita indigenis sive gentilibus nostris. Hoc facit, ut milites nostri amittant omnem generositatem, et omnem animum militandi.

13°: *Militia corrupta per alienigenas.*
 Quia permissum est alienigenis: Ut no/min/a rerum militarium, et modum armorum militiaeque ~~nostrae~~ nostrum, et nobis utiliozem, ipsi commutarent in sua ~~nomin~~a vocabula, et in suum modum, nobis minus utilem. Et per hoc tota nostrae gentis laus militaris prorsus extincta est.

14°: *Magna stipendia alienigenarum otiosorum.*
 Quia alienigenae milites, et alij, nim/i/um magnis stipendijs sustentantur apud nos otiosi. Hinc ipsimet de re praedicant: Qui vult gratis panem manducare, veniat in Russiam. At Scriptura dicit: ~~Cor quod novit amaritudinem /anim~~ae suae, in gaudio eius

~~non miscebitur extraneus.]~~⁹⁶ Non est bonum accipere panem filiorum, et mittere canibus.]⁹⁷

631 (343)

15°: *Omnia emolumenta terrae nostrae obtinuerunt alienigenae.* Quia alienigenae apud nos omnem Mercaturam, et omnes Monopolias ~~obtin~~ occuparunt: omnes honores, et omnia emolumenta nationis nostrae absorbent: et fructus terrae nostrae coram nobis ipsi devorant. *Qua re quid peius in rebus corporalibus cogitari possit, prorsus nihil video.*

16°: *Facilis admissio legatorum.* Quia apud nos facile admittuntur, et splendide tractantur, legati Superbarum gentium: qui nunquam fere aliud quid secum adferunt, quam tentationes, damna, et dedecora pro nobis.

17°: *Convivia pro legatis.* Quia talibus luxuriosis et fastidiosis legatis praebita fuerunt apud nos Convivia. Illi autem nostram humanitatem derident, et nostra convivia libellis famosis deludunt. Scriptura dicit: Cor, quod novit amaritudinem animae suae, in gaudio eius non miscebitur extraneus.]

18°: *Munera magna pro legatis data.* Quia iisdem legatis dantur apud nos nimis Magna Donaria. Illi autem irrisione, et libris famosis gratias agunt.

19°: *Legati nostri sine causa emissi.* Quia nostri legati saepe missi sunt ad alienigenas, ex levibus causis, sive propter nuda Complementa. Et missi etiam ad remotas gentes, cum quibus nobis nullum negotium intercedere potest: scilicet ad Gallos, ad Venetos, ad Florentinos, ad Austriacos. In legatos autem, in socios legatorum, et in interpretes, electi sunt ~~vel simplices alienigenae, heretici: vel~~ proseliti, et filij, nepotesque proselitorum; ~~vel~~ et aliquando simplices alienigenae heretici, fide, habitu, moribus, et animo a nobis prorsus alieni. Talibus nec agri colendi in regno recte committi possent: quanto minus secreta, aut maxima regni negotia?

⁹⁶ Притч. 14.

⁹⁷ Мф. 15:26.

20. *Filij nobilium vagantur apud alienigenas.*
Quia filij Lehorum vagantur, helluantur, patrimonia prodigunt, apud alienigenas. Putant se per hoc acquirere prudentiam, et acquirunt Dementiam. Conantur imitari alienas linguas, mores, et varias vanitates: et per hoc reliquis gentibus praebeant ex se ridendi spectaculum. Hae sunt ferme causae, o sodales, propter quas vehementer diminuta est reputatio gentis nostrae.

9. BORISSES. O quanto me errore liberasti Vucassine. Ego enim existimabam: ex fabuloso privilegio Alexandri, ex genere Augusti et Curfistorum, et ex alijs huiusmodi fabulis, /s-~~portentosis/ maximam~~ magnam genti nostrae accrescere gloriam; nunc autem prospicio nos ex istis vanitatibus acquisivisse omnium gentium risum et contemptum. Vucass: ~~Sunt quidem et aliae plures causae, per quas laesa est reputatio nostram quasque ego vel in praemissis attingi, vel adhuc commemorare possem. Has tamen postremas 20 libentius enarravi~~ Ecce explicavi tibi vobis 12 causas, quibus leditur reputatio nostra: et inter eas magis curiose disserui de maledicta Xenomania nostra, et enarravi tibi 20 eius partes: quia sunt praecipuae, radicales, et principales malorum nostrorum causae: eo quod consistunt omnes in illis actionibus, quae nobis intercedunt cum alienigenis. Cum etenim reputatio nostra – vide fol: 618, a summo usque ad finem.

632

ARTICULUS

Dialogus, de Calumnijs⁹⁸.

De Convitijs, de Adulatione, /s-et/ de Vana gloria:

Multi libri Ger/ma/norum fede describunt nos Sclavinos.

Borisses. Nuper ego partim cum legatis, partim cum ꝑ mercatoribus, maiorem Europae partem peragravi. Fui enim Parisijs, Londini, Venetijs, Viennae, Amstrodami, et in pluribus alijs famosis Europae urbibus. Et quocunque perveniebam,

⁹⁸ Этот отрывок опубликован Л.М. Мордуховичем в статье: Из рукописного наследия Ю. Крижанича // Исторический архив. 1958. № 1. С. 154–189. Здесь текст исправлен и дополнен за счет зачеркиваний и пр. по рукописи.

solicitus eram imitari ~~antiquissimum et laudatissimum~~ illum Grae=corum heroem Ulissem: quem Homersu poeta celebrat idcirco, ~~quod Multorum hominum mores cognovit~~ /s-Quod mores hominum multorum vidit/ et urbes. Ita et ego satagebam cognoscere mores, leges, et res gestas illorum populorum, ad quos perveniebam. ~~Sciebam enim~~ Utilissimum enim cens/eo/ esse /s-esse nobis/ patricij ~~nostri~~ ordinis hominibus (:qui regis nomine populum regimus:) cognos=cere mores et res gestas variorum populorum: non ut ipsos /s-facile/ imitemus; sed ut nobis ~~facilius~~ ab ipsis caveamus, ne decipiamur: quemadmodum proh dolor millies milliasque miserrime ab ipsis decepti, et in summa damna atque dede=cora induti fuimus. Nulli igitur ego labori, nulli sumptui peperci: ad hoc ut possem plures res utiles addiscere: Inter alia vidi etiam /s-raznije⁹⁹/ complures bibliothecas: et in illis aliquot millia librorum ~~conspexi. In manus autem sumpti, et /s-Ex illis autem manu~~ Sed quantum in brevitate temporis *fieri* poterat? Raptim pervolui ~~per multos~~ /s-varios/ libros Historicos, qui ~~variorum~~ /s-celebriorum/ mundi gentium res gesta enarrant. Varias ibi ~~res didici, quas antea ignorabam~~ /s-antiquitates, scitu dignas didici: et inter alia inve=ni aliquid, quod minime quaerebam, minimeque optabam. Legi nempe complures /pownože/ libros, qui faciunt mentionem de nostra gente Sclavinica (: hoc est de /s-meis/ ~~nobis~~ Russis, de Lehis, de Cehis, et /s-de tuis Vucassine Transdanubianis, scilicet/ de Bulgaris, de Sarbis, et de Croatis:) ~~et istorum plerique, ne dicam omnes,~~ /s-et illorum ~~librorum~~ scriptorum ~~plerique~~ quos ego legi, plerque/ ita de nobis scri=bunt, non quasi Historiam, sed quasi Satiram aut Libellum famosum scriberent /s-Posmisznyi Pochulnije pisni Oščipnije knyigi/. Nihil boni, sed ~~omnia~~ /s-tantum/ mala de nobis ~~dicunt~~ /s-narrant/. Odiosissime nos depingunt, ac descri=bunt: turpius quam Tartaros, Colmacos, Ciganos, aut quotcunque immundos et ferinos populos. Imo peiores nos fingunt, quam fuerint fabulosi ~~illi~~ Ciclopes, Centauri, et Lestrigones. Tanta calumnia, tam turpis infamia, et tam universale odium atque opprobrium, videtur mihi esse intolerabile malum. ~~Et hoc est, quod n. e. vehe=menter angit:~~

⁹⁹ В латинский текст вставлен славянский вариант слова.

et cuius ego causam verum atque originem scire, et simul modum remefij intelligere extreme derident.

VUCASSINUS. Oh, oh, oh. Quid faciendum mihi est /s-ô/ Borisses frater? Verbisne, an lacrimis tibi respondeam? Istud nempе ipsum malum est, quod me quoque ~~iam a multo~~

633 (344)

~~tempore istine~~ /s-grizet da trapit lyuto/ mordet atque excruciat. Quotiescunque enim in co/s-n/gressum ~~nescio~~ cum alienigenis /s-nescio/ semper pudore ~~retin~~ corripitur, et vix oculos prae verecundia attollere audeo: dum reminiscor, in quali reputatione pretioque ipsi me et totam nostram gentem habeant. ~~Omni~~bus /s-Vilissimis/ quippe iumentis et pecoribus ipsi nos viliores esse existimant, et superbe contemnunt. Apud nos otiosi panem /s-nostrum/ manducant, *et lautissime convivantur: et inter pocula, tertio quovis verbo, nos Canium aut Porcorum nominibus appellant.*

BOR/ISSES/: Quandoquidem ~~in una mecum es s/eneten/tia, et molestissime~~ moleste fieri (: sicut debes:) communia nostrae gentis damna atque dedecora: obsecro te ego (: pro amore communis honoris nostri et totius gentis:) ut non parcas labori, in laudabili hoc opere: Et ut

Expedit traduci Satiricos Germanorum libros.

I^o, Traducas in linguam nostram aliquos ex illis Satiricis libris, quos de nobis con=scripserunt Germani. Turpe enim est, ut quod certerae omnes Europae gentes de nobis dciunt (sive /s-quod falso ~~opinantur~~ et credunt) id nos soli ignoremus. Puto ego, si nostri homines scirent, quid qualiterque de nobis Germani iudicent, loquantur, et scribant; quod non tam facile permetterent se ab ipsis quolibet duci, sicut hactenus permiserunt.

2°. A te desidero, ut enarres veras rerum causas: In quo Germani merito nos reprehendant: sive quae et qualia sint nostra vitia et errores: et ex quibus causis procedant: et quomodo emendari possint.

Et scire causas: Cur Germani nos oderint: Quid ex odio; et Quid merito, reprehendant

3º, Ut enarres: In quo Germani /s-immerito et/ maligne nos reprehendunt, et calum=niantur, et odiose convitiantur: et ex quibus causis procedat ipsorum /s-“in nos odium ac”/ petulantia: et quomodo nos ab ipsa nobis cavere, et eam avitare /s-aut retundere/ possemus. Ista opera ego a te postulo: eo quod ipsemet ea perficere optarem, sed non possum: scis enim me publicis negotijs assidue ~~esse distractum~~. /s-distineri/. Tu vero et plus otij habes i et filosofus es i et cum /s-“ultra Danubium”/ inter alienigenas natus sis, ipsorum malignitatem melius cognitam habere /s-potes/: ac perinde tu ista omnia perficere ~~non solum potes, et debes.~~

Fil/osof/ia docet, recte de rebus iudicare.

Vucas/sinus/: Quod dixisti, cognitam mihi esse alienigenarum petulantiam; ~~verum dicis atque~~ utinam non adeo cognita mihi esset, sicuti est. Quod vero filosofus me appellas: gratis id ~~vidi~~ a te dictum /s-est/ ~~esse /s-mihi/ videtur~~. Quamvis enim ego fil/osof/iam/ discendi causa percurri, filosofum tamen dici non possum: quia sapi/enti/am nullam acquisivi. Bor/isses/. Aliquem /s-saltem/ qua=lemcunque fructum ex filosofia percepisti. Vuc/assinus/: /s-Id quidem non negabo./ Filosofiam varijs varie definiunt. Aliqui dixerunt: Fil/osof/ia est maximarum et ~~optimarum~~ excellentissimarum rerum scientia. Alij dixerunt: Fil/osof/ia est mortis meditatio. Alij aliter. Mihi autem illa s/enten/tia prae alijs placet, quae dicit: Filosofia est peritia recte iudicandi de rebus omnibus. Hoc est, filosofia non est ars ulla mirabilis, de rebus

/Внизу вставка: /s-Sicut/ Nullus profeta acceptus est in patria sua; ~~Hoc idem fere accidere solet filosofis~~: /s-ita est omnes pene filosofi ubique terrarum hominibus sunt odiosi/: eo quod veritatem occultam hominibus manifestare solent: Veritas enim parit odium. Itaque Alexander, /s-ille, qui prius avidissime filosofiam didicit, et maximos ex ea fructus cepit, primo/ Callistenem filosofum secum in bellis circumduxit, et in magno honore habuit: volens ab ipso, suas res gestas sapienter conscribi: verum /s-postea/ cum Callistenes tardaret eum facere Deum, iussit eum Alex/ande/r occidi. /s-Idem /s-“ex eadem causa”/ fecisset Aristoteli suo praeceptor, si vivus in Macedoniam revertisset. Uno verbo: Sicut

veritas ubique est odiosa; ita et philosophia, quae veritatem manifestat./

634

obscuris /s-ad efficiendum aliquod opus ~~visum~~ materiale/: sed est diligens quaedam /s-“artificiosa”/ et ordinata ~~causarum~~ /s-rerum/ consideratio, *utque* possit recte de rebus humanis iudicare. In hac igitur re ego philosophiae ~~plurimum~~ gratias ego: quod me docuit ~~ut~~ ~~cunq~~ue mediocriter, ~~ordinate~~ rerum humanarum causas ~~ordinare~~ discernere: ~~contemplari~~: et ex causis rectum de rebus iudicium facere: Et propterea me non decipiunt ~~serpentinae~~ /s-venenosae/ istae Germanorum /s-“contra nos fictae”/ calumniae; quae et alias ~~ubique~~ /s-omnes/ Europae gentes, et nostrorum hominum plurimos miserrime deceperunt. ~~Quod autem tu scire cupis causas istorum~~ ~~convitium~~ /s-Quod autem tu scire cupis causas istorum/ conviciorum: ~~Causas~~, cur Germani nos diabolico odio prosequantur, /s-et conviciuntur: causae nimirum sunt hae:/

Causae, cur Ger/ma/ni oderunt nos.

1°, quia Germani sunt haere=tici; apud nos autem permanet sancta Iesu Christi ~~et~~ orthodoxa fides; et praecepta apostolica de ieiunijs, de vigilijs precibusque nocturnis, de vita monastica ~~atque~~ celibe, et de alijs pijs rebus, quas Germani hostilissime oderunt. 2°, quia Germani partem nostrae gentis, nempe Cehos, Lehos, et Croatos, sub suam pot/esta/tem suis frau=dibus redegerunt: et ita redactos instar iumentorum /s-estimant/ ~~vexant~~, et quasi mulos equitant. ~~Russiaeum autem hoc regnum~~ /s-Inhiant autem etiam Russiaco huic regno: sed/ nondum potuerunt in ~~tale~~ ~~perfecta~~ /s-tam miseram/ servi=tutem /s-illud/ redigere: et idcirco *ringuntur* cordibus, atque irascuntur nobis. 3°, quia Germani toti sunt in ~~vol~~ luxu/rijs/ et voluptatibus immersi: ~~dormiunt usque ad meridiem~~: nequeunt bibere neque manducare absque sacharo et aromatibus: /s-etc:/ #

Nos autem simpliciore et moderato victu contenti sumus: iuxta patrum sanctorum, et omnium filosoforum concepta et consilia. Item quia ipsi regibus#

suis nullam praestant ob/edient/iam, sed vivunt in summa dissolutione politiae. /s-Agit unusquisque quod vult et quis fortior

est, is est melior/ Sicut Deo et ecclesiae in praeceptis spiritualibus; ita regibus suis in politica disciplina rebellarunt. ~~omnemque obedientiam excusserunt.~~ Apud nos autem omniam ista /s-non ita per/ ~~contrario Germanos et debite~~ /s-vim et tumultum aguntur; sed legitimo debitoque/ modo procedunt: /s-s/ecundu/m leges divinas et humanas./ Idcirco igitur, cum Germani in tot tantisque rebus nobis /s-dissimiles et/ contrarij sint /s-velut ignis aquae/: non est mirum, quod de nobis tam pessime loquantur. Quia autem Germani sunt garrulissimi: et quotidie non cessant novos libros procudere: hinc ~~et ut ex librorum divenditione possint~~ ~~s-semper aliquam/ pecuniam /s-corradere,/ acquirere,~~ de nobis inter alias res de nobis etiam assidue novos ~~maledicentiae~~ libros componunt. Et quia ipsi sunt nobis vicini, et nobiscum commercia tractant; ceterae autem Europae gentes, Galli, Itali, et Hispani, non *habent* nobiscum commercia: idcirco isti legunt Germanorum libros (3) /s-con/scriptos (1) de (2) nobis, (4) et (6) ipsis ~~credunt~~ (5) coguntur credere: quia ipsiment veritatem (3) exploratam (1) non (2) habent. Haec est igitur causa turpissimae istius ~~et (2) nostrae (1) urbi~~ infamiae: ~~eur~~ /s-quam nobis conflarunt Germani: quia scilicet ceterae gentes, Germanorum calumnijs deceptae, pessi=me turpissimeque de nobis sentiant. ~~Et hoc sit unum intolerabile malum.~~ Praesertim exempli gratia omnes Europaei, et ex nostratibus hominibus non pauci, false exisitimant nostram Russiacam gentem (2) ignavissimam (1) omnium, ac bello prorsus inutilem esse. Hoc est unum intolerabile malum: ex quo ingentia nobis dedecora et damna ~~nascuntur~~ procedunt. Quod autem istud sit faedum mendacium; ~~ostendam tibi~~ demonstrabo tibi, Borisse, ~~...evidenter~~ alio tempore: si quando de causis Victoriarum et Cladium colloquemur. Ostendam enim evidenter nationem nostram nulli in (2) generositate (1) bellica esse s/ecunda/m.

635 (345)

Germani nos nobismet ipsis odiosos et infames reddiderunt. Alterum nostrum ~~praevisissimum ac morbo~~ /s-ex Germanis malum est: Quod Germani isti qui apud nos habitant, quosque (: ut /s-ego/ existimo:) nemo alius nisi (2) demon ~~pre~~ /s-(1) maledictus/ tam frequentes per nostram Russiam seminavit; †

† non solum ceteris gentibus, sed etiam /s-plurimis ex/ nobismet ipsis, nos infames et odiosos effecerunt.

Nunquam enim cessant /s-coram nobis/ praedicare, laudibusque immen=sis celebrare /s-“suos mores, sive”/ suas Epicureas voluptates: saltationes, ~~erapulas, musicas,~~ /s-popinas, tabacos/, ludos, iocos, pompas, /s-“duella, rixas, homicidia,/ ~~et vanas~~ /s-et omnimodas vanitates: et /s-omnem/ dissolutissimam /s-“ac perditam” suam vivendi licentiam, per quam Deo regibusque suis penitus rebellarunt, omnemque obedientiam excusserunt. ~~E contrario vera~~ /s-Simul etiam/ tam ipsi Germani, quam /s-Germanisti sive subditi/ ~~mancia Germanorum ipsorum Lehi,~~ /s-~~alij quibus~~ Germanistae sive alij ~~etiam~~ Germanorum moribus suis imbuti populi/ nunquam cessant ~~caninis latratibus~~ omnem nostrum ~~laudabilissimum~~ tum ecclesiastici tum politici regiminis modum /s-“quasi canes rabiosi”/ allatrare. Politiam, leges, mores, et omnes (3) nostrum (1) vivendi (2) modum, clamant et praedicant nihil esse aliud, quam faedam, impiam, abominabilem barbariem, tyranniam, et bestialitatem, De nobis autem omnibus absolute pronuntiant, ~~quod~~ atque dicunt: Quod nos omnes Russi, ne-mine prorsus excepto, simus ex avaritia, lascivia, latrocinijs, furtis, mendacijs, omnibusque vitijs compositi. Deinde vero /s-(quasi memoria lapsi essent) faciunt hanc ridiculam exceptionem et distinctionem: Ser/enissi/mus /s-inquunt/ Imperator est /s-~~honestus~~/ bonus dominus; ceteri autem omnes Russi a minimo usque ad maximum sunt /s-“barbari”/, wori, nebulones, mendaces, deceptores, /s-skotinski da otczaiani/ et nequissimi homines: ignavissimi milites, ac bello prorsus inutiles. Per ista autem canina, ~~convitia~~ toties repetita totiesque inculcata convitia, hostes isti nostri hoc ~~grave et mortale~~ /s-extremum et intolerabile/ malum nobis effecerunt: Quod ~~multi et~~ permulti ex nostris hominibus seducti sunt ab ipsis: et tacite consentiunt ipsorum Dissolutioni, Luxu=rijs, et vitae voluptuosae: et optant ipsorum Anarchiam. Et quod omnium malorum ex=tremum mihi esse videtur: ~~Isti~~ /s-Tales/ miseri ~~decepti /s-infatuati/~~ homines ipsimet se/s-met/ipsos vituperant, conviti=antur et maledicunt. Putant, omnes Germanos et Germanistas esse homines veracissimos, fide, humanitate, et omni virtute ~~atque humanitate~~ plenos: se autem ipsos putant esse

/s-de semetipsis autem putant, sese omnes esse latrones, fures, mendacissimi=mos nequissimosque homines: /s-“Item se esse ignominiosos, et ad militiam ineptissimos omnium mortalium”/. Itaque proverbia, quae Germani /s-in/ nostrum dedecus excogita=runt et Praedicant, nostri homines assumpserunt, et repetunt ea saepe, atque dicunt ad alienignas: /s-Amice,/ Ego tibi do consilium, noli credere homini Russo.] ~~Aut cum~~ Et quando volunt dicere, Iste /s-homo/ est fur et deceptor: dicunt, Iste est Russus, cave tibi ab ipso.] *Et saepe audies hoc absurdum verbum: cum quis mortalium vult coarguere aliquem Germanum aut Lituanum: /s-de fede non servata:/ Čto uže i u Panow, ili u Nemcew, nit prawdi.] Quasi miraculum esset, si Germanus aut Lituanus fidem falleret.*

O cecitatem, in quam nos induxerunt Germani. Ego vero ~~optime~~ /s-recte/ scio: quod nulla (5) scelera (1) sint (2) tanta (3) tamque (4) turpia apud nos, quibus equalia, aut et triplo maiora, non reperiuntur apud istos nostros ~~reprehensores~~ momos et satiros.

636.

Iste autem tam fedus error /s-“et dementia nostrorum hominum, quo semetipsos vituperant, accedit ipsos”/ ~~accedit nostris hominibus ipsis/~~ propter simplicitatem et ignorantiam: ~~ipsorum~~ quia ignorant rationes politiae et legumstrarum: et non perspiciunt turpitudinem atque impietatem Germanicae anarchiae, et variarum politicarum heres/i/um. Non enim possunt omnes excogitare legum et politicarum causas atque effectus: ~~et non est possibile cuiquam sin praesidijs gloriae~~ /s-neque possunt/ de his /s-tantis/ rebus recte iudicare; nisi quis /s-vel/ a natura habeat valde perspicax iudicium: ~~quod raris datum est~~ vel f/iloso/fiae praeceptis fuerit eruditus.

Bor/isses/. Tu vero Vucassine, quomodo sentis, et quid iudicas de omni politia, de legibus, et de moribus nostris?

~~Russiacum et omne Monarchicum~~ regimen omnium optimum. Vucassinus: Gravem mihi quaestionem proposuisti: quae non potest paucis verbis explicari. Dicam tamen aliquid breviter ~~quantum ad rem praesentem sufficere opinor~~ /s-nun dici expedire /s-ut tibi morem geram/. Ego o amice tardum a natura sortitus sum

ingenium: et nullo modo per me ipsum valeo de tantis rebus iudicare. F/iloso/fiae tamen (:quod saepius dixi:) ago gratias: quod ipsa suis praeceptis meam obtusitatem exacuit, et impotentiam adiuvit, ut possem (4) veritatem (5) discernere (1) in (2) his (3) rebus, et non deciperer a tam multis, tanquam ~~validis~~ /s-frequentibus/ Germanorum ~~ac tibi fraudibus et artibus~~ fallacijs.

Verum ad id quod quaerebas, sic tibi respondeo. Sicut contra sp/iritu/ale ecclesiae regimen, sive contra ~~sanctam~~ /s-orthodoxam/ et salutiferam Iesu Christi fidem, et ~~dicta praecepta~~, demon exserit omnes suas vires, et semper ~~eam~~ /s-ecclesiam Christi/ oppugnat (2) heresibus (1) spiritualibus; ita contraulare seu politicum regimen Monarchicum similiter exserit omnes vires, et conat illud des=truere varijs heresibus /s-sive erroribus/ politicis. Est quippe Monarchicum regimen inter omnia

politica regimina optimum: /s-et/ divinae legi, et praeceptis philosophiae, maxime conforme: Et in ipso maxime viget iustitia, omnisque bona disciplina politica. Demon /s-Sicut facile tibi rationibus demonstrare possem, nisi sermonem abbreviare deberem/ autem quia est hostis omnium bonarum rerum, idcirco maxime insidiatur Monarchico regimini, /s-“(tanquam bono et omnium optimo)” et conatur illud destruere, atque in /s-Germanicam/ Anarchiam, Dissolutionem, et Confusionem ~~transfer~~ transmutare. Ego cum adhuc procul a Russua trans Danubium habitarem, cognovi hoc Russiacum vestrum regimen esse ~~perfecte~~ Monarchicum: ideoque quotiescunque mihi sermo incidit cum aliquibus, qui forte Res Russiacas vituperabant, aut minus recte explicabant; semper ego (: testem advoco conscientiam:) contra tales disutabam, et honorem ac reputationem ~~huius~~ Russiaci regni et populi quantum potui defendebam. Et profecto nec mediam partem ~~earum~~ /s-earum/ rerum / --- /s-in vestra politia/ cognitam tunc habui, quas iam nunc ipsemet prospexi et ~~cognovi~~. Idcirco dicam tibi ~~adhuc~~ unam veritatem. ~~quam an ihi sic crediturus, nescies.~~

637. (346)

Ego ~~enim~~ /s-nempe/, Borisse, quo diutius in /s-~~nostra~~/ Russia habito, et quo plura de /s-rebus/ vestris ~~politia~~ cognosco; eo magis

semper admiror et obstupesco, pulchritudinem, bonitatem, et perfectionem huius vestri /s-praeclari/ regiminis, et iconomie et ~~politiae~~. In veritate enim comperio: Quod ea praecepta optimi regiminis, quae patres sancti, et quae Aristoteles alijque philosophi ~~vix mente~~ sapientissime excogitare/s-unt/ et libris consignare ~~potuerunt/s-unt/~~; quaeque vix per par=vas particulas alicubi, omnia autem et serio in nulla ~~urbe neque~~ gente observantur; ~~=ta fuerunt~~; ea ~~hic prope modum omnia hic plurima~~ quod talia inquam praecepta, hic apud vos pleraque, praecipua et optima satis serio et accurate observantur /s-magis quam uspiam alibi in Europa/. Ideoque quod Cicero de suis Romanis scriptum reliquit, ubi ait: /s-Meum iudicium/ Ego semper /s-fuit/ iudicavi, nostros homines omnia aut sapientius invenisse quam Graeci; aut accepta ab illis fecisse meliora] ~~idem~~ /s-id/ ego de hac Russiaca politia, resp/ect/u potitiae Graecorum Cesarum ~~eum veritate~~ dicere soleo~~†~~ ~~†~~ nempe omnia hic melius esse ordinata, quam olim apud Graecos erant.

Illud quoque ~~Et~~ /s-id/ quod sanctus Ciprianus martir etc¹⁰⁰. ~~Ideoque~~

id quod sanctus Ciprianus martir dicebat de Christianis ad gentilium philosophos: Nos inquit rebus, non verbis philosophi sumus: nos patientiam, laborum tolerantiam, modestiam, /s-et/ temperantia, non libris aut verbis praedicamus, sed operibus exhibemus; hoc ego /s-equidem/ possum de nobis dicere: Russi inquam non verbis sed rebus sunt philosophi. Quod enim gentilium philosophi multis verbis praecipiebant, et nunquam observabant; hoc Russi sine ~~libe~~ doctrina, ~~=ria~~ et sine fil/oso/fia, operibus ipsis praestiterunt. Et quod ~~de~~ in sacris literis de Salomonis curia, et/ s-de/ officiorum dispositione, quasi mirabilia narran/s-n/tur, illa ~~de~~ /s-omnia/ hic multo maiora, et /s-optime/ ~~nihil minus ordinate~~ dis=posita, habentur. Russiaca igitur haec et monar=chica politia est /s-profecto pulcherrima, et/ omnium optima: et idcirco tentatur varie a demone, et a Germa=nisitis: qui in omnibus suis

¹⁰⁰ Этот повтор, возможно, сделан для удобства переписчика (пояснение, куда вставить), которым мог быть впоследствии и сам Крижанич.

sermonibus praedicant effrenem licentiam, et Dissolutionem omnis bonae disciplinae. Sanctissimum et divino regimini simillimum Monarchiae regimen appellant odioso Tiranniae et ~~Servitutis~~ nomine: suam autem ferinam et ~~diabolicam~~ Licentiam appellant grato nomine Libertatis: /s-in qua vivunt nulla lege odstricti, sicut ursi et lupi/.

Regimini Solipsico simile hoc regimen: sed hoc non scribendum.
Ego vero solidis rationibus probare possem maiorem hic esse libertatem, quam apud ipsos. Sed /s-de/ hoc alias.

/s-Ipsi/ (2) Rationem (1) autem suorum sermonum nullam adferunt; sed ~~tantam~~ /s-solum/ Admirationem et Vituperationem nostrorum legum et morum /s-inculcant/. Et per hoc in veritate nihil probant: fallacijs tamen multos homines seducunt, sicut praediximus. Germani enim primo totam Europam (: hoc est Gallos, Italos, et Hispanos /s-et Polonos:/) ~~reformatum, et infecerunt~~ (suis) vestibis, moribus, et legibus: /s-transformarunt in suas vestes, mores et leges:/ post hoc vero ~~eam~~ /s-eos/ et heresibus infecerunt. Utinam vobis Russis /s-vobis/ /s-non/ idem accidat: /s-et profecto accidet,/ nisi mature Germanorum pessimis conatibus ~~resistatis~~ /s-occurratis/.

Xenöetia summum malum

Nihil /s-certe/ potest perniciosius accidere alicui genti et regno, quam cum homines habentes bonam politiam, incipiunt fastidire suos bonos Mores, /s-sive/ leges, et insituta, et linguam; et conantur assumere alienos ~~malos~~ /s-corruptos/ Mores, et tranformare se in aliam gentem. Quando talis muta/ti/o in aliqua gente fit: tunc semper ~~profecto~~ aut regni muta/ti/o sequitur; et qui erant domini, fiunt servi: aut quodcunque gravissimum malum toti genti contingit.

638

Sed Deus avertat a nobis malum omen: et det omnibus gratiam suam, ut possimus resistere demoni, et operarijs eius. Pro conclusione sermonis addo: Quod hoc Russiacum regimen ita bene est institutum, ut ego putem nullum ~~unquam~~ regimen in mundo fuisse melius constitutum: ideoque aptum est hoc regnum ad gerendas quascunque maximas res, quales gesserunt olim

Romani, et ultimo /s-Scitae, sive/ Turci ac Tartari. Considero etiam, quomodo Deus unam gentem deprimit, alteram extollit: ~~unum regnum destruit~~ et regna mundi cum tempore alia destruit, alia instituit. ~~U~~ Ab Romanis translatus est regnum ad Graecos: Graecorum regnum destructum est a Germanis /s-~~ee~~ “a Saracenis”/ et a ~~Scitis~~ Turcis: Germanorum regnum in seipso confusum ac Dissolutum est: Scitarum regnum adhuc permanet potens.

*Russiacum regnum Ultimum in orbe, vide=tur a Deo ad
~~maio~~rem /s-altiorem/ gloriam praedestinatum.*

Postremum in mundo excitavit Deus hoc Russiacum regnum: et fecit per illud ~~aliquo~~ initium ad debilitandum regnum Sciticum: quando dedit capi Cazanum, Astrahanum, et Sibiriam. ~~Potuisset autem~~ Et quis scit an non Dominus Deus etiam ad maiora opera hoc regnum excitaverit /s-“et preordinaverit”/ et /s-quod/ tal optimis legibus institui voluit? Ego sane puto iam pridem po=tuisse fieri; ut Lituania, Polonia, et omnes Minor Russia fuisset sub ditione ser/enissi/morum regum Russia: et latrones Tauricani potuissent perfecte perdomari: et ~~extirpari~~: nisi haberet hoc regnum quaedam gravia impedimenta, quae ei obstant, ut hactenus non potuerit assequi illas glorias, quas ego puto a Deo illi esse ~~decretas~~ /s-destinatas/. Nihil enim in rebus humanis est unde=quaque ~~perfectum~~ /s-beatum/: et sicut hoc regnum habet optimam laudabilissimamque poli=tiam; ita habet etiam unum alterumque ~~defectum~~, ~~qui~~ /s-impedimentum, qua/ ipsum /s-hactenus/ tenent ligatum, ne culmen gloriae suae assequatur.

Russiacum regnum tentatur Convitijs, et Vana gloria. Bor/isses/: Ediscere quaeso nobis quaenam sint ista impedimenta. Vucas/sinus/: Non est modo tempus ~~de~~ de istis loquendi: dabitur fortasse alias occasio. Nunc ~~o~~ propero ad comlendum hunc ~~totam~~ /s-inceptam/ sermonem, de Tentationibus Germanistarum: nequis fortasse ~~meque~~ me quoque in eundem ~~Germanistarum~~ et Tentatorum numerum referat, ex eo, quod modo /s-col/laudavi Russiacam politiam; dicatque, me id per adulationem fecisse. Scire enim debetis, quod hostes nostri duplici modo nos tentant, et in *praecipitium* conantur inducere. Ex una parte oppugnant nos Convitijs, Vituperijs, Calumnijs; ex altera parte Adula=

639 (344)

tionem, ~~assenta/ti/one~~ palpatione, et Vanagloria. Quippe inventi sunt tales aliqui nugatores, qui confinxerunt, et in annalibus Cehi/s-a/cis primo deinde vero etiam in Russiacis scripserunt, Quod Alexander /s-magnus/ maioribus nostris Scla=vinis ~~terras nro~~ terras ipsorum proprias donavit, /s-“iure perpetuo possidendas:”/ in quas Alexander nullum unquam ius habebat. /s-Qua in re volentes gentem laudare, imprudenter turpiterque *eam vituperarunt. Quae enim Nonne enim turpe nostris fuisset, ab Alexandro in donum accipere terram propriam et avitam possessionem: quam Alexander nec vidit unquam, nec ullum in ea dominium habuit?/*

Alij adulatores confinxerunt genus magni Wladimiri provenire ab Augusto Cesare, et a quibusdam Germanis: cum tamen genus Augusti adhuc in Nerone Cesare, qui sanctos apostolos Petrum et Paulum occidit, /s-prorsus/ extinctum sit, et nunquam postea in nulla mundo parte auditus fuerit. /s-Et isti pariter volentes laudare vituperarunt.### Non enim laus sed vituperium est genti, non posse ex se habere sibi regem, sed peregrinum hominem ad regnum suscipere.

Alij quidam adulatores attulerunt quandam /s-apocrifam/ profetiam, in qua praedicitur, quod gens Rufa, et ut ipsi interpretantur, gens Russiaca, omnes Turcos perfecte exstirpabit. Alius quidam adulator, legatus Litanorum, ~~hic Cazimitus Patz~~ /s-(: sicut intellexi:)/, ut maiora dona referret, nostro serenissimo imperatori adulatus est, appellando eum Cesar: ꝑ existimans homo insulsus ~~hom~~ hoc voca=bulum Cesar plus aliquid s/ignifi/care, quam Car. ~~et per hoc cum inconsulte vellet honorem augere, diminuere eum.~~ /s-Et iste *similiter*, cupiens adulari et laudare, dedecorabat./ ~~Ser/enissimus~~ Lingua enim Russiaca non habet hoc vocabulum Cesar, sed Car. Ac proinde si Cesar esset plus quam Car: solus Patz, et nemo alius, dedisset ser/enissi/mo nostro imperatori debitum honoris titulum. Sed de hoc alias. Postremo intra hoc proxime elapsos tres annos, repertus fuit quidam Germanus in Sibiria, qui cum ~~esset~~ /s-redijsset/¹⁰¹ cum nostris

¹⁰¹ Исправлено и вписано другими чернилами.

legatis ~~de~~ /s-ex/ Cataio, praedicabat se ibi vidisse alium Germanum, /s-(magum utique et demonis instrumentum),/ qui profetabat ser/enissi/mo nostri imperatori, quod esset occupaturus regnum Cataicum. Alij etiam Germani promo=vebant eamdem ~~vanissimam~~ va=nitatem. Quidam tribunus ~~venit~~ de Mosqua /s-venit in Sibiriam:/, ~~qui nunc Tomseij residet: et iste~~ /s-et/ cum multo fastu gloriabatur se velle Cataium bello aggredi. Alius enim Germanus /s-tribunus/ ei invidebat, ac dicebat: Non est istud eius consilium, sed ego primus Mosquae proposui tale consilium, de Cataio aggrediendo. Istas et alias huiusmodi vanitates praedicant adulatores; quibus non debemus aures praebere: quia tales vanae gloriae non augent, sed valde diminuunt veram gloriam: *et in maxima damna gentem in=ducunt.*

Atque hoc modo explicavi ~~nobis~~ /s-tibi/, quantum potui, quomodo Germani et Ger-manistae tentant atque oppugnant nos, tum per Convitia, tum per Adulationes

640

et vanas glorias: et exposui causas, quare ipsi tam implacabili odio nos prosequantur. Residuum ad duas quaestiones esset ~~dicere~~ explicare: Quibus modis nosmetipsi Sclavini omnes reputationem nostram laesimus, et in quibus rebus merito reprehensibiles sumus, et quomodo, et tales errores emendare possemus. Verum iam nox incumbit: nosque omnes audiendo, et ego loquendo lassati sumus: quamobrem tempus est, ~~ut domum quisque suam ad quietem nos recipiamus: tibi vero~~ /s-ut iam nos omnes tibi/ Borisse pro cena praebita gratias agamus, et domum quisque suam ad quietem nos recipiamus. Bor/isses/: Summas tibi nunc pro facto sermone ago gratias: ~~supplicoque~~ /s-oroque te/ ut alio tempore, quod reliquum est, edisseras. Vucas/sinus/: ~~Ita sum facturus,~~ /s-Faciam, ut iubes; Deo dante.

Hic ponatur Articulus de Reputatione, quid habetur fol: 619

/Далее латинский отрывок:/

Graeci iactant se Vano nomine Romanorum: appellando sese Romaeas: et Traciam suam, Romaniam. Germani itidem suam Germaniam appellant Sanctum imperium Romanum. Et postremo

Ieremias patriarcha Mosquam iussit esse tertiam Romam. Omnes isti solam nominis Vanitatem captant: cum tamen in rei veritate nulla sit similitudo, neque proportio ~~ad Roma~~ in omnibus istis, ad Romanum imperium.

Romanorum regno factum est Graecorum regnum
Protinus enim post ~~mortem~~ obitum Constantini, /s-dissolvi cepit, et paulatim/ dissolutum est regnum Romanorum: et ex ~~Graecorum~~ Romanorum regno, factum est Gaecorum regnum quod /s-parum aut/ nihil habuit simile cum illo magno Augusti et Constantini regno. ~~Germanorum vero~~ Germanorum vero et Russorum regna quid habent commune cum Romanorum regno? Neque gens, neque lingua est Romana, Romae nemo eos audit. Ditiones Romani imperij nullas sub se habent. Quomodo ergo ~~sunt Romana~~ ista regna possunt esse Romana? In hoc solum omnes tales isti populi sunt Romani, seu potius Misoromaei: quod summos sacerdotes Romanos semper maledixerunt, ~~deposuer~~ relegaverint, carceraverint, et varie persecuti sunt.

641 (348)

1664. sept. 19¹⁰²

Iziawlenie,

Ob Rîmskom Cârstwû;

i ob Monarhîyskoy iéresi

Izwescenie

Na razorênie Monar=hijskije iéresi písano sij/e/ dílo.
Rîmsko cârstwo, dlyaradi ~~swoée~~ (2) sili (3) i (4) slawi (1) prèwelikije, uczinîlo se iest w' sóblazen razním naródom; a naipáce nám Slowîncem wśím: sé iest , Rúsom/s-ianom/, Léhom, Czéhom, ~~Serbo~~ /Sêrblyanom/, Herwatóm, i Bolgárom. Dlya nye=gó bo uczinîlase iest /s-Monarhiyskaia iéres, i/ cercôwniy Razdór: i dlya ~~sego w' naszym naródu~~ /s-razdóra w'/ neizgowôrno /s-u nás/ Korwi ~~prolijanie~~ /s-prolîtie/. Dlya negó /s-powstala iest ná switu Monarhiyskaia iérés: i po sèy/ Kralyewskoe We=lícztstwo nášzego naróda iest postâwlyeno na ~~pozór, i na~~

¹⁰² В овале.

~~smih /s-poruganie ru...enie~~ rugotu inim naródom: i czynítse nászim Kralým merzká ~~naruganie~~: /s-nécžest: i gínet naródnaja ~~noie/s-no/ nasza-cžest~~ poczténie, i precínba. Dlya nyegó uczinila se iest pakóst Rúskomú ~~gospodárstvu, /s-gospodar-cârstvu, /s-Kralyéstvu,~~ dá óno doseli níst móгло dostupít onije sláwi, /s-i síli, kóiu mî dostóino wéruiem, nyemú/ ~~koiu-mi-neruszimo-weru-/i-nasiliju/~~ ot Boga bit otlúczenu. /s-nominyenu./ ~~Sije wsé kako-se rozumíjét, w' poslidku búdet iziawlenò.~~

Protože ~~na-uznánie~~ i na razorénie takówh soblaznêy, mî hócem izpo=czitát. I^e Proróczestczstwa uczinyená ob Rîmskom cârstvu. 2e; ~~Ístinno~~ Risníwo ~~tolmaczenie~~ /s-izkladánie/ proróczestczstwom. 3e. Krîwo ~~tolmaczenie, prelesti, soblazni, i iéresi,~~ 4e; /s-izkladánie, ilti Monarhîsuiu iéres: Srámoti i-/s-da/ sceti, kóe sut nám iz tîh soblaznêy uczinyení. 5e; ~~Razsúdok i Proizíawlenie~~ /s-4e Iziawlénie ob ímeneh Krály, Cár, Cesár; Kešar: i ob znakovínah Rîmskogo cârstwa; ob Orlú Troigláwom: ~~i-ostálnoie~~ ob ínih símo pristoiačîh wecêh.

Razdil I

Proróczstwa ob Rîmskom Cârstvu.

I. ~~Lik iz Zeliza da iz Glini stworen i-ostálnoe.~~
Daniyíl ~~pro~~ iest pro/ro?/kowàl ob czetírih /s-„zemníh”/ kralyéstweh: ob Asîrskom, Pêrskom, Gréckom, i Rîmskom: a pêto ~~ob~~ i naipácze ob Hristówowom Cirkôwnom, i ob Nebêsnom k/ralyes/twu. Wiženie I^e, /s-„w glawe 2”/ Asîrskiy krály biásze wo snu wídil Lîk człowíczyi: kóego gláwá biaše iz Zláta: pèrsi iz Srebrá: torbúh iz Midi: góleni iz Želíza: nógi i pèrsti iz Želiza /s-že/, da iz Glíni: I otorwàl sé iest Kàmen ot gorí bez rúk: i udáril Lîk w' nógi, i stèrl ie. Togdá skru=szilo se iest wsè (: želizo, glína, mîd, srebrò, i zláto:) i obratilo se w' pépel,

642

kýy bí otnesén ot wítra: i místo ~~yim~~ mu se níst ~~siskálo~~. /s-nászlo./ A Kàmen kýy biásze razbil lîk, uczinil se iést welikoiu goróiu, i napólnil wsú zémlyu.]

~~Tolmaczenie~~. /s-Izklad./ Daniyíl goworít ko kralýú Asîrskomú. Tî iesi krály kralým: i Bóg nebêskiy ti iest dâl kralyéstwo: tî iesi Zlátnaia gláwa. Posle tèbe wozstánet kralyéstwo íno, mênysze ót

tebe: a trêtie kralyéstwo búdet zapowidàlo wséy zemlyè: a cztewêrtoe kralyéstwo hòcet stèrt i skruszít sija wsá. A czto czást nòg iest bila iz želíza, czást iz glíni: kralyéstwo óno búdet Razdilyenó: czastiû Krípko, a-czastiû Skrûszeno. Smiszát se hótet korwiû czlowíek*o*iu/s-czieiu/: dáliho Neprihut ~~ilti~~ Nezgodêste /s=Nezlipête se/ mež sòboiu: iakože želízo nemózet ~~prilýnit kó~~ se zlipít so glinóiu. A wo dnîh pak onîh krályestow wozbudít hòcet Bòg kralyéstwo: kóe se wò wiki nerazorít. Sijè hòcet zatért wsá sija tá kralyéstwa: a óno hòcet stoiát wó wiki.]

2. *Czetiri Zwiri.*
Wízenie 2e, w' gláwe 7. Daniyíl iest wo snu wîdil cztetí Zwîri, i k' nyím pris=podôbil sija kralyéstwa: Asîrskoe k' lewíce: Pêrskoe k' medwídu: Grèckoe k' pârdû czteweroglâwomu: Rîmskoe kó zwiru bezímen=nomu, desetorógomu. I welît: Zwîr cztewertý búdet cztewêrtoe kralyéstwo: kòe búdet wéce ot wsîh kralyéstow; i ~~požrit~~ /s-óno/ hòcet wsú zémlyu požrit, potláczit, i krûszit.]/
/Ha поле: # Sije prenesi na list 644: k' czislu 8./

3. *Antihrist budet w' Rimskih ruběžeh:*
~~Iesée támo že~~ (: w' glawe 7:) ~~lieže~~ /s-práwit: Antihrist ímaet powstát w' ruběžeh sego Rîm=skogo cârstwa: i zwoiewát trî kralý: /s-i soblaznít siego žitelyi i/, w' tîhže ruběžeh délat wsíje swoie prélesti, i konêcznuu pogíbel.

4. *Orél Troiglâwø=hòcet zló propàst.*]
Iézdra w' knígah 4 (3), w' glawe 11, píszet Wízenie. Orél gredísze íz moria, i imásze dwanádeste kríl, i trî glâwi. A Lèw priszed íz lisa, rékel iest /s-“k nyému”/
Nisíli tí, kîy iesi ostàl ot cztéirih zwirôw, kóyih biásze Bòg ucziníl kralyewat nà switu: i dabi po nyih príszel konec wrímenom. I tí iesi prebiwàl na zemlye s' prélestiu: sudíl iesi zémlyu né po ~~ístine~~ práwde: stužàl iesi krôtkih: izobizàl mirúiuçih: i razoriál zîdi oním koyi te ~~neobrazàhu~~ /s-neizobizàhu/. Prišzlo iest narugânie twoié, i woznesênie twoié pred wîsznyego. Protó že zgibni tí Órle: i kríla twoiá ~~strasznàia~~ /s-groznàia/: i glâwi twoyi zlóbnije: i wsé tîlo twoie sùetnoe.]/ ~~Polmaczit~~ /s-Izkladàet/ àngel, i rècit:

A czto iesi wídl trî glâwi, tò znamenúiet: Iézé w' posłídnjih wrí=meneh wozbudít Bôg trí kralyéstwa: i oní hótet gospodowàt nad zemlyéiu s' trûdom mnógim, pácze wsíh kóyi ut bìli pred nyími. Zâto oní se zowût glâwi orlówi: oní bo hótet ponowít neczéstia iego.] Kázetse ieze zdès proròk goworít ob naródeh newêrnih, i proganyáiučih íme Hristôwo, --- kóyi žiwût w' Rîmskih rubéžeh: sè iest, ob Muhamétowceh, ob Lûtorowceh, i /s-ob/ Kalwínceh. Goworítze i ob Cáreh Gréckih i Niméckih: kóyi sut različnimi naczínmi izobizáli Hristówu cîrkow.

5. *Babilôna hûlnica iskaet hócet zló propàst.*
Iwán apóstol w' glawé 17 obiàwlénia, píszet: Wídl iesem Zenú sidecú ná zwiru ímaiučem sédem glâw, i dèset rogów. A žena se zwàsze Babilôna Wêlikaia; hûlnica, i blûdnica wsegò mîra: pijána òt korwi swêtcew i mûczenikow Isúsowih. I ângel iest rékel: Zená sîja iest wêlikij grâd, kîy deržît kralyéstwo nad krâly= mi ~~zemskimi~~ /s-zminîmi.] (2) (Síce goworít apóstol ob Rîmu stârom pogânskom; i zowét go Babilónom. Iako bo drêwi Babilónski kralyî mûczahu i razaryiâhu Zidôwskij naród: táko pósle Rîmski cári iesut pro=ganyáli íme Hristówo s' trîsta lît, i proliwáli kôrwo s/we/tih mûcz/eni/kow.)

(1) (A w' glawe 18 /s-i-w' 18,/ píszet: Opàde, opàde Babilôna ona wêlikaia: ~~kaia iest winom gnyîwa ibluda sego poyila wsije naródi...~~ /s- abo ot wîna gnyîwa bludností ieié iésut pîli wsí naródi. Ole, ole, grâdu wêlikomu Babilónu: abo priszel iest czàs i sûd twôy.])

6. *Naródi hótet otstupít, ot ~~budet~~ Otstûplyenie ot Rîmskogo cârstwa.*

Páwel apóstol k' Solúnjanom w' lîstu 2, /s-w'/ glâwe 2, píszet: Ieze nîmaet prît Dêny Gospôdeny, ascze pérwlye neprîdet Otsûplyenie, libo Izmí=na.] A sîju Izminu swêti otcí ~~tolmaçet,~~ /s-izkladáiuť/, na otstûpljenje naródow ot Rîmskogo cârstwa: i na razorênie onogò.

7. *Spodobi merzkije i posłídnjee kaž=nyênie togo C/ars/twa. Cârstwo Rîmsko pris=podoblyeno k' lyûtim zwîrom,, i k' mêrzkím nakázam*

Ukázano iest dosèle: káko proróki tó ~~kralyéstwo~~ cârstwo prispodoblyaiut

/ Зачеркнуто: ko zwîrom dîwyim, ko zmíjem, i k nakázam dwoigláwim, Troi=gláwim, Sedmogláwim, Desetorógim, i Zelizozúbim: i k' mûžu Zelíznomu da Glínenomu: i g' Zené Hûlnice da Blûdnice/.

(# ko Ptîcam grábežnim, k' iadowítim Zmíjem, i ko ~~straszním~~ grozním Pozórem, k' lyûtim Zwirom, i g' dîwnim Nakázam, troigláwim, ~~sedme~~ dwoigláwim, sedmiglaáwim, desetoróg/law/im, i želizozúbim: i k' Mûžu želiznomu da glinenomu, i g' Zené hûlnice da blûdnice.

dlya togó: ieže wsí Múczitelyi i progônники ímena Hristówa, iesut žîli w' rubéžeh tego cârstwa: iako sut bîli naipérwlye sámí
644

Rimlyáni: a zatîm Gréki, Pêrsi, Saraczíni, Tûrki, ~~Krim~~ Tatári, Ag=liczani, i ini naródi. Iézdra obilnèe ob tom cârstwu gowo=rît; ali nícze go dobrà ~~nespomináet~~ nepráwit: tókmo spomináet iego Neprâwdi, obídi, nasîlie, múczitelystwo, neczistotú, hulú, i wsákije húdobi. A na koncú: ieže poslîdnyi tego cârstwa ~~te~~ wladátelyi i žítelyi, ímaiut obno=/s-wit, i/ sowerszît húdobu wsîh preminûwszih ~~múczitelyew~~ hûlnikow.

8. *Poslîdnye Kažnyênie tego cârstwa; kakówo bude Antih/ri/st, i iegó pogibel.*

A A poslîdnyee kažnyênie tomù cârstwu ímaet se uczinít czrez An=tihrista: ~~kîy ímaet soblaznit i zawest žítelyew iego.~~ /s-Danyil bo piszet (: w' g:7:) ieže Antih/ri/st, =gledi lista 642:/ Wóisko bo antíhristowo búdet iz támosznyich žítelyew, /s-sóbrano/, nesmetna wnožína: a na konèc pogíbnet wsé ono wóisko ot nebêsnogo ognjá: iako pîszet Iwán w' gla/we/: 20, i Iesekýjl w' gla/we/: 38, i 39.

/Зачеркнуто:

8. *Tâinost. Znakowina R/îms/ka súetna, bez síli.*

Danyíl welît: Czetwêrtoe kr/alyé/stwo búdet weče ot wsîh k/ralyé/stw. A Iézdra we=lît: Ieže po nyèm prîdet konec wrímenom. Otsébe iest wídomo: ieže nijedíno k/ralyé/stwo nîst bîlo i /s-“do skonczânia wikôw”/ nébudet Rîmskomu Rawnó w' síle i w' sláwe. Dlyatogò kralyi nîmaiut žadát súetnogo Rîmskogo Títula, ~~nî~~ /s-libo/ Zna=kowí: pokóle znadût, ieže /s-niotnyûd/ nemógut dobít rawníje síli nít sláwi. Nîmaiut prostirât swoih dûm

na takówije, podwígi, libo rati: iz koyih bi yih kralyéstwo ~~mogło~~ imáło ~~postat w'~~ szírokosti ili w' síle /w síle i sláwe, ilti w' prècenbe, Rîmskomu râwnó postât./

na lîst 649

9. ~~Onáze Zlokóbna, prókleta, neszâstia prinóseça.~~

Danyíl welît: Ieže Kámen otorwàn ot gorí (: sè iest Hristós:) iest razbil Lîk, ilti i razoríl (2) Rîmsko (1) cârstwo. Otsèbe stanowìto znàem; ieže tó cârstwo, dabi dosih dôb ~~desele~~ nébilo razwalyèno; morálobi /s-se/ wsáczeski iescé w' gredûcem wrí=menu ot Isûsa Hristá, i ot Bôžiego gnyíwa, razorít. Dáliho óno užè i dawnó iest razorenó: iako ~~hoczem skor w' skoru dokazât.~~ /s-smo wisze izkazáli. Czto pak Bôg iest razoríl, i wsegdá razorenó bít opowídal, togó czl/owe/k nîmaet hotét wozzidât. Grécko cârstwo, užiwáiuç Rîmskih znakowîn i ~~titulow~~ nápiskow, i hotèc pozidat propádszuiu /s-Rimskuiu/ sláwu; i sámó iest /s-pritóm/ propálo. Nímécko cârstwo pri tòmže podwígu iest ~~razorenó,~~ i w' pósmih swítu postálo ~~iako hocém niže dokazât,~~ /s i razorenó/. Protóž istina ~~se proiáwlyáiet:~~ /s-mî se werím:/

645 (350)

Ieže czlowík nesožîdžet /onogó,/ czto Bôg razariáet. I ieže nijedîno Kralyéstwo nébudet imáło ~~sezâstnih~~ /s-srícnih/ powódow, koekóli búdet užiwá=lo nescrícnih i zlokóbnych znakowîn, líbo titulow, togó ót Boga razo=rênogo i /s-ot prorokow/ prókletogo Rîmskogo cârstwa.

10. ~~Ob znakowíne, se iegó, sè iest ob Orlù, trîba iest razumít nà dwoie.~~

10. ~~Orél Troigláv u Iézdri, kogó /s-czto/ znâczit.~~

8 ~~Pêrwyj rázum: czto /s-nam/~~, Iézdra opisúet /s-tó/ cârstwo w' líku orlá pèrwlye troiglávowego, a óposle dwoiglávowego, i (2) 12 (3) kríl (1) imaiuçego, káia se wozdwîžut ~~dárom~~ /s-w' súe/ na kralyewânie. W tom líku razumètse wsá Rîm=skaia cârstwa: i pèrwoe prâwoe, i ostálnaia káia se neístinno Rîmskimi naziwáiuç. (2) Gláwa (1) srídnjaia iest bílo perwoe i prâwoe (2) cârstwo (1) Rîmskoe, ~~koe iest užè dawnó zglúbo.~~ Dwí pos=trânnije gláwi, iesut Grèki i Nîmcí: kóyi se súetno sláwet ~~ím~~ (2) iménom (1) Rîmskim. Kríla pak i pèrie podkrílnoe iesut Frá/s-n/ki, Hispáni, i íni nâródí,

kóyi se hwatáiuť zâto súetnoe– íme líbo za ~~znaku~~ /s-znamena/
Rîmskije/s-a./: /Далее зачеркнуто: Iakož onoméдне Áglinskiy
sílnik i Kralyomô=rec hotiâsze bit zwân Imperátorom, a né
Krályem: ~~bude~~ /s-licemîrski/ poni=záiuć sébe, i opowidáiuć se,
nebít góden Kralyéwskiego ímena. I lônyskogo¹⁰³ góda iesut izíszli
knyígi, w' kóyih Frânskiy krály priwlasçaet sébi títul Rîmskogo
cârstwa: / ~~Inôto sóblazen /s-iest/ welika-iest w' tom: iežé krály,~~
~~nnêt,~~ /s-i czaiût, pribiwát sébi czêst crez súetniy toy ~~títul~~
nadpisok.

~~Wtorij rázum:~~ /Далее зачеркнуто, но над всеми словами стоят
плюсы, т.е. они восстановлены: Orél /s-pak/ Dwoigláv iest
zmíszlyena, neístinna ptíca, ílti Nakáza, kóiee ná switi w' ptich
níst./

11. § Orél Dwoigláv Niméckiy czóo znâczit.
Rîmski prâwi, i ~~potóm~~ /s-poslije/ Grécki cári, wo swoyih scítêh i
horúgwah iesut za zna=kowínu pisáli orlá Ied/s-i/noglawogo, ptícu
ístinuu, i grábežnu: da bihu tím ~~oznanili swoiu sílu~~, proizíawíli
swôy silen i grablyíw naráw. Wsegdá bo smotrâhu ná plin, i na
grábež: ~~ískaže~~ iakož i zaczâlnik nyíhow Rómul iest bîl woiwóda
zbížalnnim râbom i síszsem. I dlya togò ob nyem báiuť, iako dabi
go Wolczíca (: zwîr grábežen:) bîla swoyím mlíkóm, otkormíla.
Kogda pak

646

Nîmcí nâsè powlikósze /s-súetno/ ime togo cârstwa; iâli sut bít
dwâ cária: iedín u Grékow, drúgiy u Nîmcew. Protóz udúmali sut
Nimcí Orlá Dwoiglávogo: dabihi imáli Znakowínu razlícžnu ot
cárow Gréckih: ; dabihi na znânie lyûdem pódali, Razdilyenó bít
cârstwo ná dwoie. Ino síce Orél Dwoigláv né Rîmska, nó
Nimécka iést znakowína: nè ptíca ístinna, nó zbáiana nakáza: né
síli nit krepósti, nó razdòru i slábosti lík: ~~ko kóemu proróctwo~~
~~welít, Zgíbni tí orle, i glâwi twoyi zlobnije, i wsé tílo twoe~~
~~súetnoe.~~

12. (2) Cârstwo (1) Rîmskoe/: užé razorenó do koncà.]

¹⁰³ Лонский, лоньский – прошлогодний. См.: Гістарычны слоўнік
беларускай мовы (1982–2017). Минск, 1998. Т. 17. С. 117.

✠ Si vera sunt verba profetarum: regnum Romanorum iam pridem destructum est perfecte: ita ut nulla eius pars amplius exstet. Proróki /s-bo/ goworêt: Ieže tó cârstwo búdet w' pêrwaia swoià wrímena Ze=lízno, a na koncú Glíneno: ~~perwlye~~ /s-ízperwa/ presílno, a ~~oposle~~ /s-poslije/ Razdi=lyenò, Skrûszeno, Nezgódno, i na mnógije kûsi Rázderto: i pred antíhristowim priszêstiem ímaetse razorít wsá ~~súetnaia~~ iego sláwa: sè iest /s-“zgínut hócet”/ sila i sláwa i ~~titul~~¹⁰⁴ /s-nâpiski wsih/ onih, koyi se /s-“búduť istinno libo”/ ~~neistinno~~ tím /s-Rîmskim/ imenom na=ziwáiu/s-li: a na konéc nesczétni iego žítelyi ímaiut z' antíhristom zgínut. To wsé (:oproc z antíhrista:) iest užé spólnyeno, i sowerszenò. Nâipêrwlye bo cârstwo iest úczalo horowát, ili w' némoć wpálo: kogda iest Konstantín prenèsel stolícu iz Rîmá w' Carígrad.

Stolíca iegó prenese na w' în nârod.]

Togdà bo iest neocútno werhòwnuii óblast ótnial ot swoiego Wlâskogo ílta Rîmskogo naróda, i /s-naprâsno/ prédal iu Grékom. i koyi ~~biâhu gospodâri, postasze rabi; i râbi uczi=nisze se gospodâri. /s-s' togó~~ Togdà Gréki iz rabòw postasze g/ospo/dâri; a Rimlyani uczinisz se râbi râbim swoyim./

Cârstwo /s-mež soboiu/ razderto.]

Potom togo razlyutíla se iest i ~~wèca~~ /s-ostreía/ postála némoć: kogda sut Konstantínowi sîni nâczali mež sóboiu woiewát: i poddâni naródi maloné wezdé ostupíli: a izwònski naródi ~~Herúli, Góti, Wandáli, Logobárdi, Teucrí, Fránki, nászi Slowînci /s-i Wugrí/, i ini,~~ napáli nâ to cârstwo, i zawladáli si w' nyém der=záwi, i postanowíli si kralyéstwa.

¥ na líst 647. Tó délo se iest wodílo z' dwísti godòw: /s-“po wrêmeni”/ ot Kostantína do razorênia grâda Rîmá, i ~~do~~ konêcznogo umêrtia líbo zginyenia togo cârstwa. Iulijân bo otstúpnik, Kostantínow sinowéc, iest zgínul w' gódu /s-Hristówom/ 367, i z nyím zgínulo Kostantínowo pléme. A Alaríh Gótin iest wziâl Rîm w' gódu 412: a Genzeríh Wandálin w' gódu 456: ~~W~~ a Totíla Gótin, w' gódu 548, wziâl i razoríl grâd: žídi gradskíye, i polàti, i wsákuii dîwnu krasotú razkopál: i opêt w

¹⁰⁴ Латинское «титулы» заменено на славянское нарпски.

gódu 551 ónze Totíla w' drúgiy krát wziâl grâd. Ob tóm dwíh sôt lít

647 (351)

wrímnu goworít Daniyíl, gde ~~wel~~ welít: ieže /s-cârstwo/ budet Glíneno, Razdilyenó, Skrûszeno, i Rázderto. (¥) /Далее зачеркнуто: Síce ~~b...~~ bîwszi Rîm grâd razorén: i wsijé iegó deržáwi ot razníh naródoŭ zawlâdani: sowerszenó se iest izpólnilo proróctwo, i zginulo to cârstwo, do konêcznogo koncâ. /

Afriku bo i Hispânskuiu zémlyu ~~bíahu~~ ~~wziáli~~ /s-iesut zawladali/ Góti i Wandáli: Rîm i Wlâskuiu zémlyu, Hèruli i Logobárdi: Galíyskuiu zémlyu Fránki: Àglinskuiu Cârì: Ilirskuiu nászi Slowînci: Panônnskuiu Wugrí: ~~a-Greckuiu~~ Pêrskuiu Pêrsi. A Gréckuiu zémlyu ~~Zidôwskuiu i Iègípetsuiu iesèc do níkoego mála wrímena~~ iesut deržáli, zawladáli ~~Gréki~~ Grécki cârì, né síloiu wziatú; no ~~po-ludósti~~ /s-po wólye/ samíh Rimlyân sébi predánu.

~~NB protož, posle razorénia Rîma, i /s-posle/ otnétia wsíh iegó deržaw, I /s-sice bîwszi (2) Rîm (1) grâd razorén: i wsijé iegó deržáwi ot razníh naródoŭ zawlâdani:~~

/на поле: sowerszenó se iest czístilo proróctwo, i zginulo to cârstwo do konêcz=nogo koncâ: ~~i-ottóle~~ i protóž/ nijidîno îno cârstwo nemóžetse po ístine zwât cârswó Rîmsko, óno Zelíznoe, Presílnoe i Prâwoe, ob kóem goworít Danyíl. I ~~elja-togó~~ /s-sice,/ Grécko i Nimécko cârstwo ~~kríwo~~ i neprávédno naziwâetse Rîmskim.

13.

Lítno czísló (2) cârstwu (1) R/îmsku/.

~~Iesèc prorók~~ Prorók bo goworít: Ieže to cârstwo táko ímaet zgínut, da mu ~~nebi~~ nit místa nit slída nébudet poznât: i tím ná razum daét, ieže ~~wsta~~ /s-i óno sámó/, i înaia cârstwa, káia se búdut R lóžno Rîmskimi oziwála, ímaiut i oná zló zgínut. I tó wsé uže se iest izpólnilo. A wodílo se iest tó razorêníe z' *dwsiti godow: poczêmszi ot ¥ gledí ná zad na lístow 646.*

Inoto Posle godá 300 /s-ot narožénia Hristówa, iest/ stolíca prenesená. Posle godów 500, Rîm razorén, i deržáwi wsí otneti. Pó gódu 800, /s-nom/ Nimczín ózwal se cárom. W' godu 1453, Turcín wziâl Carígrad. Posle godá 1500, ot Nîmcew otpála súetnoe Wenczânie. Isicé, 300 godów ~~lît~~ iest stoiálo cârstwo sílno

i slâwno u Rimlyân. 200 ~~lit~~¹⁰⁵ godôw cârstwo ráz=dereto i slábo u Grékow i Rimlyân: i ~~deséle~~ /s-doséle/ se razumi/s-et/ Daniýlowo pro=róctwo /s-“gde welít”/ Pomiszátse hótet korwiû czlowiekoiu /cieiu/, dáliho /s-neukrîpetse/ nezlipêtse mež sóboiu.

Zatîm 300 ~~lit~~ /s-godôw/ stoiálo ~~gole~~ lóžno! ime /s-Rîmsko/ u Grékow iedînih. Zatîm 650 ~~lit~~ ~~gole~~ ze /s-godôw ložnože/ ime u Grékow i u Nîmcew. Zatîm 100 ~~lit~~ ~~gole~~ ze /s-godôw ložnože/ ime u Nîmcew iedînih, dó smerti Karula Pêtego; /s-sey-bo iest bil posledni korúnyen cár, i posle nyegó posle koego nijedin car weče nîst ot pâpi ob/s-w/encân, i nijedîn nesmil prît w’ Rîm, nit wo wsû Wlâskuiu zémlyu.

14.

Nimécko cârstwo zgínulo

Ino síce ~~nikto nedru~~ níkomu ~~nist~~ /s-nîmaet bít/ dwôino: ieže to cârstwo užé predâwnó iest zgínulo w’ Rimú, i w’ Carígradu. Tûrki /s-bo/ i íme i znakovínu iegó iesut zawérgli: nezowût swoegó kralyéstwa Rîmskim, nó Turéckim: i na horúgwah nepîszut Orlá, no Mísec, i Mècz. Tókmo Nimcí

648

iescé nas blâznét, i udaiût; iako dabi iescé u nyîh stoiálo Rîmsko cârstwo. Ali nám iest trîba znát: ieže u Nîmcew níkoli nîst bílo ono slâwnoe Rîmsko cârstwo, ob kóem prorokúet Daniýl; nó ~~zatem~~ îno nówo i mênysze cârstwo iest Rîmsko iest unyîh níkogda bílo: a níne pak i ~~to~~ /s-óno/ iest zgínulo. I síje reczênie /s-mî/ dokazúem síce.

Câr /s-Niméckiy/ bez dânyi, i bez pósluha.]

/s- Abo/ ~~Nine~~ /s-bo/ cár kiy kóli búdet ízbran na cârstwo tó Niméckoe, níczeso nedobiwáet; opricz iedînogo pûstogo ímena cârskogo. Dânyi, nit prihóda níkakowa, nit pósluha, nit poddânstwa, u lyudêy nedobiwáet. Tókmo kogda cár ~~za~~/s-woz/hóçet pôit w’ Rîm wenczát se, togdá sut mu dôlžní (2) grádi i ~~knêzi~~ Nimécki dát níkoe opísano czisló pinêz, i knêzi poslat z’ nyîm níkiy opisán póczet wóiscka. ~~A w’ ostaln~~ I to /s-unyîh/ slowét Rîmskaia wipráwa. A w’ ostalnom wsí knêzi i grádi /s-

¹⁰⁵ Правки «лит» на «годов» сделаны, видимо, автором позднее, они встречаются в разных местах.

“Nimécki”/ žiwût samowłástni; i cária níwczem /s-neznadût i”/ neslúhaiut.

Sowzderżaét se ón cár swoyími ~~wlastnimi~~ vlastítimi otczínami. A cztó bihu mu îni Nimécki grâdi w’ mîrno wríme dawáli; iáz níkoli nistem mógel dopitátse.

Tò dobro znáiu, ieże mu nedaiût s’ tulíko, czto bi dòsta bîło ~~ne~~-hoè Knêzu

kóemu, ko preżiwlyêníu swoego dwôra i wóiska. A sùmnyu se, ieże mu ni iedínogo píneza nedaiût /s-ti/ grâdi Nimécki, kóyi se zowut Swêtego cârstwa grâdi: iako Aúspurok, Úlma, Frakofôrti, i îni.

Câr Bez korúni.]

A czto wêce, wżé ot stâ i tridíseti lît i newenczáiuyt se tí cári. Káruł bo pêtíy iest bîl poslídnyi wenczân cár Niméckiy, i kóego sutse Rimlyáni i ostâlñi Wláhi iesćé níkulíko boiáli. A ot nasilidúiućih za nyîm cárow nijedîn nîst imal síbi, da bi bîl mogel prît w’ Rîm, i wenczátse. =

Bez Câr Izbâan Titula. ne Sowerszèn.] Bez sowerszenogo imenowânia.] Slámoiu wenczân.]

Zâto pâpa níne k’nyému pîszet nè prósto, Cáriu Rîmskomu; nó s’ pribawlenoiu ricziû síce, Cáriu Rîmskomu Izbrânomu: sé iest, né obwen=czanomú, ~~libo~~ né sowerscszenomú, nó tókmo naznâczenomú. I ascze ~~Aseze~~ prîdet w’ Rîm posól /s-togo/ caria Rîmskogo; nedadût mu Rimlyáni ni kûsa hlíba bez pinêz. Piszet bo Krómer ## gledi na lîst 649.

(649) Piszet bo Krómer (: lib. 3. fol. 53) ieże pri cáriu Otúnu III, iest ucziniená ustáwa: Da ón kóyi búdet óbran na cârstwo, nîmaet se pérwlye zwát cárom, než búdet ot pâpi utwêržen, i okorúnen. A pri cáriu Kúradu Swéwinu (: iako pîszet Blóndus:) postanowlyenò: Da se ímaet obrâniy cár naipérwlye w’ Mogûncu Slámoiu; /s-wo wtóroe/ w Milanu żelizom: w trêtie= (650) w’ Rîmu Zlâtom okorúnit.] Íno timi Nimcí níniec, i w’ Frakofúrtu togo swoego cária wsákimi czudêsmi korúnet: Slámoiu, /s-Suknóm, Dragim kameniém,/ Zelizom, Srebròm, i zlâtom: dáliho ~~po-wsém~~ wsé to Korúnyenie níwoczto se newminyáet: i cár tóy ostaét nekorúnyen: i otwsíh zowétse i pîszetse nekorúnyen: i na swoyíh pinezêh nemózetse, /s-iz/obražát s’ krúnoiu, nó gologlâw.

Franéckij, Hispânskij, ~~Aglinskij~~, /s-Lèskij/ i îni kralýi dôma se=(651) korúnet /s-iedinóiu korúnoiu/: i ot wsíh naródow poczitáut se za korúnyenih: i pîszut se na pinezêh korúnyeni. A Niméckij tóy cár i trîmi krúnemi se korúnit dôma: ino powsém tom níkto go nepoczitâet zakorúnyena.

(648) ~~Câr Bez pomi=nânia w' cîrkwi.]~~
W' Rîmskoy Liturgíye drîwi¹⁰⁶ iest bîlo pîsano, Mólimse tebi g/ospo/di za ~~pâpu i za cária naszego imerék, i za cária nášzego imerék:]~~ a níne ~~iedinogo papu pominaiut, a ne caria.~~ /s-nist w' knígah togò pominânia/.

Nemózet w' Rîmu trízdi nočewât.]

A w' Litaníjah, líbo w' molébnu Rîmskom síce stoyîť pîsano: Ut regibus et principibus Christianis pacem et veram concordiam donare dignaris; Te rogamus, audi nos.]

Gledí w' Razd: 7, czislá 18: lista 692.]

Da Kralým i Knêzom Hristiânskim mîr i prâwuiu zgódu po=darîsz, G/ospo/dí molim te uslísz nas.] A ob cáriu Rîmskom nîst támo osobistogo spomînka. Iztogó wsegó prerâwno postâet, ieže to Rîmskoe/: cârstvo užé w' konêcznij konêc iest oscézlo i zgîblo,

649 (352)

da bolye zginut nemožet.

RAZDIL 2.

~~Ieže Íme Cârsko, i Zname Rîmsko, iest zlokóbnó.~~

~~Zawerzênie iz wísze powidanih wečëy.~~

Ieže Cârsko íme i známe iest zlokóbnó.

1. *Nijedíno cârstvo nîst Rîmskomu nîst râwno, w' síle i sláwe. Daniýl welît.]* ~~gledí wísze czislá 8, i símo prenesí.~~

Czetwêrtóe Kralyéstwo búdet weče ot wsíh tíh.] a Iézdra welît: ieže po nyém prîdet kónec wrímenom] Otséle se czinît wídomo: Iéže nijedíno cârstvo nîst bîlo i nébudet Rîmskomu râwnó, w' síle w' sláwe i w' precénbe. Protóž Kralýi i wladáteli nâródski nîmaiut prostirát swoyih dûm na takôwije podwígi, nit zawodît

¹⁰⁶ «Е» переправлено на «і».

takóvih ratêy: iz kóyih bi nyíhowo kralyéstwo morálo Rîmskomu postat rânno.

2. *Íme i Zname R/îmsko/: Prókletó, Zlokóbno, i Nesrícno.* Daniyíl welít: Ieže Kámen (: sé iest Hristós:) iest razbil Lîk tego cârstwa] Otséle stanowíto uznawáem: ieže= gledi wíse, /s-lîsta 644;/ czislá 9 – znâ=ka ###, i símo prenesí.

3. *Stâri grihi i Síla Prominúla; Kažnyênie i slábost ~~...ostaet;~~ stoyít, i naspiwaét.*

Inóto czto se Rakûski knêzi w' níniesznja wrímea tím R/îmskim/ ímenom hwastáiu; tò iest súeta, i oblúda. Móguť oní i do skonczańia wíkom tó íme nosít; dálího razorênogo uže cârstwa R/îmskogo/ opêt nâ nogi postáwit níkako nemóguť.

Zelízo bo, ílti síla i sláwa tego cârstwa R/îmskogo/ uže dawnó iest preminúla; aníne /s-“ascze cztó”/ ostáet iediná Glína ostaét; sé iest slábost, kažnyênie, i pogíbel. Stâri gríhí pred mnógimi wikmî iesut uczinyení, ot múčzitelyew pogânskíh cárow, ot ínih támosznyih pogân; a sowerszenó kažnyênie na posledúiućije wíki, i na násza sija ~~poslednyia~~ koněcznaia wrímena iest otlóženo.

4. *Wsi gonitelyi cirkwi w' (2) rubežeh (1) Rimskih bili.* Wsí múčzitelyi, i (2) ímena (3) Hristówa (1) gonítelyi, iesut žíli w' rubéžeh tego cârstwa. I na poslídku iesut mu predobwisćení trî prehúdi Kralyí, ili kralyéstwa: i poslídnji wsíh antíhrist. I žítelyi tego câr=stwa búduť bolyszaia síla antíhristowa. A znakovína Orél dwígláw znamenúet Razdilyênie, i po naslídku Razorênie: wsáko bo kralyéstwo (: welít spasítely:) kóe búdet razdilyenó, razo=rítse.] A tó okáienoe cârstwo uže i ná desetero i ná dwaisetero gospódstwo iest rázderto.

650

5. *Níst gódno /Negodíste/ hwatátse za Zlokóbno íme i zname.)* Dlyaradi tíh priczín stanowíto níst dostóino nit sowítno, dabi se níne kîy wladátely imal hwatát za tego Glínenogo, Rázdertogo, i Antíhristowa kralyéstwa p cârstwa pústoe íme i známe. Ktô w' sija koněcznaia wrímèna sèbi priwlasćaet tó Zlokóbnoe íme ílti známe; ón sâm nâse wlíčét pogíbel iziawlyênuuiu ot prorókow. Ktô bi níne podúmal ob=nowít tó razwalyênoe cârstwo; ón bi se z' Bógom boríl. Mî w' sija násza wrímena moráem smotrít né na

pêrwije slâwnije, nó na posłîdnyije i Groznîje řîczi proróckije: kóyimi se ~~opisuet~~ opowidáet Kažnyênie i pogíbel. I protóž, dabi Gospôd /s-kogda/ dâl nászim Welibiróm wziât Carígrad; nebí bîlo sowítno pisátse tîm Zlokôbnim Rîmskim ímenom: nó pácze Krâlyem Rúskim i Gréckim. I dabi kîy wladátely ízkoni i po wsákoy prâwde imál, i ná sebi nosíl tó Pústoe i Zlo=kôbnoe íme i známe Rîmskogo cârstwa: /s-po/ dostôinu morál bi se w' sîja wrímena ót sebe zawérć, i otséc sego.

6. Rîm k' Rúsi, Rúš k' Rîmú, nîmaiet nî=kakówa /s-„îska nit”/ díla.

Mî pak Slowínci móraem se rádownat, i ~~weliku~~ (2) hwálu (1) Bógu wozdawát: naipêrwlye zâto, ieže wo wsém nászem naródu nîst bîlo múczitelya nit gonítelya ímenu Hristówomu, iakož sut bîli u Rimlyân, i u înih onogo cârstwa ~~naródu~~ žítelyew. Zawtóroe moráem mî Bógu hwálít zato, ieže sije preslâwnoe Rúskoe wladátelystwo ~~nîst~~ nîst óbiato w' rubežeh onógo okáianogo cârstwa: i ieže nit óno cârstwo, nit /s-„zlokôbnoe”/ iego ime líbo známe, i po naslídku nit iego kažnyênie (: koe iziawlyáiut proróki:) níkako nepristoyît k' séy deržawe. Abo czúsz nit Rimlyáni w' Rúskoy, nit Rúsi w' Rîmskoy deržawe, ni otnýûd níkakowije óblasti, nit déla, nit priczíni, nisút imáli.

7. Cár Iwán ucziníl sóblazen, w' Zlokôbnom ímenu i známeniu. Zâto addá nepotrîbno, nepólezno, i po wsákîh mírah zlîm sowítom ~~cár Iwán~~ /s-Wel /ikiy/: G/osu/dâr Rúskiy Iwán Was/ilyiewi/ć iest zahwatíl (2) Rîmskoe íme Cár, i znakowínu Niméckuiu Orlá dwoy=gláwogo, i ózwal se Awgústowim otródkom. Iz togó bo uczînka iesut postáli wnógije pakósti, i prewelíko neczêstie iemú cáriu Iwánu, i wsím ~~nash-iego-naslednikom, welikim G/osu/darem~~ /s-iego nastúpnikom, Cárom/ Rúskim.

651 (353)

Sè iest, ieže wsí Iewrôpski naródi, w' ôbcîh besídah i w' knyígah swoîh, wezdé nászîh (3) Wel: (4) G/osu/dârow (2) i (1) Cárow Cárow lísze Wêlikimi Knezmî zowûit i pîszut, a né Krâlymi, nit Cârmi. Isice ístitse ona řîcz, kúiu níгда ~~níгда~~ napisá swêtiy Lijún: Ktô /s-se/ dí za czúžee hwatáet, on swóe wlastíto zgubît.] Ido koyîh mîst íme Cár búdet užîwano na Rúsi; wó wiki nepremínîtse

tóy neczêst=niy zakón u Iewrôpiew: i imenowânie nászih wladátelyem wsegdá budet terpílo ubítok swoiée precínbi.

RAZDIL 3 *Proróctwo uczinyenó.*

Dlya kakówijie priczíni iest Bôg ucziníl predobwistít nám pri= szêstnaia díla, ob stanowítih czetírìh kralyéstwèh.

Dabihu ohôli Krâlyi Bôga poznawáli

Priczína I. Ucziníl iest Bôg óno obíawlyênie: dlyaradi Nabugnózora, i dlya /s-2/ ñnih wsákìh ohôlih krâlyew: kòyi sut Bógu sláwu otnimáli, i sâmi sêbe bogmî tworíli: iakož czinyâhu Rîmski câri, Domiciján, Kalígula, i Kòmod, welêc sebe zwát bogmî: i Iustinián z' ñnimi /s-“Gréckimi i Niméckimi cârmi/, piszuc se gospôdini wsego swîta.

Dabihu Zîdi ználi wrîmé (1) Hristów\ a (2) prihóda

Dabihu tí iz proróctwa uználi: ieže Bôg iedín iest ~~wsím~~ wsemú swîtu, i wsím Kralyéstwom gospodín: i daét ie komu hócet, i otnemlyét ot kogo hócet.

Priczínu Trêtiu postáwi na sêm Wtórom mistu.

Priczína 2. *Dabi se Hristós prosláwil ; i uznân bi bít Krâly*
wsí/m/ k/ra/lyem.

Uczinil iest Bôg óno obíawlyênie: Dabi prosláwil swóego sîna Isúsa Hristà, nad wsákìje kralý zemñije. I Protóz iest po=pustíl: dabihu nazemlyé powstála níkaia narócziata kralyéstwa, w' kóyih bi swît wsú swoiu sílu proizkazàl. A poslîdnyee ot nyíh dabi bìlo naisilnije: i óno dabi ot Isúsa Hristá (: né síloiu nó Krotóstiu: né želižom nó drîwom:) bìlo odolýenò, i w' ko=néc razorenò.

/Зачеркнуто: Priczína 3. A wozprósili ktò: Káko pak iest Hristós swoyîm terplyêniem i krotóstiu razbil Rîmskih cárow sílu? Otwiáetse: Ieže s' trîsta godów cári Rîmski iesut prelyûto múczili Hristówih hwalítelyew/,

652

prenesí na 653.

/i ~~proganyáli ñme Hristówo ñme~~— Pèter ap/osto/l, i wsí iegó nastúpnikì episkopi Rîmski, dâže do Silwéstra (: wnóže ot tridésети) iesut ot cárow gonítelyew meczém ~~h~~ /s-i/ ñnimi nûžami i múkami umorenì. Ino wéd prewêlikaia i predîwnaia oná gonítelyskaia síla i sláwa ot Rîmskogo grâda dawnó iest ótniata: a

krôtkoe kralyéstwo Hristòwo, i stolica Hristówogo namístnika i werhòwnogo ap/osto/la, iest [postanowlyená na onómže wsegó swîta naislawnijem mîstu: i tâmo stoyît w' Bôžiem obrižèniu bezobîdno, dâže dokonêcznih sîh wremên. ☩ /

Priczína 3. ~~Dabi Židom wídomo býlo wrímé prihóda Hristówa.~~ Uczinyenó iest ôno obiawlyênie dlya radi Židów. Pokamísta bo skonczàlo se biásze Židòwskie kr/alye/stwo: i otpàlo wisòkoe welîczestwo ot Davídowna pokolènia, ot kóego Žídi ožidáhu dabi se narodíl Hristòs: a do naro=žènia Hristówa iesće biásce dólgo czékat: zàto, dabihu se Žídi neotczaiáli; obiavíl yim iest Bôg wrímé Hristówa narožènia: i obiawílže oná czetíri kr/alye/stwa, pod kóyih óblastiu imáhu Žídi prebiwát, czez wsé ono wrímé Hristówa ožidània. Protóž izpoczitáet prorók tókmo czetíri kr/alye/stwa, a né wnóže: abo tím czetírím w' óblast iest býl (: dlya grîhow:) prédan Židòwskiy nâróed, na pokažnyènie, ot poczátka swoyih Krályew, dâže do poslídnego (2) razorènia (1) Ièrusalímskogo.

Hristòs g/ospo/d wsenú swîtu, a né Câr Rîmskiy/:
Ino hóći to wsé tâko stoyît, iednakóže nászli sut se níkoyi presûetni i bogohûlni lyûdi: kóyi Isúsa Hristá wicznògo i iedínogo krályém králya czèst náse prawést iesut se potérsili. Negoworiú wnógo ob Domicijánu, ob Aleksándru, i ob ínih pogánech: nediwlyú se Iuliánu, Koprónimu, i ínim otstúpnikom i ieretíkom: nò pácze diwlyú se níkoim po ínoy míre pra=wowêrnim cárom i lyûdem; kóyi sut w' sem dílu mérzko pobludíli. Náime oní, kóyi sut (: pri cáriu Iustinijánu:) w' Rîmskom zakonos=táwíu napisáli síce: Rîmskiy cár iest wsemú swîtu gospodín.] Mî smo se nauczíli ot swêtih otêc: leže wsé proróctwo Daniyílowo, 653 (354)

i ostálних wśih prorókow, smotrît iedíno na propowidànie sláwi Bóga i G/ospo/da nászego Isúsa Hristà: i níkako nepristoyît ko propowi=dàniu sláwi koego switskògo ~~carstwa~~ kralyéstwa. Dali pácze ~~wśe~~ czto /s-kolí/ se tâmo powidáet ob Rîmskom, i ob ostálних onih tríh kra=lyéststweh, wsé pristoyît k' onih kralyéstow postìžèniu, i k' pozóru, i ko kráinomu razorèniu. Dabi czúsž

wídomo postálo: Ieže Bôg ohólih ponizáet a uniženih wozwiszáet. I ieže switskáia ohòlost iest bila popuscená ót Boga w' Rimlyáneh wozrást do nai=wécije wisokósti, imenno dlya togó: Dabi se tím diwne-ije i slawne-ije bila razwalyená ot (2) uniženia Hristówa: /s- I dabi tím slawnije bilo Hristówo odolyenie:/ I dabihu lyûdi uználi: Ieže iedîn Bôg i g/ospo/d nász Isús Hristós iest gospòd wsemú swîtu: a né car Rîmskiy, nît îñ kakownibúd wladátely.

RAZDIL 4.

Káko sut ~~se-p~~ R/îms/ki, /s-Grècki, i Nimècki cári/ ~~cari na Kámen~~
~~potok~~
~~núli~~; i káko ot Kámena razbijenì.

1. *Kàmen razbíl Rîmskije cári.*
Daniyíl welít: Kámen ot gorí otorwân bez rûk (: sè iest /s-bez/ tilêsnije síli; i bez orûzia:) hócet w' nógi udárit i razbít czetwêrtoc Kralyéstwo: a sâm hócet postát welíkoju goróiu, i napólnit wsú zémlyu.] Ktô iest toy kàmen? A Kàmen biásze Hristós: welít Páwel, I⁸⁰ ko Kor: w' 10, 4:] i k' Rim: w'9. 33¹⁰⁷;
Sè iâz postanowlyáiu w' Sijónu Kámen potoknyênnia, i skálu obražénia: ktokóli wéruet wòny, nepostîdit se.] I sâm spasítely: /s-ób sebi/ Ascze ktô opâdét na sey Kámen, ~~setetse~~ /s-razbijét se/: i nakogo ón opadét, stolczét go: Mat: w' 21, 44.]
Kámen /s-iest/ Hristòs po óblasti: Kámenže i Péter po mílosti. Tî iesì Péter (: se iest Kámen:) i na sém Kámenu hocu iâz sozîdát swoiu cîrkow: i âdowa wrâta noedoléjut ieè. Mat: w' 18.]
Na séy Kámen; sè iest na Isúsa Hristá, i na iegó namístnika Petrá, i na Petrówije nastúpniki, na Rîmskije epískopi, naipérwlye potoknúli i razbíli sut se Rîmski pogânski cári: kogda sut hotíli zatèrt i wigubìt Hristówo íme. Ali Hristós Bez rûk; sè iest Krotóstiu i terplyèniem, iest razbíl onih cárow sílu. S trí sta bo godów iesut, oni cári prelyûto múczili i proganyáli Hristówich hwalítelyew. Péter – gledí 652.

¹⁰⁷ Рим. 9:33 (Синодальный перевод): «Как написано: вот, полагаю в Сионе камень преткновения и камень соблазна; но всякий, верующий в Него, не постыдится».

654

2. *Kámen razbil Gréckije cári.*
Potómtogo potoknúli sut se nà Kamen Grécki, i zatím Niméckii cári.

Tríba¹⁰⁸ bo iest znát: ieže tím dwím naródem (: nì po kakowóm dos=toiàniu, ní po kakówowm prawowlâstiu; nó ~~di~~ po dîwnom Bôziem ~~razwodu~~, -/s-osmotrêniu, i/ po radowôlynom Rîmskogo Wlâskogo naróda darowâniu) iest w' rûki dospilo Rîmskoe cârstwo /s-w' rûki/ ~~iti weliczestwo óno Kralyéwskoe, i ôblast prewisôkaia nad grâdom Rîmóm, i nad poddânimi iemú der=záwami.~~ Dospilo, welyú, iest ~~ono kralye/stwo Grékom i Nîmceem w rûki:~~ ne po Rodonaslîdiu, nè po Rátnoy Krêpòsti; nò po prostóy dobroy wólye samíh Rimlyánow. Kostantìn bo Rimlyánin iest pre=néssel kralyéstwo ot swoegó grâda i naróda ko Grékom: a zatím Rimlyàni sâmi /s-iesut/ prîzwali Niméckogo krâlyá, i ucziníli go swoyím k/ral/yem Dáliho Gréki i Nîmcí neradowôlyni tím prewelíkim, i bez swoyíh zaslûg ót Boga poslaním, dôrom: sè iest, ~~neradowôlyni~~ Mîrskoíu ôblastiu; zahotíli sut i Duhôwnuii ôblast nâse prewést, i ot Rîmskije stolíci otlûczit. I tím sut se udáрили i stólkli ná kamen, na Hristà i na Petrà. Káko /s-pak/ se iest tó dijálo, hócem namínít pérwlye ob Grékeh, a zatím ob Nîmceh. GRÉCKIH CÁROW POTOKNIYÊNIE.

Sóblazen I. Gréki neterpêt Otwóda w' Rîm: i wozwiszáiut se szétnim zwaniem.

Sóblazen I.

1. Posle prókletogo Árija¹⁰⁹, ~~namnožilo~~ naplodílo se iest bîlo na wostóku wnógo iéresêy, i ucziníli /s-sut/ se mež epískopni wnógile

¹⁰⁸ На с. 366 издания 1965 г. в приложении к с. 354 того же издания находится отрывок, очень близкий к этому тексту – в рукописи это с. 277, где этот отрывок зачеркнут. Его перевод в советском издании дан в примечании к с. 685–686. Также о Данииле и о его пророчестве говорится в других местах, на с. 151 (121 рукописи), 291 (231), 294 (233), 314 (248) и т.д.

¹⁰⁹ Отсюда начинается отрывок, близкий к тексту издания Бессонова ч. 1, с. 433 и след, и ч. 2, с. 200 – с небольшими изменениями. Это относится именно к трактату «О Римском царстве».

ssóri: táko da iedni drúgih proklinâhu, skladâhu, proganyâhu. I kóyi se mnyâho nedílom þ bít osûženih, ~~oní~~ czynyâhu otwód w' Rím, na pâpin súd. Iakož iest ucziníl wêlikiy Afanâsiy, Iwán Zlatôustiy, i îni. Zâlno se czynyâsze ~~Gréckim~~ wla takówo dílo Gréckim wladátelyem, mîrskim i duhównim: dabi wsá=komu ~~slobodno~~ lézno býlo w' Rím bižát z' Otziwâniem; i tím tûdá uhodít. Protóz ~~addà~~, dabihi swoyím podložnikom zâperli Rîmskiy pût: uczi=níli sut Carigradskògo /s-“swetítelya”, iz”/ Arhiep/isco/pa Patrijârhom, i Rawním pápe w' óblasti: i ob tóm postanowíli práwilo, na Wtórom i na Czetwêrtom sobóru. ~~Alí~~ Dábiho swêtomu Damásu, i swêtomu Lijúnu, togdá žiwûcim,

655 (355)

i wsím naslidúiućem pâpam, ni w' wík se nîst uspodóbilo óno prá=wilo. Lijún¹¹⁰ werlyé ot wsíh se iest opirál: i czez wnóga swoia pîsma i posólstwa ~~razoril~~ /s-nezakônno i nesílno bit proklíkal ono prawilo.

2. Wozwiszáiut se súetnim zwânyiem

Zatím togo Grécki cári i pat/riar/hi (: dabihi se takówomu Lijúnowomu pro=klikâniu dílníje /i-p/óperli, i swoiu óblast bihi u lyudêy bólye ukripíli)

iáli sut se preohólnim imenowâniem pisát: i tím /s-sébe/, né bisze rawními, nó i bólszimi ot pâp ~~ezinít~~ tworít. Carigradskiy ~~be~~ iest sêbe napísal: Wsegó swíta patriârhom; a Aleksandrîyskiy sêbe, Pâpoiu i wsegó swíta sudiéiu. Iwán Póstnik iest býl pêrwiy, kîy se

¹¹⁰ В издании 1965 г. на с. 367 находится дополнение к с. 357: Ali swetomu Damasu, i swetomu Leonu, togda ziwucim, i wsem ostalnim papam, ni w wek se nist uspodobilo ono prawilo. Leon werlee ot wsech se iest opiral: i czez mnoga swoia pisma i posolstwa otprawlyena na woztok ko carom i k' patrijarchom, razoril ono prawilo: i bezzakonno, bezcennie bezsilno ie bit propowedal i proklyinal. Перевод там же на с. 689: «Однако святой Дамасций и святой Лев, жившие в то время, и все остальные папы никогда не соглашались с этим правилом. Лев возражал сильнее всех и во многих своих письмах, и через послов, отправленных на Восток к царям и патриархам, отрицал это правило и объявлял его незаконным, ничего не стоящим и не имеющим никакой силы».

iest tîm imenowâniem názwal. A pâpa swêtiy Grigôriy pêrwiy, presîlno se iest Iwânu ~~o~~perl-/s-protîzil,/ i wnógim poslowâniem iego opomînal: dabi ~~ostáwîl~~ zawérgel tò ~~prêwzetno~~ i ~~oholo~~ preohólo i súetno imenowâmie. I w' raznîh otpískeh k' cárom, i k' nyemú Iwânu, i k' înim pat/riar/hom, píszet: Ieže dî, ktô se zowèt wsegó swîta Pat/riar/hom, ón ~~w sîm~~ ostâlnim brátom ~~patriarhom~~ /s-patriar/hom otnemlyét patriârskuiu czêst i óblast: i ón že iest Lucíperow w' ohólosti naslídnik, i Antîhristow predtécza. I dabi takówu ~~súetnuu~~ ohólost /s-swoyim/ unižênim potomíl: náczal iest sébe písat síce, Gri=gôriy epískop, Râb râbom Bôžyim.] Isíje uniž/s-it/ênoe i prehwâlnoe imenowânie iesut /s-woz/prijali wsi papi: i tako se pizsut daže do dnéska.

I zísילו se iest Hristówo reczênie: Ktô se wozwiszæet/s-sit/, búdet ponîžen; i ktô se ponizæet/s-zit/, búdet wozwîszen.]

Sóblazen 2.

~~Sóblazen 2^a~~, *Izmína Rîmskih bolyârow.*

Rimlyáni búduć utrâplyeni ot níkoego Dezidérija krâlya Niméc=kogo, proszâhu posílka u cária Kostantína. Cár înimi skorbmî za=bâwlyen nemogâsze posobít. Ino Rimlyáni w' gódu 800^{nom} prizwásze si nâ pomoć ~~Kárula~~ krâlya Frânskogo înego krâlya Niméckogo îlti Franéckogo Kárula: i nazwásze go cárom Rîmskim, i pâpa go iest okorúnil. /s-Wezdé, gde=gl/edi/: lis/t/: 662. # Nine pak Rim ostupísze i uwlikósze se iz Grèckije oblásti/. Ino Sija iest bila wtôraia i naiweća /s-“soblazen”/ priczína /i-poslídnyey/ mer=zósti, nenawîženiu, i suwražênium mež tîmi národami.

Soblazen 3.

Sóblazen 3^a Spôrk^a pro Bol=gârskuiu derzáwu

Posle toié izmini preminûwszi níkako 60 godów, Bolgári Bôžyim milosêrdiém obijaní, zaželyíli sut ~~krestit~~ se: /s-swêtego krescênia: i otpráwili glasnîkow K Mikòle pâpe, prosît swecênîkow, kóyi bihu yih okrestíli. ~~Uznâwszi~~ tò Urazumîwszi tò

656

cár i patriârh Fôtiy, prosudísze pozôrno i scétno ~~bít~~ sèbi bít, ascze bihu ot Rímá krescênie prijali Bolgári, kóyi tako blízko Carígrada ži=wíhu. ~~Fôtiy addá~~ Inó Fôtiy, cz/lowe/k hitrodúmen otoslál iest glasnîkow ko Bolgárom, i iâl yih uczít: Ieže tî Rimlyáni ~~hude~~ ~~kre/s~~ i/têt nesowerszeno /s-nè po zákònu/ krestêt: i ieže strasznú

welíku iéres czynêť, tím ieže' dorâslih lyudéy swêtim mîrom mázut, i swêtoe-míro powtariáut. Tã zwáda iest w welík požár wozrástla: tãko da iest Fótij iz stólici izwéržen bîl: a za wrímenom opêt priwráčen, iâl iêst khyígi písát suprot Rimlyánom, i nazíwát yih ieretikmi: zãto ieže wéruiut s/we/togo Dûha izhodít ot Otcã i ôt Sína.

Sóblazen 4.

~~Sóblazen~~ *Rátnoe nasílie ot Zapadżanow, Zapadnih narodow, na Grékow.*

Pri tih díleh iednakóże iesće só 140 godôw posle Fótija (: sé iest do 1000⁸⁰ goda ot Hristówa narożénia:) iesće Gréki i Rimlyáni wkúpno Bóga molyâhu, i prihożâhu iedni w' ko drúgim /s-w'/ cîrkwi. Dáliho Gréki, ~~wsá=kiy~~ stísznyeni ot Sáracżinow, wsákiy dêny postáiahu slábiyi: a ot níkoyih zapádnih narodow tóże wnóg nepokòy i nasílie po moriu terplyâhu. ~~Cár~~

Monomáh welít písát uscìpnije osèiplywije khyìgi.

Togdá cár /s-Kostantín/ Monomah, s' ~~patriârhom Mihayílem Kirulârom~~, wídec, ieže níkoyi ostrówi i grádi nedożidáiuć posłídnije síli, predawâhu se La=tínom: dúmahu/s-sze/ na wsákije sowiti, káko bi swoyím podlózchnikom Latínsko íme mógel mérzko i skáredno uczinít. Protóz adda obećál iest mîsto ~~libe~~ /s-ílti/ żálowanie swoe wsím oním, kóyi bihu czto zlá suprot ~~Latínom~~ ~~Rím~~ Latínom napisáli. Togdá sut se poiawíli níkoyi bezímenni i bezúmni lyûdi: kóyi sut napisáli razníje knyżizici ~~iti~~ i spíski; prazníje wsákogo rázuma, a pólnije glupostí i szútskijh basnêy. Ktô bo ondá mogâsze smiszníju básen udúmat, ~~suprot Latínom~~, ón biâsze ~~lúczy~~ i pryjemníyi. Togdá iest zbaían Brâdny sobór, /s-i Podpúpnaia brâda/, i golubi prirucení na rámenech, i ostálnije takówije básni.

Kirulâr ~~potwariâet nówu~~ udúmal nówuui pótwar, w' stárom dílu.

W' onúże dóbu i patriârkh ~~Kiru~~ Mihayíl Kirulâr, hotêc cáriu ugodít, zapérł iest wsíje Latínskije cîrkwi, kóe biâhu w' iego óblasti: i Latínnow proklíkal bít ieretikmi. A za priczínu ~~pri~~/s-u/dúmal iest nówu ~~nówu~~ (: ot Fótia i ot wsíh sobórow

(2) ne obľčzenu (1) dótóle) iéres Latĩnskuuiu. Zátu tĩ iesút ieretiki, ieže prinosét Nekwásnu ~~prosfĩu~~ proskúru.

Potòmtogo bĩwszi stéklo sò sto godów, prĩszel iest Knêz Gotofrĩd s' we=likimi silami, otnemát Hristówa grobá ot Saracĩnow, i wziál Ierusa=lĩm. I zanyĩm prihodĩli sut támože glawámi swoyĩmi níkoyi ~~cári Niméeki~~ krályi Fransi/s-nécki,/ i Wugérski, i Áglĩnski, i cári Nimécki. Cárom Gréckim biáhu osúmnyeni tí podwĩgi i tulĩkije síli: i nehotiásze yim cár Manuyĩl pomagát, iako onĩ proszáhu: nò páczé nedoweriásze yim, i iskásze yim pákóst uczinĩt. Pri tih díleh /s-pripadáhu/ raznijje spráwi, spòrki, zwádi: ~~pripadáhu: dokole posle dólgo~~ /s-i na konéc, posle/ osumnyènnia, nedowerània, i narawlyènia, prĩszlo se iest na prelòm: i iásze se wražeski pogàžát mež sóboiu. W' óno wrĩme ~~Latin~~ Zápádni nàródi otimásze Gré=kom málone wsé cårstwo, i sám stolícniy cárow grád. I prog=náwszi Gréckogo cária i patrijårhow i ustroyísze swoiegó cária, i swoyĩh patriårhow. Wès wostók preobernúsze i preiskásze: i wsá tilèsa i ~~moéi~~ ostàнки swètcew Bòžyih, i wsĩje lučzije knyígi po=brásze, i na zapád otoslásze. Inoto biwszi Gréki tulikim pro=gónom ot Latĩnow izobiženi, dayim ni žĩt wo swoièy domowĩne nebiásze lèzno: dĩwo nĩst, ascze iz ũma wĩstupáhu: i asce Latĩnow kràinoiu merzostíu nenawizáhu.

Walzamón proiznósit nówo uczènie, w' stárom d/e/ilu. Togdá bo /s-(“se iest okol goda 1200”) i Walzamón Antijo=hĩyskiy pat/riar/h (: búduć ot Latĩnow iz stolĩci sógnan) /s-gnyĩwom preodolyén/ naczal iest perwiy ~~glúpe~~ uczĩt i propowidát: Iako dabihi Latĩni nebili Kresceni.] ~~Ali~~ tó iego Síce ~~Gréki~~ uczènie niĩgde nĩst prijato, rãzwi /s-bĩsze/ owdé na Rùsi. Síce Gréki¹¹¹ pèrwlye dlyaradi políticznih priczĩn, i mĩrskih obzórów, ~~/s-pričkowània/~~ se iest dlyaradi ~~Otwédow~~ Otwìwània na pàpin sũd: iãli sut seborít z' Rĩm=skoiu stolĩceiu, i ponizát iu, i otnimát otnyeé werhòwnniuu wlást.

A zatĩm dlyaradi Bolgàrskije dežáwi: i dlya Rátnogo nasĩlia, kóe terplyáhu ot zápádnih naródów: iãli sut widumowát naprásnije iéresi, i básni; i hulít ~~istinu Rĩmskoe~~ /s-prawowèrnoe Rĩmskoe/

¹¹¹ В издании 1965 г. с. 690.

Bogoczêstie. Dáliho ní=czego neuspíše: nó i ~~predkowania~~ (2) /s-perwînstwa/ (1) ċirkôwnogo, i mîrskogo gospódstwa, ulíszeni ostásze. ~~Nebrásze~~ /s-Nîst se godílo/ Grékom dlyaradi mîrskih ssôr, duhôwnogo

658

razdóra czynít: nit /s-“tilêsnih đîr duhôwnim laskûtiem zaszâwat, líbo”/ na ukriplyênie tilêsnogo kralyéstwa, dusznîje brátskije merzòsti zawodít. Ktò opâdet na sêy kámen, razbijét se.

Niméckih Cárov potoknyênie.

Kámen razbíl Niméckije cári.

3. *Káruł Debêliy pápu wûzil: ~~bez otrôdka úmerli~~.*
Kárula pêrwogo sîn /s-cár/ Lyúdwił Mílostiwiy imásze trî sîni: Lotâriá, Lyudwiha ~~wtorogo~~ /s-prozwâniem Niméckogo,/ i Kárula Pleszîwogo: i ucziníl iest Lotârá cárom Rîmskim, i dâl mu deržât wláskuiu zémlyu, i sidít w’ grádu Pawíje. A Lyúd=wihu iest dâl Niméckoe; a Kárulu Frânskoe kralyéstwo.

Posle smérti ~~Lyúdwiha~~ cária Lotârá bez otrôdia, ~~w’ gódu 876~~ príszel iest w’ Rîm Káruł Pliszîwiy, i okorûniyen ~~na cârstwo~~ ot pápi Iwá=na 9. Aliti sîni ~~srdnyego~~ i stáryiego bráta (: Lyúdwiha ~~kralya~~ Niméckogo:) Káruł Debêliy, /s-~~i Karulomán,~~ /z’ brátieiu, podwígosze/s-že/ rát na Pliszî=wogo. Pliszîwiy umré, ostáwiw sîna Kárula Zaiklyîwogo: a pápa Iwán i segóže hotiásze okorûnit. Dáliho ~~Lyúdwihow sîn Debelyâk~~ /s-Káruł Debêluy ~~z’ brátieiu,~~ uhwítisze pápu, i deržásze wo wûze. Pápa ubizá wo Frân/s-ec/kuiu zémlyu, i támo okorûni Kárula ~~Ua~~ Zaieklyîwogo: Kîy iest czéz dwa goda úmerl, bez otrôdia. I zatîm pápa Iwán oko=rúnil Kárula Debêlogo.

Dobrò iest znál Káruł Debelyâk, ieže Rimlyàni biáhu po wólye ízbrali na cârstwo Kárula pêrwogo: i ieže w’ nyíhowoy wólye ~~stoiásze~~ biásze postáwlyeno obrát na câr=stwo, kogò oní hotiáhu. Dáliho Debelyâk nesmotrêc na prâwdû, nó na swoié slawolyûbie, ~~uczinił iest~~ /s-nedostôino iest ~~uczinił~~/ pápu sužnyem /s-uczinił/, i deržál wo wûze. Sîja ~~biasze pak~~ iest bíla pêrwaia sóblazen i potoknyênie. ~~Sêy Debelyâk iest úmerl bez otrôdia. Tòkmo ot bráta iegó Karlomána iesut bìli trî cári: sîn Arnòf, wnùk Lyúdwił, i prâwnuk Kúnrad: na sém se iest~~

skonczáło Kárula wélikogo pokolénie: i Niméckih cárow síla ni na niczto /s- níwocz/ se iest obrátıla.

2. *Otún I, pâpu prognál i wûzil.*
Otún Pêrwiý, iest bîl ðkorúnyen ot pâpi Iwána 13: i séy iest pêrwiý w' cáreh ucziníl pâpe Prisègu ilti Krestnôe celowânie: kôe iest písano w' Rîmskih pràwileh: w' Razdílu 63, w' zaczálu, Tébi g/ospo/dinu Iwánu: Distin: 63: Tibi d/omi/no Iohanni.] Drúgiy pût iest Otun

659 (357)

príszel w' Rîm: i prognal pâpu Iwàna, i postáwil /s-antipâpu/ Leóna VIII.

Dáliho po otiézdú cárowom iz Rîma, príszel iest pâpa Iwán opêt w' Rîm: a Leòn pobizál k' cáriu. Po smérty Iwánowoy Rimlyáni ne=hotiâhu prijât Leóna, nó óbrali biâhu Benedíkta. A cár Otùn pri=szédszi mnógih Rimlyân est kaznil smértiu: posadíl Leóna: a Benedíkta otwél, i derzáł za strázeiu. w' ~~Hambérku.~~

3. *Otun III otnel Rimlyanom obiranie.*
Otun III cár, biásze wêrlo mûder, i dlyatogò prózwan Mirabilia mundi, Czúdo wsegó swîta. Sèy iest wídíl, káko Rimlyáni, i wsi wlási biâhu uže síti Niméckogo wladánia. ~~i iskahu skinut iz sebe Niméckiy cárem.~~ Zâto, dabi gospódstwo Wláskije zemlyí ~~stanowiteie Nimcem obstoiálo:~~ /s-ná wiki Nîmcém ukríplyeno bîlo: nâipêrwlye ucziníl iest Otùn, daníkiy Nîmczín, iegó Otúnów plemenník, iest bîl postânowlyen pâpoiú, i názwan Grigôriy V. Potómtogo s' prizwólyeniem sego pâpi /s-Nîmczína/, prewél iest Otún slobodnôe Obirânie ~~eet~~=

cárow ot Rimlyân na /s-swóie/ Nîmcí: i postanowíl 6 obirátelyew: trî Arhi-epískopi, i trî Knêzi Niméckije. /s-Ťo se dijásze w' gódu 1002./ Síce môc i óblast obirânia cária Rîmskogo, káia do onih ~~per~~ /s-dôb/ biásce pri pâpe i pri Rimlyâneh, prene=sená iest togdá k' Nîmcem. Dáliho iâz newížu po kakówoy prâw=de: aszce bo kralyéstwo Rîmá, i wseié Wláskije zemlyí, iest obirâlnó i wólýno: ktô ín mózet imat tu óblast obirânia, opricz samíh Rimlyân, i wsíh Wláhow?

~~Prawelo~~ /s-Ustáwa:/ Da pâpa cária potwerzáet.

(2) Togdáže (: ut scribit Crom/er/: l.3. fol. 53:) iest uczinyenôa ~~prawilo~~ ustawa: Da ón kiý búdet óbran na cârstwo, nîmaet se

perwlye zwát cárom, neže búdet ot pápi potwêržen, i okorúnyen.] A pri /s-cáriu/ Kúradu Swéwinu (: iako piset Blondus) iest pribaw postanowlenò: Da seímaet obrániy car /s-korúnit/, naipérwlye w' Mogúncu Slámoiu: ~~pø~~ zatím w' Milânù Zelízom: a na poslídok w' Rímu Zlátom.] ~~korúnit.~~

(1) Po tóm óblasti prenesêniu iest Otùn Rimlyánow izobidíl: a swoyíh epískopow iz duhównih ~~mírskim~~ w' mírskije lyûdi preminíl.

4. *Ustáwa ~~Prawilo Heriha Czêrnogo práwilo~~ Da cár pâ=pu potwerzáet.*

Herih III, /s-“prozwâniem Czêrniy”/ iest náczał krályewat w' gódu 1040. W óno wríme trî papí w' Rímú se boriáhu za pápinstwo ~~ø Benedík 8, Silwêriy, i Grigôriy 6.~~ Prí=szel iest càr Hérih: i ~~zsadił~~ izwérgel wsíh onih trîh dobiwáletyew: i postáwil pápoiu Kliménta II, ródom Nimczína. Togdaže iest ~~uezimł~~ naredíl

660

sícewu ~~Zakonostáwie:~~ /s-ustáwu/: Dabi níkto nemógel postat pápoiu, ascze né=budet potwêržen ot cária.]

/Далее зачеркнуто: Posle Kliménta iest bilo pet páp i szestiy (s-sêdmiy pápa iest býl) Mikóla II. Séy iest naredíl práwilo: Dabihu iedíni Rímski sobòrni popí, líbo Kardinálí, imáli môc obirát pápu. A níkto ín dabi pápu neobirál, i nepotwêrzał.]/

5. *Herih IV proklet i sweržen: Kliment ant/ipa/pa sognan.*

~~Za tím Mikóloiu, i za Aleksândrom II, iest natúpil Grigôriy VII Nimczín: i séy iest próklel cária Hériha IV.~~ A w gódu ~~ø~~ 1057 iest postal cárom Hérih /s-IV./ a pri nyém postal pápoiu Grigôrey VII, Nimczín. Séy iest naredíl ustáwu: Da bihu pápi neprosíli ot cárow potweržénia.] Suprot tomu cár óstro branyásze ~~Zakonostáwia~~ uczinyenogó ot swoegó otca. Oprocz togóže cár razdawásze epískopstwa ~~suprot pápinoj wólyi,~~ zà pinezi. /s-Ako/ Posle wnógih spórok pápa iest /s-cária/ próklel ~~caria~~ /s-i swérgel i obirátelyi sut inogo óbrali./ A cár priszed w' Rím uhítíl pápu, i soslál w' sílku; a w' iego místo postáwil Kliménta antipápu. /s-A obiratelyi sut inogo caria Rúdofa /sic/ obrali, kíy bí w' boiú ubijén./ A Zatim podiasze rat na Heriha iegó wlastitýy sîn: i Herih

pobizà ót sina w' Lútiĥ grâd, i támo kríjuç /s-se/ umré w' s-zàlosti i/ kruzčíne. A pâpe Gregoriju VII umêrszemu w' sognâniu, tamoże iest uczinyén nastúpnik Wíktor III, i za tím Urbán II: i séy iest príszel w' Rîm, i sognál Klimênta antipâpu.

6. *Hèriĥ V próklet i swéržen: Grig/orij/: antipapa sógnan.* W' gódu 1107 príszel iest k w' Rîm~~u~~ Heriĥ V, dlyaradi wenczânia. Paskâl pâpa /s-i Rimlyáni,/ nehotiâhu go ~~korúnit~~ /s-wozpriját./: ascze nebi pérwlye potérł, ustáwi ob potwerżâniu pâp. Ali Hèriĥ /s-„pomorí wnógo Rimlyân i”/ uhwiti ~~pâpu~~ Paskâlá, i primorá go síloiu sébe okorúnit. Aliti biwszi cár otszél ot Rîma, Paskâl go iest prókleł, i swérgel. Cár power=nûw se k' Rîmú, i nenaszéd ~~w'-zi~~ Pâskalá w' žiwotú, sognál iest na=stúpnika iego Gelâzija II, i postáwił antipâpu Grigôrija. Gelâzij iest pobizál ko Frans/s-néc/komu krâlyú, i támo úmerł, a za nyem nastúpil Ka=łíst II: i séy iest príszel w' Rîm, i sognál antipâpu Grigôrija. Zatih wrimên knêzi Nimécki woiewâhu suprot cáriu: i cár obliczîwszi, ieże dlyaradi klêtwi biâhu knêzi ót nyego otstúpili: znésel iest onú ustáwu, ob potwerżâniu pâp: i uczinil mîr s' pâpoiu i s' knezmî.

7. *F#rídriĥ Rûsobradij/s-ij/ próklet. i ~~utonùł~~/* W' gódu 1152, nâczal iest kralyewát Frídriĥ I, prozwâniem ~~Rûsobradij~~ /s-Rûsiy./ Séy iest obnowil stárije zwádi: i zastúpàł Oktawijána antipâpu, suprot /s-pape/ Aleksandru III. Aleksânder pak iest cária prókleł i swérgel. Car se biâsze wozdwígel, hotêc

661 (358)

hotêc pâpu prognát. Ali Benétczani uhítisze cárowa sîna: i primorásze cária pomirítse s' pâpoiu. (++) Na koncê cár Frídriĥ ~~biaşzi pòszel w' níkiu rîkú kûpátse, támo iest utonùł hotec se kûpát,~~ wstúpil iest w' níkiu rîku, i támo utonùł.

8. *Filíp próklet i swéržen. ~~ot szísza ubièn~~.* W gódu 1198 uczinyén iest cárom Filíp Rûsobrad~~ego~~ sîn. I ségo iest pâpa InocÊNCiy III (: dlyaradi obícznih spòrok:) prókleł, i swérgel: i okorúnil Otúna 4, óbranogo suprot Filípu. Po wrimeni Filíp iest bìł otrîszen ot klêtwi. (+) dáliho níkogda sidêc wo swoey izbê, ot níkoego szísza iest ubijèn.

9.

Otún IV próklet i swéržen.

W' gódu 1209 iest náczał kralyewát Otún IV. Isegóże iest Inocencij III pró=klel i swérgel, dlyaradi obícznih razníc: i knêzi sut óbrali ínogo cária, Frídriha II.

~~Frídrih~~ /s-Otún/ stoczîwszy bóy ostá odolyén, i zatîm w' kruczíne umré.

10.

Frídrih II proklet i swérzen

W gódu 1220, Frídrih II iest w' Rîmú okorûnyen ot pâpi Honôrija III: dá=liho zatîm dlyardy nawádnih priczn, pâpa go iest próklel i sweérgel. Knêzi /s-sut/ ínogo cária obrasze/s-li/: a sîn Frídrihow w' nêpriyatelskih rukàh wo wuze úmerl. Zaradtogó Frídrih /s-iest/ postál zálosten: otize/s-szel/ iz Nîmec w' Apulíju swoé otczînnoe kralyéstwo: i támo úmerl w' kruczíne.

11.

Kúrad IV proklet i swérzen.

W' gódu 1250, náczał iest kralyewát Kúrad IV: daliho pâpa Inocênciy IV go iest próklel i swérgel, dlyaradi obícznih razníc. W' Nîmceh wedûc rát iedinkrát iest bîl poražen. Zaradtogó ón ostáwil cârstwo: i powratil se wo swoe kralyestwo, iako i otéc Frídrih: i zá tri gódi úmerl.

12.

Lyúdwił Bawárin próklet: Korbâriy antipâpa sógnan.

W' gódu 1314, iest bîl óbran na cârstwo Lyúdwił Bawárin. Togdá /s-ziwîsze/ pâpa Iwán XXII, /s-i/ prebiwâsze w' građu Awinyúnu, i séy ~~Iwán~~ iest próklel Lyúdwiha: zâto ~~ear~~ ieže ón wo Wláskoy zemlyé opravlyâsze cârskuiu óblast perwò korúnyenia. Lyúdwił pak iest prîszel w' Rîm, i uczinîl sébe oko=rúnit ot ~~stárszego~~ /s-iz níkoego/ Kardinála: i postáwil w' Rimú antipâpu Korbârija. Dáliho w' skóru zatîm Korbârij iest otwedén k' pâpe Iwánu, i támo wo wûze úmerl. A knêzi w' gódu 1346, suprot Lyúdwiłu iesut óbrali na cârstwo Kárula IV: i potwerdîl go pâpa Klimênt 6.

Woiwóda /s-cárow/ ubijèn: Cári ostáli bez Korúneni Gologláwi.

Poslîdnye dílo, i zawerszênie obid/s-am/ ot Niméckih tíh cárow iest bîlo pred 130 godów: kogda Kárul V biâsze zaprosîl pinêz ot pâpi Klimenta VII, na poplacênie wóiska: a pâpa nehotiâsze dát pinêz. Ino cár zapo=widal woiâkom razgrabit Rîm: i táko bî uczinyenò. Dáliho na pêrwom pristúpu, /s-i/ ot pêrwogo /s-„piscalêy izstrilyenia/ postrila, iest ubijén woiwóda onogo wóiska. A cár Kárul, kîy pêrwlye biâsze wezdé odolítely, i dîwno ~~pr~~ sláwen: ot onogo wrîmena níkakowa slâwna díla nîst uczinîl:

opricz iedīnogo segó, ieže predâwszi ~~carstwo~~ kralyéstwo sīnu, pošzel iest w' monastīr žit, i káiát se za grīhi.

662

A czto iest wéce; ot onogo wrímena, Bôzymi sūdóm, izgubíli sut tí cári Kárulowi nastúpniki, wsú môc' i óblast cârsku: i knêzi Nimécku níw=czem yīh neslúhaiut: i níкто yim níkakowije dânyi nedaiét, dlyara=di carskije óblasti. ~~Poslédnyi korúnyen-cár iest býlyy Karul V: a posle nyego~~ /s-Posle Kárula/ nijedīn /s-car/ níst býlyy korúnyen: i na pinežêh wsi sut izobraženi gologláwi, bez korúni: i pápa k' nyim nepízset sowerszenogò imenowânia, iako smo wísze powídali: i níczto yim neostáet ot carstwa, oprêicz pústogo súetnogo imenowânia.

Síce i oni prêžnyi Grécki, i owí poslédnyi Nimécki cári, hotec' zawladát ~~Hristowoiu~~ /s-pâpinskiou/ Duhôwnoiu óblastiu; izgubíli sut i swoiú Mírskuiu /s-oblast/. Swoié vlastito gubît, ktò se za tûžee rwét: welít swêtyi Lijùn.

Zawerzênie.

zanesí nalíst 655. Wezdé, gde iedin národ drúgogo pod swoiu óblast podbíjet, oní koyi sut pod=bijení, nenawídet koyíh odolítelyew. W' pêrwih wrímeneh biâhu Gréki ot Rimyánow síliou podbijení w rábotu: i protòž sùmnyi níst, ieže Gréki togdá nenawizâhu Rimlyánow. A zatím, kogda /s-se/ iest Kostantín preselíl w' Cárigrad; Rimlyáni sut nenawídili Grékow: ~~wizahu bo~~ /s-wídec/ cârstwo swoié, i ~~slawu swoiu národnuu bez núzi~~ /s-/ naprâsno Grékom bít ~~podareno~~ prédano. ~~Togdá bo Gréki iz rabôw postásze gos=~~ ~~podári: a Rimlyáni uczinísze se rábi rábom swoyím.~~

*Rím ot B/og/a priprâw=lyen, w stolícu + Hristówu
Duhôwnomu Namist/ni/ku*

Ascze ~~Ascze~~ mî ucznem ob ~~sem-dílu~~ /s-Kostantinówwom uczínku/ po czlowickom rázumu goworít: íno sùmnyi níst, ieže Kostantín ~~togdá~~ né mudró, nó suprot prírodnoy swoiée kórwi lyubwí, iest dílal; i swôy národ mérzko izobídil. Nemogâsze bo neznát: ieže po ~~takowom uczínku~~ /s-onóm prenesêniu gospódstwa/ národnaia iego sláwa imâsze zgí=nut, i /ínomu národu w' rúki dospit/. ~~na in-národ prenesena bít.~~ Dáliho asze obozrím na tâiniye Bôzyije otlúki (káko Bôg lípo sêy mir razrežaet: i wsakije weci lagodno ko novyím

koncem wodit:) ino mi w' sey míre nemožem Kostantína ~~powinít~~
~~ebwinít~~: kîy se nemogâsze o/s-p/pirát Bôžiemu powódu. Bôžym
 bo prómislom se iest tó deijálo. Hristós kîy iest ízobral slábih, dabi
 postídil sílnih: i czez nísicije ríbari ~~wo swoiu oblast~~ w' pokornost

663 (359)

priwél ~~preslawnije~~ /s-bogâtije/ krālyi: ón mèd ìnimi czudēsmi iest
 izwó=lyil i sije czúdo uczinít: Dabi pērwy stáda nyegówa pastír,
 w' nai=slawnijem wsegó swíta grādu sidíl: i dabi nébil ~~prislyen~~
 prinûžen pri zem/s-ly/skôgo cária bóku žít, nó ná osobnu, i tím
 slobodníje bi zápowidi iegó propowídal. ~~I dabi wídomo swítu bilo:~~
~~ieže Hristówo Du-hôwnoe kralyéstwo níst priwêzano g'~~
~~zemsckómu kralyéstwu; iako hwošt kó glawe: nó ieže ón gospód i~~
~~bez posoblyânia zemsckógo cária mòžet swoiu cîrkow soblyúst i~~
~~sohrānit, czúdnóiu swoiéiu síloiu.~~

Czudêsa nad Rîmom.

Czúdo I°. *Níkakow naród nemógel w Rîmú postanowít /s-si/ Stólici*
Czto /s-Ne/ bo ìno, neže preiawnó Bo i mnogolítno Bôžie czúdo
iest sije bîlo? /s-bîlo sije:

Perwoie czudo iest: *Ieže pērwy cár, koyi se iest Isúsu Hristù*
pokloníl, ón iest túdže i stólniy swóy i kralyéwskiy grad ostáwíl,

Hristówomu na=místniku na žítie. A grād ón na wsem swítu
nailiplye iest bîl sozî-dan i ukraszen, i ko kra-lyeskomu prebiwāniu
na ot wsîh godnýi. A tò bôse dijasze po Bôžiem czúdu: dabi w
naipoznijem, w' nailíplyiem, w' naislawnijem wsego swíta grādu

Hristów namístnik sidil: i tím bi ni níkto nebil izprîczan, budto
nebi bîl uczul pro Hristówo iewangêlie. Sice Kamen māl iest odolíl
welik lík, u ucziníl se welikoiu goróiu.

Ieže Otonogo wrímena, kogda se iest uspodóbilo Bôžiemu
 smotrêniu po=dát swoiey cîrkwe tîszinu i pokóy ot múčitelyskich
 progónow: ucziníl iest Gospód túdže, Da ón grād, kîy na wśem
 swítu biâsze /s-i iést/ nai=slawn/e/íyi, nébudet w' ~~poslidok~~ /s-
~~potóm togo~~ w'náposlid/ níkakowomu mîrskomu, nó tókmo
 Hristówomu Duhôwnomu Kralyéstwu stólicéiu. Wladàli sut
~~zátím togo~~ Rimóm i Wlász/s/koiu zemlyéiu raznúi naródi: Gréki,
 Herùli, Gòti, Wandáli, Frānki, Nîmcí, i Hispáni: i ot tîh ìni
 kra=lyewáli ~~/s-blízko Rîmu/~~ w' Milānu, ìni w' Rawéne, ìni w'

Pawíje, ini w' Nápolyu, Wlaskije/s-ih/ zemlyí gradêh: /s-i-rádi bihu býli w' Rîmú sidít/ a w' Rîmu /s-ni/ níkakow národ níst mógel zawèst nit ukripít sebi stolíci. Sicewa príгода níst uczinyená bez Bôžiego czúda. Hotíl iest Hristós crez síje pokāzat, i swítu wídomo uczinít: Ieže Duhôwnoe iegó kralyèstwo níst pri=wêzano g' zemskômu kralyèstwu; iako hwóst kò tilu: i ieže ón gospôd iest mogûc sohrānít swoiu cîrkow bez pómoći zems=/s-n/kôgo cária. Tože dílo iest ucziníl Gospôd: na preswidczênie i /s-na/ pokonānie wsím naródom: Dabi iegó zápovid propowídana býla w' naislawnijem wsegó swíta grādu: I potóm dabi se níkto na sūdú nemógel izprîczát, iako dabi mu Hristówa zápovid newídoma býla. Iz sego mística se proiawlyáet welíka sóblazen i poblúdok Gréckih i ~~Niméckih~~ càrow: kòyi sut hotíli zaprenesêniem zemskogo/s-nôgo/ Kralyéstwa prenést i Hristówo kralyéstwo, iz ~~otlučeno/s-go/~~ búdto hwóst zá tilom. A Bôg iest înako i suprotîwno pokāzal. Ucziníl iest prenest /s-óno/ mirskoe kralyéstwo ímenno dlyatogó: dabi místico ostálo prósto Hristówomu kralyéstwu, Petrówoy stolíce.

664

Czúdo 2. *Nastupānie na Petrów prestól cárom nesrícno.* Nimécki kralyi biāhu dóbili Rîmskogo cārstwa po Wôlynom obirāniu. Zatîm ótniali ot Rimlyánow wôlnoe obirānie, i prewéli na /s-“swoyih”/ Nîmcew: i tím ukripíli swoemú naródu óno gospódstwo ná wiki. Ino tím wsím nesíti, iāli sut potómtogo pāp hwatát, wūzít, i zgo=nyát iz stolíci. Aliti po Bôžiem sūdú i czúdu dlya togó razníje nes/~~e~~ríci yim se priluczâhu. Biāhu bo ot pāp proklínani, i sklādani: a zatîm ili zlîm koncêm pogibāhu, ili înako w' nesczāstie wpadāhu.

Hérîh I¹¹², bižêc pred sînom w' kruczíne úmerl: Frídrih I utonúl: Filíp ot szísza ubièn: Otùn 4 w' otczaiāniu úmerl: Frídrih II prógnan /s- s cārstwa/, w' kruczíne úmerl: Kúrad prógnanže: Woiwóda Kàrulow ubijén. I síce ~~nijedînomu~~ /s-níkomu/ se níst ~~sricno powéto~~, /s-pospizílo/, ~~kāy~~ /s-ktô/ se iest podwígel na unižênie Rîm=skih epískopow.

¹¹² Ср. издание П.А. Бессонова, ч. 1, с. 430.

Czúdo 3.

Antipâpi ot prâwih pâp wsegdá sógnani.

Pâpi, kóyih tí cári neprávědno proganyâhu, /s-“oni”/ i w’ soslâniu ílti w’ bizâniu swoëm wsegdá sut obderżawáli swôy stân, i pó smerti imáli swoyih (2) nastúpnikow (1) zākónnih. I wsegdá so wrímenem ili oní sâmi, ili nyihowi nastúpniki, powrâcali sutse w’ Rîm, i zganyáli antipâp, kóyi ~~bi~~-biâhu ot cârskije síli nezakónno postâwlyeni. ~~I síce cári swoyím proganyâniem níkako nísut mógli~~ I síce antipâpi, i cârski laskátelyi nísut mógli dobít nastúpnikow: i cári swoyím proganyâniem níkako ni=sut mógli prerwát ~~erie~~ czřídí líbo werstí zakonnih pâp: rāwno iako i pogānski cári s’ trí sta ~~godow~~ lít wsákogo pâpu iesut umoríli; a pâpínskogo stāna i ímena ~~izkorenít~~ zatért nísut mógli ~~uspili~~-uspíli.

Czúdo 4.

*Pâpi rôdom Nîmci i Grè=ki nepowlascá/s-iut/
swoyím narożanom.*

*Grékom/s-se/ éárem oppirâhu se- pâpi Gréki, Nîm/s-cém/ éarom
pâpi Nîmci.*

Cár Otún III iest mógel pregoworít pâpu Nimczína i swoegó plemenníká da mu iest priwolyil, (2) Wólnoe (3) Obirânie (1) otniât ot Rimlyánow: dálího s’ seiû ugódoiu, da /bi/ wsegdá obrânogo cária pâpa potwerżáli. A posle togò, kogda /s-sut/ cári prewnógo zaprosíli: i ~~togò~~ zahotíli, Dabi cár pâpu potwerżál i postâwlyal: nîst yim nâto posobíla ni naródnaia lyúbow. Pâpi bo /s-wsí,/ né tokmo wláhi, nò i Nîmci rôdom, křípko sut se tomu nespodòbiu ~~operli oppirali~~ /s-oppiráli:/ i czto se wídit czúдно, kripezíje sâmi Nîmci, neże Wláhi. Pâpa bo Grigôriy VII, rôdom Nimczín, naipácze se iest ópperl suprot tomù neprávědnomu podwígu: iako smo wísze powídali. Nîst ðumi, nîst sowíta, suprot gospòdu.

665 (360)

~~wísze powídali.~~

Tòże seiest d/e/ijálo i pri Gréckih cáreh. W’ níkoem bo ~~wime~~ /s-wíku pow=noże pâp iest sidílo rêdom na Petrówoy stolíce, rôdom Grékow, ili Woz=tóczanow: iako Kónon, Sergêy, Zósím, Kostantín, Zaharijá, i íni: Ino wéd nijedín iz tíh níwczem ~~nîst posta~~ /s-ni naiménye nîst/ ustúpil podwígom Gréckih ~~carow: hotècih~~ Carigradskogo patrijâha /s-patrijârchow, hotècih sébe/ srawnát s’ pâpoiú. Nó pácze wśi pâpi, tàko Grèki iako i Wláhi, iesút wsegdá

Petrówije stolíci czêst i óblast w' cilósti-~~soharanyali~~. /s-soblydáli. Iczím wsákij biásze swetóyi, czím kripostiu i blagonarâwíem ~~narocziteyi czaenei~~ izrednéyi; i tím ~~biásze~~ iest i w' soblyiudâniu wlásti Petrówa stolá-~~(2) žareziyi (1) biásze~~: bîl žareziyi. Nîstli addá Bôžie czúdo: ieže Rîmskij swetítely tuliko sôt lít w' onom preslâwnom grâdu bez mîrskije síli sidît, i óblast deržît ?, i ni ot iedínogo mîrskogo cária nîst mógel bít ponižen? Hòeti rāzní na=ródi iesut wsákako nastupáli i ~~woiewáli~~ na Petrówu stolícu, i ní=kuliko krât ón grâd obladáli i opliníli. Nîstli czúdo: iež nijedín krâly go /s-nîst/ ~~nemógel~~ obderžát: nit w' nyém kralyewát i stolíci postanowít? Hristòs po czúdnom swoém prómislu iest óno místo priprávil na obítel swoemú (2) namístniku (1) duhównomu: i po czúdnomže prómislu dosèle go iest blyûl i brîgel.

*Dobró biásze /s-Cárom/ deržat mîrskuu wlást; a duhównije
neiskati newozrúszát.*

Zaradtogò, bîwshi mî prosudíli i podiwíli se Bôžiemu smotrêniu w' tíh izpowídaníh díleh: zawieržáem, i opêt welím: Dósta biásze Grékom i Nímcéem, deržat mîrskoe gospódstwo grâda Rîma; oboyím z' dobríje wólyi ot Rimlyánow podarenò. Ali oní nebiâhu síti mîrskim kralyéstwom: nó hotíli sut k' lizskú zawlādát i Hristò=wim duhównim wladâniem. I dlya togó ostásze izbāwlyeni oboiegò.

666

RAZDIL 5.

Ob Hristówom kralyéswu: i ob
Monarhîjskoy jéresi_____

I. Moié kralyéstwo nîst ot sego mîra: welît Gospòd.

(1) Hristówo (2) kralyestwo, Nébo i Zemlyá.

Zâto iest ótniat ot Dawídowa pokolénia Izrayílskiy nârod, i os=tâwlyeno ~~tolko~~ pri nyem lisze dwóie ~~pokoli~~ pléme: dabi ktò neposûmnyil, w' onóm Ieru=Salîmskom gospódstwu izpólnyeno bít obečânie, kóie iest Bôg uczinil g' Dawídu, i k iego símenu, (5) Isúsu (6) Hristù (1) G/ospo/du (2) i (3) otkupitelyu (4) nászemu.

Zâto iest Hristos wozhotíl narodítze ot Dawídowa otrôdia: né czez kralyéwskoe pokolénie (: sé iest né czez Solomóna i czez ostálnije

/s-Ierusalimskije/ krālyi; nó ~~naredīl se iest~~ czez Nafána (: Slomónowa bráta:) kīy nebiâsze krāly. Zâto Rîm (: dlyaradi mûczenickije kôrwi, kóiu iest prólil:) iest kaz=nyèn i razorén, né wó wrime pogânskikh cárow, kóyi proliwâhu swetécisz=kuiu kôrw; nó wó wrime cárow Hristiânskikh i prawowêrnihi. Dabi czúsz kô neposûmnyil, ~~lako~~ budto dabi Hristos bîl ízobral óno cárstwo w' osobítu swoiú otczinu. Nîst /s-bîlo/ dostôino Ierusalîmsko, nîst Rîmsko kralyéstwo, dabi postálo ~~lako~~ osobíta /s-oiu/ Hristówa otczínoiu /s-Isúsu Hristù./ Hristówo bo kralyéstwo nîst ot sego mîra: sé iest, né ot iedînije zemlyi: nó Nébo i Zemlýa wsá, i ~~wsé~~ czto se w'nyîh zaderzáiet, /s-wsé/ iest iedîno/~~e~~/ kralyéstwo Hristówo: i ón iest gospodín nébu i zemlýe: ón krāly krālyem, i gospôd wsím gospôdom.

2. (1) Hristówo (2)¹¹³ kralyestwo Cîrkow w uni=žêniu.

Nîst Hristós naredīl sébi na zemlyé osobítogo mîrskogo kr/alye/stwa; ~~ne~~ aliti iednakóž naredīl si iest /s-“osobíto”/ Duhôwno kr/alye/stwo, ~~reksze~~ sé iest Cîrkow. ~~Dalibo i /s-Aliti~~ Aliti/ siyá nimáet rubéžew: nó po wsém swîtu iest razszîrena; ~~wozdele~~ /s-wozdely/ proróczs=twá) gospodowál (1) búdet ót moria dó moria, i ot rîkí dâže do kráiew mîra.] ~~zemného krûga~~ /s-psal.71.8/ A w' sém Duhôwnom kr/alye/stwu Hristós negospodúet sláwoiu, nît síloiu: no Unižênim, i Terplyênim. Welît bo siee: Ne=bôite se /s-wî/ mâloe stádo: ~~Ź~~ abo izwólyil iest otec môy dát wam kr/alye/stwo.]

Sîje rîczy Bêda uczítely síce izkladáet: Malo /s-im/ ~~stadom~~ naziwaet /zowét-~~Spasítely~~ stadom zowét Spasítely swoyich izbrânih; ~~abo czúcz~~ dlyaradi Unižênia: abo czúsz ~~swóiu~~ /s-hóçet da iego/ cîrkow, i-kakonibúd /s-uže/ razmnožená i razszîrena, iednakóž dâže do skonczânia wíkom Unižênim rāstet, i Unižênim /s-da/ k' obečânomu /s-nyey/ k/ralye/stwu pŕidet.]

Ob Hâmu. Ob Iákowu u ~~E~~ /-I/sáwu. Wsè po duhôwnu se moraiut razumit obečânia i proróczstwa. Czúsz ob Hristówom Duhôwnom Kralyéstwu, a né ob mîrskom.

¹¹³ В указателе эти слова уже переставлены (в рукописи наоборот), – подтверждение того, что указатель составлялся после этого текста.

667 (364)

3. *Hristos nijedînomu K/ra/lyu nepribawil óblasti.*
Iz /s-tîh/rowidanih wecêy wídomo seczinît: ieže Hristós nijedînomu Krālyu nîst dāl níkakowa nówogo imenowánia, nit /s-pribáwil/ welíczestwa, ~~nit~~ /s-líbo/ óblasti mîrskije: nó ostáwil iest mîrskim krālyem prîdnyuiu óblast i slawu, kóiu sut i pérwlye wsegdá imáli po prāwde. Welît bo, Dáite cáriu, czto iest cárowo.]

4. *Monarhiyskaia iéres ~~wozbużená~~ sozdana.*
Presúietno addá iesut ~~dîlali~~ /s-czinîli/ oní Grécki i Nimécki krālyi: kóyi sut udúmali i razglasîli, sébi ot Boga /s-„(~~dlyaradi Hristiânskije weri~~)”, dānu bit Wisokost níkoiu mîrskui~~u~~, wecū ot obicznije Kralyéwskije wisokósti. Ató síce:

1e. *Swêtaia peczàt: Swêti~~je~~/s-i/ otpíski. Swêti~~je~~ barmi:*
Swêtoie čarstwo: Swetoie welicestwo.
Úczali sut Gréki, otpísi /s-i peczátí/ swoyih cárow zwát Swetími otpískami/s-mi/ i Swetími peczátmi:

2e. Napisáli sut w’ zakonostāwui: Rîmskiy car iest Wsemú swîtu g/ospo/din.

3e. /s-A/ Nímci swoego cária zowût: Swêtoe cárowo welíczestwo: i k swoiú Ni=méckui~~u~~ zémlyu zowût: Swêtoe Rîmskoe čarstwo.

4e. *Wsemu switu g/ospo/din. Narežæet kralyestwa.*
Postawlyæet i pot=weržæet Kralyi.
/s-Oniže/ Propowidáiu: Ieže (2) cár (1) Rîmskiy iest gospodar, wsím ~~ke~~ nāródom: i ieže ón imáet óblast po wsém swîtu Narēžæt Krālyestwa, i pos=tāwlyát da sklādat Krālyi. I ieže bez iego wólyi i potweržénia, níкто nemóžet bít, nit oziwátse krālyem.

5e. *Czetíri /s-zbáiani/ Monarhíyi: As/irs/ka, Pêrska, Gr/ec/ka.*
i R/im/ska.

Iz togò czto Daniyíl (2) czetíri (3) kralyéstwa (1) spomináet: ~~udumali~~ zbáiali ~~sto~~ sūt, oná kr/alye/stwa bit wíszego stepénia ot înih, i názwali ie osobítim ímenom, Czetíri Monarhíyi. I zdúmali sut níko~~e~~ nówo /s-dûrno/ Welíczestwo, wísze ot kralyéwskogo: Kakówo nîst býlo, i ~~bít~~ nemóžet ~~na~~ /s-bít ná/ switu îno, opricz Bôžiego welíczestwa. Nîst bo na zemlyé stāna, nit stepénia, nit

îmena wîszego, nad stân i îme kralyéwsko: nit ôblasti weçije, nad ôblast kr/alyew/sku/.

6e. Stan wisziy, /s-Hiperbasilija/, nad stan kralya Dawida i Aleksandra, i Kira.

Oberh wsegó pak ~~weliez~~ wozwiszáiut ôblast swoègo Rîmskogo cária, i welêt: ieże (2) Monarhíja (1) Rîmska iest wîsza w' stepéníu ot ostâlníh trîh /s-zbáianih/ monarhiy: i ieże ~~ime Cárowe~~, i-ôblast Cárowa, iest wîsza w' ste=pényu ot wsákije kralyéwskije, i monârskije ôblasti: i búdto /s-da/ lihu nit Dawíd, nit Kîr, nit Aleksânder, takówije wisokósti nébili imáli.

7e. Cesar Hristianskij, preglupa ricz.

Wsí Iewrópci goworêt síce: Cesár îlti Cár Tûrskiy, i Cesár îlti Cár Rîmskiy #

~~Tókmo~~ Lísze Léhi, Niméckimi oblúdami soblâžnyeni, síce szútoczno goworêt, i cária togó ~~Rims~~ Nímee Nerîmskogo zowût /s-prósto/ Hristiânskím Cesárom. Knápijusz /s-iest/ w' knyígah napîsal: Summus imp/er/ator Christianorum: Naiwîsziy Hristiânskiy Zapowidník: iako dabi tóy Zapowidník (~~ie kiy se i sám tókmo Rîmskim pîszet~~) imal oblast nad wsími Hristiánmi. A Krómer w' beside králya Bolesláwa Láktica¹¹⁴: Imp/er/atore orbis terrarum devicto *O rîcz glûpa, i súetna.*

RAZDIL 6.

Ob narugâniu, obszâlnosteh, i ostúdah: kòe sut

Gréki i Nîmcí Slowíncem ucziníli: czez swoiu zbáianu

Monarhíju, i czez súe/s-i/tno swoie Cârstwo.

Monarhiyskoíu iéresiu iedîni Slow/in/ci soblâžnyeni

/s-Dáliho/ Tími pak oblúdami nîsút wozmógli níkakowa înoo naróda soblâznít, opricz ~~nás~~ iedînih nás Slowíncew. Nijedîn bo nârod nîst prosíl, nit

668

w' czêst príjal, nit dopustíl, dabíhu mu Gréki líbo Nîmci kralyéstwo stro=yíli, ili krályá postáwlyáli; ili Korùnu líbo îme kralyéwsko darowáli. Tókmo nás Slowíncew (: wo wsíh nászego

¹¹⁴ Имеется в виду Владислав Локеток, ср. издание 1965 г., с. 533.

nâroda místeh i deržawah) iesut Gréki i Nîmci različno i wnoĝo krât naružili, obszalîli, i osramotîli, tím szútocznim Kralyéwskogo ímena darowâniem.

Ob ~~narugâniu~~, kóe rugoté, /s-koiu/ uczinísze LÉHOM.

1. *Cár Kúrad zawídit Léhom (2) íme (1) Kralýewsko*¹¹⁵
Krómer ~~pîseet~~ powidáet, ieže Nímécki ~~pis~~ hwastâwci w' knyíгах iesut síce napîsáli: Boleslâw /s-dî/ Hrâbriy ohólostiu woznesèn biâsze si Kralyéwsko íme priwlastíl: i cáriu dâny otkâžál: il dlya togó iest ot cária Kúrada wnógimi i golemími boimî preodolyén i podbijén. Isîn ~~ieg~~ nyegow Mészko domagáiuč se tíhže dùm, ot cária ukročén, i prisílyen: dase iest otrékel Kralyéwskije wysokósti, i Knêžyim ímenom zadowólyen ostál: a Léskaia zemlyá cárom podbîrna ostála.]

2. *Cár Hérih zawídit Léhom Kr/alyew/sko ime.*
Drúgiy hwastâwec, ímenom Múciy, pîszet: Siéždisze se dî cár Hérih, i knêži ~~wo Frakafórti~~ na soiém, i (2) dúmu (1) uczinísze, nanést Léhom rát: abo Lèhi nehotiâhu cáriu dânyi dâwát: i (3) Krâlyá (2) si (1) biâhu ustroyîli, i okorúneli: kóe dílo iest bílo prewelika ~~néczeet~~ sramotá cáriu. Protóž car otidé na nyíh s' síloiu: i ostálnoe.] Síce hwastawec. Aliti ascze Níméckogo cária sramotît, ktô òt nyego Kralyéwskogo ímena neprósit: ínoto wsí ~~Kralýi~~ /s-naródi/ pò swítu sramotêt i pozóret togo mílogo cária; opriacz nás Slowîncew: nijedîn bo /s-în/ krâly nist príjal tworênia ót nyego, opricz nászih krâlyew.

3. *Básen ~~káko~~ Ângel prepowídal Korúnu Léhom dàt.*
Stépan Wugérskiy krâly prijêmszi swêtoe kresčénie, biâsze poslal k' pâpe prosít blagoslowyênia. A pâpa mu iest poslal blagoslowyênie, i zlât=nu Korúnu ~~ezeet~~ ná dar. Izsegó uczînka ~~Nímci iesut~~ Nímécki bá=hori iesut zdúmali síju básen. Príszel iest dî k' pâpe posól ot Meczisláwa Lésckogo /s-„swižekresčenogó/ knêža“, i prosíl ~~imen~~ kralyéwskogo imenowânia. Pâpa iest obecál dát: i zapowídal zlâtним kowâczém skowát Korúnu. A wo snú ângel opomenúl pâpu: Nedáy dî korúnu Léhu, nò înomu poslú, kîy iútri k' tébi prídet dlyaradi toéže priczíni. Príszel iest posól Wugérskiy, i onomú pâpa dâl korúnu; † a Léhu otkâžal.] Sijà

¹¹⁵ В указателе переставлено.

prípowist proiawlyàetse bít sólgana: abo nepîszut priczîni, i nemógut powîdat, dlya czéso bi bîl

669 (362)

ângel prepowîdal dàt Korúnu Meczisláwu. A swisze togó, Korúna oná i do dnyésznyego dÿa soblyudáet se w' cilósti u Wûgrow: i na nÿey iest napîsano, ~~Kostan~~—Gréckim iazîkom: Kostantín cár Rîmskiy. Otséle iest znát: ieže oná né ot pâpi skówana, nó ot Kostantína cária Silwéstru pâpe ð podarená iest bîla.

4. *Pâpa oînel Kra=lyéstwo Léhom.*

Swêtogo mûczenika Stanisława biásze umorîl krâly Boleslâw. Dlyaradi togò pâpa Grigôriy VII, ~~Nemczin~~, iest Boleslâwu Kralyéstwo otsûdíł: i epîskopom Léskim ~~zapoŵidał~~ zapritíl, Dabihu w' náposlid níkogo nekorúnili na kr/alyes/two, bez pâpinije wólyi. Izatîm praznowáło iest kralyéwsko íme u Léhow 215 godôw. I séy uczínok iest mógel bít prîlíka básni, zdúmanoy ob ângelu.

5. *Léhi sâmi šebi krâlyá ustroyîli*

Potòmtogo Premísel knêz soedinîwshi razdêrstoe Léscoe gospódstwo, pri=wrâtíl iest nâródu Krâlyéwsko íme. W' gódu bo 6803/1295, Premísel iest zákónnim czînom okorúnyen. Ali za sédem mísecew, posle prijâtogo kralyéwskiego ímena, ot zawídecîh Nîmcew, /s-„na lowêh”/ iz zâsídi naskóczen i umorèn.

6. *Pâpa ~~prószén~~ ne=hotíl ustroyít. Léhi sâmi ôpet ustroyîli.*

Wladislâw pak Láktiç, Premíslow nastúpnik (obrigáiuçli se Nîmcew, ili dlya imije priczîni, newídomo) z' 20 lît swoegó kralyewânia nîst se hotíl korùnit, nit pîsat krâlyém; nó ~~Otezinnikom~~ Rodonaslídnikom, Léskego Kr/alyes/twa.

Íno w' gódu 6828/1320 otprawisze Léhi poslów k' pâpe Iwánu XXII: dabihu Láktiçu kralyéwskoe íme izprosîli. Prosužâhu bo, iako dabi si Premísel zlokóbnó bîl óno íme prîjal, bez pâpina ~~prîwo~~=/s-blagoslo=wlyènia: zâto ieže zapri¹¹⁶çeno biásze Léhom kralyéwsko íme. Swerh togò prosužâhu: ímaiuc pâpu prîjatelya, kripczíje móc stoiát suprot Níméckomu ~~ðeuez~~ dosažâniyu. Pâpa

¹¹⁶ Здесь и очень часто вместо зачеркнутого «е» Крижанич ставит «і». Есть другие похожие замены.

pak nîst hotîl Wladisláwu iáwno dát kralyéwskiego ímena/s-owania/: dabi nerazsêrdîl Iwána Czéskogo krālyá, Nimczína: ~~kry~~ (priwlasčasze/s-iučege sébi Lésko kr/alye/stwo).

i têstia iegó Frans/s-néc/kogo krālya. Iednakóže na otāinu uczi=nîl iest pâpa poslóm wídomo swoiê hotênie, i otwečal welêc: Iāz dî nezabranjáiu Léhom užîwat swoyîh prawîc.] Izatîm Wladisláv Láktiê iest bîl okorúnyen, bez pâpinogo i bez cárowogo usroiênia: i ottòle do dnésznyego dyâ /s-potomúz/ korúnetse Lêski krālyi.

670

7. *Bàsen. Ieže bi cár Otùn Léhom Krālyá ustroyîl.* Iz /s-tîh/ ~~wisze~~ powídanîh dîl za pêrwoe uznawáem: ieže Léhi nit ot pâpi, nit ot cária, nò òt Boga (:iedînogo i prāwogo krālyém stroyítelya) iesut príjali kralyéwsko íme i korúnu. Dlyatogò poslidnyíyi Nîmci (: w' kóyih iest i Krómer, nazwāniem Léh, a ródóm i sêrdcem Nimczín:) uznāw=szi, ieže níkakowim pûtém ~~uže~~ nemógut Léhom otniāt kralyéws=kije dostôinosti: udúmalî sut básen ob cáriu Otúnu: iako dabi ón bîl Léhom dāl Kr/alyew/skuiu czêst: dabihi koncziže tîm sposóbom, swoego cária zdúmanuii óblast ~~sobranîh~~ ukripîli; i czêst ~~h~~ sohrānîli.

Protóz Krómer píszet síce: Prîszel iest, dî, càr Otún III g' Bolesláwu Léskomu knêzu. I Bolesláv iest cária predîwno ugostîl, i prebogáto obdarîl: a càr Bolesláwa nāzwāl Krālyém, i Rîmskogo cārstwa drû=gom: i uczinîl go prostá ot dānyw, i ot wsákogo cārskogo poddānstwa.] Iāz sey bàsni wéri nedaiú. ~~Dabi bo to bîlo istinno~~ /s-Ascze bo welîl Di bi bî bil car Lehom podarîl kr/ulyew/skoe nazwanie/: káko bíhu bili posletogó mógli cári Kúrad i Hérih Léhow /s-z'/ rátiu naiezdzāt, dlyaradi kralyéwskiego togó nazwānia? Kāko bi bîlo Léhom trîba ot pâpi prosît nazwānia za Wladisláwa Láktiča?

8. *Godopisci soblāžnyeni, Požor pocztaiut* /s-pocztáli/ w czêst. Za wtóroe gòdno iest ~~zacz~~ preczúditse, káko welíku sílu ímaet tá Monar=hîyskaia iéres i sóblazen. Kāko sut se Léski ~~isto~~ Godopísci dāli toy prelesti soblāžnît. ~~dasut lôž w' ístini mîsto, i nêczest požor w' czêsti mîsto procinîli.~~ Wírili sut swoje kr/alye/stwo òt Boga bît ustroiénó: ino wéd tù bàsen Otúnowu ili ot Nîmcew zdúmanu iesut

príjali, ili sâmi zdúmali: i síce lôž w' ístinu, i pozór w' czésti místo prociníli.

9. Otwiť ~~pristóien~~ k' Nîmcém stroyítelyem. Za trétie: hócti ob preminûwszih díleh sowít iest nekorísten, mî powsém tom (: dlya pro/s-iz/iawlyênia síh oblûd i sramôt:) síce razsužáem. Búdsi tó, iako godopísci ~~glûpo~~ pîszut, i glûpo se ráduiut; ieže bi cār Otun bîl knêza Bolesláwa krályém ucziníl, i Bolesláv bi to bîl w' czést príjal: ino mi welim, ieže Boleslaw iest w' tom glupo postupil, i premerzko pobludil, i w' czest príjal i premérzko poblúdíl, i w' czést príjal nêczest i pozór i wicznûiu naródnuiu ostúdu. Sowitníje biásze Bolesláwu otweçat síce: Tî cáriu méne tworíš Léskim krályem; hwála ti bûdi zato; i iâž tèbe tworiú Niméckim cárom. Kuliko iâž ímaiu óblasti k tébi, i k' Nîmcem, tulíko ímaesz tî komnè, i k Léhom.

671 (363)

10. Cár nekorúnyen Litwína korúnit, i krályém tworít. Smiszníje wsegó iest óno, czto /s-iest/ ucziníl cár Zigimót, kíy sam nebúduć ~~ek~~ Korúnyen, drúgogo iest Korúníl, i kralyéstwo nówo ~~ue~~ stroyíl. ~~U Lehow~~ W' Léheh biásze krály Iagáilo, a w' Litwé knêz iego brát Witówt. Zigi=mót hotèç posobit Križakom Léskim wrâgom: iskâsze Witówta z' bratom, i /s-ta/ obadwa z' Léhmi swádit: i dlyatogó prislál iest Witówtu cârskij list, w' kóiem tworiásze Witówta kralyé: i /s-zatîm/ wipráwil poslów, kóyi mu noszâ=hu Korúnu. Dáliho Léhi pût korúne zaprósze: i ~~otpiskie~~ otpíski pre=hwatásze, w' kóyih Zigimót ukripliásze Witówta; dabi Witówt sûmnyi neimál w' tóm, czto ón cár nebîwszi korúnyen, nyému prisilásze korúnu. Sícewa igrálisca iz nás czynèt tí wsego swíta gospodâri.

Léskiy kraly ~~Hetman~~ /s-woiwóda/ Cesárow

11. A posle # /Вписано/

Gledi lista 711: znamena ¹¹⁷

A posle wsih tih ~~soblazney~~ durostêy, dâže w' níneshnem wo 173 gódu, w' 23 dêny oktiabrá, sliszíl iesm iâ ot nemála czlowíka, ot Kozáckogo ~~nakaz~~ Pôlynogo Hetmána, ot Timofeia Czeçzúri: gdi

¹¹⁷ Карандашом приписан перевод: «См. ниже, лист 711».

ón goworíl, ieže dê Polýskiy krály iest Hetmán tômu mîlomu Cesáru Hristiânskomu. Sice iest Rúskiy naròd tími wraždyimi basenmu i ložmí ~~prel osliplyen~~ prelescèn, i w' konec osliplyen Pósmih i ostúda uczinyena CZÉHOM.

1. *Czèskogo kralyéstwa Pêrwoe ustroiènie.*
W' gódu 1087, cár Hérìh IV, iest krályém ucziníl Wratisláwa ~~knêza~~ Czèskogo knêza: i podaríl mu wsú Léskuuiu zémlyu: w' koiey nit ów nit ón níkakowije włásti neimasze. Takówimi bîsowimi prawódom iest Hérìh w' tûžem náròdu rát zažrégel.

2. *Wtóroe ustroiènie.*
W' gódu 1159 iest car Frídrih Wladisláwu Czèskomu knêzu dâl kra=lyéwsko nazwânie. Dáliho ~~poslidi~~ /s-posle/ Wladisláwa, nastúpniki iegó Czès=ki wladátelyi, ~~nisút to~~ so 60 liť, nîsút togo nazwânia užiwáli.

3. *Trêtie ustroiènie.*
~~Naiposlee~~ Potòmtogo, Premísel ílti Otókar ~~knêz~~, iést ot Fì cária Filípa íme kra=lyéwsko, ot preminûwszih swoyîh poprîdnikow knezów (: mezusôbnimi rátmi zabâwlyenih) opuscenó, prijál i nastúpnikom ostáwíl.

4. *Czetwertoe ustroienie, Kraly Czasznik.*
Naiposlíje cár Rúdof (: kîy ~~iest kalyewa~~ kralyewâsze ót goda 1273 dó /s-goda/ 1292:) iest sowerszíl nad Czéhmi poslidnyuiu rúgotu i pozór. Ubîwshi bo reczênogo krályá Otókara, ucziníl iest sína iegó krályém: i swisze togó (: na pozór:) ustroyíl go /s-Obirátelyem sêdmim, i/ Czásznikom Swêtego Rims=kogo cârstwa: i powînnost mu naložíl, dabi toy bîdniy krály swêtomu cáriu pri stolú dworíl, i czászu naliwal. Síce iz krályá i samo=wládca, ucziníl go iest dworiáninom: na pósmih wsím naródom. Cztò bo se móžet durníje udúmat: neže da ktò búdet Krály korúnen, i wkúpno da înomu wladátelyu czászu naliwáet?

672

~~Sramota~~ Obszâlnost uczinyená SÉRB/s-O/MĪ.

1. *Sérbskiy Knêz prózwal se Hercégom.*

Trî Nimécki cári, Kúrad III, Fǣdrih I, i Fǣdrih II¹¹⁸, iesut hodǣli na woztók dobi=wàt i bránit ot Saraczínow (2) Grobá (1) Gospôdnyego. Iedín iz tíh, newîm ký, pûtem íduć bǣl iest ot Sǣrbskogo Knêza scédro ugoscén, so wsîm wóiskom. I ~~ne~~ /s-ón/ na zahwâlyenie zá ~~dobrodítel~~ /s-czest i za/ príjazen, sotworil iest eár onomu Knêzu welíka ~~czest~~ /o s-pocztênie/, ili pácze szútku. Preminil mu iest zwânie iz Sǣrbskogo w' Nímecko: i powelil /s-mu/ písátse w' náposlid né Knêzom, nó Herzégom. A sija rîcz Hercég níczeso ínogo u Nímcew neznâczit, neže u nás Knêz, ili pácze Woiwóda. I síce ón Knêz dâwszi se ob=szálit, zawérgel iest ~~riez~~ /s-czéstnu i prigózu/ swoegó iazíka, /s-„rîcz KNEZ”/, i náczal se písát Hercégom: /s-poczém/ i knêžestwo óno dâže do dnéska slowét Hercégowina. I s' togó iest prijskál tulíku czêst, kulíko dabi se bǣl nâzwál /s-sébe/ Taiszéiu, ~~a-zémlyu sw~~ a deržawu swoiú Ulúsom Kalmíckim.

2. *Wêlikiy Zupàn postál Arkóndoiu.*
Drúgiĵ (2) Knêzi (1) Sǣrbski, kóyi stoiâhu w' Nîszu, iz stâriini zwâli sut se Wêliki Zu=páni /i Stárosti. Ali so wrímenom, newîm káko, ~~zawérgszi~~ wozgordíwszi Slowînsku rîcz, náczali sut se zwát Gréckoiu ricziú Arkóndami. Arkónda znâczit ~~Knêz~~ Wladátely Posádskiy: kakówi biâhu w' Afínah Arkóndi /s-po/godôwni.

3. *Wêlikiy Knêz postál Déspotom.*
~~Tretyi~~ /s-A îni/ Sǣrbski Knêzi, kóyi stoiâhu w Bélgradu: /s-i înde: i zwâhu se Wêliki Bâni; i Wêl/iki/:k/ne/z/i/ wídeć ieže Gréckih cárow sîni i brâti biâhu zwâni Déspoti; zawérgli sut i oní Slowînskije rîczí, (Bân, i Knêz:) i prózwali se Déspotmi. Déspot slowét Wladíka.

~~Gréckije szutki, k' Nímcew, k' Wúgrom, i k' Sramotá uczinyená BOLGÁROM.~~

1. *Krâlyem Gréki nedaiút imenowânia po Grécku.*
Pri razoreniu Rimskogo carstwa, priszli sut razliczni narodi; i zawziali Rimskije deržawi: ~~a naszi Bolgar~~ iakož biahu /s-„Franki, i ini”/ Nimci, i Wugri, i ini /s-narodi/. A naszi Bolgari naiblíže Carigrada iesut zawladali welikije deržawi, i ustroyili si

¹¹⁸ Крижанич исправлял Fridrih на Fidrih, т.е. он не был уверен в своем выборе правильного варианта.

Kralyestwo. Dlyatogo Grecki cari nesterpno gleżahu takowih /s-pre/silnih kralyew: i nehotiahu yih wo swoem Greckom ia=ziku dawahu /s-Kralyewsko/ imenowanie. K' Nimeckim carom, i ko Franskim/s-neckim/ i k'inim Iewropskim kralyem pisahu Latinskuu ricz REKS /s-ili Rigas/: a g'

673 (364)

Bolgárinu, /s-i k'Léhu/ i k' Wugrínu Slowínsku /s-ríc/, KRALY. I tím nárazum dawáhu, iako dabihi iáwno rékli: Wí Bolgári, Wügrí, i Nímci, sâmi sêbe zoweté Krály/s-mi/ i /s-Rígasmí;/ Reksí; ali mî was nezowém Wasilêimi. Wî po swo=iém iazíku i razsudku /s-prosużeniu/ iesté Krályi; ali po nászem iazíku i po práwde wî nîsté wasiléyi krályi. Iz seié werszíni iest izíszla wsà sòblazen#

sego místa: ieże iest sut nászi lyûdi (:ot Grêkow obłużeni:) w' pozór postáwili prewisòkoe i preczêstnoe íme Krály; a w' iego místo príjali Latínsku, i ménye gódnu ríc Cár.

2. *Bolgárin /s-„dobîwsi”/ imenowania po Grécku, prózwal se Cárom.*

Zatîmtogo /s-bo/ zgodíli sut se Gréki z' Nímci, newím káko. A z' Bolgârmi; zgo=díže, dáliho pózdno i posle wnoгих wrimén; i cár Gréckiy cár iest náczal Bolgârskogo krályá zwát Cár Wasiléiem. Kogdabo Asény Bolgârskiy Krály biásze posobíl cáriu Mihayílu Paleológu pobít La=tínów: i Bolgári ubíli Latínskogo cária Baldwína, i Grékom oczístili Carígrad: togdá sut Gréki Asénya swoyim iazíkom w' listêh náczali písát Wasiléiem, koégo pérwlye pisáhu Krályém: i Asény zawérgszi preczêstnoe Slow/ins/ko íme Krály, náczal sêbe písat Cárom. A swisze togó /s-mi/-scenyém czaiú, ieże i perwlye segó w' níkie wrímé, dlyaradi poswátania, sícewie ugówor iest bîl uczinyen, meż Grek Bolgârmi i meż Grékmi.

3. *Gréckomu cáriu Latíni nédali zwânia po Latínsku.* Kakówoiu míroiu iesut Gréki mírili, takówoiu yim iest i otmíreno ot înih na=ródow. Wo Florên/s-t/skom /s-bo/ sobóru se cztét: Káko /s-ieže/ Latíni Gréckogo cária tòkmo w' Gréckom iazíku zwâhu, a wo swoém nezwâhu Rîmskim cárom: pîszut bo /s-tamo Latíni/

Grécki rîcz (2) Romeorum /s-(1) imperator/, a nepîszut Latînskije rîczy Romanorum ~~im/per/ator~~.

Ostûdi uczinyenî wsím SLOWÎNCEM

1. *Slow/in/ci prijemlÿut w' dâr swoiû otczînu, ot k/ra/ly, nîmaiucogo dîla k nyéy.*

Tîmi Niméckimi lozmî se iest soblāznîl nîkiy mǎlo prosûden Czéskih izpomînkow pisátely: kÿy hotèc Slowînskomu nǎródu Sláwi pribáwit, zdûmal iest preglûpu básen: Búdto dabi Aleksānder Wêlikiy bîl Slowînskomu nǎródu prislál Darowǎlniy Lîst: i podawál yim, i pis=móm ukrîpîl nǎ wiki deržat zémlyu, káia ležît mež Czêrnim i mež Wariázkim mòrem. I nîst mógel procinît ~~nasz-mîliy~~ /s-on/ báhor: ieže Aleksānder nemogāsze darowát onogo, czto nîkoli nîst bîlo w' iego ~~,nit w' iego popriènikow~~ óblasti. I za wtóroe, ieže ná=szemu nǎródu nemogāsze postat sláwa, nó pácze ostûda i pozór,

674

Dabihu bîli ot túžego nǎróda i wladátelya w' dâr prijemáli swoiû izko=niwîczniui otczînu: na kòey òn wladátely nîkakowije wlásti, nit îska neimāsze. Zatrêtie, pozòr nè sláwa iest, iskat hwǎli w' lóži. Wnógi pisátelyi iesut pisáli izpomîniki ob Aleksāndrowih díleh: ali nijedîn nîst ní riczi pripomênûl ob takówom /s-iego/ lîstu libo dîla so Slowînci.

2. *Níkoyi se pîszut Krâlymi Slowinski=mi nedostôino.*

Isîja iest iedna násza nésrica i ostûda: ieže îni naródi kiy kóli odolîjet iedînu kuiu ~~et~~ hòc málu deržáwu nášzego nǎróda, i òn /s-ie/ tótczas pîszetse pròsto Krâlyém Slowînskim: ~~búdto iako~~ /s-búdto/ dabi wés Slowînskiy nǎród pod iego óblastiu bîl.

Táko drêwi (2) krâlyí (1) Wugérski, a dnès Nimécki cári, dlyaradi ~~malije~~ /s-iedníje ili drúgije/ deržáwi ~~kuiu~~ nášzego nǎródu, kuiu deržáhu, pîszutse Krâlymi Dal=mátskimi, Herwátskimi, i Slowînskimi. Inǎto sut ti udúmali trî raz=níje ~~zno-králewskije~~ Korûnnije znakovîni /s-„i pîszut trî razníje scîti:”/ iako dabihu wladáli trîmi kralyéstwî nášzego ~~plemena~~ iazîka: a oní newldáuit ni eð iedním dobrîm knêžestwom.

Benétczani tóž, dlyaradi czetîrih /s-ili/ petí ~~primorskih~~ /s-Herwátskih / gradów ~~naszego~~ /s-kóe/ ~~iazika~~ /s-deržèt: / pricinyáuit

sebe bít (~~Sklawoniyi~~)-gospodârmi Slowĩnskije zemlyí. I onú swoiú derżawicu ôbcím wsegó nâròda ímenom zowût, Sklawoníja. I owí Iagáilici/s-owici/, kòyi sut se uprosíli na Léscoe kralyéstwo: dlyaradi oderżánia níkoe czásti Rúsi, pîszut se pròsto Wêlikimi Knezmî Rúskimi: iako da bihu bìli gospodâri wseié Rúsi: gdi yim se biásze pîsát ot udîlnije derżawi, Knezmî Mâlije, líbo Bîlije Rúsi.

3. *W' znakovínu nam pîszut trî psí.*
Iesé iedna dîwna nesríca priluczíla seiest nam Slowĩncem ot Níméckogo iazíka. ~~Násze íme Slowĩnei~~ Níméckiy iazik ~~ímaet wse~~ /lyûbit/ kratíje rîczi: ipotomú kogda Nĩmci túżih iazíkow rîczi na swôy izgówor prewódet, okrûszeno i skra=čenó ie izgowariáiuť. Sice ✚

✚ Stólniy grâd swojego cária, kîy ot Rimlyánow biásze názwan Flawíjenum, Nĩmci /s-po swoiém iazíku/ zowût Wién, wmisto Flawíen: siceže i

násze íme (: Slowĩnei:) okraszeno wirikaiut, *otwérgszi sklad SLO, i welét Wínen*, w' misto Slowínen: a síjaže rîcz Wínen unyíh znâczit i Wíter, i Hórsa, iliti lôwnogo psà. Otséle ohòli narugátelyi w' onom sèitu, kóego sut udúmali na /s-znâk/ Slowĩnsko/s-go/ ~~íme~~ i kralyéstwa, pîszut trî zwîri, neznát kakówijje. Nám uđaiût, iako dabihu ~~to~~ bìli tri Kuní: a sâmi ú sebe razúmijut trî Psí: obziráiuć se narîcz Wínen: iako smo powídali.

675 (365)

Sláwi ubítók, uczinyén samím
GRÉKOM, i NIMCEM

1. *Slawníje /s-biásze/ bi Nĩmcem pîsat/s-se/:
Krâly Nimecký, i Rĩmskiy.*

Káruł ~~Weli~~kiy /s-Pêrwi/ iest bîl ~~ródem Franczín, i krâly né-liho~~
~~iednóm~~ Fränkóm,

~~nó~~ i wsím ostálnim Nĩmcem: a zaťmto, dlya welíkije síli, bîl prízwan ot Rimlyán/s-ow/ ná pomoc, i uczinyen cárom Rĩmskim.

Dlyatogó Níméckiy wladátely pîszetse síce: Rĩmskiy Cár, i Nimeckiy Krâly. ~~Daliho-íno potomu~~ wńogo weća sláwa bi bila

Kárlu, i wsim iego nas=túpnikom; ~~da bi hu~~ se na pêrwom místu pîsátse Krály Níméckiy, ana wtórom místu Cár Rîmskiy i neže-na pêrwom místu ~~postav=lyat~~ stáwit Rîmsko íme. Isíce /s-po/ prâwde ~~epimínaet~~ /s-biásze czinít:/: pitàem bo; Ot kóego naróda se ímaet prozîwát wsáko ktalyéstwo? Ot onogóli kîy gospo=dùet, ~~libo~~ /s-ili/ ot onogó kîy iest podwêržen? Stanowíto ot onogó, kîy gospodùet. A Nîmcí togdá /s-iesut/ gospodowáhu/s-li/ nad Rimlyánmi: ínoto óno Kralyéstwo prówednije imásze se zwât Nímécko, než Rîmsko. Dáliho#

Nîmcí oblúženi iasnóstiu Rîmskogo ímena: slûg swoyîh íme na poczatkú postawlyâhu, pred swoyîm gospódskim ímenom. Síce se ~~dijèt súetnim lyûdem, kóyi se hwatáiuť za lowêt súetnu sláwu, da zgubêt ístinu.~~ Wsákogo naróda krály korúnit se dóma: i ot inîh naródnów poczitáet se korúnyen: i pîszetste na pinêzeh korúnyen. Iedîn toy Níméckiy krály i trími korúnami /s-doma/ se korúnit: ino wéd ní ot kogo nepoczitáetse za korúnyiena: i na pinêzeh izobrážetse gologláv: dlyató ieže nîst w' Rímú korúnyen. Síce sedijèt lyûdem kóyi se lowêt súetnu sláwu: da zgubêt i ístinu.

2. *Slawníje /s-biásze/ bi Grékom pîsat/s-se/ Krály Gréckiy i Rîmskiy.*

Tîmže czînom w' Carígradu: kogda iest nestálo Konstantínowa, i wsegó Rimlyánow/skogo/ ili Wláhew/s-skogo/ plémiena; i prîszlo kralyéstwo Grékom w' rûki: pogotówu wêca sláwa bi bîla oním kralyémm, na pêr=wom místu ~~polagat~~ stáwit íme swoegó naróda, a na wtóróm íme Rim=lyânsko: i pîsátse síce, Manuîl krály Gréckiy i Rîmskiy: než= na pêrwom místu pîsat íme Rîmsko. Aliti oní tákó sut se dáli sob=láznit tóy súetnoy Rîmskoy sláwe: da sut se ~~post~~ ustidíli sw/s-o/egó ~~naródnogo~~ Gréckogo ímena: i nígdíže, nít na poczatkú, nít na srîdê, líbo /s-na/ koncú go nîsut ~~pis~~ spomínáli: nó térsili sut se preobrá=zit /s-sébe/ w' ín nârod; w' ~~Rimlyáni~~ i czto iest ~~glúpo~~ i nezmožno. i ~~glúpo~~.

Gréki sébe lóžno Rimlyánmi: ~~Rimskim~~-a pogánów smîszno swoyîm /s- naródnim/ ~~Ielin~~=skim ímenom zowût Iélinmi.

Síce bo wsí Gréki dâže do dnéska glúpo i smîsznó czinêt: sâmih sébe níkoli ínako ~~nezowût~~ neimenúiuť, než Rimlyánmi; a swoié naródnó íme (/s-kóe/ ieže iest Iélini:) obratíli sut sâmi w' mêrzost: abo iedî=nih pogánów naziwáiuť Iélinmi.

676

Ob pakósth uczyenyh RÚSOM.

- I. Gréczin ~~ezestnimi~~/s-~~dragimi~~/ /s-cînnimi/ darmî,
nászu prec(e)ín=bu znižáet
umenszáet.

Newîm Gréki li ot Nîmcew, îli owí ot onîh, sut se nauczîli ~~złodaiskih~~ /s-obmânnih/ pre=mítow, i hitrostéy. Dáliho ot ~~Ō~~ oboyîh /s-~~bo~~/ sut Rusákí ~~otwidali~~ /s-sterpîli i terpêt/ pozôrnije sóblazni. Cár Kostantín Monomáh, budú z' iedníje strani ot Latínow, z' drú=gije ot Wladimira II, Wsewládica (: wel: K/ne/za Rúskogo), ràtiu žestokó stísznyen: dabi Wladimíra utolíl, udúmal iest sícew ~~názeu~~ prémisel. Snêl iest iz swoegó wrâta Krést Gospôdeny, sotworén iz samogó preswê=togo Kre/s-štnôgo dríwa: /s-i ~~postáwíl na zlátoe blyúdo~~/ iescé snêl z' gláwí cârskiy Wenéc, i postá=wíl na zlátoe blyúdo: powelíl prinèst swétije Barmí, sé iest câr=s=koe Ožerêlce, i Bagrénicu, i Wíson, Káia sâm nosiásze na câr=s= kih plêcih: i Cíp zlátúu: i tíje dâri wložíl w' Krabíyicu ser=dolíkowu: i otoslâl ie kó knezu Wladimíru, ~~w Kijew, g..e~~ weléc: Prímí ot nás síje cârskije dâri: tèbi nà czest: i na (2) Welíczestwo (1) Cârskoe. A knêz Wladimír príjal ~~iest~~ dâri w' czêst: i Dlya togó uczyén /s-“bíl”/ i náz=wan pêrwiý Câr Rúskiy /s-Wladimír Wsewládíe prozwaníem Monomáh.] Sice Kostantin szegawim umíslom, poda=ríwszi Rúskomu Krályu Rúsko gospódstwo; obderžál iest w' cílosti sèbi swoje Grécko gospódstwo: i iz népriyatelya dóbil drúga. ~~Dáliho~~ /s-Mógel bi bíl togdá Wladimír otwečát Monomáhu: Dâri òt tebe príjemlýem w' czêst, iako òt druga;/ #

a óblasti òt tebe nepriyemlýem, iako né ot g/ospo/dina swojegó: nász bo g/ospo/din iest iedîn Bôg: i ostâlnoe, glêdi wisze na lîstu 670, czislú 9.

Alipak posle cária Wladimíra pre/s-e/rwálo se iest na Rúsi Cârsko ime, dlya swoyîh priczîn: dâže do cária Iwána Wasiliewíca.

2. W/elikiy/: Knêz ~~Čar~~ Iwán príjem=lyèt Zlokòbno íme Cár,
i známe Ōrlà.

Kogda pàk iest Bôg pódal Wel/ikomu/: K/ne/ziu Iwánu Wasiliewíču rázdertiy Rúskiy nâród w' iedîno tîlo spráwit: i

Rúskuui derzáu ot Tatárskih obíd oslobodít: i nóvih welíkih derzáu prijskániem razszírít i proslá=wit: lîpo i dobró iest podúmal knêz Iwán, werhównogo welíczes=twá ímenom sêbe ~~prozwa~~ oznâczít, i ~~weneee~~ wêncém /s-ob/wenczàt. Gódno bo biâsze tulik (2) dêr (1) Bôžyi spoznâti, i swîtu izpowídat. Aliti w' tòm nè lîpo ~~nít-dobrô~~ iest uczinîl knêz Iwán: ieže wozgordîwszy stanowíto, wlastíto, i nespôrno naiwîszego welíczestwa íme Slowînsko KRALY; wólil iest prijàt túže, ~~neobstoíâlno~~, ~~wnogoznac-raznogó-znac-otminnogo~~ /s-nestanowíta/ rozumênia, i wnogospôrno Latînsko ime CÂR: a w' znakowínu swoyîh horúgow wzial orlá

677 (366)

Dwoigláwogo, známe Nímecko. Iz tego ímena i zná=mena càr Iwán nîst prijskál níkakowa welíczestwa bólyego ot Kralyéwskiego: nò pače sêbi, i swoyím naslídnikom wnogíje trudnósti, dosádi, i pakósti iest naredîl.

Moskwá Trêtiy Rîm: súetno i Zlokóbno nazwânie.

Pêrwaia pâkost. Ieremîy¹¹⁹ patriârĥ (: w' postâwnoy grámote pat/riar/ha Ii/s-/owa:) iest sotworîl cária Feódora Iwánowica, Rîmskim, Gréckim i wsîh Hristiân cárom: síce bo k' nyému goworiâsze: Pêrwiy Rîm iest opál po Apolinarówoy iéresi: Wtôriy Rîm iest oblâdan ot bezbožnih Tûrkow: a twóe wêlikoe Rúskoe cârstwo, Trêtiy Rîm, blagoczêstiem wsîh prewozhódit. Itî iedîn pòd nebm Hristiânkiy cár iesi imenowân, wo wsém zemnôm okru/s'-gu.]

Támože iest napîsano: Osweçênîy sobór nášzego wêlikogo Rúskogo i Gree/s-czes/kogo cârstwa.] Gréki drîwi nisút nam hotíli postûpit ni dostòinîh i wsá kako dôlžnih ~~titulow~~ /s-nadpískow/: Bolgárskim krályém nehotiâhu pisát, Wasileÿs: aníne wídec, ieže nam nemógut ubaw=lyát prawîc; postupáiuť nam wsákuiu óblast, prigódnu i neprigódnu, i kuiu sâmi ímaiut, i kóe nîmaiut: i nášzemu G/osu/dariu Càriu daiût Rîmsko, Grécko, i

¹¹⁹ Иеремия II Транос (греч. Πατριάρχης Ιερεμίας Β' Τρανός; 1530–1595) – Константинопольский патриарх в 1572–1579, 1580–1584 и 1587–1595 гг. Учредил патриаршество Русской церкви в 1589 г.

wsih Hristiân carstwo. Iz ~~segó~~ seié sóblazni domâsznyi lyûdi (kóyi nemógut wecêy prosûdit) grâd Moskow naziwâiut Trêtyim Rîmom: i welêt, Dwâ Rimâ bísta, Trêtyi wozstâ, Czetwêrtomu nebíť.]

Sporka i ~~zwadi~~ zla ucziniyena, dlyaradi imena Car.
Wtoraia pākost. Abo mêt Ruśmi i /s-mêt/ Léhmi, dlyaradi nazwânia Cár, ucziníla seiest lyûta spôrka i zwáda, i terpíla wnóga wrí=mena. Léhi bo nísút hotíli nászim Caróm postupít segó nazwâ=nia, nit pisowát go w' listêh: i welyâhu, sýje íme bit ~~wlastito~~ /s-priwlastno/ ie=dînomu Rîmskomu ~~gosdstwo~~ gospódstwu. I dlya sícewih spórok uczinílo seiest poslóm wnógo opozórenie: i príszlo se iest dâže ko korwnómu proljâniu.

Posôlstwa pozórna ~~dlya~~ wiprâwlyena, dlya ~~tego-è~~ im/ena/: Cár Trêtia pākost. Léhi napirâhu: némocno bit wladátelyem Rúskim dobít nit Cárskogo nit Kralyéwskogo naziwânia: ako bi yim tò nèbilo uprószeno ot pâpi, i ot cária Niméckogo. I dostupíli sut Léhi togò,

678.

da iest cár Feódor /s-Iw/anowič/ posilál k' pâpe i k' cáriu /s-Niméckomu/, dlya takówijje prîczi: ali /s-z' nabitiem pozóra:/ ascze istinu pîszet Piséckiy /rak/, gđi welît: W' gódu, dî 1593/a#ΦQS, pâpa Klimènt iest bîl wêrlo proszen, ot strâni cária Feódora, dabi mu podaríl Cařsko Nazwânie: ali Klimént iest konéczno otkazál, i neho=tíl togó uczinít, aszce nebi bîl cár Feódor pérwlye z' Rimskoiu cîr=kowiu zgódi ucziníl.]

Iewrôpci nászim Cárom nedaiût naz/s-ó/wania wo swoyih iazíkeh.
Czetwêrtaia pākost. Wladátelyi Iewrôpski k'nászim Go/spoda/rom Carom pîszut síju rîcz Cár, síce iakož stoyît w' Rúskom iazíku, Cár. A wo swoié iaziki neprewódet sieie rîczi. Nepîszut Latînskim iazíkom Ćesar, nit Niméckim Káiser; nó Rúskim wigóworom Cár: i czynêt tóže, czto drîwi czynyâhu Gréki K'-Nimee pîszuci g' Bolgárom. Glédí lista 672.

Nimci /s-czinet/ ~~tworet~~ Káizer czestnije než Car.]

Pêtaia pākost. Nímci czynêt neczéstno razluczênie, i welêt Kaiser dî iest íme naiwîszego stâna i stepénýa; a Cár iest ime nížego stâna. Potomúz i prewódniki Nimécki na Moskwé, ob nászih cáreh

goworêť (: Carisz:) Cârskoe wel/iczes/two; a ob Niméckih (: Káiserisz:) Kâizer=scoe wel/iczes/two.

Iewrópci nâszih Cârów zowût íokmo Wêli=kimi Knezmî. Szêstaia pākost. Wsî Iewrópski nâròdi ímaut séy hûd zākon ili na=wādu: ieze wo wsákih swoyih besídah, i ~~pîsmeh~~ i knyígah, i pîsmeh, nâszim Cárom nedaiût Cârskogo, nit Kralyéwskogo, nit înego prewi=sôkuu dostôinost znamenúiucego naziwānia: nó wezdè i wsegdā yih zowût lísze Wêlikimi Knezmî. Síce wídim na Listêh Peczá-tanih u Nîmcew i ~~prodaiutse oczito wezde w' Rusi:~~ gde sut napîsani líki razníh wladátelyew na konyêh, /s- i prodaiût se oczito wezdé na Rúsi:/ síce na sāmom czelú knyíg pîsanih nedāwnó ob Rûskom cārstwu, /s-ot nikoego Nimczína Petréiusza./ Tókmo w' posolstweh, i w' listêh, kóe otsiláiuť na Moskwu, pîszut siu Rúskuiu rîcz Cár; iakož iest powídano. A dabi pak bîľ cār Iwán ostáwîľ Rimlyānom Rîmsko íme; i príjal bi bîľ swo=egó iazíka íme Krāly: ino níkto nebi bîľ imāl naiményije pri=czíni protíwitse, dlya naziwānia. I wo wsíh iāzíkeh, i besídah, i pîsmeh, i knyígah, bezspōra i pregówora, dānó bi bîľo nâszim Wel/ikim/: Go/suda/rom naiwîszego welícztwa naziwānie Krāly.

Nespodôbie i pozór, Klôpot, pozór nepo=triben, w' iziawlyāniu w' izpomināniu Cârskih Nadpískow.]

Sêdmaia pākost. Dlyaradi wisze spomēnyenih wnógh spórow /s- „ob Cârskom naziwāniu”, urodili sut se w' nâszih posólstweh i prikāzeh nespodôbni zākóni: da poslí, diakí, i îni oprāwniki /s-wo swákih (описка?) besídah, w' pîsmeh i w' czelobitnih,/ Cârskije nadpiski wsíje i s' polná zawsākoiu trêtieiu ricziû bez potríbi prepocztáiuť: i tíjež nadpiski wsegdā iz swîtkā cztût, i w' tîh že nadpískeh nepotríbnije rîczí wnožêt: czemú wsemu /s-czudetsi i/ smijûtse îni naródi, i dostôino: abo sícewih obiczaiew iesce nigdé ná switu nîst bîľo wídit.

679 (367)

Ôsmaia pākost: GOSTOMÍSLOWA básen.

Súeta /s-i ostúda/ hwastátse sólganím ródóm.

Aleksānder Makedōnskiy ohólostiu woznesén, hotîľ iest ot lyudêy bit zwān, né krālyá Filípa, nó Iupítra wîsznyego pogānskogo bóga sîn.

Kalígula, Domicián, i Kómod cári, hotíli sut zwāni bit bēgi. Matíjasz Wugérskiy krály iest bīl (: iako pīszet Krómer:) czlowik súeten, i welík swoyih dīl propowidńik i hwastáwec. Séy ohólno slúhasze níkoego laskawca Bonfína, kīy mu logásze, i w' izpomínocznih knyígah pi=sásze: Iako dabi tóy Matíjasz bīl urožén iz roda níkoego pre=dāwnogo (2) knēza (1) Rîmskogo Korwína.

Matiasza togò iest naslidowál cár Iwan: kīy newīm káko oblûžen, iest hotíl, dabihi lyûdi wérowali, iegó caríá bít urožená iz Augústowa pokolēnia. Iprotòž Gostomíslowa i Rûrikowa básen iest bīla pri tom cariu ili /s-iz perwa/ zdumana, ili ~~stanowito~~ záisto razglászena, i oslâw=lyena. A po nyéy pak lyûdi tákò sut uwérili, cária Iwána bit Awgústowa wnúka; iakož wéruiut, Aleksândra bít Iupítro=wim, a Matiasza Korwínowim sīnom. Protòž mī hócem zdēs ~~pre=izíawit~~ /s-powídat,/ reczēnuiu bàsen, i ~~pote~~ proizíawít ieié nespodòbie.

Ob Gostomíslu, i ob Wariágeh.

Gostomísel nareczén: ~~abo~~ /s-búdto iest/ Umíslil gósti priwèst Ktokóli iest pērwyi napīsal /s-tù/ prīpowist, ~~ob Gostomíslu~~, krīwo i nepráwedno in iest zdúmal i napīsal. Ucziníl iest tò (: iako scenyáem:) níkiy pri=lizáwec, hotèc ugodít ~~cária~~ slawolyûbiu cária Iwána, i dostíc mí=losti ù nyego. Gostomíslu tomú nīst znát nit otcà, czyî sīn biásze: nit wrímena, kógda ili káko wladásze: nit dīl, cztò bi bīl zdílal. Sija tókmo iedína ~~Wariázkaia~~ Wariázkaia pówist ob nyém sepīszet: dlya kóiee iest i zdúmano síje íme Gostomísel: ~~ezusz-se-zowet: abo iest~~ /s-búdto ~~da~~ czusz bi bīl ~~ezusz/~~ Umíslil Gostów prizwát na Rús. Wo swoém bo smér=tnom razrédu, sícewu dī otlúku iest ucziníl: Dabihi ~~Nowogradei~~ /s-Nówgrazani/ wipráwili poslów wo Wariázesku ~~Prúskuii~~ Prúskaia zémlyu, ieže iest Prúskaia: i molíli bihi támosznyih Samoderzcew Kurfistrow, izhódecih òt roda Késaria Awgústa: dabihi príszli knezowát naRús.] Kulíko zdēs riczēy, tulíko ~~iest~~ ložēy.

I^e. *Nīmci neznáiuut ob Rûriku, i ob Wariágeh* Dabi ta prīpowest ístinna bīla, moráli bi Nīmci ob nýey /s-cztotóli/ znát: /s-nemálo bo tò biásze dílo/ Dáliho Nīmci se múczet gadáiuć, anemógut se dogadát, kakówi

680

to ~~lyudi~~ Nimcí biáhu Wariági: i káko se w' nyihowom /s-bi yih w' Niméckom/ iaziku ~~zwahu~~ /s-zwat/. I obo wsém tóm izpomínku wo swoyih knyǵyah níczeso neobritáiu.

2. *Awgústow rôd na Nerónu skonczân.*
Cár Awgúst nîst zá soboiu ostáwil nit sîna nit dočere. Tibêriy iest bîl iego pástorok, a Nerón poslîdnyi Tibêrijew otródok: i posle Neróna níкто ná switu se nîst ózwal Awgústowim, libo Tibêrijewim ró=dom: opricz cária Iwána, posle czetírihnádeste sôt lît.

3. *Kurfístri /sic/ né iz dāwna w' Prúseh.]*
Ascze sut Wariági bîli Wladimírowiġ prarodítelyi; íno nyihow wîk iest bîl okol osemśotnogo Hristówa góda. /s-A Kurfístri sut ustróieni posle tisícnogo góda/ A iesce nîst petí sôt lît, otkóle sut w' Prúseh náczali žít pêrwi Nîmci. A otkóle ~~iest~~ támo prí=szel pêrwiy Kurfister, nîst ni dwîh sôt lît.

4. *Wariázka ímena Niméckomu iaziku neprilíczna.]*
Iáz seie básni poczátok sícew bít prosužáiu. Místa oná gdi ~~leszít~~ stoyit Nówgrad, iáz mnyú dríwi bíla bít osažená ot Wariágow: a Wariági scinyáiu bít Litôwskiego iazíka ~~lyudi~~ /s-nārod/. Rāwnó bo iako Asán i Aweshasán iesut ímena ne Slowînskomu, nó /s-pacze/ Tatarskomu iaziku prilíczna: tákož i sîja ímena, ~~Rúri~~ Wariág, Rúrik, Trowúr, Sinéus, Ilmen ili Írmer, Ladúga, Koréla, Nārwa, i ínaia támosznýa, nè /s-„na Slowînskiy, nit”/ na Ni=méckiy, nó pácze na Litôwskiy, ili na ín neznán iazík pohódet. A nászi prarodítelyi iesut onu strānu síloiu obladáli: i w' nyéy ~~nów~~ grād /s-nów/ sozdáli, i Nówim go nāzwali. A wladátelyi i ~~bolyāri~~ woiwódi možebít dasut si wzíali níкое žení iz žèn ubijēnih ~~ili prognanih~~ Wariázkih knezōw. ~~Rúrika i ínih.~~ A po wrimenom/s-u/ kogda wēlikiy Wladimír biásze náczal bit slāwen poborēniem swo=yíh suprotíwnikow, a slawníyi prijatiem swētogo kresčēnia; wnógi lyúdi sut go náczali hwalít, i woznosít, i iego pléme iz' dawnósti izwodít: i ~~goweriáhu~~, i /s-tí/ propowidáhu, ieže Wladimír né liho ot Rúskih dāwnih knezōw, nó po máteri i ot Wariáskih knezōw pléme wedísze. K' sícewoy wérowania dostóinoj pówisti, níkiy /s-“dāwicznij”/ malo prosúden lāskawec iest priszyíl basèn ob Gostomíslu, i ob Kurfistreh, i ob Awgústowom ródu.

5. *I Carskiy rod mo=žet bit nezgoden.] Carskiy rod /s-možet/ bi=/s-bit/waet nezgoden.*
 Smîha (2) gódno (1) iést, czto ón báhor pîszet i udaét: iako dabi zbaíaniy iegó Gostomîsel bîl rékel: Zâto dî mežnámi biwáet nezgôdie, ~~ezto~~ ieže nîmaem cária ót ~~roda~~ cârskogo róda.] Iako dabi cârskiy rod nemógel bít nezgóden.
 6. A smiszníje

681 (368)

Iz razdilyênia ídet Nezgôdie, i Slábost naródu.
 A /s-iescé/ smiszníje pak iest óno, ieže Nówgrazani (: iakožón báiet:) promiszlýaiuci, Káko bihu mógli uczinítse prostí ot mežusôbnogo nez=gôdia, i silní /s-yi/ suprot izwônskím nawálo: poslâli sut dî upraszât ne iednogó, nó Trîh Knezôw Inoródnih: i deržáwu swoiú dotóle soie=dînyenu, (2) ná (3) troie (4) gospódstwo (1) razdilíli: i dâli iednomu Nówgrad, drúgomu Izbôrsko, trêtiemu Bílo iézero. Stanowîto po razdilyêniu né silníyi, no slábiiyi postát; né zgódi, nó nezgôdia nadijátse mo=râhu: i nemogâhu bit tako glûpi, dabihu togó nerazumíli.
 Iprotož ta prípowist nikako nemožet bít ~~istina~~ /s-risníwa/. A pri nýey i ón szút da osmiwálec (2) Petréiusz (1) Nimczín proiziawlyáet swoiu ~~glupost~~ /s-dúrost/ i húdobu: gdi pîszet, ieže dî Nówgradski posli Pláczuè molyâhu i proszâhu trih knezôw.] Ktô móžet wérowat, dabihu s' pláczem prosíli; i trih prosíli? Ascze bo biâsze téžko i iednogó upro=sít, káko sut smíli prosít trih? Káko yim nist bílo dósta iednogó? ~~Káko sut bil glûpi bili Asezeli~~ Káko sut tol glûpi bili, dasut príjali trih? ~~heè~~

7. *Ktô se túžim ródom hwálit, ón swôî rôd pozórit.*
 Na konéc, czím báhor cáriu Iwánu iz túžih naródom pléme proizwódit, i sláwi íscet; tim ~~ponízaet~~ /s-pozórit/ wés Rúskiy naród, i iegó samogó cária Iwàna, Rúsina. Tîm bo dílom lyudem propowídáet: iako dabi bez Rîmskogo i /s-bez/ Niméckogo plémena, nemógel plemenít i sláwen bít Rúskiy nârod. Wsà tá nespodôbia, kaia smo izpowídali, proizhódet iz Monarhíyskije Cârskije iéresi.

RAZDIL 7.

Ob ímeneh KRÂLY i CÂR.

/Вписано: W' dâwnih wikêh: gledi lista 682, czisla 2: i simo prenesí./

I. *Kralyéwsk/a/iy ezez* /s-stân/ i *óblast-nāiwisziy pód Bogom*. Krâly /s-adda/ iest nāródnij wladátely takòw, kîy níkakowa gospodāriá, opricz ie=dînogo Bóga, nād soboiu nîmaet: † Sîja rîcz Krâly iest prâwoe i vlas=tîtoe íme naiwîszego stāna, i wisokósti, i gospódstwa pód Bogom.

Níkakowa dostôinost /s- „na zemlye”/ nîst, i nemózet bít, wísza ot Kralyéwskije dost/oino/sti. Nemózet Krâly imat înogo kogo wîszego ót, opricz iedînogo Bóga. Nîst na switu wladatelya stānom wîszego, nad kralyá: nîst ímena nit welíczestwa izrednjého, nad ime krâlyèwo.

682

Wsákiy krâly, ascze iest ~~istinn~~ pódlinen krâly (: sé iest ascze nîmaet înogo g/ospo/daria, opricz Bóga: i asce ímaet sowerszenú /s-i iedinowladskuiu/ oblast nad swoyími ~~poddān~~ podlòz=nikmi:) wsákiy takòw iest Bôziy nāmistnik, rāwen w' czésti cāriu Aw=gústu; páczeže po níkoyih mírah i lúczsiy ot Awgústa; abo Awgust nîst imál sowersczniže óblasti nad poddānnikmi.

Rîmsko kralyéstwo iest bìlo wéce ot înih Szírokósti i síloiu; /s-a/ Czestiû pak, i óblastiu, i dostôinosti, wsà ístinna kralyéstwa iesút rāwná i ied=nakówa: i wsí ístinni krâlyí iednakówi. Wsí bo ístinni kralyí stoiêt na iednóm, i ú Boga naiblîzem, dostôinosti stepényu: wsí nóset iednaków ũred, iednakówo nastoiānie, iednakówo welíczestwo.

Ístinen krâly iest ón: kîy níkakowomu înomu wladátelyu nîst níczim dólžen, nit powínen; búdto ~~wlad~~ gospodāriu, libo branítelyu swoiemú: nó z' iedînoiu Bôzieiu pomoćiû mózet brānít swoiegó gospódstwa, ot wsíh swoyíh wragów.

Ktokóli /s-pak/ na zemlyé spoznawáet înogo wladátelya zaswoegó Bra=nítelya, ili za Ustroyítelya, ili înako kakonibúdi czestiû ót sebe wîszego; ón ~~nîst~~ iest krâly tókmo ricziû, a nè dílom.

2. Krâly po Grécku se welít Wasiléy, po Latínsku Réks.

Krâl íme drîwi nestanowíto; níne wsíh /s-imên/ czestniže.

W' dâwnih wikêh žiwîhu lyûdi w' prostoté: i togdá wsáki wlastéli; wisôki, srîdnyi, i poslêdnyi, (: sê iest krâlýi pódlinni, i knêzi, i bolyári;) zwâli sut se iedním ~~ime~~ zwâniem, Krâlýi. Síce bo wo swêtom pîsmu oní tridêset i dwâ ~~knêzi ili páce~~ bolyári, koyi biâhu s' krâlým Benadádom na woiné: i trî Iò/s-e/wowi príjateli: i onih pêt knezôw, kóyih iest razbíl Awraám, ~~wsí~~ se zowût /s-se/ Krâlýi. #

A nâszije Slowîńskije knyígi zowût yih Cármi.

Potomúz u Grékow Meneláy, Agesiláy, i îni , i ~~u Rimlýanow Rómul a' nastupnik naslédnikmi~~, iednogo grâda gospodári, zwâhu se Wasiléyi; i u Rim=lyánow Rómul, i iegó naslédniki, iednogóz grâda wladátely, /s-biâhu/ Réksi.

Aliti w' poslidnyíyih wikêh nezowût /s-se/ ~~lyûdi~~ Krâlýi îni, než iedîni ~~wisôki~~ nâiwiszi gospôdari i ied/s-i/nowládci i ~~kóyi imaiut gospôdstwo weliko i slâwno, i dawnostiú wrímena, /s gradmî, siloiu, i zakonostâwíem ukrîplyeno.~~

683 (369)

A osobito w' nâszem Slowîńskom naródu /s-“i níne iést”/ izkonì wîka wsegdá iest bîlo w' prewisokóy czésti Kralyéwsko íme. Biwáli bo sut w' nâszem naródu wladáteli, /s-dowôlyno sílni,/ kóyi bihu podostôinu bîli mògli nosít /owó wisôkoe/ ~~sije~~ ime: (*iakož biásze Wladimír Wel/ikiy/: K/ne/z Rúskij, Korún woiwòda Bolgârskiy, Wladislâw Láktic K/ne/z Lèskiy, /i îni/—i îni. Czéski knêzi, i îni:*)

ino wêd nisùt go hotíli užíwát, nó wólili sut se pîsat Knêzi, woiwódi, Bāni, i Zúpani: ílti Wêliki knêzi, Wêliki bāni, Wêliki župáni: ili inoiazicznimi riczmî, Dèspoti, Iarkòndi; i Herzégi. A tó oní czi=nyâhu možebít dlya seié priczini: ieže niýihowo gospôdstwo iest bîlo nówo: a kralyéwsko íme prosužâhu bit gódno tókmo oním, kòyi bihu /s-né liho/ wer=hôwniui óblast, i dowôlynu silu imáli, iakož oní imâhu; nó swisze togò koyi bihu imáli gospôdstwo i dawnostíu wrímena, i ~~dob-rim zakonostâwíem~~, dobrò ukrîplyeno. A mî cztò nâto reczém? Ascze oní tò iz blagonarâwnije krotòsti czinyâhu, gódni sut hwáli: ieže búduć wisokí, sâmi se ponižâhu. Dáliho po înom obzôru /s-neznâem/ ~~nist~~ yih ~~zaczto~~ /s-pro czto/ hwalít: abo oní nè liho swoiú,

nó i wsegó nāròda precénbu ná sebi noszâhu: i protòž nehotèc užiwát dólžnogo sèbi imenowânia, nāròdnoy /s-~~precénbi~~/ czesti obídu czynyâhu.

2. Krâly iest naródnij wladately, wisz/e/: gledi lista 681 i simo prenesí.

3. *Càr rîcz Latînska: Kèsar rîcz bezdîlna.*
Sija rîcz CÂR, iest Latînska, a nè Slowînska. Atò otsele pœuznawâem: czto Slowinci /s-„w’ premînyenih wikêh’/ nijedynogo swoiegó, nit túžego wladátelya niotnyûd nîsut zwâli Cárom; opricz iedînego Rîmskogo wladátelya: i iedînuu iegó stolícu ôt wika iesut zwâli, i zowût, Carígradom.

Rîmskogo czúsz Krâlya zwâhu rîmskoïu ricziû, Cárom: iakož Ta=târina/s-rskogo/ zowêm Hânom, /s-i/ i Pérskogo Czâhom. Zló adda w’ cir=kôwnih nászih knyígah rîcz Wasiléy wezdé ièst přewedená na Cár, gdi biásze pîsat Krâly. A sey poblúdok posèy přiczìne se iest připetíl: ieže Gréki swoego Rîmskogo Cária zwâhu Wasiléiem; a Krâlyu Bolgârskomu, Wugêrskomu, i Niméckim i înim krâlyém nedawâhu Wasilêiskogo naziwânia: iako smo wîsze powídali. Protòž addá nászi přewódniki, budúci Gréki, ~~smotili sut~~ obzirâli sut se na tòy swôy Gréckoy /s-~~súten~~/ zâkon, i prosûžáli:

684

ieže onogó wladátelya, kóego Gréki zwâhu Wasiléiem, Slowínci zwā=hu Cárom; akòyih Slowínci zwâhu Krâlyimi ~~th~~ oníh Gréki /s-po/ nenawíženiu nezwâhu Wasilêimi: i dlyatogó soblaznili sutse /s-ot toe Greckije ~~bezdelie~~ dúrosti, ~~dúrostiu~~/, ~~toiu Greekoïu blaznostiu~~, i písali Càr, w’ misto Krâly. Wezdè addá iest poblúženo: a osobíto neprigože iest postâwlyena ona rîcz: Néimami Cária, tókmo Késaria.] abo Cár ~~nizhogo inogo neznacit,~~ ~~než~~ /s-znâczil tože czto/ Késar: i rîcz sija Késar níkoli nîst bîla slîszena w’ nászem iazíku. ~~Ime Rîcz bo sija~~

W’ Latînskom /s-bo/ swoém iazíku pîszetse síce César, Цесарь: a Gréki (: pokamísta wo swoey ázbuke nîmaiut slòwa Ц:) po nûže přewódet síce Késar: iakože i w’ înih sícewih riczêch czinêt, w’ misto Целестинъ, /s-Цицеронъ/ pîszut Келестинъ /s-Кикеронъ/. A mî Slowínci nîmaem toè nûzi, Ц pretwariát w’ K: nó ~~wigowariem~~ /s-izrikâem/ pód=linno Цесарь: ili pácze pœ

skračaém rícz dlya skórijego izreczénia, i welím Царь: iakož w'misto Gospodâr, izrikaem Sudâr, i Stár: i Herwâti wmisto Boiâri, welím Bâri: i wnóže ínih táko skračenih ríczêy obrítaetse w' raznih iazíkeh: iákož i w' Hispânskom iazíku síjaže rícz Цесарь, obrítaetse skra=čená; grâd bo níkiy ot /s-cária/ Awgústa nareczén Cesarawgústa, po Hispânsku slowét Цары́ца¹²⁰. Ino sèy ièst neotpóren dokáz; ièže Rímskiy ~~kraly~~ wladátely w' nászem iazíku né Késar, nó Cár, zwátse ímaet: i práwo prewést¹²¹ iest trība síce: Nímaem P... Kralyá, no Cária.]

4. *Herwâti dúmali Câr preminít w' Cesâr.* Smíha góden iest bîl i òn pripádok, kíy se iest lúčzil za pápi Urbána VIII. Slowínci bo, iako smo rékli, w' premínúwszih/s-nyenih/ wikêh iedínomu Carí=gradskomú g/ospo/dinu iesut dawáli íme Cár, síce skračenò po Bol=gârskomú izreczéníu izrikâniu: a s prohódom wrímena, kogda sut i Nímci postáli Rímskimi gospodârmi, Lèhi i Herwâti názwali sut yih po swoèm izrikâniu póлноiu ríczíu Cesármi. I potóm, /s-„níné w' Herwâteh"/ níkoyi ~~támesznyi~~, w' díleh neswídómi lyûdi, Turczína zowût Cárom, a Nímczína Cesařom: i súmnyet se, Cár bít íme iedínim pogânskím

685 (370)

Králýem prigódno. ~~Protòž níkoyi popí w' Herwateh /s-I potóm I tí,~~ czttúci w' Knyígah napísani molitwi; za Cária: soblaznili sutse, i ~~zaprac i prosili pápi~~ i czelom bíli pápe Urbánu: dabi powelíl w knyí=gah wmisto Cár, napisát Cesár: abo dí nespodóbitse ~~nespodóbitse~~ Hristiánom Bóga molít za Cária, pogânskogo wladátelya. A pâ=pa yim ~~iest~~ otgoworíl: ieže /s-dî/ i blagoczestíwiy Kostantín zwâsze se Cárom, i ~~grad~~ i stólniy iego grâd òt nyego prózwan Cárigrad.

5. *Izpomínok /s-ob/ Rimsko/s-m/go grâda i Cesârstwa: káko se iest začzalo.*

Izpomínok ob Cârskom ímenu: káko se iest začzalo.

¹²⁰ Фантастическая этимология.

¹²¹ Здесь, как и во многих местах, зачеркнуто неправильно поставленное ударение и заменено другим.

Rīm iest sozīdan pred spasēnnim Isúsa Hristá narožēniam so 750 godôw. Íz perwa wladáli sut w' Rīmu krālyí, i bīlo yih sédem. Pērwiý Romul soz=dátely grādu: poslédnyi /sic/ Tarkwín prozwāniam Ohōliý: abo kralyewāsze ohólo, lākomo, i krūto; i sīn iegó biāsze osramotīl níkuiu bolyárinyu ímenom Lukrēciju: i dlya togo oná sāma sébe nožém zaklāla.

S' togo uczīnka sutse Rimlyáni natuliko wozrúszili: dasut krālya prognáli, i kralyéwsko íme potómtogo wó wiki nenawídeli. Krālyí wla=dāhu 244 ~~god~~ lita: a ot sognānia krālyew wladāl seiest Rīm Óbci=noiu, libo Soiēmnoiu dūmoiu, s' 464 ~~god~~¹²² lita: i wsákiy gōd obirā=hu na werhōwniui óblast dwā bolyárina (: kóyih zwāhu Kónsulmi, sē iest Názornikmi:) i pri nyih wnogo /s-“Senātorow, se iest”/ Dūmnikow. ~~W' onom wīku iesut Rimlyáni wnogye /s-raznīje/ narodi zwoiewáli, i czúдно na dalekó swoié wladānie prósterli razszirili.~~ A na rátnije otprāwi wibirāhu /s-w/ iz bo=lyárskogo stāna prigóžih mužēy, i postawlyāhu woiwódami: a zwā=hu yih swoým iazíkom Imperātormi, sé iest po nászemu Zapowidnīkmi. A tí Imperātori iesut Rimlyáni podlózni Kónsulom, i Dūmnikom, i wséy óbci Rímsk/s-ogo/~~ih-grāzanow~~ lyúdstwa. W' onom wīku iesut Rimlyáni raznīje naródi /s-ot/ ~~zwoiewáli~~, i czúдно na dalekó swoié wladānie raz=szirili: i bīwshi powsūd ~~krugóm~~ porubéžnīje naródi odolīli; ná=czali sut iz slawollyūbia mežusōbnīje ~~ra~~ti /s-brāni/ wodit: pērwlye Mā/s-r/iujusz suprot Sile, a poslīje Pompéiusz suprot Cesáru. Obritāsze ~~be~~ se togdá ~~wrīmu~~ w' Rīmú stáro i slāwno bolyársko pokolēnie, kóyi se zwāhu Cesári: iako dabi ~~nászim~~ po nászemu rékel Kosāti; abo

686

po Latínsku Kósi, ili dólgi wlāsi, slowut Césaries. Iz tih iedižn, ímenom Iúliusz, nazwāniam Cesař, bīwshi uczinyén ~~Imperātorom~~ ~~ili~~ Woiewòdoiu, i ~~oblu~~d odolīwshi drùgogo woiwódu Pompéiusza, nehotiāsze wo wsém slúhat Dūmnikow, nit (: po zakònu:) íz sebe zložit woiwódskije óblasti, nó wladāsze wóiskom ón iedīn, i ~~uszinił~~ /s-czynāszese/ seiest /s-silnim i/ iedinowlādcem. Aliti po wsém tóm na oblíczie ~~pokazowāsze se~~ /s-kazāsze se/ bīt ~~pokoren~~

¹²² Исправление варианта слова.

/s-poslušzen/ i powinien Dûmnim bolyāróm, ili Óbčine: nemogâsze bo w' iedín mâh preminít wsíh zákónow. Ino síce ni otnyûd ~~Iulij~~ sýy Cesár níst derzál nazwátse Krályém, nit Gospodárom Rîmskim: nit nâse nadít Kralyéwskih znakovîn líbo pristróiew; Korúni, Bagrénogo plasća, i Bêrla: nó tókmo i písál se iest sâm, i ot wsíh bîl zwân, Iúlijusz Cesár Imperator, i ~~nieczeso~~ /s-níkako/ né wêce: i neczinyâsze níczeso bez ~~Senâtorskije~~ /s-Dûmniczeskije uhwâli, ili priwólyenia. Dáliho dûmniki powsém tóm sut se go ubíli: nadijûc se popráwit swoiú wzórúszenu ~~u~~ slóbođu; ali níczeso neuspísze. Abo bîwsi se póczali opêt władat ~~Dûmskuiu~~ Občinoiu, wsákiy hotiâsze bit bólyi ot drugogo, i nemogâhu se zgodít. I rátni lyûdi ~~uwidiwszi~~ /s-prosudíwszi/ onú ~~razerwânie~~ i nestróinost, ~~prípadsze~~ /s-udâsze se/ opêt k' Oktawiânu Awgúst, Cesarówomu sestrîncu i posîнку, i wozdwígosze go, i ~~posadísze~~ na Cesárowo místico. /s-I sice sýy se poczitâet pêrwy Rîmskiy iedinowladec./ Dáliho i ón níkoli sesmijâsze se /s-na/zwát Krályém, nit oblîc pristróiew: nó pâcze ucziníl iest crez bíriči proklíkat, Dabi go níкто nézwal Gospodínom, /s-“nò tokmo Awgústom Cesárom Imperâtorom”:/ iako ob nyem píszet Swetón izpomînnik, i Tertulijân cirkówniy ~~píse~~ písately. A tò czinyâsze Awgúst; abo se boiâsze, dabihi go neubíli Rimlyáni, iako wûica iego Iúlijusza. Znâsze bo dobró: kâko nerádi terplyâhu iedinowládskuiu óblast: i kâko yim nenawídno biâsze kralyéwsko íme. Zâto popuscâsze, dase /s-~~wsâczina~~/ vse obrezâet po stârom zakon/s-u/~~stâwui~~: i dase obiráiut na wsákiy gôd Názòwniki i Dûmniki: i da wladáiut, i zapowidáiut. I bîlo iest óno wladânie níkako spodóбно sadâsznyemu Lèskomu wladâniu: w' kóem Krály ~~nieczeso~~ nemożet dokonczát gawníyih

687 (311)

sprâw bez wólyi dûmnikow. Tibêriy Awgústow pástorok, i potomúz iako i óczuh, ~~zapritil~~ /s-prepowídal/ iest, dabi go níкто nepriwítal Gos=podíne: i biâsze zwân tímiže /s-triémi/ imenmi, Awgúst, Cesár, Imperâtor. I tâko se zwâhu wsí ostâlني Rîmski wladátelyi: w' czésti místico tím biâhu dâwana tá prozwânia, Awgúst, i Cesár. †

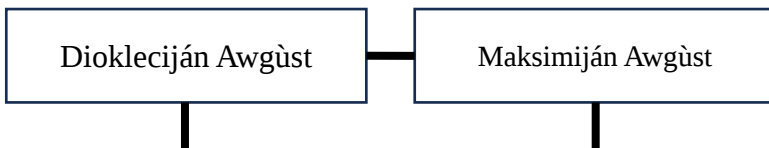
⚡ Sice tí pêwi woiwódi, nautaiêne iedinowlad=skije ôblasti
zwâhu se Cârmi: nederzaiuè se zwât Krâlymi.

A /s-drúgi/ Kralyéws=kogo naziwânia i želyâhu i iskâhu; ~~dobít~~ i a nemogâhu /s-go/ dostûpit. Kaligula bo câr, oblîkszi se w' Kralyéwskije pristróyi, i nadîwszi si Korúnu ná glawu, hotiâsze bit zwân Gospodárom i Wladátelyem: aliti ot dûmnikow i ot ôbcego ~~obicza naródnogo~~ lyûdskogo obí=czaia, nemogâsze izprosít togó wisôkogo imenowânia. Isíce wí=dim: ieže tí Rîmski wladátelyi wezdé w' Izpomînnih knýigah, i na pínezeh, píszut se Imperâtori, i Cesári, i Awgústi, a nè Krâlyi: i w' likêh mídenih, i kámennih, i na pínezeh, wezdé se wídet ~~wíru~~ izobraženi gologláwi, bez korún, i bez înih pristróiew. Tókmo Kostantin, i ~~new...c~~ iest i iegó naslídniki (: a newîm iéstli /s-i/ kîy în câr perwlye nyegó:) nosíli iest /s-sut/ znakowíni i íme kralyéwsko, w' Gréckom iazíku: a w' Latînskom, dlyaradi zastárenogo obíczaia, nepremînnu yim iest ostálo imenowânie Cesár, i níkoli nisut bíli zwâni ~~Krâlyi~~ Réksi.

6. U Rimlyánow, Awgúst /s-íme/ czestníje ~~íme~~, než Cesàr: Tríba iest zamítít: ieže u Rimlyánow íme Awgúst iest bílo wísze w' stepényu, i czestníje; a Cesár ménye czéstno. Márko bo Antonín câr, prozwâniem Filosòf, dlya szírokósti gospódstwa, sotworíl iest wozdle sébe cárom bráta swoego Wêrusa: i síce ~~wnoze inih carow~~ ezinyasze: ~~sotwariha si cárow~~ /s-sut i îni níkoyi càri czinili: sotwariáli si podrúžnikow càrow. A mež nyími pak biâsze sícewa razníca, Sâm ~~prewiy~~ /s-pêwiy/ wladátely, zwâsze se Awgúst, i Cesar, i Imperator: apodrúžnik nezwasze se Awgust, nò tòkmo Cesàr i ~~Imperator~~ i nè wéce. Síce na ~~priliku~~ ũzor. Diocleciján iest sotworíl Maksimijána, wo wsém sébi rawná po stepényu: i sèy se zwâsze Awgústom. Potómtogo Dijocleciján iest sotworíl Galêrija sebi /s-w/ podrúžnika, ali nížego w' stepényu: i Mak=

688.

simijàn sotworíl drúgogo podrúžnika Kostâncija, nizegože w' ste=pényu: i owa dwâ zwâhu se Cesármí.

Galêriy Cesar

Kostańciy Cesàr

7. Cár /s-Kostántin/ wozprijáł ime Kralyéwsko: iako sébi czéstno Bîła iêst # gledi owdí niže.

Bîła iêst (iako smo powídali) u Rimlyánow Razpústna Wôlynost: i dlya ~~ny~~/s-s/ eié Rimlyáni nisùt hotíli terpít Kralyéwskiego ímena: abo òno znâczit sowerszenò iedinowládstwo, i zatiràet razpústu. I dlyatogó càri narawliáhu, i nemogáhu narèdno wozpriját segò wisókogo ímena: dabihi ~~ob~~ lyûdstwa wo zlu obiknyenogo, newozmutíli. Kostantín pak, uczinîwszy preselyênie stolíci, /s-tým samím dílom/ ótnel iêst Rimlyànom sílu i obyídnost i predêrze: i zawérgel narawlyênie: i wozprijáł prîstróyi i ime Kralyéwsko: iako (689) wîsze i dostoinije ot Cárskogo.

8. U Grêkow Wasi=lèy ~~i-Imperátor~~, /s-íme/ czest=nije, než Késar. /s-A zatím níkoyi/ Gréckij Cári ~~potemuž~~ tworiáhu si podrúžnikow /s-iako i dawníje Rîmski. I togda/ Sâm prâwiy gospodâr zwâ=se se Wasiléy, i Imperator, i Cesár; a podrúžnik zwâsze se tókmo Késar, i nè wècè. Wasiléy noszâsze /s-wsije pristroyi,/ Korunu, i Bagrénu switu, i Bêrlo; a podrúžnik iedínu/s-iu/ Bagrénu swítu. Sìce pîszet Knápijusz: i w' swidokí priwódit wêlikogo Afanâsija, i Grigôriha bogoslôwa, i izpomînnih pisâtelyew Trebélija, i Lamprídija, i Spracijána. I dostôino záisto w' tóm ~~pœ~~ czinyáhu Rimlyani, i Gréki: ieže wîsze poczitáhu ime Wasiléy, i Imperátor (: Krâly, i Woiwóda:) než íme Cesàr. Sîja bo ímena, Krâly i Woiwóda, po pê/s-r/wom swoiém ustanowlyêniu, znamenúit óblast i gospódstwo; a íme Cesàr iest tókmo prozwânie iednóe rodíni ili pokolénia: iako dabi na Rúsi ktô rekel, Godunów, ili Szûiskiy.

9. *Nimci nà opak prawracâiut Rîm=skiy i Géckiy iazik.*

U Nimcew na opak: Cesar czestnije neže Kraly.

Aliti Nîmci, hotèc ukrîpít swoiú Momarhiyskuu iéres, prawratíli sût iazík i rázum ínih stàreyih naródotow, Rimlyánow i Grêkow: i napiràiet se, i blâznet /s-mîr/, da wrût: Cesàr bit íme wîszego

stâna i ~~stepènya~~ než Krály. Atò ~~dy~~ dlya seié priczíni: czto Niméckí gospodârí pèrwlye biâhu Krályí, aposlîje ~~ucziszese~~ uczinî/s-li sut/~~wsei~~ se Rims=kimi gospodârmi, /s-i/ přijali ~~sut~~ sîja ~~iz~~ nowa sîja trî ímena, Cesár, Awgúst, i Imperator. Zâto, dabihi lyûdem wo wêru wgnáli: ieže bihi bîli pri tíh nowíh nazwânyih, né tokmo nówo kralyéstwo, nó i nów da wíszyj welíczestwa stepèny dostupîli: iâli sut propo=wîdât: sîje ime Cesár bít czestníje ot Krály: i stân da stepény Cesârskiy, bít wíszyj ot stâna i stepénya Kralyéwskogo.

I potomú Niméckiy Cesár, ascze ímaet sîna nádobna, za swoegó

689 (372)

žiwotá czynît go w' soimú obrát i imenowát, Krályem Rîmskim: aposle ôtcije smérti ón ~~sîn~~ Krály ~~zacznet~~ /s-úcznet/ se zwát Cesárom, i prîmet óblast ôtczije deržáwi, i búdto na wíszyj stepény postúpít.

9. 10. *U prewódnikow, Càr ime wisokó, i ~~nízko~~ uniženo.*
U nászih Slowînskíh prewódnikow, Càr iest íme nestanowíta iname=nowânia. ~~Daieste~~ /s-Daiût ie/ Krályem, Knêzom, i Bolyârom: tótkmo ie=dînim Rîmskîm cárom, ~~nedaet se~~ /s-nedaiût nászi prewodníki imena/ Càr, nò Késar: iako smo /s-owdé/ wi=sze spomenûli, pod czîslom 1. I síce po nyíhowom razsúdku, statozcníje i czestníje íme seczinît Késar, neže Cár.

10. 11. *W Rúskom iazíku, Càr ime wisokó, i uniženo.*
W' Rúskom /s-òbçem/ iazíku, /s-i w' Cârskom titulu,/ né tokmo /s-nasz/ Wêlikiy G/osu/dar Rúskiy, i Kraly Tûrskiy iesut cári: nò i Krîmski, i Kartalînski, i Gruzînski knêzi, iesut ~~cári~~ tóže Cári: kóyi /s-práwije/ ~~poprawde~~ imáli bi se zwát ~~tótkmo~~ Knêzi, ili Wêliki knêzi, abo poznawâiut înih nád soboiu g/osu/darow: iako branítelyew i ustroyítelyew swoyîh.

12. *U Litopísca, Càr wisokó ime, i uniženo*
#. A nakonéc, u Rúskogo Litopísca, Cârmi se zowût i Nogâiskije da ostâlníh skitâiucíh se ôrd woiwódi, i bolyârî (:po nyíhowomu Murzí i Taiszí:) kóyi nîmaiut nit Korúni, nit ~~stolici~~ /s-grâda/; /s-nî grâda/ nit welíczestwa níkakow/s-a/~~ego~~. Ob takóvíh bo Cárèh pîszet litopísec, pód godom SŏД, sími riczmî: I poslà, dî, Càr

ordŋnskiy po wśém grâ=dom cârstwa swoegó poweliênie, slûžaciĥ iemù Cárem, i wel=móžam.] Smotrí: Cârmi zowét oníĥ, kòyi ~~inomu slûžet~~ ģnim g/osu/darom slûžet.

12. 13. U Léhow, Cár ~~ime~~ + ~~nestanowito~~: srđnye, i ~~nízko~~ uniženo Léhi nášzego Wel/ikogo/: G/osuda/ria zowût Cárom: a Niméckogo i Tûrskogo g/osu/dârow zowût Cesârmi. Iwnógi iz nyíĥ, kóyi sut Niméckimi iéresmi ob=lûženi, czinêť ~~zdes~~ owdé razlíczie: i mnêť Cesâr bít wişziy stepény než Câr. Síce Kazimír Pác, búduć ~~posel~~ poslóm iz Litwí, w' priwítnoy swoiéy besíde nâzwal iest nášzego Wel/ikogo/: G/osuda/ria Cesárom: hotêć se tîm dôber uczinít, i bôlyszih darów dobít. Ino nîst razumíl, ili nehotíl razumít: ieże gdi hotiâsze pribáwit czésti, támo czinyâsze néczest. W' listêĥ noszâsze pîsano Câr; a w' rîczy goworiâsze Cesâr: i síce iziawlyâsze swoiú ~~plohoúmie~~ i neobstoiâlnost, i plohoúmie. Swisze sego Léhi daiût ime Cár onímže nîzkim ~~wla~~ gospodaróm, ili knêzom, kòyim i Rusâki.

690.

14. *Krâly ime tókmo prewisôkogo Wel/icles/twa.* Izkazáli smo doséle: Kâko Krâly iest rîcz slowînska; a Câr túza, Latînska. Krâly wsegdá ime oblasti; a Câr pridíwok ili prozwânie iednogo bolyârskogo plémena. Krâly u Rimlýanow, i u Grékow, ime wişze; a Câr níže. Câr w' nászih kníygah: i w' Cârskih nadpís=keh: i w' Litopîscu: i w' ôbçem iaziku Rúskom, i w' Léskom: daietse Knêzom, nížego stâna gospodarom; a Krâly w' Slowînskom iaziku ízkoni wsíĥ wikôw iest bîlo tókmo prewisôkogo welíczestwa naziwânie: a u ostâlnih naródotow, w' dâwnih wikêĥ, wisokím i nízkim g/osu/darom ôbceno; aníne uže ot dôlgih wikôw, ~~pe~~ wo wséy Iewrópe, i wo wsíĥ nam poznánih naródotow/s-eh/ (: opricz Nîmcew:) né nîžnyego, nit srđ=nyego, nó tókmo naiwîszego stâna preczéstno ime. Níkto bo w' nászih wikêĥ (:opricz Nîmcew) Kralyéwskim nazwâniem ne=~~kliczet~~ zowét Czâsznikow, nit Tatârskih, wolóskih, Gruzînskikh, líbo ģnih, (~~kòyi wişzego g/osu/daria spoznâwaiut~~) /s-wiszego nad=soboiu g/osu/daria imaiuçih./ knezôw.

15. *Dawíd, /s-Kîr/, i Aleksân=der, biâhu Kralýi, né Cári.*

/s-A/ Czto Monarhîjskije iéresi pospîszniki udaiût, czetiri Daníylowa kr/alye/stwa bit ot wsîh înih dostôinostiu /i stânom/ wîsza; i tò smo uže ~~Pokazáli~~ izkazáli bit lóžno: i îna bo kralyèstwa iesut bîla onîm w' ~~czesti~~ /s-pocztêniu/ râwna: iakož Zidôwsko, Iegîpetsko, i îna: i dnès râwno yim iest Rúsko, Tûrsko, Pêrsko, Franécko, Hispânsko, i îna. Ówo pak iest ~~istina~~ /s-risnotá:/: ieže níkakowo gospódstwo nà switu nîst /s-pocztêniem i/ precinboiu izredníje, ~~et onâh~~ než oná ot Danyíla ~~spome~~ wozpomenyêna Kr/alye/stwa: sé iest, Zidôwskoe, Asîrskoe, Pêrskoe, /s-i/ Gréckoe i Rîmskoe. Tîh pak kralyés=tow preslâwni ~~sut eeli~~ wladátelyi #
wsí opricz Rîmskih, (: /s-iako/ Dawíd, Solomôn, Nabugnózor, Kîr, Aleksânder /s-i îni:/) ~~wsí sut se zwáli~~ zwáli sut se Krâlyi: a né Cári, nit Késari, nit Awgûsti, nit Imperâtori. Nit otnýud nebíhu oni bîli w' czêst prîjali takówh bolyârskih i woiwódskih prozwanyi.
##

A Danyíl i Rîmskih ~~néinako~~ zowet, ~~neže~~ Krâlymi.

15. *Rîmskiy Cár prîjal ime Kra=lyéwsko, iako czest=nije, než Car.*
A Rîmski /s-pák/ wlada769telyi i ot Danyíla imenúiut se Krályi, iako oni drúgi: i potómtigo w' (2) preselyêniu /s-Kòstantinowom/ (1) Carigradskom narekoszese /s-narèkli sut se/ Krályi že; Tókmò w' Rimu I segó uzóra mî moráem smotrit i w' czêst prîjali sije ime. Bîla bo iest u Rimlyánow Razpústna Wólýnost: i dlya nyee seié Rimlyáni níkako nehotiâhu terpít Kralyéwskogo /s-ímena/: koe abo — iedinowladsko óno znaczit sowerszenò iedinowládstwo, i razoriáet razpustnuiu nespodóbnuu wólýnost. I protóž cári Rîmski narawlyâhu, i ne=mogâhu sego wísòkogo ímena užíwát: dabihi zlo-obíknyenogo nar-lyûdstwa newozmutili. Ali pák Kostantin, uezinîwshi óno presi= (691) lyênie, /s-tîm samîm dílom/ ótnel iest Rimlyánom sílu, i óblast: i nîst mu bîlo potribno narawít iako pêrwim cárom: i dlya togò prîjal iest ime pristróyi, i ime Kralyéwsko; iako wîsze i czestníje ot cârskogo

691 (373)

16. *Bóga zowem Kralyém, né Cárom*
Níkaia ímena znamenúiut óblast, ili czêst: iako Krâly, ~~Knêz~~, Gospodín, Otéc; a níkaia znamenúiut ósobu: iako Iwán, Péter, Páwel. Ali lýudi dlya láskania, ili dlya înih priczîn, níkogda

osôb=noe íme postawlyáiut wmisto /s-oblastnôgo, ili/ ~~obeego~~ /s-po/czêstnogo ímena. Síce w' Iegíptu pêrwyi krâly zwâsze se Faraón: i zâto oni lyûdi sut iâli wsîh naslidúiučih krâlyew zwât Faraónmi: i u Rimlyánow ~~tuž~~ potomúž, wsí sut se zwâli Césari, Cári Cári, Késari.

Pokamîsta pak Bôg iest ízwir i zâczalnik wsákije óblasti: zâto Bôg ~~et~~ práwo se zowét Krâly, Gospôd/s-in/, Otéc, i wsákimi ôbcimi, ób=last ili czêst znamenúiučimi ímenmi. A osôbnimi ímenmi níkto Bôga nezowét: rékszi Faraónom, líbo Cesárom /s-libo Aleksândrom./ Tokmo nászije knýi=gi Bôga zowût, Câr nebêsniy ali blúдно: rawnó iako dabi ktô rékel, ~~Késar, ili~~ Faraón nebêsniy, Késar nebêsniy.

16. 17.

Câr Rimskiy bîl mež Krâlymi, kako Stáriyi brát

Opitát hócesz: Ascze Car ~~nîwezem~~ /s-Rîmskiy/ nîst wîszyi stânom ot Krâlya:

zâczto adda u lyudêy ímaet precínbu níkako wîszu ot krâlyew? Za=czto ínih krâlyew poslî Cárovomu poslu pêrwoe mîsto ustupáiut?

Otwît. ~~Bilo iest to níkogda~~ /s-Newim iestli to kogda bilo/, kogda óno cârstwo iescê na nogáh sto=iâsze: ~~I~~ /s-ili zatim/ kogda níkoyi ~~Níkoyi~~ Nimécki cári biâhu ~~silniyi/s-silnei/ silni ot inih Iewropskih~~ krâlyew: ~~bilo dîm to, da sut~~ /s-nêwim welyú, iesútli/ yim poslî mîsto ustupáli. Ali dnès obrigáiut se Franéckih i Hispânskih krâlyew posli, da se nesôidut w' iedno mîsto s' Cárovimi poslî. A ustupâniu tomú,

Priczína Ij^a ~~mogla bi bit~~ ~~iest~~ Starost. Ascze bo /s-se/ gdi sôidet déset bolyârow, /s-“wsih wo wsem” iedna=kówa stâna i ~~ezesti~~ /s-stepénýa i libo tri ili czetûri bráti, iednogó knêza ili krâlya síni;/ i oni smotrêt na starszînu: i starijego na pêrwoe mîsto ~~posadet~~ /s-posazaíut./. Rîmsko pak cârstwo iest stárije ot wsîh kralyéstaw, káia sut nám poznána. ~~i kóyih posli w' Iewrópu prihódet.~~ Ob Indêiskih ~~bo~~ /s-bo/ krâlyeh ~~mî neznadim,~~ i /s-mî/ negoworîm.

Priczína 2^{ia}. Pâpa smotrît na dawnóst krescênia: i onomú poslu ukazúet w' cîrkwe bôlysze mîsto, koégo ~~narod~~ /s-krâly/ iest dawníje swêtoe kriscênie prijal. Rîmskiy pak ~~kr~~ câr iest pêrwlye kres=cén, než kiynibùd ~~Hristiânskiy~~ /s-în/ wladátely.

692.

Priczina ~~trêtia~~ 3^a iest /s-môzet bit/ Sîla i Bogátstwo. Ascze /s-bo/ se gdi sôidet wnože torgôwcew, ~~o blizu wseгда~~ /s-lûczit se níkogda, da/ na pêrwoe místo osadêt onogó, kîy búdet izrédnô bogâteyi /s-ot wsîh/. Ali dlyatogó ~~p---~~ nepoczitaiut go lûczego ot sebe w' stânu, nit w' gódnosti. Rîmsko pak cârstwo iest bîlo ot wsîh síloiu i bogátstwom, bez míri izredníje: i dlyatogó razâetse /s-obnyém/ lyûdem wo umêh níkakowa ~~bol welika~~ precínba, i podiwyênie, wêce než ob înih kralyéstwêh. Ali dlya togó cârstwo óno líbo câr nedobiwâet wîszego stâna ot înih krâlyew: /s-nit óblasti nad nyimi:/ dabi mógel kralyéstwa narezat, i krâlyew postawlyát, líbo sklâdat. Nó rāwno iako stáriyi bolyarin, /s-ili stariyi brát/ nîmaet níkakówije óblasti nad Mlázimi /s-bràtmi/: i prebogât torgowec níkako=wiježe óblasti nad înimi pomènye bogátimi torgôwci: tákož i Rîmskiy câr nîmaet óblasti nad krâlymi. I /s-sāma/ ona póczest ili perwînstwo, kðe mu wozdaiût îni krâlyi, daiêt mu se né z' dolžnósti, no z' lyud=skósti i z'lyubwi. Ascze on toie poczesti ne[r]ijemlyet, iako stariyi brat, iz lyûbwi: nó wipraszâet ieie iz dolžnósti, i búdto po sudôwnom kóem îsku: íno kralyi lípo czinêt, ascze mu ~~ni po lyûbwi~~ níkakowa perwînstwa newozdaiût.

18. *Niméckim cárom nepristóyt níkako=wo perwinstwo.* A nawlastíto w' níneshnyih wrímenêh nepristóyt mu níkakowo perwînstwo nit po dolžnósti, nit po lyûbwi: i lûdo bi bîlo wozdawát mu /s-kée starszînstwo/ ~~ono~~ ono.

~~Abo ono carstwo~~ /s-Cârstwo bo òno/ iest uže trikrat ustroiéno, i trikrat do dná razo=renò. Perwîcz ot Awgùsta ustroiéno; /s-ono prāwoe Rîmsko cârstwo,/ a ot Gôtow i ot înih naródnôw razorenò. ~~Drug~~ Wtôriy krat ot ~~Kostantina~~ Grékow wo swoiey Grèc=koy zemlyé, ~~zbaiano~~ i ustroiéno, /s-ne/ ~~nerisniwo~~ né risníwo, nó zbá=iano Rîmsko cârstwo; a ot Tûrkow razorenò. Trêtyi krát, ot Kárula Nimczína ustroiéno, nè óno prāwoe i preslāwnoe, nó îno nòwo, i mênysze, i ot înih kralyéstwów níczim né lûcze ~~Rîmsko~~ cârstwo; a potómtogo ot Niméckogo nezgòdia, i ot înih priczín dó czista razorenò; iako ~~smo wisze powídali a naipa se iest~~ /s-i síce iest/, razbieno ot Kámèna Isúsa Hristá ~~razbijeno~~, i ~~ot~~ /s-ny/egówh

Duhôwnih namístnikow; ~~razbijeno~~ koyih Nimécki càri proganyâhu.

I¹²³ nikto da nerezçét, Ieże bi Kárul koncžèe, i/s-li/ pērwi iegó nastúpniki, bĭli ístinni i slâwni Rĭmski càri, ob kakòwih Daniyĭl goworĭt. Né délom bo, nó tókmo ricziû sut oni bĭli Rĭmski càri. Abo w' obrédnih knyìgah, gsi stoyĭt /s-po/ pĭsan zakón i obĭczay korúnenia, támože iěst síce napĭsano¹²⁴. Kogda dê budét càr w' (693) cĭrkwe okorúnyen: zatĭm da izĭdet wòn za gradskĭje rĭdi, na níkuui gorícu: i da sotworĭt na powĭteriu meczém krést na czetĭri strâni swĭta, i da reczét: ~~Wsé czto oczĭma wĭdim~~, Wsé iest násze, czto oczĭma wĭdim. A zatĭm da skóro otiězdžâet ot Rĭmá, i da nenoçèet trĭzdi w' grâdu.] I síce wĭdim: ieże i togdá tí Niméckij cari, kógda sut naislawnéyi bĭli; né narisnotu: nó na igralisçe sut biwâli korúnyeni.

693 (374)

19.

*Abo ~~tu~~ Nimècko cárstwo nĭst (3) lúcze (1) ót
(2) ĭnih Stà=rostiu nĭt Sĭloiu.*¹²⁵

Uczinit hóçet ktokòli zámét, i réç: Ascze Niméckim cárom Nĭmcĭ i Rimlyáni newozdaiût pósluha; tó se dijét po nesczâstiu, i po ne=prâwde: a po prâwde oni cári i doséle wsegdá ímaiut włâst nad Rĭmskim cârstwom. Obirátelyi bo iesút ot pâpi ustroiení, i nyĭm ~~wsâ~~ óblast dâná obirát cária: i onĭ go obiráiut: i po tomú càr òn iest zâkónno ustroién, i ímaet wsáko cârskoe priwlâstie.

Otwit I. Hoçti bi to wsè ístina bílo; iednakóže onomu cáriu nĭst nine dôlžnó perwĭnstwo w' krâlyeh. Abo tó Niméckoe carstwo (: iako smo rékli:) ~~iest swiže, i mēnysze~~ /s-nĭst óno prâwoe i stâroe, nò ĭno swiže,/ i bez miri mēnysze ot Rĭms=kogo pĕrwogo, i nĭczim né lúcze ot ĭnih kralyéstow: i nemózet se woznosít ~~sĭloiu~~

¹²³ Это приписано позже, судя по переносу этого абзаца еще на конец следующей страницы.

¹²⁴ Ниже повтор на с. 45.

¹²⁵ Эти перестановки лишний раз подтверждают, что указатели писались позже. Возможно, одновременно с новой правкой. Текст писался как черновик, с правкой по ходу (варианты зачеркнуты), но потом была вторая правка.

stárostiu wrímena nad Pêrskoe i Franéckoe, ~~z' níkimi~~ i îna níkaia, nit síloiu nad koenibúd Eurôpskoe kralyéstwo. Ipotomú nimâet priczîn ko perwînstwu.

Otwit 2. *Abo níiecz níst nà switu zākónnogo risníwogo*

(2) Cária (1)R/imskogo/:

A swisze togó tì koyi se níiecz oziwáiuť Cârmi R/imskimi/; nîmaiut níkakowa íska k' Rîmú, i k' Rîmskomu cârstwu. Óno bo cârstwo ~~idet po obirâniu~~ nêidet po rodonaslêdiu, nó po obirân=iu: i ascze ktô nébudet slóbodno óbran i korúnyen, on nímaet k na nyem /s-níkakowa/ íska, nit díla. I pâpa Grigôriy Nimczín, kîy iest postanowíl, da Nímecki knêzi cária obiráiuť: ónze w' onómže postanowlêniu iest narêdíl síce: Da Nímecki on kîy budet /s-ot knezôw/ obran, nîmaet se nazíwat Rîmskim Cárom ~~dekéle~~ pêrwlye neže búdet ot pâpi wenczan.] I potomú tì ea Rakúski Knêzi, i Czêski krályi, kóyi kóyi uže ot 130 lît¹²⁶ nîsút wen=czâni: kríwo i nedostôino se zowût Cári Rîmski. I nîst níiecz w' risnoté níkakowa Ním Rimskoníméckogo cária ná switu. I dlya togó pâpa ob nyîh neczinîť pominânia, iako ob cáreh: nit yim pîszet cârskogo imenowânia, nó tókmo Cáriu Obrânomu: se iest Uprósniku ili Snubokú cârstwa, a né Cáriu Sowerszenomú.

694

Otwit 3. *Abo i zākònen câr nemóžet trîždi no=čewàť w' Rimu.*

A swisze wsegó, togó iescé i w' óno wrímé, kogda se wenczâhu tí cári w' Rîmu, níkoli nîsút imáli po zakònu práwije óblasti nad onîm grâdom: ~~ili i né~~ i tókmo ímenom, a né dílom biâhu cãri. Búdući bo /s-oní/ slóbodno obírani ot pâp i ot Rimlyánom, tulíko mogâhu imát zákónnije óblasti, /s-s'/kulíko yim biâsze & z' dobríje wólyi dano: /s-i né wêce. A w knýígah pak, gdi se opisuet zako=nostâwie ob wenczâniu cârskom, napísano iest síce: Câr, kogda búdet okorúnyen, da izîdet wòn za Rímskie rîdi, i támo da sotworîť meczém na powíteriu krést, na czetíri strâni swíta, i da reczét: Wsé iest násze, czto oczíma wídim. A posle togó da nenočèuť câr trîždi w' Rîmu, nó da tudže otîdet procz.] Takòw mi to iest wsegó swíta gospodín: kîy wo swoém stolícznom grâdu

¹²⁶ Здесь «годов» не переpravлено на «лет», т.е. та правка могла вноситься до написания этих страниц.

nesmîť trízdi nočewát. Ő igrálisca. Iescè moràl iest wsákiy càr
~~pred papoia~~ pàpe uczinít prisègu: Ieže hòcet branít (2) wéri (1)
 Hristianskije, i Rîmskije cîrkwi: i níwczem ~~neusèrbiť~~
 newoz=~~rusziť~~ /s-ruszát/ slobôd, i priwlâstia, i zakonostâwia toèže
 Rîmskije cîrkwi: i nezawladowát wècije óblasti, než mu iest
 podarenó ot slóboďnogo obrânia, i ~~et~~ korúnenia, i ot tîh wisze
 spomenyenih i înih k' tomúž pristoiečih pâpinih ustâw i zakónow.]
 Dáliho *¹²⁷ potómtogo ~~Nimécki~~ ~~car~~ /s-Nîmci/ sut/ hotîli ~~sut~~
 zawladát wècyiũ oblast: i dlya togó níkulko krât siloiu wziâli Rîm,
 i po=morîli wnógo Rîmskih bolyârow, i pâp wuzîli da
 pro=ganyâli*. Ali zlò sut yim se powodîli takówi podwîgi. Abo
 pâpi sut yih proklináli; i (3) skladáli (1) s' (2) cârstwa, i welîli înih
 w' nyîh mîsto obirát. Isíce /s-Nîmci/ hotèc zawlâdat wèce než yim
 zâkón popuscâsze: izgubili sut i óno czto po zakónu deržâhu.

20. Naszim Wladáltelyem nesowítno zwàtse Cârmi.
 Zawerzaem addá: ieže nászim Wel/ikim/: G/osuda/rom nîst lîpo,
 nít sowítno, nít ko precínbe pólezno, užîwát Rîmskogo
 imenowânia, i zná=~~ki~~ meni. Priczîna 1^a: abo sîje íme i známe iset
 zlo=kòbno: (i-i zâpàku czinít Rúskomu naródu, da/s-on/nemóžet
~~dostupit~~ dostúgnut /s-ot/ Bóg/s-a/ naznâczenogojje sèbi sláwi.)
 Priczîna 2^{ia}: abo dlya sego ímena i znâmena

695 (угол оторван, ниже написано 375)
 czinítse nászim Caróm welíka néczest ot wsîh Iew=rôpcew.
 Priczîna 3^a: abo perwînstwo, i pocztênie, i precínba, i sláwa
 Rîmskogo carstwa nehódit za ímenom Cârskim, lîbo za Orlówim
 znâmenom: nó za welíkostiũ, i siloiu, i stârostiũ gospòdstwa.
 Trapezûntskiy knêz biâsze ot cârskogo róda: i knežestwo iegò
 zwâlo se iest cârstwom, i ón cárom. Dáliho ón câr nikoli nîst bil w'
 sláwe i w' precínbe rāwen Franéc=komu ili Hispânskomu krālyu: i
 poslî tîh i înih krālyew ní=koli nebíhu /s-bîli/ ustupîli pèrwogo
 mîsta Trapezûntskim poslòm: abo onogo cária, ilti pácze knêza
 gospòdstwo iest bîlo málo.

¹²⁷ Дальше текст восстановлен карандашом, или часть листа промокла, далее обрыв.

RAZDIL 8:

Ieže ~~nikto~~ ~~oproc~~ Bôga /s- (2) Cár (1) Rîmskiy/ nîmaet móci
~~stroyit~~ /s-tworit/

~~tworit~~ Kra=lyéstow, i ~~postawlyat~~ /s-nit/ Krályew. ~~nà switu.~~

I. Bôg iedîn ~~postawlyat~~ /s-tworit/ Krályi i Krályéstwa.
Ktokóli sébe czinît wsegoswîta g/osu/daróm; on se czinît Bógom.
Pável bo we=lît; Bôg iedîn iest Krály Krályém, i Gospôdîn
gospôdom. I⁸⁰ lista k'Tim: w' gl: 6, stro:15.] I Iwán: Àgнец ~~bo iest~~
/s-di/ yih hočet odolît: abo òn iest Gospôd gospôdóm, i Krály
krályem. Obiáw: 17.14. H i w' 19.16.] #

A czto Daniyîl k' Nabugnózu welît: Ti iesi krály krályem: tò se
razumît po stârom obíczaui, kóym /s-se/ Knêzi i Bolyâri zwâhuse
Krályi.

Ktokóli welît, Sébe móc` narē/s-d/zàt krályéstwa, i tworît
Krályewi; ón sebi priwlasčáet Bôziu óblast. Níkto /s-že/ bo
nemóžet postanowît kralyéstwa nit sotworît krályà, neže iedînoy
Bôg. Tworît pak Bôg krályá

I^{0e}, cz/s-r/ez prorôka, ili czrez înoe czúdo: Kako Sâwla, i Dawída, i
Ierowoáma:

*Togdá /s-bo/ narod dâst ~~ea~~ krályù nazwânie: a Bôg dâst óblast:
narod bo nîmáet w' sébi to/s-i/é òblasti: nó Bôg dà/s-i/et òblast
swoemú namístniku.*

2^{0e}, czrez naródnost/s-i/e ili zgódno izbrânie: kako cária Mihayîla
Fèodorowiča.

~~Wsegda~~ ~~be~~ /s-Dlya togó/, kogda kîy cîl nârod zgódno czto dobrá
postanowît, tâmo iest Bôžie dijânie: i ob tóm ~~príteza~~ /s-poslówica/
welît: Glâs nârôdnîy, glâs Bôžiy.

3^{ie}, po rodonaslîdiu: kogda sîn posli /s-di/otcá preîmet krályéstwo:
kako Solomón posli di ~~et~~ Dawída.

4^{0e}, po prawednoy síle: ~~ko~~ ako kîy woiwóda, ili wladátely
prawednim orûžiem podbiét kîy nâròd pod swoiu rûku: ~~I kogda~~ /s-
i tož ako kô nepráwedno zawlada/s-i/¹²⁸ét kóym kralyéstwom: i
tâmo /s-bo/ bo iest Bôžie popuscénie dlya /s-nászihi/ grîhow: Kako

¹²⁸ Эти вставки говорят о неуверенности Крижанича в правописании его слов.

drîwi w' Ierowoámu, i ~~ninez~~ sadá w' Tûrkeh. К Ako kîy krâly kóyim iz tíh czetírih naczínow postànet krâlyém: ón ot Boga prîmet óbl/as/t.

696.

/Зачеркнуто:¹²⁹

A cz/lowe/k pak nemożet cz/lowe/ka ~~postaw~~ sotworít kralyem iz óblasti; ili iako wíszyj níżego. Krâly bo pódlinen iest taków wladátely, kîy níkogo pod Bogom g/ospo/daria nîmaet, i ~~nikogo~~ nit wíszego ot sebe nespoznawáet. I kralyéstwo iest p...e ískernyi pod Bogom i naiwíszyj stepény wiso=kósti. A nad naiwíszyj stepény, nemóżet bit ín wíszyj. Ino potomú ascze kîy kraly spoznawáet ínogo wladáletya, zaswoego Branítelya, ili za Ustroyíltelya, ili ínako kako kóli óblastiu, stânom, líbo stepényem ót sebe wíszego: ón nemóżet bít podlinen krâly: nestoyít bo na naiwíszem stepényu welíčestwa. I mî takówogo nezowém Kra=lyèm; nó Knêzom: ili ascze búdet wêrlo silen, wêlikim Knêzom./

2. Cz/owe/lk tworít k/ra/lya: iako níżiy wíszego: i iako drûg drûga. A czl/owe/k pak móżet krâlyá sotworít ~~timi~~ /s-owími/ nâczínmi:

1^{oe}, Kako níżiy wíszego: Kogda se kóie lyûdstwo poddâst pod /s-óblast/ kóego cz/lowe/ka ~~óblast~~, i nareczét go swoyím krâlyem: Togda krâly /s-„kako rekóhom”/ Tworenie prijemlyét ot lyudêy: a *óblast ot Boga, ili pácze Tworênie i óblast ot Bo/ga/ czrêz lyudi*

2^{oe}, Kako drûg drûga: Kogda bi kîy krâly ostáwil swoé kralyéstwo, i podar/s-il/~~owa~~ bi ie wsé drugú. Síce iest ucziníl Dijokleciján, i Kàrul V.

3te Ili ako ktô imaiuç preweliko gospódstwo, podilílbise z' drûgom, i ~~dal~~ /s-podaríl bi/ mu iedno kralyéstwo: usçerblyáiuç tim swoié welíčestwo: i ne=zaderżaiuç sébi támo níkakowije /s-že/ dányi, nit óblasti.

3. Cz/lowe/k networít k//ra/lya: iako wíszyj níżego. Tími, welím, nâczínmi móżet cz/lowe/k cz/lowe/ka sotworít krâlyem: sê iest, kako Níżiy wíszego, i Kako Drûg drûga. A ~~iake~~ Iz óblasti, ili ti ~~libo~~ Kako Wíszyj níżego, nikakoż/s-e/ nemóżet

¹²⁹ Эти повторы – переписывание целых кусков текста.

cz/lowe/k òno cz/lowe/ka sotworit kràlyem. Tím bo czònom moràl bi Tworítely bit ~~w~~ /s-na/ wíszem; a Tworeník ~~w~~ /s-na/ nízem spepényu weliczestwa. A Kràly pak pòdlinen iest taków wladátely, kîy níkogo /s-že/ pod Bo/go/m wíszego ót sebe nespoznawàiet: i kralyéstwo iest ískernyi pod Bogom, i naiwíszy wysokòsti stepèny: a ~~na~~ nad óno czto iest naiwísze, nícztože òno nemožet bit wísze. Ino potomú, ~~ase~~ dabi kîy kràly kò/s-i/ego òno kralyà ili wladátelya spoznawàl zaswo/s-i/ego Branítelya, ili za ~~Ustroyitelya~~ Stroyítelya, ili ònako kakokóli ~~oblas~~ wlastiù, stànom, ~~libo~~ /s-iliti/ stepényem ót sebe wíszego: òno ón nemóžet bít pòdlinen kràly: nestoyít bo naiwíszem stepényu. I mî takówogo nezowèm Kràlyém; ~~no~~ /s-nego/ Knêzom; ili ~~asce~~ ako 697 (376)

búdet wêrlo sílen, Wêlikim Knêzom.

4. *Dwà Stepénja Kràlyew: Wíszy, i Níziy stepèny.* Akoli ktò napirài/s-e/t, Da se i tí takówi naziwàit kràlymi, kòyi ot ònih ~~wiszih~~ prijemlyùt /s-u/stroienie Kàko ot wíszih: i mî se nesprotiwlyáem. Dáliho pri takowóm zakónu trîba búdet razdilít Kralyéwskij stàn nà dwà rêda, ~~libo~~ /s-ili/ stepénja. Pêrwogo stepénja /s-ili/ wíski/ kràlyi búdut; kòyi iedínogo Bóga spoznawàit za swoiegó Stroyítelya, i Branítelya: Kàko ~~sut~~ iesut nászi Weliki G/osu/dari Rúski, i ~~kak~~ ~~Turki~~, Pêrski, Tûrski, Frâneski, Hispânski, i òni sím wêrstni kràly. Wtorògo ste=pénja /s-ili/ Nízi/ kralyi búdut: kòyi Cária ~~Rimskogo~~ /s-Nemeczskogo/, ili Pàpu, spoznawàit za swojìh stroyítelyew: Kako iesút, ~~Leski~~ Czéski; i Wugérski kràlyi: i *sâm* /s-tiy/ *cár Nimeczskiy*

5. *Kràly nîmaet su=diyi, nit posridnika pòd Bo/go/m.* W' Duhòwnom sùdù i naiprostiyi pòp iest sudíja kralyéwoy sówisti: i móžet kràlyu grihí oprostít: i potòm w' duhòwnom rêdu pop stoyít nawíszem stepényu ot Kràlyà. A w' mîrskom pak rêdu kràly nîmaiet níkakowa sudíyi pod Bogom. I nî/s/t posrídника mé/s-d/žu Bogom i me/s-d/ž/s-u/ kràlyem: cz/s-r/ez kòego, búdto cz/s-r/ez wíszego oblastniká, Bòg bi presílal óblast nakràlyà.

6. (2) *Cár (1) Rîmskiy níkakowim nàczínom nîmaet wlásti; na tworénie kràlew.*

~~Dlyaraditogo~~ /s-Protóz/ Kiykóli wladátely ot (2) cária (1) Rîmskogo prîmet Kra=lyéwskoe íme, ~~libo~~ /s-ili/ czêst; ón

neprijemlyét czésti, ~~ne~~ nego pácze né=czest, ~~ihblúdu~~ i sóblazen, i pozor.

Cáriu bo Rîmskomu nî/s/t níkoliže, i níkako /že/ Bôg dâl toié óblasti, dabi ón kralyéstwa stroyil: nîti sut go nâródi wsego swîta óbrali sébi w' gospodina/s-dáriá/: nîti iest on síloiu /s-oblādál/ wsego swîta ~~hoēti iest oblādā wnoγιe nārōdi /s-oblādāt nego tokmo níkuliko nārōda oblādāt: nego tokmo níkuliko nārōdow.~~ Dálio po Bōžiey milosti /s-A/ Rúskogo i Lészskogo nārōda nîsút Rimlyáni tí cári níkoliže ~~oblādali: i w' Ruskoj da w' Leskoj zemlyé~~ /s-naimenye zawladáli: i na/ /s-Rúsi/ ni otnyűdze nîsút Rimlyàni, nit Gréki, nit Nîmci nika=kowije /s-že/ wlasti nit síbi imáli: i potomú nîsút imali' óblasti; dabihi na Rúsi, hoē iedínogo mēlnika /s-sotworili/ postáwili: /s-s'/ kulíko ménye, dabihi kralyéstwo narežáli? ~~Idlyatogo~~ Protóž ako tóy cár kogo krālyém sotworît: íno né czestût ~~ne~~ /s-nego/ sramotût wladátelya: né nare/s-d/žaēt, nego ~~nó-razrezaet~~ /s-pozórit/ kralyéstwo.

698.

RAZDIL 9.

Ieže Pâpa nîmaet óblasti tworít Krályew

Papa obiràet i wenczaet caria R/imskogo/: a ne inih K/ra/lyew.

1. Pâpina óblast iest /s-wsa Duhôwna, a né Mîrska#

Pâpa imaet Mîrsku~~u~~ óblast tokmo w' Rîmskom grâdu i /s-w'/ deržawe: φ

φ i onu (2) oblast (1) samu izpowidáiet dānú bit sébi ot cárow, i /s-ot/ knēzow razlícznih; koyi sut swoje otczíni swētomu Petrú podaríli: ottóle pâpino wladānie i zowětse S: Petrá otczína. I nâto priwòdit pâpa písani prawíci i knyígi stárije, na pos=widoczenie, ieže sut mu mirski wladatelyi zémlyu onù, i óblast nad zemlyèiu dāli.

A indi pâpa nîmaet mîrskije óblasti, i /s-sâm/ neoziwaèt /se/ tim: ~~ne~~ /s-negó/ swoiu óblast propowidaēt /s-bit/ tòkmo duhôwnu: kako iest napísano wo Florēntskom sobóru; náime síce:

~~naijawnije izkladena i zwiszená wo Florēntskom sobóru: i támo iest napísano síce: Pâpa iest Ótec, i Uczítely, i Pastîr, wsím Hristiánom.] A newelîtse, Gospodâr, nit Razdáwately mîrskije óblasti.~~ †

† Kako iest pîsano: Krālŷ narodski gospo=daiut narodmi: a wî=nè sîee.] (apostoli) nè sice.] Protòz pâpa /s-“((: kako Ótec duhòwniy i swetitely:)”/ ímaet óblast wenczàt Rîmskogo Cária: Kako i wsákij Stòlnogo grâda swetitely, wenczawáet swòego krālya. I iesze /s-iosz?/ papa ímaet óblast /s-w’kùpi z’ bolyârmi/ obirat cária: Kako i îni obirâlnih kralyéstow swetítelyi /s-w’kùpi z’ bolyârmi/ obiauit swoyih krālyew. A w’ înih Krālyéstweh, opricz /s-Rîma/ nîmaet pâpa nîkakowa ~~posla~~ /s-že dila/, nit k’obirâniu, nit k’ wenczâniu.

2. *Pâpa daiét imena Pohwâlna; a né Oblastniĥ.*
~~Pâpina óblast iest Duhòwna, né Mîrska. I potomú Pâpa mózet Hristiân=skim wladátelyem dat /s-dawát/ Pohwâlna, i Póczestna ímena; a Óblasti mîrskije nad koyim naródom ili grâdom, pâpa nemózet dát ni otnêt, po mîr=skih~~
 priczínah: a /s-hoçti/ po duhòwnih priczínah mózet otsûdit /s-i prisûdit/ oblast.

Sè iest: ako koiego kralyá, dlyaradi iéresi, otlûczit, izwerżet, prokòlnet; i poddânniki òt nyego otstûpet, dlya proklêctwa
 A tó ~~wse~~ sice se rozumijet.

~~Pêrwoc. Pâpa iest u Hristiânskih wladátelyew wo welíkom póczêniu~~

Níkoi ímena znamenúit Czêst, i wkúpno Óblast: Kák ot Kralŷ, Knêz, Wladátely, Gospodâr: i sícewih pâpa nemózet níkomu /s-že/ dát, nit otnêt: Sâm bo nîmaet takówije óblasti. A swiszetogò: òn czl/owe/k koego bi pâpa Krālyem názwal, ili ímaet pèrwlye, mîrskui ~~u~~ óblast nad /s-swoyîm/ naródom/ ili ~~ne~~=nîmaet. Ako ímaet óblast: ~~darom~~ w’ súie i záludo mu pâpa daïet íme ób=lasti: gdi bo iest óblast /s-risníwa/, támo iest i íme /s-óblasti/. A Koli òn czlowek nimáet óblasti nad nârodóm, nit îska k’nyéi: ~~papa~~ /s-i togdá súietno i/ tokmo na posmih bi ~~mu pâpa dâl íme kralýewsko~~ ~~ime~~ bîlo pâpino imenowânie.

Nekáia pak ímena neznamenúit Óblasti, ~~no tokmo~~ /s-nego lího/ Czêst i pohwálu: Kako Otéc, Uczítely, Prawowéren, Bogolyubíw: i sícewa pòczestnaia ímena mózet pâpa dâwát wladátelyem: nékako iz óblasti; nó kako po Swidóczestwu, kóym pâpa swidoczît nyíh bit gódnih takòwa naziwânia. Buduċ bopâpa u Hristiânskih wladátelyew wo welíkom póczêniu: po naslídku i

iegó swidóczstwo biwaet wo welíkom pocztêniu. Iako ón koiego králya kóyim pohwálnim

699 (377)

nazwâniem poczestît: ~~slidet iego~~ /s-poslidúiuu iemu/ w' tom mîrski wladátelyi. Síce pâpa Frâneskomu krályú iest dál prèczestno imenowânie: Rex Christia=nissimus, Hristowemiy/s-lyubîwiy/ Krály: a Hispânskomu, Rex Catholicus, Pra=wowêrniy Krály: a Áglinskemu, Branítely wéri/

3. ~~Pâpa otôimet~~ /s-ótnel/ kra/lyéstwo dlya duhôwhih priczîn; a nè dlya mîrskih.

A cztó sut mîrskije, /s-i/ czto Duhôwnije priczíni; iz ~~uzora~~ /s-prilíki/ mózet se razumít. Ako se gdí izprâznit koie knêžestwo ~~ili belyarstwo~~, i bùdut uprós=niki: krály mózet ono darowát, komu hóçet: abo iest krály i gospodín zemlyé; a pâpa nemózet darowát: abo nîst gospodín zemlyè, i nîmaet óblasti mîrskije. Tóz ako koie knêžestwo búdet spôrno: krály mòzet sùdit težbú, i prisùdit ~~iedno~~ owomù ili onomú, kako práwo bít procinyáet; a pâpa nemózet w' takówow dílu šudít: abo nîmaet mîrskije óblasti: rázwi ako se spôrniki óbadwa rádi spustèt na pâpin sud, kako na treteîskiy; i krály tó dopustît.

A Duhôwnaia priczína se razumíet/s-it/: Ako kîy krály otstûpit ot wéri: i takówego pâpa mòzet otlüçít, ili proklêt: ~~i síce kralyes=two mu otsudet. Hristowi po prawowem~~ i podložnikow iegó ot=riszit ot Krestnôgo celowânia, kóie sut mu ucziníli: I síce po du=hôwnoy priczíne otsûdit mu Kralyéstwo. /s-Síce iest uczinil Iûriu Czêskomu Krályu/. Wtôraia priczina: ako ktô nastupàet na slobodíni Rîmskije cîrkwi: i takówego pâpa proklinàet. Síce sut pâpi osudíli i swérgli s' cârstwa ~~nikuliko~~ /s-nikiyih/ nikih/ Níméckih cárow; i w' nyíh místico /s-po/ welíli obrat înih.

4. ~~Pâpa Kárula wenczál i potwerdíl; a né Cárom uczinil Cárom. Pâpa Karúla nîst Kralyem /s- (2) Cárom/ (1) uczinil; nó wenczál i~~
 ~~potwërdil~~

Zâmet. Pâpa iest Kárula sotworil cárom: i Stéfana Wugrîna Krályem: i Léhom ~~zapritil~~ /s-prepowídal/ krályéstwo

Otwít I. Rîm /s-iest/ togdá ~~biasze~~ /s-bíl/ nè za pâpinou (kako ~~ninez~~ /s-sadá/); ~~no-za~~ /s-nego za/ Grécz/es/kih cárow óblastiu: i

pâpa nemogâsze nikomu že Rimá, nit cârstwa darowát. Nebihu /s-bo/ go bîli Rîmski bolyári ~~sluhali~~ /s-poslúszali:/ dabi bîl wozhotíl czto takówa Kako iz óblasti ~~dilat~~ /s-czinít/. Rîmski /s-pak/ bolyári iesut /s-sâmi/ Káruli dâli óblast nâd soboiu, i nad grâdom, a ~~nè papa~~ i uczinîli go cárom; a pâpa go iest tókmo wen=czâl. Îno bo iest Krâlyà sotworít, îno wenczât. Kto kogo krâlyém tworít; ón mu neímaiuçemu óblasti, dâiet óblast i íme kralyéwsko: a ktô wenczaièt; on cz/lowe/ku /s-i úže/ imaiuçemu óblast i íme, tókmo swidóees/s-c/two i potwêrzénie pridaét, ieže iest po (1) zakónu (3) ustroien (2) i (1) wozwîszen.

Otwit 2. *Stèfan iest pérwlye bîl krâlyém, neže mu iest papa korunu poslał.* Pâpa Stèfanu /s-dâwno/ buduçemu kralyù korunu poslál; a *né uczinîl go krâlyem.*

Stèfan okrestîwszy se iest poslál k' pâpe: prosít blagoslowlyênia, i swetítelyew, i popôw /s-koyi bihu naród uczili/. A pâpa ot radosti poslál Stèfanu /w' póczeŝt/ Korúnu cária Kostantîna. Ali tím pâpa nîst Stèfana íz Knêza uczinil krâly/em/¹³⁰

700

Vide fol. 712.

Stèfan bo iest bîl /s-“dâwno pérwlye istinen krâly: kako /s-i/ czúsŝ”/ gospodâr szirokóy zemlyè, i prewelíkomu da presîlnomu naródu: i ~~pâpa~~ i nîst go mògel pâpa nazwat ìnim ímenom nížim ot Kralyéwskiego: wsàka bo ~~nîze~~ níža rîcz bi mu bîla nècestna.

Otwít 3. *Pâpa nîst Léhom prepowídal Kralyéŝtwa.*

A czto powidáiuť: iako dabi bîl pâpa Léhom prepowídal krâlyá sotworít; iâz ~~mniu~~ /s-czaiú/ tú pówist /s-ne/ bít nerisníwu. ~~Asczeli /s-bo bi bîla/ iest risníwo, Iuž~~ Neobritáiu /s-bo/, po kakówoy prâwde bi bîl pâpa ~~Grigoriy~~ tó mògel uczinít. Ako ~~be~~ dlyaradi ubôistwa iednogó Swetítelya, uczinyenogó ot iednogó krâlya, wés naród ímáet ná wiku zgubít Kralyéwsko íme: ktô pérwlye i pácze imâsze zgubít takówo íme, neže /s-sâmi/ Rimlyáni? Kòyi czúsŝ bez czísla wnógił swetítelyew iesut pomoríli. /s-Ino wed nikto yim nîst prepowídal imat caria./ Aglinskiy Krâly tož iest ubíl swoiegó s/weti/t/e/lyá: ali zâto naródu nîst otneto krâlyèŝtvo. ~~Izato~~

¹³⁰ Угол оторван, ниже затерто: vide fol: ...

I potomú iâz procinyáiu ~~tiju~~ /s-owu/ pówist bit ~~zbaianu~~ /s-stijanu/.
I/s-no/ sìce Božým darom sowerszihom, prosu/s-d/žânie ob
Rímskom cârstwu, i ob Monarhiyskoy iéresi.

/Вписано: Papa non potest ulli homini non habenti, dare Titulum=
vide fol. 704/.

Bogu hwala.

Sowerszeno w' 22 deny oktobra: 1664. 7173.

Roma est duplex. Altera Carnalis, altera Spiritualis. De Carnali ꝑ
vaticinatus est Daniel, quod erat de /s, sic/truenda In loco autem
Carnalis destructae, fuit Spiritualis Roma, sive Regnum Chrisiti
construendum.

Et non est mirum, quod Regnum Romanorum debuit detruí. Imo
mirum esset, si stetisset ~~diu~~ tam diu, ut Germani persuadere
nituntur. Romanum enim illud Carnale Regnum occidit omnes
martires, et ipsum martirum Dominum, et Salvatorem mundi. Et si
propter hoc peccatum gens Iudaica destructa et in omnes gentes
dipersa est: eerte /s-quomodo/ gens Romana ~~etiam non debebat~~ /s-
potuit/ impune abire? Si enim rei sunt Iudei, qui /s-“accusarunt,
et”/ coegerunt Romanos, ut scelus facerent: quomodo ~~illi~~ /s-
Romani/ erunt innocentes aut impunes, qui scelus fecerunt?

/Далее на с. 701–704 идет указатель к трактату «О Римском
царстве», помещенный здесь выше вместе с другими
указателями. С. 701–704, как и остальные страницы
указателей, разделены на два столбца, но нумерации столбцов
нет. С середины первого столбца, после окончания
славянского указателя, идет текст: /

Papa non po/tes/t ulli homini Non habenti, dare Titulum, neque
Potestatem, aut Dignitatem regalem. Habenti autem talem
Dignitatem, potest papa addere Testimonium graue. Considerare
etiam debemus potestatem duplicem: ordinariam, et
extraordinariam.

Ordinaria papae pot/es/tas tota est mere spiritualis.

Extraordinaria a/utem/ p/o/t/es/tas papae est etiam mixta cum
seculari: sicut fuit in Samuele Iudice et Profeta: qui ordinaria
potes/tat/e poterat /tamen/ iudicare Israelem /s -itos/, non a/utem/
eis reges creare. Extraordinaria a/utem/ po/testa/te, hoc

2 Columna.

est, per expressum Dei mandatum, iussus est, /s-et potuit/ eis etiam creare reges. Ita papa, nulli hactenus populo reges creavit, neque regna instituit: Et hinc signum est, quod non h/ab/eat talem ordinariam potes/tate/m ad hoc faciendum. Si a/utem/ aliquis singularis casus talis contingeret: et papa regnum aliquod, aut regem institueret legitime; ~~fa---~~ statuendum est, id eum fecisse per extraordinariam pot/esta/tem: sicut fecit Samuel, quando creavit regem Saulem, et Davidem.

Hoc ig/itu/r modo etiam papa /s- – per extraordinariam potestatem/ Romam subdidit Carolo regi Germanorum, et appellavit eum ~~Cesarem~~ Imperatorem Romanorum.

Haec actio si fuit legitima: non per ordinariam, sed per extraordinariam papae pot/es/ta/tem. (: sive per singularem quamdam Dei motionem:) facta esse ~~def~~ debuit. Quoniam nec antea, nec postea, alterum tale exemplum a papis factum esse dignoscitur: ut quis papa transferret aliquid regnum de gente in gentem: et ut traderet aliquod regnum homini cuiquam nullum ius habenti ad illud.

Ipsemet papa non profitetur se habere pot/est/atem creandi reges. Profitetur autem papa, o/mn/em pot/esta/tem secularem, quam habet supra suas ditiones, se accepisse ab ho/mini/bus: s/cilice/t a Caesaribus, et Regibus, et Principibus donatoribus: qui papis varias ditiones donaverunt.

H/abe/t a/utem/ papa C/on/tentiones ad regibus et principibus, pro Immunitate eccl/esia/st/ica: ut eccl/esia/st/ici non iudicentur a secularibus. Et pro exactionibus a confirmatione episcoporum. Hoc intercedit /s-papis/ cum regibus Hispanorum et Gallorum, et cum Venetis. ~~Et olim multae turbae erant a regibus Germanorum~~

705 (380)

Razdil 10¹³¹.

¹³¹ Этот раздел, пронумерованный как 10, очевидно, продолжает ранее законченный трактат «О Римском царстве», т.к. последний раздел этого трактата был 9-м. Этот небольшой латинский раздел, как впрочем и следующие главы, тематически продолжает

Ob Suieté Niméczskogo Carstwa.

~~Qui se humiliat, exaltabitur~~

Omnis, qui se exaltat humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur.] Verba sunt Salvatoris ad omnes homines: ad mundanos, ad ecclesiasticos, ad reges. Vide de hoc plura, folio 677. Reges possunt varijs modis peccare contra Modestiam, sive exaltare se vane et immodeste. Unus modus est: Si rex assumit sibi titulum alienum/s-i/ regni, quod scit a Deo destructum esse, vel destruere debere: vel quod ad ipsum non pertinet. Hoc modo peccarunt prius reges Graecorum: deinde reges Germanorum: in eo quod sibi assumebant titulum regni Romani, quod Deus praedixit se velle destruere, et ad nihilum redigere. Tertio peccavit in hoc noster rex Ioannes Basilides: quia assumpsit insignia, quae ad ipsum ~~non~~ /s- nullo modo/ pertinebant: et quae a Deo destructa sunt.

Articulus

De victoria Petrae: et de Confractione pedum Ferreorum

vide fol. 729¹³².

Consilium Dei non destruitur.

1. Si ex Deo est consilium hoc, et opus: non poteritis illud destruere.]

Nos dicimus. Si ex Deo est Eccl/esi/ae Romanae stabilitas: nemo poterit eam destruere. Si ex Deo est Imperij Romani destructio: tio /sic/ nemo poterit illud ~~restituere~~ /s-reaedificare/. Atqui /s-hoc/ utrumque /hoc/ est ex Deo: sicut mox ostendemus.

2. *Lapis confregit Regnum mundi.*
Danieli 2.34. /s-legimus:/ Et abscissus est lapis de monte sine manibus: et percussit statuam in pedibus eius ferreis, et fictilibus: et comminuit eos: etc.]

Hoc est: ut explicat ipsemet Daniel: In diebus regnorum illorum suscitabit Deus coeli regnum, quod in Aeternum non dissipabitur. Comminuet autem et

/Вставка: Hoc est titulus.

De victoria Lapidis: contra ~~statuam~~ Idolum Vanitatis/.

содержание этого трактата, но в указателе 10 раздела нет.

¹³² Отрывок De Turri Babilonica на с. 729–730, с отсылкой сюда.

/Vani sunt omnes ~~fa~~ homines: qui volunt destruere id, quod Deus construxit: aut ~~exit~~ restaurare id, quod Deus destruxit/.

706.

et consumet universa regna haec: et ipsum stabit i aeternum.] De hoc Lapide loquitur Isaias 8.14: Lucas 2.34: Petrus ep. l.c. 2.7. Paulus ad R. 2.7.]

3. *Pedes Fictiles, regnum Ro/manum/:*
Qui sunt pedes ferrei et fictiles, quos Daniel praedixit a Lapide esse destruendos? Respondetur. Est imperium Romanum saeculare: quod persecutum est ecclesiam Christi.

4. *Lapis Ch/rist/us per se, et per Petrum.*
Quis est Lapis, qui ~~debut~~ erat destructurus Imperium Romanum? Respondetur: Lapis iste est Cristus per semetipsum: et per Petrum apostolum et per omnes Petri successores, Romanos pontifices. Primo enim et principaliter Christus adimplevit vaticinium Danielis per semetipsum: quando vicit diabolum non ferro, sed signo crucis. Secundario autem modo adimplevit Christus vaticinium et usque in hodiernum diem quotidie implet: in Petro apostolo, et in ~~eius~~ *successorum eius perpetua Constantia* in fide. Petrum enim appellavit Petram dicens, Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Et ipsum constituit omium apostolorum caput, et universae suae ecclesiae praepositum. Sicut docet Chrisostomus, et Theophilactus in caput 21 Ioannis, ubi ait: Petrum constituit ~~pastorem~~, non Ierosolimae (: ut Iacobum), neque duarum aut trium urbium: sed universi mundi pontificem. Petri autem successores omnes usque hactenus manserunt stabiles in fide: et nullus fuit haereticus. #

Quod est unum ex maximis Dei miraculis

5. *Homines volunt aedificare, quod Deus destruxit.*
Duae autem sunt maximae in mundo tentationes et scandala:

1^a, Quod homines ~~tentant~~ /s-conantur/ restituere imperium Romanum seculare: quod Deus praedixit, ~~se esse destructuram~~ /s-a Christo Lapide esse destruendum/.

2^a, *Volunt destruere, quod Deus consturxit.*
Quod homines conantur destruere Imperium Christi Ecclesiasticum: quod Christus instituit in ~~im~~ Petro, et in eius

successoribus /s-perpetuo duraturum./ ~~Et praedixit; quod /s-~~
~~Nunquam esse destruendum:~~ et portae inferi non pervadebunt
adversus ~~illud~~ eum.

6. Falsae autem /s-sunt/ praesumptiones ~~sunt~~ hominum: praesertim
hae,

1. ~~De Roma duplici:~~ /s-Quod volunt facere duas Romas:/
Antiquam, et Novam.

707. (381)

2°. *Falsitates.*

Roma nova.

Regnum R/omanum/: triplex.

Patres dedere primatum.

Ier/oso/lima in locum Romae.

Quod non Christus, sed patres dederint Petro primatum. ~~Quod est
manifeste contra Chrisostomum.~~

3°. De triplici imperio Romano: Italico, Gaeco, et Ger/mani/co.
Quorum solum primum fuit vere Romanum: quod et destructum
est a Christo primum, et reliqua duo simil/ite/r destructa sunt a
Christo.

4°. De Ierosolima in locum Romae substituenda.

7. *Tentatio Caesarum Italicorum*

Prima tentatio contra Petram, et Ferreorum pedum ~~insurrectio /s-~~
~~superbia/~~ /s-confractio/ fuit in Caesaribus Romanis Italici generis:
qui persecuti sunt Iesum Christum, et eccl/esi/am eius: et maxime
in Petro et in successoribus eius, per totos 300 annos. Quando
occiderunt Petrum, et omnes successores eius usque ad
Silvestrum: plusquam 30 papas. Deinde vero ipsi isti persecutores,
et pedes statuae ferrei, confracti sunt: et Roma aliquoties ~~barbaris~~
capta, et bis diruta fuit: et imperium /s-seculare/ Romanum
destructum. *Imperium autem Christi, et sedes Petrina in eodem
illo loco mansit et semper manebit* invincibilis: et quotidie magis
viget et inclarescit.

8. *Tentatio Caesarum Graecorum*

Secunda tentatio, et offensio in Petram Romanam fuit
imperatorum Graecorum. Graeci enim passi sunt scandalum, non
directe in Christo ipso: sed indirecte in Petro. In eo, quod putabant

se posse transferre decretum Christi. Christus enim constituit Petrum in Petram, et in pastorem Universi mundi: ipsi autem conati sunt persuadere, Quod non Christus, sed patres dederunt primatum Petro: et quod iidem patres transtulerint illum primatum de Roma, Bizantium. Isti erant statuae pedes fictiles.

9. *Tentatio Caesarum Germanicorum*
Tertia tentatio fuit imperatorum Germanicorum: isti enim ~~impegerunt~~ offenderunt in petram scandali, et confracti sunt ab ea hoc modo. Volebant diminueret potestatem ~~sedis~~ Petrae ecclesiasticae, quam ei Christus dedit: et persecuti sunt armis eccl/esi/am Romanam. Et omnes illi, qui eam persecuti sunt, male perierunt. Hi sunt digiti statuae fictiles.

10. *Eorundem*
Quarta tentatio fuit eorundem imperatorum Germanicorum /s-et Graecorum/ in eo quod conati sunt reaedificare a Deo destructum imperium Romanum: ideoque ipsimet destructi sunt: ut nullam habeant potestatem, neque insignia. Hi sunt etiam digiti statuae fictiles.

708.

10. *Tentatio Regum Russiacorum*
Quinta tentatio fuit imperium Russiacorum: in eo quod conati sunt sibi assumere titulus et insignia imperij Romani, quod a Deo est destructum ~~/et facere tertiam Romanam/~~. Et idcirco, quia sub vanis, et a Deo destructis, et male ~~ominatis~~ /s-auspiciis benedictis/ signis, emittunt in bellum suos exercitus: passi sunt maximas clades; et semper patientur: donec non abiecerint, et non maledixerint, ista per profetas maledicta et execrabilia signa: nempe Aquilam bi-cipitem: et nomen Tertiae Romae.

Tentatio eorundem. Quod /s-crediderunt,/ Papam, et imperatores Romanos, /s-et/ Graecos, et Germanos, hab/ere/ potestatem constituendi regna et reges: et ab ijs supplicarunt, sese coronari, et investiri insignijs regalibus: et donari titulo regali.

~~Cum tamen nullam talem potestatem habeat papa,~~ /s-In hoc peccatur: quia gloriam Dei dederunt hominibus. Quoniam neque papa,/ neque ullus homo in mundo, habet talem potestatem, constituendi regna, ~~nisi~~ /s-sed/ solus Deus eam habet.

Tentatio eorumdem. Quod nimium creduli Graecis (: ~~Romanorum~~ ~~aemulis~~) (: per mundana gloria cum Roma certantibus:) varie iniuriosi fuerunt in ~~sedem~~ Petram Petrinam, super quam aedificavit Christus ecclesiam suam. Et conati sunt destruere id, quod Christus construxit.

11. *Romam Mundanam sperne Spiritualem tene.*
Cum igitur Roma sit duplex: una Mundana, /s-«quae aliter vocatur ~~sive~~ Babilon»), quam Christus destruxit: altera Spiritualis, /s-«(nempe ~~sive~~ Petra, sive ~~et~~ sedes Petri)»/ quam Christus construxit: debemus nos adhaerere Romae spirituali; et spernere atque execrari Romam mundanam; tanquam a Christo destructam et maledictam.

Lehi ut deserant Pseudoromanos
Eadem consideratio, si per nostros legatos, aut per libellum conscriptum, indicaretur Lehis: poterit eos commonere ad hoc, ut non sperent /s-in illis/ neque /s-inauspicata/ federa iungant, neque ad regnum vocent illos, qui /s-frustra/volunt Romam mundanam, et a Deo destructam restaurare: hoc est cum Austricis principibus. Prius tamen debemus nos ipsi spernere et abominari, id quod alijs spernendum esse suademus. Spernere autem publico decreto, et abiectioe impiarum vanitatum. Et edere rationes in libello. ##
Et ibi dicere. Nos igitur a Deo admoniti, damus gloriam Deo: et coram toto mundo confitemur, Christum Iesum esse victorem de vanitate mundi, maximeque de ~~statua~~ /s-idolo/ illae mundanae vanitatis, et de pedibus eius ferreis et fictilibus. Et esse victorem perfecte: et imperium illud /s-aChristo/ iam pridem prorsus (3) ad (4) nihil (1) esse (2) redactum: et nunquam posse restaurari. Ita et Lehi ad nos toto animo accedent: et arma Russiaca prosperabuntur Dei gratia.

12. *Ordo Zelotarum*
Eadem occasione potest noster imperator proponere consilium Panachaicum, et insitiuere Ordines Zelotarum gentis Sclavinicae. Ad liberandam gentem ab Opprobrijs, Contumelijs, Dedecoratione, et Damnis Ali/eni/g/en/ arum: et si fieri potest ab Heresibus /s-Politicis/ Germanistarum. Et hic totus Articulus est arcanum principale. ☉

© Fac ô imperator mihi potentiam seu facultatem /s-con/scribendi hoc opus: et fac imprimi Mosquae Latine et Polonice: ~~et promitto~~ Et ego ita scribam: ut Poloni agnoscant suam vanitatem: et ~~mox~~ accedant ad favorem, et devotionem tuam: et ut summo odio prosequantur reges Ger/ma/nos¹³³.

709. (382)

De Heresi Aclitorum¹³⁴ sive Obstinorum.

1. Acliti vocantur illi, qui vituperant laudabilem et pium ritum profundarum inclinationum. Tales /s-imprimis/ Erant olim illi licentia ~~effrenati~~ /s-insolentes/, et in omnem petulantiam effusi Graeci: qui Persas, suos aemulos, canina mordacitate arrodebant ac ~~vituperabant~~ contumelijs ~~afficiebant~~ /s-proscindebant/ (: barbaros, et servos, et mancipia eos ~~appel~~ /s-voci=tando:) eo quod Persae regibus suis per profundas inclinationes debitum honorem praestarent. Itaque et Alexandrum postea cavillabantur: quod is Per-sarum inclinationes admitteret: adeo ut ~~aliquando Alexander~~ /s-ipse/, *Cassandro* cuidam ex suis ~~comitibus~~ ducibus, superbe aliquando hunc morem irridenti, ~~ac Persis illudenti~~, caput per crines arreptum ad parietem vehementer contuderit. Hodie autem superbiam istam imitantur Germa-nistae: et /s-nos/ Russos, Persas, ac Turcos, non cessant allatrare ac arroderet: eo quod nos regibus nostris debitam venerationem praestemus.

2. Idcirco nos volumus hic ex sacris scripturis ostendere: quod consuetudo pro-fundarum inclinationum, sive fronticussionis¹³⁵, apud homines pios fuerit /s-semper/ usitata: et regibus sit omnino debita. Scripta igitur divina sic loquitur:

Abraham cucurrit occursum trium virorum, et adoravit in terram: Gen.18.2.

¹³³ Это воззвание к императору (царю) было написано, видимо, позже, – на поле поперек. Крижанич предлагает поручить ему написать книгу, обращенную к полякам, на латинском и польском языках.

¹³⁴ От греч. ἀκλίνης – прямой, непреклонный.

¹³⁵ Латинское существительное, образованное от frons, frontis (лоб) и глагольных форм cutio, cussi (бить, трясти): челобитье.

Abraham item adoravit filios Het: et adoravit coram populo terrae: Gen. 23.

Lot ivit obviam duobus angelis: et adoravit pronus in terram. Gen. 19.2.

Jacob adoravit pronus in terram septies, donec veniret Esau. Gen. 33.3

Iosef adoravit patrem suum pronus in terram. Gen. 48.12.

Fratres Iosefum adoraverunt proni in terram. Gen. 43.26.

Balaam adoravit angelum pronus in terram. Num. 22.31.

David cadens pronus in terram adoravit tertio Ionatan. 1.Reg.20.41.

David inclinans/s-se/ pronus in terram adoravit Saul. 1. Reg. 24.9.

Abigail procidit coram David super faciem suam, et adoravit super terram, et ~~cecidit~~ /s-cecidit/ ad pedes eius. 1.R.25.23.

Abigail coram pueris David adoravit prona in terram. 1.R.25.41.

Mulier Tecutis cecidit coram rege super terram, et adoravit. 2.R.14.4.

Mifibaset corruit in faciem suam, et adoravit David. 2.R.9.6.

Ioab cadens super faciem suam in terram adoravit, et benedixit regem. 2.R.14.22.

Absalon adoravit super faciem terrae coram rege. 2. R. 24. (Правильно 14) 33.

Achimas adoravit regem, coram eo pronus in terram. 2.R.18.28.

Nathan profeta adoravit regem pronus in terram. 3.R.1.23.

Ornan adoravit regem pronus in terram. 1.Par.21.21.

Filij profetarum adoraverunt Eliseum proni in terram. 4.R.2.15.

710

Mulier Sunamitis corruit ad pedes Elisei, et adoravit super terram. 4.R.4.37.

Iudit prosternens se super terram adoravit Holofernes, Iud. 10.20. (13.20).

Achior procidit ad pedes Iudit, et adoravit eam. Iud. 13.20.

Custos carceris procidit Paulo et Silae ad pedes. Actorum 16. 29.

Ex his patet, Profundam incinationem inter probos ac pios homines esse consuetum venerationis modus. Et hinc certum est,

quod illa ~~de~~ maximo iure debeatur regi. Rex enim Dei locum tenet: et ideo debetur ei maximus honor; proximus post divinum ~~†~~ ~~†~~ *Idque etiam a principibus: qualis fuit Ioab apud Davidem.*

Si autem eadem inclinatio praestatur etiam alijs honoratis viris: nullum erit peccatum, sed potius humi-litatis virtus, laude digna. ~~Non enim ad solos monachis, sed~~

Exemplum Salvatoris.

Ad omnes /s-enim/ christianos dixit Iesus Christus: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.] Et quando abluerat discipulis pedes, dixit: Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, et vos faciatis.] /s-Et vos debetis alter alterus lavare pedes.]/ Si ergo ille D/omi/nus ante servos, et Deus ante homines, /s-procubuit, et/ ita sese inclinabat: quando magis decet nos ante reges et ante optimates profunde inclinari?

3. Obijcient acliti, et iconomachi. Mardocheus noluit flectere genua, nec adorare Amanem: et dixit, Quia timui, ne honorem Dei mei transferrem in hominem. Est: 3.2. et 13.12.] R/esponde/tur. Genuflexio facta ~~inter homines~~ coram homine, non f/aci/t idololatriam: nisi adsit prava intentio. Alioqui enim et Abraham, Lot, Iacob, Iosef, David, Natan, Filij profetarum, et alij pij ~~viri~~ homines fuissent idololatriae: qui coram angelis, et coram hominibus, procidebant in terram. Item Angeli, David, Eliseus, Iudit, Paulus, Sila, et alij peccavissent, quando non reprehendebant illos, qui coram ipsis procidebant in terram.

Igitur Mardocheus idcirco ~~maliebat~~ nolebat genuflectere ante Amanem: Vel quia Aman, aut eius adultores, sinistra mente talem rem convertebant contra honorem Dei: Vel quia Mardocheus nesciebat rem distinguere: Deo fortasse ita tunc disponente: ut superbiam Amanis punisset, et Iudeis auxilium daret.

4. Obijcient adhuc. Ioannes cecidit ante pedes angeli, ut adoraret eum. Et dixit ei angelus: Vide ne feceris: conseruus enim tuus sum. Deum adora. Apoc: 19.10. et 22.9.] Respondetur. Vel Ioannes scivit, illum esse angelum: vel putavit esse Dominum angelorum. Si putavit esse Christum: tunc sine dubio voluit eum adorare adoratione divina: hoc est, et externa /s-corporis/ inclinatione, et interna cordis intentione, con-fitendo eum esse suum ~~Deum~~ creatorem: et ideo angelus se ei manifestavit,

/Внизу:/ Etiamsi autem nullum esset in Vetere Lege istius profundae inclinationis exemplum, ipsa tamen nobis Christianis deberet esse observanda: quia Evangelica doctrina profitetur et iubet maiorem humiliationem, et sui abnegationem, quam Vetus lex.

711. (383).

prohibuitque sibi fieri divinum honorem. Si autem Ioannes non putabat esse Christum, sed angelum: nullo modo est verisimile, imo impium est /s-et/ suspicari: Quod dilectus ille apostolus, et evangelista, post acceptum sp/irit/um s/anc/tum, voluisset se contaminare scelere idololatriae. Voluit ergo Ioannes angelum adorare tali adoratione, quali et Abraham et Lot adoraverunt angelos: et non fuerunt reprehensi peccaverunt. Angelus autem, cum videret illum apostolum, et sublimem evangelistam, et profetam, et virginem, qui supra pectus D/omi/ni recubuit: noluit cum eo certare Modestia: et noluit ab eo sibi praestari illam profundam venerationem: etiamsi nulla ibi esset idololatria. Et hoc confirmatur ex eo: quia Ioannes bis idem fecit. Certe enim si propter periculum idolo-latriae /s-semel/ correptus fuisset: non /s-secunda vice/ bis idem fecisset. Non ergo sceleris periculum, sed modestiae certamen ibi fuit. Idem dicendum est de Cornelio: qui procidens ad pedes Petri adoravit: /s-et/ Petrus vere elevavit eum, dicens: Surge, et ego homo sum. Act. 10.25. Certe enim Cornelius iam tunc a Deo illuminatus erat: et bene sciebat Petrum non esse Deum. Non ergo erat periculum idololatriae in mente Cornelij: sed fuit in Petro Humilitatis virtus, et certamen modestiae: quam didicerat a mag/ist/ro suo Iesu Chr/ist/o, dicente: Qui maior est, fiat sicut minor.] Et haec quidem dicta sint ad Heterodoxos: nam apud Orthodoxos nulla est hic contraria: cum in concilio 7° definita sit quaestio, contra Iconoclastos.

⊕ De Cesare Christianorum. Hoc refer ad fol.671.

1. ~~Quid de~~ Quomodo hac tentacione decepti sint Lechi, et Cnapius, vide fol:
2. Quid dixerit Czczura, vide folium 671.
3. A w' godú 174, in polkownik, Iakow Petrowiç Uliskow skazowal, Nine dê nadeiût se lyudi mîra: abo Cesar

Hristianskiy prisilaet, dabi se mirili, czto Turki ~~da~~ zlo
dozadzaiut Hristiānom, i Hristianstwo ginet.] Hinc patet:
quomodo isti deceptores, trahunt nos Russos et omnes
Sclavinos per nasum, sicut bestias. Si ipsis expedit, iubent
nos inter nos bellare: si ipsis expedit, iubent nos pacificari.
Et sicut ipsi volunt, ita apud nos semper fit. Quando ~~super~~
ante aliquot annos ~~p~~ induciae, ac pene pax confecta erat:
miserunt legatos ad seminanda zizania belli, et pacem
infecerunt. Nunc autem, quia ~~ipse met~~ ~~pereunt~~ /s-
contra
eos Turci invalescunt/, iubent nos quiescere.

~~Quare~~ Quia iniquiunt Christianitas perit. Scilicet, quando isti
sardanapali, qui in ~~culcit~~ ternis quaternisque culcitis immersi,
prae pennis praeque adipe nequeunt exsurgere ad se defen-
dendos: neque propter suam effraenem licentiam possunt
unquam in unum corpus convenire, quando inquam isti aliquid
modicum patiuntur, illico Christianitas perit. Quando autem
ducenta, trecenta, et plura millia ~~uno tres~~ ~~Ch~~ hominum ex
nobis Russis et Lechis in Sciticam captivitatem abducunt, aut
occidunt: tunc nihil patitur Christianitas: et nullum unquam
apparet auxilium.

712. Hic refer ad fol.700.

Ex Breviario.

*Stefanus in Hungariam Christi fides, et Regium nomen invexit:
regia Corona a Romano pontefice impetrata: eiusque iussu in
regem inunctus, regnum Sedi Apostolicae obtulit.*

Atila Hunorum dominus, sine dubio fuit rex. Et qui eum /s-
con/secuti sunt in eiusdem gentis dominio, quid aliud erant, nisi
reges? Verum quia lingua Hunnica non habet aliud vocabulum
supremae dig/nita/tis, nisi Feiedelem: quod deducitur a Feie,
caput, ~~sicut~~ ~~que~~ /s-quasi dicas/ Capitaneum: idcirco interpretes
illius temporis, cum loquerentur /s-Romae/ ad Nuntios Stefani, /s-
et/ ~~cum~~ ~~que~~ interpretarentur /s-Stefano/ /litte/ras papae, et in illis
nomen Regis: admonerunt Stefanum, nomen Rex esse honoratius,
quam Feiedelem, Capitaneus. Ideoque Stefanus relicto suae
linguae nomine Feiedelem, cepit se scribere nomine slavino,
Kraly. Ceterum papa Stefanum ~~nec potuit~~ in lingua Latina, nec
potuit, nec debuit ~~unquam~~ appellare alio inferiore nomine, quam

Regio. Undecunque enim ducatur nomen Feiedelem: quia ipsum est supremæ deg/nita/tis no/m/in/atio/em in illa sua lingua: non possunt in alia lingua aliter interpretari, nisi per supremæ dignitatis nomen: scilicet per Rex, aut ~~in~~ si vis per Archicaesar, et Achijmperator, Archiaugustus, Archimonarcha.

De nomine Polonia, et Poliania:

Litua et Lituania.

Apud Germanos sunt nomina ~~Teuts~~, Tits, Frank, Sax: et in plurali numero cum litera N: Teutsn. Frankn, Saxn. Ideo Germani talia nomina /s-in lingua Latina/ amant fo/rm/are per tertiam declinationem, cum litera N: et dicunt, Teuto, Teutones: Franco, Francones: Saxo, Saxones: ~~potius, quam~~ et Teutonia, Franconia, Saxonia potius: quam Teuti, Franci, Saxi; Teutia, Francia, Saxia. Sic Germani etiam aliarum gentium nomina fo/rm/ant per monosyllaba: et d/icu/nt, ~~Tur, Pers, Turk, Wal~~, Wend, Pol: /s-Wendn, Poln:/ et hinc in Latina lingua ~~aliquod~~ formabant/s-runt/, Sclavo, Polo: Sclavones, Polones: Sclavonia, Polonia. Nostri autem homines (/s-utpote/ quibus insueta sunt talia monosyllaba) retinuerunt nomina regionum, Polonia, et Sclavonia: nomina autem

713. (384)

gentis commutarunt in s/ecu/ndam declinationem, dicentes, Poloni, Sclavoni: ex eo quia nostrae linguae nomina cum his magis concordant: scilicet Slowiñci, Polyani: sive Slowiani, Polyaci.

Verum nos non debemus ostendere, quomodo Germani nostrum gentile nomen pronuncient sive in sua, sive in Latina lingua: sed debemus fo/rm/are nomen Latinum, cum respectu ad nostram linguam, non ad alienam: et dicere, Polianus, Poliani, /s-Polianicus/, Poliania: ex nostro, Polyanin, Polyana. Item, Sclavinus, Sclavini, /s-Sclavinicus/, Sclavinia: ex nostro Slowinec, ~~Slawinsko~~ Slowijnyi, ili Slowinska zemlya. Item, Russus, Russij /s-“vel Russianus, Russiani,”/ Russi autem per Russiacus: ex nostro Rus, Rusin, Ru-sianin, et non ex Graeco, Rossus, Russia. Causa autem cur Graeci sic scribant, est: quia in ipsorum lingua complura nomina inchoantur a sillaba Ro: a sillaba autem Ru, /s-

“inchoatur”/solum unicum nomen contractum ~~Roos~~, Rus ~~p-Ross~~ vel Roos: ideoque Graecis insueta est sillaba Ru. Atque ita unaquaeque gens nostrae gentis nomine, ad suam proprietatem varie torquet, et pervertit.

Vocant nos

Graeci, Sclavinos, Shlavinos: Germani. Sclavones. Itali.

Sclavonos. Ungari. Sclavos, Slavos.

Nos ipsi.

Recte: Slowiñci. Prave autem: Slowaci et Slowiani: deberet enim dici Slowlyani, si nomen hoc esset de dignae auctoritatis, si deberemus hoc nomine uti. At Slowiani, et Slawenskiy: sunt vocabula prorsus putrida.

Quamcunque autem partem nostrae gentis occupavit aliquis alius populus, illam appellant generali nomine Sclavoniae. Sic Ungari Cehos ~~Pe~~ inferiores, Pannoniae incolas, appellant Sclavos. Graeci sibi proximos Bulgaros et Sarbos, /s-~~Misiae~~ ~~incoas~~, Illiriae incolas/, Sclavinos. Veneti sibi proximos Croatos, Dalmatiae incolas, vocant Sclavonos. Germani sibi proximos Croatos, Pannoniae ~~Valeriaeque~~ /s-Istriaeque/ incolas, vocant Sclavones. Sic et (2) Germani, (1) Litvij, alijque Polonorum reges, partem Russiae, sibi /s-aliquano/ subditam appellarunt simpliciter et generali nomine Russiam: et seipsos Duces Russiae: cum scribere debuissent scribere /sic/ cum ~~addito~~ determinatione Boristenicae, aut Australis Russiae.

Item quia a Silva deducitur Silvanus, et Transilvania: ita ~~formatum~~ ad imitationem istius nominis ~~formatum suam...~~ formatum est Lituanus, Lituania: cum dici deberet, Lituia, Lituius.

Item /s-Rutheni,/ Bolgari, Serblyani, Herwati, Czehi, Lehi: Latine dici debent non Bulgari, Servij, Croatae, ~~Cechij~~, ~~Lechi~~ Bohemi. Sed Bolgari /s-Russi, et Russiani, Russia:/ Bolgaria: Sarbi, Sarbia: ~~Chroati~~, ~~Chroatia~~: /s-Charvati, Charvatia:/ ~~Cehi~~, ~~Cehia~~ Cechi, Cechia: Lechi, Lechia. Graeci scribunt Chrowati: Germani dicunt, Kroat, Kroatn: ~~hine~~ /et Latinae/ Croatae: recte dicendum, ~~Chroatus, Chroatia: nisi maius~~ Charvatus, Charvatia.

De Aemulatione damnosa et virtuosa.

*Gens gentem, ~~Status Statum~~, Ordo ordinem,
in Vanitatibus aemulatur.*

Starovolscius folio 39: Conviviorum et Vestium luxuria et ~~Ebrietas~~ Potatio vini nostra, patrium ad nihilum redigunt: ubi status supra statum sese ~~prefer~~ /s-effert:/ et alter alterum supra vires suas aemulatur.

Et folio 42: ~~Agricolae~~ et Servi fugitivi volunt in omnibus aequales esse Oppidanis: Oppidani nobilibus: Nobiles proceribus: Proceres regibus.]

Pessimus profecto morbus gentis est talis aemulatio: sed praecipuam eius partem neglexit /s-ibi/ dicere Staro-volscius: quae est, Quando gens gentem aemulatur et imitari studet, in Vestibus, in Cibis, in Ludis, in Pompis, et /s-in/ quibuscunque immoderatis et nocivis sibi ostentationibus. ∞ /s-Vide hic in margine infimo/.

∞ Super omnia autem maxime deplorandus morbus est, quando Eccl/esiasi/ci aut Religiosi viri aemulantur mundanos in Titulis, in Curribus, in Splendore vestimentorum, in exhibitione Symposiorum, in numerositate Famulitij, in Palatijs domibusve nimium splendidis, et in Musica, in Comedijs, et in alijs quibuscunque vanitatibus. Item perniciosissima aemulatio est: quando supremi ecclesiae principes non Humilitate, sed Titulorum Ambitione certant inter se. Sic fecerunt patr/iarchae/ omnes contra (715) Romanos pontifices. Patriarchas autem in vanitate titulorum et ambitionis imitati sunt Germani seculares et eccl/esiasiti/ci. Denique monachi, qui mundo valedixerunt, ambiunt Rubeos cothurnos, Zibellina pellicia, sericeas vestes, etc. Quae res maximum facit scandalum Quidquid agit mundus monachus vult esse secundus¹³⁶.

(714) *Eccle/siasi/ci in vanitatibus aemulantur mundanos:
et hi illos vicissim.*

¹³⁶ Cp.: Deutsches Sprichwörter-Lexikon / Hrsg. von K.F.W. Wander. Bd. 3. Leipzig, 1873. Sp. 698: Mönch «In der Welt kann nichts geschehn, ein Mönch muss dabei Gevatter stehn. Lat.: Quidquid agit mundus, monachus vult esse secundus».

Quaedam res solent alijs gentibus et ordinibus esse Decorae, Utiles, Parabiles: alijs autem Indecorae, Noxiae, Impossibiles. Sciendum quippe est: quod, sicut inter varios ordines /s-hominum/ unius gentis, ita etiam inter varias gentes unius mundi, multa sunt quae hiuc ordini aut ~~n. nox~~ genti ~~presunt, aut saltem~~ non nocent, alteri vero no-cent: multa ~~huc~~ hunc ordinem vel gentem decent, alterum vero dedecent. Ad hoc autem discernendum, maxime necessarium est bene considerare illud, Nosce teipsum: et Non omnia possumus omnes: et Neque enim terrae omnia omnes omnia gignunt.

Quae /s-“in alijs”/ aemulamur, eorum multa sunt Impia, ~~Damnata~~ /s-Noxia,/ Probrosa, Vana, ~~Ridicula~~. Ridicula, Impossibilia. Sciendum praeterea: quod ~~plerique eorum~~ /s-ex ijs/, quae vulgus hominum in alijs miratur, et imitari anhelat, alia sunt Impia et blasfema: alia ~~pro~~ /s-Per/niciosa politicis rationibus: alia Dedecorosa: alia Vana et ridicula. Multa autem sunt nobis Impossibilia, quae alijs sint possibilia aut essent obvia.

Artes nimiae multorum malorum causa.

~~Inter alia~~ /s-Inter alias autem res praecipue considerari debent Artes./

§ Rarissimi enim sunt /s-homines/, qui animadvertant, sicut in omnibus pene rebus, ita et in Artibus atque Scientijs posse et solere esse ~~exce~~ nocivum excessum. Nimiae enim Artes /s-manuales/ inducunt nimium luxum et mollitiam. Nimiae /s-enim/ Scientiae inducunt nimiam Superbiam, Ijnsolentiam, Inobedientiam, Discordias, Impietatem, Hereses, Schismata, etc. In omnibus ergo /s-rebus, potissimumque in Artibus nihil est tutius mediocritate.

715. (385)

Ingenij nostri tarditas, Vultus deformitas, Linguae imperfectio, Terrae paupertas, sunt nobis meditanda.

Nobis autem singulariter sciendum est: Quod sicut nos Acumine ingenij, et Pulcritudine faciei, et Perfectione linguae, nullo modo possumus adaequare aliquas gentes: ita est Terra nostra plurimarum rerum (:quae ad opes et delicias pertinent) penuriam patitur: et nullo modo ad eas sufficit: ~~Contero~~ /s-aut eas prorsus

non gignit./ Debemus igitur cognoscere Tarditatem ingenij et linguae /s-nostreae/, et Paupertatem Terrae nostrae: et contenti esse illa gratia, et illo /s-mediocri/ ordine, quem nobis Deus dedit inter ceteras gentes mundi. Sunt quippe aliae gentes, quae nos in varijs superant: sunt et ~~aliquae~~ /s-aliae/ quae a nobis superantur in nonnullis.

*Stultum est aemulari aliorum delicias,
quas assequi non possumus.*

Certe si nos videremus Manguriensos, Samoiedos, Ostiacos, velle imitari nostros mores: ita ut omnes vellent bibere cerevisiam, vinum, mulsum: et ~~vestire~~ gestare indusia linea: et manducare panem, etc: miraremur, et rideremus /s-eos/, aut misereremur insaniae eorum: /s-quoniam regio ipsorum praedictas res non fert./ Sic autem plane nobiscum fit: Dum volumus Graecorum, et Germanorum delicias in victu, /s-et/ amictu, et /s-in/ superbis titulis ac pompis, et in varijs vanitatibus imitari: quarum rerum pleraeque nobis imp/ossibi/les sunt.

Sericum apud nos non nascitur, neque uniones: et tamen omnes nostri scribae, et peditum uxores, volunt incedere in serico, et in unionibus: etc. Vide fol. 717. ⊕

Zelatorum gentis symbolum.

Noverim te, noverim me.] Da znaiu tebe, da znaiu sebe.

Czisto, Prosto, Poczteno.] Puritas. Simplicitas, Honor.

Czistota /s-“ili ocziszcenie”/ naroda ot inih narodow: Prostota w’ narawih, i wo wsakih dilih: Pocztenia narodnogo brizenie.

***DE NON EXTRAHENDO FRUMENTO¹³⁷.**

/s-Unum/ inter maxima mala (quae possunt principes suis subditis, et sibimet ipsis facere) ~~unum~~ est Permissio evehendi frumentum extra fines regni. Hoc enim modo consequitur in populo penuria

¹³⁷ Издано в: Мордохович Л.М. Неопубликованный трактат Юрия Крижанича // Советское славяноведение. 1966. № 2. С. 66–70. Здесь уточненный и дополненный текст.

victus: et terra manet minus populosa, quam esse posset. Et tamen hic error

716

a multis committitur: dum aliqui /s-consiliarij et official praefecti/ rem non curant, aliqui neque intelligunt. Starovolscius scripsit: manifestum est, quod Polonia possit duo alia /s-sibi/ similia regna frugibus, carnibus, et alio companatico sustenare.] ~~Et tamen, inquit, nos Poloni in expeditionibus bellicis semper famae laboramus.]~~ Credo equidem, quod possit Polonia alere etiam tres et quatuor sibi in latitudine aequales regiones: verumtamen non cum aequali frequentia populi. Quia quidquid /s-panis a nobis/ aufertur alio, id amplius non est hic /s-apud nos./ Ubi autem deest panis, ibi etiam populus diffluit, deficit, connubia non contrahit, proles non nascitur. Scilicet pro ea portione deficit populus, quantum panis ablatum est. Quia in omni regione, ~~pro copia~~ secundum proportionem panis et aliarum rerum victui idonearum rerum, (1) etiam (2) esse solet frequentia incolarum. ~~Saepe autem etiam praesentibus (: et non nimium multiplicatis) incolis, per evectionem frumenti oritur penuria~~ Hinc bene addidit Starovolscius: et tamen, inquit, nos Poloni in omnibus expeditionibus bellicis semper fame laboramus.]

Nos miramur, dum in sacris literis legimus, ~~quomodo olim~~ quanta olim fuerit multitudo ~~Iudaeorum~~ hominum in Iudaea: dum rex Judae eduxit ~~in ee—pum~~ m/400 et rex Izraelis m/800 virorum in praelium: cum hodie nec decima forsans pars habitatorum ibi reperiatur. Quae est causa? Panis ~~copia~~ /s-diminutio:/ quia terra illa, Dei benedictione, erat tunc/s- multo/ fertilior, quam sit nunc.

Si frumentum, /s-farina, legumina,/ caro, pisces, crematura, oleum lini et canapum, mel, /s-et/ ova piscium (: quae quotannis ex Russia Poloniaque ad Germanos evehuntur:) domi manerent: utique omnia ista domi consumerentur: et consequenter quot homines in Germania hisce nostris victualibus sustentantur, totidem sustentarentur apud nos: et sic plura fierent connubia, plures proles nascerentur, et terra esset habitatoribus longe frequentior.

Ubicunque est bonum regimen, nusquam permittitur evectio frumenti: nisi forte /s-permitti debeat/ moderata aliqua, quantitas, et propter magnam necessitatem. Memini quomodo Innocentio X pontifice, in quodam oppido provinciae Aemiliae, oppidani contra praetorem concurrerant, et nisi ille aufugissent, occidissent eum: eoquod cuidam mercatori permisisset frumentum evehere.

717 (386)

Et tamen provincia ilia est longe abundantior tritici, frumenti, omniumque aliarum rerum, quam sit nostra Russia, aut Polonia. Similis causa etiam P/I/escovij plebem ad rebellandum concitarat. Nulla igitur vina Hispanica, nulla aromata, nulli panni sericei neque purpurei debent nobis esse tam cari, ut pro illis permittamus magnam frumenti et aliorum victualium evectionem.*

Hoc refer ad folium 715 ⊕

Enumeratio earum rerum, quae debent trahi ad examen:

An sint aemulandae.

Hic minute examinari et recenseri debent omnes Mores, Leges, Consuetudines, Modi regiminum, Privilegia, Modi vestiendi, Supellex omnigena, Exercitia, Pompae: Ritus baptismales, conviviales, nuptiales, funerales, legationales, et alij quicunque: Cibi et modi ciborum: Tituli, Connubia, Officia sacra et profana: Currus varij, Aulae, Tapetes strati in mensis, scamnis, et solo: Domus Lapideae, Palatia marmorea: Currus triumphales, Arcus triumphales, Columnae triumphales, Pyramides, Epitaphia marmorea, Trophaea: Libertatis Romanae, Veneticiae, ~~et Polonicae~~ Germanicae et Polonicae iactantia, et discrimina: /s-Ordines Cavalleriarum, Aurei Velleris, Fascie reginae, etc:/ Tituli Doctorales, et magistrales: Academiae: Studio-sorum privilegia: Scholae orchestrae, palaestrae, pugillares, musicales: Musicae modi, et usus varij: Instrumentorum musicorum multitudo, et varietas, et effectus: Popinarum usus et leges variae: Mercatorum variae constitutiones, opes, potentia, privilegia, auctoritas, merita: Armaturae et militiae varij modi: Variarum gentium varia ingenia, exercitia, virtutes, et vitia. /s-Lehorum prodigalitas: Cermanorum

Duella: etc./ In his omnibus et singulis exa-minandae sunt causae et effectus singulorum: et notandum est,
 Quid nobis Possibile, quid Impossibile sit:
 Quid Honestum, pulchrum, honorificus; et quid Ignominiosum, probrosum, infame: Quid Utile; quid Inutile; quid Damnosum, ~~aut~~ perniciosum, pestilens:
 Quid Bonum, pium, virtuosum, laudabile; quid Vitiosum, impium, vituperandum, exsecrandum.

Hic commisce § caput. fol. 733.

Quas virtutes a quibus gentibus discere debeamus.

Si debemus in aliquo aemulari et imitari alias gentes, praecipue deberemus aemulari virtutes, quam possumus perspicere in aliquibus. Itaque deceret nos imitari et discere Sobrietatem ab Hispanis, Italis, et Turcis: Iustitiam a Turcis: Monarchiae perfectionem a Turcis: Modestiam nobilitatis ab iisdem Turcis: Honoris sui et reputationis conservationem, ab omnibus pene gentibus: Pietatem et Sacramentarum frequentationem ab Italis et Lehis pijs: Eccl/esiast/icam Monarchiam, et honorem sedi Petrinae praestandum, ab omnibus cat/holi/cis Europae populis: /s-Legem Salicam a Gallis:/ Non admissionem alienigenarum mercatorum

718.

a Germanis, et alijs: Conservationem suarum opum, et non facilem evectionem panis, ab Italis, Germanis, et alijs: Frugalitatem in cibis, et potibus, modestiam in supellectile mensaria, et in omnibus alijs rebus: a Turcis: Non admissionem haereticorum ab Hispanis et Italis: Magnam devotionem et magnificum Dei cultum a Venetis: etc. Verum, proh dolor, nos nihil eorum quae bona et (2) digna (1) imitatione sunt imitatur; sed solum ea quae nobis pestilentialia sunt aemulamur, et introducere conamur.

Nos sola Vitia, et non virtutes aliarum gentium imitari conamur.

A Scythis accepimus Impudentiam sermonis et Sodomiam. A Graecis /s-“accepimus eandem Sodomiam, et”/ Ebrietatem, /s-et/ Conviviorum vanitatem, et Cerusandi faciem, ac colorandi cilia et pupillas, consuetudinem, et maledicendi ac mentiendi facultatem. A Germanis ~~iam desideram~~ accepimus Titulorum verbositatem et

multiloquium, et alia multa vitia, et reliqua ~~pl~~ /s-adhuc/ omnia (: quae sunt plurima:) adsciscere nitimur.

Titulorum vanitas orta est a Patriarchis.

Titulorum quidem vanitas primum orta est ab ecclesiasticis Graecorum: qui cupientes excutere a se obedientiam Romani pontificis, et eius auctoritatem ad se attrahere, incepterunt uti vanis titulis. Eos postea imitati sunt Germanorum principes seculares, et eos episcopi. Germanos enim imitati sunt Lehorum et nostri reges, in varia multiplicitate titulorum, qua nulli unquam antea reges uti fuisse sciuntur.

*Italicorum ep/isco/porum splendor non facit scandalum:
sicut facit nostrorum/*

Lehorum episcopi et sacerdotes maiores, ~~utuntur~~ in vestitu et in omni utensilium apparatu, utuntur multo splendore: et in hoc putant se imitari Italicos sacerdotes. Sed revera Graecos imitantur, et non Italicos. Apud Italcos enim sacerdotes nulla fiunt convivia, nullae apparent mensae rotundae, ~~nullum~~ nulli domestici cum eis assident mensae, sicut cum Lehis quotidie famuli epulantur. Item in Italia nullum possit nasci scandalum: si sacerdotes ~~multo~~ serico utantur: quia ibi nascitur sericum, et est usitatum etiam vilioribus de populo. Item ~~veci~~ vectari in carpentis, bigis, ~~vel~~ et quadrigis ~~est~~ res ibi plebeijs quoque usitata: et prostant aurigae publici, qui quemlibet volentem carpentis vectant. Non est igitur scandalum in Italia,

719. (387)

si sacerdotes aliquo splendore utantur: cum utantur re communi atque plebeia. Apud Lehos autem, et apud nos, non possit fieri sine scandalo, si episcopi et monachi utantur istis ornamentis et splendoribus: quibus nec principes nostri utantur: et Lehi non pridem uti male ceperunt: et terra nostra huiusmodi splendores non sustinet.

*Italici ep/isco/pi, qui ex monachis assumuntur, nullo serico,
et nullo splendido colore, utuntur.*

Adde, quod Ro-mani sacerdotes ~~plerique~~ et episcopi non fecerunt vota monastica, et multi sunt nobilium et principum filij: nostri autem episcopi sunt monachi, ideoque tenentur observare

monasticam humilitatem. Apud Romanos nullus unquam archimandrita vestitur calceis rubeis, neque ~~ullo colore splendido~~ in ulla parte vestitus utitur colore ullo splendido (: non rubro, non caeruleo, non flavo:) neque utitur panno serico/, /s-neque zibellinis pellibus./ Et sic ob-servant, etiamsi alquis fiat episcopus, aut papa. Quali colore et panno usus est in monachatu, tali utitur in papatu: videli-cet panno laneo, et colore humili: nigro, albo, vel ~~fulvo-furvo~~ fuligineo, vel griseo: his enim coloribus utuntur ibi monachi. *Rubro autem colore utuntur Cardinales: et caeruleo episcopi: sed illi, ut diximus, qui ex secularibus sacerdotibus assumpti sunt; et non qui ex monasterijs accepti.*

*¹³⁸DE MERCATORIBUS GERMANICIS: QUOMODO FACIANT INIURIAM

DOMESTICIS NOSTRIS

1. Pone casum. In Russia sunt mille mercatores. D/500/ Russiani, et D/500/ Germani /s-ijque ditiores/. Cuditur pecunia aerea. Germani omnes suas merces evehunt ex Russia foras, sicut nuper fecerunt: Russiaci vero coguntur suas merces vendere pro aerea pecunia. Deinde (:ut semper fit:) pecuniae aerae pretium minuitur, ac ad finem prorsus perit: ac tandem pecunia aerea abrogatur. Germani mercatores nihil damni passi sunt: et merces suas, quas evexerant, mox reinvehunt. Russiani omnes substantias suas perdunt: et multi prae desperatione se suspendunt. Nunc cogitate /s-nos/ o proceres. Si omnes M/ille/ mercatores fuissent Russi: tunc omnes merces manuisent in Russia: et pretium mercium non adeo crevisset: et damnum, quod ex aerea pecunia oriri solet, facilius fuisset supportatum a mille negotiatoribus, quam a quingentis, iisque pauperioribus. Atque ita ausim dicere, nemo se suspendisset*.

720. /Пустая страница. Возможно, оставлено для добавлений./

¹³⁸ Орывок опубликован в статье: Мордухович Л.М. Из рукописного наследства Юрия Крижанича // Советское славяноведение. 1966. № 2. С. 171.

721. (661. 388).

De Causis Victoriarum
et Cladium.

Presijan, i Radosaw.

Pressianus. Quotidie audio o Radossae commemorari et immensis laudibus celebrari nomen illius Alexandri, quem nos Macedonicum, plerique autem alij populi (: sicut audio:) Magnum Alexandrum vocitant. ~~Saepe igitur~~ Mirari igitur soleo: unde nam tanta istius viri ~~laus~~ et gloria exorta sit: unde virtus, quae tantam laudem meruerit: et quomodo solus ille omnem bellicae virtutis laudem exhausserit: ut nullus homo ei similis in genero=sitate sit repertus.

Radosaus. O ~~Borisse~~ Pressiane, noli dicere, Nullus similis. Multi enim viri fuerunt Alexandro in bellico virtute pares: quamvis nulla eorum exstet memoria. Press: /s-Quid ais?/ Istud ~~ego tibi dixi~~ /s-quidem ego/ non facile crediderim. Rad. Ego vero, si ita tibi placet, ~~hoc quod asserui~~ possum tibi ita /s-hoc/ demonstrare: ~~ut nullum apud te dubium remaneat~~; sed ut ~~omo~~ /s-mihi/ assentiaris, et fatearis verum esse, quod ego asserui. Press: Si ita est: quomodo ergo factum est, quod plerique ~~oe~~ homines ~~solum~~ Alexandrum super omnes homines exaltant, et neminem illi in bellica vir=tute similem esse /s-extitisse/ putent? Rad: Hoc quidem effecit Graecorum garru=litas. Graeci enim, quia erant eloquentissimi, et garrulissimi prae omnibus gentibus: plurimos olim libros conscribebant, et in illis suum illum Alexandrum praedicabant: et per hoc effecerunt, ut ceterae gentes (: apud quas nec libri nec loquacitas ~~illa~~ /s-tanta/ erat:) Alexandrum in ~~fumum~~ /s-famam/ et admirationem assumpserint. Ceterum, si tu Annibalis Cartaginiensis, Iulij Caesaris /s-Romani/, Ciri /s-Persarum regis/, et aliorum quorundam ducum res gestas contem=platus fueris; invenies profecto, quod isti duces Alexandro in bellica virtute, sive in generositate facile pares: in prudentia vero, et in calliditate, fortasse etiam superiores fuerunt. Nam in illis et actiones, et consilia bellica ~~oia~~ /s-pluraque fere/ laudantur: Alexander vero non tam consilio, quam per temerariam quamdam audaciam suum bellum

722

gerebat. Ipse enim ubique primus in pugnam ruebat: adeo ut ~~Ge~~ ad decem vulnera in suo corpore reportant /s-et quemdam satis gravia;/ semel vero et prostratus telis, et pro mortuo habitus fuerit. Id factum est in (2) quodam (1) ignobili Indiae oppidulo: in cuius oppugnatione ipse inter primos vallum conscendit, et ex vallo ~~in oppidum~~ in medios hostes /-solus/ insiliit. Ibi prostratus, ac faede vulneratus ~~instar~~ /s-pro/ mortuo iacuit, donec eius milites /s-vix/ accurrentes eum eriperuent. Victoriae igitur Alexandri non tam ~~virtuti~~ prudentiae, aut virtuti, aut laudi, quam mirae eius felicitati: felicitas autem Deo adscribenda est. Deus enim /s-decrever/ ~~pridem antea deo ista~~ antea decreverat, et per Danieiem pridem praenuntiaverat; se velle regnum Persarum per Alexandrum evertere. ~~Hae igitur causa, nempe divinum decretum~~ Hoc igitur divinum decretum erat causa, quae Alexandrum ubique mira=culoso modo victorem faciebat. Imo et audacia illa Alexandri miraculo divino adscribenda est ~~esse videtur~~. Ipse enim antequam bellum Persicum inchoasset, habuit visionem divinam, qua monebatur, ut audaciter moveret ~~bellum contra~~ in Persas. ~~quod est ubique victor futurus~~, Huic ille visioni confidens postea ita audax factus est: ut, iuxta humanum iudicium, temerarius et ~~furius~~ esse videretur. ~~Pressianus.~~— Visionem illam ipse Ierosolimis memorabili facto praedicavit. Cum enim summus sacerdos in habitu ~~sacerdotali~~ /s-pontificali/ ei obviam prodijisset, Alexander procidens eum adoravit: et mirantibus /s-ac indignantibus/ suis dixit, Nolite inquit in=dignari: hac enim forma et /s-hoc/ habitu Deum vidi adesse in Macedonia, qui me Persicum bellum aggredi iussit, et victoriam ubique promisit. Videri igitur, quod Alexandri audacia, non tam ab /s-eius/ natura, quam a divino miraculo procedebat. Felicitas vero illa mirabilis et perpetua sine dubio tota a Deo fuit. ~~Igitur quod dicebam multi fuerunt Alexandro virtute similes, quorum nulla restat~~ Igitur Recte /s-igitur/ concludere possumus, quod non solum Annibal, ceterique /s-aliqui/, qui in libris celebrantur praeclari duces, verum et alij quidam, quorum nulla exstat memoria, fuerunt Alexandro virtute

723 (663-389)

pares. Qui si talem uisionem et promissionem Dei habuissent, qualem ill habuit, haud dubie ~~aeque~~ /non minus/ audaces, ~~et aequae~~ nec minus felices fuissent, quam (2) fuit (1) ille. Talis ~~facte~~ /s-ut puto/ fuisset et noster Milos Cobilitius, qui Turcorum regem Muratem occidit: talis Marcus Kralevitius, /s-talis/ Novacus Debelacus, tales et alij (2) nostri (1) duces, quorum nulla exstat memoria /s-in libris/, eo quod gens nostra literis, /s-et/ eloquentia semper caruerit.

Pressianus. Assentior tibi Radosae: et cessabo ~~iam~~ posthac Alexandrum solum admirari: victoriasque eius potius divino miraculo, quam ipsius /s-virtuti/ adscribam. At nunc quoniam in hunc /de/ bellica virtute, ~~et deq. causis victo-riarum~~, sermonem incidemus: quaeso te, explica mihi diffusius: Unde hoc procedat, quod non solum unus aliquis vir (: sicut iste /s-praememoratus Alexander) verum etiam integrae gentes aliae prae alijs inflantur, et superbiunt: et aliqui putant se ~~alijs esse~~ esse in bellica virtute praestantes, alios vero ~~putant~~ /s-consem vituperant et viles esse dicunt aiunt./ esse /s-et vocitant/ imbelles atque inutiles. Quaeso te, ~~explica mi~~ Explica mihi: quid sit ista virtus bellica: et in quo consistat ~~et quae sit vera~~ causa victoriae.

/До конца страницы зачеркнуто:

Radosaus. Principio scire debemus, quod omnis Bellicae Virtutis laus procedit ab effectu: hoc est a Victorijs. Nullus enim dux potest fieri ce=lebris, nisi obtinuerit unam aut plures (2) victorias (1) praeclaras.

Victoriarum autem et Cladium (: sicut et incrementi et occasus regnorum:) non sola audacia, aut generositas militaris, sed plures et variae aliae solent esse causae. Quamvis milites ambitiosi omnes victorias suae tamen virtuti adscribere solent. Et si forte aliquam gentem aliquo notabili tempore felicitas in armis comitatur: tunc illi milites fiunt insolentes, et omnes generositatem sibi solis /s-et suae genti/ adscribunt; et se solos putant esse generosos: alias autem ~~aliquas~~ gentes vituperant, et calumniantur, et vocitant imbelles: quae ~~fortasse~~ ipsis ~~nihilo~~ /non/ peiores, ~~sunt~~ aut etiam meliores sunt. Ita olim Graeci, ex eo quod Persas duabus tribusve victorijs profligarunt; se solos strenuos, Persas vero igna=vos praedicabant, et in suis /s-multis/ libris ac carminibus

varie ~~decan=tabant~~ /s-deridebant: barbaros et stolidos eos appellando/. Ita postea Romani; propter multas suas victorias,

724 (664)

~~eeteros gentes despiciebant.~~

Ita hodie faciunt Germani superbiunt, et alias gentes calumniantur. Excogitarunt ipsi quasdam mimicas, et pugillares militiae artes, sive Labitintos et circulaciones hominum ludicras: et propter has ~~praedicant~~ /s-putant/ se solos esse bellatores, et alias autem gentes praedicant imbelles et inutiles. Et quia nimis sunt pleni loquacitate, libros plurimos procudunt quotidie (sicut olim Graeci faciebant): et in illis gentem nostram verbis sarcasticis exagitant: nosque vocitant barbaros, inhumanos, ignavos, imbelles, et per omnia inutiles.]

~~Hic ponatur articulus, De peccatis Publici, et de Ignoratis.~~

Peccata spiritualia

*¹³⁹ Scire igitur debemus, quod prima et maxima causa cladium solent esse peccata hominum /s-contra Deum/, sicut exposuimus supra in toto Articulo de peccatis: folio 404.

Peccata politica Dissolutio monarchiae

Secundus ordo ~~et genus~~ causarum, ob quas destruuntur regna et populi, sunt ~~errores~~ Peccata politica, sive errores, qui committuntur in regimine saeculari. 1° Et istorum primus, omniumque maximus error est: Dissolutio monarchiae*. Ex hac enim procedit discordia et insolentia, et inobedientia, militum erga duces, et ducum erga regem: et ita res pessum eunt. Ubi autem monarchia est firma: qualibet difficultates facilius superantur.

2°.

Epicurismus.

Dissolutio morum, sive diffluentia per nimias delicias, et per nimias artes, facit homines effeminatos: ita ut pauci possint reperiri, qui habeant animum ad arma tractanda. Hic repete totum tractatum de Heresibus Policitis, fol. 419.

Ignavia, et Armatura inepta.

Tertius ordo causarum est, ~~Cum~~ Ignavia militum, et Ineptus modus militiae, sive ~~armorum~~ armatura. De hac re vide fol: 67.

¹³⁹ Вальденберг, с. 232.

Strenuitas: ex et Monarchia, /s-et/ et ex Institutione

1. /s-Valde/ errant qui putant, aliquas gentes a natura generosiores esse, et alias non posse illis adaequari. Quaelibet enim gens potest esse g strenua et bellicosa: si habeat ~~be~~ monarchiam, et bonam institutionem.

725 (665-390)

2°.

Ex praemijs et ex Poenis certis.

Generositas non acquiritur ex varijs Graecorum /s-Trofeis, et Carminibus et garritionibus;/ aut triumphis: neque ex Germanorum Insignijs, et Cavallericis titulis. Sed acquiritur, ex spe certi premij, et ex timore certae penae. Illas enim vanitates nec millesimus considerat, et in tempore angustiae obliviscuntur homines talium vanitatum. Praemio autem et Poena semper moventur homines. Turcica militia habet maximam laudem, ex ista causa.

3.

Ordinarie Multitudo praevallet Paucitati.

Valde ~~decipiunt~~ falluntur et fallunt veteres Graeci, et hodierni Lehi: qui omnes vim ponunt in audacia militum. Et quod bis aut ter factum est, id putant semper esse futurum. Ut per paucos milites, profligent maximas hostium copias. Aliquando id contingit: Deo ita volente, propter sua iudicia, et propter hominum merita. Plerumque autem et ordinarie Pauci a Multis superantur. Et gentes quae maxima imperia habuerunt, ut Romani, et Persae, et Turci: illae etiam /s-interdum/ maximas clades passae sunt: sed tum ob multitudinem militum in fine victoriam obtinuerunt.

4.

Artes Ger/ma/norum Vanae.

Valde fallunt Germani: qui ~~per suas~~ /s-suis/ sofstic/a/is giration/e/ibus¹⁴⁰ nos dementant: per quas non acquiritur, sed amittitur victoria.

Ego certe, inter modernarum cladum causas, ~~hanc esse~~ unam exis=timo esse hanc Germanorum tentationem: quae nobis est perpetua petra scandali, sicut olim Iudaeis idololatria.

Nam primo, si Deus vult exaltare gentem Russiacam, non permittit id fieri per consilia aut Doctrinam Germanorum. Non enim vult Deus, Ut victoriae, quas ille decrevit dare alicui genti: adscribantur

¹⁴⁰ От гуго, гугаре – кружить, ходить по кругу.

subtili et superbae sapientiae hominum. Infirmos enim et stultos mundi elegit Deus, ut confundat fortes et sapientes. Et per Humilitatem vult deprimi Superbiam. Hoc est per illos, qui non sublime sentiunt de seipsis, et non ambulant in altis: sed omnia adscribunt Deo; et nihil suae sapientiae. Ita ipsemet Salvator, sua humilitate voluit vincere superbiam satanae.

Nulla gens bello et ~~regni~~ imperio celebris, acquisivit potentiam per aliena auxilia, aut consilia, aut documenta; sed solum per Dei gratiam, et per suam propriam industriam gubernatam a providentia divina.

726 (666)

Deinde ab effectu rerum conside/re/mus istam Germanorum armaturam. Et semper enim alias, et hoc nostro tempore, quid quaeso effecerunt sapientissimi, et nobilissimi, et strenuissimi Germani; contra Barbaros, et rusticanos et vilissimos Turcos?

Tertio. Etiam si Germani reipsa praestarent Russiae aliquam utilitatem, per istam militiae doctrinam, et ex Habitatione sua libera in Russia mercandi causa: nunquam tamen commoda illa poterunt equiparari, ut compensarent nobis millesimam partem Damnorum, Vituperiorum, et Opprobriorum, et Perditionis animarum: quam illi quotidie causant ~~per Russiam~~ in Russia: per pestifera sua colloquia, et exempla vitae Epicireae, et Sardanapalicae. Per quam nostros homines *pervertunt* et seducunt ad Luxuriam: ad odium Monarchiae et /-s-ad/ desiderium Ferinae licentiae: et ad dissolutionem omnis bonae disciplinae: et ad Dubitationem de veritate fidei orthodoxae sive ad oc-cultam haeresim.

Victoriarum causae Superiores et Inferiores

/Зачеркнуто:

Victoriarum et Cladium duplices sunt causae, Superiores et Inferiores.

Superiores causae sunt: Iustitia, et Misericordia Dei: et Hominum merita, aut demerita: propter quae Deus unum deprimat, et alterum exaltat. Item Inscrutabilia iudicia Dei: propter quae etiam ante hominum merita Deus decrevit: quid et quantum unicuique genti permittendum sit./

Inferiores causae sunt: 1°. Perfecta monarchia: quae facit ut milites facile colligantur, et facile in oboedientia contineantur.

2°, Multitudo militum. 3°, Apta armatura: et bona institutio. Institutio autem tota constitit in certitudine praemiorum et penarum. Hoc est: ut disciplina sit severa, et pro delictis paenae sint certae. Et pro meritis ut certa sint praemia: et maxime in eo,

727 ~~667~~ (391)

ut pro nostro sanguine et sudore non dentur alijs praemia coram oculis nostris. Ubi nos fundimus sanguinem: ut ~~non~~ officia militaria et praemia (2) nobis (1) dentur; et non Germanis, ~~nostris~~ ~~perpetuis~~ superbissimis contempto-ribus, et assiduus conviciatoribus nostris. Hoc /s-enim/ est, quod nostros homines ab omni bono animo et generositate deijcit, et ad desperati/onem cogit. 4^a Causa est loci opportunitas; Insidiae, /s-et alia/Stratagemata: et varia alia accidentia: velut est, aestus, frigus, cibi potusque copia vel inopia, etc.

Generositas vero militum (: quam pene solam iactant Graeci et Lehi:) aut ex istis supradictis dependet: aut sine ~~istis illis null~~ illis nihil efficit.

Germanistae latrant, et obiurgant nostros homines, et Turcos, et quosvis suos ~~aemulos~~ adversarios, quasi imbelles: et omnes aliorum clades imputant ~~vecordiae~~ /s-Ignaviae et Timiditati/ hominum; suas autem clades attribuunt alijs causis. At sciendum est: quod Romani, et Persae, et Turci, interdum maximas clades passi sunt: et tamen fuerunt in bello celeberrimi. Monarchia enim et magna imperia habent maximos exercitus. Magni autem exercitus solent obtinere maiores victorias: et /s-solent/ pati maiores clades. Non propter ignaviam solam, sed propter multas alias causas, de quibus hic loquimur. Ubi enim pauci sunt, si profligantur, non est res memorabilis. Ubi autem multi sunt, et contingit eos profligari, ob quaecunque peccatum, ibi plures pereunt, et res est memo-rabilis. Non tamen id semper fit ex ignavia: sed ~~plera~~ fit ex multis alijs causis.

728 (~~668~~).

Quaestio Propria.

Quae sit causa Cladium et popularium Calamitatum
nostrarum?

I. Anno 173°, in iulio, proposuit ... quaestionem Simeon /s-
quidam/ Luquitius, et dixit:

Quae est causa o Augustine, quod hoc regnum nostrum
Russiacum,

solo tempore regis Michaelis Theodoridae fuit tranquillum, et
felix: sub omnibus autem prioribus regibus omni tempore fuit
conquassatum, saepe devastatum, ~~afflictum~~ /s-miserum/, et
infelix? Et nunc quoque est satis afflictum. Ita ille dicebat: et
fortasse non multum a veritate aberrabat.

2. Ad resolvendam istam quaestionem: /s-Primo/ oportet
perpendere omnia, quae dicta sunt in hoc articulo, De causis
victoriarum. 721. Et de Peccatis spiritualibus publicis. 404. et de
peccatis Politicis, sive de Heresibus politicis 419.

Secundo, vide articulum, De humilitate, folio 737.

Tertio, vide articulum, De victoria Petrae, folio 705.

Quarto, vide tractatum, De vanitate Imperij Romani, folio 641.

Quinto, vide tractatum, De quaestionibus: in alio libro.

Sexto, vide tractatum, Quomodo possit rex rectum iudicium in
rebus ecclesiasticis facere: ut evitet crimen Haeresis, et
Schismatis, et Tiranniae.

Et ut non decipiatur ab Hypocriti, aut /s-a/Superstitione, aut /s-ab/
Adulatione, aut a Vanis terroribus, indiscretorum—~~epis~~
ecclesiasticorum.

Hoc refer ad 164.

ad artic. 24¹⁴¹

*¹⁴²Quod Nobiles sint Peripatetici,
Nigritae¹⁴³ vero epicuræi.

¹⁴¹ В издании 1965 г. этот раздел не перенесен, хотя в латиноязычном
тексте на с. 209 есть примечание к разделу OB RAZNICH STANECH
LYUDEY: Vide fol: 651: et huc transfer.

¹⁴² Вальденберг, с. 66.

¹⁴³ Nigritæ – античные авторы называют так одно из эфиопских
племен, в переносном смысле «урод, варвар», так же как «эфиоп»
(Толковый словарь русского языка (1935–1940 гг.) под редакцией

Nobiles spectant Honestatem; Nigritae vitam epicuraeam.
Sciendum est: quod rex, principes et nobiles vivunt in tali statu, qui ordinatus est ad hoc, ut pro bono publico laboretur Mente, /s-et/ Corpore: et ut Sanguinem profundant pro eodem. Idcirco Nobiles profitentur se spectare /s-Virtutem et/ Honestatem prae Utilitate et Voluptate: et ideo merentur Honores et praemia. Nigritae autem profitentur se intentos esse ad solum Opificum sive ad Utilitatem, et Quietem, et Voluptatem: Honorem autem non cogitant. Et ideo non debet eis honor: et censentur sequi Epicuri doctrinam.

729 (669 392)

Hoc refer ad fol: 408. ad numerum 13.

et pertinet etiam ad hunc locum.

3. *Omnium gentium incrementa non a Foederibus neque ab externae militiae auxilij. Contra Federatos exercitus.*

*¹⁴⁴ Omnis gens, quaecunque aliquando ad magnam insignemque potestatem pervenit, illa per se solam, sine humanis aliarum gentium auxilijs, et cum solo Dei auxilio et ductu, hostes superavit, et ad potentiam pervenit. Sic Romani, sic Alexander, sic Tataři, sic Turci, sic alij quicunque. Quando ergo de magna re inter duos reges agitur: melius signum uictoriae habet is, qui cum Deo solo procedit ad proelium, quam is qui trahit secum auxilia uariarum gentium federatarum. Atque ita per bella federata nunquam ullus rex pervenit ad magnam potentiam. /s-Imo per federatorum auxilia perijt regnum Graecorum, deuastata fuit Mosqua tempore imperatoris/: Basilij Suiscij, et alia mala facta sunt alijs regnis/. Ergo si generatim loquendo quaelibet federa parum aut nihil faciunt ad effectum magnarum uictiarum: utique

Д.Н. Ушакова). В письме 1647 г. Крижанич использует эти эпитеты в негативном смысле: «Я был эфиопа». Белокуров С.А. Юрий Крижанич в России. Вып. 1. Приложение // Он же. Из духовной жизни московского общества XVII в. М., 1903. С. 166.

¹⁴⁴ Этот отрывок с переводом перемещен П.А. Бессоновым в соответствии с указаниями автора на с. 237–238 второй части его издания.

malum signum finalis uictoriae est, habere fedus cum Machometanis. Aliud est, conducere secum in exercitu aliquos Machometanos, aut paganos, aut quosunque alios milites externos: si fuerint tui subditi: uel mercede conducti. Ita tamen, ut sub tuis ~~signis~~, non sub suorum regum signis militent: et ut sint pauci, neque ~~faciunt~~ possint ad se trahere famam uictoriae: et denique ut sint sub titulo sub-ditorum, uel mercenariorum, non autem sub lilulo Auxiliarium*.

4. Septimo considera, et refer ad articulum De uictoria Petrae, folio 705:

Quod regnum Romanum est a Deo maledictum, teste Daniele: et des-structum, et nunquam reparandum. Quomodo ergo potest benedici ille rex, qui gerit sive titulum, sive insignia ~~regni istius~~ maledicta? Scilicet Romana. Haec igitur est una ex alijs, et quidem certissima causa cladium, quas passa ~~et~~ est militia Russiaca. Et quamdiu non auferetur ista ma-ledictio signorum et affectationis tituli Romani, tamdiu non properabuntur magnopere arma Russiaca.

De turri Babilonica. Hoc refer ad fol. 705 #

Quod Deus aedificat, homo non destruet:

Quod Deus destruit, homo non aedificabit

Quando homines fabricabant turrin Babilonis, Deo non placuit opus ipsorum, ideoque confudit linguas ~~eor~~, et destruxit consilia et opera eorum. Simili modo quidquid alii homines aggrediantur fabricare, si ~~illud~~ Deus illud non vult /s-videre factum/, sive non permittit construi, inanis erit omnis ipsorum conatus. Malach. 1.4 Haec dixit D/omi/nus: Isti aedificabunt: et ego destruam: et vocabuntur termini impietatis, et populus cui iratus est Dominus usque in sempiternum.] simili modo

730 (670)

Simili modo, si Deus vult aliquid fabricare, homines non possunt illud desturere: iuxta illud, Quoniam ~~ex~~ /s-si/ est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissolvetur: Si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud: ~~ne forte et Deo repugnare videamini]~~ Act. 5.38.

De causis Plagarum Divinarum.

Ноч ⊕ pone ad folium 731.

Valerius. ~~Aliqui nobis dicunt /s-suadent/: ut accomodemus nos mundo.~~

*¹⁴⁵

Germani nobis ~~dicunt~~ /s-suadent/, ut accomodemus nos mundo in omnibus, maximeque ad mores ipsis /s-Germanis/ usitatos#
et ad caeteros gentes Europeas, ad quos ipsi Germani sese accomodare student. ~~Sua~~ /s-Nostra/ enim omnia ~~mala~~ vitiosa et mala, sua vero omnia bona, aut nostris meliora esse ~~ostendunt~~ /s-praedicant/. Et in hanc opinionem (1) multos (2) nostratium /s-Germani/ induxerunt. Adeo ut aliqui nostrates ~~Russi~~ existiment, semet ipsos cum ~~ceteris suis gentibus~~ /s-tota sua gente/ omnium ~~gentiu~~ mortalium esse miserrimos.

Ger/ma/ni suadent, ut in omnibus ;Graeci, ut in nulla re, accomo-demus nos mundo, sive ipsis Ger/ma/nis; Graeci autem iubent, ut in nulla se accomodemur.

Graeci vero (quia iam pridem induxerunt nos in suos mores) praedicant nobis: Ut in nulla se accomodemus nos mundo: ~~sed ut~~ quoniam mundus totus in maligno positus est; sed ut potius permaneamus constantes in omnibus antiquis consuetudinibus, quas ab ipsis scilicet Graecis accepimus. Siquid autem est apud nos, quod non ab ipsis accepimus, illud quidem praedicant esse mutandum*.

¹⁴⁶ Ex nostratibus autem sunt quidam nimium fabulis et praesumptione decepti: adeo ut putent, Russiacam gentem hodie non solum Germanis, sed et ipsismet Graecis, ~~ei-Italis~~, et reliquis gentibus Prudentia, ~~Pietate~~ /s-et/ Sanctitate, et Felicitate praestare. Ideoque contemnunt ~~iam~~ etiam Graecos: et putant sibi fas esse novas ~~quasdam~~ leges, et novos mores condere.

Augustinus. *¹⁴⁷ Perniciosum ~~et-stultum-esse~~, in omnibus velle se accomodare mundo. Tum quia mundus totus in malitia positus est, tum quia varius est.

¹⁴⁵ Вальденберг, с. 272.

¹⁴⁶ Там же, с. 276.

¹⁴⁷ Там же, с. 273.

Periculosum et temerarium est in omnibus velle adhaerere solis Graecis, aut uni cuicunque genti: nisi ꝑ antea omnes illius mores ac leges bene examinaverimus. Stultissimum enim est, existimare, quod nos postremi gentium prudentia, politica, puritate doctrinae, sanctitate vitae, ceterisque virtutibus omnes gentes superaremus, aut superare possemus.

731-(671-393)

ARTICULUS

~~De illo verbo, quod dici solet;~~

Accommoda te mundo.

Hic praepone quod scriptum est fol.730.

(*Omittatur hoc*

Pressianus. Adsumus auribus vacuis, cupidi te audire Radosae: nimirum de illo verbo, quod heri dicebas, Quod nos debe/re/mus accomodare nos mun=do: quia mundus non accomodabit se nobis.] Ideo quippe et misimus ad te vocandum, ut nos hoc dubio liberares. Tu antea saepius nos admonebas: Ne ~~imitare~~ aemularemur mores aliorum gentium: neque discurrere/remus per ipsorum regiones: neque solícite disceremus ipsorum linguas. ~~Nunc porro iubes contrarium: Ut accomodemus mos mundo. Hoc sane verbum nobis suspectum, et non acceptandum, videbatur. /s-~~ Nunc igitur explica id nobis apertius.

Radosaus. Scilicet, vos convenistis ad coenandum: me autem advocastis ad ~~sermo=cinandum~~ concionandum. Hoc porro mihi suspectum, et non acceptandum videtur. Verumtamen vestrae humanitate morem geram).

*Considerandum /s-quidem/ nobis: quid vicini de nobis loquantur:
sed non omnes sermones attendendi.*

*¹⁴⁸Rex quidam ad filium suum conscripserat in libro praecepta vitae et va=ria documenta regnandi. Inter alia scripsit hoc documentum: O sîne, nebúdi ti tó dósta, cza /s-tî/ sâm uzrîsz i

¹⁴⁸ Вальденберг, с. 273–274. Текст до слов Sic ille повторяет отрывок на с. 621–622.

otwisí, ob swoém kralyéstwu: nít tó cza twoyí poddânniki (lâskaiuè se, ~~libo~~ /s-ili/ boiêc se) tébi powidáiu; nego izwíday nastôino, cza i porubèžni naródi òb tebi i ob twoiém na=ródu ~~sudet~~ goworêt. Níkto bo nemóžet Pocztênia i dobríje Sláwi sâm sèbi sotworít, nít síloiu wziât: nego wsá nasza sláwa i přecínba stoýit w' lyûdskoy óblasti. Lyûdi goworêt ob nás, né kako bismo mî hotili; nego kako oní hotêt. Ktô nehâiet, czá ob nyem lyûdi goworêt; i ~~ni niwoczto~~ ni w' *nícztu* nepocztíaiet òbcego zgódnogo înih naródnów rarczinyênia; ón neznâiet, czá ièst pocztênie i přecínba. Ako tí hóciesz imát welíku přecínbu ná switu, i da te nāródi wysokó pocztaiut; Prisposóbyay se kó switu: abo swít neprispodobít se k tébi. A *sije* /s-sé/ přímí z' rāzbórom: né wo wsákíh zākó=neh, ~~libo~~ /s-ili/ obíczaieh; nò lího w' pobóžnih, i tâinim nášzego krālyéstwa twerdnóstem /s-i/ podpóram/ nesuprotíwnih, i nášzemu nāródu w' poléžnih weèeh, prilágay se kò switu.] Sic ille rem distinxit: non tamen satis explicavit, quibus in rebus debemus nos accomodare nos mundo /s-aut mundi iudicia de nobis audire et in quibus non./ Itaque res explicatione indiget. Ego vero, o sodales, non suadeo vobis, aemulari Vestimenta,

732 (672)

saltationes, ~~musicas~~, lusus, luxum, pugillatum, monomachias, ludos militares, comedias, et alias vanitates alienigenarum: sed opto, ut nostri homines aemularentur Prudentiam et Constantiam aliorum populorum. Item sobrietatem, honestatem loquendi et gravitatem *aliquorum*.

Imitandi nobis alij populi: in abominatione Xenomaniae: scilicet quia non admittunt Ali/eni/g/en/as reges.

Circumspicite mihi vos universum orbem, et omnes gentes, sicut hodie exsistunt: perlegite /s-etiam/ omnes annales gentium, ut cognoscatis, quid in praeteritis temporibus ab exordio hominum actum sit inter gentes et regna mundi. Deinde exami=nate singillatim omnes causas sive modus Xenomaniae, per quos heri dicebamus perditam esse reputationem nostrae gentis. Et praemitto vobis, quod nullam gentem reperietis, quae vel in decima parte tantum peccasset; in istis /s-plurimis/ Xenomaniae et

opprobriorum modis, sicut peccavit nostra natio*. Exempli causa:
Owoi wam uzor:

Aliae gentes non admittunt ad se reges alienigenas: sed arcent eos a se quantum possunt: et malunt mori, quam pati alienigenam dominum. Nos /s-~~tri~~/ autem /s-~~Lehi~~/ et venientes /-alienigenas/ ad=mittimus, et alios longe distante invitamus, ut veniant ad regnandum. Sic quippe faciunt nostri Lehi.

Non permittunt sibi ab alijs institui Regna.

Aliae gentes non permittunt sibi ab alijs institui regna. Nos autem fabulam confin=ximus, quasi Cesar Germanorum instituisset Lehis regnum. Et istud putamus nobis esse gloriosum, quod est ~~dedecus turpissimum~~ faedissimum dedecus.

Non petunt ab alijs Insignia nec Titulos.

Aliae gentes non petunt ab alijs Insignia Titulosve regales: neque sponte oblatos acceptant. Nos/s-tri/ autem Lehi a papa petierunt institui sibi regnum, et non obtinu=erunt. Et noster Wladimirus III^{us} ~~ab imperatore~~ /s-a Cesare/ Graecorum missa Insignia acceptavit. Et Cehorum principes se a Germanorum Cesaribus in reges, et simul in Pincernas Cesarum, ridicule creari permiserunt. Taceo de Serborum et Bolgarorum ~~ete~~ erroribus.

Non formant sibi Titulos ex linguis peregrinis

Aliae gentes ~~habent~~ /s-tenent/ in honore suas linguas: et in proprijs suis linguis /s-ipsis/ conscri=bunt sibi titulos maiestatis, et dignitatis. Persae in Persica lingua, Graeci in Graeca, ~~Germani in Germanica etc.~~ /s-Galli in Gallica/. Nos autem propriam nostram linguam spernimus et dedecoramus: quia omissis pulcherrimis nostrae linguae vocabulis, Kraly, Knez, Ban, etc: nosmetipsos appellamus peregrinis vocabulis, Car, Despot, Archonda, Herceg, Hetman, /s-Kapitan/, ataman, Kazak, Usar, Haiduk, ~~Pol-kownik~~ Serżant, Soldat, Raitar, etc. et Rosija, pro Rus: Rosiy pro Russianin.

Non deducunt aliunde genus suorum regum.

Aliae gentes honorant et magni aestimant propriam nobilitatem. Nos autem pro=prrium nostrum genus despiciamus; et aliunde nobilitatem peregrinam ~~quaesimus~~ /s-ridicule adsciscimus/. Fa=bulas confinximus: quibus Craci Lehorum regis genus ab Graccho quodam cive Romano: et genus nostri Wladimiri magni,

ab Augusto, et a Germanorum Kurfistris, descendere ridicule narratur. Quasi apud nos non potuisset nasci ulla nobilitas; nisi planta accepta fuisset de Roma. Et pulchrum nomen nobilitatis Bolyarin abiecimus, et barbarum Szahta usurpavimus.

733)~~677~~ 394)

Non intrant in Longos tractatus.

Persae, Turci, et alij graves populi, nunquam intrant in longos tractatus cum Germanis, alijsque Europae garrulis et callidis populis: sed brevibus verbis cum ipsis agunt sua negotia. Nos autem permittimus nos a Germanis protrahi in prolixos tractatus: in qualibus semper decipimur.

Non admittunt Mediatores.

Ijdem Persae non admittunt Mediatores. Nos autem admittimus et advoca=mus eos; sed semper in nostrum damnum et dedecus.

Non committunt Ali/enige/nis imp/er/ia militaria.

Aliae gentes non committunt ali/eni/g/en/is im/per/ia militaria supra suos gentibus, neque prae=fecturas arcium. Hos autem hoc facimus: cum summo damno nostro, et gentis dedecore.

Aliae gentes non facile admittunt ali/eni/g/enas ad Nobilitatem, et ad iura nationes. Nos autem sollicite conquirimus alienigenas: et omnes honores gentis, omniaque emolumenta terrae nostrae et ipsam adeo ~~hae~~ maiestatem regalem, in ipsos conferimus.

Non admittunt alienigenas Mercatores, neque Monopolas.

Aliae gentes, et praesertim Germani, cum magna difficultate paterentur apud se /s-alienigenam/ mercatorem. Monopolam vero alienigenam nullo modo tenent. Apud nos autem omnem mercaturam, et omnes monopolias Germani occuparunt. Et hoc modo Russiam effecerunt sibi quo=dammmodo tributariam: quia a suis agentibus, in Russia habitantibus, ~~certos~~ /s-constitutos/ annuos proventus semper exigunt, quasi domini a subditis.

Inistis rebus omnibus *¹⁴⁹ pleraeque gentes ostendunt de se Prudentiam, Gravitatem et Constantiam magnam; nos vero ostendimus Imprudentiam, Levitatem et Incons=tantiam, toti orbi

¹⁴⁹ Вальденберг, с. 274–275.

ridiculam. Et nos ergo debemus ceteras gentes imitari in Prudentia, Constantia et Gravitate earum: et eradicare a nobis omnem *prorsus* Xenoma=niam et Xenomimiam: si volumus recuperare amissam reputationem. Et hoc est quod di=cebam, Accomodemus nos mundo. ##

Hoc transfer ad fol. 717. ad § Si debemus.

Alterum caput accomodationis est: ut respiciamus varios populos et ~~in al~~ consideremus in quo aliqua popularis communisque virtus elucet: quam nos debemus aemulari. Exempli causa: in Italis, Hispanis, et Turcis, elucet mira sobrietas: in nobis contra faedissima ebriositas. Apud Ungaros, Italos et Transdanubianos Sclavinos, apparet *magna in loquendo modestia et honestas: apud nos autem turpissima* scurrilitas: et quod faedissimum est, in Sacerdotibus, publice in convivij*.

Si qua gens habet aliquam virtutem Moralem, illa imitanda. Pressianus. ~~O quam~~ Vera loqueris: /s-Alterum caput, vide infra in marg/ine/ / nihil verius nihil Sanctius dici poterat.

In quibus rebus non est nobis audiendus Mundus. Radosaus. Satis, nifallor, aperte locutus sum: adhuc tamen clarius aliqua distin=guam. Dicam primo, quibus in rebus nos mundum abhorrire; deinde /s-dicam/ in quibus mundo ~~nos~~ accommodari, debeamus. [~~Totus mundus in maligno positus est:~~]

In causa Pietatis, audiendi Patres; et non mundus *¹⁵⁰Primo: in omnibus illis rebus, quae ad pietatem (:sive ad Dei cultum, et ad animarum nostrarum salutem) pertinent, nullo modo debemus imitari mundum; neque intueri, quid varij populi faciant aut sentiant. Mundus enim totus in maligno positus est, ut ait¹⁵¹ Audire autem debemus in istis rebus sanctos patres, sacra consilia et legitimos pastores ecclesiae.

Circa Arcana regni generisque /s-nostri,/ (2) non (3) respiciendus (1) mundus
Secundo: in illis rebus, quae pertinent ad Firmamenta sive ad /s-secreta/ Sustentacula regni generisque nostri: et quae perinde

¹⁵⁰ Там же, с. 275.

¹⁵¹ Иоан. 5:19: «весь мир лежит во зле». Видимо, Крижанич не мог найти в тот момент источник цитаты и вставил отточие.

nobis magis notae sunt et esse debent, quam alienigenis: non debemus nos aemulari consuetudines alienigenarum neque audire consilia ipsorum*. Tales autem res sunt praesertim illae, ex quibus constant Proventus et expensae regni: Quid, quantum, et unde proveniat, ad publicum thesaurum, et pro victu amictu

734 (674)

et sustentationem totius populi: et quomodo, a quibus, et ubi expendantur ~~omnia~~ et consumantur omnia. Hasce res, quantum possumus, ab alienigenarum notitia secretas servare debemus: et in ipsis pro regula tenere debemus proprium i/nitel/l/ec/tum et iudicium, quod nobis Deus dedit. Hoc enim pro certo tenendum est: quod in omni ~~regno—seu~~ gente, in qua Deus vult conservari regnum, ipse D/omi/nus dedit illi genti tantum i/ntellec/tum, ut possit suffucienter suam iconomiam cognoscere, et domum suam recte disponere: si tamen vult ~~recte~~ /s-graviter/ agere, et non sinet se ab alienigenis per nasum duci /s-ac irrideri/. Si quis autem populus non habet talem i/nte/l/lec/tum, sive primum sensum: et sinit se ab alijs duci: /s-ille est ~~desperandus~~ deplorandus: et frustranea est ei omnis doctrina et industria: nunquam enim talis /s-populus/ poterit inter mundi populos obtinere Reputationem. Quemadmodum homo ille, qui Iconomiae notitiam non habet, et domus suae dispositionem vicinis suis committit; inter cives suos semper miser erit, et nunquam ~~magnas~~ opes, neque ~~magnum~~ honorem ~~aquiret~~ consequitur.

*Politici errores variorum gentium non imitandi nobis ~~nobis~~,
sed cavendi.*

¹⁵²Tertio: cogitandum est generatim de omnibus Erroribus Politicis: ut ab ijs nobis caveamus. Quemadmodum enim in doctrina spirituali sunt quaedam Hereses Spirituales, per quas amittitur salus animarum: ita sunt in mundo aliae Hereses Politicae, sive errores hominum, per quos amittitur Honor, reputatio, et potentia regnorum. Ex talibus omnium nocentissima pestis est Xenomania maledicta, propria nostra ~~Sclavinorum~~ /s-tentatio et/ heresis: haec enim nos Sclavinos inter omnes mundi

¹⁵² Вальденберг, с. 275.

gentes, maxime obcaecatos ~~et Infatuatos~~ tenet. Paulus dixit: Necesse est hereses esse: ut qui probati sunt, manifesti fiant.¹ Cor.11.19.] Hoc ille de sp/irit/ualibus /s-:heresibus:/ nos vero /s-“de secularibus etiam”/ recte addimus, quod Necesse est st seculares hereses esse in mundo: ut /s-qui/ Prudentes sunt populi, manifesti fiant. ~~Scilicet hoc~~

Ad pulchritudinem mundi pertinebat nostra Stultitia. Scilicet hoc pertinebat ad pulchritudinem mundi: ut ex aliquorum levitate /s-et stultitia/, clarior appareret aliorum ~~gravitas~~ Constantia, et Prudentia. Non enim poterat ita illustris apparere mundana sapi/enti/a aliquorum /s-~~rudentiam~~/ populorum, ~~nisi~~ (i verbi gratia Germanorum; nisi esset in mundo aliqua gens, quae sineret se a Germanis /s-per omnia/ duci et seduci, /s-~~tamquam bubalos~~/ et fieret mundo spectaculum levitatis. Haec autem sinistra sors contigit nobis Sclavinis: ut nos essemus illi, quos deberet Ger/mani/ca calliditas per nasum ducere, quasi ursos et bubalos, quique essemus mundo in exemplum levitatis, et in opprobrium, et canticum *ut/i/le*. Pressianus. Atqui nos in hac parte debemus consolari verbo Salvatoris, qui ait: Sapientiores sunt filij huius seculi filijis lucis, in *g/ene/ratione* sua:]¹⁵³ et non debemus Germanis invidere ipsorum Sapie/enti/am Mundanam,

735 (675-395)

quae Deo inimica est. Radosaus. Quod quidem ista Germanorum sapi/enti/a sit Mundana, certum est. Qui autem sint filij lucis, nondum est manifestum. Nam ∴ quod nos rectam sanctorum patrum doctrinam tene/s-a/mus in ecclesijs nostris, nondum per hoc effecti sumus filij lucis. Mundana vero sapi/enti/a duplici sensu in/telligi/tur. Alia est quae adver=satur legi Dei: et haec utique est nobis execranda. Alia vero est mundana sapientia, quae non adversatur legi divinae: ~~quae~~ /s-et haec/ spiritualibus quidem viris est contempnenda; regibus ~~porro~~ autem et pr/inci/pibus, qui populos regunt, est curanda et observanda. Omittamus igitur consolationem, quam tu pro=tulisti *Pressiane*: quia adhuc locum non quadrat: et potius cogitemus hoc modo: Si ad mundi

¹⁵³ Лк. 16:8.

pulcritudinem n/ecess/arium erat hoc, ut Germanica calliditas nos Sclavinos risui exponeret coram mundo; profecto nos huic debito iam millies cumulate satisfacimus: et ducti atque raptati fuimus a Germanis usque ad de=liquium. Iam ergo ~~tam~~ tempus est, ut tandem agnoscamus statum nostrum: et /s-ut/ non sinamus nos deinceps seduci a pulcritudine, /s-a/ loquacitate, /s-a/ luxu, et ab epicuraea et mollitia Germanorum. Verum ~~ut revertar /s-co/~~, ~~unde digressus/m?/ sum~~: /s-tempus est revertendi eo, unde digressi sumus: ce=peram loqui de heresibus politicis universim: illae igitur sunt,

1°, Heresis /s-Quatuor/ Monarchiarum: 2°, Heresis Anarchistarum: 3°, Heresis Sardanapalorum: 4°, Heresis Titulariorum et Hieroglifistarum: 5°, Heresis Caballariorum et Nobilistarum: 6°, Heresis Exercitiorum iuvenilium: 7°, Heresis Libertariorum: 8°, Heresis Scholarum: 9°, Heresis Xenogamiae: 10°, Heresis Mediatorum et Pompistarum: 11°, Heresis Machiavellistarum: 12°, Heresis Silentij Mahometani: 13°, Heresis Labirintorum militarium: seu *Lusus Gruini*. 14°, Heresis Sclavinorum propria: Hospitalitas, et Prodigalitas: Convivia, et Inebriatio: etc: *Poculi porrectio*. 15°, Ultima, et prima, et omnium pessima heresis est Xenomania.

*Dum conamur assimilari omnibus gentibus,
effijcimus similes simijs.*

Hanc nos, magis quam alias omnes, sollicitissime vitare debemus. Nos enim, ô sodales, mimica levitate conamur omnium gentium linguas, mores, leges, et militandi modos ediscere: ~~nos~~ /s-et/ cupimus propriam naturam, et pellem ipsam exuere, et /s-toti/ in alios homines transformari. Et eoipso, quod sic conamur omnibus gentibus si/mi/les fieri, effijcimus omnibus dissimiles; et assimilamur ridiculis simijs. Simia enim est animal ma=xime ridiculum: eo quod ex levitate sua conatur imitari gestus hominum, et aliorum animalium: ita et nos, propter inane alios imitandi studium, effecti sumus omnium gentium simiae, et deridicula. Quindecim, ut audistis, hereses politicas nobis tantum per nomina indicavi: fusius autem de ijs disserendi dabitur fortasse alias occasio. Sunt autem ~~fortasse etiam~~ /s-multo/ plures

istiusmodi hereses, quas ego nunc nequivi commemorare: sed homo prudens ~~debet~~ /potest/ eas per se agnoscere: Hactenus

736 (676)

~~Hactenus~~ /s-hactenus/ explicavi: quibus in rebus debeamus nos mundi, et ~~praeserim Germanorum et Germanistarum~~ /s-sive aliarum gentium/ mores, leges, et consuetudines ~~devitare~~ et conversationem devitare. Nunc exploram: quibus in rebus debeamus ~~mundum, sive Germanos/~~ (2) gentes (1) alias ~~imitari~~ aemulari: et nosmet ipsos ~~mundo~~ /s-ijs/ accommodare.

Praestaret nobis omnino ignorare omnes Alienigenas.

Si ~~Principio~~ ~~isti/2/~~ nos consideramus innumerabilia damna et dedecora, quae passi sumus et patimur quotidie ab alijs gentibus, potissimumque a Germanis; optimum esset, ut nullum omnino negotium, ~~nullamque notitiam~~ haberemus cum ullo mundi populo: et ut de illis prorsus ignoraremus. Verum hoc non est possibile: sed quandiu in hoc mundo degimus, debemus non solum inter ~~bonas~~ /s-feras/ et malas bestias, /s-sed/ et ~~/s-seu/~~ /s-et/ inter ~~vatorum gentium populos~~ /s-inimicas gentes/ vivere: et cum illis tum bella gerere, tum federa commerciaque tractare. Et idcirco n/ecessario debemus nosmet ipsos ijs in aliquibus rebus accommodare. Nostra reputatio, ô sodales, tota con=stitit in aliarum gentium iudicio. Reputa/ti/o nonnihil est aliud, quam Aliorum de nobis praeclara opinio, (/s-sive/ et honorifica existima/ti/o). Idcirco ad acquirendam bonam reputa/ti/onem, /s-magis/ sollicite considerare debemus illas actiones, quae nobis intercedunt cum alienigenis (: nimirum Legationes, et Commercia:) et eas=dem /s-“debemus”/ cum summa cautela providentiaque peragere ~~debemus~~.

~~Hoc continua cum folio 730.~~

Hic pone ex folio 714 signum ##

737. (677: 396)

*¹⁵⁴Partitio

¹⁵⁴ До п. 2 цитировано у В.Е. Вальденберга на с. 65, с пропусками,

De ~~Humilitate~~ Modestia Principis.

Pr/ince/ps facile peccat contra modestiam: ob plures causas.

1. Salvator dixit: Omnis, qui se exaltat, humiliabitur, et omnis, qui se humiliat, exaltabitur.] Hoc verbum dictum est ad omnes homines*. Ad privatos: ad ecclesiae antistites: ad reges. ~~De Pontificibus, ait S.Gregorius papa /s-dicit/: Quando altiores sumus, tanto nos humiliter geramus. *Regibus autem magis, quam alij cuicumque statui hominum, est n/ecess/aria humilitas /s-atio sui/, sive Modestia, et frequens de ea recordatio atque admonitio. Quia ipsi reges habent plures causas et occasiones Superbiae. /Natura /s-certe/ corrupta /s-ista/ nos trahit ad super biam, ac vanitatem. Omnes quidem homines ipsa natura corrupta vo-cat et quodammodo trahit ad superbiam: reges autem magis, quam alios quorumque). Nam primo ipsa natura corrupta vocat /s-omnes/ homines ad superbiam: in regibus autem accedit etiam suprema fortuna, sive potestas /s-et licentia/: Mollis educatio: Splendor: Demissio omnium: et Adulatio. (2) curiarum (1) pestis. Blandiuntur eis homines assidue, et laudant, et honoribus titulisque ornant, seu rectius dementant*. /s-Et pene nullus est: qui eis audeat dicere veritatem: nam Antistites ipsi qui maxime debent id facere, rarissime aut nunquam id faciunt. Quia ut ait idem S.Gregorius, Plerumque culmen praelationis accipiunt, qui in caritate Dei et proximi perfecti non sunt. Lib.4. c.5. in 1 Reg. c.10. Dominica 3 post pent./. *Rex autem prudens debet modestiam semper in animo habere et *secum* sic cogitare: Supra homines ~~sum~~ /s-constitutus sum/: sed tamen homo sum. Quamdiu autem ero superior? ~~ro homo? ero?~~ Mors imminet: et me cum ceteris aequabit: Deus autem rationem a me exiget. /s-Nunc/ felix sum: at tristis aliquis casus imminet, et me deprimet. /s-Nunc/ Regno: sed possum subjici. /s-Nunc/ Dominor: sed possum servire. Quidquid in altum excrevit, opportunum est ad casum*.~~

2. *Princeps ne quaerat Vanam Gloriam: Veram quaerat. /s-Interrogas/ *¹⁵⁵Quomodo possunt reges servare Modestiam, aut Humiliare se: si debent conservare /s-Reputationem/, Maiestatem,*

которые отмечены звездочками.

¹⁵⁵ Вальденберг, с. 106.

et Gloriam mundanam? Respondetur. Salvator vetat nos quaerere
Gloriam Inanem et falsam. Veram

/Внизу приписано:/

Trutz faf (Pfaff). Trutz papst.

Wozmi se moszony.

738 (678)

autem gloriam non vetat, sed iubet quaeri. ~~Quae est a Falsa /s-et~~
Vana,/ gloria est; quam homines sibimet ipsi rapiunt. Vera autem
gloria est: quam Deus dat*. Secundum illud: Ego gloriam meam
non quaero: est qui quaerat: Pater glorifica me apud semetipsum.]
~~Nemo sumit sibi honorem: sed qui iuratus est a Deo, tanquam~~
~~Aron.]~~ *¹⁵⁶ Hoc modo etiam reges debent conservare illam
Reputationem /s-et/ Maiestatem, quam eis dat Deus et non per
semetipsos facere sibi maiestatem et gloriam inanem*. ~~Hoc autem~~
~~faciunt:~~ /s-Veram autem Maiestatem conservant, si servant
Modestiam: hoc est, Si recognoscunt se nihil a se habere, sed
omnia a Deo.

XV praecepta modestiae Regalis.

3.* ¹⁵⁷ In quibus rebus possunt reges praestare modestiam.
R/espondetu/r:

Ne scribat, inania Symbola:)

1°. Omittat et prohibe/s-at rex/ scribere inania simbola in vexillis.

Ne scribat, Ego: sed Nos, Dei servus.)

2°. In titulo ~~noli scribere~~ /s-non scribat/ Ego, sed Nos N: per Dei
gratiam: /s-Utopiae rex./ vel per Dei misericordiam. /s-r~~ex~~-et~~e~~/ ~~Pulcherrimum~~
autem virtutis ~~actum~~ exemplum praestaret, si quis
imitando sanctum Gregorium, scriberet hoc modo: ~~Nos~~
Wladimirus, servus Dei*, Utopiae, Provinciae, et Dynastiae rex.

In literis clarigatorijs, solius Dei virtutem commemorat.

3°. In literis minatorijs, et que bellum indicunt, nunquam suam,
neque maiorum suorum virtutem commemoret: sed solam Dei
vindictam et iustitiam glorificet.

Omnia ad Deum referat: et a Deo se habere fateatur.

¹⁵⁶ Там же.

¹⁵⁷ Вальденберг, до п. 14 цитировано с пропусками на с. 163.

4°. Quando leges condit: omnia ad Dei potestatem referat: et a Deo se accepisse fateat, quidquid habet.

Legatis prohibeat vanas pompas.

5°. In Legationibus nullam quaerat sup/er/fluam pompam et vanitatem: et prohibeat leg/s-a/tis suis tales vanitates.

*Ne imitetur vanitatem quorundam praesulum,
qui vanis titulis se ~~appella~~ ornant.*

6°. Caveat ne eum seducant praesules ecclesiae, qui sese vanis titulis comunt, et ridendos mundo exponunt. Velut ~~et~~ Patriarchae Or/ienta/les, et Germanorum Archep/isco/pi. Secundum opera eorum nolite facere.

739 (679 397)

In titulis devitet ridiculas et indiscretas vanitates.

7°. In enumeratione, et in forma sui tituli, non utatur forma ridicula: et quae possit etiam humano modo merito derideri. Sicut est, bis eandem rem repetere; in toto /s-simul/, et postea in specie. Aut bis idem verbum repetere. Aut iuxta Regale nomen alia minorum dignitatum nomina inculcare. Non permittat titulum indiscrete iterare et inculcare.

Ne permittat sibi fieri divinos ho-nores: etc. etc.

8°. Non permittat sibi fieri divinos honores. Non institui sibi festa. Non appellari se /s-“ab hominibus”/ immodestis nominibus, aut epithetis. Non suos ~~gentiles~~ consanguineos inscribi in sanctos, ~~ex~~ aut /s-in/ mar-tires, ex causa mundanae pot/esta/tis. In templo nullum sibi permittat titulum alium dari, /i-nisi servus tuus Alexius rex noster. Familiam autem non memorari/.

Modestiam servat in Cultu.

9°. Potest rex servare modestiam in Cultu.

Ne assumet Titulos, neque signa aliena

10°. Non debet rex assumere titulos alienis, ad se non pertinentes. Nemo enim sibi sumet honorem, sed qui vocatus est a Deo, tanquam Aron. Non debet quaerere appropriare sibi nomina neque signa Romana: neque alterius regni, ad se non pertinentis.

Ne accipiat gloriam ab Adulatoribus

*11°, Non debet rex acceptare gloriam hominum: hoc est, gloriam vanam,

quam dant adulatores. Quale est illud patriarchae Ieremiae, tuum regnum est tertia Roma*. Sic i/n-te/l-ligitur illud dñe verbum Salvatoris: Ego gloriam ab hominibus non accipio. Scilicet, Vanam gloriam non accipio ab adulatoribus: ~~sed~~ Veram autem /s-gloriam/ accipio quam mihi dedit pater, et quam mihi reddunt veraces ac fideles homines.

Ne permittat se Raptari.

12°. Accomodet se mundo in hoc: Ut non permittat se /s-“gestari et”/ raptari per humeros.

Ne permittat se derideri per Xenogeniam.

13°. Non permittat se laudari per Xenogeniam: non a Variagis, non ab Augusto genus trahat.

Ne accipiat ab aliquo /s-quasi ab/ altiore, nisi /s-sed/ a Deo solo.

14°. Non iactet, neque acceptet Xenotimiam. Non Insignia neque investituram regni petat aliunde, quam a Deo*.

*Ne scribat, ne ve acceptet in titulo manifesta mendacia,
et vanitates*

15°. Non scribat in titulo vanitates: quale est, Semper augmentator imperij. Neque permittat ~~sibi~~ ad se scribi vanitates: quale est, Invicto, Invictissimo, Serenissimo.

740. (680)

4. Quæris in quibus rebus ~~possunt reges~~ /s-potest rex/ penare per superbiam? R/esponde/tur.

1. Si scribunt/s-it/ inania simbola in vexillis.

2. Si /s-in/ literis scribunt/s-it/ Ego: per Nos Dei gratia.

/C 3 по 19 пункты вычеркнуты вертикальными чертами./

3. Si in literis ~~Minatorijs~~ /s- quibus bellum indicit, minatur, aut/ Suam virtutem commemorat et /s-prædicat/. Quia debent/s-t/ de sua virtute tacere, et solam Dei ~~virtute—commemorare~~ /s-po/tentia/m et misericordiam prædicare/.

4. Si in conditione legum non referent/s-t/ omnia ad Dei pote/sta/tem et gratiam, a qua omnia accepit.

5. Si in legationibus /s-suis/ permittit fieri inanes pompas. Rotas argenteas, soleas auratas, etc.

6. Si consentit præsulibus superbos /s-et vanos/ titulos affectantibus.

7. Si in suo titulo ponit vanas vanitates. Bis repetit idem. Verba multiplicat.
8. ~~Si permittit sibi fieri festa, et divinos honores. /s-Si minute enumerat ditiones/.~~
9. Si permittit se appellari immodestis nominibus. Divus, Serenissimus, Augustus.
10. ~~Si suos cognatos, familiares, aut milites, immeritos vult inscribi in martires /s-
aut patitur/.~~
11. Si patitur se coram Deo in templo (2) maiestatis (1) nominibus commemorari, aut /s-nomen/ nimium inculcari.
12. Si patitur sibi in titulo ridicule et ad fastidium easdem res repeti et inculcari.
13. Si non servat modestiam in cultu sui corporis, et suae curiae. /i-Scilicet si modos et vestitus ~~alie~~ peregrinos: aut nimis sumptuosos, et quos terram nostram nequeat sustinere. Et si conquirat alias vanitates nobis incognitas, insuetas, et perniciosas/.
14. Si assumit sibi titulos alienos, ad se non pertinentes. Vel Signa aliena. /i-Quale est, Britanniae et Galliae rex. ~~Defensor fidei/~~
15. Si permittit se raptari per brachia.
16. Si permittit se laudari per Xenogeniam.
17. Si acceptat, vel postulat honorem ab hominibus: sive investituram regni a papa, vel a ridiculo Germanorum Cesare.
18. Si scribit, vel patitur sibi scribi in titulo vana epitheta. Ut sunt; Semper Augusti. Invictissimo, Invicto, Serenssimo.
19. Si immoderate utitur victorijs. Hoc est, si ~~victa~~ superbit, aut suae virtuti ad-scribit acta: aut /s-si/ victis insultat illuditve verbis: aut /s-si/ superbe minatur. ~~Vel~~ /s-Item/ Si talia a suis ducibus fieri permittat, Si suos post victoriam non admonet de modestia. In hac re valde laudabilis fuit,

741 (398)

/Зачеркнуто до заголовка «ARTICULUS» вертикальной чертой:/ et imitandus Stefanus Valachorum princeps. Ipse etiam quotiescunque aliquam victoriam assecutus est (: habuit autem multas et praeclaros:) nunquam voluit tubis canere, neque convivari. Sed ieiunabat in pane et aqua: et sic cogitabat: Hodie

Deus offensus superbia hostium nos-trorum, ipsos punitioni et supplicio destinavit: cras iratus contra nostram su-perbiam, simili paenae nos subijciet. Cavete igitur, ne vana gloria et ebrietate elati, quidquam eorum, quae ~~bene~~ /s- feliciter/ acta sunt; vestrae virtuti adscri-batis. Deus enim fecit omnia: et nos nihil fecimus. Cavete ne propter vanam gloriam, veram fortunam amittatis.

ARTICULUS

De Legibus

*¹⁵⁸Leges sunt duplices: aliae quae spectant iustitiam Commutativam, aliae quae spectant Distributivam.

Leges igitur, quae fiunt pro conservanda iustitia inter privatos homines, sive quae fiunt de /s-conservanda/ iustitia commutativa, debent esse paucae /s-scriptae:/ et committenda est /s-fere/ tota res arbitrio iudicum. 1°, Quia iudicium est in *re obscura*, 2°, quia in *re parva*: nempe de agro, de praedio, de pecunia alicuius privati hominis. Ideoque non multum interest, Titius an Seius vincat. Habeat is, cui iudex donat. Absit tantum aperta iniquitas.

Leges autem, quae fiunt de Iustitia Distributiva, debent pleraque omnes esse scriptae et valde bene explicatae. Spectant enim *commune* omnium bonum, et malum: ideoque debent omnibus esse notae, et earum rationes debent esse *similiter* omnibus manifestae. Exempli causa ponamus unam, c/ontra/ alteram. 1°. In eo, qui muneribus tentant /s-corrumpere/ iudices, vel quoscumque officarios regios: ad transgrediendam iustitiam, vel mandata regis, constituatur inquisitio, et paena severa. Iudices autem et

742

praefecti, qui fuerint seducti, sint immunes. 2°. Contra flagellatores annonae. Nemo audeat vendere in foro aut quocunque modo altiore praetio praeter constitutum plusquam tres aut 4 mensuras frumenti, sine delatione et obtenta licentia. Si quis autem deprehensus fuerit habere in horto multitudinem frugum /s-coemptarum/ et nolle vendere: a tali acci-piatur in thesaurum regis, pro iusto pretio: et *scribatur*, eidem homini reddendum esse ex

¹⁵⁸ Вальденберг, с. 86–87.

tesauro, pro eodem pretio, quantum necesse ei erit pro domestico usu, post certum tempus, ex quo ei deficiet id, quod ei relinquitur. Qui autem habent frumenta ex proprijs praedijs, ij possunt ea servare, quomodo volunt*.

3. Contra paniperdas, et gentium locustas: contra proxenetas, et usurarios, et deceptores, et otiosos mercium commutatores. Rex omnem mercaturam ad sese assumat.

743 (399)

NOTATIONES.

I. Mercatura an sit honesta viro Nobili.

Intendere Utilitati, et non simul Honestati:

hoc ꝑ institores ꝑ/aci/t inhonorabiles.

Una vanitas et heresis Germanistica est, qua d/icu/nt, Mercaturam esse indecoram viro nobili. Sed sciendum est: quod non mecatura Institores facit ignobiles: sed institores mercaturam faciunt infamem: eo quod isti Germanici Burgomagistri (:arreptis indebitis sibi privilegijs, et regum suorum /ob/edien/tia excussa:) Epicu-reas heresis amplexi sint, et sola privata sua commoda spectent. Solum Iucundum et Utile bonum quaerunt: de Honesto autem et de Publico gentis bono, non sollicitantur.

2. De Nobilibus Otiosis.

Nobiles otiosi non merentur manducare panem:

non sunt tolerandi.

Iudei, Cigani, Armeni, Scoti, ubique sunt, inutiles publice et multum nocivi sunt. Bona enim terrae nostrae iuvant consumere: et calliditate sua varie nostram hebetudinem vexant, depauperant, ~~derident~~/s-decorant/, in mutuas discordias /s-et odia/ et in cedes committunt. Militiae autem, et Agriculturae Calorem, ~~nobiscum~~ et quacunque Adversa nobiscum ~~partia~~/s-cipare/ et sustinere nolunt. Istis similes sunt illi Nobiles Germanici: qui profitentur se ius habere domi suae sedendi: et non posse ab rege cogi ad obeundum officium ullum, neque ad Personalem profectionem in militiam. Tales sunt inutilia pondera terrae. Solon contra tales legem fecit: Ut quisquis in bello civili fuisset ~~otiosus~~ et neutralis et otiosus,

post bellum ab ~~utre/s-a/~~que parte victrice puniretur, publicatione bonorum, et exilio.

3. Lex Captivorum.

Apud Scotos est lex belli, Ut captivi, si sunt alienigenae liberi dimittantur; si sunt indigenae sive gentiles, occidantur, vel graviter puniantur. Sed lex ista est iniqua. Imo potius iustum est: ut alienigena omnis, qui contra regem nostrum, intra eius imperium, arma tulisset: si ab rege

744

non fuisset advocatus: et si ab aliquo nostrae gentis duce fuisset vocatus, vel inductus: ut talis capite puniatur.

De Monarchia.

1. Valer: Aristocratia praestat monarchiae: quia in illa nobiles obstant regibus, male agere volenti/bus/. Aug: Imo multo saepius obstant /s-eis/ bene agere volenti/bu/s. Val. Quomodo id /s-istud/? Aug: Nonne audivisti proverbium, quod populus sive /s-quaevis/ multitudo est bestia multorum capitum. /s-Fere enim in omni/ ~~In omni enim fere~~ multitudo ~~semper~~ plures sunt mali quam boni: ac proinde ubi (2) multitudo (1) praevalet, ibi praevalet malitia ~~G...~~ probitati. Adde aliud: quod in aristocratij et democratij frequentes sunt discordiae, lites, et bella intestina: quo morbo monarchia ferme in universum caret.

2. *¹⁵⁹ Homines, qui oderunt disciplinam et amant licentiam, iidem amant Polyarchiam, tanquam suo ingenio aptiorem: ideoque vocitant eam amabili nomine Libertatis: monarchiam autem contrā *(nullo iure:) per probrum et convitium* nuncupant Tyrannidem*.

3. Libertas ista, quam Libertarij /ital./ laudant in /s-politico/ hominum regimine, prorsus ad nullum bonum est directa. Quia omnes ij qui vivunt in polyarchijs nihil habent plus facultatis ad bene agendum, quam ij vivunt in monarchia: sed solum ad male agendum habent plus potestatis et licentiae.

¹⁵⁹ Вальденберг, с. 113.

4. Si daretur optio eligendi sibi sive Polyarchiam sive Monarchiam: nullus sanctus, nullus /s-vere/ pius, nullus /s-alte vere/ sapiens vir eligeret polyarchiam. /i-Consulite vosmetipsos o viri sapientes et principes senatus, quid vos ipsi eligeretis, si res/ esset in integro posita. Ego credo quod et vos non aliter sentiretis.

5. Apostoli et patres sancti nullam nobis laudant neque praedicant Libertatem, nullam licentiam; sed subiectionem, humilitatem, sui abnegationem.

6. Isti autem ~~per maximum blasphemiam~~ divinum regendi modum, quo Deus ipse mundum gubernat, et quem ipsemet hominibus tenendum, (: in sacris regum libris:) praescipit, nempe Monarchiam, ~~appellant~~ per maximam blasphemiam, appellant Tirannidem, et quasi lanienam quamdam aut carnificinam.

745 (400)

7. *Monotopia est cognata Monarchiae.* Non obijciant nobis adversarij Romanae olim, et nunc Venetae rei publicae felicitatem, et maiestatem: Quia magna est disparitas inter illas resp/publica/s ex una parte, et inter vestram istam Polonicam ex altera parte, qualis vel nunc ipsa est, vel esse possit, etiamsi ad optimum statum, qui fieri potest, reduceretur. Nam et Romae olim ~~et nunc Venetijs~~, totum Polyarchiae corpus, sive tota nobilitas, in unica urbe habitabat, et nunc Venetijs /s-similiter/ habitat. ~~Multum~~ /s-Plurimum/ autem in hoc interest, ut illi, qui distractam ~~ac distributam~~ in se tenent regiam pot/esta/tem, in uno loco sint congregati. Non enim ita facile possunt abuti licentia, quam si essent per longa spatia locorum disiuncti. Atqui in nostra gente nec fuit unquam, nec sperari potest talis aliqua urbs, in qua tota nobilitas simul congregata habitaret. Monotopiae igitur ratio valde ~~vicina est ad~~ /s-cognata est cum/ Monarchiam. Et quod ipsis deest de monarchia, id resarciunt propemodum per monotopiam, quoad coercendos ac praecavendos ~~maiores~~ /s-crassiores/ Insolentiae et Polytyranniae excessus. Minores autem excessus, et vulgaris Polytyrannia, etiam per monotopiam, non reprimitur neque compescitur.

8.* ¹⁶⁰Nota obiter: quod sola Magna Monarchica regna sint constituta in vero genuino statu, qualem requirit et approbat lex divina. Minores autem principatus, accedunt omnes ad tyranniam: omnes vi irruerunt: nec sunt a Deo instituti *vol/un/tate Oridnante*, sed solum permittuntur. Civitatum vero imperia, sive Reipublicae omnino nihil sunt aliud, quam mera tyrannia. Excipio Venetias propter supradictam monotopiam*.

9. *¹⁶¹Omnia vitia et peccata regiminis multo ~~mas~~ *frequentius* fieri possunt, et frequentius fiunt in alijs regiminibus, quam in Mo-narchia: et diutius durant, ~~difficulterque~~ *difficiliusque* emendantur, ac persaepe sunt incorrigibilia*.

10. Si unusquisque homo posset pro suo libitu sibi eligere modum regiminis, nullus profecto prudens deberet neque posset sibi eligere alium, quam Monarchicum. Vide fol: 748.

(748) /Hoc continuatur cum fine folij 745/.

Omnes haeretici fugi oderunt monarchiam.

Non est proinde attendendum, imo potius mirandum ac dolendum est, quomodo plerumque insanum vulgus monarchiam odit, et Licentiam effrenem desiderat. Sic quippe omnes heretici a monarchica et sancta lege Iesu Chr/ist/i seducunt sese ac aberrant ad leges Licentiosas.

Vox populi, vox bestiarum. Populus bestia multorum capitum.

*¹⁶²Neque obijcias illud proverbium, Vox populi vox Dei. Hoc enim raro verum est, et nescio, an unquam alias, nisi in electionibus: /s-ad dignitates/, *enim* quando ~~fieri fiat~~ *fieri fiat* ad regnum aut ad sacerdotium fieret electio ~~libera~~ *libera* populi, sine corruptione et affectibus. De ceteris verum est ~~sen~~ *sen* proverbium, quod Ppopulus est bestia multorum capitum: ideoque Ingenium, cupiditas et vox populi vox bestiarum*/.

746

Additio ad Hereses Politicas,
et ad Xenarchiam.

¹⁶⁰ Вальденберг, с. 100.

¹⁶¹ Там же, с. 96.

¹⁶² Там же.

*Ali/eni/genas /s-in honoribus/ praeponere suis gentilibus,
maxima insania.*

Inter omnia autem, quae peccantur per Xenarciam, faedissimus et perniciosissimus error esse videtur; si quis rex, suis nobilibus, patricijs, principibusque postpositis, alienos (qualescunque) advenas ~~admitt~~ advocet, vel admittat, ad maiores honores, et praedia, et opes. Hoc enim modo ~~con-tristat~~ exhilarans unum alienigenam, con-tristat omnes indigenas. Vide in Starowolscio regulas de Beneficijs distribuendis, ex Botero. Huius erroris, (si quid in eo peccatur) in Russia causa exstitere Germani. Ab ipsis enim venit: quod nostri reges, (: non attento more caesarum Graecanicorum:) filias suas nolint tradere nuptui suis populibus. Hoc enim Germani putant esse indignum, falsa vanitate decepti: /s-idque/ propter causas suae paupertatis et impotentiae.

Dum enim divisi sunt in plurimos principatus: quaerunt infirmitatem suam fulcire affinitatibus vicinorum principum. At magni reges non debent ea spectare: quia potius de=decus sibi et suae genti, et regno turbas inducent per ~~alien~~ externas affinitates, quam quidquam ~~qu~~ boni. Sed potius exemplo Romanorum Macedonum et Graecorum, et plerorumque Europeorum (:antequam ~~deciper~~ in Germanorum faedos mores transivissent) debent affinitatibus sibi ~~b~~ fidos facere suos subditos.

Militibus suis dare Praefectos Alienigenas: insania, et iniquitas.

747 (401)

De Tripici Tentatione.

Omnes tentationes proveniunt a ~~triplici~~ tribus principijs: a Carne, a Mundo, et a Demone. Materia autem, et motiva tenta-tionum sunt, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et Superbia vitae. Quoniam vero hoc tempore regnum hoc ~~Russiacum~~ et populus Russiacus vehementissime tentatur, seducitur, excaecatur, ~~ae~~ decipitur, et in maximas ruinas inducitur ab istis tribus modis-~~et~~ /s-seu/ fontibus tentationum: valde utile esset declarare et explicare istas tentationes: quae et quales ~~ea~~ sint: et quomodo Russi-acam nationem in maxima mala induxerint, et continuo in maiora inducant.

Et quantum quidem attinet ad tentationes illas, quae a Carne proveniunt, sive quae in Carne fiunt; non est mihi opus de illis ~~maiores ullam~~ /s-aliquam/ declarationem facere: quoniam in sacris ecclesiae libris copiose ubique praedicantur et explicantur: et *quia sunt communes omnibus gentibus: et quia per se satis sunt notae.*

~~Et altera causa est: quia tales tentationes et peccata sunt communia in omnibus aijs gentibus: ideoque de illis ego silebo. Mihi enim, propositus est, pro huius regni utilitate singulariter aliquid hic explicare. Igitur agemus de duobus reliquis tentationum principijs: de daemone, et de mundo.~~

¹⁶³ Demonis tentationes dicuntur illae, quae proveniunt ex insusurratione demonum: sive ex pacto aperto vel occulto cum demonibus: ut sunt Magia omnis, Astrologia, Onirotica, Physiognomia, Mantia varia, Cabala, Alchimia etc. Item haereses in fide et schismata.

Tentationes Russiae proveniunt ab Alienigenis.

Mundi autem tentationes dicuntur illae, quae proveniunt ex Superbia, ex

748

Vana gloria, ex Ambitione, ex Aemulatione. Item ex varijs respectibus, et ex diversis moribus, et consuetudinibus variarum gentium: qui respectus, et quae aemulationes ~~alienorum~~ alienarum consuetudinum, morum, legum, et errorum, importantur ad nos per alienigenas mercatores, milites, Captivos, Le-gatos, et Religiosos ~~in~~ perversos et ignorantes.

Ноч continuatur cum fine folij 745¹⁶⁴.

Quaestiones Thesaurales.

*¹⁶⁵ Quaestio I.

¹⁶³ Вальденберг, с. 59.

¹⁶⁴ Далее отрывок, перенесенный на с. 745.

¹⁶⁵ Текст этого раздела приведен в статье: Мордухович Л.М. Из рукописного наследия. С. 165. Здесь приводится с изменениями.

*Rex respectu Dei est Villicus: et peccat, si expendit gazam in
Contumeliam nec in Damnum gentis.*

Gaza regia cuius sit propria?

Hi exscribendum Bellarmini cap.5. De errore divitum folio 14¹⁶⁶.
Respectu Dei rex tantum Villicus: at respectu populi est dominus
tezauri sicut Pater familias in domo sua, et maritus bonorum
uxoris, est dominus verus: ita ut possit eis uti eaque dispensare ad
Necessarios usus ac Moderate. Et quamvis apud varios populos
variae sint leges matri/*moni*/orum: certum tamen est respectu con-
scientiae, quod vir non peccet in ~~expe~~ distractione bonorum uxoris
suae, si non distrahat ea aliter, nisi ~~vera~~ iusta et Necessaria causa
urgente, et cum magna Moderatione. Sicut ep/isco/pi
ecclesiasticae gazae, ita reges publicae gazae non domini sed
dispensatores sunt. Et ideo debunt Deo rationem reddere: si gazam
regni expenderunt in Contumelia, aut in Damnum gentis seu
populi totius.

749 (402)

Quaestio 2.

An liceat regi indicare tributa citra consensum populi?

*Monarcha potest sine con-sensu populi imponere Tributa,
ad Necessarios usus.*

Huc adscribe ex Cominei folio 650.] Consensus populi est quidem
necessarius in alijs formis regiminis, non autem in monarchia.
Quia quidquid ibi possunt optimates, vel Populus idem hic potest
Monarcha, imo et plus: sed (:ut praedictum est) si ad Necessarios
usus exigit, et Moderate expendat tributa. Huc pertinet Ius Regis,
ex Reg. 8.

Quaestio 3.

An liceat regi congregare gazam sine ullo termino.

*Rex, servatis servandis, licite potest congregare gazam
quantumvis magnam.* Prohibitum est regi, ne congreget sibi auri et
argenti infinita pondera. Per hoc praeceptum (→) in illo loco
prohibetur Avaritia: /s-sive/ Ne gaza inaniter iaceat, sed

¹⁶⁶ Roberto Bellarmino. De translatione Imperij Romani a Graecis ad Francos. Antverpiae, 1589.

expendatur in usum illius populi a quo collecta est. /s-2°. Ne rex con-fidentiam figat in gaza. /s-4°. Ne abutatur gaza, in Contumeliam populi, ita ut populus iuste conqueri possit. /s-3°. 4. Ne colligatur gaza cum iniuria et cum iustis lacrimis populi.

Quis autem terminus sit praefixus accumulandae gazae regiae, hoc notavimus alibi.

/Зачеркнуто до collegerat:/

Ceterum his conditionibus servatis nullius est regi propositus numerus *neque terminus* regi in congregatione gazae. Nam David et Salomon habebant gazam pene infinitam et non legi eos propterea repraehendi: Quia colligebant illam vim metallorum ad aedificationem Templi Domini: Et quia non aggravabant populum, sed insuper populus sponte offerebat. Et quia Salomon licito modo, scilicet per Mercaturam Indicam, infinitas opes collegerat.

Quaestio 4.

An mercatura sit regi honesta.

Mercatura regi est honesta, magis quam privatis.

Exemplo Salomonis docemur, mercaturam esse regibus /s-licitam et/ honestam. #Imo magis licita et honesta est regi, quam cuiquam privato: quia lucra gazae regiae cedunt in commune populi bonum. Maxime autem honesta fit regi mercatura, si aliquae conditiones accedant#; ~~maximeque~~ si aliquae conditiones accedant: scilicet 1°; Si Mercatura sit cum externis gentibus: 2°; Si sit necessarius conductus, et militia regis: 3°, Si rex non carius, sed potius leviori pretio vendat merces, quam eas populus venderet, 4°, Si liberum sit populo

750 (749)

easdem merces in iisdem locis vendere, quas vendit rex: exceptis tamen aliquibus, in quibus potest fieri monopolia; Ut ~~ut~~ sunt --- Radix revenij, et aliqua similia, quae habent suas causas exceptionis: ~~et quae possit~~ et quorum negotiatione possit populus privari, quin possit iuste conqueri.

Quaestio 5.

An ex officina monetaria possit regi aliquod lucrum fieri.

Nullum ex officina monetaria lucrum potest esse verum lucrum: sed sunt deceptiones.

1°. *Si valor pecuniae fiat maior valore metalli ex quo illa est*

2°. *Si metalla misceantur: et aeris valor crescat.*

3°. *Si aes transformetur in aurum per alchimiam.*

4°. *Si moneta ex puro aere cusa exaltetur in pretio:
hoc iam continetur in primo membro.*

Lucrum officinae monetariae potest esse, si quis ita coemat argentum, ut pecunia (: quae ex illa fuerit cusa:) plus valet, quam illud argentum constiterat. Hoc potest fieri cum aliquo /s-vero/ lucro; si ematur argentum non signatum. At ubi /s-“emitur argentum signatum, et”/ una species monetae recuditur in aliam speciem, ~~sicut fit hic~~ /s-exempli gratia/ (ex Tolaris in Copeicas,) ibi nullum potest fieri lucrum, sed potius fit damnum.

Haec enim est causa, cur in Russia nulla appareat moneta aurea, ~~et nulla (2) moneta (1) externa /s-argentea/~~ /s-neque argentea externa. Item haec est causa, ut in cusione monetae fiat multus et inanis labor: possunt enim Tolari hic currere integri, sicut accipiuntur a /s-Germanis/: et careremus labore recusionis. Lucrum autem quod putatur accedere gazae ex ista recusione, est tantum deceptio et inanis fantasia: quia quo pretio copeicae expenduntur ex gaza, eodem revertuntur in eam: et idem fieret per taleros integros, et gaza esset: plena taleris, alijsque bonis monetis extraneis: ~~/s-sine labore cusionis/~~ et careremus labore recusionis. Et haec quoque est magna deceptio, quod putemus /s-“in commercijs”/ aliquid lucri in ei esse, si Tolaris minus pretium cons-tituatur, quam Copeicis: quia Germani alijque mercatores externi, si dant nobis 100 tolaros, nunquam erunt tam stulti, quin plus nostrarum mercium *pro* illis postulent, quam postulerent pro 100 paltinis copeicarum. Item

751 (403)

si vendunt nobis suas merces, semper minus nobis dant pro 100 paltinis, quam darent pro 100 tolaris. Raro igitur, et in exiguo numero potest contingere, ut quis necessitate coactus ~~expendat~~ commutet tolarum pro 50 copeicis: et in hoc nullum potest fieri gazae neque regno commodum. Vide fol. 755¹⁶⁷.

¹⁶⁷ В статье Л.М. Мордуховича далее идет отрывок со с. 755 в

Quaestio 6.

An liceat regi exigere tributa a quocunque populo,
quem possit armis domare.

Non licet populos cogere ad tributum, qui non sunt nobis molesti:
Hoc est, an liceat bellum inferre alicui populo, hac sola de causa,
ut nobis det tributum. Nullus enim populus solet alterius gentis
regi tributum dare; nisi bello ad id cogatur, vel metuat se
cogendum esse. Patet ergo, quod non liceat tributum postulare, ubi
non adest iusta postulandi causa.

~~Infidelibus non licet~~ Non licet nobis bello infestare infideles, ideo
quia infideles sunt: nisi ab ipsis prius offendamur: vel nisi fuerint
fuerint antropophagi, aliterve
contra omnem humanam rationem viventes.

Quaestio 7

An aliqui modi congregandi gazam sint inhonesti.

Nullus ~~genus~~ modus colligendae gazae est inhonestus:
dummodo si sit iustus.

Hic agendum de tributis ex --- proventibus ex rebus minutis; ut ex
Balneis, ex Supplicationibus, etc. Ex Cauponis: Ex Monopolijs.

Admonitio 8.

Quod ministri non debeant adigi iur/amen/to, Omni possibili
modo gazam augere.

Quotcunque sunt regna in orbe terrarum, quorum ad nos fama
pervenit; nusquam tam avare tamque crudeliter ~~exigitur colligitur~~
/coacervatur/ gaza regia: /s-et/ nusquam cum tot publicanorum
periurijs, /s-et/ cum tantis gemitibus lacrimisque populi, et cum
tanta carnificina /s-hominum/, ~~exigitur~~ exiguntur proventus regij;
sicut fit hic in Russia. N Expensio vero istorum sanguinosorum et
defletorum proventuum nusquam fit tam inultilis, ~~tanque~~ /s-neque/
regi ipsi et regno et toti --- populo /s-tam/ probrosa, /s-tam/
contumeliosa, aut tam damnosa; sicut fit itidem hic in Russia.

752

Quaestio 9.

соответствии с указанием автора. Здесь он не переставлен.

Quae sit certissima ac praestantissima
augendae gazae ars?

Val: Quis est /s-primus,/ certissimus, maximeque n/ecess/arius ad
augmentandam gazam modus? Aug: Parsimonia. Val: Quis
secundus modus? Aug: Parsimonia. Val: Quis /s-est/ tertius
ultimusque /s-modus/? Aug: Parsimonia. Val: Omnem igitur
curam industriamque augendae gazae in Parsimonia /s-tu/ sitam
esse ais? Mihi vero id istud para-doxum esse videtur: cum
parsimonia ad conservandum, non vero ad au-gendum, ~~pertinere~~
expedire videatur. Age igitur ediscere, quidnam sub parsimoniae
nomine intelligi velis.

Aug: Tria (ut docent f/ilosofi/) sunt Bonorum genera, quae ab
hominibus appetuntur: Honestum, Utile, et Iucundum. Iucunda
sunt quae delectant: Utilia /s-quae/ expediunt: Honesta /s-quae/
decent. Homines porro in appe-titione et inquisitione boni,
spectant plerumque Iucunda, vi-delicet, Suavitatem /s-quarunt in/
edulijs ac potu/s-ibus/, ~~luxum~~ /s-Splendorem ostentant/
vestimentorum/s-is/, ~~Ostentationem~~ /s-Luxum ostentant faciunt/ in
varijs ~~pompis~~ et/s-rebus; et/ actibus, ac denique in omnibus pene
~~ratio?~~ et negotijs Vanam ~~ostentant~~ /s-affectant/ Gloriam. Et ut
possint ista Iucunda obtinere; sollicite inquirunt etiam id quod
~~videtur esset cu~~ /s-est/ Utile, nempe Opes: at de Honestate /s-et de
Iustitia/, parum solliciti sunt. Quaerunt solum, quid Delectet,
quidque Ditet; quid autem Deceat et quid Liceat, non quaerunt. /s-
Atqui nos/ Contrarium ~~autem de-bemus~~ facere, et in omni actione
nostra primum spectare de-bemus Iustitiam et Decorem: hoc est,
ne quid iniquum, nequid inconueniens aut indecorum sit. Omnia
quippe bona Iucunda et Utilia aut vanam, sive fluxam, ~~brevem~~,
falsamque gloriam, aut apertum dedecus, aut denique peccatum
hominibus ~~adferunt~~

753 (404)

secum ferunt. Solae autem actiones Virtutum, sive quae ~~cum~~ /s-
secundum/ Iustitiam et Honestatem fiunt, praebent hominibus et
Veram Gloriam, et Beatam Vitam: idque non solum in futuro, sed
et in praesenti hoc mortali saeculo. Sed heu miseros nos, quam
turpiter /s-et/ quam ~~persaepe~~ /s-crebro/ in his aberramus. Illi autem

et turpius, et ~~gravi~~ saepius, et gravius prae ceteris errant, qui maiores errandi occasiones habent. Tales autem sunt principes mundi: qui cum possideant magnas gazas, habent /s-maiores/ occasiones agendi quidquid volunt. In his igitur occasio-nibus ac tentationibus constituti principes, facillime errant in dispen-satione gazae: Et opes suas expendunt ~~plerumque~~ /s-saepe/ in eiusmodi res, quae eis vel Iucunditatem aliquam ~~corporalem~~ /s-corporalem/, vel Vanam moxque perituram gloriam, vel manifestum Dedecus, vel ~~denique~~ /s-quomodocunque/ Peccatum animaeque perditionem --- apportant. In istijusmodi vanis ac perniciosis rebus dum gaza evacuatur, fit ut postea ad Necessaria (: et consequenter ad Iusta atque Honesta) reipublicae negotia, argentum nobis desit. Hoc inconveniens ne contin-gat, parsimonia ~~unica~~ necessaria est. ~~Ubi enim~~ /s-Nota bene et firmiter crede: Quod ubicunque/ Parsimoniae: *ibi et mediocres opes* sufficiunt regi, ut dives et gloriosus sit. Ubi autem non est Parsimoniae moderatio, *ibi etiam si omnes totius mundi ~~op~~ opes congererentur, non sufficerent, ~~ut~~ vel uni mediocri regi ad omnes expensas, quas Vana gloria, et Curiositas Cupiditasque humana quotidie excogitat.*

Parsimonia autem est moderatio circa expensas, ne quid in causas inconve-nientes, ne ve ultra modum profundatur. Ad hoc praestandum duae res sunt necessariae. Primo, ~~ut quis~~ (2) rex (1) iubeat fieri computum proventuum, et /s-alterum/ computum expensarum: et expensas /s-faciendas/ ita adaptari, ne superent proventum. Secundo, ut computus expensarum faciendarum recte ~~ordi~~ disponatur: ante omnia rex debet cogitare, ~~sic non omnia~~ gazam non esse suam, sed Dei: seque non dominum, sed dispensatorem divinae gazae esse: et quod pro ea sit Deo rationem redditurus. Ac proinde in omni expensa (: quam cogitat facere:) ~~considerare debet~~ tum per alios, tum per seipsum, ~~Utrum~~ considerare debet, non solum an Iustum, et ~~in Honestum~~ /s-an Decorum/ sit id, ~~quod~~ de quo quaeritur; sed etiam an sit Necesarium. Et siquid apparuerit esse Iniquum, aut Indecorum, aut saltem Non necessarium: ~~is~~ /s-in eo/ utique regi non est faciendum ~~una~~ expensa /s-praesertim magna/. Quicumque reges hanc

hanc regulam conservaverunt, eorum gaza semper fuit sufficiens, et unquam passi sunt penuriam. Et nunc quoque et semper, ubicunque ista Parsimoniae regula servabitur, impossibile /s-difficile/ est, ~~quia~~ /s-ut/ ibi gaza regia defectum patiat. Ubi autem haec regula non servatur, etiamsi totius mundi opes in illam gazam congerantur, nunquam illa erit sufficiens. Semper enim cupiditas et intemperantia humana superabit /s-omnem vim/ facultatum.

Val: Ostende iam, quomodo expensa aliqua possit esse Iniqua, /s-aut Illicita, aut/ Inhonesta, aut Indecora, /s-aut/ Non necessaria?

Aug: Breviter et uno verbo dicam: Iniqua, inhonesta, et illicita est illa expensa: quae fit in publicam Contumeliam ~~totius~~ gentis, aut in publicum Damnum ~~totius~~ regni.

Hoc autem tunc certo fit, quando profunduntur magnae expensae, in qualescunque alienigenas; ~~sub quocunque titulo id fiat~~ cuiuscunque status sint illae personae, et sub quocunque titulo id fiat.

Quaestio 10.

Liceatne regi sustentare quemcunque maximum
numerum militum.

Filios vestros faciet sibi equites.

Libro I Regum capite 8 describitur ius regis, et dicitur: /s-Rex./ Filios vestros faciet sibi equites, et praecursores, et tribunos, et centuriones, etc. Vosque eritis ei servi.] Hinc *p/a/t/e/t*, quod omnes homines, quotquot habitant in aliquo regno, sint servi ~~illius~~ regis illius regni: et quod rex possit licite eos omnes conscribere /sibi/ in militiam, quantuscunque fuerit eorum numerus: exceptis illis, qui per aetatem, aut per statum spirituales, aut aliter excusantur. Et ita in re ipsa factitatum esse videntur a regibus Iudaicis: qui pene innumerabiles hominum multitudinem educabant in campum, usque scilicet ad 500, et ad 800 millia pugnatorum: et tamen nusquam legitur aliquis *propterea* fuisse reprobatus.

Vide fol. 756 φ

755 (405)

Hoc refer ad fol. 751 post quaest. 5.

*¹⁶⁸ Alter modus lucrandi est, si quis auro et argento admisceat aes, et faciat pecuniam cusam ex mixtis metallis valere in pretio, quasi esset ex puris metallis, aut certe plus valere quam valeat. Hoc modo, quantum scio, nulla natio utitur, praeter Germanos et Lehos, qui propter nimiam licentiam procidunt eiusmodi pecuniam, in qua plurimae fraudes fiunt.

Tertius modus lucrandi est, si quis ex puri aere cudat monetam, et ~~faciat~~ /s-iubeat/ eam plus valere, quam in pondere valeat ipsum aes. Sed modus iste continet in se magnim periculum a falsarijs. Utuntur tamen eo Veneti: et ut existimo non ad lucrum, sed ad commoditates mercaturae. Nam pro Dalmatia et Albania cudunt numos aereos magni ponderis: et solum pro Venetijs, vicinisque locis cudunt illos minores obolos, et non in nimio numero, sed solum quantum sufficiat urbi ad commode mercandum et obsonandum. Quidquid sit: ~~minor~~ miror tamen, qua industria resistent Veneti domesticis et externis falsarijs ne ~~illis ipsorum~~ ~~Quatini inger~~ offundant eorum regnum illis aereis quattrinis.

De Venetorum officina monetaria.

Venetos quidem in cussione monetae, in quibusdam modis iure laudare debemus, non tamen fortasse debemus imitari, etiamsi potemus: nam in aliquibus /s-etiam volentes/ non possumus.

1°. Quod Veneti in monetis suis non procidunt effigies suorum principum, sicut et Turci: in hoc laudandi et imitandi sunt.

2°. Quod cudant aereos obolos, cum exaltato pretio, non sunt imitandi. Quia ipsi in exigua provincia facilius possunt ~~praecurrere~~ inhibere fraudes, quam noster rex in magno regno. Et quia ibi aes est carius, quam hic.

3°. Cum nullas habeant fodinas, /s-quaerendum nobis est,/ cur cudant in magna quantitate argenteos numos maiores: et an transforment alienam monetam in suos illos Scutatos. Nisi forte impuriorem Ger/mani/cam monetam purificant ab aere, et recidunt puram monetam. Nam de aureis notum est, quod ipsi ex optimis Turcicis Ungaricisque au-reis, per quamdam sive purificationem sive mixturam, cudunt aureos meliores: lucrum

¹⁶⁸ В статье Л.М. Мордуховича с. 166–167.

tamen aut nullum inde eis provenit, aut si est, valde exiguum esse debet. Ipsi tamen pro gloria sua, et ut

756

puram habeant pecuniam, faciunt illo modo: et artem illam tenent in arcanis. Quaerendum igitur, Utrum et quale lucrum habeant ex cusione aureorum at argenteorum.

4°. Cur Veneti non admittant Tolaros currere in suo regno: ~~An forte adeo, quia et~~ /s-(sicut permittunt Scutatos Papales, et Florentinos, et Hispanicos, etc:)/ cum tamen Tolari constant ex bono argento? An forte ideo, quia sunt paulo inferioris ligae, prae ipsorum moneta? an quia forte ex eis cudunt Scutatos? Haec et alia Venetorum monetaria secreta mihi sunt incognita: ideoque nec laudare nec vituperare ea audeo: sed ut intelligantur, suadeo*.

φ hoc continuatur cum folio 754.

Non multiplicabit equites: nec reducet populum in Egyptum.

Quod cum ita sit, mirum esse videtur, et exsurgit quaestio, Quare deuteronomij capite 17, ubi Deus proponit leges de rege eligendo: Quare, inquam, scriptum est, Rex non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Egyptum, equitatus numero sublevatus.]

Quid est hoc, Non multiplicabit sibi equos et equites? Cum tamen David, Abia, Iosafat, Constantinus, et alij pij reges tenuerint pene innumerabiles equitum ~~turme~~ exercitus: Et ~~tamen~~ in eo Deum non offenderint, /s-sed de pietate laudentur./ Maiorem porro admiratonem causat id, quod dicitur: Nec reducet populum in Egyptum, equitatus numero sublevatus. Enigmati simile quod hic esse videtur. Quis unquam (2) rex (1) Iudeorum cogitavit ar-mata manu ~~h. um~~ suum populum ex Iudaea ~~ex in Ge~~ expellere, et in Egyptum compellere? Aut quis alius rex cogitare potest, /s-omnes/ suos subditos a se expellere, et ~~quasi in exilium~~ alij regi subijcere? Vides certe quod arcanus aliquis sensus in hoc praecepto: continetur, et qui non primo statim intuitu appareat. ~~Cum igitur dicitur, Non reducet populum in Egyptum: tantundem est, ac si dictum fuerit, Non faciet Aegyptus in sacris literis saepe accipitur pro Servitute Alienigenarum sive pro domo servitutis, sicut ibi: Ego sum Dominus tuus, qui eduxi te de terra Egypti, de~~

Domo servitutis, Exodi 20.2.] Cum igitur dicitur, Non reducat populum in Egyptum: tantundem est, ac si dictum fuisset,

757 (406)

Non faciat rex populo Iudaico talia (2) servitutis (1) contumeliosae gravamina, qualia patiebatur populus in Egypto, ~~in—servi cum est servus alienigenarum~~ cum contumeliose serviret alienigenis. Non faciat rex, ut populus vivens in Iudaea, ~~vi deatur esse praeter contumeliosam servitutem contumeliose serviat alienigenis,~~ et videatur esse in Egypto, in domo /s-“contumeliosae”/ servitutis. Hoc autem ~~nullo~~ vix alio modo fieri posse videtur: quam si rex conducat sibi ~~nimirum multitudinem~~ alienigenas equites sive milites; et in eos profundat honores et praemia suae gazae, quae debebantur Iudeis.

Per alienam militiam fit populo contumeliosa servitus et Egiptus
Nota hic: quod servire Deo regnare est: et servum esse regis suae suae /sic/ gentis, ~~est Libertas~~ gloriosum est, et est quaedam species libertatis: servire autem regi, ~~alienae gentis~~ vel ducibus alienae gentis, est contumeliosa servitus, et maxima infelicitas. Propterea quamvis dictum sit Iudeis, Vosque eritis ei servi, scilicet vestro regi: tamen Iudaea non appellatur Domus servitutis, sed /s-domus/ libertatis /s-et terra promissionis/. Egyptus autem appellatur domus servitutis: quia in illa Iudei servi-ebant ~~contumeliosam servitutem~~ regibus ~~ducibusque~~ /s-praefectisque/ alienigenis. Potest igitur rex ex suo populo facere sibi duces et milites, ~~quotumque~~ quantamcunque eorum multitudinem habere vult. Ex alienigenis vero prohibetur ei ne faciat sibi plures milites (: et multo ~~maius~~ magis, ne faciat plures duces aut tribunos) ita ut populo eius exinde fiat contumelia, et damnum, et tristitia, et ab alienis gentibus opprobrium ac vilipendium: et ut populus habeat iustam querelae causam: quod alieni devorent sudores eis, et fructus terrae eius; ~~et ipse in patria vivens cogatur~~ et praeripiant honores et praemia ipsi debita: et ipse in patria vivens cogatur easdem contumelias et iniurias sustinere, quasi viveret in Egypto. Hodie autem in Russia istud totum ita fit per Germanos: ut nunquam Iudei maiores contumelias sustinere potuerint in Egypto,

quam sustineant Russi domi suae a Germanicis Tribunus, et militibus et mercatoribus. Hisce ultimus 6 7 annis Deus bone

758

quas insolentias, quas contumelias, quae opprobria non fecerunt Germani in ipsa urbe Mosqua? Quomodo ~~Scotum mercator Scotus quidam tribunus~~ Scoti quaedam tribuni alterum quemdam Germanum ~~tu~~ mercatorem publice virgis cederunt, et ius maiestatis sibi arripuerunt, Et impune tulerunt? Quomodo milites cuiusdam tribuni in ipso Imperatoris officio contra ~~off~~ officium pugnaverunt?#

*#Quomodo iidem in itinere suo Sibiriensi agricolas, et ipsis
conduc depredaverunt, et concutiebant, et suos conductores
usque adeo ligabant.*

Quomodo tot milites, (: qui ad ipsorum monomachias dirimendas emittuntur) aut trucidant, aut vulnerant mancosque faciunt. Quomodo gloriantur /s-proverbio/, Quod qui vult manducare panem gratis veniat in Russiam. Et profecto dicunt veritatem.

Russia est Russorum Egiptus, et Germanorum Cuccania. Revera enim Russia est Germanorum Cuccania. Valer. Quid est hoc Cuccania? Aug. Cuccania fingitur esse quaedam terra, ubi omnes cibi cocti et assati de terra proveniunt et in arboribus nascuntur, et flumina butiri et lactis et mellis /s-et vini/ fluunt: et homines sine labore vivunt. ~~Est igitur Ru~~ Seu potius Russia est Russorum Egiptus, et Germanorum terra promissionis. Germani autem non sunt aliud in Russia quam faede Locustae, quae omnes ~~ma~~ terrae fructus devorant et terrae derubant, et faeditate suae Epicuraeae vitae inficiunt: et mores Russorum quotidie magis corrumpunt: et animos miris perniciosissimisque vanitatibus ~~in~~ dementant: ac demum infernales ipsas haereses ~~et~~ seminant, animasque multorum perdiderunt.

Legati Alienigenarum concutiunt passim nostros homines. De Legatis vero Germanorum quid dicam? Quomodo ubique agricolas, oppidanos, milites, suos conductores, et cuiusvis generis homines convitiantur, ~~depredantur~~, furantur, diripiunt, concutiunt, vulnerant, mactant. Aliqui prae malevolentia /s-in reditu/ usque adeo villas incendunt, quemadmodum fecit quidam Lechus

Stempkowski. Quid quod iam etiam Calmacorum legati didicerunt passim vectores et conductores suos et oppi-danos concutere? Quam male ergo in tale expensa: et quanta exinde nascatur populo contumelia: ipse vides. Uno verbo: *NB. NB. In toto mundo nulla est natio, quae tantas contumelias patiatu[r] ab omnibus illis alienigenis, quas patiatu[r] Russia ab omni natione, cum quacunque tractat, exceptis /Persis/.*

759 (407)

Praefatio ad Quaestiones Thesaurales.

Hoc loco, quo ego de Gaza disputo, nemo cogitare debet, Quasi ego vellem proferre aliquos novos modos, quibus Gaza cito et valde amplificaretur. Tales enim modos norunt publicani, et mercatores, alijque qui circa gazam practice occupantur. ~~Ego vero, more filosofico,~~ Filosofus vero, tamquam ex quadam specula otiosus, /s-et a longe/ contemplor actiones ~~ipsorum~~ /s-hominum/: reputatque ac *perpendit*: quid recte aut minus recte fiat. Hoc autem ipsum etiam faciunt Consiliarij regis, et Gubernatores, ex officio suo. Verumtamen quia ~~Con~~ domini multitudine et varietate negotiorum ita occupantur ac ob-ruuntur, ut interdum nequeant omnes rei partes minute expendere: aut certe, quod antea cogitarunt, id eis postea ex memoria elabatur: idcirco operae pretium erit, ut in /s-uno/ loco (: non tam ad docendum, quam ad memoriam rerum renovandam) res quae ad gazam pertinent in scripto digerantur. Describam igitur ordine (quantum scire potero) omnia monita: quae ad gazam tum conficiendam tum conservandam, pertinere videbuntur.

I. Primo igitur rex magis debet laudare, et maiores gr/ati/as agere illi, qui alluderit idoneum consilium ad conservandam gazam, sive ad /s-di/minuendas expensas; quam illi, qui invenerit novum modum colligendae gazae. Quia ubi servatur moderatio et parsimonia, ibi mediocres opes sufficiunt ad abundantiam, et /ad/splendorem: ubi autem deest moderatiom, ibi etiam infinitus thesaurus non sufficit, sed semper adest egestas.

2. Secundo. Substantia festinata minuetur: quae autem paulatim colligitur manu,

multiplicabitur. Prov. 13.11.] Idcirco non debet rex audire tales consiliarios, qui proferunt modos subito ditescendi. Tales modi sunt, Lucra officinae monetariae: et Monopoliae ~~iniquae~~: etc.

3. Sicut in ~~omnibus~~ plerisque omnibus rebus, ita etiam in teaurizando, omne quod est *nimum* convertitur in vitium. Avaritia enim est radix omnium malorum: ubi autem est nimia cura gazae, difficile est, ut ibi non sit avaritia, et mille iniquitates: quas Deus non permittit impunitas. Idcirco praecepit Dominus: Non possidebit rex argenti et auri ~~infinita~~ /s-immensa/ pondera.]¹⁶⁹ Nam ubicunque est immoderatus thesaurus: ibi in colligendo, in conservando, et in expendendo eo, fiunt ifinita ~~mala~~ scelera: et in fine veniunt flagella divina, et desolationes terrarum: et saepissime hostibus in praedam cedunt tales immensae gazae. Exemplo nobis sint reges Iudaeorum: qui secundum naturam gentis Iudaicae fere omnes erant *nimum* ~~solee~~ boni iconomi, *nimum*que solliciti in congreganda gaza:

760

quam tamen plerumque non sibi, sed hostibus congregabant.

4.¹⁷⁰ 1. Roboamo quippe regnante; Sesac rex Egypti abstulit omnes thesauros templi et regis: et clipeos aureos Salomonis. 3. R.14.25. | 2.P.12.]

2. Ioramo regnante: Filistini devasaverunt totam Iudaeam: et diripu-erunt cunctam regis substa/ntia/m: et filios eius, et uxores. 2. P.21.]

3. Ioasse regnante: Hazail rex Siriae abstulit omnes thesauros Templi et regis. 4. R.12.17.]

4. Amasia regnante: Ioas rex Izraelis abstulit omne aurum et argentum, et universa vasa Templi, et thesauros regis. 4.R.14.14. | 2. P. 25.24.]

5. Achaze regnante: Facee rex Izraelis occidit uno die m/120 Iudeorum: et capta sunt m/200 de populo terrae. Et Achaz collegit omne aurum et argentum Templi, et suum, et misit ad

¹⁶⁹ См. прим. 59.

¹⁷⁰ В публикации и переводе Л.М. Мордуховича параграф 4 опущен.

Teglatpalasarem regem Assiriorum, orans ut daret ei auxilium. 4.R.16.7.|.2.P. 28.21.]

6. Ezechia regnante: Sennacherib rex Assiriorum cepit universos ci/vitat/es Iudae et imposuit Ezechiae tributum 300 talenta argenti; et 30 talenta auri. Et dedit ei Ezechias omne argentum Templi, et suum. 4.R.18.13.]

7. *Alia vice iterum Ezechias opes multas congregaverat: easque legatis Babilo-nicis ostentabat. etc.*

7. /sic/ Manasse regnante: venerunt Duces Assiriorum, et ceperunt Manassen, et vinctum catenis et compedibus /s-ab/duxerunt in Babilonem. 2. P.33. 11.]

8. Iosia regnante: Nechao rex Egipti lacessitus occidit Iosiam: et filium eius Ioachazem a regno deposuit, et in captivitatem abduxit: Ioakimum vero alterum filium fecit regem: et imposuit ei tributum 100 talenta argenti, et talentum auri. 4. R. 23. | 2. P. 36.]

9. Ioachino regnante: venit Nabuchodonozor rex Babilonis, et abduxit Ioachinum catenis vinctum: abduxit quoque omnes tezauros et vasa Templi, et omnes tezauros regis. 4.R. 24. | 10.|.2.P.36.]

10. Sedecia regnante: venit Nabuzardan dux Nabuchodonozoris: et succendit ac combussit Templum Domini, et totam urbem, et muros destruxit: et Sedeciam (2) vinctum (1) catenis abduxit. 4.R. 25.]

11. Machabaeis regnantibus: venit Antiochus rex Siria, et abstulit omnia sacra vasa, et omnes tezauros sacros et profanos, quae erant in Templo Domini. 1. Machab. 1. 23.]

5. In hoc regno etiam adest Nimia Cura Gazae: cui rei argumentum sit illud iuramentum, quod a praetoribus praestari solet, Quod velint omni possibili modo augere gazam.] Adest etiam nimia spes, et /s-tota/ Confidentia in gaza. Militem quemdam audiui dicentem: Iesçe g/osu/dar nepotresl bolyszeiu mosznyeiu.] In vexillo autem quodam vedi pictam manum tenentem marsupium plenum: cum inscriptione male ominata, et vanam ~~confidentiam~~ fiduciam iactante, Wozmi sey moszòny.] Idcirco non est mirum, quod nostri tezauri cedant hostibus nostris.

761 (661 408)

EPISTOLA I
Xenofilus Filolao s: d:

Heri apud Cleomedem cenavimus, totumque diem cum amicis ~~hilem~~ /s-loquendo/ fabulando transegimus. Inter sermones quaestio exorta est erat meo iudicio gravissima: Castor quippe narrabat; perlatum ad se esse (1) quemdam (1) rumorem: a Germanis, quod Antichr/ist/us iam alicubi terrarum natus esset: idque aiebat sibi verum videri: tum ex eo, quod sacri ~~scripta~~ /s-codices/ praenuncia/s-n/t, in brevi futurum esse finem saeculi; tum quia signa quae debent praecedere finem, iam (2) pleraque (1) fere /s-co/mpleta sunt, aut/s-“co”/mplentur: et pergens enarrabat nobis ea signa. Cum autem ~~Castor~~ ille conticisset, Gaurus ait: Ô Castor, unum quod ~~valde~~ insigne est, omisisti: nempe Romani imperij interitum. Constat enim ex Daniele, ex Esdra, et ex Paulo ap/osto/lo, quod prius debet destrui Romanum imperium, quam venturus sit finis seculorum. Imperium autem romanum etiamnum stat: hoc igitur signum nondum est /s-“ad”/impletum. Tum Simplicius noster quidpiam dicere parabat; ego vero sermonem interrupi, ac dixi: O sodales, non est haec quaestio ex earum numero, quae ~~supra calices definiuntur~~. /s-inter pocula deciduntur/. Scribam ego potius ad Filolam, et flagitabo: ut ~~ipse~~ is nobis nodum huius dubitationis resolvat: ~~cumque~~ /s-quidquid/ ille ~~ad me~~ rescipserit, vobis indicabo. Hoc consilio contenti /s-“sodales, ad fabulas”/ sermonem ~~ad alia~~ converterunt. Rogo igitur te mî Filolae una cum reliquis amicis, ut no=bis in hac quaestione s/enten/tiam tuam ~~exponas~~ aperias. Non quaero de antichr/ist/o: non de fine seculorum: ista quippe non cuiquam hominum, sed soli Deo nota sunt: sed hoc solum quaero a te /s-cognoscere/, quod omnes homines utique scire possent et deberent: nempe, Utrum Romanum imperium iam destructum sit, nec ne: et tamen in hac re variae sunt hominum s/enten/tiae. Quippe alij aiunt non esse destructum: ex eo quod in Germania /s-“etiamnum”/ sunt, qui se appellant Cesaes Romanorum; alij vero aiunt esse destructum: ex eo quod iam a multis seculis nec urbs Roma sit sedes regni: nec Romana sive ~~tota~~ Italica natio uspiam terrarum regnet: nec antiquae Romanorum po/tentia/ae ullum ves=tigium exstet. Potestne igitur in hoc rerum statu quisquam hominum cum veritate appellari /s-Rex aut/ Cesar Romanorum? ~~Haec ad te perscribere volui: ut tibi nasceretur epistolae argumentum. Vale.~~ Haec ad te perscribere volui: ut tibi nasceretur epistolae argumentum. Vale.

762 (662)

EPISTOLA 2.

Filolaus Xenofilo s:d:

Quaestio, quam mihi resolvendam proposuisti, mi Xenofile, ~~olim me~~ ambi=guum /s-“me”/ tenuit: quidquamne ad eam resppondendum, an potius silen=tio /s-illa/ mihi praetereunda esset. Mentiri enim scelus; Veritatem autem in vulgus efferre odiosum est. Nosti, quos crabrones in nos concitabimus: si rei isitus ~~veritatem~~ mysterium ~~evulgaverimus~~ /s-vulgo ~~exponemus~~ detexerimus/. Verum/s-tamen/, quoniam plus valere debet veritas, et co/mmun/e ~~totius~~ gentis ~~tae~~ bonum, quam terrores ~~super=borum~~ /s-hominum/ geram tibi morem, quantum in me erit. ~~Primo~~ /s-Antea,/ tamen te praemoneo: me ne=cessarijs instrumentis (: hoc est libris historicis:) ~~ne~~ penitus carere: ideoque parum ~~nihil~~ pro dignitate rei esse locuturum. Tu tamen boni consules ea, quae a me ex egenissimo memoriae penu depromuntur: ~~et~~ /s-ea vero/ quae in me desidabuntur, /s-tu/ ipsemet supplebis.

DANIELIS VISIONES ET VATICINIA¹⁷¹.

Daniel profeta vaticinatus est de quatuor regnis: de Assiriaco, Persico, Graeco, et Romano: et scripsit de ijs duas visiones.

Visio Statuae con=fracta a Lapide.

Visio I, ex cap: 2. Rex Assiriorum per somnum viderat Statuam hominis grandem: cuius Caput erat ex auro: Pectus ex argento: Center et femora ex aere: Tibiae ex ferro; et pedum pars ex ferro, pars ex testa. Et abscissu est Lapis de monte sine ma=nibus, et percussit statuam in pedibus, et comminuit eos. Tunc contrita sunt omnia: (: ferrum, testa, aes, argentum, et aurum:) et redacta sunt in favillam, quae rapta est a vento: nullusque locus inventus est eis. Lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, et implevit universam terram.]

Interpretatio Danielis ad regem /s-Assiriorum/: Tu rex regum es: et Deus caeli regnum dedit tibi: tu es caput aureum. Post te consurget regnum aliud, quod erit minus te: et regnum tertium, quod imperabit universae terrae: et regnum quartum, quod comminuet et conteret

¹⁷¹ Зачеркнуто вертикальной чертой до раздела De falsa interpretatione.

omnia haec. Porro quia pedum pars erat ex ferro, pars ex testa: regnum /s-illud/ erit Divisum: ex parte /s-erit/ Solidum, et ex parte Contritum. Et quia ferrum erat mixtum testae: Commisce=buntur quidem humano sanguine; sed non adhaerebunt sibi: sicut ferrum misceri non potest testae. In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus regnum:

763 (643 409)

quod in aeternum non dissipabitur. Istud comminuet universa regna haec: et ipsum stabit in aeternum /s-etc:/.]

Visio quatuor Animalium.

Visio 2^a, /s-ex/ cap: 7. Daniel assimilavit ista regna quatuor bestiis: Assi=riacum leaenae: Persicum urso: Germanicum pardo quadricipiti: Romanum bestiae anonimae ~~mirabili~~, habenti decem cornua. Et ait: Bestia quarta regnum 4um erit: quod maius erit omnibus regnis, et devorabit universam terram, et conculcabit et comminuet eam etc:.]

De falsa interpretatione vaticinij Danielis.

De De Romanorum regno vaticinatur et Ezdra /s-1.4/ c:11. et 13: et Ezechial c: 38, et 39: et Paulus ad Thessal: ep. 2: ca: 2: et Ioannes in apoc: cap: 17, et in alijs: et omnes praedicunt summam ~~crudelitatem~~ /s-impietatem/, et miserabilem interitum eius.

Falsae interpretationes

Homines autem ambitiosi, qui vanam gloriam consecantur; nihil attendunt, quem ad finem profetae ista nobis praenunciarint: neque /s-“attendunt ad”/ id, quod regnum istud praedicitur futurum esse super omnia impium, et blasfemum in Deum, et quod crudelissime persecuturum erat ecclesiam Christi: et quod in fine erat a Iesu Christo destruendum, et detru=dendum ad infernum.

De Chimera Hyperbasilica.

Sed solummodo ~~abscindunt~~ /s-arripiunt ac/ praedicant illa verba, ubi dicitur, quod futurum erat maius omnibus regnis. Et hinc assumpserunt occasionem ad confingendos et disseminandos pestiferos errores.

Nam I^o confinxerunt quemdam /s-“fantasticum et impos/sibi/lem/ Chimericum”/ dignitatis ~~ac=potestatis~~ gradum, sive maiestatem, altiorem maiestate Regali. ~~tametsi nulla sit~~ /s-Quippe nulla est/ sub sole /s-est/, nec esse potest dignitates, regali dignitate sublimior. Ipsi

tamen quatuor illa Danielis regna appellant 4 monarchias; et ~~dominos~~ reges eorum vocant monarchas: et hoc aiunt fuisse sublimioris pot/es/tatis, quam sint quicunque reges in mundo. Et sic condiderunt Monarchisticam haeresim.

Cesareatus sub=limior Hyperbasilij.

2°. fingunt, regnum Romanorum est inter /s-suas/ fabulosas monarchias esse sublimioris gradus, ~~ideoque~~ et appellant illud singulari nomine Imperium.

Dominum autem seu regem Romanorum, appellant Imperatorem, Cesarem, et Augustum: et aiunt haec tria nomina esse sublimiora, quam sint nomina Rex, et Monarcha. Et praedicant: Im=peratorem Romanorum esse dominum totius mundi: et habere pot/esta/tem instituendi regna, et creandi deponendique reges per totum mundum. ~~Alij vero talem potestatem attribuunt et Papae.~~

Cesareatum no/s-n/dum esse destructum.

3° dicunt: Romanum imperium nondum esse destructum.

Ex his mendacijs consecuta sunt apud plures gentes gravia /s-“scandala, et iniuriae”/ ~~et mala~~. Scili=cet factae sunt rixae, turbae, et bella inter Graecos et Germanos: ~~inter~~ et Gallos, et:

764 (664)

/Вся страница зачеркнута вертикальной чертой посередине, как и стр. 765 и 766 до слов Hic si quaeris/.

Germanos: inter Papas et Cesares: et inter Legatos ~~regum~~ ipsorum. Praetera illi, qui adhuc exspectant destructionem istius imperij, misere decipiunt, in agni=tione antichristi: quem putant procul esse, cum quippe sit. #

Verum quid alijs ~~gentibus~~ exinde mali ~~acciderit~~ evenerit, viderint ipsimet. Nobis ~~...illud praecipue ostend~~ /s-propria causa/ considerata est: Quod scilicet duorum maximorum malorum, et duplicis exterminij, causa nobis facta est ista Chimerica Caesarum Monarchia: ~~Scilicet~~, /s-Id est/ felicitatis spirituais et temporalis, regni celestis et terreni, amissio.

Primo enim propter ipsam factum est Schisma ecclesiarum: ex quo consecuta est in gente nostra tanta animarum perditio, tantaque sanguinis effusio, ut nemo satis explicare possit. Secundo, propter istam Chimericam Monarchiam regnum nostrum ~~fractum est coram~~

~~gentibus despectum~~ /s-expositum est ceterorum gentium calumnijs:/
detrahitur honor debitus regibus nostris: (765) et summa fit ubique
iniuria tum regibus, tum toti nostrae genti: quemadmodum infra sum
dicturus.# (764) Verum ista omnia mala *leuia* videri possunt, in
respectu ad ingentia damna, et turpissima dedecora, quae passa est
(propter istas fabulas:) tota nostra natio Sclavinica: ~~de quibus~~
~~damnis~~ /s-quemadmodum/ infra sum dicturus.

Vera interpretatio.

Quam ob causam Deus fecit praenunciari nobis
res futuras de certis quatuor regnis.

Ut superbi reges Deum cognoscerent.

...*piszuc` se g/ospo/dinum wsego swita...Nimecki cáríki tóže.*

Priczína Ij^a. Ucziníl iest Bôg óno obíawlyênie: dlyaradi Nabugnózora,
i dlya=radi ~~wsieh~~ /s-wsach/ ínich ochôlich krâlyew: koyi sut Bógu
sláwu ~~bôziu~~ otnimáli, i samich sébe bogmî tworíli: iakože czynyachu
/s-Rîmski/ cari, Domicijàn, Kalí=gula, Kómod, /s-Iustinijàn"/ i íni.
Da bichu /s-“ti iz prórocstwa”/ poznali: ieže Bôg iedîn iest wśim
kra=léstwom /sic/ gospodín: i daét ie komu chóćet, i otnemlyét ot
kogo chóćet.

Priczina 2^{ia}. Ucziníl iest Bôg óno obíawlyênie: dabi prosláwil swoego
sîna Ijsusa Christà, nad /s-wsákije/ kralyí zemniye. Zaradtogó iest
dopustíl: dabichu powstála na zemlyí níkoia ~~ta~~ naróczita kralyéstwa,
w’ kóyich bi swît wsú swoiu sílu izkazal. Poslídnyee ot nyich dabi
bîlo naisil=née: i óno dabi ot Isúsa Christa (: né síloiu, no krotkóstiu;
né żelizóm, no dreŭwom:) bîlo odolenyó, i w’ konéc razoreno.

A wozprósiszli: Káko pak iest Christós swoyím terplyêniem i
krotkóstiu razbil Rîmskich cárow sílu? Síce náime: ieže s’ trista lít oni
cári iesut prelyûto múčzili Christówich chwalítelyew, i proganyáli
Chr/ist/owo íme: i ~~wsi papi~~ /s-Péter ap/osto/l, i wśi iegó nastúpniiki,
Rîmski episkopi, ilti pâpi/ do Silwestra (: wnože ot tridésети:) iesut
meczem /s-ot cárow ~~ot meczá~~ ili/ *ili inimi múkami* /s-i nužami ~~ot inich~~
~~nuž pomerli~~/ umoreni. Ino wéd ~~wsa ona~~ /s-prediwnaia ona/ síla
cârskas-ia/ ot Rîmskogo grâda daw=nó iest ótniata: a /s-krotkoe/ (2)
Christowo ~~cârstwo~~ kralyéstwo, i stolíca Christówogo namístnika,
werchównogo ap/osto/la Petrá, iest postâwlyena na onom ístom
wsego swíta naislawněem místu, (i w’ óblasti /s-“swoey”/ deržít /s-

“swoey”/ ón wsiego swîta glawnîy grâd), i stoiat choçèt támo dâže do koncá wikôw.

765 (645 410)

Priczína 3^a. Uczinyenó iest obiawlyênie dlyaradi Zidôw. Pokamîsta bo pri skonczâniu Asîrskogo kralyéstwa, skonczáło se biâsze i Zidôw=skoe kr/alye/stwo: i otpáło wisôkoe welíczestwo ot Dawídowa pokolénia; ot kóego Zídi zdâchu dabi se narodíl Christós: a narožénia Christówa iesçe dólgo czékat biâsze: zâto, dabichu se Zídi neotczaiáli; ob=iawíl yim iest Bôg wrimé Christówa narožénia: i /s-“obiawilže ona czetíri” Kralyéstwa, ~~ona, w’~~ /s-pod/ kóych óblastiu Zídi imâchu prebiwát ~~do skonczania swîta~~, czrez wsé ono wrimé Christówa ožidânia. Zaradtogó obiawlyá=iut i izpocztáiutse licho czetíri kralyéstwa, a né wnožé: abo tím w’ óblast iest bil /s-“dlya grîchow”/ predân Zidôwskiy naród, /s-“na pokaznyênie/, ot pocztaká swoich krâlyew, dâže do razorénia Ierusalíma. Istae igitur sunt causae vaticinij Danielis. His tamen omnibus non obstantibus, rep/er/ti sunt quidam vanissimi, et in Deum blasfemi homines, sicut praediximus: qui Iesu Christi aeterni et unici regis regum honorem in semetipsos ~~temerarie~~ et impio ausu transferre conati sunt. Non iam loquor tibi de Domiciano, Alexandro, aliisque paganis: non de Iuliano, Copronimo, aliisque apostatis, aut hereticis: ~~Cesaribus~~: sed loquor de quibusdam alioquin orthodoxis Cesaribus, et hominibus; qui in ista re turpiter errarunt. Nempe in com=pilatione legum Romanorum (: quae facta est Iustiniano regnante:) ~~impia et blasphema~~ /s-ab istis adulationibus/ scriptum legitur: Imperator Romanorum est totius mundi dominus.]

*Ut Iesus sua Humi=litate destrueret altissi=mam mundi
~~potentiam et Superbiam.~~*

Nos didicimus a sanctis patribus: Quod tota profetia Danielis, et omnium profetarum, spectat solum ad praedicationem gloriae Dei et Domini nostri Iesu Christi: et nullo modo spectat ad praedicationem gloriae Romani aut cuiscunque mundani regni. Imo quidquid ibi narratur de Romano, et de reliquis /illis/ tribus regnis, totum spectat ad illorum regnorum dedecus, confusionem, et totalem destructionem. Ut scilcet manifestum fieret: Quod Deus ~~superbis resistit, humilibus autem dat grtiam. Et quod solus Deus sit dominus totius mundi: ut confitetur Nabugnozoz in suis literis~~ superba

deprimit, et humilia exaltat. Et quod mundi superbia permissa fuit a Deo ~~erescere~~ in Romanis crescere ad supremam altitudinem, ideo praecise: ut eo mirabilius et gloriosius destrueretur ab Humilitate Iesu Christi. /s-Et notum fieret: quod solus Deus et dominus noster Iesus Christus est dominus totius mundi/. Sic docent sancti patres: et confitetur Nabugnozor in suis literis. Isti autem fures gloriae divinae, gloriam quam profetae attribuunt soli Christo,

766 (666)

/s-arripere/ attribuere volunt Cesaribus Romanis, et aiunt: Imperator Romanorum est totius mundi dominus.] ~~Θ-voēs /s-Vox/ impia et blasfema et quae infinitorum malorum causa fuit; nostrae praesertum nationi.~~ Et quod magis indignum magisque ridiculum est, usque in hodiernum diem eandem blasphemiam repetunt multi et attri-buunt Germanorum principibus, qui¹⁷².

Enarratio brevis, de urbe, et de imperio Romano.

Roma sub Regibus, annis 244.

Rim iest sozıdan pred spasēnnim Isúsa Christa narožēniem so 729 godōw. /s-753 gódi/ /s-iesēe/ pred počatkém Pêrskogo kralyéstwa z' dwıstı godōw i bol wēce. /s-İz perwa,/ Izkoni wladáli sut w' Rimu kralyí, i bĭlo yih iest sédem, iedén za drú=gim. Pêrwiy biásee Rómulus sozdátely grádu: wtôriy Núma Pompei=Lijus zakonostáwec (: séy bo iest Rimlyánom /s-woz/ postanowíl prázniki, sudí, i wsákije zakóni): ~~zanyım sut kralyewáli /s-“Túlus Chostilius/, Ánkus Márcijus, Tar-kwınıuius Prískus, Sérwijus Tullis, /s-poslídnyi/ Tarkwınıjus Ochóliy. Sego sĭn Sékstus Tarkwınıjus biásze síloiu osramotíl iednu nikoıu bolyafku, ímenem Lu=krêciju: zarad czego /s-i dlya togó/ Lukrêcija iest sama sébe nožém zaklála. S togo ũczinka sut se Rimlyáni /s-natulıko/ taku /s-woz/ porúsili: da sut Kralyá prognáli, i kralyéwskoe íme potòmto go wo wiki w' neutólnoy merzoştı /s-i budto za próketo/ imali. Wsé wrimé, koe sut kralyí Rimóm wladáli, iest bĭlo 244 gódi.~~

Roma sub Consu=libus, annis 464.

A Ot iz/s-o/gnánia (3) /s-pak/ (2) Samowládecw-ıltı (1) krályew, ~~do počatka drúgogo /s-opêt/ Samowládstwa-ıltı Cárstwa, wĭłdan iest bĭl~~

¹⁷² Фраза оборвана.

Rîm Óbçinoiu, lîbo Soiêm~~nimi~~/s-oiu/ dúm~~ami~~/s-oiu s' "464 godi.": i obirâchu /s-se/ wsákij gôd na (3) werchôwnuii (2) i (1) godôwniui ôblast dwâ bolyárina, i ~~înich wnôgo dùm=nikow. A oni dwâ oblastniki~~ /s-i/ zwâchu se Kó/s-n/suli; sé iest Nazórniki: W' /s-i pri nyích wnôgo înich dumnikow. W' onom wiku iesut Rimlyani so wn/s-o/gimi naródmî woiewáli: i níkuliko krât ot neprijatelyêw (:naipácie ot Cím brow lîbo Nîmcew, ot Gálow, i ot Kartá=žanow:), z~~g~~ lyûto zgromlyeni i málo ne ~~do skoncžania~~ /s-do koněcnogo wigínyenia/ pobieni bîli: aliwecé /s-ali iednakož/ na konec iesut wnógije zémlyi obladaíli, i /s-“czúдно na”/ dalekó swoe gospódstwo razsziríli.

/Здесь кончается общее зачеркивание./

Hic si quaeris Xenofile, Quibus ex causis, aut quibus modis Romani ad tantam po/tenti/am pervenerunt: respondebit tibi Rutilius poeta Romanus, ubi ait: Iustis bellorum causis: nec pace superbo: Nobilis ad summas gloria venit opes.] Hoc est, quod Romani nulli regi aut populo sine iusta causa bellum inferebant: amicis et ~~hostibus~~ /s-socijs/ fidem con=

767 (667)

stantissime servabant: et in omnibus ~~rebus~~ /s-suis bellis/ erant observantissimi iustitiae. Sacra autem scriptura de ijs dicit: Quod in omni loco dominati sunt (: sive maximum dominium acquisiverunt:) Consilio et Patientia sua.] Et hoc quoque in idem recidit /s- cum s/enten/tia poetae/. Videlicet, quod non temere, sed cum patientia bella gerebant: expec=tando, donec habebant iustam causam, et bonam occasionem. ~~et quia quemquique ad suam amicitiam populi se ipsotum societat adiungebat, aut fi=dei committebant, ipsi nulli eorum fidem fallebant.~~ Hoc autem totum nihil aliud fuit, nisi Dei providentia et directio. Deus enim voluit (: sicut supra dicebamus:) unum regnum in mundo maximum ostendere, ~~quod~~ /s-ut in illo/ ab Humilitate Iesu Christi /s-“mundi superbia”/ destrueretur: et praeterea dedit ei /s-illi regno/ ipsemet media apta, per quae posset crescere ad summam potentiam: nimirum dedit ei Consilium et Potentiam, sive Fidei ~~iustitiaeque~~ /s-in bellis et pactis/ observantiam. Postquam Romani populos undique circumiacentes debellarunt: /s-facti sunt superbi; et/ ceperunt inter se /s-“ex ambitione et invidia”/ intestina

bella gerere. ~~Præcipium fuit f~~ Primum /s-“bellum exarsit”/ ~~fuit~~ inter Silam et Marium: alterum inter Pompeium et Cesarem: in quo Cesar ~~fuit~~ /s-factus/ victor, et ~~omnium Dominus~~, mutabit regimen: ~~abstulit~~ /s-diminuit/ potestatem senatus populique Romani, et cepit ~~solus~~ regnare in *plerisque negotijs, quasi solus rex et dominus*.

Roma sub Cesaribus, annis 4/14/

Igitur ante nativitatem Iesu Christi, annis 47: ab (2) condita (1) Urbe anno 706: ponitur /s-exordium/ ~~initium imperij sive regni~~ Romanorum. Tunc quippe ~~clarissimus ex /s-quidam vir/ patricijs Romanis~~, Caius Iulius Cesar, ~~vir ex virtute et nobilitate clarissimus~~ /s-unus ex Ducibus Romanis/ inijt consulatum, et cepit bellum gerere cum Pompeio excon=sule. Bello ~~intra quinquennium~~ confecto, redijt Cesar Romam, et post sex menses /s-“regni pacati”/ occisus est (3) in (4) senatu (1) a (2) senatoribus: qui aegre ferebant liber=tatem et pot/esta/tem sibi fuisse ab eo ~~ereptam~~ /s-diminutam/; sed nihil profecerunt: quia milites adhaeserunt Octaviano Augusto, Cesaris ex sorori /s-filia/ pronepoti. ~~qui~~ Hic successit avunculo Cesari in regno, et fuit secundus Romanorum domi=nator: et ipso regnante natus est ~~Bethlemi Salvator Mundi~~. Tertius fuit Tiberius, Augusti privignus, et ~~ab eo in~~ filius adoptatus adoptivus. Quartus fuit Caligula: quintus Claudius: sextus /s-fuit/ Nero: et in hoc defecit adoptivum genus et ~~ultimus ex adoptivo genere Iulij et Augusti~~. /s-et in hoc defecit omne genus Augusti./ Quippe tam Augustus, quam Iulius Cesar, ~~nullas post se natur/ales~~ /s-neque/ filios, neque filias na/tur/ales,

768

neque f/rat/res aut cognatos /s-“sui nominis”/ ullos post se reliquerunt; sed tamen filios adoptivos: quorum ultimus fuit Nero. Deinde /s-vero/ imp/erato/res vel eligebantur a militibus, non sine turbis et bellis; vel succedebat (2) filius (1) patri. Permansit autem Romanorum ~~sive Italorum~~ imperium in suo statu, usque ad obitum Iuliani apostatae; qui fuit ultimus ex g/ene/re C/onstan/tini. ##

A consulatu autem Iulij /s-Cesaris/, usque ad interitum Iuliani, fluxerunt anni 414: et ista fuit tota aetas imp/er/ij Romanorum, ~~Perse...one~~ /s-illius magni et temibilis, de quo loquitur Daniel./ Tunc defecit dominatus Romanorum, et ceperunt regnare aliae gentes. ~~sicut infra dicam~~

De forma regiminis Cesarum.

Cesares non audent gestare Coronam; nec ap=pellare se Reges.
Iulius postquam /s-“senatum et totum/ ~~redegit omne~~ imperium /s-redegit/ sub suam potestatem, libenter assumpsisset nomen Regium, et cetera insignia regalia; et Coronam /s-“Purpuram, atque Sceptrum”/; sed non est ausus id facere. Videbat enim Romanos esse tenacis=simos suae libertatis: ~~et dum bellaret contra Pompeium, omnibus qui ad ipsius partem accedebant, promittebat libertatem~~ /s-et quod summo odio prosequerentur ~~edisserit nomen~~ potestatem et nomen regium:/ idcirco metuens ne rebellarent, permisit Consules, senatum, et omnes consuetudines, leges, et libertates, in antiquo statu; hoc solum excepto, quod ipse noluit /secundu/m ~~leges~~ /s-antiquum morem, et leges/ decedere ab officio Imperatoris: sed retinebat imperium militum ultra tempus sibi constitum, contra leges: aiebat autem se id facere, ~~aiebat, se velle conservare retinere imperium militiarum,~~ ad conservandam publicam pacem, et ad arcenda bella civilia. Nunquam igitur /s-“Iulius assumpsit ulla Insignia Regalia, neque seipsum” appellavit Regem, neque Dominum /s-“neque assumpsit ulla Indignia Regalia:”/ sed tamen Consulem, et Imperatorem militum: et Senatores appellabat Dominos. Augustus fecit idem: et cum aliqui ~~ipsius gratiam aucupa/s=ndo/rent,~~ et appellarent eum dominum; ipse edicto vetuit, Ut nemo eum appellaret dominum. Itaque ad speciem, dominabatur Senatus: in veritate autem potestas erat apud Augustum; et sine eius vol/un/tate nihil fiebat. Tiberio /s-~~enim~~/ deinde Senatus praestitit ~~subiectionis seu~~ fidelitatis iu=ramentum: non tamen ei dederunt Nomen Regis /s-regis/, neque Coronam /s-aut Sceptrum/. Quis primus ex ~~ipsis~~ imperatoribus assumpserit Coronam, nescio: in nummis tamen aureis, omnes (ni fallor) usque ad Cons=tantinum, apparent expressi sine Corona /s-“aurea ~~et seu~~ regali:”-/ #

*#et contenti erant solum corona ex folijs lauri facta;
qualis dabatur imperatoribus triumphantibus etiam olim,
quando erant subditi senatui.*

Nomen certe Regium nullus as=sumpsit, quamdiu Romae mansit dominatus; sed post transalationem imperij ad Graecos, Constantinus et eius successores, uti sunt ~~omnibus~~ insignijs regalibus; Corona, Sceptro, Purpura, et Nomine regio in lingua Graeca, appellando se

Basileas. In Latina tamen lingua (:quod mirum est:) nunquam usi sunt nomine Regio: quamquam leges et edicta scriberentur utraque lingua: ~~Mansit igitur illud imperium in summa ataxia: et in dubio, apud quem esset summa et legitima potestas: sed debebant esse contenti nomine Imperatoris. et corona facta ex folijs lauri; qualis semper dabatur imperatoribus, etiam antequam haberent quod erant~~

769 (669 412)

~~Regnum Romanorum confusissimum~~ Turbulentissimum. ~~subditi senatui. Mansit~~ Mansit igitur illud regnum in summa perplexitate; et /s-in/ dubi/s-um erat, apud quem esset suprema et legitima rerum potestas: et ad quem pertineret /s-praesertim/ cuius esset eligere Imperatorem. Cum enim Imperator esset /s-nomen et/ officium militare: milites assumpserunt sibi eligendi potestatem; et eligebant plerumque ipsi unum, aut interdum duos aut tres imperatores: idque contra vol/unta/tem senatorum, et saepe procul ab urbe Roma. Interdum autem senatores eligebant imperatorem, contra milites. Magnae igitur inter ipsos erant turbae. Lipsius ait: Ab Augusto usque ad Constantinum numerantur imperatores 43 /s-44/. Dispace: et vix 10 ex ~~istis~~ ipsis invenies, qui sua morte sint defuncti. Ceteris ferrum, venenum, laqueus abstulit: a filio, fratre, uxore, amico, inimico.] Quid vero ~~de Graecia~~, et /s-de nova Roma, et/ de Constantini successionibus dicemus? Fideliter dico (: ait idem Lipsius:) plura ibi scelerum ab ambitione provenientium exempla, quam in ~~alia~~ /s-reliqua/ Europa tota reperiam. Solemnia illa erant: necare, exsecare, excecare, affon=dere. Haec patres in filios, et matres ipsae: haec filij in ~~utrosque~~ parentes facie=bant. Quid patruos, fratres, agnatos dicam? in levi suspicione, et minimo metu haec facitata: quasi per ludum aliquem et iocum.] Nullum igitur videtur fuisse regnum in mundo, in quo tot reges tam faede perijssent, aut ludibrijs affecti essent, quot in isto Romanorum regno /s-misere/ perierunt. ~~Cur autem~~

Cesares semper per=secuti sunt Ecclesiam Christi. Qua vero ex causa eis ista mala accidebant? Nimirum quia non aderat illi regno benedictio Dei: eo quod omni fere tempore ~~regnum illud~~ /s-Romani Cesares/ persequenda/s-n/tur ecclesiam Dei. ~~sicut infra breviter attingam tibi in memoriam reducam~~ Nam primo per 360 /s-

annos, a ~~Tiberio~~/, ab Iulio usque ad Constantinum, omnes imperatores erant pagani: et plerique eorum ~~crudelissime~~ persequiebantur ecclesiam Iesu Christi, et Christi=anos crudelissime cruciabant, et enecabant. †

~~Nam Primo~~ Nimirum Romani Ipsummet Salvatorem mundi ~~crucifixerunt Romani milites~~; regnante Tiberio, et iubente Pilato praetore; ~~Deinde Romani imperatores~~ Occiderunt plerosque apostolos: ~~et perit~~ Occiderunt omnes pontifices Romanos, a Petro usque ad Silvestrum: ~~qui primus sua morte sub defunctus est, sub Constantino.~~ ordine plusquam 30 pontifices: /s-Occiderunt innumerabiles alios Christianos./ Postea vero ex imperatoribus Christianis, primo Constantini filius Constantius fuit hereticus: ~~et~~ /s-deinde/ cognatus /s-Constantini/ Iulianus /s-fuit/ apostata: et ~~multi~~ /s-deinceps/ complures /s-“alij”/ imperatores fuerunt heretici; qui expellabant pios episcopos, et varie vexabant ecclesiam. ~~Quidam etiam Ecclesiam~~ Alij ~~vero~~ erant orthodoxi; et nihilominus ~~persequiebantur~~ vexabant pios episcopos: sicut Arcadius Chrisostomum: aut infringebant iura ecclesiarum. ~~Romanae, et aliarum.~~ Et propterea (: sicut praedixi:) ~~defuit eis~~ /s-abfuit ab illis/ benedictio Dei: et completae

770 670

sunt in eis paenae et plagae divinae; quas vaticinatus est /s-eis/ Daniel et alij profetae. Et tunc completae sunt: quando stultissimo fastu inflati, ee inceperent in suis legibus scribere: Imperator Romanorum est dominus totius mundi. Nempe Iustinianus hoc modo scripsit: et ipso regnante Roma destructa est.

Quod regnum Romanu, iam destructum sit; et quando,
et quod nunquam reaedificabitur.

Milui 12, augurium Romae.

1. Cum Romulus ~~et Remus fratres~~ edificaret urbem Romam, advolarunt ad eum 12 mil=vi. Et augures interpretati sunt, quod 12 milvi significarent 12 sae=cula (: hoc est 1200 annos:) quibus deberet stare urbis imperium. Ista quidem est vanitas et superstitio gentilium: non tamen multum abit a veritate. ~~sicut mox videbimus.#~~

Regnum /s-enim/ Romanorum cepit aegrotare, et quasi in februm incidit, quando per Constantinum translata est sedes Byzantium. Tunc enim potestas insensibiliter ~~translata est~~ ablata est ab Romanis, et data est Graecis. Et qui prius erant domini: facti sunt servi: et ex servis facti sunt domini. Deinde quando filij Constantini ceperunt inter se bella gerere, acuta est febris. Demum quando apostatarunt nationes: et quando Heruli, Vandali, et Goti inundarunt Italiam, et Romam ceperunt atque destruxerunt, tunc ... -m /оторвано/ (771) prorsus extinctum est. Hoc autem tamen est in 13° seculo ab urbe condita. Iulianus etc: vide et huc transfer § ex folio 654, num.7.

(770)

Augustus condidit, Augustulus perdidit.

2. Valentinianus Cesar regnabat in oriente, Valens eius frater in occidente, et obiit anno Cristi 383. Post huius obitum in Italia varij duces invaserunt imperium. Et intra 20 annos habuit Roma 9 dominos consequenter: quorum semper praecessor a successivo occisus est. Ultimus appellabatur Au=gustulus. Hunc Augustulum expulit Otho rex: qui primus ex alienigenis cepit regnare in Italia. Post hoc factum ceperunt homines nomen Augustuli in ~~malum omen~~ ~~omen~~ ~~vertere, et dixerunt:~~ interpretari, et in malum omen: ~~vertere~~: eo quod esset diminutivum ab Augusto. Et dixerunt: Sicut regnum Romanum fundatum est ab Au=gusto, ita eversum est ab eiusdem nominis rege Augustulo.

Iulio exortum sit, Iuliano defecit.

Iulius condidit Iulianus perdidit

3. Hoc idem potest intelligi etiam de Iulio, et de Iuliano. Sicut per Iulium Cesarem gens Italica regalem pot/esta/tem acquisivit; ita in Iuliano apostata defecit genus Constantini magni: et ~~potestas regalis in perpetuum exiit ab...~~ ~~a tota natione Italica;~~ /s-gens Italica regalem potestatem in perpetuum amisit;/ et translata est ~~fuit~~ /s-potestas/ ad Graecos.

Constantinus.

Carolus.

Eodem modo Constantinus magnus fundavit regnum Const/antinopo/li pro Graecis; et Constantinus Palaeologus illud amisit. Eodem /s-modo/ ~~modo inter varijs~~ Carolus magnus

vide fol. 653.

771 (671413)

φ Hoc transfer ad fol: 164, ad initium articuli 24.

De varijs statibus hominum¹⁷³.

773 673 (414)

Hoc refer ad fol. 650.

fuit primus /s-ex Ger/ma/nis/ coronatus in Imperatorem Romanorum: et eiusdem nomini princeps, nempe Carolus V, fuit ultimus ex Germanis coronatus ad idem inane ~~et falsum~~ nomen imperij Romani.

Ter aedificatum, Ter destrucum Reg/num/: Rom/anum/:

4. Igitur imperium istud primo fundatum fuit ab Augusto, perditum sub Augusto:

vel potius, fundatum fuit ab Iulio, ~~destructum~~ amissum Italis sub Iuliano.

Secundo Bizantij fundatum a Constantino primo, destructum sub Constantino ultimo. Tertio in Germania fundatum a Carolo I^o, extinctum ~~est et deficit~~ in Carolo V^o. Ita ter aedificatur, et ter destructum est. Imo potius, in secunda et tertia edificatione non fuit regnum ~~illud~~ Romanum verum; sed commentitium et inane. Et solum primum fuit illud /s-verum Regnum Romanum,/ de quo profetavit Daniel.†

† Et si regnum istud nondum est destructum; profecto adhuc deberet destrui a Iesu Christo, iuxta vaticinia Danielis, Ezdrae, et Ioannis ap/osto/li. Nullus igitur rex ~~prudens~~ potest prudenter sibi optare titulum, aut signa isitus male ominati, ~~et a Christo~~ regni, quod a Christo vel est destructum, vel destrui debet in ira.

/Далее зачеркнуто до середины следующей страницы – цифры 8/.

/В памке: Quando enim pervenit potestas ad Graecos, et Germanos, et Romani facti sunt subditi istarum gentium: regnum non potest dici cum veritate Romanorum; sed potius Graecorum, aut Germanorum/.

¹⁷³ Этот раздел, помещенный на с. 771 и 772, перенесен в изданиях П.А. Бессонова и В.В. Зеленина/А.Л. Гольдберга на с. 164, как указано у Крижанича. Ср. прим. 249 к с. 728. Здесь он опущен. На с. 773 предыдущая фраза со с. 770 продолжена, т.е. раздел «О разрядах» был написан отдельно, может быть, на заранее оставленных пустыми страницах.

5. *Qui vanam gloriam captant, veram amittunt.*
 Quid ergo fuit Carolus? Respondeo tibi: Carolus erat /s-primo et principaliter/ rex Germanorum, et secundo ~~tantum~~ imperator Romanorum. Regnum tamen eius non fuit illud, de quo profetavit Daniel: sed ~~Caroli~~ appellari debet regnum Germanorum, non Romanorum ~~non rex aut imperator Romanorum primo et principaliter et regnum: ad regnum~~ /s-ne ipse illius regni rex, sed tantum urbis Romae, et aliquarum partium:/. Quaero enim: a qua gente debet denominari regnum quodcunque: ab illane quae dominatur, an ab illa quae subiecta est? Certe ab illa quae domi=natur. Alioqui etiam nunc, regnum Turcorum deberet appellari regnum ~~Romanorum, aut~~ Graecorum siquidem Turci dominantur, et Graeci serviunt. Sed tamen homines ~~vanissimi~~ /s-vanitate decepti,/ Ut vanam gloriam acquirerent, veram et possessam gloriam obiecerunt. Certe enim maior gloria erat Carolo, scri=bere sese in principio Regem Germanorum, et secundo loco Imperatorem ~~Germ~~ Romanorum; quam primo loco ponere *nominem* Romanum, et secundo loco Germanicum. Eodem modo Const/antino/poli, postquam defecit genus Constantini, /s-et Romanorum;/ ~~et natio Italica~~; pervenitque regnum in manus Graecorum: maior gloria fuisset illis regibus primo loco po=nere nomen suae nationis Graecae, et secundo loco nomen Romanum. Sed tamen, ut praedixi, homines ita sunt decepti a gloria /s-splendore/ istius nominis Romani: ut pro vana gloria abijciant veram /s-gloriam/: et conentur impossibilia, nempe se trans=formare in ~~St~~ aliam gentem, in Romanos: quod est impossibile. Sic enim

774 (674)

/s-omnes/ Graeci ridicule et stulte agentes, seipsos nunquam aliter appellant, quam Romanos; suum autem nomen, quod est Hellines, verterunt in odium, quia per Hellines /s-non/ intelligunt aliud, quam paganos seu infedele quoscunque.

Tria capita Aquilae, quid.

6. Et hoc est, quod Esdras depingit regnum Romanum (: tam /s-primum/ verum, quam ~~alia~~ /s-reliqua/ falsas,) sub imaginæ Aquilae, habentis tria capita, et ~~multas pennas~~ /s-12 alas/ erigentes se /s-frustra/ ad reg=nandum. Caput medium fuit ipsum primum et verum regnum Romanorum, quod pridem interijt. Duo capita lateralia sunt Graeci et

Germani. /s-Alae autem et/ Pennae autem subalares sunt Galli, Hispani, et alij populi qui affectant istud inane nomen /s-vel insignia/~~Romani~~ Imperij. Quippe ~~enim pridem~~ /s-nuper/ Anglorum tyrannus volebat appellari Imperator. Et anno praeterito scriptum fuit ex Germania, prodijisse quemdam libellum, in quo rex Gallorum praetendit titulum Romani imperij. Deceptio igitur et tentatio magna est in hoc: quod reges putent per inanem istum titulum addi sibi honorem.

Chronologia urbis destructae.

7. Iulianus enim apostata perijt anno Christi 367.

Alaricus Gotus cepit Romam anno 412.

Gensericus Vandalus cepit Romam an: 456.

Tolila idem iterum cepit Romam anno 551. Ab urbe condita anno 1303: vel 1280.

8. *Divisum, Debile, Testeum regnum, quando fuit.*

Sicut ante Iulium Cesarem urbs Roma habuit regnum et dominium per 700 annos, et tamen illud dominium non fuit profetatum a Daniele, nec numeratur inter quatuor regna Danielis; sed tantum a tempore Caesaris computatur et inchoatur regnum illud magnum Romanorum: ita est pro consequente tempore, tantum eo usque computatur illud magnum regnum duravisse, quatenus in ipsa urbe Roma, et apud gentem Romanam permansit ~~imperium~~ dominatus, et potestas, ~~persequendi ecclesiam Christi~~. /s-et sedes regni: cum toto illo latissimo terrarum dominio/. Postquam autem destructa fuit urbs Roma, et ablatum a gente Romana /s-“illud terrarum dominium”/: nullum consequens regnum potest censi unum cum Romano: nec potest cum veritate appellari regnum Romanum, illud Ferreum, Crudele, Impium, et Blasfemum. Quod autem dicit Daniel: Regnum illud erit in fine Testeum, Decisum, Debilis, et Contritum: hoc quoque non debet i/ntelli/gi de regno germanorum, aut alio quocunque; sed in/telli/gendum est de filijs et successoribus Constantini usque ad Iustinianum, et ad urbis ~~---~~ destructionem. ~~Ex his apparet: quod regnum Romanorum iam pridem perfecte destructum sit. Quod autem Deus destruxit, et destructum semper fore praedixit: hoc nullus homo potest, nec debet velle aedificare.~~

775 (675 415)

/Зачеркнуто полстраницы, пп. 9 и 10./

Quod Deus destruxit, homo non aedificat.

9. Ex dictis apparet: quod regnum Romanum verum iam pridem destructum sit. Quod autem Deus destruxit, et destructum semper fore praedixit, id nullus homo debet velle aedificare. Hinc notandum est: quod regnum Graecorum misere periit; regnum autem Germanorum ad risum redactum est: ut infra ostendemus: ut appareret, Quod homo non potest aedificare id, quod Deus destruit. Et hinc ulterius discimus: Quod nullum regnum habebit ~~for~~ felices progressus, quodcunque utetur Infausto, /s-et/ Male ominato ~~Maledicto, et Divinitus destructo~~ titulo et insignibus istius Divinitus destructi et maledicti regni Romani.

10.

Nullum regnum erit aequale Romano.

Ex Daniele et Ezdra discimus, quod usque ad consummationem seculi nullum regnum erit tam potens, sicut fuit Romanum. Potentia autem illa iam pridem prorsus dissoluta et in nihilum redacta est. Idcirco debent reges scire: quod nunquam acquireret ullus illam, aut illi similem potentiam. Ideoque non debent tentare impossibilia. Neque debent affectare inane nomen Romanum: siquidem sciunt, quod aequalem po/tenti/am nunquam sunt acquisituri. Pro infausto autem, et male ominato, et maledicto nomine, infortunia et destructione sunt passuri.

De regno Christi: et quod Christus
nulli regi auxit potestatem.

1.

Regnum Sanctorum non est Terrenum.

Daniel (: c.7. v. 18:) dicit: Suscipient autem regnum sancti Dei altissimi: et obtinebunt usque in seculum seculorum.] Ex his profeticis verbis homo quidam /s-“veniens de Ierosolima”/ colli=gebat: Quod conteretur p/otent/ia omnium infideleum /sic/: et tunc Ierosolima et in toto mundo regnabunt gloriose Christiani. Sic ille vane et haeretice docebat: Quod praemia sanctis dabuntur in hac vita mortali; quae Christus promisit se daturum post secundum suum adventum, in regno caelorum. Ap/osto/li enim et P/at/res sancti nusquam docent, Quod Christus esset habiturus aliquod regnum /s-“mundanum”/ in terris /s-quod/ peculiari modo esset regnum sanctum, aut regnum Christi. Neque docent, Quod Christiani pro

praemio pietatis deberent appetere aut sperare aliquam Gloriam Temporalem, aut Splendorem Mundanum. Sed (2) patres (1) docent: Quod reges et regna Christiana non debent appetere ullum insolitum aut indebitum fastum; sed potius amare humilitatem: et humiliare se in hac vita et exaltationem sperare tantum in altera vita: iuxta verbum Christi, Qui se humiliat, exaltabitur.

2. *Regnum Christi non terrenum aut Corporale.*
Christus ait: Nolite timere pusillus grex] Super his verbis scribit quidam doctor hoc modo: Pusillum gregem electorum nominat: vel ob comparationem maioris numeri.

776 (~~656/676~~)

/зачеркнуто вертикально полстраницы:/ reproborum; vel potius ob Humilitatis devotionem. Quia videlicet Ecclesiam suam, quantalibet numerositate iam dilatatam, tamen usque ad finem mundi humilitate vult crescere; et ad promissum Regnum humilitate pervenire.] Sic Beda, de c/ommu/ni confess/orum/: non pont/ifi/cum.

Regnum meum non est de hoc mundo: ait Dominus. Idcirco ablatus est populus Izrael de a domo Davidis, et relictæ ei tantum duae tribus: ne quis putaret, quod in illo Ierosolimae regno completæ essent promissiones, quos fecit Deus ad Davidem et ad Semen eius: Hoc est ad Christum.

Idcirco Christus nasci voluit ex posteris Davidis, non per lineam regalem, non per Salomonem ceterosve reges; sed natum est per Natanem fratrem Salomonis, qui non erat rex. Idcirco ~~postea~~ Roma (: pro sanguine martyrum, quem effudit) punita et destructa fuit, non in tempore regum gentilium, qui fundebant sanguinem sanctorum; sed in tempore Cesarum Christianorum, ~~quando vigeat~~ orthodoxorum: nequis putaret,

Quod Christus elegisset regnum Romanum ~~pro~~ quasi in peculiarem suam hereditatem: aut quod pro titulo illius regni nasci et crucifigi voluisset. Indignum enim esset: si Christus *appellaretur* Romani, aut alterius terreni regni rex.

Corporale Christi regnum Caelum et Terra tota.

Indignum esset: si regnum Romanum esset peculiari modo hereditas Christi. Regnum enim Christi non est de hoc mundo: id est, non est de terra sola, sed de toto mundo: hoc est, Caelum, et terra, et omnia

quae in eis continentur, sunt unicum regnum Christi: et ipse est dominus caeli et terrae: ipse Rex regum et dominus omnium dominorum.

3.

Spirituale Christi regnum ecclesia

Non igitur habet Christus in terris /s- peculiare/ regnum Corporale, habet tamen /s-peculiare/ regnum spirituale, nempe Ecclesiam: sed /i- quod tamen dignoscitur a ceteris hominibus per signa corporalia, scilicet per sacramenta/.

In hoc autem regno non reguntur corpora, sed animae. Non enim Christus suis fidelissimis servis dat praemia corporalia: non praedia, non ~~pecunias~~ /s-aurum/, non divitias; sed dat ~~eis gloriam~~ animabus ipsorum gloriam celestem. Neque punit inobedientes paenis corporalibus: neque tenet /s-corporeos/ milites, lictores, aut carceres; sed post mortem /s-praemiantur et/ puniuntur animae. Sed hoc regnum spirituale non est commissum uni genti, neque uni aut duobus regibus, sicut olim erat apud Iudeos: sed est diffusum per totum orbem, et vocatae sunt ad illud omnes gentes, et omnes reges.

R/egnum/: R/omanum/ ad hoc, ut clarificaretur Evan=gelium.

4. Permisit autem Deus: ut ex omnibus regnis mundi regnum Romanum fieret potentissimum: et ut hoc crudelissime persequeretur nomen et ecclesiam Christi, annis /s-circiter/ 300 ~~et amplius~~. Et voluit, ut postea Christus sua humilitate et patientia vinceret superbiam et potentiam illius maximi regni. Et ut in sede illius regni illius regni /sic/ toti mundo clarior appareret victoria Christi. Scilicet: Ut in quo

777 (677 416)

loco fuerat summus dominatus mundi, summa persecutio doctrinae Christu, et caput omnis impietatis; in illo loco postea esset perpetua et prima sedes Humilis doctrinae Christi, et ut in perpetuum abesset inde sedes et splendor regni mundani. Ut hoc modo nemo esset excusabilis, diceretque ignotam sibi fuisse doctrinam Christi. Et hoc moso i/ntel/ligendum est illud verbum, quod legitur in ecclesia Romana: Deus qui ad praedicandum aeterni regis evan=gelium Romanum imperium praeparasti.] Hoc est: non /s-ita solum ita/ ut Cesaes fidem Christi armis propagarent: /s-qui eam libentius persecuti sunt:/ sed /s-“potius”/ ut ex splendore illius regni, citius

notum fieret gentibus evangelium Christi. Quae enim gens ignoraret, quod Roma cognovisset? /s-ut/ ait sanctus Leo.

/Перечеркнуто вертикальной чертой до habebant./

5.

Nulli regi Christus auxit potestatem.

Summa summarum: nulli regi dedit Christus pot/esta/tem ullam maiorem regali neque subiecit cuicumque alios reges: neque dedit cuicumque novum titulum aut splen=dorem, neque gloriae mundanae ullam accessionem. Sed permisit omnibus regibus idem ius et eandem pot/estat/em, quam antea habebant. ~~Placet~~ Imo placet Deo magis: si quis rex omnem gloriam mundi ~~prorsus~~ contemnat ac prorsus deserat. Non tamen offendunt eum reges, qui conservant gloriam et reputationem suam debitam: ~~sed tantum qui~~ /s-si tamen non/ captant vanam gloriam, et Falsos Titulos. ~~illi utique offendunt Deum.~~

/Зачеркнуто вертикальной чертой до concupiscit:/

Cesares vane sibi vendicarunt pot/esta/tem falsam.

Vanissime igitur egerunt illi Graecorum et Germanorum reges: qui propter titulum Romani regni (: quam falso et indebite gerebant) fingeant et praedicabant, sibi a Deo datum esse Fastum quemdam mundanum, maiorem solito, et qui nunquam antea fuisset visus in mundo: et extollebant se stulte supra alios reges, putantes se habere pot/esta/tem Instituendi regna per mundum, et ponendi ac deponendi reges. /s-O stulta, stultissima, et superstultissima vanitas./ Ista vanitate nihil stultius co=gitari potest. Recte illis factum est: quod tunc plane Roma destructa est, quando Iustinianus incepit se scribere Dominum Totius mundi. Sanctus Leo ait: Propria perdit, qui indebita concupiscit.]

Praelati ecclesiae vane affectarunt Titulos falsos.

Multo vero vanius ~~stultiusque~~ egerunt illi paelati ecclesiae, qui similiter Pomposos, Inanos, et Falsos titulos captarunt: et scribebant se Totius mundi pat/riar/chas, Totius mundi iudices. Ipsi enim profitentur se esse, et deberent esse, magistri Humilitatis; hoc autem modo ostendunt se esse magistros Vanitatis.

Paulus autem monet tam praelatos, quam reges: Ne unus adversus alterum infletur.] 1.Cor.4.6.

778 (678)

De Monarchia. ad fol. 361.

1. Nulli genti in mundo ita n/ecess/aria est Monarchia, sicut est Nostri.

Quia ab omnibus gentibus per Xenomaniam facillime opprimimur, facilius multo quam ulla alia in mundo gens.

2. Idcirco nobis n/ecessa/rius est talis Monarcha, cuius pot/estas nullis legibus circumscribatur. Qui habeat maiorem, aut certe aequalem pot/esta/tem, qualem habent monarchae Turcorum et Persarum. /s-“et sicut habuit Cingis Hanus.”/ Sic fiet ut nostra gens ipsamet bonis suis perfruatur: et opprobria aliarum gentium non debeat sufferre: et timeatur a vicinis: et sit gloriosa inter gentes, si Domino placet.

3. Noster monarcha hac unica lege debet obligari: Ut non liceat ei ullum Alienigenam sub ullo praetextu in regno suo sustentare aut habitare permittere: nec aliunde uxores ducere: nec suas filias alenigenis tradere. Quodsi aliquid istorum fecerit: debent esse deputati Principes Cardinales, ad quos pertinebit ~~novum~~ alium regem eligere. Et ipsis sit pot/es/tas regem capere in Consilio. Debet autem Consilium quotannis semel fieri, ut rex veniat personaliter infra dictos principes, et inquirat estne aliquid, quod peccasset ~~eont~~ in Xenomania. Et si nihil erit: Consilium illud illico dissolvatur: quia in eo nihil aliud agitari debet, nisi de Alienismo: et in ea sola causa debet rex venire in pot/esta/tem principum Cardinalum, et reddere eis rationem.

Maius malum est ex libero servum fieri quam nasci Ambros.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Приписано другой рукой, возможно, Медведева. Цитата из: Ambrosiaster. Commentaria in Epistolam ad Galatas. Migne Patrologia Latina. T. 17. Cap. V. Vers. 2. Благодарю за указание источника И.И. Аникьева. Цит. по: URL: [wiki/Commentaria_in_Epistolam_ad_Galatas_\(Ambrosiaster\)](http://wiki/Commentaria_in_Epistolam_ad_Galatas_(Ambrosiaster)). В рукописи фраза уже полустерта, в статье Бессонова (*Бессонов П.А.* Указ. соч. С. 358) она разобрана неудачно и так же цитируется в статье: *Мордохович Л.М.* Из рукописного наследия Ю. Крижанича. С. 157–158.

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Юсим М.А.</i> Главный трактат Юрия Крижанича:	
«Политика» или «Беседы о правлении»	3
Афоризм об обязанностях доброго царя	23
Указатели	28
Неопубликованные тексты рукописи	109

Научное издание

Юрий Крижанич. Беседы о правлении (Razgowôri ob wladátelystwu – «Политика»). Неизданный текст. Т. 1.
Транскрипция, пер., вступительная статья,
комментарии М.А. Юсима.

Утверждено к печати
Ученым советом Института всеобщей истории РАН

Макет А.А. Майзлиш
Подписано в печать 16.12.2024 г.
Формат 60х84/16
Гарнитура Таймс. Объем – 29,1 п.л., тираж 300 экз.
(1-ый завод – 100 экз.)
Типографский заказ № 374

ISBN 978-5-94067-564-8

ISBN 978-5-94067-567-9

ИВИ РАН, Ленинский проспект, 32А, Москва